

Неъматулло ИБРОҲИМОВ
Муҳаммад ЮСУПОВ

АРАБ ТИЛИ
ГРАММАТИКАСИ

2

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**Неъматулло ИБРОҲИМОВ
Муҳаммад ЮСУПОВ**

АРАБ ТИЛИ ГРАММАТИКАСИ

**Икки жилдлик
II жилд**

*Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
олий ўқув юртлари талабалари учун
дарслик сифатида тавсия этган*

**Тўлдирилган ва тузатилган
иккинчи нашр**

Наманган – 2009

Дарслик араб тили грамматикаси назарий масалаларини ўзбек тилида изчил равишда изохловчи илк китобдир. Шунингдек, ушбу дарсликдан назарий мавзуларни мустаҳкамлашга қаратилган машқлар, матнлар ва суҳбатлар ҳам ўрин олган. Муаллифлар унда араб тилидаги грамматик ходисаларни ўзбек тилига қиёслаган ҳолда изохлаб, уни ўзлаштириш жараёнини осонлаштирганлар.

Дарслик араб тилини мукамал ўрганишни истаган мухлислар – университет ва институтлар талабалари, мактаб, мадраса ўқувчилари, шунингдек, курс тингловчиларига мўлжалланган.

Муаллифлар ушбу дарсликни падари бузрукворлари Иброҳимжон ДОВУДОВ, Мирзамаҳмудхон ЮСУПОВларнинг ҳамда волидан мухтарамаларининг руҳи покларига бағишлайдилар.

Масъул муҳаррирлар:
академик

**АЛИБЕК РУСТАМОВ,
АБДУЛАЗИЗ МАНСУР.**

**Тақризчилар: филология фанлари доктори Т.А.Мухторов,
филология фанлари номзоди М.Саидумаров,
филология фанлари номзоди Ш.Шомусаров.**

НГ $\frac{727-1769,5-1365700}{728 (71,0) - (12)}$ 2009

ISBN 978 - 9943-344-73=0

*Муаллифлар ва ноширнинг рухсатисиз қайта
нашр этиши тақиқланади.*

© Н. Иброҳимов, М. Юсупов.

ЎН ЕТТИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

اِبْتَدَانِيّ бошланғич
 IV اَجَالَ الْعَيْنِ кўзни жаланг-
 латмоқ
 اِحْتِجَاجٌ қаршилик, эътироз
 اَحْمَدُ عَاكِفُ Аҳмад Окиф
 IV اُخْرِجَ чиқармоқ
 اِذْلَالٌ хўрлаш, таҳқирлаш
 اسْتِغْرَابٌ ажабланиш
 اسْتِنْكَافٌ бегонасираш
 اَسْرٌ арқон, бўйинбоғ (ҳай-
 вонлар учун)
 اِسْمَتِيّ цементдан ишланган
 IV اَغْمِيَ ҳушидан кетмоқ (على)
 اَفْرَادُ الْاَسْرَةِ оила аъзолари
 IV اَقَامَ ўрнатмоқ
 IV اَقْبَلَ олдинга силжитмоқ
 اِقْتِرَابٌ яқинлашиш
 IV اَقْفَلَ ёпмоқ, беркитмоқ
 I اَكَلَ (y) йўқ қилмоқ
 اَلِيَّةٌ механизм
 IV اَنْزَلَ туширмоқ, ташламоқ

اِنْفِجَارٌ портлаш
 اَوَّلِيّ дастлабки, энг зарурий
 بَارِعٌ қобилиятли, уста, махо-
 ратли
 بَاسٌ куч, қувват
 بَاسْتِمْرَارٍ бетўхтов, узлуксиз
 равишда
 بِاَسْرِهِ бор-буди билан, бутун-
 лай
 بَاسِلٌ баҳодир, жасур
 بَانَ кўп. بِنَاةٌ қурувчи
 I بَرَدٌ (y) совимоқ
 بَفْتِيكٌ бифштекс
 بُكَاءٌ йиғи, йиғлаш
 بِلَاتِيْنٌ платина
 بَلَدِيَّةٌ шаҳар ҳокимлиги
 II بَلَّلَ хўлламоқ, намламоқ
 بِيْجَامَةٌ пижама
 بَيْنَ مَنَّةٍ وَمِثِّي جُنَيْهٍ юз-икки юз
 жунайх орасида
 تَامٌ тўла, том маънодаги

V نَأْوَةٌ хўрсинмоқ
 VI تَبَادَلٌ ўзаро алмашишмоқ
 VI تَبَادَلُ السَّلَامِ وَالسَّلَامِ салом-алик қилишмоқ
 VI تَبَاطَأٌ секинламоқ, секин-аста орқада қолмоқ
 VI تَبَيَّنَ турли-туман бўлмоқ
 V تَتَبَعَ ўрганмоқ
 VI تَنَاءَبٌ эснамоқ, ҳомуза тортмоқ
 VI تَجَادَبٌ ўзига тортмоқ, жалб этмоқ
 VI تَجَاسَرَ жасорат қилмоқ
 VI تَجَاهَلَ ўзини билмасликка олмоқ
 VI تَجَاوَزَ ўтмоқ, ошиб ўтмоқ, ўтиб кетмоқ
 VI تَحَارَبَ уруш олиб бормоқ, урушмоқ
 VI تَحَالَفَ ўзаро келишмоқ, иттифок тузмоқ
 VI تَحَامَلٌ (ниманидир) кийна-либ бажармоқ
 تَحَدُّу беҳаё қилик
 VI تَخَاصَمَ урушиб қолмоқ, жанжаллашмоқ

VI تَخَاطَفَ ўзига тортмоқ
 V تَخَبَّطَ типирчиламоқ
 تَخَطِيطٌ лойиха, план
 V تَخَلَّفَ орқада қолмоқ
 VI تَذَارَكَ олдиндан тушуниб етмоқ
 VI تَدَافَعَ бир-бирини турткиламоқ, итаришмоқ
 VI تَدَاوَلَ ишлатмоқ, амалда қўлламоқ
 V تَدَخَّلَ аралашмоқ
 V تَذَمَّرَ афсус қилмоқ
 VI تَرَاءَى кўриниб турмоқ
 VI تَرَاجَعَ қайтармоқ, такрорламоқ; чекинмоқ, орқага юрмоқ
 VI تَرَكَضَ биргалашиб югуришмоқ, чопишмоқ
 VI تَرَامَى ташланмоқ, бир-биридан узоқда бўлмоқ
 VI تَرَاوَحَ ўзгариб турмоқ, чиқиб-тушиб турмоқ
 V تَرَوَّحَ гандиракламоқ, оёқда зўрға турмоқ
 V تَرَيَّدَ кўпаймоқ, ошмоқ

VI	ؤزидان-ؤزي سؤرامок	VI	ظاير	хар томонга учиб кетмок
VI	تسارع	VI	تظاهر	ؤзини кؤрсатмок; намойиш ташкил этмок
VI	تساقط	VI	تظاهر بالبكاء	ؤзини йиғлаган қилиб кؤрсатмок
VI	تساوى	VI	تعادل	тенглашмок
VI	تشاءم	VI	تعاسة	бахтсизлик, бадбахтлик
VI	تشابه	VI	تعاطم	кؤпаймок, катта бؤлмок
VI	تشاجر	VI	تعالى	кؤтарилмок, юкори- ламок; гердаймок
VI	تشجيع	VI	تعامل	(ким биландир) муомалада бؤлмок (مع)
VI	تصاعد	VI	تعاون	ؤзаро ёрдамлашмок, хамкорлик қилмок
VI	تصافح	VI	تعذيب	азоб бериш, қийнаш
VI	تضاءل	VI	تعس	бахтсиз, бадбахт
VI	تضامن	V	تعقل	ؤйламок, ақлни иш- латмок
VI	تضائق	VI	تفاءل	келажакка ишонмок, оптимист бؤлмок
V	تضور	VI	تفاهم	жиддий тус олмок, кучаймок
VI	تطاول	VI	تفاهم	бир-бирини тушун- мок
	(кимгадир) кؤпол- лик қилмок			

VI تَقَاسَمَ ўзаро тақсимлаб

олмоқ

VI تَقَاضَى (мас.тўловни) талаб

қилмоқ

VI تَقَاطَعَ ўзаро кесишмоқ,

кесиб ўтмоқ

VI تَقَاعَدَ нафақага чиқмоқ,

нафақахўр бўлмоқ

V تَقَلَّصَ озаймоқ, камаймоқ

VI تَكَاتَرَ кўпаймоқ

VI تَكَافَا ўзаро тенг бўлмоқ

VI تَلَّاشَى йўқолиб кетмоқ,

йўқ бўлмоқ

I تَمَّ (u) تَمَّامَ бўлиб ўтмоқ,

амалга ошмоқ

VI تَمَارَضَ ўзини касалга

солмоқ

VI تَمَّاسُ бир-бирига тегиб

турмоқ

تَمَّاسٌ туташув

تَمَّاسٌ كَهْرَبَانِي ток симларининг

ўзаро тегиб туриши

VI تَمَّالَكَ ўзини тутиб олмоқ

VI تَمَّائِلَ эгилмоқ, энгашмоқ

VI تَنَّاثَرَ ёғилиб кетмоқ, сочи-

либ кетмоқ

VI تَنَازَعَ талашмоқ

VI تَنَاطَبَ навбат билан

алмашмоқ

VI تَنَاولَ емоқ, овқатланмоқ;

дахлдор бўлмоқ, алоқадор

бўлмоқ; олмоқ, кўлга

олмоқ

V تَنَسَّكَ тарки дунё қилиб

яшамок

V تَوَارَى йўқ бўлмоқ, ғойиб

бўлмоқ

VI تَوَازَنَ мувозанатда бўлмоқ,

тенг бўлмоқ

VI تَوَاصَلَ бетўхтов бўлмоқ,

давом этмоқ

VI تَوَاضَعَ камтар бўлмоқ

VI تَوَافَرَ мўл-кўл бўлмоқ,

сероб бўлмоқ

VI تَوَالَى орқама-орқа содир

бўлмоқ

VI تَوَانَى секинламоқ

تَقَلَّ оғирлик

تَمَلَّ ширакайф, маст

تُنَائِي икки ёқлама

تَوْبٌ كُيِّمٌ кўп кийим

I جَاع (y) оч қолмоқ,
 қорни очмоқ
 جَامِعَةٌ تَكْنِيكِيَّةٌ техника универ-
 ситети
 جَبَانَةٌ кўрқоқлик
 جُنَّةٌ мурда, жасад
 جَذَلٌ хурсанд, қувноқ
 جَرِيحٌ ярадор
 جَرِيْمَةٌ жиноят, гуноҳ
 جِلْدَةٌ тери бўлаги; جِلْدٌ ~ ватан-
 дошлар, ҳамюртлар
 جُنَيْهٌ жунайх (*Мисрнинг пул*
бирлиги)
 جَوَازٌ паспорт
 حَبِيْبَةٌ уруғ донаси, мағиз
 حَرَجٌ оғир, қийин
 I حَرْفٌ (и) ўзгартир-
 моқ
 حَرْقَةٌ кўп. حَرْقٌ ғазаб
 حَرِيْقٌ кўп. حَرَانِقُ ёнғин
 حِزَامٌ тасма, камар
 I حِسَابٌ (a) ҳисобламоқ,
 ўйламоқ, гумон қилмоқ
 حِصَّةٌ дарс соати

حَقْلُ الْأَلْعَامِ миналар жойлаш-
 тирилган ер
 حُمُقٌ аҳмоқлик
 I حَمْلٌ (u) кўтармоқ,
 ташимоқ, олиб юрмоқ
 حَيٌّ кўп. أَحْيَاءٌ маҳалла
 خَالٌ бўш, банд эмас
 خَالِدٌ ўлмас, абадий
 خَضَارٌ сабзавот
 I خَطَا (y) қадам ташла-
 моқ, хатламоқ
 خَطْوَاتٌ кўп. خَطْوَةٌ қадам
 خَفِيَّةٌ кўп. خَفَايَا сир, асрор
 خَلَقٌ яратиш, пайдо қилиш
 خَنْزِيرٌ кўп. خَنْزِيرٌ тўнғиз, чўчка
 خِيَارٌ бодринг
 خَيْبَةُ الْأَمَلِ кўнгил қолиш,
 ихлос қайтиш
 III دَاهِمٌ тўсатдан босиб
 келмоқ, ёпирилмоқ
 دُخَانٌ тутун
 دِنْسٌ ифлос, нопок
 I دَهْمٌ (u) дўққисдан келиб
 қолмоқ
 II ذَكَرٌ эсга солмоқ, эслатмоқ

رَاحِلٌ ўлган, ўтиб кетган

رَاقِبٌ назорат қилмоқ,

кузатмоқ

رَبِّمًا эҳтимол

رَزَائِنَةٌ хотиржамлик

رَفِيعٌ нозик, ингичка

رُمانٌ анор

رَمْلٌ кўп. رَمَالٌ қум

رَثَّةٌ жаранг

رَحْمٌ (a) сикмоқ, эзмоқ,

қисмоқ

رُخْرُفٌ кўп. رُخْرَافٌ безак, нақш,

нақшли безак

رُفْرَةٌ кўп. رُفْرَاتٌ хўрсиниш

رَنْدٌ билак

رَنْبِقٌ симоб

رَسَادٌ (y) ҳукм сурмоқ,

ҳукмронлик қилмоқ

رَسَالٌ ўтган, ўтиб кетган

رَسَائِحٌ кўп. رَسَائِحٌ сайёҳ, турист

رَسَائِقٌ ҳайдовчи, шофёр

رَسَبٌ (a) тортмоқ,

тортиб чиқармоқ

رَسْحَرِيَّةٌ мазах, мазах қилиш

رَسْفَاهَةٌ ақли заифлик

رَسْلَامَةٌ хотиржамлик, саломат-
лик

رَسْلَطَةٌ ҳокимият

رَسِيرَةٌ юриш, бориш

رَسِبٌ ёнмоқ, ёниб кетмоқ

رَسِيْعٌ (a) тўймоқ, қорни

тўймоқ

رَسِيْعَانٌ қорни тўқ

رَسِيِيَّةٌ ўхшаш

رَسْرَبَةٌ шўрва

رَسْرَبَةُ الرُّخْضَارِ сабзавотли шўрва

رَسْرَبَةٌ رَسْرَبَةٌ مُجَهَّزَةٌ بِطَرِيْقَةٍ أَوْزْبَكِيَّةٌ ўзбекча

шўрва

رَسْفِيْعٌ ҳомий, тарафдор

رَسْلَلٌ шол, паралич

رَسْرَاحٌ очик-ойдин

гап лашмоқ

رَسْمَاتٌ жим турувчи, сукут

сақловчи

رَسْحَا (y) ўзига келмоқ,

ҳушёр тортмоқ

رَسْفَاءٌ тиниқлик, беғуборлик

رَسْفَارَةٌ ҳуштак

رَسْفَعٌ (a) тарсаки солмоқ

I ضاق (u) камаймок, кам
бўлмок

ضالع мойил

ضالة курол

ضجيج шовқин

I ضحا (y) кўринмок

طاغ кўп. طغاة босқинчи

طيف оз, озгина, арзимас
микдорда

طماطم помидор

II طوق кучоқламок

I ظفر (нимагадир) етишмок (بـ)

ظلمة қоронғулик

I عاد (y) бўлмок, айлан-
мок; ما ~ يخرج у чикмай
кўйди

عارف чолғучи, созанда

عاصفة кўп. عواصف бўрон

عامر одамга тўла

I عجز (u) ожиз бўлмок,
кучсиз бўлмок

عذب чучук, ичимлик (сув)

عذر кўп. أعذار узр, кечирим

عسكري аскар, солдат

I عطف (a) бурилмок

عطفة тор кўча

على كل حال ҳар ҳолда, нима
бўлганида ҳам

عمود кўп. أعمدة столба

عناء азоб, ташвиш

عند қатъий, қаттиқ турувчи

عين кўп. عينية кўз, жигарранг
кўз

عابر ўтган; الزمان ~ من қадим
замондан

III غادر кетмок, ташлаб кет-
мок, чиқиб кетмок

غامض хира

غاية мақсад

غبار ғира-ширалик

I غص (u) тўлиб тошмок,
лим бўлмок

غصن кўп. أغصان шох, новда

غل кўп. أغلال кишан

غلاء қимматчилик

غمدة қин

I غمر (y) ўраб олмок,
қамраб олмок

فراش капалак

فَرَاوَلَةٌ кулупнай
 فَرَدٌ кўп. أَفْرَادٌ киши, шахс; أَفْرَادٌ
 الأُسْرَةَ оила аъзолари
 فَرْقٌ фарқ
 فَرِيدٌ ягона
 II فَضْلٌ афзал кўрмоқ
 فُلُوسٌ пул
 فَوْضُوِيٌّ ҳар томонга тарвақай-
 лаб кетган
 فِي نَشَاطٍ эпчиллик билан
 I قَدْرٌ (u) قُدْرَةٌ қодир бўлмоқ,
 эплай олмоқ
 II قُدْرٌ баҳоланмоқ
 قَلَقٌ ташвиш, хавотирлик
 قَنَدِيلٌ кўп. قَنَادِيلٌ қандил
 II قَيْدٌ бўйнидан бойламоқ,
 боғламоқ
 III كَابِرٌ гердаймоқ
 I كَبِيرٌ (y) كَبِيرٌ катта бўлмоқ,
 катталашмоқ
 كَنْفٌ елка
 كَثِيرًا مَا кўпинча
 كَذْبٌ алдов, алдамчилик

كَرَمٌ бағрикенглик; كَرَمٌ الضَّيَافَةِ
 меҳмондўстлик; أَهْلُ الْكَرَمِ
 саҳоватлилар
 كُفْرٌ куфрлик
 كَلْبٌ кўп. كِلَابٌ ит
 II كَلْفٌ (мас. фалон сўм)
 турмоқ, баҳоланмоқ
 II كَمَلٌ тугатмоқ, ниҳоясига
 етказмоқ
 كَهْلٌ ўрта ёшли одам
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Аллоҳдан бошқа
 илоҳ йўқ
 لَا يَأْسٌ ҳечқиси йўқ, ёмон
 эмас
 لَا غَبٌ чарчоқ, ҳолдан тойган
 لَا مَعٍ ялтироқ
 كُفْرٌ لَطِيفٌ кўп. لَطَافٌ мулойим
 كُفْرٌ لَفْظٌ кўп. أَلْفَاظٌ сўз, ибора
 لَوْحَةٌ картина, сурат, панно
 لَوْحَةٌ زَيْتِيَّةٌ ёғли бўёк билан
 ишланган сурат
 ... فَحَسْبُ بَلٍ ... (لَا) ... فَحَسْبُ ...
 қат..., балки...,
 ...- гина эмас, балки...
 كُفْرٌ لَيْمٌ кўп. لَيْمٌ пасткаш

مَارٌ кўп. مَارَةٌ йўловчи, пиёда
 مَالٌ кўп. أَمْوَالٌ пул
 مَبَاشِرَةٌ амалга ошириш; ~ бе-
 восита, тўғридан-тўғри
 مَبَالَاةٌ эътибор бериш; ~ بِاللَّا
 эътиборсизлик билан
 مِثْرُو метро
 مُتَسِّكٌ қаландар, таркидунё
 қилган киши
 مِثْلٌ кўп. أَمْثَالٌ мақол, матал
 مُجْرَدٌ оддий; ~ ب...нинг ўзи
 مَجْمَعٌ мажмуа, комплекс
 مَجْمَعُ الْمَصَانِعِ комбинат
 مَحْجُوزٌ банд, бўш эмас
 مَحَلٌ магазин
 مَخْرَجٌ кўп. مَخَارِجٌ чиқиш йўли
 مَذْهُولٌ эзилган, эзиб юмша-
 тилган; ~ بِطَاطِسٌ картошка
 пюреси
 مَرْغُوبٌ кўрқувга тушган, хур-
 киган
 مُضَادٌّ зид, тескари
 مَعَ السَّلَامَةِ хайр, кўришгунча
 مَعْدَنٌ кўп. مَعَادِنٌ металл

مَقْلِي қайнатилган
 مَقَهِي кўп. مَقَاهٌ қаҳвахона
 مُكَبِّرٌ катталаштирувчи
 مُكَبِّرُ الصَّوْتِ овоз кучайтиргич
 مَكْرُونَةٌ макарон
 مُكَبِّبٌ куб, куб шаклидаги
 I مَل (a) مَلَلٌ зерикмок
 مِلْحٌ шўр
 مَلْحُوظٌ сезиларли
 مَمْلُوحَةٌ туздон
 مُنْحَفِضٌ пастлик, пасттекислик
 مَنَشُودٌ кидирилган, ахтарила-
 ётган
 مُؤَاخَذَةٌ гина; ~ لَا айбга
 кўшманг!, кечирасиз!
 مَوْجٌ кўп. أَمْوَاجٌ тўлқин
 نَاصِحٌ пишган, етилган
 نَاطِرٌ кўз
 III نَاقِشٌ муҳокама қилмок,
 баҳслашмок
 III نَاقِضٌ зиддиятда бўлмок,
 зид бўлмок
 نَحِيلٌ новча, сарвқомат
 نَخِيلٌ хурмо дарахти

I نَدَا (y) баланд б'лмок,
 баланд овозли б'лмок
 I نَسَبَ (u) мансуб (тегиш-
 ли) деб ҳисобламок, йўймок
 نَسِيمَ шабада
 I نَشَبَ (a) бошланиб
 кетмок
 I نَقَصَ (y) камчил б'лмок
 I نَمَى (u) ўсмок, кўпаймок
 نَهَارُكَ سَعِيدٌ салом, хайрли кун!
 -أَنْوَارُ النَّيُونِ نُوْرٌ кўп. нур;
 неон лампалари
 II نَوْمٌ ухлатмок
 نَوْمٌ مَغْنَطِيسِيٌّ гипноз
 هَائِلٌ улкан, кучли
 I هَبَطَ (u) тушмок,
 пастламок
 هَدِيرٌ гумбурлаш, дангиллаш

هَوْلٌ даҳшат, кўрқув
 وَاقِعٌ воқелик
 وَحِيدٌ ягона
 وَرَقٌ кўп. أَوْزَاقٌ барг, япрок
 وَسَاطَةٌ воситачилик
 وَشَكٌّ тезлик, яқинлик; عَلَى ~
 ... арафасида
 وَضَعٌ вазият
 وَغَدٌ ваъда
 وَقُوفٌ тик туриш, туриш
 يَاقَةٌ ёқа
 يَتِيمٌ кўп. أَيَتَامٌ етим
 يَدٌ عَامِلَةٌ ишчи кучи

§ 110. VI БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг VI боби III боб феъли олдига نَ кўшимчасини кўшиш билан ҳосил қилинади. Ўтган замон вазни تَفَاعَلَ бўлиб, шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَفَاعَلَ	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلُوا
	МН	تَفَاعَلْتُمْ	تَفَاعَلْنَا	تَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تَفَاعَلْتَ	تَفَاعَلْتُمَا	تَفَاعَلْتُمْ
	МН	تَفَاعَلْتِ	تَفَاعَلْتُمَا	تَفَاعَلْتُنَّ
I	МЗ МН	تَفَاعَلْتُ		تَفَاعَلْنَا

Масалан:

طَرَخَ → تَطَارَخَ – бир-бирига иргитмок феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَطَارَخَ	تَطَارَخَا	تَطَارَخُوا
	МН	تَطَارَخْتُمْ	تَطَارَخْنَا	تَطَارَخْنَ
II	МЗ	تَطَارَخْتَ	تَطَارَخْتُمَا	تَطَارَخْتُمْ
	МН	تَطَارَخْتِ	تَطَارَخْتُمَا	تَطَارَخْتُنَّ
I	МЗ МН	تَطَارَخْتُ		تَطَارَخْنَا

تَطَارَخْنَا الْكُرَةَ أَثْنَاءَ اللَّعْبِ – Ўйин давомида тўпни бир-биримизга отишдик.

Солим феълларнинг ўтган замон мажхул нисбати куйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُفَوِّعِلَ	تُفَوِّعِلَا	تُفَوِّعِلُوا
	МН	تُفَوِّعِلْتُ	تُفَوِّعِلْتَا	تُفَوِّعِلْنَ
II	МЗ	تُفَوِّعِلْتِ	تُفَوِّعِلْتُمَا	تُفَوِّعِلْتُمْ
	МН	تُفَوِّعِلْتِ	تُفَوِّعِلْتُمَا	تُفَوِّعِلْتُنَّ
I	МЗ МН	تُفَوِّعِلْتُ		تُفَوِّعِلْنَا

تُطَوِّرِحَتِ الْكُرَّةُ أَتَاءَ اللَّغَبِ – Ўйин давомида тўп у ёкдан-бу ёкка отилди.

VI боб солим феълларининг ҳозирги-келаси замони вазни يَتَفَاعَلُ дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلُونَ
	МН	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلْنَ
II	МЗ	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلُونَ
	МН	يَتَفَاعَلِينَ	يَتَفَاعَلَانِ	يَتَفَاعَلْنَ
I	МЗ МН	أَتَفَاعَلُ		نَتَفَاعَلُ

Масалан:

تَمَارَسُ → يَتَمَارَسُ савдолашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَمَارَسُ	يَتَمَارَسَانِ	يَتَمَارَسُونَ
	МН	تَتَمَارَسُ	تَتَمَارَسَانِ	يَتَمَارَسْنَ
II	МЗ	تَتَمَارَسُ	تَتَمَارَسَانِ	تَتَمَارَسُونَ
	МН	تَتَمَارَسِينَ	تَتَمَارَسَانِ	تَتَمَارَسْنَ
I	МЗ МН	أَتَمَارَسُ		تَتَمَارَسُ

يَتَمَارَسُ الْحَمِيعُ فِي السُّوقِ أُنْثَاءَ الشَّرَاءِ – Бозорда барча харид қилишда савдолашади.

VI боб солим феълининг мажхул нисбати ҳозиргикеласи замонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُتَفَاعَلُ	يُتَفَاعَلَانِ	يُتَفَاعَلُونَ
	МН	تُتَفَاعَلُ	تُتَفَاعَلَانِ	يُتَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تُتَفَاعَلُ	تُتَفَاعَلَانِ	تُتَفَاعَلُونَ
	МН	تُتَفَاعَلِينَ	تُتَفَاعَلَانِ	تُتَفَاعَلْنَ
I	МЗ МН	أُتَفَاعَلُ		تُتَفَاعَلُ

VI боб феъли қуйидаги маъноларни ифодалайди:

1. Иш-ҳаракатнинг кўпчилик томонидан бажарилганлигини билдиради:

كُتِبَ – ёзмок → تَكَاثَبَ – ўзаро ёзишмок,

صَعِدَ – кўтарилмок → تَصَاعَدَ – кўпчилик бўлиб кўта-
рилмок, سَأَلَ – сўрамок → تَسَاءَلَ – бир-биридан сўрамок.

Иш-ҳаракатнинг бажарилишидаги тадрижийликни билдиради:

كَثُرَ – кўпаймок → تَكَاثَرَ – аста-секин кўпаймок,

ضُؤِلَ – пасаймок → تَضَاءَلَ – аста-секин пасаймок,
озаймок.

3. I боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатни ўзи амалга ошираётган қилиб кўрсатиш маъносини ифодалайди:

مَرِضَ – касал бўлмок → تَمَارَضَ – ўзини касалликка сол-
мок, عَلِمَ – билмок → تَعَالَمَ – ўзини олим қилиб кўрсатмок,

جَهَلَ – беҳабар бўлмок → تَجَاهَلَ – ўзини билмасликка
солмок.

Амалий машғулот учун топшириқлар

423-машқ. Қуйидаги сўзлардан VI боб феъли ҳосил қилинг ва уларнинг маъносини аниқлашга уриниб кўринг:

جَهَالَةٌ - билимсизлик; جَادِيَّةٌ - жалб этиш; مُصَافِحَةٌ - қўл бериб сўрашиш; سَقُوطٌ - тушиш, ёғиш; خِصَامٌ - жанжаллашиш; ظُهُورٌ - кўриниш; كَثِيرٌ - кўп; اِبْدَالٌ - алмаштириш; نِزَاعٌ - зиддият, низо; شِجَارٌ - даҳанаки жанг; عَدْلٌ - тенг, баравар; مَلِكٌ - эга бўлмок.

424-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва Ҳозирги-келаси замонда тусланг:

- 1) تَبَادَلُ 2) تَشَاوَرُ 3) تَعَامَلُ 4) تَحَامَلُ 5) تَظَاهَرَ
6) تَسَاقَطُ 7) تَرَاجَعَ 8) تَنَاطَرُ 9) تَنَازَعُ 10) تَصَافَحَ
11) تَجَاهَلَ 12) تَمَالَكَ 13) تَكَاتَرَ 14) تَفَاقَمَ 15) تَخَاصَمَ

425 - машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини топинг ва уларнинг бобини аниқланг:

- 1) تَلَا حَقُّ 2) يَرْقُصْنَ 3) بَلَغَ 4) يَسِيرُ 5) تَتَقَدَّمُونَ 6) تَغَلَّبَ
7) تَتَلَفَّتْ 8) تَنْظُرُ 9) يَجْرِي 10) يُدَاعِبُ 11) نَسِيرُ 12) أُغْوِدُ
13) يُجِيبُ 14) يُلَامِسُ 15) يُفْشِي 16) تَتْرُكِينَ 17) أَمْسَكَ 18)
أَسْلَمْتَ 19) يُبْعِدُ 20) تَتَكَلَّمُ 21) يَخَافُونَ 22) يَتَمَوَّجُ 23) أُنْقَذْتُ

426-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VI боб феълларини топинг, замонни, шахс-сонини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يتنازع هذان اللاعبان الكرة في نشاط وحذق. 2) قد سمعت صفارة الحكم تعلن انتهاء المباراة بنتيجة واحد لواحد فتعادل الفريقان. 3) تنجاذب أنوار النيون البصر. 4) يتساقط الثلج كفراشات من الزئبق. 5) تظاهرت سعاد بالبكاء قائلة: لا إله إلا الله، لا إله إلا الله. 6) أجال الشاب عينيه العسليتين الجميلتين فتخاطفت ناظره السيارات والعربات والترامات والمارة. 7) تبادل أفراد الأسرة نظرات الاستغراب ولكن لم يقولوا شيئا. 8) في مطار القاهرة وقف سامي أمام موظف الجوازات وتبادل هذا الموظف بعض النظرات مع زميله. 9) عندما ظهر الإسلام تكاثرت المكتبات العربية في قصور الملوك والسلاطين والأمراء والوزراء ورجال الدولة. 10) قابل أحمد في الشارع محمدا فتصافحا فرحين: 11) تساقطت ذرات الثلج البيضاء من شعره الأسود اللامع الطويل على ياقة

قميصه. 12) كلهم متزوجون وتكبر عائلاتهم عاما بعد عام ودخلهم المحدود يضيق يوما بعد يوم عن كفاية حاجاتهم الأولية والدينار اليمني يتقلص يوما بعد يوم والغلاء يتفاقم يوما بعد يوم والقلق يكبر يوما بعد يوم. 13) هل هي تشاجرت مساء أمس معك يا أحمد؟ 14) أنا ألاحظ هذه الحقيقة دون أن أفهم شيئا في السياسة. لماذا هولاء يلاحظونها؟ ربما هو يتجاهلها. 15) - على كل حال فأنا ضيفتكم لا مندوبة السلطة في قريبتكم. تراجع على بعض الشيء: - أنتم السلطة والسلطة أنتم! 16) أنا أتعامل مع الناس ويحسب هؤلاء الناس كرم الضيافة كذبا والصدق حمقا والأخلاق سفاهة والإنسانية خداعا. 17) اسمحي لي يا ابنتي أن أسألك سؤالا صغيرا... أرجو ألا تظنني أتدخل في شؤونك الخاصة ولكن يهمني أن اتبع أخبارك... أنت ابنتي وتعلمين كم أحبك... ماذا حدث يا ابنتي، منذ مدة ما عدت تخرجين مع سليمة؟ فهل تخاصمتما؟ لقد كانت تبدو لي شابة لطيفة! 18) كانت زينب على وشك البكاء ولكن تماكنت نفسها. 19) يتحرك عمال المطعم كالمنومين مغناطيسيا ومن حولهم تتناثر احتجاجات الزبائن على تأخر طلباتهم. 20) تحاملت الفتاة على نفسها محاولة الوقوف... المكتبة تدور بها... رفوف الكتب تصعد وتهبط أمواجها هائلة.

427-ماشқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча варианты топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Дарвозабон; у ёқ-бу ёққа юрмоқ; меню, таомнома; бош силкитмоқ; менинг чиройли отим; турли хил ўсимликлардан олинган дорилар; мусобақа тугаганидан сўнг; мустақил ватанимиз: ташқи душманлар; Яман Араб Республикаси; отнинг эгаси; ҳужумчининг имкониятлари; юрак хасталиги; муолажа воситалари; иқтисодий кризис; келаси йилдан бошлаб, бу матннинг янги сўзлари; яқин кунлар ичида; янги квартирамиздаги

шароит; турли кушлар; журиган ўтинлар; мени кечиринглар (мз.); Машраб боғининг бош дарвозаси.

428-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Дўстлар зялга киришдан илгари ўзаро кўз уриштириб олдилар. 2. Ўғлим шошилиб вагондан тушди ва биз кўл қисишиб сўрашдик. 3. Хадижа кулиб юборай дер ва ўзини зўрға босиб турар эди. 4. Яқин кунларда қиш бошланади. Оппок қорлар тинмай ёғади. 5. Республикамизда иқтисодий вазият йилдан-йилга яхшиланиб боряпти. Ҳар ҳолда сизлар (мз.) буни сезаётган бўлсангиз керак. 6. Университетимиз волейбол командаси билан иқтисодиёт институти командаси ўртасидаги мусобақа 3:3 ҳисоби билан тугади ва бу икки команда дуранг натижага эришди. 7. Раққоса қизларнинг майин ҳаракатлари залдаги томошабинларнинг кўзларини ўзига жалб қилди. 8. Меҳмонларнинг келиши уй бекасига ёқмади ва уларга ўзини зўрғагина хурсанд қилиб кўрсатди. 9. Ўғилларим, нима учун ўзаро жанжаллашасизлар? 10. Мен иш куним давомида жуда кўп ва турли-туман одамлар билан муомала қиламан. Улар ичида яхшилари ҳам кўп, ёмонлари ҳам йўқ эмас. 11. Баҳорда мевали дарахтларнинг гуллари оппок қор каби ерга оҳиста тўкилади ва бу манзара менга жуда хуш келади. 12. Сўнгги йилларда бозорда Хитойнинг сифатсиз товарлари жуда кўпайиб кетди.

§ 111. VI БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ўтган замонида қуйидаги ўзгариш содир бўлади: I боб – **بَتُّ** → VI боб – **تابَسَسَا** → **تابَسَسَا**. Демак, **بَتُّ** → **تَبَّاتُ** – бир-бирига хабар қилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَبَّاتُ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا
	МН	تَبَّاتْتِ	تَبَّاتْنَا	تَبَّاتْتُمْ
II	МЗ	تَبَّاتْتِ	تَبَّاتْتُمَا	تَبَّاتْتُمْ
	МН	تَبَّاتْتِ	تَبَّاتْتُمَا	تَبَّاتْتُمْ
I	МЗ МН	تَبَّاتْتِ		تَبَّاتْنَا

Бу феълнинг мажхул нисбати қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُبُوْتُ	تُبُوْتَا	تُبُوْتُوا
	МН	تُبُوْتِ	تُبُوْتْنَا	تُبُوْتْتُمْ
II	МЗ	تُبُوْتِ	تُبُوْتْتُمَا	تُبُوْتْتُمْ
	МН	تُبُوْتِ	تُبُوْتْتُمَا	تُبُوْتْتُمْ
I	МЗ МН	تُبُوْتِ		تُبُوْتْنَا

II. Ҳамзали феълларнинг ўтган замонда ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришларгина содир бўлади. Масалан:

أَزَرَ → تَأَزَّرَ – бир-бирига ёрдам бермоқ феъли

تَأَزَّرَ → تَشَاعَرَ – бир-биридан қасос олмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَأَزَّرَ	تَأَزَّرَا	تَأَزَّرُوا	تَشَاعَرَ	تَشَاعَرَا	تَشَاعَرُوا
	МН	تَأَزَّرَتْ	تَأَزَّرْتَا	تَأَزَّرْنَ	تَشَاعَرَتْ	تَشَاعَرْتَا	تَشَاعَرْنَ
II	МЗ	تَأَزَّرْتُ	تَأَزَّرْتُمَا	تَأَزَّرْتُمْ	تَشَاعَرْتُ	تَشَاعَرْتُمَا	تَشَاعَرْتُمْ
	МН	تَأَزَّرْتِ	تَأَزَّرْتُمَا	تَأَزَّرْتُنَّ	تَشَاعَرْتِ	تَشَاعَرْتُمَا	تَشَاعَرْتُنَّ
I	МЗ МН	تَأَزَّرْتُ		تَأَزَّرْنَا	تَشَاعَرْتُ		تَشَاعَرْنَا

مَلَأَ → تَمَلَّأَ - шартлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَمَلَّأَ	تَمَلَّأَا	تَمَلَّأُوا
	МН	تَمَلَّأَتْ	تَمَلَّأْتَا	تَمَلَّأْنَ
II	МЗ	تَمَلَّأْتُ	تَمَلَّأْتُمَا	تَمَلَّأْتُمْ
	МН	تَمَلَّأْتِ	تَمَلَّأْتُمَا	تَمَلَّأْتُنَّ
I	МЗ МН	تَمَلَّأْتُ		تَمَلَّأْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамзанинг имлосига алоқадор ўзгаришлар бўлади, холос. Масалан:

تَوَزَّرَ → تُووزِرَ - феъли

تَوَاتَرَ → تُووتِرَ - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُووزِرَ	تُووزِرَا	تُووزِرُوا	تُووتِرَ	تُووتِرَا	تُووتِرُوا
	МН	تُووزِرَت	تُووزِرَتَا	تُووزِرُن	تُووتِرَت	تُووتِرَتَا	تُووتِرُن
II	МЗ	تُووزِرَت	تُووزِرَتَمَا	تُووزِرْتُمْ	تُووتِرَت	تُووتِرَتَمَا	تُووتِرْتُمْ
	МН	تُووزِرَت	تُووزِرَتَمَا	تُووزِرْتُن	تُووتِرَت	تُووتِرَتَمَا	تُوотِرْتُن
I	МЗ МН	تُووزِرَت		تُووزِرْنَا	تُوотِرَت		تُوотِرْنَا

تَمَاتَا → تُمُولِي - шартлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تُمُولِي	تُمُولِنَا	تُمُولِنُوا
	МН	تُمُولِيَت	تُمُولِيَتَا	تُمُولِيُن
II	МЗ	تُمُولِيَت	تُمُولِيَتَمَا	تُمُولِيَتُمْ
	МН	تُمُولِيَت	تُمُولِيَتَمَا	تُمُولِيَتُن
I	МЗ МН	تُمُولِيَت		تُمُولِيْنَا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ўтган замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرَ → تَوَاتَرَ – олдин-кейин
келмоқ феъли

تَيَسَّرَ → تَيَسَّرَ – биргалашиб
кимор ўйнамоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَوَاتَرَ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَسَّرَ	تَيَسَّرَا	تَيَسَّرُوا
	MH	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرَتَا	تَوَاتَرْنَ	تَيَسَّرَتْ	تَيَسَّرَتَا	تَيَسَّرْنَ
II	M3	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُمْ	تَيَسَّرَتْ	تَيَسَّرْتَمَا	تَيَسَّرْتُمْ
	MH	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُنَّ	تَيَسَّرَتْ	تَيَسَّرْتَمَا	تَيَسَّرْتُنَّ
I	M3 MH	تَوَاتَرَتْ		تَوَاتَرْنَا	تَيَسَّرَتْ		تَيَسَّرْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ўзгариш содир бўлмайди. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	تَوَاتَرَ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَسَّرَ	تَيَسَّرَا	تَيَسَّرُوا
	MH	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرَتَا	تَوَاتَرْنَ	تَيَسَّرَتْ	تَيَسَّرَتَا	تَيَسَّرْنَ
II	M3	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُمْ	تَيَسَّرَتْ	تَيَسَّرْتَمَا	تَيَسَّرْتُمْ
	MH	تَوَاتَرَتْ	تَوَاتَرْتَمَا	تَوَاتَرْتُنَّ	تَيَسَّرَتْ	تَيَسَّرْتَمَا	تَيَسَّرْتُنَّ
I	M3 MH	تَوَاتَرَتْ		تَوَاتَرْنَا	تَيَسَّرَتْ		تَيَسَّرْنَا

2. Ажваф феълларда иккинчи ўзак ундош ўрни-даги ҳарфи иллатга солим ҳарф сифатида қаралади. Масалан:

(شور) → تَشَاوَرَ – ўзаро маслаҳат-
лашмоқ

(زيد) → تَزَايَدَ – нархни
оширмоқ

Шаҳс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَشَاوَرَ	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُوا	تَزَايَدَ	تَزَايَدَا	تَزَايَدُوا
	МН	تَشَاوَرَتْ	تَشَاوَرَتَا	تَشَاوَرْنَ	تَزَايَدَتْ	تَزَايَدَتَا	تَزَايَدْنَ
II	МЗ	تَشَاوَرْتِ	تَشَاوَرْتُمَا	تَشَاوَرْتُمْ	تَزَايَدْتِ	تَزَايَدْتُمَا	تَزَايَدْتُمْ
	МН	تَشَاوَرْتِ	تَشَاوَرْتُمَا	تَشَاوَرْتُنَّ	تَزَايَدْتِ	تَزَايَدْتُمَا	تَزَايَدْتُنَّ
I	МЗ МН	تَشَاوَرْتُ		تَشَاوَرْنَا	تَزَايَدْتُ		تَزَايَدْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам заиф феълларга хос ўзгаришлар содир бўлмайди:

تَشَاوَرَ → تَشُوِرَ – феъли

تَزَايَدَ → تَزُوِيَدَ – феъли

Шаҳс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَشُوِرَ	تَشُوِرَا	تَشُوِرُوا	تَزُوِيَدَ	تَزُوِيَدَا	تَزُوِيَدُوا
	МН	تَشُوِرَتْ	تَشُوِرَتَا	تَشُوِرْنَ	تَزُوِيَدَتْ	تَزُوِيَدَتَا	تَزُوِيَدْنَ
II	МЗ	تَشُوِرْتِ	تَشُوِرْتُمَا	تَشُوِرْتُمْ	تَزُوِيَدْتِ	تَزُوِيَدْتُمَا	تَزُوِيَدْتُمْ
	МН	تَشُوِرْتِ	تَشُوِرْتُمَا	تَشُوِرْتُنَّ	تَزُوِيَدْتِ	تَزُوِيَدْتُمَا	تَزُوِيَدْتُنَّ
I	МЗ МН	تَشُوِرْتُ		تَشُوِرْنَا	تَزُوِيَدْتُ		تَزُوِيَدْنَا

3. Ноқис феълларда I боб **بكى** феълидаги ўзгариш содир бўлади, чунки уларнинг охирги кўшимчалари бир хилдир. Масалан:

ўзаро топишмоқ (سقى) → ئساقى – ўзаро ичишмоқ (حجو) → ئحاجى

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	ئحاجى	ئحاجيا	ئحاجوا	ئساقى	ئساقيا	ئساقوا
	MH	ئحاجت	ئحاجتا	ئحاجين	ئساقت	ئساقتا	ئساقين
II	M3	ئحاجيت	ئحاجيما	ئحاجيتم	ئساقيت	ئساقيتما	ئساقيتم
	MH	ئحاجيت	ئحاجيما	ئحاجين	ئساقيت	ئساقيتما	ئساقين
I	M3 MH	ئحاجيت		ئحاجينا	ئساقيت		ئساقينا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида I боб **لقى** – феълидаги (аниқ нисбат) ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

феъли ئساقى → ئسوقي – феъли ئحاجى → ئحوجى

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	ئحوجى	ئحوجيا	ئحوجوا	ئسوقي	ئسوقيا	ئسوقوا
	MH	ئحوجيت	ئحوجيتا	ئحوجين	ئسوقيت	ئسوقيتا	ئسوقين
II	M3	ئحوجيت	ئحوجيما	ئحوجيتم	ئسوقيت	ئسوقيتما	ئسوقيتم
	MH	ئحوجيت	ئحوجيما	ئحوجين	ئسوقيت	ئسوقيتما	ئسوقين
I	M3 MH	ئحوجيت		ئحوجينا	ئسوقيت		ئسوقينا

§ 112. VI БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замонида қуйидаги товуш ўзгаришлари содир бўлади: Масалан: таб̄асса – йатаба̄асу → йатаба̄ссу.

تَبَّاتُ → تَبَّاتُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَبَّاتُ	يَتَبَّاتَانِ	يَتَبَّاتُونَ
	МН	تَبَّاتُ	تَتَبَّاتَانِ	يَتَبَّاتُنَّ
II	МЗ	تَبَّاتُ	تَتَبَّاتَانِ	تَتَبَّاتُونَ
	МН	تَتَبَّاتَيْنِ	تَتَبَّاتَانِ	تَتَبَّاتُنَّ
I	МЗ МН	أَتَبَّاتُ		تَتَبَّاتُ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида феълдаги олд қўшимчанинг ҳаракати ўзгаради ҳолос. Масалан:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُتَبَّاتُ	يُتَبَّاتَانِ	يُتَبَّاتُونَ
	МН	يُتَبَّاتُ	يُتَبَّاتَانِ	يُتَبَّاتُنَّ
II	МЗ	يُتَبَّاتُ	يُتَبَّاتَانِ	يُتَبَّاتُونَ
	МН	يُتَبَّاتَيْنِ	يُتَبَّاتَانِ	يُتَبَّاتُنَّ
I	МЗ МН	أُتَبَّاتُ		يُتَبَّاتُ

II. Ҳамзали феълларнинг ҳозирги-келаси замонида ҳамзанинг имлосига боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

تَازَرُ → يَتَازَرُ – феъли

تَشَاءَرُ → يَتَشَاءَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَازَرُ	يَتَازَرَانِ	يَتَازَرُونَ	يَتَشَاءَرُ	يَتَشَاءَرَانِ	يَتَشَاءَرُونَ
	МН	تَتَازَرُ	تَتَازَرَانِ	تَتَازَرُونَ	تَتَشَاءَرُ	تَتَشَاءَرَانِ	تَتَشَاءَرُونَ
II	МЗ	تَتَازَرُ	تَتَازَرَانِ	تَتَازَرُونَ	تَتَشَاءَرُ	تَتَشَاءَرَانِ	تَتَشَاءَرُونَ
	МН	تَتَازَرِينَ	تَتَازَرَانِ	تَتَازَرُونَ	تَتَشَاءَرِينَ	تَتَشَاءَرَانِ	تَتَشَاءَرُونَ
I	МЗ МН	أَتَازَرُ		نَتَازَرُ	أَتَشَاءَرُ		نَتَشَاءَرُ

تَمَأَأُ → يَتَمَأَأُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَمَأَأُ	يَتَمَأَأَانِ	يَتَمَأَأُونَ
	МН	تَتَمَأَأُ	تَتَمَأَأَانِ	تَتَمَأَأُونَ
II	МЗ	تَتَمَأَأُ	تَتَمَأَأَانِ	تَتَمَأَأُونَ
	МН	تَتَمَأَأِينَ	تَتَمَأَأَانِ	تَتَمَأَأُونَ
I	МЗ МН	أَتَمَأَأُ		نَتَمَأَأُ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида биринчи бўғиндаги «а» унлиси «у» га ўзгаради холос. Масалан:

يَتَمَأَأُ → يَتَازَرُ , يَتَشَاءَرُ → يَتَازَرُ , يَتَمَأَأُ → يَتَشَاءَرُ .

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَوَاتَرُ → تَوَاتَرَ – феъли

يَتَيَّاسِرُ → تَيَّاسَرَ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَوَاتَرُ	يَتَوَاتَرَانِ	يَتَوَاتَرُونَ	يَتَيَّاسِرُ	يَتَيَّاسِرَانِ	يَتَيَّاسِرُونَ
	МН	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَانِ	يَتَوَاتَرُونَ	تَتَيَّاسِرُ	تَتَيَّاسِرَانِ	يَتَيَّاسِرُونَ
II	МЗ	يَتَيَّاسِرُ	يَتَيَّاسِرَانِ	يَتَيَّاسِرُونَ	يَتَيَّاسِرُ	يَتَيَّاسِرَانِ	يَتَيَّاسِرُونَ
	МН	تَتَوَاتَرِينَ	تَتَوَاتَرَانِ	تَتَوَاتَرُونَ	تَتَيَّاسِرِينَ	تَتَيَّاسِرَانِ	تَتَيَّاسِرُونَ
I	МЗ МН	أَتَوَاتَرُ		نَتَوَاتَرُ	أَتَيَّاسِرُ		نَتَيَّاسِرُ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида биринчи бўғиндаги «а» → «у» товуц ўзгариши содир бўлади:

يَتَوَاتَرُ → يُتَوَاتَرُ, يَتَيَّاسِرُ → يُتَيَّاسِرُ.

1. Ажваф феълларнинг ҳозирги-келаси замонида иккинчи ўзак ундош ҳисобланган ҳарфи иллатга солим ҳарфлар сифатида қаралади:

يَتَشَاوَرُ → تَشَاوَرُوا – феъли

يَتَزَايِدُ → تَزَايَدُوا – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَشَاوَرُ	يَتَشَاوَرَانِ	يَتَشَاوَرُونَ	يَتَزَايِدُ	يَتَزَايِدَانِ	يَتَزَايِدُونَ
	МН	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَانِ	يَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايِدُ	تَتَزَايِدَانِ	يَتَزَايِدُونَ
II	МЗ	يَتَشَاوَرُ	يَتَشَاوَرَانِ	يَتَشَاوَرُونَ	يَتَزَايِدُ	يَتَزَايِدَانِ	يَتَزَايِدُونَ
	МН	تَتَشَاوَرِينَ	تَتَشَاوَرَانِ	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايِدِينَ	تَتَزَايِدَانِ	تَتَزَايِدُونَ
I	МЗ МН	أَتَشَاوَرُ		نَتَشَاوَرُ	أَتَزَايِدُ		نَتَزَايِدُ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида феъл олдидаги кўшимчанинг ҳаракати даммага ўзгаради:

يُتَزَايِدُ → يَتَزَاوَرُ , يُتَشَاوَرُ → يَتَشَاوَرُ .

2. Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замони I боб *لَقِيَ* – *يَلْقَى* феъли (аниқ нисбат) каби тусланади. Масалан:

يَتَحَاجِي → تَحَاجِي – феъли

يَتَسَاقِي → تَسَاقِي – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَحَاجِي	يَتَحَاجِيَانِ	يَتَحَاجُوْنَ	يَتَسَاقِي	يَتَسَاقِيَانِ	يَتَسَاقُوْنَ
	МН	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَانِ	يَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقِي	تَتَسَاقِيَانِ	يَتَسَاقِيْنَ
II	МЗ	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَانِ	تَتَحَاجُوْنَ	تَتَسَاقِي	تَتَسَاقِيَانِ	تَتَسَاقُوْنَ
	МН	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَحَاجِيَانِ	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقِيْنَ	تَتَسَاقِيَانِ	تَتَسَاقِيْنَ
I	МЗ МН	أَتَحَاجِي		نَتَحَاجِي	أَتَسَاقِي		نَتَسَاقِي

Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замони мажхул нисбатида ҳам феъл олдидаги кўшимчанинг ҳаракати даммага ўзгаради. Масалан:

يَتَحَاجِي → يُتَحَاجِي , يَتَسَاقِي → يُتَسَاقِي ва Ҳ.3.

Амалий машғулот учун топшириқлар

429-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

تَمَائِلَ – у ёқ-бу ёққа тебранмоқ; تَوَالِي – узлуксиз давом этмоқ; تَبَاطَأَ – секинламоқ; تَعَاوَنَ – ҳамкорлик қилмоқ; تَجَاوَزَ – ўтказиб юбормоқ; تَدَاوَلَ – амалда ишлатмоқ; تَسَاءَلَ –

ўсмоқчилаб сўрамоқ; تَرَائى - кўриниб турмоқ; تَقَاضَى - тўлов талаб қилмоқ; تَعَالَى - кўтарилмоқ; تَطَاوَلٌ - қўполлик қилмоқ; تَرَاوَحَ - тебранмоқ, бориб-келиб турмоқ; تَضَائِقَ - диққат бўлмоқ; تَنَاوَلٌ - тановул қилмоқ; تَنَابُؤٌ - навбати билан бажармоқ; تَوَافَرٌ - мўл-кўл бўлмоқ.

430-машқ. Қуйидаги феълларнинг шахс-сонини ўзгартирмаган ҳолда ҳозирги-келаси замон шаклини топинг:

- 1) تَجَاوَزْتُ 2) تَنَاوَلْنَا 3) تَعَالَتْ 4) تَنَاوَبْنَا 5) تَوَافَرْتُمَا
 6) تَقَاضَيْنَ 7) تَسَاءَلُوا 8) تَطَاوَلْتُنَّ 9) تَضَائِقْنَا 10) تَدَاوَلْتِ
 11) تَوَالُونَ 12) تَعَاوَرْتُمْ 13) تَبَاطَأَتْ 14) تَمَآيَلَا 15) تَرَآئِينَا

431-машқ. Қуйидаги феълларнинг шахс-сонини ўзгартирмаган ҳолда ўтган замон шаклини топинг:

- 1) تَعَالَى 2) يَتَدَاوَلْنَ 3) تَرَآئَيْنَ 4) أَتَضَائِقُ 5) يَتَطَاوَلَانِ
 6) تَتَقَاضُونَ 7) تَتَبَاطِئُونَ 8) تَتَسَاءَلِينَ 9) لَتَوَافِرُ 10) يَتَعَاوَلُونَ
 11) يَتَجَاوِرَانِ 12) يَتَوَالُونَ 13) نَتَمَآلُ 14) أَتَنَابُؤُ 15) نَتَنَاوَلُ

432-машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини шахс-сонини аниқланг:

- 1) يَتَظَاهَرُونَ 2) يُعْطِينَ 3) يُنَادُونَ 4) يُقْضَى 5) يُتَوَفَّوْنَ 6) يُلْقُونَ
 7) يُرْضَى 8) يَتَكَافَرُونَ 9) يُرُونَ 10) ثَلِينٌ 11) تُؤْمِنُ 12) يَهْوَدُونَ

433-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) ابني الصغير تلميذ في المدرسة الابتدائية. كل يوم هو يرجع إلى البيت في الظهر
- 2) لا يعجز القوم إذا تعاونوا (مثل عربي).
- 3) تتوافر جميع المعادن اللازمة للصناعة في أوزبكستان كما يوجد فيها الذهب والفضة
- 4) الفريقان قويان ويتناوب أعضاء هذين الفريقين الكرة باستمرار ولا يستطيع
- 5) انظر يا صديقي إلى هذه المناظر الجميلة فهناك
- 6) توجد في محلاتنا مجموعة جميلة من البدلات
- 7) لماذا ما تناولتما غداء كما مع أعضاء أسرتكما؟
- 8) أتى الضرب على هذه القرية من بعيد وتوالت الانفجارات وتوالت الحرائق وتعال
- 9) من خلال أغصان الرمان القوضوية تراءت له في غباش غامض
- 10) هم يفهمون الشتائم العربية ويتداولونها كما يتداولون
- 11) أنا طالبة جامعية مثلك ولست ضالعة في شؤون السياسة ولكن
- 12) لم تكن سعاد في وضع أفضل فهي الأخرى تتساءل في
- 13) أنت تتناول على أخيك وبدون حق.
- 14) – هذا الطعام رائع ومائدة مثل هذه تكلف في العاصمة مبلغاً ضخماً من المال. – هي
- 15) هنا أيضاً تكلف غالية... نحن لا نتقاضى ولا ندفع مقابل الخدمة هذا هو الفرق الوحيد.
- 16) لم تصدق سعاد هذا الكلام فتساءلت مثلما تدافع عن نفسها محوم مضاد.
- 17) يبحث علي بعينه عبر النافذة عن ثمرة واحدة ناضجة فلا يعثر عليها... تداهمه حسنة
- 18) أمل طفيفة. يتجاوزها ويعود للتفكير في وضعه الحرج. 17) نحن سوف لا نبالي بأرواحنا
- 19) وسوف نجمع أفهامنا ونتعاون معاً لإدراك تلك الغاية. 18) توالى الأمراء الآخرون
- 20) فأخرجوا سيوفهم من غمدها وكان كل يحمل بيده سيفاً. 19) عندما تقرب الأسد من
- 20) البئر رأى الأرنب قد تباطأ في الطريق وتخلف. 20) كان الأرنب يصفق بده لنجاته من

يد الموت وكان يتمايل جذلا في الهواء كالغصون والأوراق. 21) نمت الحركة وعلت الأصوات وسادت الحرية وتوارت الرزاة. 22) لما رأت نفسها بجانب ذلك الفتى ترامت عليه وطوقت عنقه بزنديها. 23) فقد تساوى في الثرى راحل غدا وماض من أولف السنين (من عمر الخيام).

434-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Ўтган йили содир бўлган ишдан ўртоқларим орасида ҳозиргача сиқилиб юраман. 2. Бозорларда мевалар жуда сероб. Нархлари юз сўм - икки юз сўм орасида ўзгариб туради. 3. Менинг ўша мақсадимни тушуниб етмагани учун дўстим мендан хижолатда эди, шунинг учун йўлда мендан кўра секинлай бошлади ва орқада қолиб кетди. 4. Ўзбек халқи албатта ўзининг эзгу мақсадларига етади, бу йўлда бир-бири билан ҳамкорлик қилади ва керак бўлса, жонини ҳам аямайди. 5. Иш кунларида биз тушликни университет ошхонасида қиламиз, нонушта билан кечлигимизни эса, уйда оила аъзоларимиз билан биргаликда баҳам кўрамиз. 6. Баҳор бошланиши билан шамол эса бошлайди, боғимиздаги мевали дарахтлар у ёқ-бу ёққа эгилади. 7. «Навбаҳор» командасининг бу ўйинчиси мусобақада маҳорат билан ўйнади, командадаги бошқа ўйинчилар билан тўпни тинмай бир-бирларига уза-тишди ва натижада нариги команда аъзолари тўпни эгаллай олмади. 8. Бозорларимизда озиқ-овқат маҳсулотлари, турли хил мевалар жуда мўл-кўл. 9. Анжирнинг тарвақайлаб кетган шохлари ва қалин барглари орасидан унинг сапсарик йирик мевалари кўриниб турибди. 10. Кеча кучли шамол бўлиб ўтди ва саҳродаги

чанг - тўзон ва кум осмонга кўтарилди. 11. Биз жуда кўп инглизча сўз ва ибораларни биламиз ҳамда уларни меҳнат фаолиятимизда ишлатамиз. 12. Ўғлим, нима учун сен синглинга кўполлик қияп-сан, сен унга чиройли муомалада бўлишинг керак. 13. Тошкент - Қўқон автомобиль йўлида ишлар кечаю кундуз тинмай давом этаётир. 14. Асир ўлимдан қутулиб қолганини ҳаммадан бирма-бир сўраб чиқди. 15. Урушда портлашлар, ёнғинлар узоқ муддат давом этади.

§ 113. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

VI боб солим феълларининг шарт майли қуйидагича вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلِي	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلْنَ
I	МЗ МН	أَتَفَاعَلُ		نَتَفَاعَلُ

Нотўғри феълларнинг шарт майли:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли уч хил вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: تَبَّاتُ феъли

1 - вариант

2 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَبَاثُ	يَبَاثَا	يَبَاثُوا	يَبَاثُ	يَبَاثَا	يَبَاثُوا
	МН	تَبَاثُ	تَبَاثَا	يَبَاثُنَ	تَبَاثُ	تَبَاثَا	يَبَاثُنَ
II	МЗ	تَبَاثُ	تَبَاثَا	تَبَاثُوا	تَبَاثُ	تَبَاثَا	تَبَاثُوا
	МН	تَبَاثِي	تَبَاثَا	تَبَاثُنَ	تَبَاثِي	تَبَاثَا	تَبَاثُنَ
I	МЗ МН	أَبَاثُ		نَبَاثُ	أَبَاثُ		نَبَاثُ

3 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَبَاثُ	يَبَاثَا	يَبَاثُوا
	МН	تَبَاثُ	تَبَاثَا	يَبَاثُنَ
II	МЗ	تَبَاثُ	تَبَاثَا	تَبَاثُوا
	МН	تَبَاثِي	تَبَاثَا	تَبَاثُنَ
I	МЗ МН	أَبَاثُ		نَبَاثُ

II. Ҳамзали феълларнинг шарт майли солим феълларникидан кескин фарқ қилмайди. Масалан:

تَأَزَّرُ → تَأَزَّرُ – феъли

تَشَاءَرُ → تَشَاءَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَأَزَّرُ	يَتَأَزَّرَا	يَتَأَزَّرُوا	يَتَشَاءَرُ	يَتَشَاءَرَا	يَتَشَاءَرُوا
	МН	تَتَأَزَّرُ	تَتَأَزَّرَا	يَتَأَزَّرُنَ	تَتَشَاءَرُ	تَتَشَاءَرَا	يَتَشَاءَرُنَ
II	МЗ	تَتَأَزَّرُ	تَتَأَزَّرَا	تَتَأَزَّرُوا	تَتَشَاءَرُ	تَتَشَاءَرَا	تَتَشَاءَرُوا
	МН	تَتَأَزَّرِي	تَتَأَزَّرَا	تَتَأَزَّرُنَ	تَتَشَاءَرِي	تَتَشَاءَرَا	تَتَشَاءَرُنَ
I	МЗ МН	أَتَأَزَّرُ		نَتَأَزَّرُ	أَتَشَاءَرُ		نَتَشَاءَرُ

تَمَّأَ → يَتَمَّأُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَمَّأُ	يَتَمَّآ	يَتَمَّأُوْا
	МН	تَتَمَّأُ	تَتَمَّآ	يَتَمَّأَان
II	МЗ	تَتَمَّأُ	تَتَمَّآ	تَتَمَّأُوْا
	МН	تَتَمَّأِي	تَتَمَّآ	تَتَمَّأَان
I	МЗ МН	أَتَمَّأُ		تَتَمَّأُ

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг шарт майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرَ → يَتَوَاتَرُ – феъли

تَيَّاسَرَ → يَتَيَّاسَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَوَاتَرُ	يَتَوَاتَرَا	يَتَوَاتَرُوْا	يَتَيَّاسَرُ	يَتَيَّاسَرَا	يَتَيَّاسَرُوْا
	МН	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَا	يَتَوَاتَرُنْ	تَتَيَّاسَرُ	تَتَيَّاسَرَا	يَتَيَّاسَرُنْ
II	МЗ	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَا	تَتَوَاتَرُوْا	تَتَيَّاسَرُ	تَتَيَّاسَرَا	تَتَيَّاسَرُوْا
	МН	تَتَوَاتَرِي	تَتَوَاتَرَا	تَتَوَاتَرُنْ	تَتَيَّاسَرِي	تَتَيَّاسَرَا	تَتَيَّاسَرُنْ
I	МЗ МН	أَتَوَاتَرُ		نَتَوَاتَرُ	أَتَيَّاسَرُ		تَتَيَّاسَرُ

2. Ажваф феълларнинг шарт майли ҳам солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَشَاوَرُ → تَشَاوَرَ – феъли

يَتَزَايِدُ → تَزَايَدَ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَتَشَاوَرُ	يَتَشَاوَرَا	يَتَشَاوَرُوا	يَتَزَايِدُ	يَتَزَايِدَا	يَتَزَايِدُوا
	MН	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَا	يَتَشَاوَرْنَ	تَتَزَايِدُ	تَتَزَايِدَا	يَتَزَايِدْنَ
II	MЗ	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرُوا	تَتَزَايِدُ	تَتَزَايِدَا	تَتَزَايِدُوا
	MН	تَتَشَاوَرِي	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرْنَ	تَتَزَايِدِي	تَتَزَايِدَا	تَتَزَايِدْنَ
I	MЗ MН	أَتَشَاوَرُ		نَتَشَاوَرُ	أَتَزَايِدُ		نَتَزَايِدُ

3. Ноқис феълларнинг шарт майлида учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

يَتَحَاجِي → تَحَاجَى – феъли

يَتَسَاقَى → تَسَاقَى – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	MЗ	يَتَحَاجِ	يَتَحَاجِيَا	يَتَحَاجُوا	يَتَسَاقِ	يَتَسَاقِيَا	يَتَسَاقُوا
	MН	تَتَحَاجِ	تَتَحَاجِيَا	يَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقِ	تَتَسَاقِيَا	يَتَسَاقِيْنَ
II	MЗ	تَتَحَاجِ	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجُوا	تَتَسَاقِ	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقُوا
	MН	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقِي	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقِيْنَ
I	MЗ MН	أَتَحَاجِ		نَتَحَاجِ	أَتَسَاقِ		نَتَسَاقِ

§ 114. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидаги вазнда ҳосил бўлади: تَفَاعَلُ → تَتَفَاعَلُ → تَفَاعَلُ .

Буйруқ майли шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَفَاعَلْ	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلُوا
МН	تَفَاعَلِي	تَفَاعَلَا	تَفَاعَلْنَ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан: تَبَّاتُ - феъли:

1 - вариант

2 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَبَّاتُ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا	تَبَّاتُ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا
МН	تَبَّاتِي	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنِ	تَبَّاتِي	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنِ

3 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَبَّاتُ	تَبَّاتَا	تَبَّاتُوا
МН	تَبَّاتِي	تَبَّاتَا	تَبَّاتْنِ

II. Ҳамзали феълларнинг буйруқ майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَبَّاتُ → تَبَّاتْرُ - феъли

تَبَّاتُ → تَبَّاتْرُ - феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَبَّاتْرُ	تَبَّاتْرَا	تَبَّاتْرُوا	تَبَّاتْرُ	تَبَّاتْرَا	تَبَّاتْرُوا
МН	تَبَّاتْرِي	تَبَّاتْرَا	تَبَّاتْرَنْ	تَبَّاتْرِي	تَبَّاتْرَا	تَبَّاتْرَنْ

تَمَّأَ → يَتَمَّأُ феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَمَّأَ	تَمَّآ	تَمَّأُوا
МН	تَمَّأْنِي	تَمَّآ	تَمَّأْن

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرَ → يَتَوَاتَرُ – феъли

تَيَّاسَرُ → يَتَيَّاسِرُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَوَاتَرَ	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُوا	تَيَّاسَرُ	تَيَّاسَرَا	تَيَّاسَرُوا
МН	تَوَاتَرِي	تَوَاتَرَا	تَوَاتَرُنْ	تَيَّاسِرِي	تَيَّاسَرَا	تَيَّاسِرُنْ

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майли ҳам солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَشَاوَرُ → يَتَشَاوَرُ – феъли

تَزَايَدُ → يَتَزَايَدُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَشَاوَرُ	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُوا	تَزَايَدُ	تَزَايَدَا	تَزَايَدُوا
МН	تَشَاوَرِي	تَشَاوَرَا	تَشَاوَرُنْ	تَزَايَدِي	تَزَايَدَا	تَزَايَدُنْ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майлида шарт майлидаги каби ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

تَحَاجِي → يَتَحَاجِي – феъли

تَسَاقِي → يَتَسَاقِي – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَحَاجَ	تَحَاجِيَا	تَحَاجُوا	تَسَاقَ	تَسَاقِيَا	تَسَاقُوا
МН	تَحَاجِي	تَحَاجِيَا	تَحَاجِيْنَ	تَسَاقِي	تَسَاقِيَا	تَسَاقِيْنَ

Амалий машғулот учун топшириқлар

435-машқ. Қуйидаги феълларни шарт майлида тусланг:

تَنَاوَلَ - эгалламоқ; تَصَاعَدَ - аста-секин кўтарилмоқ; تَرَكَضَ - овқатланмоқ; تَرَكَضَ - у ёқ-бу ёққа чопмоқ; تَسَاءَلَ - ўзига савол бермоқ; تَوَارَى - йўқолмоқ; تَخَاصَمَ - жиқиллашмоқ; تَسَارَعَ - тезлашмоқ; تَمَارَضَ - ўзини касалга солмоқ; تَجَاهَلَ - ўзини гўлликка солмоқ.

436-машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида тусланг:

تَدَارَكَ - секин-аста тушуниб етмоқ; تَمَآيَلَ - у ёқ-буёққа эгилмоқ; تَشَابَهَ - бир-бирига ўхшамоқ; تَقَاسَمَ - хомталаш қилмоқ; تَبَاطَأَ - секинламоқ; تَوَانَى - секинламоқ.

437-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) عندئذ لم يتمالك صاحب البيت نفسه من السؤال. 2) اسبح لي أن أدعوك إلى المطعم، هيا بنا نتناول فطورنا معا. 3) لم يتساءل علي إذا كان قد فرض نفسه على هذا التحدي أم التحدي هو فرض نفسه عليه. 4) هوشاب لطيف حقا ولم نتخاصم ولكن قررنا أن نفارق بعضنا بعضا. 5) من يمارض يمرض حتى يموت. 6) صرخت النساء صراخ الخوف والألم وأغمي على بعضهن فلم يتصاعد ضجيج الرجال من ناحية. 7) إن يأت الخريف تتراكم أوراق الأشجار أمام الأرياح الباردة. 8) إن يتوار النور وتغمر الظلمة الوادي فتسارع العواصف من أعالي الجبال نحو المنخفضات. 9) تعالوا نبحث لنا عن مكان

إنساني. 10) يا أمير، لا تكابر ولا تتجاهل الواقع وإذا كنت تريد أن تذكرني فأستطيع أن أذكرك أيضا. 11) لا بأس يا خديجة انسي القصة... تعالي نشرب فنجان قهوة. 12) أرادت زينب أن تحرف الحديث عن مجراه فتذمرت ولكن لم يتداركها أمير بسرعة. 13) نادى الأم بصوت وديع: - الفطور جاهز، تعالوا قبل أن يبرد الشاي! 14) لم تخطر ببال أمير أمه فلم يتساءل عن صحتها. 15) إن تتشابه الصورتان فذاك جائز، فالماء الملح والماء العذب شبيهان في الصفاء. 16) أنت لا تقدم لنا الأعذار، نحن لا نقبلها فلتصاعد زفرائك الباردة من قلبك. 17) عندما رأى الأسد الأرنب قد تباطأ وتخلف قال له: - لا تتوان يا أرنب في السير ولا تتخلف وأقبل. 18) لتقم الصبايا ليرقصن وليتمايلن بقاماتهن النحيلة. 19) لتبق جثاهما مطروحتين على هذا التراب الدنس فلتقاسم لحماهما الكلاب. 20) تعالوا إلي أيها المتعبون وأنا أريحكم. 21) كانت المباحثات الثنائية مكرسة لمسائل اقتصادية ولذا لم تتناول العلاقات الثنائية بين البلدين.

438-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Болаларим, тушлик ва кечлик овқатларингизни вақтида тановул қилсангизлар, касал бўлмайсизлар. 2. «Пахтакор» командаси ўтган мусобақада катта маҳорат билан ўйнади, шунинг учун икки команда ўртасидаги ҳисоб мутлақо тенг бўлмади. 3. Агар Фотима ўзини йиғлаётган қилиб кўрсатса, айтинглари (мн.), у ўзини йиғлаётганга солмасин. 4. Группадаги талабалар ажабланиш назари билан бир-бирларига қарасалар, сен уларга ҳеч нарса демагин (мн.) ва ўқитувчининг саволларига жавоб беравер. 5. Ислом пайдо бўлишидан олдин араб мамлакатларида кутубхоналар умуман кўп эмас эди. 6. Агар билетдаги саволларни яхши билсангиз (мн.), ўзингизни билмасликка солманг, агар билмасангиз, ўзингизни билагон қилиб кўрсатманг. 7. Ҳар қандай

нозик вазиятда ҳам, дўстим, ўзингизни қўлга олинг. Бақириб гапириш, бировга қўл кўтариш одобдан эмаслигини яхши биласиз. 8. Ўғлим, ўртоғингиз билан ҳеч қачон жанжаллашманг, урушманг, уни кўрганда, қўл бериб сўрашинг. 9. Синглим кечадан буён ҳеч нарса тановул қилгани йўқ. 10. Агар сизлар (мз.) бир-бирларингизга ёрдам берсангизлар, ўзаро ҳамкорлик қилсангизлар ва бир-бирларингизни қўллаб-қувватласангизлар, ҳеч ким сизларнинг устингиздан ғолиб бўлолмайди. 11. Мен ҳеч нарсадан ва мутлақо сиқилганим йўқ, уйимизда мевалар мўл-кўл, озиқ-овқат етарли, ҳеч ким мени хафа қилмайди. 12. Фарзандларим, сизлар кўчада, жамоат жойларида одамларга қўпол муомала қилманглар. 13. Симобдан яратилган капалаклар каби осмондан оппоқ қор ёғса, бўлалар иссиқ уйларида чикиб, кўчаларда қор ўйнай бошлайдилар. 14. Портлашлар узок давом этмади, бир оз вақт ўтгандан кейин тўхтади. 15. Биз ўз вақтида уйимизга етиб олишимиз керак, шунинг учун, қизим, қадамингизни секинлатманг, орқада қолиб кетманг, балки тезроқ юриб, менга етиб олинг.

439-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

- نبيل: فہارك سعيد، يا أستاذ.
 أستاذ: فہارك سعيد، يا أولادي.
 أحمد: لا مؤاخذاة. هل هذه المقاعد خالية أو محجوزة؟
 أستاذ: هي غير محجوزة، تفضلوا.
 نبيل: شكرا. يا أصدقائي تعالوا نجلس هنا. انظر يا أحمد هل هناك قائمة ألوان الطعام؟

- أحمد: نعم، ها هي ذي. ماذا تريد أن تأخذ يا نبيل؟ شربة الخضار أم شربة الدجاج؟
- نبيل: سأخذ شربة الدجاج وأنت؟
- أحمد: أما أنا فأريد شربة مجهزة بطريقة أوزبكية.
- نبيل: طيب وماذا تريد أن تأكل بعد الشربة؟ كبابا مع الخضار أو سمكا مقليا مع البطاطس أو بفتيكا؟
- أحمد: أنا أفضل بفتيكا مع المكرونة وأنت؟
- نبيل: سأخذ سمكا مع البطاطس المدهوكة.
- أحمد: لماذا لم تأخذ شيئا من السلاطة؟
- نبيل: نعم، سنأخذ سلاطة من طماطم وخيار.
- أحمد: ماذا تأخذ من الحلوى؟
- نبيل: أحب عصيرا من الفواكه ولا سيما عصير البرتقال أو الفراولة.
- أحمد: آخذ أنا أيضا كوبا من عصير الفراولة.
- نبيل: هل أعجبتك الشربة الأوزبكية؟
- أحمد: لا بأس بها، وكيف سمكت؟ هل هو لذيذ؟
- نبيل: نعم، لذيذ فعلا.
- أحمد: أعطني من فضلك المملحة. الأكل لذيذ ولكن ينقصه الملح قليلا.
- نبيل: تفضل، هذه هي المملحة.
- أحمد: شكرا جزيلًا. أنا شبعنا الآن ولا أريد أن أكل أكثر من ذلك.
- نبيل: أنا شبعنا أيضا. يا سفرجي، من فضلك تعال. نريد أن ندفع لك الأموال.
- أحمد: أيها الأصدقاء لقد أكلنا غداء لذيذا وشبعنا جدا. فيمكن كل منا أن يذهب إلى حيث يشاء. أما أنا فأذهب إلى مكتبة جامعنا لأكمل بعض واجباتي. ثم أرجع إلى منزلي، إلى اللقاء الجديد.

440-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Набил: Ассалому алайкум (хайрли тонг), дўстим Хусайн.

Хусайн: Ваалайкум ассалом (хайрли тонг), Набил. Қаерга кетаяпсиз?

Набил: Ошхонага кетаяпман.

Хусайн: Нонушта қилмаганмисиз?

Набил: Йўқ, сиз-чи?

Хусайн: Мен ҳам нонушта қилмаганман. Шунинг учун ошхонага сиз билан бораман. Нонуштага нима оламиз?

Набил: Мен озгина сариёғ ва пишлоқ билан яримта обинон олмоқчиман.

Хусайн: Мен эса бир бўлак қайнатиб пиширилган гўшт, яримта обинон ва бир стакан сутли қаҳва оламан. Сиз нима ичмоқчисиз?

Набил: Мен бир стакан шакарли қора чой олмоқчиман. Сиз санчки олдингизми?

Хусайн: Ҳа, олдим. Сиз-чи?

Набил: Йўқ. Мен олмапман.

Хусайн: Марҳамат, мана сизга санчки.

Набил: Раҳмат. Жуда миннатдорман.

Хусайн: Гўшт жуда ширин экан. Фақат бир оз тузи кам. Менга туздонни бериб юборинг, илтимос.

Набил: Марҳамат, мана туздон.

Хусайн: Раҳмат.

Набил: Мана биз нонушта қилиб бўлдик.

Хусайн: Ҳа, менинг энди қорним тўйди.

Набил: Менинг ҳам.

Хусайн: Хайр, саломат бўлинг.

Набил: Яқинда яна кўришгунча. Сиз ҳам саломат бўлинг.

441-машқ. Оила аъзоларингиз билан қилган кечлигингиз ҳақида қисқа ҳикоя ёзинг.

§ 115. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истак майли куйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	يَتَفَاعَلْنَ
II	МЗ	تَتَفَاعَلُ	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلُوا
	МН	تَتَفَاعَلِي	تَتَفَاعَلَا	تَتَفَاعَلْنَ
I	МЗ	أَتَفَاعَلُ		تَتَفَاعَلُ
	МН			

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли куйидагича ҳосил бўлади:

يَتَبَّأْتُ - يَتَبَّأْتُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَبَّأْتُ	يَتَبَّأْنَا	يَتَبَّأُوْا
	МН	تَتَبَّأْتُ	تَتَبَّأْنَا	يَتَبَّأُنْ
II	МЗ	تَتَبَّأْتُ	تَتَبَّأْنَا	تَتَبَّأُوْا
	МН	تَتَبَّأُنِي	تَتَبَّأْنَا	تَتَبَّأُنْ
I	МЗ	أَتَبَّأْتُ		تَتَبَّأْتُ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَازَرَ → يَتَازَرُ – феъли

تَشَاعَرَ → يَتَشَاعَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَازَرُ	يَتَازَرَا	يَتَازَرُوا	يَتَشَاعَرُ	يَتَشَاعَرَا	يَتَشَاعَرُوا
	МН	تَتَازَرُ	تَتَازَرَا	يَتَازَرُنَ	تَشَاعَرُ	تَشَاعَرَا	يَتَشَاعَرُنَ
II	МЗ	تَتَازَرُ	تَتَازَرَا	تَتَازَرُوا	تَشَاعَرُ	تَشَاعَرَا	تَشَاعَرُوا
	МН	تَتَازِرِي	تَتَازَرَا	تَتَازَرُنَ	تَشَاعَرِي	تَشَاعَرَا	تَشَاعَرُنَ
I	МЗ МН	أَتَازَرُ		نَتَازَرُ	أَتَشَاعَرُ		نَتَشَاعَرُ

تَمَانًا → يَتَمَانًا феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَمَانًا	يَتَمَانًا	يَتَمَالُوْنَا
	МН	تَتَمَانًا	تَتَمَانًا	يَتَمَالَانُ
II	МЗ	تَتَمَانًا	تَتَمَانًا	تَتَمَالُوْنَا
	МН	تَتَمَالِنِي	تَتَمَانًا	تَتَمَالَانُ
I	МЗ МН	أَتَمَانًا		نَتَمَانًا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَوَاتَرُ → تَوَاتَرَ – феъли

يَتَيَّاسِرُ → تَيَّاسَرَ – феъли

Шахс	Жиңс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَتَوَاتَرُ	يَتَوَاتَرَا	يَتَوَاتَرُوا	يَتَيَّاسِرُ	يَتَيَّاسِرَا	يَتَيَّاسِرُوا
	MH	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَا	يَتَوَاتَرُونَ	تَتَيَّاسِرُ	تَتَيَّاسِرَا	يَتَيَّاسِرُونَ
II	M3	تَتَوَاتَرُ	تَتَوَاتَرَا	تَتَوَاتَرُوا	تَتَيَّاسِرُ	تَتَيَّاسِرَا	تَتَيَّاسِرُوا
	MH	تَتَوَاتَرِي	تَتَوَاتَرَا	تَتَوَاتَرُونَ	تَتَيَّاسِرِي	تَتَيَّاسِرَا	تَتَيَّاسِرُونَ
I	M3 MH	أَتَوَاتَرُ		نَتَوَاتَرُ	أَتَيَّاسِرُ		نَتَيَّاسِرُ

2. Ажваф феълларнинг истак майли ҳам солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَشَاوَرُ → تَشَاوَرَ – феъли

يَتَزَايِدُ → تَزَايَدَ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَتَشَاوَرُ	يَتَشَاوَرَا	يَتَشَاوَرُوا	يَتَزَايِدُ	يَتَزَايِدَا	يَتَزَايِدُوا
	MH	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَا	يَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايِدُ	تَتَزَايِدَا	يَتَزَايِدُونَ
II	M3	تَتَشَاوَرُ	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرُوا	تَتَزَايِدُ	تَتَزَايِدَا	تَتَزَايِدُوا
	MH	تَتَشَاوَرِي	تَتَشَاوَرَا	تَتَشَاوَرُونَ	تَتَزَايِدِي	تَتَزَايِدَا	تَتَزَايِدُونَ
I	M3 MH	أَتَشَاوَرُ		نَتَشَاوَرُ	أَتَزَايِدُ		نَتَزَايِدُ

3. Ноқис феълларнинг истак майли айрим шахс ва сонда ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замониға ўхшаб кетади. Масалан:

يَتَحَاجِي - феъли → تَحَاجِي

يَتَسَاقَى - феъли → تَسَاقَى

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَتَحَاجِي	يَتَحَاجِيَا	يَتَحَاجُوا	يَتَسَاقَى	يَتَسَاقِيَا	يَتَسَاقُوا
	MH	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	يَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَا	يَتَسَاقِيْنَ
II	M3	تَتَحَاجِي	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجُوا	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقُوا
	MH	تَتَحَاجِيْ	تَتَحَاجِيَا	تَتَحَاجِيْنَ	تَتَسَاقَى	تَتَسَاقِيَا	تَتَسَاقِيْنَ
I	M3 MH	أَتَحَاجِي		تَتَحَاجِي	أَتَسَاقَى		تَتَسَاقَى

Амалий машғулот учун топшириқлар

442-машқ. Қуйидаги феълларни истак майлида тусланг:

تَفَاهَمَ - бир-бирини тушунмоқ; تَجَاسَرَ - жасоратли бўлмоқ; تَنَاوَلَ тановул қилмоқ; تَعَاظَمَ - кучаймоқ; تَلَأَشَى - йўқ бўлмоқ; تَحَارَبَ - уруш олиб бормоқ; تَضَاءَلَ - ўча бошламоқ; تَبَادَلَ - алмашишмоқ.

443-машқ. Истак майлида турган қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, нисбатини ва шахс-сонини аниқланг:

1) يُسَارِعُوا 2) يُقَوِّينَ 3) نَنَامَ 4) يُنَاجُوا 5) يَتَخَاصَّمَا 6) يَتَكَلَّمْنَ
7) يُرْضِي 8) يُرِي 9) نُلْقِي 10) يُؤْتُوا 11) يَنْسِينُ 12) تَتَفَاجَأَنَّ

444-ماشق. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) نستطيع الآن أن نتفاهم معه مباشرة دون وساطة عمه. 2) كان معهم أيضا ضيف غريب ودعاه أبوهم ليتناول معهم العشاء. 3) أخذت دباباتنا تتدفق على الطريق... وحاول العسكري الجريح مرة أخرى أن يتناول المدفع. 4) يجب عليهم أن يتعقلوا، أن يصحروا، أن يضحوا، أن يدفعوا الثمن، يجب أن يتلاشوا وألا يكونوا. 5) لم تعد تصرخ مرعوبة حين يتقرب منها وجه والدها: النار في قلبي لن تتضاءل! 6) إن صفع خد رجل منهم ظل ذلك الرجل جامدا صامتا مثلما أتت ضربة من السماء فمن الكفر أن يتجاسر ويرفع عينيه ليرى من أنزلها. 7) في هذا المساء عندما تعظم هول العاصفة كان من الضروري أن تتحارب الرمال والأتربة في الفضاء. 8) اليوم صادفت صديقي ولكن لم نستطع أن نتبادل التحية والسلام. 9) الحديث بين المثقفين يجوز أن يتناول الأدب والفنون والعلوم. 10) لن يتطير هذا الكلام الغريب حول منازل الجيران. 11) حاولت السيدة ألا تتشاءب أمام السيدات ولكن لم تقدر. 12) لن تتوارى الأنوار في بيوتنا ولن تتلاشى الحياة فيها. 13) يمكن للناس أن يتراكموا مسرعين من أبواب منازلهم ومخارجها. 14) لم ترد نبيلة أن تتسارع الألفاظ من شفيتها بسرعة الدموع من أجفائها. 15) لن تتصاعد رنات الكؤوس في هذا البيت التعس. 16) هوفرد وأنتم ثلاثة فمن الجبانة أن تتحالفوا على إذلاله وتعذيبه.

445-ماشق. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Бундай сокин тунда қум ва тупроқларнинг осмонда туғён уриши мумкин эмас эди. 2. Мўътабар жаноблар олдида ҳомуза тортишингиз (мн.) жойиз эмас. 3. Биз ота-боболаримизни ҳурмат қилиш, уларни улуғлаш борасида ўзаро келишиб олишимиз керак. 4. Билиб қуйинг, мен ҳаёт эканман, фарзандларим барҳаёт экан, бу хонадоннинг чироғи ҳеч қачон ўчмайди. 5. Биз танта-

налар залига киришимиздан илгари хурматли меҳмонлар билан салом-алик қилишимиз керак. 6. Ўғлим, кечлик овқатингизни тановул қилишдан илгари кўллари-рингизни яхшилаб совун билан ювганингиз маъқул. 7. Дўстларимиздан бирортасининг ўртачилигисиз ўзимиз бевосита бир-биримизни тушуна олаяпмиз. 8. Талабалар, сизлар замонанинг энг илғор кишиларисизлар, сизларнинг суҳбатингиз одоб, ахлоқ, давлатлар ўртасидаги муносабатлар, хориж янгиликлари каби масалалар борасида бўлиши керак. 9. Қизларим, бу хонадон маҳаллада энг эътиборли хонадонлардан биридир, шунинг учун ундан ҳеч қачон аёл кишининг йиғлаган товуши чиқмаслиги керак. 10. Устоз, бизга чиройли арабий ибораларни ўргатишингизни сўраймиз, биз уларни оғзаки нутқимизда ишлатишни хоҳлаймиз.

§ 116. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

VI боб солим феълларининг масдари **تَفَاعُلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

تَشَارَكَ – бирга иштирок этишмоқ → **تَشَارُكٌ** – бирга иштирок этиш, **تَصَاعَدَ** – секин-аста кўтарилмоқ → **تَصَاعُدٌ** – секин-аста кўтарилиш, **تَضَارَبَ** – муштлашмоқ → **تَضَارُبٌ** – муштлашиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари:

تَحَابَّ – ўзаро севишмоқ → **تَحَابٌّ** – ўзаро севишиш,

تَصَافَّ – саф бўлмоқ → **تَصَافٌّ** – сафланиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феъллар-
никидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَآزَرَ - ўзаро ёрдамлашмоқ → تَآزَّرُ - ўзаро ёрдам-
лашиш, تَتَّأَبَّ - эснамоқ → تَتَّأَوَّبُ - эснаш,

تَكَافَأَ - тенглашмоқ → تَكَافُؤُ - тенглашиш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдари солим
феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

تَوَاتَرَ - олдин-кейин келмоқ → تَوَاتَرُ - олдин-кейин
келиш, تَيَاسَرَ - биргалашиб қимор ўйнамоқ → تَيَاسُرُ - бир-
галашиб қимор ўйнаш.

2. Ажваф феълларнинг масдари ҳам солим феъллар-
ники кабидир:

تَشَاوَرَ - ўзаро маслаҳатлашмоқ → تَشَاوَرُ - ўзаро масла-
ҳатлашиш, تَزَايَدَ - нархни оширмоқ → تَزَايُدُ - нархни
ошириш.

3. Ноқис феълларнинг масдари:

تَحَاجَى - ўзаро топишмоқ айтмоқ → تَحَاجَ (аниқ ҳолатда
التَّحَاجَى) - ўзаро топишмоқ айтиш,

تَسَاقَى - ўзаро ичишмоқ → تَسَاقَى (аниқ ҳолатда - التَّسَاقَى) -
ўзаро ичишиш.

Амалий машғулот учун топшириқлар

446-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил
қилинг:

تَقَاطَعَ - кесишмоқ; تَنَاولَ - тановул қилмоқ; تَبَادَلَ - ўзаро
алмашишмоқ; تَفَاهَمَ - бир-бирини тушунмоқ; تَوَازَنَ -

мувозанатда бўлмок; تَرَاجَعَ - оркага чекинишмок; تَعَاوَنَ - ўзаро ёрдам бермок; تَعَالَى - ўзини катта олмок.

447-машиқ. Қуйидаги феъллардан масдарлар ҳосил қилинг ва уларни аниқ ва ноаниқ ҳолатларга солинг:

1) تَوَالَى 2) تَقَاضَى 3) تَرَآى 4) تَعَالَى

448-машиқ. Қуйидаги феъллардан масдарлар ҳосил қилинг ва уларни аниқ ва ноаниқ ҳолатларда ҳар уч келишикда турланг:

1) تَوَالَى 2) تَبَاطَأَ 3) تَضَاءَلْ 4) تَلَآشى

449-машиқ. Қуйидаги масдарларнинг қайси боб феъллиники эканлигини топинг ва маъноларини аниқланг:

1) مُعَارَضَةٌ 2) تَأْدُبٌ 3) اِبْرَازٌ 4) اِثْمَامٌ 5) اِنَاحَةٌ 6) مُطَابِئَةٌ
7) تَطْوُرٌ 8) اِطْفَاءٌ 9) مُضَايِقَةٌ 10) تَقْدِيمٌ 11) اِغْلَاقٌ 12) مُغَادَاةٌ
13) اِعَادَةٌ 14) اِعْدَادٌ 15) ظَنٌّ 16) تَقَاضٍ 17) قِرَاءَةٌ 18) اِقَامَةٌ
19) تَفْوُوقٌ 20) تَغْيِيرٌ 21) اِلْغَاءٌ 22) مُلَاءَمَةٌ 23) تَكْرِيمٌ 24) تَقْوٌ

450-машиқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва VI боб феъли масдарларига эътибор беринг:

1) يجب على كل سائق أن ينفذ تعليمات شرطي المرور أو ما تشير إليه مصابيح المرور
المقامة عند تقاطع الطرق أوفي الميادين. 2) عليك بتناول الدواء كل صباح لتحسن
صحتك. 3) جرت في القاهرة مباحثات حول التبادل التجاري بين وفدي جمهورية
أوزبكستان وجمهورية مصر العربية. 4) لم يحدث مثل هذا التوازن في اقتصاد الحكومة منذ
سنوات عديدة. 5) تمت في المباحثات الثانية مناقشة تطور التعاون بين البلدين. 6) جرت
المباحثات في جومن التفاهم الودي. 7) ما رأيكم الآن في تناول غازوزة أيها الأصدقاء؟

8) تستطيع السينما أن تكون وسيلة تفاهم بين الشعوب. 9) زاد عدد دبابات العدو المصابة في أرض المعركة وبدأت الدبابات المتبقية تعطف للتراجع. 10) كان البعض ينسبون استنكافه عن مخالطة شعب المقاهي إلى التعالي البرجوازي. 11) بدت قامته النحيلة أقصر مما هي عليه حقا... ويزيد تسارع خطواته. 12) غص ذهن أمير بتساؤلات شتى: كيف تتقبلها أمه؟ وكيف يكون موقف علي؟ وعبد الرحيم؟ 13) عندما أشرفا على القرية قال بتواضع وتشجيع: - ها قد وصلنا... تلك هي قريتي... 14) صاحب المطعم أقفل الباب من الخارج على بعض الشبان ليناموا فيه وحدث تماس كهربائي فشب حريق وأكل الحريق المطعم وكل أولئك الشبان. 15) ومنذ البداية خلق بينه وبينها توازن ملحوظ وكان يذكر نفسه دائما بضرورة خلق تكافؤ بين قوته المعنوية وقوتها المادية.

451-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг, ўзбекчага ўғиринг ва тагига чизилган масдарларнинг қайси боб феълиники эканлигини аниқланг:

1) كثيرا ما تحبط أمير في مثل هذه التساؤلات. 2) هذه مساعدة أخوية ولا تقدر بضمن وهي رمز مادي ومعنوي لتضامن الشعوب مع شعبنا. 3) لم يدرك علي من قبل معنوي عبارة «التفاؤل الثوري». 4) لا بد لشخص ما من مصارحة أمير بما حدث. 5) أنا البنت الصغيرة التعسة قررت مغادرة عالمكم بموتي... 6) سألها الحكيم: - كيف خرجت من مدينتك؟ وفي أية بلدة طالت إقامتك؟ 7) لقد كان ملكا وقد كان واسع الإدراك. 8) ليس هناك ما هو أمر من فراقك. 9) أسرعني إلي ولا تخافي مراقبة هؤلاء الخنازير. 10) سكت الشاب ونظرت المرأتان إليه بإعجاب وشفقة. 11) جريمتي أيها الرجال هي إدراكي تعاستكم وشعوري بثقل قيودكم. 12) هل ملدت النظر إلى خفايا نفسي فطلبت روحك الوداع والتفريق؟

452-ماشқ. VI боб феъли масдарларини ишлатган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Иккови ўртасида ҳеч қачон ўзаро бир-бирини тушуниш бўлмаган эди. 2. Камтарлик ва мулойимлик

инсоннинг бебаҳо зийнатидир. 3. Азиз фуқаролар, электр симларини доим назорат қилинглари, қисқа тута- шув бўлмасин. 4. У (мн.) трамвайдан тушди ва унинг кадам ташлаши тезлашди. 5. Нима қилай? Кимга гапи- рай? Хонага киришим билан турли-туман саволлар хаёлимни чулғаб олади. 6. Автомобиль ҳайдовчи чорра- халарда жуда эҳтиёт бўлиш керак. 7. Ўзбекистон ва Россия ҳукуматлари ўртасида қишлоқ хўжалик маҳсу- лотларини айрибошлаш масаласида музокаралар бўлиб ўтди. 8. Сиз турли уколларни олишни хоҳламадингиз, шунинг учун саломатлигингиз яхши бўлиб кетмаяпти, синглим. 9. Буржуйларча кеккайиш ҳеч қандай наф келтирмайди, буни биз ҳаммамиз яхши биламиз. 10. «Оптимизм» иборасини ҳамма ҳар хил тушунади. 11. Қўшни давлатлар, қўшни ҳукуматлар билан ўзаро ҳамкорликни ривожлантиришимиз лозим. 12. Яшасин халқлар ўртасидаги дўстлик, яшасин бутун дунё меҳ- наткашлари ўртасидаги бирдамлик. 13. Оилада эр билан хотин ўртасидаги ўзаро бир-бирини тушуниш фарзанд- лар тарбиясида катта роль ўйнайди. 14. Шаҳримиз кун- дан-кун обод бўлаяпти, кўчалар ва майдонлар кенгай- мокда, янги-янги чорраҳалар пайдо бўлиб, унга светофорлар ўрнатилмокда. 15. Ҳар икки командадаги кучлар ўртасида мувозанатнинг йўқлиги сабабли аъзолар ўртасида ихтилоф пайдо бўлди.

§ 117. VI БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши **مُتَّفَاعِلٌ** вазнида ҳосил бўлади:

تَشَارَكَ – бирга иштирок этмок → مُتَشَارِكًا، مُتَشَارِكَةً – бирга иштирок этувчи، تَصَاعَدَ – аста-секин кўтарилмок → مُتَصَاعِدًا، مُتَصَاعِدَةً – аста-секин кўтарилувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши مُتَفَاعَلٌ вазнида ҳосил бўлади:

تَشَارَكَ – бирга иштирок этмок → مُتَشَارِكًا، مُتَشَارِكَةً – бирга иштирок этилган، تَصَاعَدَ – аста-секин кўтарилмок → مُتَصَاعِدًا، مُتَصَاعِدَةً – аста-секин кўтарилган.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

تَحَابَّ – ўзаро севишмок → مُتَحَابِّينَ، مُتَحَابِّينَ – ўзаро севишувчи، تَصَافَّ – сафланмок → مُتَصَافِّينَ، مُتَصَافِّينَ – сафланувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

تَحَابَّ – ўзаро севишмок → مُتَحَابَّبًا، مُتَحَابَّبَةً – ўзаро севишган، تَصَافَّ – сафланмок → مُتَصَافَّفًا، مُتَصَافَّفَةً – сафланган.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

تَأَزَّرَ – ўзаро ёрдам бермок → مُتَأَزِّرًا، مُتَأَزِّرَةً – ўзаро ёрдам берувчи، تَثَاءَبَ – эснамок → مُتَثَابِّينَ، مُتَثَابِّينَ – эсновчи، تَكَافَأَ – тенглашмок → مُتَكَافِئًا، مُتَكَافِئَةً – тенглашувчи.

а) мажхул нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

تَآزَرَ – ўзаро ёрдам бермоқ → مُتَآزَرَ، مُتَآزَرَةٌ – ўзаро ёрдамлашилган, تَنَاءَبَ – эснамоқ → مُتَنَاءَبَ، مُتَنَاءَبَةٌ – эсналган, تَكَافَأَ – тенглашмоқ → مُتَكَافَأَ، مُتَكَافَأَةٌ – тенглашилган.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши солим феълларникидан фарқ қил-майди:

تَوَاتَرَ – олдин-кейин келмоқ → مُتَوَاتَرَ، مُتَوَاتِرَةٌ – олдин-кейин келувчи, تَيَاسَرَ – биргалашиб қимор ўйнамоқ → مُتَيَاسَرَ، مُتَيَاسِرَةٌ – биргалашиб қимор ўйновчи;

б) мажхул нисбат сифатдоши солим феълларникидан фарқ қилмайди:

تَوَاتَرَ – олдин-кейин келмоқ → مُتَوَاتَرَ، مُتَوَاتِرَةٌ – олдин-кейин келинган, تَيَاسَرَ – биргалашиб қимор ўйнамоқ → مُتَيَاسَرَ، مُتَيَاسِرَةٌ – биргалашиб қимор ўйналган.

2. Ажваф феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши солим феълларникига ўхшаш бўлади:

تَشَاوَرَ – ўзаро маслаҳатлашмоқ → مُتَشَاوَرَ، مُتَشَاوِرَةٌ – ўзаро маслаҳатлашувчи, تَزَايَدَ – нархни оширмоқ → مُتَزَايَدَ، مُتَزَايِدَةٌ – нархни оширувчи;

б) мажхул нисбат сифатдоши ҳам солим феълларникига ўхшаш бўлади:

تَشَاوَرَ – ўзаро маслаҳатлашмоқ → مُتَشَاوَرَةٌ, مُتَشَاوِرٌ – ўзаро маслаҳатлашилган, تَزَايَدَ – нархни оширмоқ → مُتَزَايِدَةٌ, مُتَزَايِدٌ – нархи оширилган.

3. Ноқис феълларнинг сифатдошлари:

а) аниқ нисбат сифатдоши солим феълларникидан қуйидагича фарқ қилади:

تَحَاجَى – ўзаро топишмоқ айтмоқ → مُتَحَاجٍ (аниқ ҳолатда - الْمُتَحَاجِي), مُتَحَاجِيَّةٌ – ўзаро топишмоқ айтилган, تَسَاقَى – ўзаро ичишмоқ → مُتَسَاقٍ (аниқ ҳолатда - الْمُتَسَاقِي), مُتَسَاقِيَّةٌ – ўзаро ичишилган.

Эслатма. VI боб феъли маъно жиҳатидан кўпинча ўзлик-мажхул нисбатидаги феълга яқин тургани учун унинг мажхул нисбат сифатдоши кўпроқ ўрин ва пайт номлари вазифасини бажаради.

Амалий машғулот учун топшириқлар

453-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг:

تَشَاءَمَ - тушкунликка тушмоқ; تَقَاعَدَ - нафақага чикмоқ;
تَبَايَنَ - бир-биридан фарқ қилмоқ; تَوَاضَعَ - камтар бўлмоқ;
تَوَاصَلَ - узлуксиз давом этмоқ; تَشَابَهَ - бир-бирига ўхшамоқ;
تَدَافَعَ - бир-бирини туртишмоқ; تَبَادَلَ - ўзаро алмашмоқ;
تَرَامَى - бир-биридан узоқ бўлмоқ; تَرَاجَعَ - чекинмоқ; تَوَازَنَ - мувозанатда бўлмоқ;
تَصَاعَدَ - кўтарилишмоқ; تَظَاهَرَ - намойишга чикмоқ;
تَجَاوَزَ - ошмоқ, ўтмоқ; تَشَاءَبَ - эснамоқ.

454-машқ. Қўйидаги сифатдошларнинг аниқ ёки ноаниқ ҳолатларини топинг:

- 1) مُتَرَامٍ (2) مُتَشَانِمَةٌ (3) الْمُتَوَازِنَةُ (4) مُتَتَابُونَ (5) مُتَبَادِلَاتٌ (6) الْمُتَدَاغَةُ

455-машқ. Қўйидаги сифатдошларни келишикларда турланг:

- 1) مُتَوَازِنَانِ (2) مُتَدَاغُونَ (3) الْمُتَرَامِي (4) مُتَرَامِيَاتٌ (5) مُتَظَاهِرَتَانِ

456-машқ. Қўйидаги сифатдошларнинг иккилик ва кўплик шаклларини топинг:

- 1) الْمُتَدَاغُ (2) مُتَرَامٍ (3) مُتَشَانِمَةٌ (4) مُتَقَاعِدَةٌ (5) مُتَوَاضِعٌ

457-машқ. Қўйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VI боб сифатдошларини топинг, уларнинг гапдаги вазифасини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) جميع القوميات في جمهوريتنا متساوية في شتى الحقوق. (2) عبر أحمد عاكف عطفة ضيقة إلى الحي المنشود وشاهد فيما حوله مقاهي عامرة ودكاكين متباينة. (3) المناضلون الفيتناميون أقرب إلى هذا العامل المتقاعد من بني جلدته من الرجعيين. (4) جرت عينا الكهل على النوافذ ويزحم الكهل المتدافعين حوله حتى ظفر بضالته في مقدمة عربة الدرجة الثانية. (5) ثم سارت العربة سيرتها الشملة المريحة ومرت بميدان المحطة المترامي الأطراف. (6) تُحسب السنة الماضية في بلدنا العزيز من السنوات المتوازنة اقتصاديا. (7) البناء متألف من عدة غرف متشابهة في شكلها وحجمها. (8) في بيت التاجر جلس الضيف يقرب بين يديه مجموعة من الرسائل الخاصة المتبادلة بين عظماء التاريخ. (9) بدأت الدبابات تتحول خارجة وسط حقول الألغام وبدأ البعض الآخر يعطف متراجعا. (10) فجأة نشبت معركة بين مكبر الصوت وبين هدير آليات الشرطة المتصاعد باقتراب الآليات من المتظاهرين. (11) حين خطا متجاوزا العتبة إلى داخل المقهى سُحب القميص قليلا من تحت حزامه

الأسود العريض وهبطت بعض الحبيبات البيض على ظهره. 12) هنز إبراهيم كتفيه متظاهرا باللامبالاة. 13) أقبل زوجها من الحمام متثابرا في بيجامته. 14) في مثل هذه الحالة لا يمكن أن ننال حقوقنا بسهولة... لا بد لنا من نضال متواصل وعنيد لإجبار الظغاة على فتح الأبواب. 15) تذكر على حصة الأدب العربي وأبا العلاء... لسبب ما لا يدركه. لم يجب أبا العلاء بسخريته المتشائمة. 16) وفي حالة شلل تام يمسح البيت بنظرات مبللة بالدمع يتحسس قطع الأثاث المتواضعة والجدران والصور.

458-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, тагига чизилган сифатдошларнинг қайси боб феълидан эканлигини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) لقد أصبحت أيماناً متشابهات في الهموم وصارت الحروق والآلام ملازمة لهذه الأيام.
- 2) علة العاشق متميزة عن سائر العلل.
- 3) وعد أهل الكرم نقد متداول وأما وعد اللنام فهو عناء.
- 4) كان في سالف العصر بقال وكان له بغاء حسن الصوت أخضر اللون متكلم.
- 5) كل ما قاله الوزير كان مناقضا لأقواله الأخرى.
- 6) ألقى الوزير بنار الشوق في قلوب مريديه.
- 7) لقد أصبحنا بدونك أيتاما محرومين من آباءنا وأمهاتنا.
- 8) كيف للمقيد بالأغلال أن ينعم بالسرور؟
- 9) كان في عهد ذلك الملك عازف للكمان مطرب بارع.
- 10) الفن خطوة من المعروف الظاهر نحو المجهول الخفي.
- 11) هذه فرصة مناسبة لزيارة هذا المتسك وستكون العاصفة عذري وأثوابي المبللة شفيعي.
- 12) في ظلام الليل ينادي الأخ أخاه والأب أبناءه والأم أطفالها وكلنا جائعون.
- 13) أيتها الريح، تمرين أنا مترنحة فرحة وآونة متأوهة نادية فنسمعك ولا نشاهدك.

459-ماشқ. VI боб сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Душманнинг пиёда қўшинлари танкларимизнинг кучли зарбаси остида чекинганлари ҳолда орқага қочдилар.
2. Тошкентда илгари бир-бирига ўхшаш жуда кўп уйлар қурилган эди.
3. Намойишчилар подшоҳ саройини

ўраб олдилар ва кўлларини кўтариб бақиришга бошла-
 дилар. 4. Араб тилини яхши ўрганиш учун узлуксиз
 ўқиш ва машқ қилиш лозим. 5. Сиз, азизим (мз.), пес-
 симист бўлманг, ҳамма нарсага ишонч кўзи билан
 қарашга ўрганинг! 6. Мана шу камтарин хона меники.
 Ичкарига кириг (мз.), менинг азиз меҳмоним бўлинг.
 7. Анави ҳомуза тортаётган аёл ким? Нимага у эснаяп-
 ти? Ёки касал эканми? 8. Мамлакатнинг ҳаво чегарала-
 ридан ўтиб ичкарига кирган самолёт уриб туширилиши
 керак. 9. Тоғнинг юқори чўққисига кўтарилаётган йи-
 гитлар барча қийинчиликларни енгиб ўтдилар. 10. Ибн
 Си-но билан Ал-Беруний ўртасидаги ўзаро илмий ёзиш-
 малар илм-фан тарихи учун катта аҳамиятга эга.
 11. Узок-узокларга чўзилиб кетган бу далалар отамдан
 қолган далалардир. 12. Оломон бир-бирини туртишиб
 олдинга интилмоқда. 13. Мен Тошкентда ўқиётган
 пайтимда отам ишламас эдилар, улар нафақахўр эдилар.
 14. Шаҳарнинг марказий кўчаларида турли-туман, бир-
 биридан фарқ қилувчи ресторанлар, қаҳвахоналар жуда
 кўп. 15. Бизнинг жамиятимизда эркаклар билан
 аёлларнинг барча соҳадаги ҳуқуқлари баравардир.

ЎН ЕТТИНЧИ МАТН

مترو طشقند

المترو هو من أحدث وأسرع وسائل النقل في العالم وطشقند هي مدينة وحيدة في آسيا
 المركزية حيث توجد وسيلة النقل هذه. وقد تم إنشاء الخط الأول للمترو منذ بضع
 سنوات. ويربط هذا الخط القسم الجنوبي للمدينة حيث تكثر الأيدي العاملة بشرقي طشقند
 وهذا القسم معروف بتكاثر مصانعه ومعامله المختلفة وبعد بضعة أعوام أنشأ بناء المترو

الخط الثاني منه وهو يوصل الركاب من مجمع مصانع الطائرات ومحطة السكك الحديدية الشمالية حتى مدينة الطلاب حيث تقع جامعة أوزبكستان الأهلية والجامعة التكنيكية. وفي أيامنا هذه تجري الأعمال الإنشائية في الخط الثالث للمترو. وتنوي بلدية طشقند زيادة عدد الخطوط للمترو في المستقبل وسوف تربط هذه الخطوط كل أطراف المدينة بعضها ببعض.

أحد السياح الأجانب بعد أن رأى محطات المترو سماها متاحف فريدة من نوعها. وفي الحقيقة محطات المترو جميلة جدا وهي نادرة بزخارفها الأوزبكية ونقوشها الشرقية وتخطيطها العصري ولا سيما محطة «مستقلليك» ومحطة «باختاكار» مشهورتان بنقوشهما الملونة وقناديلهما الرائعة وإحدى من محطات المترو تسمى باسم شاعرنا العبقري عليشير نوائي وهناك عدد من اللوحات الفنية المكرسة لمؤلفات هذا الشاعر الخالدة. أما المحطات الأخرى فهي مزينة أيضا باللوحات الزيتية وتحكي هذه اللوحات عن حياة شعبنا الأوزبكي الباسل من غابر الزمان إلى يومنا هذا.

وليس مترو طشقند بمجرد وسيلة النقل فحسب بل هو فخر سكان أوزبكستان بأسرها.

(Э.Талабовнинг «Учебное пособие по разговорной практике арабского языка» китобидан айрим ўзгартишлар билан)

460-ماشқ. Ўн еттинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг.

461-ماشқ. Ўн еттинчи матн асосида қўйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) ما هو أحدث وأسرع وسائل النقل؟ (2) متى تم إنشاء الخط الأول للمترو في طشقند؟ (3) بأي قسم من أقسام المدينة يربط الخط الأول؟ (4) ما هو اتجاه الخط الثاني للمترو؟ (5) أين تقع الجامعتان الكبيرتان في طشقند؟ (6) في أي خط تجري الأعمال الإنشائية في الوقت الحاضر؟ (7) كيف سمي أحد السياح الأجانب محطات المترو؟ (8) بم مشهورة محطات مترو طشقند؟ (9) ماذا يوجد في محطة «عليشير نوائي»؟ (10) هل تعجبك

محطات مترو طشقند؟ 11) هل يوجد مترو في مدن أخرى؟ 12) هل يتمتع طلاب جامعة الدراسات الشرقية بخدمة المترو؟ 13) لماذا نعرف المترو فخرا لسكان أوزبكستان.

462-ماشқ. Ўн еттинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

463-ماشқ. Ўн еттинчи матндан масдар ва сифатдошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

464-ماشқ. Ўн еттинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошларини ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

465-ماشқ. Ўзингизга энг яқин метро бекатини араб тилида ёзма тасвирланг.

466-ماشқ. «Амир Темур хиёбони» метро бекати ҳақида араб тилида баён ёзинг.

467-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

في نشاط وحذق، صفارة الحكم، بنتيجة واحد لواحد، فراشات من الزئبق، عينان
عسليتان جميلتان، لا بأس، باستمرار، تبادل التحية والسلام، بنوجلد، تماس كهربائي،
من غابر الزمان، بطاطس مدهوكة، باللامبالاة، في نشاط، أنوار النيون، نوم مغناطيسي،
أفراد الأسرة، مع السلامة، في مطار القاهرة، تلميذ من المدرسة الابتدائية، مجموعة جميلة
من البدلات، أغصان الرمان، صاحب البيت، شاب لطيف، أوراق الأشجار، المباحثات
الثنائية، مسائل اقتصادية، العلاقات بين البلدين، سمك مقلي، بفتيك مع المكرونة، عصير
من الفواكه، الشربة الأوزبكية، تقاطع الطرق، في جومن التفاهم الودي، تساؤلات شتى؛

ЎН САККИЗИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

أثرٌ из	VII اُبَيْتَ келиб чикмоқ
إِحْسَانٌ кўп. إحاسيسٌ сезги, ҳис- сиёт.	VII اُنْتَقَالَ ўтиш, кўчиш, ўзгариш
اِخْتِصَاصِي мутахассис	VII اُنْحَدَرَ келиб чикмоқ (<i>зот ҳақида</i>)
إِذَا ундай бўлса	VII اُنْحَى эгилмоқ, таъзим қилмоқ
أَرْجُوْحَةٌ арғимчоқ, ҳайинчалак	VII اُنْخَفَضَ пастламоқ, пасаймоқ
IV اَرْضَى рози қилмоқ, хур- санд қилмоқ	VII اُنْخَلَعَ узилиб чикмоқ
اِسْتِكْمَالٌ такомилга етказиш	VII اُنْدَفَعَ ташланмоқ, ўзини отмоқ; учиб кетмоқ, бориб тушмоқ
أَشْبَهُ ўхшаш	VII اُنْدَفَعَ فِي га шошилмоқ
اِشْرَافٌ назорат	VII اُنْدَلَعَ ловулламоқ (<i>аланга</i>), суқилиб кирмоқ
IV اَطْلَقَ بَصْرًا кўз ташламоқ	VII اُنْدَلَقَ тўкилмоқ, оқмоқ
IV اُظْلِمَ зулмат босмоқ	VII اُنْدَهَشَ таажжубланмоқ
اَفْعَى илон	VII اَنْزَوَى яширинмоқ, бер- кинмоқ
اَلِيّ автоматик	VII اَنْسَابَ оқмоқ
اِنَاءٌ идиш	VII اَنْسَجَمَ уйғунлашмоқ
VII اَبْتَقَ келиб чикмоқ, чиқиб келмоқ	VII اَنْسَحَبَ чекинмоқ
VII اَبْخَعَ ўз жонига қасд қилмоқ	VII اَنْسَةَ бўйга етган қиз
VII اَبْسَطَ мамнун бўлмоқ, хурсанд бўлмоқ	

VII انشغل (нима биландир) овора бўлмоқ, банд бўлмоқ	VII انقضّ синиб куламоқ, парчаланмоқ
VII انصب тўкилмоқ, ёғилмоқ	VII انقضّى ўтмоқ, ўтиб кетмоқ
VII انصرف жўнамоқ, кетмоқ	VII انقطع узилмоқ, тўхтаб қолмоқ
VII انضم кўшилмоқ, бирик- моқ	VII انقلب ўзгармоқ, айланмоқ
انطباع таассурот	VII انقلع кетмоқ
VII انطفأ ўчмоқ, сўнмоқ	VII انكب берилиб кетмоқ, мук тушмоқ
VII انطلق жўнамоқ, йўлга тушмоқ; ажралиб чиқмоқ, ўрнидан жилмоқ	VII انكسر синмоқ, синиб майдаланмоқ
VII انطلى муваффақиятли чиқмоқ	VII انكفا узоклашмоқ
VII انعدم йўқ бўлмоқ	VII انكمش ғуж бўлмоқ
VII انعكس акс этмоқ	VII انمحي йўқолмоқ, йўқ бўлмоқ
VII انغمس энгаймоқ, энгаш- моқ, мук тушмоқ	VII انهار ўзини ташламоқ
VII انفتح очилмоқ	VII انهال ёғилмоқ, гувиллаб тўкилмоқ
VII انفجر ёрилмоқ	VII انهمر оқмоқ, қуйилмоқ
VII انفرج тарқалиб кетмоқ	اهبل аҳмоқ, тентак
VII انفرد узлатга чекинмоқ	IV اهدى совға қилмоқ, ҳадя қилмоқ
VII انفصل ажралмоқ, айрил- моқ	اوئوماتيكي автоматик
VII انقص синмоқ, куламоқ	IV اوشك (ниманингдир) арафа- сида бўлмоқ

بَشَرٌ инсоният	جَوْهَرٌ модда
بَشَعَ ярамас	جِيْفَةٌ ўлакса, мурда
بَصَلَ пиёз	حَاكُوْرَةٌ томорқа
بَرِيْدٌ بطاقةُ открытка	حَدَّةٌ жаҳду жадал
بُنِّيٌ жигарранг	حَسَاءٌ шўрва, суюк овқат
بُهَيْمَةٌ кўп. بَهَائِمٌ уй ҳайвони	I حَقٌّ (u) حَقٌّ тегиш бўлмоқ, зарур бўлмоқ
V تَأَلَّمَ қийналмоқ, азоб торт- моқ	حُلْمٌ туш, туш кўриш
V تَحَدَّى тарафдор бўлмоқ, тарафида турмоқ	حَمَاسٌ шавқ-завқ
V تَحَمَّلَ чидамоқ, сабр қил- моқ	خَبِيْرَةٌ (илим, тажриба
V تَدَبَّرَ эҳтиёткорона иш тутмоқ	خُرْدَوَاتٌ кўп. галантерея
تَرَائِمٌ тўпланиб қолган нарса	خَلِيَّةٌ асалари яшиғи
تَصْوِيْرٌ суратга олиш, тасвир	خَوَانٌ хонтахта
V تَضَرَّعٌ ялинмоқ, бўйин эгмоқ	دَاءٌ касаллик, иллат
V تَفَحَّصَ текширмоқ, син- чиклаб қарамоқ	III دَاعَبَ ҳазиллашмоқ, ўйнашмоқ
V تَفَرَّقَ тарқалмоқ, ҳар томонга кетмоқ	I دَحْرَ енгилмоқ
تَغْرٌ оғиз	دَخِيْلَةٌ ички қисм, ич
I جَفَّ (u) جَفَافٌ қуримоқ	دُفْعَةٌ марта
جَوَادٌ чопқир от	I ذَابَ (y) ذَوْبَانٌ эримоқ, суюқ- ликка айланмоқ
	I ذَبَلُ (y) ذُبُولٌ сўлмоқ,
	رُبَّةٌ погон
	رَدِيٌّ ёмон

II رَكْرَك тўпламоқ, йиғмоқ
 (мас. диққатни)
 رَوَّاسِبُ кўп. саркитлар, чиқин-
 дилар
 رَوَّائِحُ кўп. атирлар, атир-упа
 زَاوِيَةٌ бурчак
 I زَعَقَ (а) қийқирмоқ
 زَعْرُودَةٌ кўп. زَعَارِيدُ аёлларнинг
 хиссиётли қичқириви
 زُلَّالٌ булоқ суви
 I سَجَنَ (y) қамокқа олмоқ
 سِرَاجٌ чироқ
 سَعْرٌ нарх, баҳо
 كَهْرَبَائِيٌّ эскалатор
 سُلُوكٌ хулқ, одоб
 سَهْمٌ камоннинг ўқи
 سَيَّارَةٌ أُجْرَةٌ такси
 سَيْلٌ кўп. سَيُولٌ сел, сув оқими
 سَيٌّ ёмон
 I شَحَّ (y) озаймоқ
 شُدُوذٌ фавқулоддалик, нонор-
 маллик
 شَقَاءٌ қийноқ, азоб
 شِقَّةٌ ёруқ, тешиқ, тирқиш

صَخْنٌ тарелка
 صَدَّ тўсиш, беркитиш
 صَدًّا занг
 صَرَافٌ кассир
 II صَوَّبَ йўналтирмоқ, таш-
 ламоқ (мас. назарияни)
 ضَابِطٌ зобит, офицер
 I ضَاعَ (u) йўқолмоқ,
 ҳалок бўлмоқ
 ضَيْلٌ хира, сўник
 طَالِعٌ кўп. طَوَالِغٌ юлдуз
 طَبَعٌ феъл-атвор
 طَلَسَمٌ кўп. طَلَّاسِمٌ сирлар, асрор
 I طَنَ (u) гингилламоқ
 (мас: ари)
 ظَمًّا ташналиқ; чанқоқлик
 I عَجَّ (u) тўлиб – тошиб
 ётмоқ, кўп бўлмоқ
 II عَذَبَ азоб бермоқ, қийнамоқ
 عَطَّرَ атир
 عُلَى طُولِ الْخَطِّ фронт чизиғи
 бўйлаб
 عَمِيلٌ кўп. عَمَلَاءٌ айғоқчи, агент
 عُنْصُرِيٌّ ирқий

رَاضِيَةٌ *бахтли, тўкин-
сочин ҳаёт*
غَزَارَةٌ *лим тўлалик, тўлиб-
тошганлик*
غَزِيرٌ *лим-лим, юм-юм*
II غَلْفٌ *ўрамоқ, (ниманингдир
ичига) ўраб қўймоқ*
فَرَوٌ *мўйна, юнг*
فَيْلًا *вилла*
قَرَارَةٌ *қаър, чуқурлик*
قَرَطَاسٌ *кўп. قَرَاتِيسٌ канцелярия
товари*
قَفَازٌ *қўлқоп*
قَمَاشٌ *кўп. أَقْمِشَةٌ газлама*
كَابُوسٌ *босинқираш*
I لَاحٌ (y) *кўринмоқ, пайдо
бўлмоқ*
لَحْنٌ *оҳанг, куй*
لَهَبٌ *аланга, олов*
لُؤْمٌ *пасткашлик*
مَازَقٌ *кийин вазият, берк кўча*
مَبْسُوطٌ *мамнун*
مَبْطُنٌ *астарли*

مَدْفُوعَاتٌ *кўп. тўловлар*
مَرِيخٌ *Марс*
I مَزَجٌ (y) *аралаштирмоқ,
қориштирмоқ*
مُسْتَقِيمٌ *тўғри, эгилмаган*
مَشْعَرٌ *кўп. مَشَاعِرٌ ҳиссиёт*
مَعْلَفٌ *кўп. مَعَالِفٌ оғилхона,
қўра*
مُغَضِّنٌ *ажин босган*
نَاطِمَةٌ *шитирлаш, шарпа*
نَجْمٌ *кўп. نُجُومٌ юлдуз*
نَوَاطٌ *кўп. أَنْوَاطٌ жетон*
هَادِيٌّ *сокин, тинч*
هَدَفٌ *кўп. أَهْدَافٌ нишон*
I هَمٌّ (y) *ният қилмоқ,
хоҳламоқ*
هَمَّةٌ *ҳиммат*
وَاللَّهِ *худо ҳақи!*
وَرُودٌ *келиш, кириш*
يَقْظَةٌ *уйғоқлик*
يَوْمُ الْأَرْضِ *Замин куни
(Фаластин халқининг
байрами)*

§ 118. VII БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг VII боби I боб феъли олдига **اَلْ** кўшимчасини кўшиш билан ҳосил бўлади. Ўтган замонда унинг вазни **اَلْفَعْلُ** бўлиб, вазн олдидаги алиф васлани ҳамзадир. У алоҳида ёки гап бошида келганида ўқилади ва ўтган замонда куйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلْفَعَلَ	اَلْفَعَلَا	اَلْفَعَلُوا
	МН	اَلْفَعَلْتُمْ	اَلْفَعَلْتُمَا	اَلْفَعَلْتُمْ
II	МЗ	اَلْفَعَلْتُمْ	اَلْفَعَلْتُمَا	اَلْفَعَلْتُمْ
	МН	اَلْفَعَلْتُمْ	اَلْفَعَلْتُمَا	اَلْفَعَلْتُمْ
I	МЗ МН	اَلْفَعَلْتُمْ		اَلْفَعَلْنَا

Масалан:

اَلْخَنَقُ → خَنَقَ – бўғилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلْخَنَقَ	اَلْخَنَقَا	اَلْخَنَقُوا
	МН	اَلْخَنَقْتُمْ	اَلْخَنَقْتُمَا	اَلْخَنَقْتُمْ
II	МЗ	اَلْخَنَقْتُمْ	اَلْخَنَقْتُمَا	اَلْخَنَقْتُمْ
	МН	اَلْخَنَقْتُمْ	اَلْخَنَقْتُمَا	اَلْخَنَقْتُمْ
I	МЗ МН	اَلْخَنَقْتُمْ		اَلْخَنَقْنَا

هُمَا قَدْ أَخْتَفَا مِنْ قَلَّةِ الْهَوَاءِ – У икковлари (мз) ҳавонинг камлигидан бўғилишган эди.

Эслатма. VII боб феъллари ўзлик-мажхул маънодаги феъллар бўлганлигидан ҳозирги араб тилида бу феълларнинг мажхул нисбати ишлатилмайди.

VII боб солим феълларининг ҳозирги-келаси замони вазни يَنْفَعُلُ дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْفَعُلُ	يَنْفَعَلَانِ	يَنْفَعُلُونَ
	МН	تَنَالُ	تَنْفَعَلَانِ	يَنْفَعَلْنَ
II	МЗ	تَنْفَعُلُ	تَنْفَعَلَانِ	تَنْفَعُلُونَ
	МН	تَنْفَعَلِينَ	تَنْفَعَلَانِ	تَنْفَعَلْنَ
I	МЗ МН	أَنْفَعُلُ		نَنْفَعُلُ

Масалан:

يَنْكَسِرُ → أَلْكَسَرُ – синмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْكَسِرُ	يَنْكَسِرَانِ	يَنْكَسِرُونَ
	МН	تَنْكَسِرُ	تَنْكَسِرَانِ	يَنْكَسِرْنَ
II	МЗ	تَنْكَسِرُ	تَنْكَسِرَانِ	تَنْكَسِرُونَ
	МН	تَنْكَسِرِينَ	تَنْكَسِرَانِ	تَنْكَسِرْنَ
I	МЗ МН	أَلْكَسِرُ		نَنْكَسِرُ

VII боб феъли асосан I бобдаги феълнинг ўтимсиз шаклини ёки ўзлик-мажҳул нисбатини билдиради. Масалан: كَسَرَ – синдирмоқ \rightarrow اَلْكَسَرَ – синмоқ,

خَطَفَ – ўғирламоқ \rightarrow اَلْخَطَفَ – ўғирланмоқ.

Баъзан VII боб феъли I боб феъли билан бир хил нисбатдаги феълни билдиради, лекин маъноларида бир оз фарқ мавжуд. Масалан:

فَرَدَ – ёлғиз бўлмоқ \rightarrow اَلْفَرَدَ – ёлғизликни ихтиёр қилмоқ.

§ 119. VII БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларда I бобда бўлганидек 2 - ва 3 - ўзак ундош ўртасидаги унлининг, шунингдек 3 - ўзак ундошдан кейинги бўғиннинг характериға боғлиқ бўлган товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

خَلَّ \rightarrow اَلخَلَّ – ечилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلخَلَّ	اَلخَلَّا	اَلخَلُّوا
	МН	اَلخَلَّتْ	اَلخَلَّتَا	اَلخَلَّتُنَّ
II	МЗ	اَلخَلَّتْ	اَلخَلَّتَمَا	اَلخَلَلْتُمْ
	МН	اَلخَلَّتْ	اَلخَلَلْتَمَا	اَلخَلَلْتُنَّ
I	МЗ МН	اَلخَلَّتْ		اَلخَلَلْنَا

II. Ҳамзали феълларда фақат ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади. Шунини ҳам айтиш керакки, биринчи ва иккинчи ўзак ундоши ҳамзадан иборат

бўлган феълларнинг ҳозирги араб тилида мутлақ учрамайди.

VII боби

جَزَأَ → اَلْجَزَأُ – тақсимланмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلْجَزَأُ	اَلْجَزَا	اَلْجَزَاوَا
	МН	اَلْجَزَاَتُ	اَلْجَزَاَتَا	اَلْجَزَاَنَ
II	МЗ	اَلْجَزَاَتُ	اَلْجَزَاَتُمَا	اَلْجَزَاَتُمُ
	МН	اَلْجَزَاَتُ	اَلْجَزَاَتُمَا	اَلْجَزَاَتِنُ
I	МЗ МН	اَلْجَزَاَتُ		اَلْجَزَاَتَا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ўтган замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

وَجَدَ → اَلْوَجْدُ – мавжуд бўлмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَلْوَجْدُ	اَلْوَجْدَا	اَلْوَجْدُوَا
	МН	اَلْوَجْدَتُ	اَلْوَجْدَتَا	اَلْوَجْدَنَ
II	МЗ	اَلْوَجْدَتُ	اَلْوَجْدَتُمَا	اَلْوَجْدَتُمُ
	МН	اَلْوَجْدَتُ	اَلْوَجْدَتُمَا	اَلْوَجْدَتِنُ
I	МЗ МН	اَلْوَجْدَتُ		اَلْوَجْدَتَا

1. Ажваф феълларнинг ўтган замони айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

– أَجَابَ → جَابَ (جوب) – тарқалмоқ (туман) феъли
 – أَبَاعَ → بَاعَ (بيع) – сотилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَجَابَ	أَجَابَا	أَجَابُوا	أَبَاعَ	أَبَاعَا	أَبَاعُوا
	MH	أَجَابَتْ	أَجَابَتَا	أَجَبْنَ	أَبَاعَتْ	أَبَاعَتَا	أَبَعْنَ
II	M3	أَجَبْتُ	أَجَبْتُمَا	أَجَبْتُمْ	أَبَعْتُ	أَبَعْتُمَا	أَبَعْتُمْ
	MH	أَجَبْتِ	أَجَبْتُمَا	أَجَبْتُنَّ	أَبَعْتِ	أَبَعْتُمَا	أَبَعْتُنَّ
I	M3 MH	أَجَبْتُ		أَجَبْنَا	أَبَعْتُ		أَبَعْنَا

3. Ноқис феълларнинг ўтган замонида I боб *حكى* феълидаги товуш ўзгариши содир бўлади. Масалан:

– أَسْرَى → سَرَى (سرو) – четлатилмоқ феъли
 – أَلْفَضَى → فَضَى (فضى) – амалга ошмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَسْرَى	أَسْرَيَا	أَسْرَوْا	أَلْفَضَى	أَلْفَضَيَا	أَلْفَضُوا
	MH	أَسْرَتْ	أَسْرَتَا	أَسْرَيْنَ	أَلْفَضَتْ	أَلْفَضَتَا	أَلْفَضَيْنَ
II	M3	أَسْرَيْتُ	أَسْرَيْتُمَا	أَسْرَيْتُمْ	أَلْفَضَيْتُ	أَلْفَضَيْتُمَا	أَلْفَضَيْتُمْ
	MH	أَسْرَيْتِ	أَسْرَيْتُمَا	أَسْرَيْتُنَّ	أَلْفَضَيْتِ	أَلْفَضَيْتُمَا	أَلْفَضَيْتُنَّ
I	M3 MH	أَسْرَيْتُ		أَسْرَيْنَا	أَلْفَضَيْتُ		أَلْفَضَيْنَا

§ 120. VII БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замони қуйидагича тусланади:

أَحَلُّ → يَنْحَلُّ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْحَلُّ	يَنْحَلَّانِ	يَنْحَلُّونَ
	МН	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّانِ	يَنْحَلِّلْنَ
II	МЗ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَّانِ	تَنْحَلُّونَ
	МН	تَنْحَلِّلْنَ	تَنْحَلَّانِ	تَنْحَلِّلْنَ
I	МЗ МН	أَحَلُّ		نُحَلُّ

II. Ҳамзали феълларнинг ҳозирги-келаси замони ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришларни ҳисобга олмаганда, солим феъллар билан бир хил бўлади. Маъсалан:

• أَلْجَزَأُ → يَنْجَزِئُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْجَزِئُ	يَنْجَزِئَانِ	يَنْجَزِئُونَ
	МН	تَنْجَزِئُ	تَنْجَزِئَانِ	يَنْجَزِئُنَّ
II	МЗ	تَنْجَزِئُ	تَنْجَزِئَانِ	تَنْجَزِئُونَ
	МН	تَنْجَزِئِينَ	تَنْجَزِئَانِ	تَنْجَزِئُنَّ
I	МЗ МН	أَلْجَزِئُ		نُجَزِئُ

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَلْوَجَدُ → يَنْوَجِدُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْوَجِدُ	يَنْوَجِدَانِ	يَنْوَجِدُونَ
	MH	تَنْوَجِدُ	تَنْوَجِدَانِ	يَنْوَجِدْنَ
II	M3	تَنْوَجِدُ	تَنْوَجِدَانِ	تَنْوَجِدُونَ
	MH	تَنْوَجِدِينَ	تَنْوَجِدَانِ	تَنْوَجِدْنَ
I	M3 MH	أَلْوَجِدُ		نَنْوَجِدُ

2. Ажваф феълларнинг ҳозирги-келаси замонида иккинчи ўзақ ундош ўрнидаги чўзиқ унли баъзи шахсларда қисқаради:

أَلْجَابُ → يَنْجَابُ – феъли

أَلْبَاعُ → يَنْبَاعُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْجَابُ	يَنْجَابَانِ	يَنْجَابُونَ	يَنْبَاعُ	يَنْبَاعَانِ	يَنْبَاعُونَ
	MH	تَنْجَابُ	تَنْجَابَانِ	يَنْجَبْنَ	تَنْبَاعُ	تَنْبَاعَانِ	يَنْبَعْنَ
II	M3	تَنْجَابُ	تَنْجَابَانِ	تَنْجَابُونَ	تَنْبَاعُ	تَنْبَاعَانِ	تَنْبَاعُونَ
	MH	تَنْجَابِينَ	تَنْجَابَانِ	تَنْجَبِينَ	تَنْبَاعِينَ	تَنْبَاعَانِ	تَنْبَعِينَ
I	M3 MH	أَلْجَابُ		نَنْجَابُ	أَلْبَاعُ		نَنْبَاعُ

2. Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замонида I боб *حَكِي* – *يَحْكِي* феъли шахс-сонигаги товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

يَسْرِي → أَسْرِي – феъли

يَنْقُضِي → أُنْقَضِي – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْرِي	يَسْرِيَانِ	يَسْرُونَ	يَنْقُضِي	يَنْقُضِيَانِ	يَنْقُضُونَ
	МН	تَسْرِي	تَسْرِيَانِ	يَسْرِينِ	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَانِ	يَنْقُضِينِ
II	МЗ	تَسْرِي	تَسْرِيَانِ	تَسْرُونَ	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَانِ	تَنْقُضُونَ
	МН	تَسْرِينِ	تَسْرِيَانِ	تَسْرِينِ	تَنْقُضِينِ	تَنْقُضِيَانِ	تَنْقُضِينِ
I	МЗ МН	أَسْرِي		تَسْرِي	أُنْقَضِي		نُنْقَضِي

Амалий машғулот учун топшириқлар

468-машқ. Қуйидаги феъллардан VII боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларнинг маъноларини аниқлашга уриниб кўринг:

جَسَم - йирик бўлмоқ; شَغَلَ - банд қилмоқ; حَدَرَ - пасайтирмоқ; بَخَعَ - ўлдирмоқ; صَرَفَ - сарфламоқ; طَلَّقَ - озод бўлмоқ; قَطَعَ - кесмоқ; حَنَا - эгмоқ; صَبَّ - қуймоқ; دَلَعَ - чиқармоқ; فَجَرَ - портлатмоқ; هَمَرَ - қуймоқ; هَال - тўкмоқ; دَفَعَ - итармоқ; كَفَأَ - силжимок; خَفَضَ - пасайтирмоқ; دَهَشَ - хайрон бўлмоқ; فَرَجَ - тарқамок.

469-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

الذَّهَشَ - лол қолмоқ; اذْفَعَ - отилиб кетмоқ; اذْفَجَرَ - ёрилмоқ; اذطَلَّقَ - ўрнидан жилмоқ; اذقَطَعَ - узилиб қолмоқ;

الْحَدَرَ - келиб чиқмоқ; الْفَتَحَ - очилмоқ; انْخَفَضَ - пасаймоқ;
 انْصَرَفَ - жўнамоқ; اِنْدَلَعَ - ловулламоқ; انْشَغَلَ - диққати
 бошқа томонга тортилмоқ; اِنْدَلَقَ - тўкилмоқ; اِنْهَمَرَ - окмоқ;
 اِنْبَخَعَ - ўз жонига қасд қилмоқ; اِنْسَجَمَ - уйғунлашмоқ.

470-машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, замонини, шахсини ва сонини аниқланг:

1) أَصْفَرُ	2) يُرِيحَانُ	3) قُلْنَا	4) يَنْهَلْنَ	5) تَبْكُونَ
6) يُبَالِغْنَ	7) أَخَذُوا	8) يَتَقَدَّمُونَ	9) تَتَدَاوَعِينَ	10) تَعُودُونَ
11) نُحْسِنُ	12) رَأَيْنَا	13) مَثَلْتُمْ	14) أَتَوَقَّفُ	15) نَتَحَوَّلُ
16) تَتَحَدَّثِينَ	17) سَأَحَاوِلُ	18) تَهْزِينَ	19) كُنْ	20) تَدُقُقْنَ

471-машқ. Қуйидаги нотўғри феълларни ўтган замонда тусланг:

اِنْحَى - энгашмоқ; اِنْهَالَ - тўкилмоқ; اِنْكَفَأَ - узоқлашмоқ;
 اِنْصَبَ - қуйилмоқ; اِنْسَكَ - ёниқ бўлмоқ; اِنْصَاغَ - қолипга
 тушмоқ.

472-машқ. Қуйидаги нотўғри феълларни ҳозирги-келаси замонда тусланг:

اِنْخَضَ - тарқалмоқ; اِنْبَاعَ - сотилмоқ; اِنْبَثَ -
 ҳадиксирамоқ; اِنْبَرَى - киришмоқ; اِنْبَزَأَ - бўлинмоқ; اِنْشَوَى -
 қовурилмоқ; اِنْبَغَى - керак бўлмоқ; اِنْحَلَّ - ечилмоқ.

473-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) تقدمت إلى العربي بسرعة وقلت بالعربية: السلام عليكم. فاندعش العربي وقال: وعليكم السلام.
- 2) اندفعت الكرة إلى الهدف ولم يستطع الحارس صدها. 3) كانت

بمتحف الفنون الإسلامية. (5) ما بين دكان أقمشة ودكان تحف وجواهر رأى أمواجاً من الخلق لا تنقطع. (6) هم يتحدثون بلغتهم وينحدرون من الأصل العنصري والثقافي الواحد. (7) دق الجرس فانفتح الباب وظهرت أمه على عتبه تلوح على ثغرها ابتسامة ترحيب. (8) ماذا يقول الناس عندما يسمعون الزغاريد تنطلق من حرارتها مرتفعة وكان رأسها يكاد ينفجر من شدة الألم. (4) انطلق الترام فمر هذا المنزل؟ (9) لقد انخفض العجز في نظام المدفوعات في الجمهورية في السنة الماضية عما كان عليه منذ سنتين. (10) أخذ الزبون مجموعة من المعروضات وانصرف مسروراً. (11) أهال الضرب على الدبابات من بقية المدافع على طول الخط. (12) أحس إبراهيم بفرحة غامرة وانفرجت في نفسه معظم الأحاسيس. (13) يتحول الحلم إلى كابوس وتندلع السنة الذهب من شبائك العمارات العالية. (14) انطلقوا جميعاً في ضحكة واحدة أشبه بكاء جماعي. (15) انفتح باب الغرفة المجاورة بعنف واندفع علي غاضباً. (16) أهال عليه بعضهم بالضرب وراح البعض يتفرجون. (17) كان قد بلغ منتصف الأسفلت حين زعقت بقربه سيارة أجرة مسرعة وانصبت على رأسه شتائم السائق. (18) ما لكما متوقفان عن العمل؟ هيا لقد انصرف الأحمق فعوداً إلى العمل. (19) عوضاً عن أن يركز كل اهتمامه في صحن الحساء فقد انشغل قليلاً بتفحص الوجوه المحيطة بالمائدة فقبل أن يوضع الصحن على المائدة اندلقت منه قطرات على كتف الضابط فوق الرتبة تماماً. (20) هز إبراهيم كتفيه وانعطف إلى المطبخ مصفراً لحناً. (21) هي لا تبكي... لا صوت ولا نأمة مجرد دموع غزيرة تنهمر وتتدافع على الخدين المغضنين. (22) «صحيح يا زينب، صحيح ولكن نستطيع أن نمثل الدور» وانحنى بصورة مسرحية قائلاً مداعباً: «أنا أدعو الآنسة الجميلة إلى مشاهدة فيلم هذا المساء». (23) انبثقت سعاد ودحرت بلا هوادة فحاولت التملص من المأزق. (24) هي جميلة حقاً... حتى الفيلات الحديثة هنا تنسجم مع الجوالشرقي. (25) الآن تنضم موجتنا العاملة إلى موجات البرنامج العام. (26) غمضي وتبقي العيشة الراضية وتمحني آثارنا الماضية. (من رباعيات عمر الخيام)

474-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Боғимизда пишиб етилган мевалар бўронда ерга гур тўкилди. 2. Иккинчи жаҳон уруши Европанинг барча ҳудудларида бир вақтда аланга олган. 3. Шахримизда машиналар сони чексиз ошиб кетди, шунинг учун кўчаларда автомобиллар оқими кечасию кундузи узилмайди. 4. Самолёт тайёрагоҳдан катта тезлик билан кўтарилди. 5. Тоғ устидаги қор сувлари бетўхтов оқиб тушади ва дарё сувларига қўшилиб кетади. 6. Ўтган йили қишлоғимиздан ҳеч бир аёл ўз жонига қасд қилмаган. 7. Икки ўғил оналарининг олдига киришди ва унга таъзим қилиб эгилишди. 8. Синглим хонада бир муддат турди ва ашулани эшитиб бўлганидан кейин ошхона томонга йўл олди. 9. Ёнғиндан чиқаётган тутун бутун ўрмонга ёйилиб кетди. 10. Бугун эрталаб араб тили дарси бўлмади ва талабалар афсусланган ҳолда уйларига жўнадилар.

§ 121. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

VII боб солим феълларининг шарт майли қуйидаги вазнда шаклланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْفَعِلُ	يَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلُوا
	МН	تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَانِ	يَنْفَعِلْنَ
II	МЗ	تَنْفَعِلُ	تَنْفَعِلَانِ	تَنْفَعِلُوا
	МН	تَنْفَعِلِي	تَنْفَعِلَانِ	تَنْفَعِلْنَ
I	МЗ МН	أَنْفَعِلُ		نَنْفَعِلُ

Нотўғри феълларнинг шарт майли:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли уч хил вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: **أَحَلَّ** – феъли

1 - вариант

2 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحَلُّ	يَحَلُّا	يَحَلُّوْا	يَحَلُّ	يَحَلُّا	يَحَلُّوْا
	МН	تَحَلُّ	تَحَلُّا	يَتَحَلَّلْنَ	تَحَلُّ	تَحَلُّا	يَتَحَلَّلْنَ
II	МЗ	تَحَلُّ	تَحَلُّا	تَحَلُّوْا	تَحَلُّ	تَحَلُّا	تَحَلُّوْا
	МН	تَحَلِّي	تَحَلُّا	تَتَحَلَّلْنَ	تَحَلِّي	تَحَلُّا	تَتَحَلَّلْنَ
I	МЗ	أَحَلَّ		تَحَلَّ	أَحَلَّ		تَحَلَّ
	МН						

3 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَحَلَّلُ	يَتَحَلَّلَا	يَتَحَلَّلُوْا
	МН	تَتَحَلَّلُ	تَتَحَلَّلَا	يَتَحَلَّلْنَ
II	МЗ	تَتَحَلَّلُ	تَتَحَلَّلَا	تَتَحَلَّلُوْا
	МН	تَتَحَلَّلِي	تَتَحَلَّلَا	تَتَحَلَّلْنَ
I	МЗ	أَتَحَلَّلُ		تَتَحَلَّلُ
	МН			

III. Ҳамзали феълларнинг шарт майли солим феъллар шарт майлидан ҳамзанинг имлоси билангина фарқ қилади. Масалан:

أَجَزَى → يَنْجِزِي феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْجِزِي	يَنْجِزِيَانَا	يَنْجِزِيُونَا
	МН	تَنْجِزِي	تَنْجِزِيَانَا	يَنْجِزِيْنَن
II	МЗ	تَنْجِزِي	تَنْجِزِيَانَا	تَنْجِزِيُونَا
	МН	تَنْجِزِيْنِي	تَنْجِزِيَانَا	تَنْجِزِيْنَن
I	МЗ МН	أَنْجِزِي		نَنْجِزِي

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг шарт майли солим феълларникидан фарк қилмайди. Масалан:

أَوْجَدَ → يَنْوَجِدُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْوَجِدُ	يَنْوَجِدَا	يَنْوَجِدُوا
	МН	تَنْوَجِدُ	تَنْوَجِدَا	يَنْوَجِدْن
II	МЗ	تَنْوَجِدُ	تَنْوَجِدَا	تَنْوَجِدُوا
	МН	تَنْوَجِدِي	تَنْوَجِدَا	تَنْوَجِدْن
I	МЗ МН	أَنْوَجِدُ		نَنْوَجِدُ

2. Ажваф феълларнинг шарт майлида айрим шахсонларнинг иккинчи ўзак ундоши ўрнидаги чўзиқ унли қискаради. Масалан:

يُنَجَّبُ → أَلْجَابُ – феъли

يَتَّبَعُ → أَتْبَاعُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يُنَجَّبُ	يُنَجَّبَا	يُنَجَّبُوا	يَتَّبَعُ	يَتَّبَعَا	يَتَّبَعُوا
	MH	تُنَجَّبُ	تُنَجَّبَا	يُنَجَّبْنَ	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَا	يَتَّبَعْنَ
II	M3	تُنَجَّبُ	تُنَجَّبَا	تُنَجَّبُوا	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَا	تَتَّبَعُوا
	MH	تُنَجَّبِي	تُنَجَّبَا	تُنَجَّبْنَ	تَتَّبَعِي	تَتَّبَعَا	تَتَّبَعْنَ
I	M3 MH	أُنَجَّبُ		نُنَجَّبُ	أَتَّبَعُ		نَتَّبَعُ

3. Ноқис феълларнинг шарт майли айрим шахс-сонда учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унлининг қисқариши йўли билан ҳосил бўлади:

يُنَسَّرُ → أُنَسَّرِي – феъли

يُنَقِّضُ → أُنَقِّضِي – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يُنَسَّرُ	يُنَسَّرِيَا	يُنَسَّرُوا	يُنَقِّضُ	يُنَقِّضِيَا	يُنَقِّضُوا
	MH	تُنَسَّرُ	تُنَسَّرِيَا	يُنَسَّرِينَ	تُنَقِّضُ	تُنَقِّضِيَا	يُنَقِّضِينَ
II	M3	تُنَسَّرُ	تُنَسَّرِيَا	تُنَسَّرُوا	تُنَقِّضُ	تُنَقِّضِيَا	تُنَقِّضُوا
	MH	تُنَسَّرِي	تُنَسَّرِيَا	تُنَسَّرِينَ	تُنَقِّضِي	تُنَقِّضِيَا	تُنَقِّضِينَ
I	M3 MH	أُنَسَّرُ		نُنَسَّرُ	أُنَقِّضُ		نُنَقِّضُ

§ 122. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидаги вазнда ҳосил бўлади: $\text{أَفْعَلُ} \rightarrow \text{فَعِلُ} \rightarrow \text{تَفَعَّلُ} \rightarrow \text{تَفَعَّلُ}$.

Буйруқ майли сон ва жинсда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَفْعَلُ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
МН	أَفْعَلِي	أَفْعَلَا	أَفْعَلْنَ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан: **أَنْحَلُّ** - **يَنْحَلُّ** феъли:

1 - вариант

2 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْحَلُّ	أَنْحَلَّا	أَنْحَلُّوا	أَنْحَلَّ	أَنْحَلَّا	أَنْحَلُّوا
МН	أَنْحَلِّي	أَنْحَلَّا	أَنْحَلِّلْنَ	أَنْحَلِّي	أَنْحَلَّا	أَنْحَلِّلْنَ

3 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْحَلِّلُ	أَنْحَلَّلَا	أَنْحَلِّلُوا
МН	أَنْحَلِّلِي	أَنْحَلَّلَا	أَنْحَلِّلْنَ

II. Ҳамзали феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَنْجَزُ → يَنْجِزُ феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْجِزُ	أَنْجِزَا	أَنْجِزُوا
МН	أَنْجِزِي	أَنْجِزَا	أَنْجِزِينَ

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг буйруқ майли солим феълларники кабидир. Масалан:

يُوجَدُ → أَوْجَدُ феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَوْجَدُ	أَوْجَدَا	أَوْجَدُوا
МН	أَوْجَدِي	أَوْجَدَا	أَوْجَدْنَ

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майлида шарт майли каби айрим шахс-сонда иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзик унли қисқаради. Масалан:

يُنْجَبُ → أَحْبَابُ – феъли

يَتَّبَعُ → أَتْبَاعُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَنْجَبُ	أَنْجَبَا	أَنْجَبُوا	أَتَّبَعُ	أَتْبَاعَا	أَتْبَاعُوا
МН	أَنْجَبِي	أَنْجَبَا	أَنْجَبِينَ	أَتَّبَعِي	أَتْبَاعَا	أَتْبَعْنَ

3. Нокис феълларнинг буйруқ майлида ҳам айрим шахс-сонда учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзик унли қисқаради. Масалан:

يَأْسِرُ → أَسْرَى – феъли

يَنْقِضُ → أَنْقِضَى – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْرَى	أَسْرِيَا	أَسْرُوا	أَنْقِضُ	أَنْقِضِيَا	أَنْقِضُوا
МН	أَسْرِي	أَسْرِيَا	أَسْرِينَ	أَنْقِضِي	أَنْقِضِيَا	أَنْقِضِينَ

§ 123. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истик майли куйидаги вазнда хосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْفَعَلُ	يَنْفَعَلَا	يَنْفَعَلُوا
	МН	تَنْفَعَلُ	تَنْفَعَلَا	يَنْفَعَلْنَ
II	МЗ	تَنْفَعَلُ	تَنْفَعَلَا	تَنْفَعَلُوا
	МН	تَنْفَعَلِي	تَنْفَعَلَا	تَنْفَعَلْنَ
I	МЗ	أَنْفَعَلُ		نَنْفَعَلُ
	МН			

Масалан:

فِعْلُ يَنْسَحِبُ - أَسْحَبُ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْسَحِبُ	يَنْسَحِبَا	يَنْسَحِبُوا
	МН	تَنْسَحِبُ	تَنْسَحِبَا	يَنْسَحِبْنَ
II	МЗ	تَنْسَحِبُ	تَنْسَحِبَا	تَنْسَحِبُوا
	МН	تَنْسَحِبِي	تَنْسَحِبَا	تَنْسَحِبْنَ
I	МЗ	أَسْحَبُ		نَسْحَبُ
	МН			

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли куйидагичадир:

فِعْلُ يَنْحَلُّ - أُنْحَلُّ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْحَلُّ	يَنْحَلَا	يَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَا	يَنْحَلْنَ
II	МЗ	تَنْحَلُّ	تَنْحَلَا	تَنْحَلُّوا
	МН	تَنْحَلِّي	تَنْحَلَا	تَنْحَلْنَ
I	МЗ	أُنْحَلُّ		نَنْحَلُّ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَنْجِزِي - أَنْجِزُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْجِزِي	يَنْجِرْنَا	يَنْجِرُونَا
	МН	تَنْجِزِي	تَنْجِرْنَا	يَنْجِرُنْ
II	МЗ	تَنْجِزِي	تَنْجِرْنَا	تَنْجِرُونَا
	МН	تَنْجِرِي	تَنْجِرْنَا	تَنْجِرُنْ
I	МЗ МН	أَنْجِزِي		تَنْجِرِي

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларники кабидир. Масалан:

يَنْوِجِدُ - أَوْجِدُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَنْوِجِدُ	يَنْوِجِدَا	يَنْوِجِدُوا
	МН	تَنْوِجِدُ	تَنْوِجِدَا	يَنْوِجِدُنْ
II	МЗ	تَنْوِجِدُ	تَنْوِجِدَا	تَنْوِجِدُوا
	МН	تَنْوِجِدِي	تَنْوِجِدَا	تَنْوِجِدُنْ
I	МЗ МН	أَوْجِدُ		تَنْوِجِدُ

2. Ажваф феълларнинг истак майли қуйидагича тусланади:

يَنْجَابُ → أَلْجَابُ – феъли

يَتَّبَعُ → أَتْبَاعُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْجَابُ	يَنْجَابَا	يَنْجَابُوا	يَتَّبَعُ	يَتَّبَعَا	يَتَّبَعُوا
	MH	تَنْجَابُ	تَنْجَابَا	يَنْجَبْنَ	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَا	يَتَّبَعْنَ
II	M3	تَنْجَابُ	تَنْجَابَا	تَنْجَابُوا	تَتَّبَعُ	تَتَّبَعَا	تَتَّبَعُوا
	MH	تَنْجَابِي	تَنْجَابَا	تَتَّجِنَ	تَتَّبَعِي	تَتَّبَعَا	تَتَّبَعْنَ
I	M3 MH	أَلْجَابُ		نَجَابُ	أَتْبَاعُ		تَتَّبَعُ

2. Ноқис феълларнинг истак майли I боб **يَكِي** – **يَكِي** феълнинг истак майли каби тусланади. Масалан:

يَنْسِرِي → أَلْسِرِي – феъли

يَنْقُضِي → أَلْقُضِي – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَنْسِرِي	يَنْسِرِيَا	يَنْسِرُوا	يَنْقُضِي	يَنْقُضِيَا	يَنْقُضُوا
	MH	تَنْسِرِي	تَنْسِرِيَا	يَنْسِرِينَ	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَا	يَنْقُضِينَ
II	M3	تَنْسِرِي	تَنْسِرِيَا	تَنْسِرُوا	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَا	تَنْقُضُوا
	MH	تَنْسِرِي	تَنْسِرِيَا	تَنْسِرِينَ	تَنْقُضِي	تَنْقُضِيَا	تَنْقُضِينَ
I	M3 MH	أَلْسِرِي		نَسِرِي	أَلْقُضِي		نَنْقُضِي

Амалий машғулот үчүн топшириклар

475-машқ. Қуйидаги феълларни шарт майлида тусланг:

اِنطَلَى - кетмок; اِنسَابَ - оқмок; اِنْبَعَثَ - келиб чикмок; اِنطَلَى - муваффақиятли чикмок; اِنفَرَدَ - узлатга чекинмок; اِنخَلَعَ - узилиб чикмок; اِنفَصَلَ - ажралмок; اِنقَضَ - парчаланмок; اِنقَضَى - ўтмок; اِنكَسَرَ - синмок.

476-машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида тусланг:

اِنصَدَّ - уриб қайтарилмок; اِنعَزَلَ - узлатга кетмок; اِنفَتَحَ - очилмок; اِنصَرَفَ - жўнамок; اِنعَقَدَ - чакирилмок; اِنفَرَجَ - пар-чаланмок; اِنصَلَحَ - яхшиланмок; اِنعَكَفَ - ёлғиз яшамок; اِنفَرَشَ - тўшалмок; اِنصَابَ - адо бўлмок; اِنعَادَ - қайтарилмок; اِنفَضَ - парчаланмок.

477-машқ. Қуйидаги феълларни истак майлида тусланг:

اِنقَسَمَ - бўлинмок; اِنقَضَى - ўтмок; اِنقَامَ - ўрнатилмок; اِنقَصَرَ - оққа бўялмок; اِنقَلَبَ - айланмок; اِنكْرَشَ - қувилмок; اِنكَسَرَ - синмок; اِنكَشَفَ - кашф этилмок; اِنكَمَدَ - ғамгин бўлмок; اِنكَشَحَ - тарқалиб кетмок; اِنكَفَأَ - узоқлашмок; اِنمَسَكَ - ушлаб олинмок.

478-ماشқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг,
VII боб феълларининг майлини аниқланг ва гапларни
ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أنتم تعذبون شعبنا ولا يحق لنا أن نتعذب ! انقلعوا ونحن نتدبر شؤوننا... انقلعوا!
- 2) الجماعة هنا أصبحوا أشد لؤما بعد يوم الأرض وما عادوا يثقون كثيرا حتى بعملائهم الحقيقيين... دعك من هذه المسرحية يا معلم، لن تنطلي اللعبة عليهم... 3) انطلقت نبيلة عائدة إلى منزلها... أما أمير فقد ظل واقفا في مكانه ولم ينطلق باتجاه المطعم. 4) في الحقيقة لديه فكرة عما ينبغي أن يقدم عليه. 5) يجب علي أن أتركك... يجب علينا أن نفصل... من نحن حتى نتحدى كل هذه الرواسب والتراكمات البشعة؟ 6) سنخرج إلى ضاحية المدينة بعد أن تنقضي الساعة. 7) يا بنتي العزيزة لماذا لم تنهاري علي تعانقيني وتقبلين خدي؟ 8) كان من الضروري في الصباح الباكر المقبل أن يندفع والدها إلى سريرها ولكن لم يفعل هذا. 9) يا رب هل يرضيك هذا الظمأ والماء ينساب أمامي زلالا (من عمر الخيام) 10) تحمل الداء ولا تطلبن له الدواء وانفرد بالشقاء. 11) إن يذبل الورد وينقض عهد بستانه لا يعود البلبل. 12) لماذا أظلمت صفحة مرآتك؟ هي أظلمت بالسبب التالي: قد علاها الصدا ولم يفصل عنها. 13) كان لديه إناء ولكن لم يجد سيلا إلى الماء فلما وجد الماء انكسر الإناء. 14) هذه المائدة دائمة ولن ينقطع ورودها إليكم. 15) مجلسنا رابع ونريد ألا ينقضي هذا المجلس ولا ينقض خوان الكرم. 16) أود بكل قلبي أن أندفع بجواد الهمة نحو النجوم. 17) هذا الكلام وذلك الصوت لم ينبعنا من فكري. 18) قال الأرنب: أين لي قدم لأسير وقد ضاعت يداي وقدماي ويريد قلبي أن ينخلع من جسمي؟ 19) كن مستقيما كالسهم وانطلق من القوس فكل سهم مستقيم ينطلق بلا شك من القوس. 20) العقلاء جميعا ينحنون لمن ينحني لهم. 21) تفرقوا أيها الواقفون بقرب هاتين الجيفتين وانصرفوا مسرعين. 22) توارى النور الضئيل وغمرت الظلمة الأودية قبل أن تنهمر الثلوج بغزارة. 23) لم يقبض الرعب على نفوس الفلاحين ولم تنزوا البهائم

بقرب المعالف. 24) أجب خليل قائلًا: النور الحقيقي ينبثق من داخل الإنسان. (25) إن عاد متضرعا متظاهرا بالتوبة لا تفتحوا له الأبواب، الأفعى إذا سجت في القفص لن تنقلب حمامة. 26) جف زيت السراج فشح نوره ببطء ثم انطفأ. 27) أريد أن أنقلب بحيرة هادئة وأريد أن تنعكس على وجهي أشعة القمر والنجوم. 28) متى تذب هذه الثلوج وتفتح الطرقات نذهب إلى الجبل. 29) أما اللبنانيون فيظلون صامتين وقلوبهم المغلفة بالتراب لن تنكسر وأموالهم لن ييکوا. 30) من قلب المرأة الحساس يجوز أن تنبثق سعادة البشر.

479-машиқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантыни топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Ватандошлар; ишчи кучи; ўзаро кўз уруштириб олмоқ; оппоқ қорлар; иқтисодий вазият; университетимиз волейбол командаси; дуранг натижа; раққоса қизларнинг майин ҳаракатлари; оила аъзоларимиз билан; баҳор бошланиши билан; мевали дарахтлар; Тошкент - Ўш автомобиль йўли; ажабланиш назари билан; ислом пайдо бўлишидан олдин; ўзаро ҳамкорлик; бир оз вақт ўтгандан кейин; озгина сариёғ ёки пишлоқ билан яримта обинон; бир стакан шакарли қора чой; жуда миннатдорман; сокин тун; хонадоннинг чироғи; тантаналар зали; замонанинг энг илғор кишилари; хориж янгиликлари; чиройли арабий иборалар.

480-машиқ. VII боб феълларидан фойдаланиб қуйидаги гапларни арабчага ўгиринг:

1. Ариқларда тиник сувлар оқишини жуда-жуда истаймиз. 2. Нима учун, синглим, Сиз узлатга чекинмоқчи бўласиз?! 3. Мана шу дастурхон устидаги ноз-неъматлар ҳеч қачон узилмасин. 4. Биз бир – биримиз-

дан ажралмасликка қарор қилдик. 5. Болалар, уйларингизга кетинглар, бу ерда ўйнаманглар, ота - онангиз билан кечки овқатни тановул қилинглар. 6. Ишқ нури, имон нури инсоннинг қалбидан чиқиб келиши керак. 7. Чакмоқ ва момақалди роқ ўтиб кетмай туриб, биз кўчага чиқмаймиз. 8. Мана бу қимматбаҳо идиш. Унинг синишига йўл қўймаслигимиз керак. 9. Бу фикр ҳеч қачон сенинг миянгдан келиб чиқмаган. 10. Маймун ҳеч қачон охуга айланиб қолмайди. 11. Оппоқ қорнинг ёғишини нафақат мактаб ўқувчилари, балки талабалар ҳам жуда хоҳлашади. 12. Талабалар, сизлар устозларингизга ҳар доим таъзимда бўлинглар. 13. Қачонки қорлар эриб, тоғ йўллари очилса, биз Шохимардонга борамиз ва у ерда турли хил гулларни терамиз. 14. Инсоннинг ҳақиқий саодати ҳеч қачон моддий бойликдан келиб чиқмаган ва чиқмайди ҳам. 15. Сизларнинг (мн.) бу йиғинингиз жуда ажойиб экан, шунинг учун унинг ҳеч қачон тугамаслигини истайман.

481–машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

عند مدخل المترو

Мамод: نحن متأخرون عن محاضرة الأستاذ المصري حول العلاقات الثقافية الثنائية بين

البلدين. لذا يجوز لنا أن نركب المترو.

أنور: حسن جدا. ولكن كيف ندخل المترو؟

Мамод: أترى حرف «M» فوق مدخل البناية المتواضعة أمامك؟

أنور: نعم، ما معنى هذه الحرف؟

Мамод: هي رمز للمترو وتشير إلى مدخله.

أنور: طيب وكيف ندفع النقود وكيف نحصل على التذكرة؟

محمود: هذا شيء بسيط جدا. أولا نحن لا نحصل على التذاكر بل نحصل على الأنواع وهي عبارة عن قطعة بلاستيكية. نحن ندفع النقود للصراف ونأخذ منه الأنواع. وبعد ذلك نتوجه إلى المر ونلقي أنواعنا عبر فتحة آلة الإشراف الأوتوماتيكي.

أنور: ماذا نعمل بعد كل ذلك؟

محمود: تسمح لنا هذه الآلة بالدخول ويفتح المر وننزل بالسلم الكهربائي إلى رصيف المحطة مباشرة.

أنور: هل هذا سلم كهربائي؟ والله هو مريح ورائع جدا.

محمود: نعم، هو مريح فعلا وهذه المحطة واحدة من أجمل محطات مترو طشقند.

482-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Фуод: Мен «Чилонзор» метро бекатига қандай борсам бўлади?

Карим: Озгина юрганингиздан кейин «Амир Темур хиёбони» метро бекатига етасиз. Мен ҳам «Чилонзор» бекатига боришим керак эди. Келинг, яхшиси, бирга кетамиз.

Фуод: Хўп бўлади, айтинг-чи, метро бекатлари ер остида жойлашганми?

Карим: Ҳа, Тошкент метросининг барча бекатлари ер остига қурилган. Мана бекатга яқинлашиб қолдик.

Фуод: «М» белгиси метро бекатини билдирадими?

Карим: Ҳа, худди шундай. Мана, бекатга етиб келдик.

Фуод: Аввал зинадан пастга тушамизми?

Карим: Ҳа, аввал пастга тушамиз ва у ерда кассирдан жетон оламиз.

Фуод: Жетонни нима қиламиз?

- Карим: Уни автомат назоратчининг тирқишига ташлаймиз ва ундан сўнг бизга йўлак очилади.
- Фуод: Йўлакдан ўтганимиздан кейин нима қиламиз?
- Карим: Ундан кейин эскалаторга ўтамиз ва у бизни метро бекатига тушириб қўяди.
- Фуод: Эскалатор жуда ажойиб экан.
- Карим: Мана, бекатга етиб тушдик. Энди метро поезда келгунича мана бу ўриндикда ўтирамиз.
- Фуод: Бекат чиндан ҳам жуда гўзал экан. Миллий нақшлар, оппоқ деворлар уни жуда безаб турибди. Манави қандиллар бўлса метро учун махсус ишланган бўлса керак, шундай эмасми?
- Карим: Худди шундай. Ана, метро поезда яқинлашиб келаяпти. Эҳтиёт бўлинг. Мана вагонга ҳам чиқиб олдик.
- Фуод: Ҳа, вагон ҳам жуда чиройли экан. Нафақат чиройли, балки озода ҳам. Биз жуда тез кетаяпмиз, чамамда.
- Карим: Ҳа, метро ер остида катта тезлик билан ҳаракат қилади. Ер устидаги ҳеч бир транспорт воситаси унга ета олмайди. Мана, «Чилонзор» бекатига ҳам етиб келдик.
- Фуод: Шундайми? Раҳмат. Менга ҳамроҳ бўлганингиз учун Сизга ташаккур билдираман.
- Карим: Арзимаиди. Саломат бўлинг.

483–машиқ. «Ҳамид Олимжон» ва «Мустақиллик майдони» метро бекатлари ҳақида араб тилида ёзма баён тайёрланг.

§ 124. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

VII боб солим феълининг масдари **أَنْفَعَالٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَنْقَلَبَ – ағдарилмоқ → أَنْقَلَبْتُ – ағдарилиш,

أَنْخَطَفَ – ўғирланмоқ → أَنْخَطَفْتُ – ўғирланиш,

أَنْخَنَقَ – бўғилмоқ → أَنْخَنَقْتُ – бўғилиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари. Масалан:

أَنْحَلَ – ечилмоқ → أَنْحَلْتُ – ечилиш,

أَنْخَطَّ – чизилмоқ → أَنْخَطَّطْتُ – чизилиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феълларники кабидир. Масалан:

أَنْجَزَأَ – тақсимланмоқ → أَنْجَزَأْتُ – тақсимланиш,

أَنْدَرَأَ – ҳужум қилмоқ → أَنْدَرَأْتُ – ҳужум қилиш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَنْوَجَدَ – мавжуд бўлмоқ → أَنْوَجَدْتُ – мавжуд бўлиш, мавжудлик.

2. Ажваф феъллардан масдар ҳосил бўлганида, иккинчи ўзак ундоши **و** бўлса ҳам, **ى** бўлса ҳам, **ى** товушига ўзгариб кетади. Масалан:

أَنْجَابَ – тарқалмоқ → أَنْجَوَابْتُ → أَنْجِيَابْتُ – тарқалиш,

أَبَاعَ – сотилмоқ → أَبِيعَ – сотилиш.

3. Ноқис феълларнинг масдаридида учинчи ўзак ундош ўрнидаги ҳарфи иллат ҳамзага ўзгаради. Масалан:

أَسْرَى – четлатилмоқ → أَسْرَاءُ – четлатилиш,

أَقْضَى – амалга ошмоқ → أَقْضَاءُ – амалга ошиш.

§ 125. VII БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши **مُنْفَعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади:

أَلْجَزَرَ – сўйилмоқ → مُنْجِرَةٌ، مُنْجِرٌ – сўйилувчи,

أَلْسَحَبَ – чекинмоқ → مُنْسَحِبَةٌ، مُنْسَحِبٌ – чекинувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши **مُنْفَعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَلْجَزَرَ – сўйилмоқ → مُنْجِرَةٌ، مُنْجِرٌ .

أَلْسَحَبَ – чекинмоқ → مُنْسَحِبَةٌ، مُنْسَحِبٌ .

Эслатма. VII боб феълларининг маъноси ўзлик-мажхул нисбати маъноси каби бўлгани сабабли, унинг мажхул нисбат сифатдошлари сифатдош маъносида ишлатилмайди, лекин ўрин ва пайт номлари сифатида ишлатилиши мумкин.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

أَلْحَلَ – ечилмоқ → مُنْحَلَةٌ، مُنْحَلٌ – ечилган,

أَلْخَطَّ – чизилмоқ → مُنْخَطَةٌ، مُنْخَطٌ – чизилган.

б) мажхул нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади: $أَنْحَلَ$ – ечилмоқ \rightarrow $مُنْحَلَةٌ$, $مُنْحَلٌ$ –

$مُنْخَطَةٌ$, $مُنْخَطٌ$ – чизилмоқ \rightarrow $أَنْخَطَ$ –

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидаги шаклда бўлади:

$أَنْجَزَ$ – тақсимланмоқ \rightarrow $مُنْجَزَةٌ$, $مُنْجَزٌ$ – тақсимланган,

$أَنْدَرَأَ$ – ҳужум қилмоқ \rightarrow $مُنْدَرِئَةٌ$, $مُنْدَرِئٌ$ – ҳужум қилинган,

б) мажхул нисбат сифатдоши куйидагича ҳосил бўлади:

$أَنْجَزَ$ – тақсимланмоқ \rightarrow $مُنْجَزَاءً$, $مُنْجَزَاءٌ$ –

$أَنْدَرَأَ$ – ҳужум қилмоқ \rightarrow $مُنْدَرَاءً$, $مُنْدَرَاءٌ$ –

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

$أَتَوَجَدَ$ – мавжуд бўлмоқ \rightarrow $مُنْوَجِدَةٌ$, $مُنْوَجِدٌ$ – мавжуд

бўлган,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

$أَتَوَجَدَ$ – мавжуд бўлмоқ \rightarrow $مُنْوَجِدَةً$, $مُنْوَجِدَةً$ –

2. Ажваф феълларнинг аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари шаклан бир хил бўлади. Масалан:

$أَنْجَابَ$ – тарқалмоқ \rightarrow $مُنْجَابَةٌ$, $مُنْجَابٌ$ – тарқалувчи,

$أَبَاعَ$ – сотилмоқ \rightarrow $مُنْبَاعَةٌ$, $مُنْبَاعٌ$ – сотилган.

3. Ноқис феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

$أَنْسَرَى$ – четлатилмоқ \rightarrow $مُنْسَرِيٌّ$ (аниқ ҳолатда - $أَلْمُنْسَرِيٌّ$),

$مُنْسَرِيَّةٌ$ – четлатилган,

أَلْقَضَى – амалга ошмоқ → مُنْقَضٍ (аниқ ҳолатда - أَلْمُنْقَضِي),
مُنْقِضِيَّةٌ – амалга ошувчи,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَلْسَرَى – четлатилмоқ → مُنْسَرَى (аниқ ҳолатда - أَلْمُنْسَرَى),
مُنْسَرَاةٌ – ,

أَلْقَضَى – амалга ошмоқ → مُنْقَضِي (аниқ ҳолатда - أَلْمُنْقَضِي),
مُنْقِضَاةٌ – .

Амалий машғулот учун топшириқлар

484-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил қилинг:

أَلْقَصَمَ – синмоқ; أَلْدَفَعَ – ташланмоқ; أَلْفَرَدَ – узлатга чекинмоқ; أَلْطَفَأَ – сўнмоқ; أَلْسَابَ – оқмоқ; أَلْسَحَبَ – чекинмоқ; أَلطَبَعَ – таассурот қолдирмоқ; أَلطَلَّقَ – жўнамоқ; أَلْعَدَمَ – йўк бўлмоқ; أَلصَّرَفَ – жўнамоқ; أَلْعَكْسَ – акс этмоқ.

485-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ нисбат сифатдоши ҳосил қилинг:

أَلغَمَسَ – энгашмоқ; أَلْسَحَبَ – чекинмоқ; أَلدَهَشَ – тааж-жубланмоқ; أَلبَسَطَ – мамнун бўлмоқ; أَلخَفَضَ – пастламоқ; أَلكَبَّ – мук тушмоқ; أَلقَلَبَ – ағдарилмоқ; أَلهَمَرَ – қуйилмоқ.

486-машқ. Қуйидаги масдарлардан феъл ҳосил қилинг:

أَلسَجَمَ – уйғунлашув; أَلهَمَارَ – оқиш; أَلصَبَابَ – тўкилиш; أَلطَلَّاقَ – жўнаш; أَلضَمَامَ – қўшилиш; أَلكِفَاءَ – узоклашиш; أَلهِيَالَ –

ёғилиш; اُنْكَمَّاشٌ – тўпланиш; اُنْمَحَاءٌ – йўколиш; اُنْدَلَاغٌ – ловуллаш; اُنْخِفَاضٌ – пастлашиш; اُنْبِخَاغٌ – ўз жонига касд қилиш; اُنْصِرَافٌ – жўнаш; اُنْفِتَاحٌ – очилиш; اُنْحِدَارٌ – келиб чиқиш; اُنْحِنَاءٌ – эғилиш.

487–машиқ. Қуйидаги сифатдошлар қайси феълдан эканлигини аниқланг:

مُنْحَلٌ – ҳал қилинган; مُنْسَابٌ – оқувчи; مُنْدَكٌ – вайрон бўлган; مُنْهَمِلٌ – шариллаб ёққан; مُنْسَاقٌ – қувилган; مُنْسَحِبٌ – чекинувчи; مُنْهَلِكٌ – ўзини хавф-хатарга қўювчи; مُنْحَبِسٌ – ҳибсга олинган; مُنْصَرِمٌ – ўтиб кетган.

488–машиқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги VII боб феъли масдар ва сифатдошларини топинг ва маъноларига эътибор беринг:

1) في الصباح أراد الشيخ الانصراف. 2) اندهش الرشيد للحماس والاندفاع في كلام الرجل العجوز. 3) كانت عقول الجهاز الآلية هذه تحس بأي شذوذ طفيف في انسياب الزيت في الأنابيب وتصححه. 4) أبصر إبراهيم الدبابات المدافعة قد برزت في الخط وبدأت في التقدم لمطاردة العدو المنسحب. 5) فتح أمير عينيه على وسعهما دفعة واحدة للحظات كان مندهشاً من حدة انتقاله المفاجئ من النوم إلى اليقظة. 6) أطلق أمير بصره عبر النافذة المنخفضة المطوقة بحاكورة ريفية صغيرة. 7) اندفعت الأم في كشف مشاعرها وخافت أن يترك هذا الاندفاع أثراً سيئاً على ابنها. 8) وفجأة سمع أمير صوت انقسام الأرجوحة المعدنية الحديثة المعدة للأطفال. 9) هم إبراهيم بالخروج إلى الدكان القريب وتوقف مندهشاً عند الباب. 10) يقطع أمير البصل بالسكين بحذر شديد من انعدام الخبرة. 11) طلاسم كثيرة تعج في دخيلته خلية نحل كبيرة وهي تطن وتطن بلا

انقطاع: 12) تقربت منه قليلا وردت وهي تصوب نظرها إلى السيدة العجوز المنغمسة في جريدتها. 13) هو لا يريد أن يخلق لديها الانطباع الرديء. 14) في الزاوية البعيدة كانت أختي منكبة على بعض المراجع لاستكمال دراستها. 15) لحظة الحياة الأخيرة توشك على الانطفاء في لحظة الموت الأولى. 16) إذا رمينا بسهم فليس اندفاع السهم منا، فنحن القوس. 17) توجه بوجهك إلى الحائط واجلس منفردا وفكر فيما مضى. 18) وهكذا قال الوزير لكل أمير على انفراد. 19) لقد كنا منبسطين وكنا جميعا جوهرًا واحدًا ولم تكن لنا في تلك الناحية رؤوس ولا أقدام. 20) ليس غضب هذا كغضب من طالعه المريح وهو منقلب السلوك وطبعه يكون حينًا غالبًا وحينًا آخر مغلوبًا. 21) من قمم الجبال تمضي السيول المندفعة ومن أجسامنا تمضي الذكريات الممزوجة بالعشق. 22) أينما وجد الماء الجاري وجدت الخضرة وحيثما وجد الدمع المنهمر وجدت الرحمة. 23) إذا شاء صار الغم سرورًا وأصبح القيد في القدمين حرية وانطلاقًا. 24) النور الخارجي يجيء من الشمس وأما النور الباطني فهو من انعكاس الأنوار الأخرى. 25) أيها الأسد المنفرد في قرارة هذا البر، نفسك الشبيهة بالأرنب قد أراقت دمك وشربته.

489-ماشқ. VII боб феъли масдари ва сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Мен бу азиз меҳмонларда шаҳримиздан жуда ажойиб таассуротлар қолишини истайман. 2. Имтиҳон олдидан барча талабаларни китобларга мук тушган ҳолда кўри-шимиз мумкин. 3. Қаерда оқиб турган қонни кўрсангиз, билингки, у ерда уруш бўлиб ўтган. 4. Хўжа Аҳмад Яссавий умрининг сўнгги йилларини узлатда ўтказган. 5. Тоғдан шовуллаб тушаётган сув дунёда энг ширин ва энг тоза сувдир. 6. Гурпуа раҳбари ҳар бир талаба билан алоҳида суҳбат олиб бориши ва уни гурпуа журналида қайд қилиб бориши керак. 7. Тажрибанинг йўқлигидан биз дастлабки йилларда таржима қилишда

кўп кийинчиликлар кўрганмиз. 8. Трубалардан сув оқиб турмаслиги лозим. 9. Орқага чекинаётган пиёдалар ҳеч нарсага қарамай қочишда давом этардилар. 10. Ўғлим менинг бу саволимдан хайратланиб қараб қолди. 11. Йиллик таътилимни томорқа билан ўралган пасткам уйларда ўтказишни ният қиламан. 12. Биз талабалик йилларида кун бўйи китобларга мук тушган ҳолда ўтирар эдик. 13. Сиз (мн.) ёлғиз яшаманг, узлатга чекиниш сизни кийнайди. 14. Ўша кезларда биз яшаган умримиздан мамнун эдик. 15. Камондан отилган ўк осмонга кетди ва учаётган қушни уриб туширди.

ЎН САККИЗИНЧИ МАТН

في المخزن العام المركزي

غدا أحد من أكبر الأعياد في أسرتنا وهو يوم ميلاد أختي الصغيرة. عندما رجعت من الجامعة تقربت والديّ مني وقالت بصوت منخفض:

– ماذا فهدى لأختك بمناسبة يوم ميلادها غدا؟

فأجبت قائلاً:

– كما سمعت من صديقاتها هي تريد أن تكون لديها آلة التصوير.

– إذا نذهب بعد الغداء معا إلى المخزن العام المركزي المنفتح مؤخرًا في الحي المجاور

ونأخذ إحدى من آلات التصوير.

تغدينا أنا ووالديّ مسرعين وتوجهنا إلى هذا المخزن المركزي. هذا المخزن العام عبارة

عن عدة أقسام كقسم الملابس الجاهزة وقسم الأحذية وقسم الآلات الموسيقية وقسم أدوات الكتابة وقسم الروائح والعطور وإلخ.

صعدنا أنا ووالديّ بالسلم الكهربائي إلى الطابق الأعلى ووجدنا بين الأقسام المختلفة

قسم آلات التصوير. دخلنا القسم ورأينا فيه أنواعًا مختلفة وأشكالًا متعددة من الآلات.

أرتنا البائعة عددا منها ولكن لم نعرف أي منها يعجب أختي فدعت والدتي اختصاصي القسم وطلبت منه أن يساعد في اختيار الآلات وأخيرا بمساعدة الاختصاصي وجدنا ما يناسب أختي من تلك الآلات. ثم دفعنا سعرها وأخذناها في الخروج.

بعد أن خرجنا من القسم قالت لي والدتي:

- يا ابني، هيا نأخذ لك قفازا.

فقبلت هذا الاقتراح بسرور وتوجهنا نحو قسم الخردوات. كان هذا القسم أسفل من ذلك القسم بطابق واحد. فنزلنا إلى هذا الطابق ووجدنا قسم الخردوات، يا لها من قفازات. قد رأينا هناك عددا كبيرا منها وبعد تفحص طويل أخذنا قفازا من الجلد البني اللون مبطنا بالفرو.

ثم مررنا أيضا بقسم القراطيس وأخذنا هناك بضعة دفاتر وعدة أقلام وبطاقة بريد جميلة ملونة لنهني أختي الصغيرة بيوم ميلادها وخرجنا من المخزن المركزي مبسوتين فرحين.

(Э. Талабовнинг «Учебное пособие по разговорной практике арабского языка» китобидан айрим ўзгарттишлар билан).

490-машқ. Ўн саккизинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбек тилига ўғиринг.

491-машқ. Ўн саккизинчи матн асосида қўйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) أي عيد من الأعياد غدا في الأسرة؟ (2) ماذا قالت الوالدة لابنها بعد رجوعه من الجامعة؟ (3) ما هو جواب الابن لسؤال والدته؟ (4) إلى أين ذهب بعد الغداء؟ (5) أين يقع المخزن المركزي؟ (6) أية أقسام توجد في هذا المخزن الكبير؟ (7) في أي طابق يقع قسم آلات التصوير؟ (8) ماذا أرتقما البائعة؟ (9) من أوصاهما بشراء آلة التصوير هذه؟ (10) إلى أي قسم من الأقسام توجهنا بعد شراء آلة التصوير؟ (11) ماذا قالت الوالدة

- لابنها؟ 12) في أي طبق كان قسم الخردوات؟ 13) أي لون من القفازات أخذنا؟
14) ماذا أخذنا غير آلة التصوير والقفاز؟ 15) هل هما كانا مبسوطين؟

492–маишқ. Ўн саккизинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

493–маишқ. Ўн саккизинчи матндан масдар ва сифатдошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

494–маишқ. Ўн саккизинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

495–маишқ. Шаҳрингиздаги энг катта магазин ҳақида араб тилида баён ёзинг.

496–маишқ. Волидангизнинг тугилган кунлари ҳақида араб тилида ҳикоя тайёрланг.

497–маишқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

أطلق بصرا، على طول الخط، عيشة راضية، يوم الأرض، من شدة الألم، متحف
الفنون الإسلامية، ابتسامة ترحيب، منذ سنتين، ألسنة اللهب، سيارة أجرة، مجرد دموع
غزيرة، في الصباح الباكر المقبل، جواد المهمة، بحيرة هادئة، أشعة القمر، قلب المرأة
الحساس، بناية متواضعة، السلم الكهربائي، رصيف المحطة، أجمل محطات مترو طشقند،
انسياب الزيت، مطاردة العدو المنسحب، حاكورة ريفية صغيرة، في الزاوية البعيدة، من
قمم الجبال، يوم ميلاد أختي، بصوت منخفض، آلة التصوير، المخزن العام المركزي،
الحي المجاور، قسم الملابس الجاهزة، بعد تفحص طويل.

ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

VIII اِبْتَاغَ сотиб олмоқ, харид қилмоқ	VIII اِحْتَفَرَ нафратланмоқ
VIII اِبْتَدَا бошланмоқ	VIII اِحْتَلَّ босиб олмоқ, эгаллаб олмоқ
VIII اِبْتَدَائِي бошланғич	VIII اِحْتَمَلَ бардош бермоқ; кўтармоқ; эҳтимоли бор бўлмоқ
VIII اِبْتَسَمَ табассум қилмоқ	VIII اِحْتَوَى ўз ичига олмоқ
VIII اِبْتَلَّ хўл бўлмоқ, ивимоқ	VIII اِحْتَارَ танламоқ, танлаб олмоқ
VIII اِبْتَجَهَ йўланмоқ, йўл олмоқ	VIII اِحْتَبَا яширинмоқ
VIII اِتَّحَدَ бирлашмоқ	VIII اِحْتَصَرُ (бирор нарсага) алоқадор бўлмоқ, махсус бўлмоқ (بـ)
VIII اِتَّخَذَ (мас. қарор) қабул қилмоқ, (мас. чора) кўрмоқ	VIII اِخْتَلَفَ турли хил бўлмоқ
VIII اِتَّسَخَ ифлос бўлмоқ, ифлосланмоқ	VIII اِدْعَى даъво қилмоқ
VIII اِتَّصَلَ боғлиқ бўлмоқ, боғланмоқ	VIII اِدْبَاءُ кўп. اِدِيبٌ адиб
VIII اِتَّضَحَ ойдинлашмоқ, равшан бўлмоқ	VIII اِرْتَاخَ дам олмоқ, ҳордик чиқармоқ
VIII اِتَّكَا суянмоқ, энгашмоқ	VIII اِرْتَادَ зиёрат қилмоқ, бормоқ, бориб кўрмоқ
VIII اِجْتَاخَ ўраб олмоқ, домига тортмоқ	VIII اِرْتَبَطَ боғлиқ бўлмоқ
VIII اِحْتَجَّ қаршилик қилмоқ, эътироз билдирмоқ	VIII اِرْتَخَى бўшашмоқ, шалпаймоқ
VIII اِحْتَفَظَ сақланмоқ	

VIII ارتعش титрамоқ, қалти-
рамоқ
VIII ارتعى ўтламоқ, ўтлаб
юрмоқ
VIII ارتقى кўтарилмоқ
VIII أرملة бева аёл
VIII ازداد кўпаймоқ, ошмоқ
VIII ازدحم тикин бўлмоқ,
тиқилинч бўлмоқ
VIII ازدرى нафратланмоқ;
масхараламоқ
VIII ازدهر гуллаб-яшнамоқ
VIII استلم олмоқ, қабул
қилиб олмоқ
VIII استمع эшитмоқ, кулоқ
солмоқ (الى)
VIII استوى тенг бўлмоқ, тенг-
лашмоқ
VIII اشتاق соғинмоқ
VIII اشترك қатнашмоқ, ишти-
рок этмоқ
VIII اشترى сотиб олмоқ,
харид қилмоқ
VIII اشتغل шуғулланмоқ,
ишламоқ

IV اشفق шафқат қилмоқ,
рахм қилмоқ
VIII اصطاد кўлга туширмоқ,
тутиб олмоқ
VIII اصطبر сабр қилмоқ,
чидамоқ
VIII اصطف сафланмоқ
VIII اصطفى танламоқ, сара-
ламоқ
VIII اصطنع ўзини нимадир
қилаётган қилиб кўрсат-
моқ
VIII اصطنع الصفير кушга ўхша-
тиб ҳуштак чалмоқ
VIII اضطر мажбур бўлмоқ
VIII اضطرم алангаланмоқ
VIII اضطهد таъқиб қилмоқ
VIII اطلع танишиб чикмоқ,
хабардор бўлмоқ
VIII اعثر ҳисобланмоқ
VIII اغتم ғам емоқ, ташвиш-
ланмоқ
VIII افصح очилмоқ
VIII افتخر фахрланмоқ
VIII اقترب яқинлашмоқ (من)

VIII أَفْتَرَسَ ғажиб ташламоқ	IV أَنْجَزَ амалга оширмоқ
VIII أَقْتَنَعَ қаноатланмоқ	IV أَنْضَجَ пиширмоқ, пишитмоқ
VIII اِكْتَشَفَ билиб қолмоқ, сезиб қолмоқ	VIII اهْتَدَى йўл топиб олмоқ
VIII اِكْتَفَى кифояланмоқ	VIII اهْتَزَّ силкинмоқ
VIII اِنْتَاعَ ножам бўлмоқ, хавотирланмоқ	VIII اِهْتَمَّ қизиқмоқ, қизиқиб қарамоқ
VIII اِنْتَحَقَ кирмоқ, қабул қилинмоқ (мас. мактабга)	VI اُوْغَلَ ич-ичига кириб кетмоқ
VIII اِنْتَفَّ сиқиб боғламоқ, ўрамоқ	III يُبَارِكُ اللهُ فِيْكَ: بَارَكَ Оллоҳ Сизга эзгуликни аямасин! («Муборак бўлсин!» сўзининг жавоби)
VIII اِنْتَفَتَّ ўгирилмоқ, бурил- моқ	باريسُ Париж
VIII اِنْتَقَى учратмоқ, топмоқ	III بَاشَرَ амалга оширмоқ
VIII اِمْتَاَزَ устун бўлмоқ, юқори бўлмоқ, ажралиб турмоқ	بَخُوْرٌ хушбўй тутатқи
VIII اِمْتَدَّ чўзилмоқ	بَدِيْعٌ ажойиб, аъло даража- даги
VIII اِمْتَقِعَ оқармоқ, бўзармоқ	بُرُوْدَةٌ совуқлик, совуқ ҳаво
VIII اِمْتَلَأَ тўлмоқ, тўлиб кет- моқ; тўймоқ	تَقَدَّمَ ривожланиш, тараққиёт
VIII اِنْتَظَرَ кутмоқ	تَلَوَ орқасидан, орқадан
VIII اِنْتَقَى танламоқ, сараламоқ	VI تَوَاصَلَ давом этмоқ
VIII اِنْتَهَى тугатмоқ; етиб кел- моқ	جَاحِظٌ кўзи шилпиқ, шилпиқ кўзли
	III جَالَسَ бирга ўтирмоқ

جَامِح кучли (истак)

جَامِعَة تَرْبَوِيَّة педагогика универ-
ситети

II جَرَب синаб кўрмоқ, кийиб
кўрмоқ

جِهَة томон, тараф

جِبَالَة кўп. حَبَائِل тузоқ, қопқон

II حَدَق тикилиб қармоқ

حَرِيص очкўз, тўймас

حَسْبُكَ сенинг учун кифоя

حَظ бахт, омад

حَلَزُونِي айланма, спиралсимон

I حَلَم (u) حَلْم орзу қилмоқ

حَلِي кўп. حَلِي тақинчок

حَمَار кўп. حَمِير эшак

حَنَان меҳр

II حَوْل бурмоқ, ўгирмоқ

حَيْث қайсики,...

حِيْلَة кўп. حِيْل хийла

حَانُ الْخَلِيلِي Хон ал-Халилий

(Қоҳирадаги маҳалла номи)

حُطَة режа, лойиҳа

I خَلَق (y) خَلَق яратмоқ

خَلْوَة хилват

دَعَا мулойимлик

دَقِيق синчковлик билан бажа-
рилган

دُمِيَة кўғирчок

ذَقْن ияк, жағ

رَأْسِيَا кўндалангига

رَبَاطُ الْعُنُق галстук

رَذْمَة зал, фойэ

رُشْدِي Рушдий

زَمْهَرِير қаттиқ совуқ

زَهْر гул

زَوْج жуфт

I سَد (u) سَد тўсмоқ

سَد (эхтиёжни) қондириш

I سَقَى (u) سَقَى сув бермоқ,
суғормоқ

شَاهِق баланд

II شَكْل ташкил этмоқ

I شَن (y) شَن олиб бормоқ,
бажармоқ

I شَنُّ الْحَرْب уруш қилмоқ

شَنْطَة кўп. شَنْط сумка, халта

شَهَادَة шаҳодатнома, ҳужжат

شِيك чек

صَالَةٌ зал

صَبَّاحُ الْوَرْدِ Сизга атиргулдек
тонг тилайман (эрталабки
салом турларидан бири)

صَفِيرٌ ҳуштак

I ضَغَطٌ (a) босмоқ, эзмок

I ضَمٌّ (y) ўз ичига олмок

طَافِيَةٌ сузиб юрадиган нарса

طَاهِرٌ пок, покиза

II طَبَّقَ қўл билан ёпмок

طَبَّقٌ мувофиклик

...طَبَّقًا لـ... га мувофик

طَامِرٌ гуллаб-яшнаган

III طَاوَنٌ кўздан кечирмок

طَائِبٌ бекорга, фойдасиз, хайф

I طَعَنٌ (u) (мас. шартнома)

тузмок

طَائِفَةٌ баҳо, балл (мактабда)

طَائِفَةٌ кўп. طَائِفَةٌ кути, коробка

طَائِفَةٌ чукур

طَائِفَةٌ тажрибасиз, гўр

I طَوَّقَ (a) чўкмок, ғарқ

бўлмок

طَوَّقَةٌ яноқдаги кулдиргич

فَاتِحٌ оч, очик (ранг)

فَارِعٌ сарвқомат, келишган

فِدَائِيٌّ партизан

فَسِيحٌ кенг, катта

فَوَّارَةٌ фонтан

فَوْضَى тўс-тўполон, анархия

فَارِسٌ кучли, ашаддий

I قَاسٌ (u) ўлчамок

قُشْعَرِيرَةٌ титроқ, қалтираш

قَطْعُ الْأَثَانِ мебель синиклари

قَلْبُ الْمَدِينَةِ шаҳар маркази

I قَلَقٌ (a) ташвишланмок

II قَوَّى куч бахш этмок,

кучайтирмак

I كَتَمَ (y) яширмак,

беркитмок

كُحْلٌ сурма

كُرَّاسَةٌ дафтар

كُرَّاسَةٌ رَسْمٌ расм дафтар

كَفٌّ кафт

كَمِيَّةٌ микдор

كُوْحٌ кўп. أَكْوَاْحٌ кулба

كُونٌ борлик, дунё

لَيْلَى Лайло

مَبْرُوكٌ ёки مَبْرُوكٌ муборак	مِقَاسٌ размер
бўлсин! (кийим-кечак)	مُقَلَّةٌ кўз
مَخْطُوطَةٌ кўлёзма	مِنْ جِهَةٍ اِلَى اٰخَرَى айрим жойлар- да
مَرْعَى кўп. مَرَاعٍ яйлов	مِنْ حُسْنِ الْحِطِّ яхшиямки,...
مُسْتَشْرِقٌ шарқшунос	مِنْدِيلٌ рўмолча
مُسْتَعِدٌّ тайёр турган, ҳозир турган	مُؤْتَمَرٌ конференция
مُسْتَوَى даража	مُؤَسَّسَةٌ ташкилот
مُسْنَدٌ ўриндик, кресло	مَوْقِدٌ ўчоқ
المُصْطَفَى танлаб олинган, сара (пайгамбаримиз С.А.В. номларидан бири)	مَوْهُوبٌ талантли
مَطْبُوعٌ нашр қилинган	مَيْدَانُ الْأَزْهَرِ Ал-Азҳар майдони (Қоҳирада)
مَطَرٌ кўп. أَمْطَارٌ ёмғир	III نَاسِبٌ муносиб бўлмоқ, рост келмоқ
مَظْهَرٌ кўп. مَظَاهِرٌ ҳодиса	I نَبَسٌ (a) نَبَسٌ бирор нарса демок
مَعَ الْأَسْفِ афсуски...	نِهَائِي сўнгги, охирги
مَعْرُضٌ кўрғазма	هَاجٍ ғазаб
مَعْرُوقٌ озғин, озиб-тўзиб кетган	هَجْرٌ ҳажр, ҳижрон
مُفْتَرِسٌ қонхўр, ёввойи	هُوِيَّةٌ шахс, шахсият
مُفْضَلٌ кўнгилга ёқадиган	

§ 126. VIII БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг VIII боби биринчи ўзак ундошдан сўнг **ت** кўшимчасини кўшиш билан ҳосил бўлади. Ўтган замонда унинг вазни **أَفْعَل** бўлиб, феъл

олдидаги алиф васлали ҳамзадир. Бу феъл шахс-сонда куйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَفْعَلْ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
	МН	أَفْعَلْتُ	أَفْعَلْنَا	أَفْعَلْنَا
II	МЗ	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
	МН	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُنَّ
I	МЗ МН	أَفْعَلْتُ		أَفْعَلْنَا

Масалан:

→ قَسَمَ – ўзаро бўлиб олмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَقْسَمَ	أَقْسَمَا	أَقْسَمُوا
	МН	أَقْسَمْتُ	أَقْسَمْنَا	أَقْسَمْنَا
II	МЗ	أَقْسَمْتِ	أَقْسَمْتُمَا	أَقْسَمْتُمْ
	МН	أَقْسَمْتِ	أَقْسَمْتُمَا	أَقْسَمْتُنَّ
I	МЗ МН	أَقْسَمْتُ		أَقْسَمْنَا

أَقْسَمْنَا الرُّبْحَ كَامِلًا – Фойдани тўлалигича ўзаро бўлиб олдик.

Солим феълларнинг ўтган замон мажхул нисбати أَفْعَلْ вазнида бўлиб, унинг шахс-сон кўшимчалари аниқ нисбат кўшимчалари билан бир хилдир. Масалан:

أَقْسَمَتِ الْأَرْضُ بَيْنَ الدُّوَلِ – Ер давлатлар ўртасида бўлиб олинди.

VIII боб солим феълларининг ҳозирги-келаси замони вазни **يَفْتَعِلُ** дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْتَعِلُ	يَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلُونَ
	МН	تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلْنَ
II	МЗ	تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَانِ	تَفْتَعِلُونَ
	МН	تَفْتَعِلِينَ	تَفْتَعِلَانِ	تَفْتَعِلْنَ
I	МЗ МН	أَفْتَعِلُ		نَفْتَعِلُ

Масалан:

شَغَلَ → أَشْتَعِلُ – қуйманмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَشْتَعِلُ	يَشْتَعِلَانِ	يَشْتَعِلُونَ
	МН	تَشْتَعِلُ	تَشْتَعِلَانِ	يَشْتَعِلْنَ
II	МЗ	تَشْتَعِلُ	تَشْتَعِلَانِ	تَشْتَعِلُونَ
	МН	تَشْتَعِلِينَ	تَشْتَعِلَانِ	تَشْتَعِلْنَ
I	МЗ МН	أَشْتَعِلُ		نَشْتَعِلُ

كُلَّ يَوْمٍ يَشْتَعِلُ صَدِيقِي فِي بُسْتَانِهِ – Дўстим ҳар куни боғида қуйманади.

VIII боб солим феъли ҳозирги-келаси замонининг мажхул нисбати **يُفْتَعَلُ** вазнида бўлиб, унинг шахс-сон қўшимчалари аниқ нисбат феъли билан бир хилдир.

VIII боб феълини ҳосил қилишда қуйидагиларни эътиборга олиш зарур:

1. Агар биринчи ўзак ундош **ص، ض، ط** товушларидан иборат бўлса, VIII бобни ҳосил қилувчи **ـَـ** қўшимчаси ассимиляцияга учрайди ва **ـَـط** га ўзгаради. Масалан:

صَنَّعَ → **أَصْطَنَّعَ** – ўзи учун ишлаб чиқармоқ,

ضَنَّعَ → **أَضْطَنَّعَ** – кучли бўлмоқ,

طَنَّعَ → **أَطَنَّعَ** – танишиб чиқмоқ.

2. Агар биринчи ўзак ундош **ذ، د، ظ** товушларидан иборат бўлса, мазкур **ـَـ** товуши тўлалигича шу товушларга ўзгаради:

ذَكَرَ → **أَذْكَرَ** → **أَذْكَرَ** – эсламоқ,

ظَلَّمَ → **أَظْلَمَ** → **أَظْلَمَ** – зулмланмоқ,

دَغَمَ → **أَدَغَمَ** → **أَدَغَمَ** – қўшилмоқ.

3. Агар биринчи ўзак ундош **ز** товушидан иборат бўлса, мазкур **ـَـ** товуши жузъий ассимиляцияга учрайди ва **ـَـز** товушига ўзгаради. Масалан:

زَهَرَ → **أَزْهَرَ** → **أَزْهَرَ** – гуллаб яшнамоқ,

زَرَغَ → أَزْرَعُ → أَزْدَرَعُ – етиштирмоқ (хосилни).

VIII боб феъли қуйидаги маъноларга эга:

1. I боб феълининг ўзлик-мажҳул нисбатини билдиради. Бунда I бобдаги ўтимли феъл ўтимсизга айланади. Масалан:

رَفَعَ - кўтармоқ → أَرْفَعُ – кўтарилмоқ,

شَغَلَ - банд қилмоқ → أَشْتَعِلُ – шуғулланмоқ.

2. I бобдаги иш-ҳаракатни гапирувчи шахс ўзи учун, ўз манфаатини кўзлаб бажарганини билдиради. Масалан:

قَسَمَ - бўлмоқ → أَقْسِمُ – ўзи учун бўлмоқ,

قَطَعَ - кесмоқ → أَقْطَعُ – ўзи учун кесмоқ.

3. Баъзан I ёки VI боб феъли ифодалаган иш-ҳаракат билан бир хил маънони ифодалаши ҳам мумкин. Масалан:

أَخْتَصَمَ = تَخَاصَمَ – ўзаро жанжаллашмоқ,

أَخْتَلَعَ = خَلَعَ – ечмоқ (кийимни).

4. Айрим VIII боб феълларининг маъно тараққиёти жуда мураккаб бўлиб, бошқа боблар маъносига қиёслаш йўли билан аниқлаб бўлмайди. Буни фақат луғат ёрдамида аниқлаш мумкин. Масалан:

حَرَمَ – маҳрум қилмоқ → أَحْتَرِمُ – ҳурмат қилмоқ,

عَبَّرَ – шарҳламоқ → أَعْتَبِرُ – эътиборга олмоқ.

§ 127. VIII БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ўтган замонида куйидаги ўзгариш содир бўлади. Масалан:

حَزَّ - أَحْتَرَّ - кесмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَحْتَرَّ	أَحْتَرَّا	أَحْتَرُّوا
	МН	أَحْتَرَّتْ	أَحْتَرَّتَا	أَحْتَرُّنَ
II	МЗ	أَحْتَرَزَتْ	أَحْتَرَزْتَمَا	أَحْتَرَزْتُمْ
	МН	أَحْتَرَزَتْ	أَحْتَرَزْتَمَا	أَحْتَرَزْتُنَّ
I	МЗ МН	أَحْتَرَزْتُ		أَحْتَرَزْنَا

Бу феълнинг мажхул нисбати куйидагича тусланади:

أَحْتَرَّ → أَحْتَرَّ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَحْتَرَّ	أَحْتَرَّا	أَحْتَرُّوا
	МН	أَحْتَرَّتْ	أَحْتَرَّتَا	أَحْتَرُّنَ
II	МЗ	أَحْتَرَزَتْ	أَحْتَرَزْتَمَا	أَحْتَرَزْتُمْ
	МН	أَحْتَرَزَتْ	أَحْتَرَزْتَمَا	أَحْتَرَزْتُنَّ
I	МЗ МН	أَحْتَرَزْتُ		أَحْتَرَزْنَا

II. Ҳамза тoвуши биринчи ўзак ундош ўрнида келганида, айрим феълларда ҳамза тўла ассимиляцияга учрайди ва унинг ҳисобига **أَ** тoвуши иккиланади. Масалан:

أَخَذَ → آخَذَ - қабул қилмоқ (қарор) феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	آخَذَ	آخَذَا	آخَذُوا
	МН	آخَذَتْ	آخَذَتَا	آخَذْنَ
II	МЗ	آخَذَتْ	آخَذْتُمَا	آخَذْتُمْ
	МН	آخَذَتْ	آخَذْتُمَا	آخَذْتُنَّ
I	МЗ	آخَذَتْ		آخَذْنَا
	МН			

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам шу ўзгариш содир бўлади:

أَخَذَ → آخَذَ . Шахс-сонда тусланиши аниқ нисбатдан фарқ қилмайди.

Биринчи ўзак ундош ўрнида келган ҳамза айрим феълларда ассимиляцияга учрамайди. Масалан:

أَمَرَ → أَمَّرَ – маслаҳатлашмоқ.

Эслатма. Баъзан бу тоифадаги феъллар «'и'» → «'ū» тoвуш ўзгариши қoидасига биноан **أَمَرَ** феъли → **أَمَّرَ** шаклида бўлиши мумкин.

Бу феълнинг мажхул нисбати қуйидаги шаклда бўлади: **أَمَّرَ = أَمَّرَ → أَمَّرَ = أَمَّرَ** . Шахс-сон қўшимчалари юқоридаги феълларники билан бир хилдир.

Иккинчи ёки учинчи ўзак ундоши ҳамзадан иборат бўлган феълларда фақат ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади:

فَادَ → أَفَادَ – кўзгамок феъли

لَجَأَ → أَلَجَأَ – яширинмок феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَفَادَ	أَفَادَا	أَفَادُوا	أَلَجَأَ	أَلَجَأَ	أَلَجَؤُوا
	MH	أَفَادَتْ	أَفَادَتَا	أَفَادْنَ	أَلَجَأَتْ	أَلَجَأَتَا	أَلَجَأْنَ
II	M3	أَفَادَتْ	أَفَادْتُمَا	أَفَادْتُمْ	أَلَجَأَتْ	أَلَجَأْتُمَا	أَلَجَأْتُمْ
	MH	أَفَادَتْ	أَفَادْتُمَا	أَفَادْتُنَّ	أَلَجَأَتْ	أَلَجَأْتُمَا	أَلَجَأْتُنَّ
I	M3	أَفَادَتْ		أَفَادْنَا	أَلَجَأْتُ		أَلَجَأْنَا
	MH						

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади. Шахсон кўшимчалари эса ўзгармайди: أَفَادَ → أَفَادَ , أَلَجَأَ → أَلَجَأَ.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларда биринчи ўзак ундош ўрнида келган و ҳарфи тўла ассимиляцияга учрайди ва و иккилантириб талаффуз қилинади. Масалан:

وَحَدَّ → أَوْحَدَّ → أَحَدَّ – бирлашмок феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَحَدَّ	أَحَدَا	أَحَدُوا
	MH	أَحَدَتْ	أَحَدَتَا	أَحَدْنَ
II	M3	أَحَدَتْ	أَحَدْتُمَا	أَحَدْتُمْ
	MH	أَحَدَتْ	أَحَدْتُمَا	أَحَدْتُنَّ
I	M3	أَحَدْتُ		أَحَدْنَا
	MH			

Бу феъл мажхул нисбатда қуйидаги шаклда бўлади:
 أَتَّحَدُ → أَتَّحَدُ . Шахс-сон қўшимчалари эса ўзгармайди.

Биринчи ўзак ундоши ўрнида *ى* товуши келган феълларнинг VIII боби ҳозирги араб тилида деярли ишлатилмайди.

3. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

(روح) → أَرْتَاخُ – дам олмоқ феъли

(ميز) → أَمْتَازُ – ажралиб турмоқ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَرْتَاخُ	أَرْتَاخَا	أَرْتَاخُوا	أَمْتَازُ	أَمْتَازَا	أَمْتَازُوا
	МН	أَرْتَاخْتُ	أَرْتَاخْتَا	أَرْتَاخُنْ	أَمْتَازْتُ	أَمْتَازْتَا	أَمْتَازُنْ
II	МЗ	أَرْتَاخْتُ	أَرْتَاخْتَمَا	أَرْتَاخْتُمْ	أَمْتَازْتُ	أَمْتَازْتَمَا	أَمْتَازْتُمْ
	МН	أَرْتَاخْتُ	أَرْتَاخْتَمَا	أَرْتَاخْتُنْ	أَمْتَازْتُ	أَمْتَازْتَمَا	أَمْتَازْتُنْ
I	МЗ МН	أَرْتَاخْتُ		أَرْتَاخْنَا	أَمْتَازْتُ		أَمْتَازْنَا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам айрим шахсларда чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

أَرْتَاخُ → أَرْتِيحُ – феъли

أَمْتَازُ → أَمْتِيزُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَرْتِيحُ	أَرْتِيحَا	أَرْتِيحُوا	أَمْتِيزُ	أَمْتِيزَا	أَمْتِيزُوا
	МН	أَرْتِيحْتُ	أَرْتِيحْتَا	أَرْتِيحُنْ	أَمْتِيزْتُ	أَمْتِيزْتَا	أَمْتِيزُنْ
II	МЗ	أَرْتِيحْتُ	أَرْتِيحْتَمَا	أَرْتِيحْتُمْ	أَمْتِيزْتُ	أَمْتِيزْتَمَا	أَمْتِيزْتُمْ
	МН	أَرْتِيحْتُ	أَرْتِيحْتَمَا	أَرْتِيحْتُنْ	أَمْتِيزْتُ	أَمْتِيزْتَمَا	أَمْتِيزْتُنْ
I	МЗ МН	أَرْتِيحْتُ		أَرْتِيحْنَا	أَمْتِيزْتُ		أَمْتِيزْنَا

Айрим ажваф феълларда иккинчи ўзак ундош ўрнидаги **و** харфига харфи иллат сифатида қаралмайди ва бу феъл солим феъллар каби тусланади. Масалан:

(زوج) → ازدوج – жуфтлашмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	ازدوج	ازدوجا	ازدوجوا
	МН	ازدوجت	ازدوجتا	ازدوجن
II	МЗ	ازدوجت	ازدوجتما	ازدوجتم
	МН	ازدوجت	ازدوجتما	ازدوجتن
I	МЗ МН	ازدوجت		ازدوجنا

Бу феълнинг мажхул нисбати солим феълларнинг мажхул нисбати билан бир хил тусланади: ازدوج → ازدوج .

4. Ноқис феълларнинг ўтган замонида I боб **بكى** феълидаги товуш ўзгариши содир бўлади. Масалан:

(خلو) → اخلى – узоқлашмоқ

(ردى) → ارتدى – киймоқ

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اخلى	اخليا	اخلوا	ارتدى	ارتديا	ارتدوا
	МН	اخلت	اخلتا	اخلين	ارتدت	ارتدتا	ارتدين
II	МЗ	اخلت	اخلتما	اخلتم	ارتديت	ارتديتما	ارتديتم
	МН	اخلت	اخلتما	اخلتين	ارتديت	ارتديتما	ارتديتن
I	МЗ МН	اخلت		اخلينا	ارتديت		ارتدينا

Бу феълларнинг мажхул нисбати I бобдаги لَقِيَ - феълининг аниқ нисбати билан бир хил қўшимчаларда тугаганлиги сабабли, уларнинг тусланиши ҳам бир хил бўлади: آرْتَدَى → آرْتَدَى , أَخْتَلَى → أَخْتَلَى .

§ 128. VIII БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замонда қуйидаги товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан: أَحْتَرُّ → يَفْتَعِلُ – йаҳтазизу → йаҳтаззу:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُّ	يَحْتَرَّانِ	يَحْتَرُّونَ
	МН	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ	يَحْتَرُّونَ
II	МЗ	تَحْتَرُّ	تَحْتَرَّانِ	تَحْتَرُّونَ
	МН	تَحْتَرُّونَ	تَحْتَرُّونَ	تَحْتَرُّونَ
I	МЗ	أَحْتَرُّ		أَحْتَرُّونَ
	МН			أَحْتَرُّونَ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида феъл олдидаги تَحْتَرُّ , أَحْتَرُّ қўшимчаларининг ҳаракати даммага ўзгаради: تَحْتَرُّ → يُحْتَرُّ . Шахс-сон қўшимчалари ўзгаришсиз қолади.

II. Биринчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феълларнинг ўтган замони ҳам икки хил бўлади:

1. اتَّخَذَ – типдаги феъллар. Буларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَّخِذُ	يَتَّخِذَانِ	يَتَّخِذُونَ
	МН	تَتَّخِذُ	تَتَّخِذَانِ	يَتَّخِذْنَ
II	МЗ	تَتَّخِذُ	تَتَّخِذَانِ	تَتَّخِذُونَ
	МН	تَتَّخِذِينَ	تَتَّخِذَانِ	تَتَّخِذْنَ
I	МЗ МН	أَتَّخِذُ		تَتَّخِذُ

Бу феъл мажхул нисбатининг шахс-сон қўшимчалари аниқ нисбатникидан фарқ қилмайди: يَتَّخِذُ – يَتَّخِذُ .

2. يَأْتِمُرُ – أَيْتَمَرَ типидаги феъллар. Булар ҳам ҳозиргикеласи замонда биринчи типдаги феъллар билан бир хил тусланади.

Иккинчи ёки учинчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъллар солим феъллар каби тусланади. Бунда фақат ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлиши мумкин. Масалан:

يَفْتَنِدُ → أَفْتَدُ – феъли

يَلْتَجِيُ → أَلْتَجَى – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْتَنِدُ	يَفْتَنِدَانِ	يَفْتَنِدُونَ	يَلْتَجِيُ	يَلْتَجِنَانِ	يَلْتَجِنُونَ
	МН	تَفْتَنِدُ	تَفْتَنِدَانِ	يَفْتَنِدْنَ	تَلْتَجِيُ	تَلْتَجِنَانِ	يَلْتَجِنْنَ
II	МЗ	تَفْتَنِدُ	تَفْتَنِدَانِ	تَفْتَنِدُونَ	تَلْتَجِيُ	تَلْتَجِنَانِ	تَلْتَجِنُونَ
	МН	تَفْتَنِدِينَ	تَفْتَنِدَانِ	تَفْتَنِدْنَ	تَلْتَجِينَ	تَلْتَجِنَانِ	تَلْتَجِنْنَ
I	МЗ МН	أَفْتَدُ		تَفْتَنِدُ	أَلْتَجِيُ		تَلْتَجِيُ

Бу феълларнинг мажхул нисбатида шахс-сон кўшимчалари аниқ нисбатники билан бир хил бўлади:

يُفْتَدُ → يُفْتَادُ , يُلْتَجِي → يُلْتَجَا .

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг hozirги-келаси замонда ўтган замондаги ўзгаришлар содир бўлади. Шахс-сон кўшимчалари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَّحِدُ → اتَّحَدَ :

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَّحِدُ	يَتَّحِدَانِ	يَتَّحِدُونَ
	МН	تَتَّحِدُ	تَتَّحِدَانِ	يَتَّحِدْنَ
II	МЗ	تَتَّحِدُ	تَتَّحِدَانِ	تَتَّحِدُونَ
	МН	تَتَّحِدِينَ	تَتَّحِدَانِ	تَتَّحِدْنَ
I	МЗ	اتَّحَدُ		تَتَّحِدُ
	МН			

Бу феълнинг мажхул нисбатида шахс-сон кўшимчалари ўзгаришсиз қолади: يَتَّحِدُ → تَتَّحِدُ .

2. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

фeъли – $\text{يَرْتَاخُ} \rightarrow \text{أَرْتَاخ}$

фeъли – $\text{يَمْتَازُ} \rightarrow \text{أَمْتَازُ}$

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَرْتَاخُ	يَرْتَاخَانِ	يَرْتَاخُونَ	يَمْتَازُ	يَمْتَازَانِ	يَمْتَازُونَ
	МН	تَرْتَاخُ	تَرْتَاخَانِ	يَرْتَاخِنَ	تَمْتَازُ	تَمْتَازَانِ	يَمْتَزَنَ
II	МЗ	تَرْتَاخُ	تَرْتَاخَانِ	تَرْتَاخُونَ	تَمْتَازُ	تَمْتَازَانِ	تَمْتَازُونَ
	МН	تَرْتَاخِينِ	تَرْتَاخَانِ	تَرْتَاخِنَ	تَمْتَازِينِ	تَمْتَازَانِ	تَمْتَزَنَ
I	МЗ	أَرْتَاخُ		تَرْتَاخُ	أَمْتَازُ		تَمْتَازُ
	МН						

Бу фeълларнинг мажхул нисбатида биринчи бўгиндаги унли «-у-» га ўзгаради холос:

$\text{يَمْتَازُ} \rightarrow \text{يُМТАЗُ}$, $\text{يَمْتَازُ} \rightarrow \text{يُМТАزُ}$.

Ўтган замонда солим фeъллар каби тусланадиган ажваф фeълларнинг ҳозирги-келаси замони ҳам солим фeъллар каби тусланади. Масалан: $\text{أَزْدَوْجُ} \rightarrow \text{يَزْدَوْجُ}$. Бу фeълнинг мажхул нисбати куйидаги кўринишга эга бўлади: $\text{يَزْدَوْجُ} \rightarrow \text{يُزْدَوْجُ}$.

3. Ноқис фeълларнинг ҳозирги-келаси замони I боб $\text{يَنْكِي} - \text{بَنْكِي}$ фeъли каби кўшимчаларга эга бўлади. Масалан:

يَخْتَلِي → أَخْتَلِي - феъли

يُرْتَدِي → أُرْتَدِي - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَخْتَلِي	يَخْتَلِيَانِ	يَخْتَلُونَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَانِ	يُرْتَدُونَ
	МН	تَخْتَلِي	تَخْتَلِيَانِ	يَخْتَلِينَ	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَانِ	يُرْتَدِينِ
II	МЗ	تَخْتَلِي	تَخْتَلِيَانِ	تَخْتَلُونَ	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَانِ	تُرْتَدُونَ
	МН	تَخْتَلِينَ	تَخْتَلِيَانِ	تَخْتَلِينَ	تُرْتَدِينِ	تُرْتَدِيَانِ	تُرْتَدِينِ
I	МЗ	أَخْتَلِي		تَخْتَلِي	أُرْتَدِي		تُرْتَدِي
	МН						

Бу феълларнинг мажхул нисбати I боб يَلْقَى - لَقِيَ феълидаги каби кўшимчаларга эга бўлади. Масалан:

يُخْتَلِي → يُخْتَلِي - феъли

يُرْتَدِي → يُرْتَدِي - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُخْتَلِي	يُخْتَلِيَانِ	يُخْتَلُونَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَانِ	يُرْتَدُونَ
	МН	يُخْتَلِي	يُخْتَلِيَانِ	يُخْتَلِينَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَانِ	يُرْتَدِينِ
II	МЗ	يُخْتَلِي	يُخْتَلِيَانِ	يُخْتَلُونَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَانِ	يُرْتَدُونَ
	МН	يُخْتَلِينَ	يُخْتَلِيَانِ	يُخْتَلِينَ	يُرْتَدِينِ	يُرْتَدِيَانِ	يُرْتَدِينِ
I	МЗ	أُخْتَلِي		يُخْتَلِي	أُرْتَدِي		يُرْتَدِي
	МН						

Амалий машғулот учун топшириқлар

498-машқ. Қуйидаги феъллардан VIII боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган ва ҳозирги - келаси замонда тусланг:

قَرُبَ - эшитмок, رَعَشَ - титрамок, مَقَعَ - ютоқиб ичмок, سَمِعَ - яқинлашмок, خَلَفَ - орқада қолмок, صَنَعَ - қилмок, لَفَتَ - бурмок, ضَرَمَ - ёнмок, ضَهَدَ - таъқиб қилмок, شَغَلَ - банд қилмок.

499-машқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан VIII боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган замонда тусланг:

نَهَا (и) - олди-сотди қилмок; وَضَحَ (и) - аниқ бўлмок; شَرَى (у) - ман қилмок; وَجَّهَ (и) - тарсакиламок; بَدَأَ (а) - бошламок; رَقِيَ (а) - олдинламок; وَصَلَ (и) - келмок; بَاغَ (и) - сотмок; حَوَى (и) - йиғмок; مَلَأَ (а) - тўлдирмок; لَأَغَ (у) - азоб тортмок; خَصَّصَ (у) - алоқадор бўлмок.

500-машқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан VIII боб феъли ҳосил қилинг ва уларни ҳозирги-келаси замонда тусланг:

ضَرَّ (у) - зарар кўрмок, جَاحَ (у) - халок қилмок, دَعَا (у) - чорламок, لَقِيَ (а) - учратмок, هَزَّ (у) - силкитмок, زَرَى (и) - хўрламок, وَسَعَ (у) - кенг бўлмок, لَفَّ (у) - ўрамок, مَلَأَ (а) - тўлдирмок, زَادَ (и) - кўпаймок, بَلَّ (у) - хўлламок, نَهَا (у) - ман қилмок.

501-ماشق. Куйидаги гапларнинг ҳаракатини куйинг ва ўзбекчага ўғиринг, VIII боб феълларини топинг:

- 1) دخل أحمد غرفة الدرس و استمع إلى محاضرة الأستاذ المصري. (2) اشترى عادل كراسة جديدة و اشترى سعيد كراسة رسم كبيرة. (3) عند ما تنتهي الدروس أذهب إلى المطعم لأتناول الغداء. (4) في شهر مارس يتدئ فصل الربيع فصل الزهر و الحياة. (5) في كلية الآداب يدرس الطلاب اللغات وما يتصل بها. (6) يحتوى جناح المعرض هذا على صالتين وكل منهما تحتوى على ما أنجزته جمهوريتنا من تقدم في الصناعة والزراعة بعد الاستقلال. (7) لقد انتهت مباراة كرة القدم وقد سمعت صفارة الحكم. (8) امتقع وجه الطبيب بعد معاينته المريض معاينة دقيقة. (9) التاعت الأم على ابنتها وقلقت عليها أكثر ما يكون القلق. (10) تختلف الحياة النباتية من مكان لآخر طبقا للظروف الطبيعية. (11) من كل ما تقدم يتضح لنا ما يأتي... (12) التفت الرشيد عبر النافذة فإذا الترام قد تحرك من محطته. (13) انتهى أحمد عاكف إلى ميدان الأزهر واتجه إلى خان الخليلي حيث كان بيته الجديد. (14) ارتقت خديجة درجات سلم حلزوني إلى الطابق الثاني حيث عثرت بالشقة المطلوبة. (15) تمتد ردهة هذا البيت من الصالة على يسار القادم وعلى يمينها تقع حجرتان وفي الناحية المقابلة المطبخ والحمام. (16) لم أنس طلبها حتى في أسيوط فابتعت بها حليا عاجية وبخورا لطيفا. (17) امتلأت نوافذ عربات القطار بالرؤوس المتطلعة حتى وقف شاغلا الرصيف الطويل. (18) تختص الاتفاقية الثانية بإتمام إنشاء مشروع السد العالي في وضعه النهائي. (19) أراد الاستعمار أن يهدم القومية فعمد إلى محاربة اللغة العربية حربا فكان يغلق المدارس العربية ويضطهد معلمي العربية وأدباءها. (20) اشتغلت عاملا في بناء الميناء فلما توقف العمل اضطرت إلى العودة إلى باريس بحثا عن الرزق. (21) ترتعش الشفة قليلا... تلتقي الدموع عند غمازة الذقن الغائرة. (22) حين اقترب علي من البيت اتسعت خطاه... بدت قامته الفارعة النحيلة أقصر مما هي عليه حقا... ازداد تسارع خطواته ولم يعد يتمالك نفسه. (23) راحت الفتاة تحديق في الصور واحدة تلو الأخرى... في كل وجه

تري وجه أمير فتجتاحها قشعريرة حادة ولم تتمكن من مواصلة المشاهدة. (24) اهتز جسد عبد الرحيم ببكاء مكتوم وهو يغمر وجهه المتعب بكفيه المعروقتين. (25) المكتبة تدور بها... رفوف الكتب تصعد وتبسط أمواجاً هائلة... والجريدة تدور وتلتف حول عنقها وتضغط بعنف. (26) عين الحريص على الدنيا لا تمتلئ ولا يغمض لها جفن. (27) دخلت الأرملة واتجهت نحو الأريكة وابتل مكان قعودها بما جرى من دمعتها. (28) من الآداب امتلأ بالنور الفلك ومن العلم امتلأت بالنور الأرض. (29) إذا وضع شخص شوكة تحت ذيل حمار فالحمار لا يستطيع دفع ذلك فيقفز ويظل يقفز فتزداد الشوكة إيغالا فلا بد من عاقل ليخرجها. (30) هم قد ادّعوا أنفسهم يساوون للملوك وظنوا أنفسهم مثل الوزراء. (31) يصطنع الصياد الصغير لكي يوقع الطائر في حباله. (32) هو من الحسد يزدري البشر ومن الحسد يشن الحرب على السعادة. (33) كيف لي أن أنبس بكلمة ونار القلب قد اضطربت وأسد المهجر قد أصبح هانجا مفترسا. (34) أهلاً، يا حبيب الشعب والله قد اشتقنا.

502-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Мен эскалаторда метро платформасидан бекатга кўтарилдим ва кўчага йўл олдим.
2. Дарахтларнинг шохлари шамолда тинмай силкиниб турди.
3. Синглим мактабдан чарчаб келади ва тўғри диванга томон юзланади.
4. Университетда ўқишлар тўхтагач, мен қишлоғимга кетишга мажбур бўламан ва у ерда деҳқончилик ишларида отамга ёрдам бераман.
5. Мен ҳар куни радиодан ўша машҳур хонанда аёлнинг ашуласини тинглайман.
6. Факультетда дарсларимиз пешиндан кейин тугайди ва мен уйга қайтаман.
7. Биз марказий универмага бордик, унинг юқори қаватига кўтарилдик ва галантерея бўлиmidан ўзимиз учун соябон сотиб олдик.
8. Яна бир неча кундан кейин гуллар фасли бўлган баҳор бошланади.
9. Қўшни маҳаллада яқинда очилган марказий универ-

маг тайёр кийимлар бўлими, оёк кийимлар бўлими, ёзув-чизув товарлари бўлими, галантерея бўлими каби бир неча бўлимларни ўз ичига олади. 10. Қишлоқ ҳаёти шаҳарникидан тубдан фарқ қилади. 11. Узок суҳбатдан сўнг бизга қуйидагилар маълум бўлди. 12. Мен Мустақиллик майдонига яқинлашдим ва метро бекати томон йўл олдим. 13. Фарғона водийси ҳудуди шимолдан жанубга ва ғарбдан шарққа томон чўзилиб кетган ва атрофи тоғлар билан ўралган. 14. Бозор турли хил одамлар билан тўлган, кимдир сотади, кимдир сотиб олади. 15. Мен университетга киришдан олдин заводда оддий ишчи бўлиб ишлаганман. 16. Аҳмаднинг чиройли қора кўзлари катта очилди, бир оздан кейин киприклари пирпиради.

503-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

- كريم: صباح الخير، أريد أن أشتري قميصا.
 البائع: صباح النور، أهلا وسهلا بك، عندنا مجموعات جميلة. هي وصلت اليوم فقط وتتكون المجموعة من قميص ورباط عنق ومنديل. تفضل، انظر.
 كريم: من أي قماش هذه المجموعة؟
 البائع: من القطن، القطن الاوزبكي الممتاز.
 كريم: هل عندك لون أزرق من القمصان؟
 البائع: نعم، عندنا لون أزرق فاتح بديع. هل تعجبك هذه المجموعة؟ ومقاس القميص فيها يناسبك.
 كريم: نعم، كم ثمنها؟
 البائع: ليست غالية. هي بألف سوم فقط.
 كريم: حسن، آخذها وهذا هو المبلغ.
 البائع: شكراً.

- Нодира: Ассалому алайкум, мен ўзимга кўйлак сотиб олмоқчи эдим.
- Сотувчи аёл: Марҳамат, бизда хилма-хил кўйлақлар мавжуд. Сизга мана бу кўйлак ёқадими?
- Нодира: Бу кўйлагингиз қандай материалдан?
- Сотувчи аёл: Бу кўйлак табиий ипакдан тикилган.
- Нодира: Бу кўйлакнинг размери қанақа?
- Сотувчи аёл: Размери ўртача.
- Нодира: Йўқ. Бу кўйлак менинг размеримдан кичик экан. Бундан каттароқ размердаги кўйлагингиз борми?
- Сотувчи аёл: Ҳа. Мана буниси каттароқ размери. Бу сизга рост келади.
- Нодира: Нархи қанча экан?
- Сотувчи аёл: Кўп қиммат эмас. Минг сўм.
- Нодира: Мана пул, марҳамат.
- Сотувчи аёл: Раҳмат, сизга хизмат қилганимиздан мамнунмиз, келиб туринг.

§ 129. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

VIII боб солим феълларининг шарт майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْتَعِلُ	يَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلُوا
	МН	تَفْتَعِلُونَ	تَفْتَعِلَانِ	يَفْتَعِلْنَ
II	МЗ	تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَانِ	تَفْتَعِلُوا
	МН	تَفْتَعِلُونَ	تَفْتَعِلَانِ	تَفْتَعِلْنَ
I	МЗ МН	أَفْتَعِلُ		نَفْتَعِلُ

Нотўғри феълларнинг шарт майли:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли уч хил вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: أَحْتَرُّ феъли

I - вариант

2 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُّ	يَحْتَرُّا	يَحْتَرُّوا	يَحْتَرُّ	يَحْتَرُّا	يَحْتَرُّوا
	МН	تَحْتَرُّ	تَحْتَرُّا	يَحْتَرِّزْنَ	تَحْتَرُّ	تَحْتَرُّا	يَحْتَرِّزْنَ
II	МЗ	تَحْتَرُّ	تَحْتَرُّا	تَحْتَرُّوا	تَحْتَرُّ	تَحْتَرُّا	تَحْتَرُّوا
	МН	تَحْتَرِّي	تَحْتَرُّا	تَحْتَرِّزْنَ	تَحْتَرِّي	تَحْتَرُّا	تَحْتَرِّزْنَ
I	МЗ	أَحْتَرُّ		نَحْتَرُّ	أَحْتَرُّ		نَحْتَرُّ
	МН						

3 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرِّزُ	يَحْتَرُّا	يَحْتَرُّوا
	МН	تَحْتَرِّزُ	تَحْتَرُّا	يَحْتَرِّزْنَ
II	МЗ	تَحْتَرِّزُ	تَحْتَرُّا	تَحْتَرُّوا
	МН	تَحْتَرِّي	تَحْتَرُّا	تَحْتَرِّزْنَ
I	МЗ	أَحْتَرِّزُ		نَحْتَرِّزُ
	МН			

II. Ҳамзали феълларда ҳамза биринчи ёки иккинчи ўзак ундош ўрнида келган бўлса, шарт майли кўшимчалари солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَفْتَنِدُ → يَفْتَنِدُ, يَتَّخِذُ → يَتَّخِذُ.

Агар ҳамза учинчи ўзак ундош ўрнида бўлса, ҳамзанинг имлосига алоқадор ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

يَلْتَجِيْ → يَلْتَجِيْ فَعْلِي

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَلْتَجِيْ	يَلْتَجِنَا	يَلْتَجِنُوْا
	МН	تَلْتَجِيْ	تَلْتَجِنَا	يَلْتَجِنُنْ
II	МЗ	تَلْتَجِيْ	تَلْتَجِنَا	تَلْتَجِنُوْا
	МН	تَلْتَجِيْ	تَلْتَجِنَا	تَلْتَجِنُنْ
I	МЗ	اَلْتَجِيْ		تَلْتَجِيْ
	МН			

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларда шарт майлига хос ўзгаришлар содир бўлмайди. Шахс-сон кўшимчалари ҳам солим феълларники билан бир хил бўлади. Масалан: يَتَّحِدُ → يَتَّحِدُ .

2. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

يُرْتَحِجُ → يَرْتَحِجُ – феъли

يَمْتَرُ → يَمْتَرُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُرْتَحِجُ	يُرْتَاخَا	يُرْتَاخُوْا	يَمْتَرُ	يَمْتَارَا	يَمْتَارُوْا
	МН	تُرْتَحِجُ	تُرْتَاخَا	يُرْتَاخُنْ	تَمْتَرُ	تَمْتَارَا	يَمْتَرُنْ
II	МЗ	تُرْتَحِجُ	تُرْتَاخَا	تُرْتَاخُوْا	تَمْتَرُ	تَمْتَارَا	تَمْتَارُوْا
	МН	تُرْتَاخِيْ	تُرْتَاخَا	تُرْتَاخُنْ	تَمْتَارِيْ	تَمْتَارَا	تَمْتَرُنْ
I	МЗ	أُرْتَحِجُ		تُرْتَحِجُ	أَمْتَرُ		تَمْتَرُ
	МН						

3. Ноқис феълларнинг шарт майли I боб **يَكِي** – **يَكِي** феълининг шарт майли билан бир хил тусланади. Масалан:

يَخْتَلِي → يَخْتَلِ – феъли

يُرْتَدِي → يُرْتَدِ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَخْتَلِ	يَخْتَلِيَا	يَخْتَلُوا	يُرْتَدِ	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدُوا
	МН	يَخْتَلِي	يَخْتَلِيَا	يَخْتَلِينَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدِينِ
II	МЗ	يَخْتَلِ	يَخْتَلِيَا	يَخْتَلُوا	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدُوا
	МН	يَخْتَلِي	يَخْتَلِيَا	يَخْتَلِينَ	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدِينِ
I	МЗ МН	أَخْتَلِ		يَخْتَلِ	أُرْتَدِ		يُرْتَدِ

§ 130. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидаги вазнда ҳосил бўлади: **أَفْعَلُ → فَعَلُ → تَفَعَّلُ → تَفَعَّلُ**.

Буйруқ майли сон ва жинсда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَفْعَلُ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
МН	أَفْعَلِي	أَفْعَلَا	أَفْعَلْنَ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан:

يَحْتَرُ – أَحْتَرُ феъли:

1 - вариант

2 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَحْتَرُّ	أَحْتَرَّا	أَحْتَرُّوا	أَحْتَرُّ	أَحْتَرَّا	أَحْتَرُّوا
МН	أَحْتَرِّي	أَحْتَرَّا	أَحْتَرِّزْنَ	أَحْتَرِّي	أَحْتَرَّا	أَحْتَرِّزْنَ

3 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَحْتَرِّزُ	أَحْتَرَّا	أَحْتَرُّوا
МН	أَحْتَرِّي	أَحْتَرَّا	أَحْتَرِّزْنَ

II. Ҳамзали феълларда ҳамза биринчи ёки иккинчи ўзак ундош ўрнида келганида, буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَفْتِنْدُ → يَفْتِنْدُ , أَتَّخِذُ → يَتَّخِذُ .

Агар ҳамза учинчи ўзак ундош ўрнида бўлса, ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади:

أَتَجَّأُ феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَتَجَّئِي	أَتَجَّيْنَا	أَتَجَّيْنُوا
МН	أَتَجَّئِي	أَتَجَّيْنَا	أَتَجَّيْنُنَّ

III. Заиф феълларнинг буйруқ майли:

1. Солимсифат феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан: أَتَّخِذُ → يَتَّخِذُ феъли.

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майлида шарт майлида бўлгани каби ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

أَرْتَاخُ → يَرْتَاخُ – феъли

أَمْتَازُ → يَمْتَازُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَرْتَاخُ	أَرْتَاخَا	أَرْتَاخُوا	أَمْتَرُ	أَمْتَازَا	أَمْتَازُوا
МН	أَرْتَاخِي	أَرْتَاخَا	أَرْتَاخِنَ	أَمْتَازِي	أَمْتَازَا	أَمْتَرِنَ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майлида учинчи ўзақ ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

أَخْتَلِي → يَخْتَلِي – феъли

أَرْتَدِي → يَرْتَدِي – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَخْتَلِ	أَخْتَلِيَا	أَخْتَلُوا	أَرْتَدِ	أَرْتَدِيَا	أَرْتَدُوا
МН	أَخْتَلِي	أَخْتَلِيَا	أَخْتَلِينِ	أَرْتَدِي	أَرْتَدِيَا	أَرْتَدِينِ

§ 131. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истак майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْتَعِلُ	يَفْتَعِلَا	يَفْتَعِلُوا
	МН	تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَا	يَفْتَعِلُنَ
II	МЗ	تَفْتَعِلُ	تَفْتَعِلَا	تَفْتَعِلُوا
	МН	تَفْتَعِلِي	تَفْتَعِلَا	تَفْتَعِلُنَ
I	МЗ	أَفْتَعِلُ		نَفْتَعِلُ
	МН			

Масалан:

يَشْتَرِكُ → أَشْتَرِكُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَشْتَرِكُ	يَشْتَرِكَا	يَشْتَرِكُوا
	МН	تَشْتَرِكُ	تَشْتَرِكَا	يَشْتَرِكُنْ
II	МЗ	تَشْتَرِكُ	تَشْتَرِكَا	تَشْتَرِكُوا
	МН	تَشْتَرِكِي	تَشْتَرِكَا	تَشْتَرِكُنْ
I	МЗ МН	أَشْتَرِكُ		نَشْتَرِكُ

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли куйидагича тусланади:

يَحْتَرُ - أَحْتَرُ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَرُ	يَحْتَرَا	يَحْتَرُوا
	МН	تَحْتَرُ	تَحْتَرَا	يَحْتَرُونَ
II	МЗ	تَحْتَرُ	تَحْتَرَا	تَحْتَرُوا
	МН	تَحْتَرِي	تَحْتَرَا	تَحْتَرُونَ
I	МЗ МН	أَحْتَرُ		نَحْتَرُ

II. Агар феълнинг биринчи ёки иккинчи ўзак ундоши ўрнида ҳамза товуши келса, бу феълнинг истак майли солим феълларникидан фарк қилмайди. Масалан:

يَفْتِنِدُ → يَفْتِنِدُ - أَفْتِنَادُ , يَتَّخِذُ → يَتَّخِذُ - اتَّخَذَ .

Агар учинчи ўзак ундоши ўрнида ҳамза товуши келса, ҳамзанинг имлосига алоқадор ўзгаришларгина содир бўлади. Масалан:

فَعْلٌ يَلْتَجِيْ → اَلْتَجَى

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَلْتَجِيْ	يَلْتَجِيْنَا	يَلْتَجِيْنُوْا
	МН	تَلْتَجِيْ	تَلْتَجِيْنَا	يَلْتَجِيْنُ
II	МЗ	تَلْتَجِيْ	تَلْتَجِيْنَا	تَلْتَجِيْنُوْا
	МН	تَلْتَجِيْ	تَلْتَجِيْنَا	تَلْتَجِيْنُ
I	МЗ	اَلْتَجِيْ		نَلْتَجِيْ
	МН			

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَتَّحِدُ → يَتَّحِدُ - اَتَّحَدَ .

4. Ажваф феълларнинг истак майлининг кўшимчалари солим феъллар истак майлининг кўшимчалари каби бўлади. Масалан:

يَمْتَازُ → يَمْتَازُ - اَمْتَازَ , يَرْتَاخُ → يَرْتَاخُ - اَرْتَاخَ .

5. Ноқис феълларнинг истак майли I боб يَكِيْ - يَكِيْ феъллининг истак майли билан бир хил тусланади. Масалан:

Ахтلى → يَحْتَلِي - феъли

يُرْتَدِي → آرْتَدِي - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْتَلِي	يَحْتَلِيَا	يَحْتَلُوا	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدُوا
	МН	يَحْتَلِي	يَحْتَلِيَا	يَحْتَلِين	يُرْتَدِي	يُرْتَدِيَا	يُرْتَدِين
II	МЗ	تَحْتَلِي	تَحْتَلِيَا	تَحْتَلُوا	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَا	تُرْتَدُوا
	МН	تَحْتَلِي	تَحْتَلِيَا	تَحْتَلِين	تُرْتَدِي	تُرْتَدِيَا	تُرْتَدِين
I	МЗ МН	أَحْتَلِي		لَحْتَلِي	أَرْتَدِي		تُرْتَدِي

Амалий машғулот учун топшириқлар

505-машқ. Қуйидаги феълларни шарт майлида тусланг:

اصْطَفَ - сафланмоқ; اغْتَمَّ - ғам емоқ; انتظر - кутмоқ; اتخذ - қабул қилмоқ; اشترى - сотиб олмоқ; اكتشف - билиб қолмоқ; احتمل - бардош бермоқ.

506-машқ. Қуйидаги феълларни буйруқ майлида (ҳар уч шахсда) тусланг:

ابتاع - сотиб олмоқ; اشتغل - ишламоқ; اتفق - тил топишмоқ; اكنفى - кифояланмоқ; اتضح - равшан бўлмоқ; اتقى - танламоқ.

507-машқ. Қуйидаги феълларни истак майлида тусланг:

انتظر - кутмоқ; اتجه - юзланмоқ; افتتح - қаноатланмоқ; امتلأ - тўлмоқ; اضطرم - алангаланмоқ; اتكأ - суянмоқ; اختفى - яширинмоқ; اختار - танламоқ.

508-ماشқ.Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг,
VIII боб феълларини топинг, уларнинг ўзагини аниқланг,
майлини топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أعطيني يا سميرة آلة التصوير واصطفوا جميعا يا أصدقائي في شكل جميل أمام
- النافورة. (2) إذا أقبل الترام أو الباص فانتظر حتى ينزل الركاب أولا ثم اصعد بحسب
- دورك. (3) حينما الجديد من حسن الحظ غني بماكولاته السوقية. لقد أرسلتُ الخادم ليتاع
- لنا أكلا من السوق. (4) كان من الضروري أن يحصل على مبلغ معين كي يشتري ما يلزمه
- في الطريق إلي وطنه. (5) إختوتك يعملون والصغير ناجح في المدرسة والحمد لله ليس ضروريا
- أن تشتغل أنت وأكمل دراستك. (6) تردد أمير كثيرا قبل أن يتفق مع نفسه على هذا
- القرار. (7) هذه هي الدنيا يا صاحبي ابحث عن حظك ولا تنتظره. (8) هيا، أيها الصديق
- الجميل، اذهب في سبيلك ودعني أعد وحدي إلي البيت... لا أتمني أن يكتشف أبي أمري
- معك. (9) لم يقتنع أمير ولكن أراد إنهاء الموضوع. (10) صوت الناي هذا نار لا هواء فلا
- كان من لم تضطرم في قلبه مثل هذه النار. (11) لا يستطيع غر أن يدرك حال من أنضجتهم
- التجارب فلنقصّر القول على ما قلناه ونكتف به. (12) كن ذا أمل ولكن قف عند حد في
- أملك فالقشة لا تستطيع أن تحتمل الجبل. (13) كيف كان الذهب و الفضة ينضجان في
- المنجم إذا لم يخفيا في جوف الثرى؟! (14) سوف أحمل همك فلا تغمي، فأنا أكثر إشفاقا
- عليك من أبيك وأمك. (15) اختر لنفسك عشق ذلك الحي، هو باق وهو يسقيك شرابا
- ويزيد قوة روحك. (16) لا تتخذ من نفسك مقياسا لأحوال الطاهرين. (17) اتجه بوجهك
- إلي الحائط واجلس منفردا واختر لنفسك الخلوة عن وجودك. (18) لا تمض في طريق اليأس
- ففي الكون آمال! ولا تتجه نحو الظلمات ففي الكون شمس! (19) هي كالإناء تظل طافية
- ما لم تمتلئ فالإناء إذا امتلأ غرق في الماء. (2) لقد خلق الألم والحزن حتى تتضح لك سعادة
- القلب بضدها. (21) أيها الخادم، أين قصر الخليفة حتى اتجه إليه بحصاني ومتاعي؟ (22) لقد
- جعلت تراب الهم كحلا لعيني حتى يمتلئ بحرا مقلتي بالجواهر. (23) في تلك الزاوية تنظر
- السيدة إلي الصبايا لتتقى منهن عروسة لوحيدها. (34) قالت مريم: اتكئ يا أخي علي هذا
- المسند واقرب قليلا من الموقد.

509-машқ. VIII боб феъллари иштирокида қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Саволимга берган жавобингиздан мен мутлако қоникмадим. 2. Ҳаммадан ҳам олдин биз бу масалада ўзаро келишиб олишимиз керак. 3. Ҳаётимиз яхши, ризқимиз етарли, тўкин-сочин, шунинг учун отамнинг бирор жойда ишлашларига зарурат йўқ. 4. Марҳамат, ўтиринг, меҳмон (мн.), мен ўғлимни иккита иссиқ обинон ва пиширилган гўшт олиб келиш учун бозорга жўнатдим. Биргалашиб ўтириб, чой ичамиз. 5. Биз табиатдан инъом-эҳсон кутиб ўтирмаслигимиз керак, балки ўзимиз ҳаракат қилишимиз керак, айтганлар-ку, ҳаракатда баракат деб. 6. Фарзандларим, сизлар ҳеч ғам чекманглар, ҳамма нарса жойида бўлади ва бу кийинчиликлар ўтиб кетади. 7. Агар сизлар (мз.) ёмонлик сари юзлансангизлар, ҳеч кимдан яхшилик кутманглар. 8. Дўстим янги либосларини кийди, сочларини таради ва шаҳар парки томон жўнаш учун машинасига ўтирди. 9. Мана бу ёстикқа суяниб ўтиринглар (мн.). 10. Ўқиган маърузалари яна ҳам равшан ва тушунарли бўлиши учун устозимиз маърузани секинлик билан, шошилмай ўқийдилар. 11. Шаҳримиздаги марказий универмаг ичида эскалатор бор. Сиз (мн.) эскалатор томонга юзлансангиз, унинг ўзи сизни юқори қаватга чиқариб қўяди. 12. Мана биз галантерея бўлимидамиз. Агар сиз кўлқоп сотиб олмоқчи бўлсангиз, мана бу астари жунли кўлқоплардан бирини танлашингизни маслаҳат бераман. 13. Мен сиздан ўтиниб сўрайман, бу ҳақда кўп гапирманг. Гапларингизга бардош бера олмайман. 14. Биз билган нарсаларимиз билан кифояланмаслигимиз керак, балки яна

ҳам кўпроқ нарсани билишга интилишимиз керак. 15. Барча талабалар ҳовлига чиқсинлар ва сафлансинлар. 16. Суод билан Набила кутубхонадан бир неча китоб олишди ва бу билан кифояланмасдан, йўлда иккита газета ва иккита журнал ҳам сотиб олишди. 17. Талабалар (мн.), аудиториядан барча чиққунигача кутиб туринглар, сўнг кириб ўринларингизга ўтиринглар. 18. Паст овоз билан гаплашайлик, бу нарсани онамиз билиб қолмасликлари керак.

510-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўргангиз, сўз ва ибораларини ёдланг; яна бир киши иштирокида ижро этинг, ижрода сўзларнинг талаффузига, нутқдаги интонацияга эътибор беринг:

تولّيقين: قل لي يا حمدي، هل أعجبتك الحفلة الموسيقية؟

حمّدي: نعم، الحفلة رائعة وعازف كمان نسيت اسمه رائع أيضا.

تولّيقين: أنا أحب جدا أن أستمع إلي الموسيقى الأوزبكية الكلاسيكية لذا كنت

مبسوطا جدا بالاستماع إليها. وما هو رأيك في هذه الموسيقى يا حمدي؟

حمّدي: أما أنا فلا أفهم الموسيقى الكلاسيكية. أحب أنا الموسيقى المعاصرة والرقصات

الحديثة.

تولّيقين: هل شاهدت حفلات فرقة «بهار» للرقص؟

حمّدي: نعم، شاهدت مرتين. مرة في قاعة تركستان وثانية في قاعة الاستقلال.

تولّيقين: يا خسارة! أنا ما كنت موجودا في طشقند في تلك الأيام ولكن سمعت عن

نجاح هذه الفرقة وخاصة عن نجاح الرقصات الأوزبكيات في فنهن.

حمّدي: نعم، هذه الفرقة لها برنامج مؤلف من الرقصات الأوزبكية التقليدية ولكن

مفهومة لنا للعرب بدون تعليق وفعلا بعد أن انتهت الحفلة تواصل التصفيق

خلال نصف ساعة وطلب المشاهدون إعادة الرقص الأخير.

تُولَقِين: آه، هذا الرقص رقص «تَنَازَرُ» الأوزبكي القديم المشهور وهو من إخراج
الراقصة الأوزبكية الشهيرة الراحلة مُكْرَمَة تورغونبايفا.

حَمْدِي: هل ستقام حفلة موسيقية للفرق الأخرى في الأيام القليلة المقبلة؟
تُولَقِين: لا أعرف. ربما فرقة «صدي» ستقيم حفلتها قبيل رأس السنة الجديدة وهذه
الفرقة مشهورة في جمهوريتنا بأغانيها الحديثة والمعاصرة.

حَمْدِي: عظيم! يجب علينا أن نحجز التذاكر من الآن.

تُولَقِين: نعم، لا بد لنا أن نشترى التذاكر من قبل.

حَمْدِي: تعال لنحجز التذاكر.

511-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Бердикул: Намангандаги «Навбахор» ашула ва ракс ансамбли хакида эшитганмисиз, Баходир?

Баходир: Ҳа, «Навбахор» вилоятимизнинг энг машхур ансамблларида биридир. Унга илгари республикамизда таниқли бўлган санъаткорлар раҳбарлик қилишган. Ҳозирги раҳбари ҳам вилоятимизнинг энг талантли, энг фаол бастакоридир.

Бердикул: Бу ансамбл сўнгги марта қачон концерт берган?

Баходир: Ансамблнинг сўнгги концерти республикамизнинг мустақиллик байрами олдида бўлган эди.

Бердикул: Сиз концертда иштирок этганмидингиз?

Баходир: Ҳа, концерт Намангандаги «Ёшлик» ўйингоҳида бўлган эди. Ўйингоҳ томошабинлар билан лик тўла эди. Бирорта бўш ўриндик йўқ эди.

Бердикул: Сизга хонандаларнинг ашулалари ёқдимиди?

- Баходир: Хонандалар ашулани жуда маромига етказиб ижро этдилар, айникса лирик хонанданинг замонавий ўзбекча ашуласи ҳаммага маъқул келди ва томошабинларнинг қарсаги ярим соат давом этди.
- Бердикул: Ансамбл дастурида рақс номерлари ҳам бор эканми?
- Баходир: Ҳа, албатта. Ансамблнинг раққоса қизлари рақсларни зўр маҳорат билан ижро этдилар. Улар ўзбекча рақслардан ташқари, ҳинд, афғон, араб, турк халқлари рақсларини ҳам қойилмақом қилиб ижро этишди.
- Бердикул: Ансамбл яна қачон концерт берар экан, эшитмадингизми?
- Баходир: Кеча Наманган телевидениеси ўз кўрсатувлари охирида эълон қилишича, «Навбахор» ансамбли 8 март Халқаро хотин - қизлар байрами олдидан Навоий номидаги театр биносида концерт берар экан.
- Бердикул: Яна олдинда бир неча кун бор экан. Лекин мен олдиндан билет олиб қўйишим керак, чунки бу ансамблнинг мухлислари жуда кўп.
- Баходир: Билетлар концертга бир ҳафта қолганида театр биносидаги кассада сотилар экан. Сиз, Бердикул, бориб кассада билет сотиб олишингиз мумкин.
- Бердикул: Мен албатта бориб билет сотиб оламан. Маслаҳатингиз учун катта раҳмат, Баходир.

§ 132. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

Солим феълларнинг масдари **أَفْعَالٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَقْتَسَمَ – ўзаро бўлиб олмоқ → أَقْتَسَمَ – ўзаро бўлиб олиш,

أَعْتَرَضَ – қаршилик қилмоқ → أَعْتَرَضَ – қаршилик қилиш, أَشْتَرَكَ – қатнашмоқ → أَشْتَرَكَ – қатнашиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари:

أَخْتَرَأَ – кесмоқ → أَخْتَرَأَ – кесиш,

أَرْتَدَأَ – тарк этмоқ → أَرْتَدَأَ – тарк этиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَتَّخَذَ – қабул қилмоқ (қарорни) → أَتَّخَذَ – қабул қилиш,

إِيْتَمَرَ – маслаҳатлашмоқ → إِيْتَمَرَ – маслаҳатлашиш,

أَفْتَادَ – кўзғамоқ (оловни) → أَفْتَادَ – кўзғаш (оловни),

أَلْتَجَأَ – яширинмоқ → أَلْتَجَأَ – яшириниш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَتَّحَدَ – бирлашмоқ → أَتَّحَدَ – бирлашиш.

2. Ажваф феълларнинг масдарида иккинчи ўзак ундош **و** дан иборат бўлса, **у** **ى** га ўзгаради. Агар **у** **ى** бўлса, **ى** лигича қолаверади. Масалан:

أَرْتَاحَ (روح) – дам олмоқ → أَرْتَاحَ – дам олиш,

(سوق) - أَسْتَأَقَ - хайдамоқ → أَسْتَيَّاقَ - хайдаш.

3. Ноқис феълларнинг масдарида учинчи ўзак ундош ўрнидаги و ёки ى ҳарфи ҳамзага айланади.

Масалан:

أَخْتَلَى - узоклашмоқ → أَخْتَلَاءَ - узоклашиш,

أَرْتَدَى - киймоқ → أَرْتَدَاءَ - кийиш.

§ 133. VIII БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг аниқ нисбат сифатдоши مُفْتَعَلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَقْتَسَمَ - ўзаро бўлиб олмоқ → مُقْتَسِمَةٌ، مُقْتَسِمٌ - ўзаро бўлиб

олувчи، أَشْتَرَكَ - қатнашмоқ → مُشْتَرِكَةٌ، مُشْتَرِكٌ - қатнашувчи،

أَعْتَرَضَ - қаршилик қилмоқ → مُعْتَرِضَةٌ، مُعْتَرِضٌ - қаршилик қилувчи.

Бу феълларнинг мажхул нисбат сифатдоши مُفْتَعَلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَقْتَسَمَ - ўзаро бўлиб олмоқ → مُقْتَسِمَةٌ، مُقْتَسِمٌ - ўзаро бўлиб

олинган، أَعْتَرَضَ - қаршилик қилмоқ → مُعْتَرِضَةٌ، مُعْتَرِضٌ - қаршиликка учраган.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади:

أَحْتَرَزَ - кесмоқ → مُحْتَرِزٌ → مُحْتَرِزَةٌ، مُحْتَرِزَةٌ - кесувчи،

أَرْتَدَى - тарк этмоқ → مُرْتَدِدٌ → مُرْتَدِدَةٌ، مُرْتَدِدَةٌ - тарк этувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши қуйидагича ҳосил бўлади. Масалан:

أَحْتَرَّ – кесмоқ → مُحْتَرَزٌ → مُحْتَرٌّ، مُحْتَرَّةٌ – кесилган,
أَرْتَدَّ – тарк этмоқ → مُرْتَدِّدٌ → مُرْتَدٌّ، مُرْتَدَّةٌ – тарк этилган.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَتَّخَذَ – қабул қилмоқ (қарорни) → مُتَّخِذٌ، مُتَّخِذَةٌ – қабул қилувчи (қарорни), أَفْتَادَ – кўзғамок (оловни) → مُفْتَنِدٌ، مُفْتَنِدَةٌ – кўзғовчи (оловни), أَلْتَجَأَ – яширинмоқ → مُلْتَجِيٌّ، مُلْتَجِيَةٌ – яширинувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَتَّخَذَ – қабул қилмоқ (қарорни) → مُتَّخِذٌ، مُتَّخِذَةٌ – қабул қилинган (қарор), أَفْتَادَ – кўзғамок (оловни) → مُفْتَادٌ، مُفْتَادَةٌ – кўзғатилган (олов).

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَتَّحَدَ – бирлашмоқ → مُتَّحِدٌ، مُتَّحِدَةٌ – бирлашувчи,
أَتَّصَلَ – алоқа ўрнатмоқ → مُتَّصِلٌ، مُتَّصِلَةٌ – алоқа тикловчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَتَّحَدَ – бирлашмоқ → مُتَّحِدٌ، مُتَّحِدَةٌ – бирлашилган,
أَتَّصَلَ – алоқа ўрнатмоқ → مُتَّصِلٌ، مُتَّصِلَةٌ – алоқа ўрнати-
тилган.

2. Ажваф феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдошида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли сақланиб қолади. Масалан:

أَرْتَاخَ – дам олмоқ → مُرْتَوِّخٌ → مُرْتَاخٌ، مُرْتَاخَةٌ – дам олувчи,

أَمْتَارَ – ажралиб турмоқ → مُمْتَرٍ → مُمْتَارٌ، مُمْتَارَةٌ – ажралиб

турувчи.

Лекин: *أزدوج* – жуфтлашмоқ → *مزدوج*, *مزدوجة* – жуфтлашувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши ҳам аниқ нисбат сифатдоши билан бир хил бўлади. Масалан:

ارتاح – дам олмоқ → *مرتوح* → *مرتاح*, *مرتاحة* – дам олинган,

امتاز – ажралиб турмоқ → *ممتيز* → *ممتاز*, *ممتازة* – ажратилган нарса.

Лекин: *أزدوج* – жуфтлашмоқ → *مزدوج*, *مزدوجة* – жуфтланган.

3. Ноқис феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أختلَى – узоклашмоқ → *مُختَلٍ* (аниқ ҳолатда - *المُختَلَى*), *مُختَلِيَّة* – узоклашувчи, *ارتدى* – киймоқ → *مرتدٍ* (аниқ ҳолатда - *المُرتدى*), *مرتديَّة* – кийинувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أختلَى – узоклашмоқ → *مُختَلَى* (аниқ ҳолатда - *المُختَلَى*), *مُختَلَاة* – узоклашилган, *ارتدى* – киймоқ → *مرتدى* (аниқ ҳолатда - *المُرتدى*), *مرتداة* – кийилган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

512-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил қилинг ва маъноларини аниқланг:

اضطرّ – табассум қилмоқ; *ابتسم* – турли хил бўлмоқ; *اختلف* – мажбур бўлмоқ; *احتفظ* – сақланмоқ; *امتاز* – юқори даражада бўлмоқ; *انكأ* – энгашмоқ; *اتحد* – бирлашмоқ; *استوى* – тенг

бўлмоқ; ارتاح - дам олмоқ; احتل - босиб олмоқ; اختص - хос бўлмоқ; اضطهد - таъқиб қилмоқ; ازدحم - тиқилинч бўлмоқ; اهتّم - эътибор бермоқ; اتسح - ифлос бўлмоқ; احتمل - эҳти-моли бор бўлмоқ; اشترك - қатнашмоқ; ارتخى - шалвирамоқ; اختبأ - яширинмоқ; اصطفى - пок бўлмоқ.

513-машқ. Қуйидаги масдарларнинг феълларини топинг:

اقتصد - тежаш; اختلاف - турли хил бўлиш; ارتياد - кезиш; اصطبّر - сабр қилиш; اتجاة - юзланиш; اتساع - кенгайиш; التفات - ўгирилиш; اهتّم - эътибор бериш; اطلع - ўрганиш; امتلاء - тўлиш; اختيار - танлаш; احتلال - босиб олиш; ازدهار - гуллаб - яшнаш; اتفاق - сулҳ тузиш; احتجاج - норозилик.

514-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ ва маъжхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг ҳамда маъносини аниқланг:

اقتصد - тежамок; ارتاد - бормок; اصطبّر - сабрли бўлмоқ; اختلاف - турли хил бўлмоқ; اتساع - кенгаймоқ; اضطاد - қўлга туширмоқ; اتجاة - йўл олмоқ; اطلع - ўрганмоқ; ارتعى - ўтламоқ; التفات - ўгирилмоқ; احتل - босиб олмоқ; ازدهر - гуллаб - яшнамоқ; اهتّم - эътибор бермоқ; امتلأ - тўлмоқ; ازدرى - таҳқирламоқ; اختار - танламоқ; اتخذ - қабул қилмоқ; اتفق - келишмоқ; احتج - эътироз билдирмоқ; اهتدى - тўғри йўлни топмоқ.

515-машқ. Қуйидаги сифатдошларнинг феълени ҳосил қилинг ва уларнинг қайси боб феъли эканлигини топинг:

مُحْتَفَظٌ - сақланган; مُمْتَازٌ - аъло даражадаги; مُبْتَسِمٌ - табассум қилувчи; مُسْتَوَىٌ - даража; مُشْتَرِكٌ - иштирокчи; مُرْتَاخٌ - ҳордиғи чиққан; مُضْطَرٌّ - мажбур бўлган; مُتَسَخِّحٌ - ифлосланган; مُصْنَفٌ - сараланган; مُتَكَبِّرٌ - энгашган; مُهْتَمٌ - эътибор берувчи; مُخْتَبِئٌ - яширинган; مُحْتَمَلٌ - эҳтимоли бор; مُحْتَلٌ - босиб олинган.

516-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг, ундаги VIII боб феъли масдари ва сифатдошларини топинг ҳамда гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) ندخل كل يوم غرفة الدرس ونستمع فيها إلى محاضرات مختلفة. (2) في السنة الماضية افتتحت في جامعنا كلية جديدة وهي كلية الاقتصاد. (3) يؤدي تنوع المظاهر الطبيعية في البلدان الواسعة الحدود إلى اختلاف درجة الحرارة وكمية الأمطار من جهة إلى أخرى. (4) بعد غد نركب المترو إلى محطة «باختكور» من هناك سنغير القطار في اتجاه آخر إلى محطة «ميدان مستقيليك». (5) أيها الصديق اعبر الطريق رأسياً مع الالتفات يساراً في نصفه الأول ويمينا في نصفه الثاني. (6) ما زالت ألوان النقوش داخل المساجد والمدارس محتفظة برونقها وجمالها منذ القرون الوسطى. (7) اسم جمهورية مصر العربية كان الجمهورية العربية المتحدة في السابق. (8) أخي الوحيد كان فدائياً في أراضي فلسطين المحتلة. (9) وجد أحمد نفسه في صالة صغيرة مزدحمة بأحزمة المتاع والمقاعد وقطع الأثاث. (10) كان الجو رطباً ومحملاً البرودة. (11) قال رشدي باهتمام مبتسماً: ... (12) الفنادق السورية مصنفة إلى عدة درجات: منها فنادق الدرجة الممتازة والأولى والثانية. (13) في الحقيقة كل شيء جميل وأول شيء مهم هو اختيار الفندق المناسب. (14) عقدت حكومة جمهورية مصر العربية مع حكومة أوزبكستان المستقلة اتفاقيتين. (15) وقد أدى هذا التحسن في

نسبة التبادل التجاري إلى تحسين مستوى تجارتنا الداخلية والخارجية. 16) باشر الموظف المختص بفتح الحفائب والشنط وقال بعد أن فتح العلبة الأولى: ... 17) أين متحف الفنون الإسلامية؟ نحن مهتمون جدا بفنون الشعوب الإسلامية في القرون الوسطى. 18) كثيرون من زملائي يريدون ارتياد الفضاء ويحملون بهذا. 19) يقاس نجاح المصانع والمعامل بزيادة إنتاجها وبتوسع مساحتها وبسدها لحاجة البلاد. 20) لقد ساعدت أعمال المستشرقين للاطلاع على اللغة العربية وآدابها وتاريخ العرب. 21) كان عدد الدول المشتركة في هذا المؤتمر كثيرا جدا. 22) أصبح من يريد أن يتلقى شيئا من العلم مضطرا إلى أن يلتحق بالمدارس الفرنسية. 23) قد كافح الجزائريون كفاحا شديدا في فترة الاحتلال لأجل استقلالهم. 24) خطا أمير بهدوء لجالسة صديقه المتكى على المجلة. 25) لم يتدخل أحمد في الحوار النشيط... كان ذهنه مشغولا حتى الامتلاء بمشكلته الحادة. 26) كانت يد نبيلة مرتاحة بين يدي أمها المطبقتين عليها بحنان ودعة. 27) تصبح الحياة عبثا حين يصبح الإنسان غريبا... مضطهدا في وطنه. 28) أما ربة المنزل فقد ظلت مع الفوضى والصحون المتسخة محاولة إعادة الوضع إلى حالته الطبيعية السليمة. 29) الشهادة موجودة والعلامات ممتازة والصحة جيدة والرغبة جامحة والطريق مسدود. 30) عليكم التحقق من هوية القتيل قبل اتخاذ الإجراءات القانونية. 31) من حول الخدام تتناثر احتجاجات الزبائن على تأخر طلباتهم. 32) لم تجب سعاد... ظلت جامدة جاحظة العينين محدقة في عالم غير مرئي... وذراعاها مرتختان كذراعي دمية قماشية. 33) يا من أنت لي كالمصطفى أنا مستعد لأربط حزامي وأقف أمامك للخدمة. 34) إذا كنت يا رجل بحاجة إلي الاهتداء بالشمس فلا تحول وجهك عنها. 35) أنت ياطفائك شموع البصر تقوى شموع روحك وتصبح ليلاك لاصطبارك عنها مجنونة بك. 36) اذهب يا صديقي وتأمل حيل الأرنب الثعلبية وانظر مكره وخطته لاصطياد الأسد. 37) يا من أطرت مني طائري! حسبك ارتعاء في مراعي الظلم! 38) ينتظر جمهوريتنا في المستقبل ازدهار في شتي الميادين. 39) نظر زميلي ذات مرة باحتقار وازدراء إلي صديقه. 40) قد غضبت الطبيعة لموت العام العجوز فقامت تأخذ بثأره من الحياة المختبئة في الأكواخ وتحاربها بالبرد القارس والزمهرير الشديد.

517-машқ. 516 - машқдан VIII боб феъли масдарларини топинг ва уларнинг қандай ўзакдан эканини аниқланг.

518-машқ. 516 - машқдан VIII боб феъли сифатдошларини топинг ва уларнинг қандай ўзакдан эканини аниқланг, гапдаги вазифасини тушунтиринг.

519-машқ. VIII боб феъли масдарларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўгиринг:

1. Мана бу хужжатларни ўрганишингиз учун атиги икки кун керак бўлади. 2. Университетимиз худудининг кенгайиши сўнгги йилларда анча тезлашди. 3. Космосга парвоз қилиш ҳар бир йигитнинг орзу ва истагидир. 4. Мана очик дала. Биз учун энг муҳими футбол ўйнаш учун мос ерни танлашдир. 5. Бизнинг мустақил Ўзбекистонимизда ёшларнинг тарбиясига, таълим олишига эътибор жуда катта. 6. Ўқувчи дарсда у ёқ-бу ёққа ўгирилишсиз доскага юзланган ҳолда ўтириши лозим. 7. Дўстим мени узоқдан кўрди ва мен томонга кела бошлади. 8. Давлатлар ўртасидаги ихтилоф ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин. 9. Менинг энг катта акам иқтисод факультетида бозор иқтисодиёти фанидан дарс беради. 10. Бизнинг ота-боболаримиз мўғул босқинчилари юртимизни босиб олган пайтда, уларга қарши қаттиқ кураш олиб борган. 11. Қуён жуда эпчил ҳайвон, уни қўлга тушириш осон иш эмас. 12. Мижозларнинг эътирозларига қулоқ солишимиз керак, уларнинг фикрларини ўрганишимиз керак. 13. Ҳаётимизнинг моддий ва маънавий томонларини яхшилашга қаратилган қарорларни қабул қилиш билан бирга, уларни ҳаётга татбиқ этишимиз ҳам лозим. 14. Мен сизларнинг суҳбатингизга аралашмайман, менинг ҳаёлим бошқа ташвишлар билан тўла банд.

520-машқ. VIII боб феъли сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Шер ўрмондаги дарахтлар орасига яширинган қуённи кўриб қолди. 2. Синглимнинг туғилган кунига магазиндан латта кўғирчоқ сотиб олдим, кўғирчоқнинг шалвираган икки кўли икки ёнида ётарди. 3. Ўзбекистон ҳукумати делегацияси Дамашқнинг люкс меҳмонхоналаридан бирида музокаралар олиб борди. 4. Хизматкор аёл ювилмаган идиш-товоқларни олиб чиқиб кетди. 5. Ибн Сино, Беруний каби олимларимиз ўз ватанларида ҳам таъқиб остида яшаганлар. 6. Ўғлимдан хат олганимдан кейин кўнглим таскин топди. 7. Юмшоқ диванга суяниб ўтирган Сабрий бирданига ўрнидан туриб кетди. 8. Университетга киролмаганимдан кейин заводда ишлашга мажбур бўлдим. 9. Синглим ғарб санъатига жуда қизиқади ва у ҳақда турли китобларни ўқийди. 10. Божхонанинг чемоданларни текширишга ажратилган ходими дарров сумка ва чемоданларни текширишни бошлади. 11. Кафедрамиз аъзоларининг илмий даражалари бошқа-ларга қараганда юқори. 12. Фаластин халқи босиб олинган ерларини озод қилиш учун курашни давом эттирмоқда. 13. Бирлашган Араб Амирликлари араб давлатлари ичида энг тараққий этган давлатлардан бири ҳисобланади. 14. Қўшнимиз Хадича хола ҳали ҳам ёшлигидаги гўзаллигини сақлаб келмоқда. 15. Марказий универмагнинг галантерея бўлимида турли хил кўлқоплар сотилапти.

ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ МАТН

طشقند

طشقند مدينة قديمة كسمرقند وبخارى وغيرهما من مدن آسيا المركزية. طشقند عاصمة جمهورية أوزبكستان المستقلة. وهي مدينة جميلة عامرة كثيرة الأشجار والأزهار والمياه. وفي البلدة وضواحيها كثير من الحدائق والمتنزهات وفيها عدد كبير من المدارس الابتدائية والثانوية والمعاهد والمكتبات والمتاحف والمسارح ودور السينما والقصور وغيرها من المؤسسات الثقافية.

في طشقند عدة جامعات كبيرة وهي جامعة أوزبكستان الأهلية باسم ميرزا أولوغبيك والجامعة التكنيكية والجامعة الزراعية والجامعة الاقتصادية والجامعة التربوية وجامعة العلاقات الدبلوماسية والاقتصادية بين الدول والجامعة الإسلامية. في مكتبات هذه الجامعات توجد كثير من الكتب المطبوعة والمخطوطة باللغات الأوزبكية والأجنبية وكليات هذه الجامعات مزودة بأحدث الوسائل الإلكترونية والكومبيوترات.

أكاديمية العلوم لأوزبكستان المستقلة تقوم بتشكيل الشؤون العلمية وتضم عدة معاهد للبحوث العلمية المرتبطة بصناعة الجمهورية وزراعتها وحياتها المعنوية مثل معهد التاريخ ومعهد الدراسات الشرقية ومعهد اللغة والآداب ومعهد الاقتصاد وغيرها من المعاهد المختلفة.

وفي السنوات الأخيرة تم بناء عدة قصور وهي قصر تركستان وقصر الاستقلال وقصر الفنون. وفي هذه القصور يقدم عادة أشهر الفنانين والمطربين برامجهم المفضلة وكذلك تم بناء العديد من الفنادق وهي فندق أوزبكستان وفندق «تشارسو» والفنادق الأخرى. وهذان الفندقان أصبحا في الآونة الأخيرة رمزا لجمال طشقند.

وفي قلب المدينة ميدان فسيح وفي هذا الميدان بناية شاهقة وضخمة وهي للوزارات والمؤسسات الحكومية المختلفة. أمام هذه البناية بين الأزهار فوارة مياه طويلة وجديدة من نوعها وتجاه هذه الفوارة بناية طويلة للمكتبة باسم الشاعر نواني.

وفي طشقند عدة وسائل النقل وبينها مترو طشقند يُعتبر فخرا لسكان هذه المدينة وضيوفها.

طشقند مدينة عديدة السكان وشوارعها الجديدة عريضة ومستقيمة وبنائها شاهقة وجميلة. في طشقند كثير من السيارات والباصات والترام ويفتخر سكان طشقند بوسائل النقل هذه حق الافتخار.

521-ماشқ. Ўн тўққизинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва янги сўзларини ёдланг.

522-ماشқ. Ўн тўққизинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) هل مدينة طشقند قديمة أم جديدة؟ (2) ماذا يوجد في طشقند من المؤسسات الثقافية؟ (3) أية جامعات توجد في طشقند؟ (4) بأية أمور تقوم أكاديمية العلوم لأوزبكستان؟ (5) أية معاهد للبحوث العلمية توجد في أكاديمية العلوم؟ (6) متى تم بناء القصور مثل قصر تركستان وقصر الاستقلال؟ (7) من يقدم برامج في هذه القصور؟ (8) ماذا تعرف عن الفنادق في طشقند؟ (9) ماذا يوجد في الميدان الفسيح في وسط المدينة؟ (10) هل الفوارة أمام البناية الشاهقة جديدة النوع؟ (11) ماذا تعرف عن وسائل النقل في طشقند؟ (12) أية وسيلة النقل بنيت في الآونة الأخيرة؟ (13) هل شوارع طشقند الجديدة عريضة أو ضيقة؟ (14) بأية جوانبها تعجبك طشقند؟ (15) هل أنت تحب طشقند ولماذا؟

523-ماشқ. Ўн тўққизинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

524-ماشқ. Ўн тўққизинчи матндан масдар ва сифат-дошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

525-машқ. Ўн тўққизинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажҳул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

526-машқ. Тугилиб ўсган шахрингиз ҳақида араб тилида баён ёзинг.

527-машқ. Қуйидаги ибораларни ўрганнг ва улар иштирокида гап тузинг:

خان الحليي، شنّ الحرب، طبقا للقرار، ميدان الأزهر، في شهر مارس، جناح
المعرض هذا، تقدم في الصناعة والزراعة، معاينة دقيقة، الحياة النباتية، عبر النافذة،
درجات سلم حلزوني، الشقة المطلوبة، مواصلة المشاهدة، رفوف الكتب، عين الحريص
على الدنيا، مجموعة من قميص ورباط عنق ومنديل، القطن الأوزبكي الممتاز، في شكل
جميل، من حسن الحظ، صوت الناي، في جو الثرى، مأكولات سوقية، سعادة القلب،
قصر الخليفة، في تلك الزاوية، رقصات أوزبكية تقليدية، قاعة تركستان، بدون تعليق،
خلال نصف ساعة، كلية الاقتصاد، درجة الحرارة، كمية الأمطار، من جهة إلى أخرى،
ألوان النقوش، أراضي فلسطين المحتلة.

ЙИГИРМАНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

قانونية إجراءات суд амалиёти	X استدار айланиб ўтмоқ
VIII احتقن (юзига) қон югурмоқ	X استدرج жалб қилмоқ, тортмоқ
إحصائية статистик маълумот	X استدرک тўғриламоқ
IX احمر кизармоқ	X استراح дам олмоқ, хордик чиқармоқ
VIII اختفى яширинмоқ	X استرجع чиқариб олмоқ, тортиб олмоқ
IX اخضر яшил ранга кирмоқ	X استشار маслаҳат сўрамоқ
IX اربد кулранг тусга кирмоқ	X استشعر сезмоқ, сезиб олмоқ
IX ازرق кўкармоқ	X استشهد шаҳид бўлмоқ
X استبدل алмаштирмоқ	X استطلع билишга ҳаракат қилмоқ, кўнглига қўл солиб қўрмоқ
X استثنى истисно қилмоқ	X استعاد тикламоқ; қайта ўрнига келтирмоқ
X استجوب сўроқ қилмоқ, сўроқка тутмоқ	X استعار (ниманидир) қарзга олмоқ
X استحال имкон бўлмай қол- моқ, илож топмай қолмоқ	X استعان ёрдам сўрамоқ
X استحسن маъқулламоқ	X استعبد қул қилмоқ
X استحقқ арзимоқ, муносиб бўлмоқ	X استعجل шошилмоқ, тезлашмоқ
X استخلف онт ичишни сўрамоқ	X استعد тайёрланмоқ
X استخدم ишлатмоқ, ишга солмоқ	

اِسْتَفْرَابٌ арабшунослик	اِسْتِنَاجَاتٌ хулосалар
X اِسْتَعْرَضَ томоша қилмоқ	X اِسْتَشَقَّ тўйиб - тўйиб
X اِسْتَعْطَفَ ялинмоқ, ёлбормоқ	нафас олмоқ
X اِسْتَعْمَلَ ишлатмоқ, истеъ-	X اِسْتَنْكَرَ инкор қилмоқ
мол қилмоқ	X اِسْتَكْفَ бегонасирамоқ,
X اِسْتَعَاثَ ёрдам сўрамоқ	ётсирамоқ
X اِسْتَعْرَبَ ажабланмоқ, тааж-	X اِسْتَوْرَدَ четдан товар олмоқ,
жубда қолмоқ	импорт қилмоқ
X اِسْتَغْفَرَ гуноҳни кечишни	X اِسْتَيْقَظَ уйғонмоқ
сўрамоқ, мағфират сўрамоқ	اِسْطُوَانَةٌ пластинка
X اِسْتَفْلَ фойдаланмоқ	اِسْكَانِدَرُ ذُو الْقَرَيْنَيْنِ Искандар
X اِسْتَفْرَزَ кўрқитиб юбормоқ	Зулқарнайн
X اِسْتَفْسَرَ тафсилотни сўра-	IX اِسْوَدَّ қораймоқ
моқ, сўраб билмоқ	VIII اِسْتَهَرَ машҳур бўлмоқ
X اِسْتَقَرَّ жойлашмоқ,	IX اِصْفَرَ сарғаймоқ
тинчимоқ, ўрнашмоқ	IV اِصَابَ الْاِضْطِرَابُ чалкашлик
X اِسْتَكْمَلَ ниҳоясига етказмоқ	пайдо бўлмоқ
X اِسْتَلْطَفَ эркаламоқ	اِضْطِرَابٌ чалкашлик
X اِسْتَلْقَى чўзилиб ётмоқ,	VIII اِضْطَرَبَ النَّبْضُ томир ури-
чалқанча ётмоқ	ши тезлашмоқ
X اِسْتَمَالَ ўзига жалб қилмоқ	IV اِضْمَرَ сир тутмоқ,
X اِسْتَمَعَ ҳузур қилмоқ,	яширмоқ
мазза қилмоқ	اِعَادَةٌ қайтариш
X اِسْتَمَدَّ олмоқ	اِعَادَةُ الْبِنَاءِ қайта тиклаш
X اِسْتَمَرَّ давом этмоқ	IV اِعْرَبَ ифодаламақ (عَنْ)

IX اغْوَجَّ эгилмоқ, букилмоқ
 XII اغْرُوزَقَ тўлиб тошмоқ,
 ғилч бўлмоқ
 اغْنِيَةَ кўп. اَغَانُ кўшиқ, ашула
 VIII اقْتَرَحَ (бирор фикрни)
 таклиф қилмоқ
 اَلْبَوْمُ альбом
 IV اَلْحَقَّ етиб олмоқ
 VIII اَتَبَهَ ўзига келмоқ, хушига
 келмоқ, эътибор бермоқ
 بَاتِفُونُ патефон
 كُنْ بَدَنَ тана
 بُرْتَقَالِي тўқсарик
 بَرِيْدٌ почта
 بَشْرَةٌ тери, эт
 كُنْ اَبْطَالٌ қаҳрамон
 I بَلَّغَ (y) بُلُوغٌ етиб бормоқ,
 етиб келмоқ
 بِنْفَسَجِي бинафшаранг
 بَنُو اُمِيَّةَ умавийлар
 بَنُو الْعَبَّاسِ аббосийлар
 I تَاهَ (u) تِيَّةَ серрайиб қолмоқ,
 боши қотмоқ
 تَرْمِيْمٌ ремонт

V تَصَّبَ оқмоқ, оқиб тушмоқ
 V تَظَلَّمَ шикоят қилмоқ
 V تَطَوَّرَ ривожланмоқ
 V تَعَلَّمَ ўрганмоқ, билмоқ
 تَعْلِيْقٌ изоҳ, шарҳ
 V تَعَوَّدَ одатланмоқ
 تَقْلِيْدِيَّ анъанавий, традицион
 V تَوَجَّعَ оғриқ тортмоқ,
 азобланмоқ
 ثَوَانٌ кўп. ثَانِيَةٌ секунд
 جَوَارٌ кўп. جَارِيَةٌ чўри
 جَمْرٌ чўғ
 جَمْعِيَّةٌ жамият
 جَمْعِيَّةُ الْاَثَارِ الرَّوْسِيَّةِ рус археоло-
 гик жамияти
 I حَارَ (u) حَيْرَةٌ лол қолмоқ
 حَاسِمٌ ҳал қилувчи
 I حَجَزَ (u) حَجَزٌ олдиндан
 банд қилмоқ
 I حَرَمٌ маҳрум бўлмоқ
 حَشْدٌ тўда, оломон
 كُنْ اَحْضَانٌ кучоқ; اسْتَقْبَلَ
 كُنْ بِالْاَحْضَانِ кучоқ очиб кутиб
 олмоқ

خَجَل хижолатлик
 دَرَايَاتُ شَرْقِيَّةٌ шарқшунослик
 I دَفَعَ (a) тўламок
 I دَفَعَ الْحِسَابَ ҳисоб-китоб
 килмок
 دَلِيلٌ кўп. اَدْلَةٌ гувоҳ, далил
 رَأْسُ السَّنَةِ الْجَدِيدَةِ янги йил
 رَاهِنٌ ҳозирги, ҳозирда
 мавжуд бўлган
 رَائِعٌ ажойиб, зўр
 II رَتَّبَ йўлга қўймок, ишга
 туширмак
 رَسْمٌ кўп. رُسُومٌ бож, солик
 رَفِيقَةٌ дугона, ҳамроҳ
 رُوحٌ кўп. اَرْوَاحٌ рух, жон
 I رَوَى (u) رَوَايَةٌ ҳикоя қилмок,
 айтиб бермок
 رُخْفٌ кўп. زُخْرَفٌ безак, нақш
 زَنْجٌ кўп. زَنْجُوخٌ зинжий, негр
 II زَوَّدَ таъминламок
 I سَخِرَ (a) سَخِرِيٌّ масхара
 қилмок
 سَكَرَانٌ кўп. سَكَارَى маст, кайфи
 тарак
 سَكُونٌ сукунат, жимлик

سَلْطَنَةٌ салтанат
 شَيْ خар хил, турли
 شِدَّةٌ кучлилик, шиддат
 شَرْطٌ шарт; ~ بِ...шарти
 билан
 شُرْطَةٌ عَسْكَرِيَّةٌ ҳарбий полиция
 شُرْطَةٌ مَدَنِيَّةٌ граждандан (ноҳарбий)
 полицияси
 صَرُوحٌ кўп. صُرُوحٌ катта уй, қаср
 I صَفَّقَ (u) صَفَّقَ қарсиллатиб
 ёпмок
 صِنْفٌ кўп. اَصْنَافٌ тур, хил, шакл
 ضَمِنَ ичида, таркибида
 طَبُّ شَرْعِيٌّ суд медицинаси
 عَبْدٌ кўп. عَبِيدٌ кул, банда
 عَرَقٌ тер, томчи тер
 II عَزَزَ кучайтирмак, куч
 бағишламок
 عُمْدَةٌ қишлоқ оқсоқоли
 عُمْلَةٌ кўп. عُمْلَاتٌ валюта
 غَبَاوَةٌ тентаклик, аҳмоқлик
 فَاتِحٌ босқинчи
 فَارِسٌ кўп. فَرَسَانٌ отлик, чавандоз
 فَجْرٌ эрта тонг

فِرَاشٌ тўшак
 I فَرِحَ (a) хурсанд бўлмоқ
 فَنَاءٌ сахн, очиклик жой
 فَلَكِيٌّ астроном
 فُؤَادٌ кўп. أَفْئِدَةٌ қалб, юрак
 قَاسٍ мн. قَاسِيَةٌ ёвуз, шафқатсиз
 قَانُونٌ кўп. قَوَانِينٌ қонун
 III قَاوَمٌ қаршилиқ кўрсатмоқ
 قَبْضَةٌ кўп. قَبْضَاتٌ мушт
 قَدِيٌّ кўп. أَقْدِيَةٌ гард
 I قَرَنَ (u) бириктирмоқ,
 биргаликда амалга оширмоқ
 قَرَحٌ ёки قَوْسٌ камалақ
 قَشْدَةٌ қаймоқ
 قَطْرَةٌ кўп. قَطْرَاتٌ томчи
 I قَطُوفٌ (u) узмоқ, термоқ
 (мас. гулни)
 كَمَانٌ гижжак
 كِيمَاوِيٌّ химиявий
 I لَفَتَ (u) (диққатни)
 жалб қилмоқ
 I لَفِظَ (u) туфлаб ташламоқ,
 оғиздан чиқариб ташламоқ
 I لَوَى (u) бурмоқ, эгмоқ

مَبْعُوثٌ вакил
 II مَثَلٌ вакил бўлмоқ
 مَحَاكِمٌ кўп. مَحْكَمَةٌ суд
 مَرَاجِعٌ кўп. مَرَاجِعٌ қўлланма
 مَرَاصِدٌ кўп. مَرَاصِدٌ расадхона
 مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ Муовия ибн
 Аби Суфён (*Суфённинг
 ўғли Муовия*)
 مَفْجُوحُ الْبَيَانِ нотўғри шарҳ-
 ланган, шарҳи бузуқ
 مُمْتَلِكَاتٌ бойлик, мулк
 مِنْ قَبْلُ олдиндан
 مُنْعَشٍ тетиклантирувчи, қув-
 ватбахш
 مُهْمَلٌ ишлатилмай ётган,
 эски
 مِهْنَةٌ ҳунар, касб-ҳунар
 مُؤَامَرَةٌ фитна
 مُوسِيقَى музика
 III نَاجِيٌّ ялинмоқ, муножот
 қилмоқ
 نَائِمٌ кўп. نِيَامٌ ухлоқ, ухлаётган
 نَبْضٌ томир уриши, пульс
 نِدَاءٌ мурожаат
 نَرَجِسٌ наргис

I نَشَرَ (y) нашр этмоқ
 نَصْرَةً кўркамлик, латофат
 نَكْرَانَ инкор қилиш
 نَيْلِي кўк, нилий
 هَاوِيَةً чуқурлик, тубсизлик
 I هَبَّ (y) ўрнидан
 كُؤْزْغَالْمَوْقُ кўзғалмоқ

I هَبَّ وَاقِفًا сапчиб ўрнидан
 تُوْرْمَوْقُ турмоқ
 II هَدَّمَ буткул вайрон
 قِيْلْمَوْقُ қилмоқ
 I هَمَدَ (y) бўшашмоқ,
 خَوْلْسِيْزْلَانْمَوْقُ ҳолсизланмоқ
 وُغُوْرَةً паст-баландлик
 يَا خَسَارَةً афсуски...

§ 134. IX БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг IX боби ўтган замонда أَفْعَلٌ вазнига эга бўлиб, у қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَفْعَلٌ	أَفْعَلَا	أَفْعَلُوا
	МН	أَفْعَلْتُمْ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
II	МЗ	أَفْعَلْتِ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
	МН	أَفْعَلْتُمْ	أَفْعَلْتُمَا	أَفْعَلْتُمْ
I	МЗ МН	أَفْعَلْتِ		أَفْعَلْنَا

Масалан:

أَخْمَرُ – кизармоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَخْمَرُ	أَخْمَرَا	أَخْمَرُوا
	МН	أَخْمَرْتُمْ	أَخْمَرْتُمَا	أَخْمَرْتُمْ
II	МЗ	أَخْمَرْتِ	أَخْمَرْتُمَا	أَخْمَرْتُمْ
	МН	أَخْمَرْتِ	أَخْمَرْتُمَا	أَخْمَرْتُمْ
I	МЗ МН	أَخْمَرْتِ		أَخْمَرْنَا

أَخْمَرْتِ أَلْعَيْنُ مِنْ قَلْبِ التَّوْمِ - Уйқунинг камлигидан кўзлар кизарди.

Эслатма. IX боб феълидан мажхул нисбат шакли ҳамда мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил бўлмайди.

IX боб феълининг ҳозирги-келаси замони вазни **يَفْعَلُ** дир. У шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَانِ	يَفْعَلُونَ
	МН	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	يَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَفْعَلُ	تَفْعَلَانِ	تَفْعَلُونَ
	МН	تَفْعَلِينَ	تَفْعَلَانِ	تَفْعَلْنَ
I	МЗ МН	أَفْعَلُ		نَفْعَلُ

IX боб феъли асосан **أَفْعَلُ** – **فَعْلَاءُ** вазнида ҳосил бўлиб, ранги ёки жисмоний хусусиятни билдирувчи сифатлардан шаклланади ва шу сифат билдирган ранг ёки

хусусиятни ўзида мужассам этиш маъносини билдиради. Масалан:

أَخْضَرُ – яшил, зангор → أَخْضَرُ – яшил рангга кирмоқ,

أَصْفَرُ – сариқ → أَصْفَرُ – сарғаймоқ.

Ўз-ўзидан маълумки, бу феъллар маъно жиҳатидан ўзлик-мажхул нисбатидадир.

IX боб феъли бошқа бобларга нисбатан анча кам ишлатилади. Унинг иккиланган, ҳамзали ўзакдан ясалган вариантлари ҳозирги араб тилида ишлатилмайди. Заиф ўзаклар ичидан фақат ажваф феъллар гуруҳига мансуб феъллар мавжуд. Бунда ҳам иккинчи ўзак ундош ўрнида келган و ёки ى ҳарфларига ҳарфи иллат сифатида қаралмайди ва бу феъллар солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

أَسْوَدُ – қора → أَسْوَدُ – қораймоқ,

أَبْيَضُ – оқ → أَبْيَضُ – оқармоқ.

IX боб феълининг шарт майли уч вариантда ясалади. Масалан: أَحْمَرُ – يَحْمَرُ феъли

1 - вариант

2 – вариант

Шаҳс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا	يَحْمَرُ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
	МН	تَحْمَرُ	تَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ	تَحْمَرُ	تَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ
II	МЗ	تَحْمَرُ	تَحْمَرَا	تَحْمَرُوا	تَحْمَرُ	تَحْمَرَا	تَحْمَرُوا
	МН	تَحْمَرِي	تَحْمَرَا	تَحْمَرُونَ	تَحْمَرِي	تَحْمَرَا	تَحْمَرُونَ
I	МЗ МН	أَحْمَرُ		نَحْمَرُ	أَحْمَرُ		نَحْمَرُ

3 – вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَحْمَرُونَ	يَحْمَرَا	يَحْمَرُوا
	МН	تَحْمَرُونَ	تَحْمَرَا	يَحْمَرُونَ
II	МЗ	تَحْمَرُونَ	تَحْمَرَا	تَحْمَرُوا
	МН	تَحْمَرُونَ	تَحْمَرَا	تَحْمَرُونَ
I	МЗ	أَحْمَرُونَ		نَحْمَرُونَ
	МН			

IX боб феълининг буйрук майли ҳам уч вариантда шаклланади:

1 - вариант

2 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَحْمَرٌ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُوا	أَحْمَرٌ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُوا
МН	أَحْمَرُونَ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُونَ	أَحْمَرُونَ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُونَ

3 – вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَحْمَرٌ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُوا
МН	أَحْمَرُونَ	أَحْمَرَا	أَحْمَرُونَ

IX боб феълининг истак майли қуйидагича ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَفْعَلُ	يَفْعَلَا	يَفْعَلُوا
	МН	تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَا	يَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلُوا
	МН	تَفَعَّلَى	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلْنَ
I	МЗ МН	أَفْعَلُ		تَفَعَّلُ

IX боб феълининг масдари **أَفْعَلَالٌ** вазнида ҳосил бўлади:

أَحْمَرٌ – қизармоқ → أَحْمَرَاً – қизариш,

أَسْوَدٌ – қораймоқ → أَسْوَدَاً – қорайиш.

IX боб феълининг аниқ нисбат сифатдоши **مُفَعَّلٌ** шаклида ҳосил бўлади:

أَحْمَرٌ – қизармоқ → مُحْمَرٌ, مُحْمَرَةٌ – қизарган,

أَبْيَضٌ – оқармоқ → مُبْيَضٌ, مُبْيَضَةٌ – оқарган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

528-машқ. Қуйидаги сифатлардан IX боб феъли ҳосил қилинг ва маъноларини тушунтиринг:

أَحْمَرٌ - қизил, أَصْغَلٌ - калласи кичик, أَشْهَلٌ - кўккўз, أَحْوَلٌ - гилай, أَحْدَبٌ - букри, أَشْمَطٌ - соч-соқоли оқ, أَسْمَرٌ - буғдойранг, أَجْعَدُ - сочи жингалак, أَغْنَشُ - олти панжали, أَذْرَدُ - тиши йўқ, أَغْسَرُ - чапақай, أَبْجَرُ - қорни катта.

529-ماشق. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги IX боб феъллари ва уларнинг функционал формаларини топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) اضطرب نبض الأسيرة وأخذ وجهها يحمر ويصفر. (2) اسود من الخجل وجه ذلك الرجل. (3) رفعت رأسها نحو ازرقاق السماء. (4) احتقن وجهه واحمرت عيناه المربدتان. (5) كان طريق النهر يشبه بشيء لتلك الوعورة وذلك الاعوجاج. (6) نور الشمس به ألوان قزح، قوس قزح: احمرار وبرتقالي وازرقاق ونيلي واصفرار وبنفسجي. (7) كانت عينا سوزان محمرتين كالجمر. (8) البذور عندما تخفي تحت الأرض تصبح سرا في اخضرار صفحة البستان. (9) أصاب الاضطراب قانونهم وأحكامهم بما جاءهم به تلك الصحف المعوجة البيان. (10) أنتم عبيد الغباوة والغباوة هي أشد اسودادا من بشرة الزوج. (11) أفلا ترى لون وجهي مصفرا كالذهب؟ (12) الوجه المحمر يضم صوت الشكر وأما الوجه المصفر فيضم صوت الصبر والنكران. (13) لقد لوى فمه وذكر اسم ذلك الرجل المحترم ساخرا فبقي فمه معوجا.

530-ماشق. IX боб феъли масдари, сифатдошларини ишлатган ҳолда қуйидаги гапларни арбчага ўғиринг:

1. Бемор узок муддат ётиб қолганидан озиб кетган, юзлари сарғайган эди. 2. Боғдаги ям-яшилликни кўриб, ҳамма чарчоқларим тарқалиб кетди. 3. Ўғил-чам мени кўриб, узокдан чошиб келди, унинг яноқлари чўғ каби қип-қизил тусга кирди. 4. Толиба дарсада ўқитувчининг саволларига жавоб бера олмади ва хижолатликдан юзи қорайиб кетди. 5. Қорнинг қалинлигидан ер ҳам, осмон ҳам оппоқ рангга кирди. 6. Биз кеча шаҳримиздаги Марказий универмагга бордик ва менга қўнғирранг костюм сотиб олдик. 7. Наманган ва унинг атрофида ям-яшил тоғлар ва дам олиш жойлари жуда кўп. 8. Мусаффо кўн

кўк осмонимизда ҳар доим тинчлик бўлсин. 9. Биз эрта баҳорда дарахтларнинг эгилган шоҳларини кесиб ташлаймиз. 10. Дехқонларнинг юзи ёзнинг иссиқ шамолида қорайиб кетади.

531-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

سليم: أريد أن أعرف رأيك يا كريم.

كريم: في أي موضوع؟

سليم: سيزورني غدا طالب مصري يمر بطشقند في طريقه إلى الصين وسيبقى ليلة واحدة هنا في طشقند. إلى أين تقترح أن نذهب معه؟

كريم: إلى أحد من المتاحف مثل متحف الفنون أو حديقة الشاعر نوائي و...

سليم: ولكن سيأتي في المساء لا في الصباح ويسافر في فجر اليوم التالي.

كريم: إذن خذه إلى أحد القصور مثل قصر الفنون باسم عليشير نوائي أو قصر تركستان أو قصر الإستقلال.

سليم: هذه فكرة هائلة! فهو سيسمع الأغاني الأوزبكية والموسيقى الأوزبكية الحديثة والقديمة.

كريم: وسيري الرقص الشعبي الأوزبكي في تنفيذ أشهر الراقصات وسيعجبه رقص أوزبكي أصيل.

سليم: هذا اقتراح جميل ولهذا أدعوك إلى مقابلة صديقي والذهاب معنا إلى أحد من هذه القصور.

كريم: سأذهب معك ولكن بشرط أن تدفع أنت الحساب.

532-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Сомий: Дўстим Аҳмад, бу менинг Намангалга биринчи зиёратим. Мен бу шаҳар ҳақида ҳеч

нарса билмайман. Менга шаҳар ҳақида маълумот берсангиз.

Аҳмад: Сизни Наманганда нималар қизиқтиради, азизим Сомий?

Сомий: Масалан, Наманганда қандай меҳмонхо-налар бор ва уларнинг қайси бири яхши?

Аҳмад: Наманганда «Орзу», «Чорсу», «Наманган», «Фазо» меҳмонхоналари мавжуд. Уларнинг барчаси ҳам яхши. Хоналари чиройли, мебеллар билан жиҳозланган. Ресторан, сартарошхона каби хизмат бўлимлари яхши хизмат қилади.

Сомий: Шаҳарда қандай кўнгил очар жойлар бор?

Аҳмад: Шаҳарда Алишер Навоий номли музикали драма театри, бир неча кинотеатрлар, Бобур ва Машраб номли иккита дам олиш парки доимо очик.

Сомий: Наманганда қандай спорт иншоотлари бор?

Аҳмад: Шаҳарда «Спартак» ўйингоҳи анчадан буён мавжуд эди. Кейинчалик «Ёшлик» ўйингоҳи қурилди. Бундан ташқари бир неча спорт заллари қурилган. Кейинги йилларда теннис корти, «Паҳлавон» ва «Алпомиш» спорт мажмуалари қуриб ишга туширилди. Наманганнинг «Навбахор» футбол командаси республикамизнинг энг кучли командаларидан бири ҳисобланади.

Сомий: Наманганда қандай олий ўқув юртлари мавжуд?

Аҳмад: Наманганда Муҳандислик - педагогика институти, Иқтисодиёт институти ва Наманган университети мавжуд.

Сомий: Наманган ҳақидаги бу қимматли маълумотлар учун миннатдорлик билдираман. Раҳмат.

Аҳмад: Арзимайди. Шаҳримизга хуш келибсиз. Бу шаҳарда вақтингиз мароқли ўтади деган умиддаман.

Сомий: Бу яхши тилакларингиз учун раҳмат. Хайр.

Аҳмад: Хайр. Саломат бўлинг.

§ 135. X БОБ ФЕЪЛИ

Солим феълларнинг X боби I боб феъли олдига **اَسْتَفْعَلُ** қўшимчасини қўшиш билан ҳосил қилинади. Унинг ўтган замони вазни **اَسْتَفْعَلُ** бўлиб, у шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اَسْتَفْعَلُ	اَسْتَفْعَلَا	اَسْتَفْعَلُوا
	МН	اَسْتَفْعَلْتُمْ	اَسْتَفْعَلْتَا	اَسْتَفْعَلْتُمْ
II	МЗ	اَسْتَفْعَلْتِ	اَسْتَفْعَلْتُمَا	اَسْتَفْعَلْتُمْ
	МН	اَسْتَفْعَلْتُمْ	اَسْتَفْعَلْتُمَا	اَسْتَفْعَلْتُمْ
I	МЗ МН	اَسْتَفْعَلْتُمْ		اَسْتَفْعَلْنَا

Масалан:

رَجَلَ → اسْتَرْجَلَ - балоғатга етмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	اسْتَرْجَلَ	اسْتَرْجَلَا	اسْتَرْجَلُوا
	МН	اسْتَرْجَلْتُمْ	اسْتَرْجَلْنَا	اسْتَرْجَلْتُمْ
II	МЗ	اسْتَرْجَلْتُمْ	اسْتَرْجَلْتُمَا	اسْتَرْجَلْتُمْ
	МН	اسْتَرْجَلْتُمْ	اسْتَرْجَلْتُمَا	اسْتَرْجَلْتُمْ
I	МЗ	اسْتَرْجَلْتُ		اسْتَرْجَلْنَا
	МН			

اسْتَرْجَلَ ابْنِي الْكَبِيرُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ - Бу йил катта ўғлим балоғатга етди.

Солиф феълларнинг ўтган замон мажхул нисбати қуйидаги вазнга эга: اسْتَفْعَلَ. Мажхул нисбат феъли шахс-сон қўшимчалари аниқ нисбат қўшимчалари билан бир хилдир.

X боб феълининг ҳозирги-келаси замони қуйидаги вазнда тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
	МН	يَسْتَفْعَلُونَ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
II	МЗ	يَسْتَفْعَلُونَ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
	МН	يَسْتَفْعَلُونَ	يَسْتَفْعَلَانِ	يَسْتَفْعَلُونَ
I	МЗ	يَسْتَفْعَلُ		يَسْتَفْعَلُونَ
	МН			

Масалан:

غَفَرَ → اسْتَغْفَرَ – кечирим сўрамоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَغْفِرُ	يَسْتَغْفِرَانِ	يَسْتَغْفِرُونَ
	МН	يَسْتَغْفِرُونَ	يَسْتَغْفِرَانِ	يَسْتَغْفِرُونَ
II	МЗ	تَسْتَغْفِرُ	تَسْتَغْفِرَانِ	تَسْتَغْفِرُونَ
	МН	تَسْتَغْفِرِينَ	تَسْتَغْفِرَانِ	تَسْتَغْفِرُونَ
I	МЗ	أَسْتَغْفِرُ		أَسْتَغْفِرُ
	МН			أَسْتَغْفِرُ

نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لَيْلًا وَ نَهَارًا – Биз Оллоҳдан туну кун кечирим сўраймиз.

X боб ҳозирги-келаси замонининг мажхул нисбати *يُسْتَفْعَلُ* вазнида бўлиб, унинг шахс-сон қўшимчалари аниқ нисбат феъли билан бир хилдир. Масалан:

سَوْفَ تُسْتَرْخَصُ الْأَسْعَارُ أَلْحَالِيَّةَ بَعْدَ شَهْرَيْنِ – Икки ойдан кейин ҳозирги нарх-наволар арзон ҳисобланиб қолади.

X боб феъли қуйидаги маъноларга эга:

1. I боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатни бажаришни илтимос қилиш, қидириш, ўша иш-ҳаракатга етишиш маъноларини билдиради. Масалан:

خَدَمَ – хизмат қилмоқ → اسْتَخْدَمَ – хизматдан фойдаланмоқ,

أَذِنَ – рухсат бермоқ → اسْتَأْذَنَ – рухсат сўрамоқ,

رَحِمَ – раҳм қилмоқ → اسْتَرْحَمَ – раҳм-шафқат сўрамоқ,

خَرَجَ – чиқмоқ → اسْتَخْرَجَ – кавлаб чиқармоқ.

2. I боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатни мавжуд деб ҳисоблаш маъносини билдиради. Масалан:

حَسَنٌ – яхши бўлмоқ → اسْتَحْمَنَ – яхши деб ҳисобламоқ,
كَبِيرٌ – катта бўлмоқ → اسْتَكْبَرَ – катта деб ҳисобламоқ.

3. Айрим IV боб феъли ифодалаган иш-ҳаракатнинг ўзлик-мажҳул нисбатини билдиради. Масалан:

أَيَقَطُّ – уйғотмоқ → اسْتَيْقَطُّ – уйғонмоқ,
أَذْكُرُ – эслатмоқ → اسْتَذْكُرُ – эсга тушмоқ.

4. Айрим отлардан ҳосил бўлади ва шу от билдирган мансабга тайинлаш маъносини билдиради. Масалан:

خَلْفٌ – ўринбосар → اسْتَخْلَفَ – ўринбосар этиб тайинланмоқ,

وَزِيرٌ – вазир → اسْتَوَزَرَ – вазир этиб тайинланмоқ,

خَادِمٌ – хизматкор → اسْتَخْدَمَ – хизматга қабул қилмоқ.

5. Айрим отлардан ҳосил бўлади ва шу от билдирган маънога айланишни билдиради. Масалан:

حَجْرٌ – тош → اسْتَحْجَرَ – тошга айланмоқ,

نَسْرٌ – бургут → اسْتَنْسَرَ – бургутга айланмоқ.

§ 136. X БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎТГАН ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ўтган замонида шу феълнинг IV, VII, VIII бобларидаги каби товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан: غَلٌّ - اسْتَغَلَّ – фойда кўрмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَسْتَعْلُ	أَسْتَعْلَا	أَسْتَعْلُوا
	МН	أَسْتَعْلْتُ	أَسْتَعْلْتَا	أَسْتَعْلُنَّ
II	МЗ	أَسْتَعْلَلْتُ	أَسْتَعْلَلْتُمَا	أَسْتَعْلَلْتُمْ
	МН	أَسْتَعْلَلْتِ	أَسْتَعْلَلْتُمَا	أَسْتَعْلَلْتُنَّ
I	МЗ МН	أَسْتَعْلَلْتُ		أَسْتَعْلَلْنَا

Бу феълнинг мажхул нисбатида **أَسْتَعْلُ** – **أَسْتَعْلُ** ўзгариши содир бўлади. Бу феъл шахс-сонда аниқ нисбат билан бир хил кўшимчаларга эга.

II. Ҳамзали феълларнинг ўтган замони ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришлар ҳисобга олинмаса, солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

أَصْلُ → أَسْتَأْصَلُ – илдизи билан
суғурмоқ феъли

شَامُ → أَسْتَشَامُ – ёмонга
йўймоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	أَسْتَأْصَلُ	أَسْتَأْصَلَا	أَسْتَأْصَلُوا	أَسْتَشَامُ	أَسْتَشَامَا	أَسْتَشَامُوا
	МН	أَسْتَأْصَلْتُ	أَسْتَأْصَلْتَا	أَسْتَأْصَلُنَّ	أَسْتَشَامْتُ	أَسْتَشَامْتَا	أَسْتَشَامُنَّ
II	МЗ	أَسْتَأْصَلْتُ	أَسْتَأْصَلْتُمَا	أَسْتَأْصَلْتُمْ	أَسْتَشَامْتُ	أَسْتَشَامْتُمَا	أَسْتَشَامْتُمْ
	МН	أَسْتَأْصَلْتِ	أَسْتَأْصَلْتُمَا	أَسْتَأْصَلْتُنَّ	أَسْتَشَامْتِ	أَسْتَشَامْتُمَا	أَسْتَشَامْتُنَّ
I	МЗ МН	أَسْتَأْصَلْتُ		أَسْتَأْصَلْنَا	أَسْتَشَامْتُ		أَسْتَشَامْنَا

ئاشا → استنشأ – айгоқчилик қилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	استنشأ	استنشأ	استنشؤوا
	MH	استنشأت	استنشأتا	استنشأن
II	M3	استنشأت	استنشأتما	استنشأتم
	MH	استنشأت	استنشأتما	استنشأتن
I	M3 MH	استنشأت		استنشأنا

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамзанинг имлоси билан боғлиқ ўзгаришларгина содир бўлади, шахс-сон кўшимчалари ўзгармайди:

. استنشئى → استنشأ , استنشئتم → استنشأتم , استنشئوا → استنشأوا

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ўтган замони солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

استوثق → وثق – ишонч ҳосил қилмоқ феъли

استيسر → يسر – осон бўлмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	استوثق	استوثقا	استوثقوا	استيسر	استيسرا	استيسروا
	MH	استوثقت	استوثقتا	استوثقن	استيسرت	استيسرتا	استيسرن
II	M3	استوثقت	استوثقتما	استوثقتم	استيسرت	استيسرتما	استيسرتم
	MH	استوثقت	استوثقتما	استوثقتن	استيسرت	استيسرتما	استيسرتن
I	M3 MH	استوثقت		استوثقنا	استيسرت		استيسرتنا

Бу феъллар мажхул нисбатда $\text{أَسْتَوْثِقُ} \rightarrow \text{أَسْتَيْسِرُ}$, $\text{أَسْتَوْثِقُ} \rightarrow \text{أَسْتَيْسِرُ}$ шаклида бўлади ва уларнинг шахс-сон қўшимчаси аниқ нисбатники билан бир хилдир.

2. Ажваф феълларнинг ўтган замони айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқаради. Масалан:

(شور) \rightarrow أَسْتَشَارُ – маслаҳат
сўрамоқ феъли

(زيد) \rightarrow أَسْتَزَادُ – кўпайтиришга
уринмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَسْتَشَارَ	أَسْتَشَارَا	أَسْتَشَارُوا	أَسْتَزَادَ	أَسْتَزَادَا	أَسْتَزَادُوا
	MH	أَسْتَشَارَتْ	أَسْتَشَارَتَا	أَسْتَشَرْنَ	أَسْتَزَادَتْ	أَسْتَزَادَتَا	أَسْتَزَدْنَ
II	M3	أَسْتَشَرْتُ	أَسْتَشَرْتُمَا	أَسْتَشَرْتُمْ	أَسْتَزَدْتُ	أَسْتَزَدْتُمَا	أَسْتَزَدْتُمْ
	MH	أَسْتَشَرْتِ	أَسْتَشَرْتُمَا	أَسْتَشَرْتِنَّ	أَسْتَزَدْتِ	أَسْتَزَدْتُمَا	أَسْتَزَدْتِنَّ
I	M3 MH	أَسْتَشَرْتُ		أَسْتَشَرْنَا	أَسْتَزَدْتُ		أَسْتَزَدْنَا

3. Ноқис феълларнинг ўтган замонида I боб بَكِي феълнинг тусланишидаги ўзгаришлар содир бўлади. Масалан:

(قصو) \rightarrow أَسْتَقْصِي – тадқиқ
қилмоқ феъли

(شفى) \rightarrow أَسْتَشْفِي – даво
изламоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	أَسْتَقْصَى	أَسْتَقْصَيَا	أَسْتَقْصَوْا	أَسْتَشْفَى	أَسْتَشْفَيَا	أَسْتَشَفَوْا
	MH	أَسْتَقْصَتْ	أَسْتَقْصَتَا	أَسْتَقْصَيْنَ	أَسْتَشَفَتْ	أَسْتَشَفَتَا	أَسْتَشَفَيْنَ
II	M3	أَسْتَقْصَيْتُ	أَسْتَقْصَيْتُمَا	أَسْتَقْصَيْتُمْ	أَسْتَشَفَيْتُ	أَسْتَشَفَيْتُمَا	أَسْتَشَفَيْتُمْ
	MH	أَسْتَقْصَيْتِ	أَسْتَقْصَيْتُمَا	أَسْتَقْصَيْتِنَّ	أَسْتَشَفَيْتِ	أَسْتَشَفَيْتُمَا	أَسْتَشَفَيْتِنَّ
I	M3 MH	أَسْتَقْصَيْتُ		أَسْتَقْصَيْنَا	أَسْتَشَفَيْتُ		أَسْتَشَفَيْنَا

Бу феъллар мажхул нисбатда I боб **لَفِي** - феъли билан бир хил кўшимчага эга бўлади: **أَسْتَفِي** , **أَسْتَفِي** → **أَسْتَفِي** → **أَسْتَفِي** . Шахс-сонда ҳам **لَفِي** феъли каби тусланади.

§ 137. X БОБ НОТЎҒРИ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ҲОЗИРГИ-КЕЛАСИ ЗАМОНИ

I. Иккиланган феълларнинг ҳозирги-келаси замонида қуйидаги ўзгаришлар содир бўлади:

يَسْتَعِلُّ → **يَسْتَفَعِلُّ** йастағлилу → йастағиллу → **يَسْتَعِلُّ** .

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَعِلُّ	يَسْتَفِلَانِ	يَسْتَفِلُونَ
	МН	يَسْتَعِلُّ	يَسْتَفِلَانِ	يَسْتَفِلُونَ
II	МЗ	يَسْتَعِلُّ	يَسْتَفِلَانِ	يَسْتَفِلُونَ
	МН	يَسْتَفِلِينَ	يَسْتَفِلَانِ	يَسْتَفِلُونَ
I	МЗ МН	أَسْتَعِلُّ		يَسْتَعِلُّ

Бу феъл мажхул нисбатда қуйидаги шаклда бўлади: **يَسْتَعِلُّ** → **يَسْتَعِلُّ** . Шахс-сон кўшимчалари эса, аниқ нисбат билан бир хилдир.

II. Ҳамзали феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди:

يَسْتَنْشِي → **أَسْتَنْشَا** , **يَسْتَشْنِمُ** → **أَسْتَشْنَا** , **يَسْتَأْصِلُ** → **أَسْتَأْصَلُ** .

Бу феълларнинг мажхул нисбатида ҳам ҳамза имлосига боғлиқ ўзгаришлар содир бўлади:

يَسْتَنْشَا → **يَسْتَنْشِي** ; **يَسْتَشْنَا** → **يَسْتَشْنِمُ** ; **يَسْتَأْصَلُ** → **يَسْتَأْصِلُ**

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг ҳозирги-келаси замони солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَيْسِرُ → أَسْتَيْسِرُ , يَسْتَوْتِقُ → أَسْتَوْتِقُ .

Шунингдек, бу феълларнинг мажхул нисбати ҳам солим феъллар каби тусланади. Масалан:

يُسْتَيْسِرُ → يَسْتَيْسِرُ , يُسْتَوْتِقُ → يَسْتَوْتِقُ .

2. Ажваф феълларнинг ҳозирги-келаси замонида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли чўзиқлигича қолади. Фақат II ва III шахс муаннас кўплигида чўзиқ унли қисқага ўзгаради. Масалан:

يَسْتَشِيرُ → أَسْتَشَارُ – феъли

يَسْتَزِيدُ → أَسْتَزَادُ – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْتَشِيرُ	يَسْتَشِيرَانِ	يَسْتَشِيرُونَ	يَسْتَزِيدُ	يَسْتَزِيدَانِ	يَسْتَزِيدُونَ
	MH	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَانِ	يَسْتَشِيرْنَ	تَسْتَزِيدُ	تَسْتَزِيدَانِ	يَسْتَزِيدْنَ
II	M3	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَانِ	تَسْتَشِيرُونَ	تَسْتَزِيدُ	تَسْتَزِيدَانِ	تَسْتَزِيدُونَ
	MH	تَسْتَشِيرِينَ	تَسْتَشِيرَانِ	تَسْتَشِيرْنَ	تَسْتَزِيدِينَ	تَسْتَزِيدَانِ	تَسْتَزِيدْنَ
I	M3	أَسْتَشِيرُ		نَسْتَشِيرُ	أَسْتَزِيدُ		نَسْتَزِيدُ
	MH						

Бу феълларнинг мажхул нисбати қуйидагича яасалади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يُسْتَشَارُ	يُسْتَشَارَانِ	يُسْتَشَارُونَ	يُسْتَزَادُ	يُسْتَزَادَانِ	يُسْتَزَادُونَ
	MH	تُسْتَشَارُ	تُسْتَشَارَانِ	يُسْتَشَارْنَ	تُسْتَزَادُ	تُسْتَزَادَانِ	يُسْتَزَادْنَ
II	M3	تُسْتَشَارُ	تُسْتَشَارَانِ	تُسْتَشَارُونَ	تُسْتَزَادُ	تُسْتَزَادَانِ	تُسْتَزَادُونَ
	MH	تُسْتَشَارِينَ	تُسْتَشَارَانِ	تُسْتَشَارْنَ	تُسْتَزَادِينَ	تُسْتَزَادَانِ	تُسْتَزَادْنَ
I	M3	أَسْتَشَارُ		نَسْتَشَارُ	أَسْتَزَادُ		نَسْتَزَادُ
	MH						

3. Ноқис феълларнинг ҳозирги-келаси замонида I боб *بَكِيَ* – *يَكِي* феълида содир бўладиган товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

يَسْتَشْفِي → *أَسْتَشْفِي*, *يَسْتَقْصِي* → *أَسْتَقْصِي*.

Бу феълларнинг мажхул нисбатида I боб *يَلْقَى* – *لَقِيَ* феълида содир бўладиган товуш ўзгаришлари содир бўлади. Масалан:

يُسْتَشْفِي → *يُسْتَشْفِي*, *يُسْتَقْصِي* → *يُسْتَقْصِي*.

Амалий машғулот учун топшириқлар

533-машқ. Қуйидаги феъллардан X боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

عَمِلَ (а) - ишламоқ, *قَبِلَ* (а) - қабул қилмоқ, *فَسَرَ* (у) - изоҳламоқ, *حَسَنَ* (у) - яхши бўлмоқ, *خَدَمَ* (и) - хизмат қилмоқ.

534-машқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан X боб феъли ҳосил қилинг ҳамда уларни ўтган замонда тусланг:

يَقِظَ (а) - уйғоқ бўлмоқ, *طَاعَ* (у) - итоат этмоқ, *لَقِيَ* (а) - учратмоқ, *وَرَدَ* (и) - келмоқ, кирмоқ, *غَلَّ* (и) - фойда келтирмоқ, *حَقَّ* (и) - ҳақли бўлмоқ.

535-машқ. Қуйидаги феълларнинг ўзагини, бобини, замонини, шахсини ва сонини аниқланг:

1) *يُؤْمِرُونَ* (2) *تَتَأَخَّرُونَ* (3) *سَتِمُ* (4) *تَتَأَبْتَنُ* (5) *يَسْتَشْنُونَ* (6) *أَثَارَتِ*
7) *يَتَقَاضِينَ* (8) *تَنْقَلِبَنَ* (9) *تَكُونَا* (10) *التَّقِينِ* (11) *تَسْتَمِرُونَ* (12) *تَتَمَاسَانِ*

- 13) اَمْتَرْنَ 14) اسْتَمَالُوا 15) يَنْتَهِين 16) لُحْنَا 17) اِهْتَمَمْتَ 18) نُوجِرُ
19) اُنْحَدْنَا 20) يَتَفَقَّوْنَ

536-машиқ. Қуйидаги нотўғри феъллардан X боб феъли ҳосил қилинг ва уларни ҳозирги-келаси замонда тусланг:

(y) - ўтмоқ, (y) - саёҳат қилмоқ, (a) - учратмоқ,
(y) - айланмоқ, (и) - кўрқитмоқ, (y) - қайтмоқ,
(y) - қетмоқ, жўнамоқ.

537-машиқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг. X боб феълларини топинг ва маъноларига эътибор беринг:

- 1) استيقظت اليوم من نومي صباحا باكرا ثم قمت بالتمارين الرياضية. 2) ذهبت إلى الحديقة في يوم من أيام الربيع. أعجبتني جمال أزهارها ونضرة أوراقها وطيب أريجها وما استطعت ألا أقطف منها الورد والترجس. 3) كان رأسها يكاد ينفجر من شدة الألم فاستلقت علي فراشها بتياب النهار. 4) أهم ما تستورده الهند: الآلات والسيارات والمواد الكيماوية. 5) ألا يستحقّ زوجك منك مثل هذه الهدايا يا بنتي؟ 6) هنا بلغ الصديقان فناء المحطة فأمسكا سيارة فاستغلاها. 7) بعد حين من الزمان اكتشف الإنسان الذهب والفضة وبدأ يستعملهما في التجارة. 8) لا يوجد ضمن عفشي المذكور أصناف ممنوعة أو ما يستحق رسوما جمركية. 9) أول من رتب البريد في الإسلام معاوية بن أبي سفيان واستمر بعده في دولة بني أمية وبني العباس. 10) كان يقف الضيف مع الحاضرين وأخذ الضيفة من يدها ليقدمها إليهم وسط حشد من المحترمين وبدأت الضيفة تستجوبه. 11) عندما تعطل سيارتي سأستعين بك يا صديقي. 12) بدأت الدبابات تتحول خارجة من حقل الألغام وبدأ البعض الآخر يستدير متراجعا. 13) استدارت البنت علي جنبها

الأيمن لتواجه أمها النائمة. 14) استفزه تصرف السائق هذا فراح يصرخ بقبضته من وراء السيارة ... 15) هو يستحق شيئا من الاستلطاف وهي بدورها تستحق التشجيع. 16) تصببت قطرات العرق الصافية من جبينها ثم همد جسدها فجأة واستلقت علي سريرها الصغير مغمضة العينين تائهة ... 17) غص ذهن أمير بتساؤلات شتى : كيف ستقبلها أمه وكيف سيكون موقف أخته؟ 18) في سكون هائل غادروا مكان الحادث واستعاد عبد اليرحيم شيئا من توازنه وبدأ يروي كيف جاء رجال الشرطة العسكرية والمدنية. 19) لقد استفسر الحكيم بهذا الطريق من تلك الجارية عن أحوالها. 20) إذا وقع في فم الإنسان الحي قذى لا يستريح حتى يلفظه. 21) تستحسن جميع شعوب أوزبكستان سياسة حكومتها. 22) سوف نستخدم كل الوسائل والطرق لتعزيز قدرة جمهوريتنا الاقتصادية والاجتماعية. 23) مضت النفوس في الصحراء واستراحت أرواحهم وأبدانهم. 24) كيف تقول يا أخي "لا تخف!" لمن لا يستشعر الخوف وأي درس تعلمه وهو ليس محتاجا للدرس؟

538-ماشқ. Қўйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Тошкент - Қўкон йўлининг ўртасида эски машина-
нам бузилиб қолди ва мен автомобиль тузатувчи уста-
лардан ёрдам сўрадим. 2. Махбусни ҳар куни камера-
нинг ўзида бир неча бор сўрок қилишди. 3. Тошкент
шаҳри Ўзбекистоннинг пойтахти сифатида ҳар қандай
мақтовга сазовордир. 4. Тошкентнинг озода ва кенг
паркларида ёшлар ва кексалар кечқурунлари мириқиб
дам оладилар. 5. Пойтахт одамлари одатда жуда барвақт
уйғонадилар ва эрта тонгда ишларига жўнайдилар.
6. Мен ўнг томонимга ўгирилдим ва рўпарада баланд
«Орзу» меҳмонхонасига кўзим тушди. 7. Мен Марказий
универмагнинг тайёр кийимлар бўлимига яқинлашдим
ва сотувчидан менинг размеримдаги қора костюм ҳақи-

да сўрадим. 8. Отам мени зўр қувонч ва чексиз хурсандлик билан қарши олдилар. 9. Пахтакор аёллар кун бўйи далада меҳнат қиладилар ва кечкурун уйларига келиб, ўринларида чўзилмайдилар, балки оила аъзолари учун кечлик тайёрлайдилар. 10. Сизнинг бу ишларингиздан мен кўркмайман. 11. Темурийлар тарихи музейи қурилиши узоқ давом этгани йўқ. 12. Яқин кунлар ичида янги акция қоғозлари сотувга чиқарилади ва биз уларни савдо - сотик ишларида ишлата бошлаймиз. 13. Ўзбекистон илгари қурилиш материалларини четдан сотиб олар эди. 14. Дастурхондаги мевалар менга жуда ёқди ва улардан олма билан узумга кўлимни чўзмай тура олмадим.

§ 138. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ ШАРТ МАЙЛИ

X боб солим феълларининг шарт майли қуйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلْنَ
II	МЗ	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلِي	تَسْتَفْعَلَا	تُسْتَفْعَلْنَ
I	МЗ	أَسْتَفْعَلُ		نَسْتَفْعَلُ
	МН			

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг шарт майли I, IV, VII, VIII боблар шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлиши мумкин. Масалан: **أَسْتَعْلُ** феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا
	МН	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ
II	МЗ	تَسْتَعْلِفُ	تَسْتَعْلِفَانِ	تَسْتَعْلِفُوا	تَسْتَعْلِفُ	تَسْتَعْلِفَانِ	تَسْتَعْلِفُوا
	МН	تَسْتَعْلِفُونَ	تَسْتَعْلِفَانِ	تَسْتَعْلِفُونَ	تَسْتَعْلِفُ	تَسْتَعْلِفَانِ	تَسْتَعْلِفُونَ
I	МЗ	أَسْتَعْلِفُ		نَسْتَعْلِفُ	أَسْتَعْلِفُ		نَسْتَعْلِفُ
	МН						

3 - вариант

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَعْلِفُ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُوا
	МН	يَسْتَعْلِفُونَ	يَسْتَعْلِفَانِ	يَسْتَعْلِفُونَ
II	МЗ	تَسْتَعْلِفُ	تَسْتَعْلِفَانِ	تَسْتَعْلِفُوا
	МН	تَسْتَعْلِفُونَ	تَسْتَعْلِفَانِ	تَسْتَعْلِفُونَ
I	МЗ	أَسْتَعْلِفُ		نَسْتَعْلِفُ
	МН			

II. Ҳамзали феълларнинг шарт майли солим феъллардан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَنْشِيْ → يَسْتَنْشِيْ, يَسْتَشْمُ → يَسْتَشْمُ, يَتَأَصِلُ → يَتَأَصِلُ.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг шарт майли солим феълларниқидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَوِيْرُ → يَسْتَوِيْرُ, يَسْتَوِيْقُ → يَسْتَوِيْقُ.

2. Ажваф феълларнинг айрим шахсларида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзик унли қисқаради. Масалан:

Аستشار → يستشير – феъли

Астзид → يستزيد – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْتَشِيرُ	يَسْتَشِيرَانِ	يَسْتَشِيرُونَ	يَسْتَزِدُّ	يَسْتَزِيدَانِ	يَسْتَزِيدُونَ
	MH	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَانِ	يَسْتَشِيرُونَ	تَسْتَزِدُّ	تَسْتَزِيدَانِ	يَسْتَزِيدُونَ
II	M3	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَانِ	تَسْتَشِيرُونَ	تَسْتَزِدُّ	تَسْتَزِيدَانِ	تَسْتَزِيدُونَ
	MH	تَسْتَشِيرِي	تَسْتَشِيرَانِ	تَسْتَشِيرُونَ	تَسْتَزِيدِي	تَسْتَزِيدَانِ	تَسْتَزِيدُونَ
I	M3 MH	أَسْتَشِيرُ		نَسْتَشِيرُ	أَسْتَزِدُّ		نَسْتَزِدُّ

3. Ноқис феълларнинг шарт майли айрим шахсларида учинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли қисқага айланади. Масалан:

استقصى → يستقصى – феъли

استشفى → يستشفى – феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْتَقْصِي	يَسْتَقْصِيَانِ	يَسْتَقْصُونَ	يَسْتَشْفِي	يَسْتَشْفِيَانِ	يَسْتَشْفُونَ
	MH	تَسْتَقْصِي	تَسْتَقْصِيَانِ	يَسْتَقْصُونَ	تَسْتَشْفِي	تَسْتَشْفِيَانِ	يَسْتَشْفُونَ
II	M3	تَسْتَقْصِي	تَسْتَقْصِيَانِ	تَسْتَقْصُونَ	تَسْتَشْفِي	تَسْتَشْفِيَانِ	تَسْتَشْفُونَ
	MH	تَسْتَقْصِي	تَسْتَقْصِيَانِ	تَسْتَقْصُونَ	تَسْتَشْفِي	تَسْتَشْفِيَانِ	تَسْتَشْفُونَ
I	M3 MH	أَسْتَقْصِي		نَسْتَقْصِي	أَسْتَشْفِي		نَسْتَشْفِي

§ 139. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Солим феълларнинг буйруқ майли II шахсда куйидаги вазнда ҳосил бўлади: $\text{تَسْتَفْعَلُ} \rightarrow \text{تَسْتَفْعَلِ} \rightarrow \text{سَتَفْعَلُ} \rightarrow \text{أَسْتَفْعَلُ}$.

Буйруқ майли сон ва жинсда куйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْتَفْعَلُ	أَسْتَفْعَلَا	أَسْتَفْعَلُوا
МН	أَسْتَفْعَلِي	أَسْتَفْعَلَا	أَسْتَفْعَلْنَ

Нотўғри феълларнинг буйруқ майли:

I. Иккиланган феълларнинг буйруқ майли шарт майли каби уч вариантда ҳосил бўлади. Масалан:

Асғел феъли:

1 - вариант			2 - вариант			
Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْغَلُ	أَسْغَلَا	أَسْغَلُوا	أَسْغَلِ	أَسْغَلَا	أَسْغَلُوا
МН	أَسْغَلِي	أَسْغَلَا	أَسْغَلْنِ	أَسْغَلِي	أَسْغَلَا	أَسْغَلْنِ

3 - вариант

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْغَلِ	أَسْغَلَا	أَسْغَلُوا
МН	أَسْغَلِي	أَسْغَلَا	أَسْغَلْنِ

II. Ҳамзали феълларнинг буйруқ майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَسْتَوْتِقُ → يَسْتَوْتِقُ – феъли

أَسْتَيْسِرُ → يَسْتَيْسِرُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْتَوْتِقُ	أَسْتَوْتِقَا	أَسْتَوْتِقُوا	أَسْتَيْسِرُ	أَسْتَيْسِرَا	أَسْتَيْسِرُوا
МН	أَسْتَوْتِقِي	أَسْتَوْتِقَا	أَسْتَوْتِقِنَ	أَسْتَيْسِرِي	أَسْتَيْسِرَا	أَسْتَيْسِرِنَ

2. Ажваф феълларнинг буйруқ майлида шарт майлида бўлгани каби айрим вариантларнинг чўзик унлилари қисқага ўзгаради. Масалан:

أَسْتَشَارَ → يَسْتَشِيرُ – феъли

أَسْتَزَادَ → يَسْتَزِيدُ – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْتَشِرُ	أَسْتَشِيرَا	أَسْتَشِيرُوا	أَسْتَزِدُ	أَسْتَزِيدَا	أَسْتَزِيدُوا
МН	أَسْتَشِيرِي	أَسْتَشِيرَا	أَسْتَشِيرِنَ	أَسْتَزِيدِي	أَسْتَزِيدَا	أَسْتَزِيدِنَ

3. Ноқис феълларнинг буйруқ майли қуйидагича ҳосил бўлади. Масалан:

أَسْتَقْصَى → يَسْتَقْصِي – феъли

أَسْتَشْفَى → يَسْتَشْفِي – феъли

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	أَسْتَقْصَى	أَسْتَقْصِيَا	أَسْتَقْصُوا	أَسْتَشْفَى	أَسْتَشْفِيَا	أَسْتَشْفُوا
МН	أَسْتَقْصِي	أَسْتَقْصِيَا	أَسْتَقْصِينَ	أَسْتَشْفِي	أَسْتَشْفِيَا	أَسْتَشْفِينَ

§ 140. X БОБ ФЕЪЛНИНГ ИСТАК МАЙЛИ

Солим феълларнинг истак майли куйидаги вазнда ҳосил бўлади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَسْتَفْعَلُ	يَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	يَسْتَفْعَلُنْ
II	МЗ	تَسْتَفْعَلُ	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلُوا
	МН	تَسْتَفْعَلِي	تَسْتَفْعَلَا	تَسْتَفْعَلُنْ
I	МЗ МН	أَسْتَفْعَلُ		نَسْتَفْعَلُ

Нотўғри феълларнинг истак майли:

I. Иккиланган феълларнинг истак майли шарт майлининг 1 – варианты билан шаклдошдир: **يَسْتَفْعَلُ - أَسْتَفْعَلُ**.

II. Ҳамзали феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَنْشِيْ → أَسْتَنْشَا , يَسْتَشْنِمُ → أَسْتَشْنِمُ , يَسْتَأْصِلُ → أَسْتَأْصَلُ .

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг истак майли солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

يَسْتَيْسِرُ → أَسْتَيْسِرُ , يَسْتَوْثِقُ → أَسْتَوْثِقُ .

2. Ажваф феълларнинг истак майли куйидагича ҳосил бўлади. Масалан:

يَسْتَشِيرُ → اِسْتَشَارَ - феъли

يَسْتَزِيدُ → اِسْتَزَادَ - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْتَشِيرُ	يَسْتَشِيرَا	يَسْتَشِيرُوا	يَسْتَزِيدُ	يَسْتَزِيدَا	يَسْتَزِيدُوا
	MH	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَا	يَسْتَشِرُونَ	تَسْتَزِيدُ	تَسْتَزِيدَا	يَسْتَزِدُونَ
II	M3	تَسْتَشِيرُ	تَسْتَشِيرَا	تَسْتَشِيرُوا	تَسْتَزِيدُ	تَسْتَزِيدَا	تَسْتَزِيدُوا
	MH	تَسْتَشِيرِي	تَسْتَشِيرَا	تَسْتَشِرُونَ	تَسْتَزِيدِي	تَسْتَزِيدَا	تَسْتَزِدُونَ
I	M3	اِسْتَشِيرُ		اِسْتَشِيرُ	اِسْتَزِيدُ		اِسْتَزِيدُ
	MH						

3. Ноқис феълларнинг истак майли I боб *يَكِي* - *يَكِي* феълининг истак майли билан бир хил қўшимчаларга эга. Масалан:

يَسْتَقْصِي → اِسْتَقْصَى - феъли

يَسْتَشْفِي → اِسْتَشْفَى - феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	M3	يَسْتَقْصِي	يَسْتَقْصِيَا	يَسْتَقْصُوا	يَسْتَشْفِي	يَسْتَشْفِيَا	يَسْتَشْفُوا
	MH	تَسْتَقْصِي	تَسْتَقْصِيَا	يَسْتَقْصِين	تَسْتَشْفِي	تَسْتَشْفِيَا	يَسْتَشْفِين
II	M3	تَسْتَقْصِي	تَسْتَقْصِيَا	تَسْتَقْصُوا	تَسْتَشْفِي	تَسْتَشْفِيَا	تَسْتَشْفُوا
	MH	تَسْتَقْصِي	تَسْتَقْصِيَا	تَسْتَقْصِين	تَسْتَشْفِي	تَسْتَشْفِيَا	تَسْتَشْفِين
I	M3	اِسْتَقْصِي		اِسْتَقْصِي	اِسْتَشْفِي		اِسْتَشْفِي
	MH						

Амалий машғулот учун топшириқлар

539-машқ. Қуйидаги X боб феълларини шарт майлида тусланг:

استراح – дам олмоқ; استلقى – ётмоқ; استحسن – маъқул-
ламоқ; استعد – тайёрланмоқ; استقر – жойлашмоқ; استخلف –
онт ичишни сўрамоқ; استثنى – истисно қилмоқ; استشار –
маслаҳат сўрамоқ; استدار – айланиб ўтмоқ.

540-машқ. Қуйидаги X боб феълларини буйруқ
майлида тусланг:

استيقظ – уйғонмоқ; استجوب – сўроқ қилмоқ; استعبد – кул
қилмоқ; استخلم – ишлатмоқ; استعار – қарзга олмоқ; استعطف –
ёлбормоқ; استدرك – тўғриламоқ; استفز – кўркитиб юбормоқ;
استبدل – алмаштирмоқ.

541-машқ. Қуйидаги X боб феълларини истак
майлида тусланг:

استنشق – тўйиб нафас олмоқ; استحال – имкон бўлмайд
қолмоқ; استطلع – билишга ҳаракат қилмоқ; استعد – тайёр-
ланмоқ; استغاث – ёрдам сўрамоқ; استعرض – томоша қилмоқ;
استغل – фойдаланмоқ; استلقى – ётмоқ; استغفر – гуноҳни
кечиришни сўрамоқ.

542-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг ва
ундаги X боб феълларининг маъносини аниқланг:

1) استحلفك يا رفيقتي بكل ما هو عزيز لديك في هذه الدنيا. 2) استيقظوا أيها النيام
و انتبهوا أيها السكاري وأسرعوا لتربيتكم أسرار الحب والموت والحياة. 3) لم تشأ أن
أموت قبل أن أتعلم ما ينهي من أسرار الحياة فبعثتكما إلي لئلي تسترجعاني من أعماق الهاوية

والعدم. 4) لم يستطع حارس المرمى صد الكرة. 5) لقد اخترتُ لك يا عزيزي مكانا جيدا وحاولتُ أن تكون بجوار النافذة كي تستطيع أن تستمتع بمناظر الريف المصري الجميلة. 6) كان من الضروري لي أن استبدل بعض السومات الأوزبكية لعملة أجنبية كي أشتري ما يلزمي في الطريق إلى الولايات المتحدة الأمريكية. 7) لقد فرح أخي عادل وأختي سلوي فرحا شديدا عندما وافق أبي وأمي على قضاء صيف هذا العام معي في بيروت لنستشق الهواء المنعش هناك. 8) أنا وصلت إلى القاهرة منذ شهرين ولم أشاهد متاحف المدينة بعد وأريد أن أستطلع رأيك يا كريم في زيارة أحد من المتاحف. 9) لقد بدأ كثير من المستشرقين الأوربيين في دراسة اللغة الروسية حتى يستطيعوا قراءة مجلة الدراسات الشرقية لجمعية الآثار الروسية. 10) وهكذا قبل أن يستقر الصحن علي المائدة اندلقت منه قطرات علي كتف الضابط. 11) لا تتيح مهنتي الحرة هذه لهؤلاء الخنازير أن يستبدوني. 12) هب أمير واقفا ليستقبل عبد الرحيم بالأحضان. 13) هذه المرة لم يستعمل أمير نداء «يا رفيق» بل استعمل نداء «يا أخي». 14) ليستُ ثوب العيش لم أستشر وحررت فيه بين شتى الفكر (من رباعيات عمر الخيام) 15) إذا أصابك الغم فاستغفر الله. 16) ماذا تفعل النظرات القاسية في فؤاد تلك الصبية؟ هي سمعت نداء الحب فاستيقظت. 17) تصرخ نفوسكم مظلمة في كل يوم وقلوبكم تستغيث متوجعة في كل ليلة. 18) يجب علينا أن نستعطف عمدتنا ونرجوه أن يقيم هذا الشاب ممثلا له في هذه القرية. 19) في المدارس والمكاتب تناجيك الشبية البائسة وفي الجامعات والمعاهد تستميلك الكتب المتروكة وفي المحاكم والمجالس تستغيث بك القوانين المهملة فأشفي أيتها الحرية. 20) يهيب علي كل من فلاحينا أن يستغل أراضيهم وممتلكاتهم الأرضية أكثر ما يمكن.

543-маишқ. X боб феълларидан фойдаланиб қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Араб тили дарсида сизлар (мз.) арабча ибораларни имкон қадар кўп ишлатишингиз керак. 2. Баҳор келди,

хамма ёқда турли-туман гуллар очилди, бу гулларнинг ажойиб бўйларидан тўйиб-тўйиб нафас олгин, синглим.

3. Азиз талабалар, кечқурун ота-оналарингизнинг фикрини билинглар. Агар улар қаршилиқ қилишмаса, келгуси ҳафтада дам олиш учун Нанай қишлоғига борамиз.

4. Мен бу матнни ўқишга уриниб кўрдим, бироқ мутлақо кўлимдан келмади.

5. Миср Араб Республикасига жўнаб кетаётган туристлар маълум миқдордаги ўзбек сўмини чет эл валютасига алмаштириб олишлари керак бўлади.

6. Агар биз Ғованинг тоза ҳавосидан баҳраманд бўлишни истасак, у ерда камида икки ҳафта яшашимиз керак.

7. Биз сизга (мз.) Намангандан яхши квартира танлаб кўйдик ва сизни албатта Тошкентдан чақириб оламиз.

8. Биз ғафлат уйқусидан уйғонишимиз ва атрофимизга жиддий назар билан боқишимиз керак.

9. Мустақил Ўзбекистонда унумдор ерлар жуда кўп ва деҳқонлар унинг ҳар бир қаричидан имкон қадар кўпроқ даромад олишлари керак.

10. Кутубхонадаги бу ажойиб китоблар мени тинмай ўзига тортмоқда.

11. Мен келажакимни ўз кўлим билан қурмоқчиман ва бу масалада ҳеч кимдан ҳеч қачон маслаҳат сўрамайман.

12. Тарих ҳеч қачон орқага қайтмайди. Бизни ким қул қилишни истган бўлса, фикридан қайтсин, ўзбек халқи ҳеч кимга ҳеч қачон қайта қул бўлмайди.

13. Стол устида пиёла яхши ўрнамади ва ундан озгина чой дастурхонга тўкилди.

14. Талабалар, келинглари, деканамиздан Каримни гуруҳимизга оқсоқол этиб тайинлашни сўрайлик.

15. Ахмад университетда ўқиши давомида биздан мутлақо ёрдам сўрамаган, балки ўз кучига ишонган ва барча ютуқларга ўз кучи билан эришган.

544-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча варианты топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Транспорт воситалари; шаҳар аҳолисининг фаҳри; кўп аҳолилик шаҳар; гуллар орасида; янги типдаги фонтан; Навоий номидаги кутубхона; бир неча йирик университет; Фанлар Академияси; мустақил Ўзбекистон; кўлёзма ва босма китоблар; Халқаро дипломатия университети; маданий муассасалар; республика пойтахти; педагогика университети; галантерея бўлими; Бирлашган Араб Амирлиги; ҳаётимизнинг моддий ва маънавий томонлари; мижозларнинг эътирози; ёшлар тарбияси; давлатлар ўртасидаги ихтилоф; космосга сайр қилиш; Наманган телевидениеси; халқаро хотин-қизлар байрами.

545-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

- فريد: صباح الورد!
- البائع: صباح القشدة! أهلا وسهلا بكما!
- فريد: يا عزيزي، أعطني من فضلك حذاء أسمر لامعا مقاسه متوسط.
- البائع: توجد لدينا عدة أنواع من هذه الأحذية وأحسنها هو حذاء ذو شكل جميل جدا واستلمناه من المصنع أمس.
- فريد: أرنه من فضلك.
- البائع: تفضل!
- فريد: هو جميل فعلا ولونه يعجبني... ما رأيك يا كامل؟
- كامل: يا له من حذاء جميل! سأشترى أنا أيضا مثل هذا الحذاء، أعطني من فضلك حذاء آخر مقاسه متوسط وأنا أريد أن أجربه.
- البائع: تفضل، يمكنك أن تجرب أمام هذه المرأة.

- كامل: مع الأسف هذا الخداء واسع قليلا، أعطني من فضلك الزوج الأصغر منه.
 البائع: تفضل!
- كامل: آه، هذا المقاس مناسب لي. أين ندفع الثمن؟
 البائع: في الخزينة عند المدخل.
- كامل: شكرا، هيا يا فريد نذهب إلي الخزينة وندفع هناك النقود.
 فريد: يا موظف الخزينة، خذ من فضلك منا النقود للخدائين.
- الموظف: شكرا، ولكن يجب علي أن أعد النقود ثم أضرب علي الآلة ثم تظهر تذكرة الدفع (الشيك). تفضل هذه هي تذكرة الدفع.
 كامل: يجب علينا أن نذهب بهذا الشيك إلي البائع.
 فريد: نعم، لنسرع... تفضل يا بائع هذا هو الشيك.
 البائع: تفضل الخدائين وألف مبروك.
 فريد وكامل: الله يبارك فيك وشكرا.

546-машиқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Аҳмад: Мен ўзимга костюм сотиб олмоқчи эдим. Илтимос, менга костюмларингизни кўрсатсангиз.
- Сотувчи: Марҳамат. Бизда жуда кўп турдаги костюмлар мавжуд. Сизга қайси рангдаги костюм ёқади?
- Аҳмад: Менга кўпроқ тўқ жигарранг ёки қора рангдаги костюм ёқади.
- Сотувчи: Мана сизга қора рангдаги костюм. Размери ҳам ўртача. Сизга рост келса керак.
- Аҳмад: Кийиб кўрсам майлими?

Сотувчи: Марҳамат. Мана бу ерда махсус хонача мавжуд ва унда ойна ҳам бор. Сиз у ерга кириб, кийиб кўришингиз мумкин.

Аҳмад: Менга бу костюм жуда ёқди. Тикилиши чиройли. Ранги ҳам маъқул. Лекин бир оз кичикроқ экан. Бундан каттароқ размери борми?

Сотувчи: Албатта. Марҳамат, ундан каттароқ размери.

Аҳмад: Қандай ажойиб костюм. Раҳмат, пулни кимга тўлайман.

Сотувчи: Пулни менга тўлайсиз. Марҳамат, костюм муборак бўлсин.

Аҳмад: Қуллук, раҳмат, хайр.

§ 141. Х БОБ ФЕЪЛИНИНГ МАСДАРИ

Х боб солим феълининг масдари **اسْتَفْعَالٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

اسْتَشْعَرَ – ҳис қилмоқ → اسْتَشْعَارٌ – ҳис қилиш,

اسْتَغْفَرَ – кечирим сўрамоқ → اسْتِغْفَارٌ – кечирим сўраш,

اسْتَرْجَلَ – балоғатга етмоқ → اسْتِرْجَالٌ – балоғатга етиш.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг масдари:

اسْتَعْلَ – фойда кўрмоқ → اسْتِعْلَالٌ – фойда кўриш,

اسْتَكْدَّ – ишлатмоқ → اسْتِكْدَادٌ – ишлатиш.

II. Ҳамзали феълларнинг масдари солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

اسْتَأْذَنَ – рухсат сўрамоқ → اسْتِئْذَانٌ – рухсат сўраш,

اِسْتَأْصَلَ – илдизи билан суғурмоқ → اِسْتِصَالَ – илдизи билан суғуриш,

اِسْتَشَامَ – ёмонга йўймоқ → اِسْتِشَامَ – ёмонга йўйиш,

اِسْتَشَاءَ – айғоқчилик қилмоқ → اِسْتِشَاءَ – айғоқчилик қилиш.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг масдаридида биринчи ўзак ундош و дан иборат бўлса, у ى га ўзгаради. Агар у ى ҳарфи бўлса, ى лигича қолади. Масалан:

اِسْتَوْتَقَ – ишонч ҳосил қилмоқ → اِسْتَوْتَقَ → اِسْتِثِقَ – ишонч ҳосил қилиш,

اِسْتَوْسَعَ – кенгаймоқ → اِسْتَوْسَعَ → اِسْتِيسَاعَ – кенгайиш,

اِسْتَيْسَرَ – осон бўлмоқ → اِسْتَيْسَرَ → اِسْتِيسَارَ – осон бўлиш.

2. Ажваф феълларнинг масдари охирига ە ҳарфи қўшилади:

اِسْتَشَارَ – маслаҳат сўрамоқ → اِسْتَشَارَةَ – маслаҳат сўраш.

اِسْتَقَالَ – истеъфо бермоқ → اِسْتِقَالَ – истеъфо бериш.

3. Ноқис феълларнинг масдаридида учинчи ўзак ундош ҳисобланган ҳарфи иллат ء (ҳамза)га ўзгаради.

Масалан:

اِسْتَقْصَى – таъқиқ қилмоқ → اِسْتَقْصَاءَ – таъқиқ қилиш,

اِسْتَشْفَى – даво изламоқ → اِسْتِشْفَاءَ – даво излаш.

§ 142. X БОБ ФЕЪЛИНИНГ СИФАТДОШЛАРИ

Солим феълларнинг аниқ нисбат сифатдоши **مُسْتَفْعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَسْتَرْحِصَ – арзон деб ҳисобламоқ → **مُسْتَرْحِصٌ**, **مُسْتَرْحِصَةٌ** – арзон деб ҳисобловчи,

أَسْتَغْفِرَ – кечирим сўрамоқ → **مُسْتَغْفِرٌ**, **مُسْتَغْفِرَةٌ** – кечирим сўровчи.

Бу феълларнинг мажхул нисбат сифатдоши **مُسْتَفْعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

أَسْتَرْحِصَ – арзон деб ҳисобламоқ → **مُسْتَرْحِصٌ**, **مُسْتَرْحِصَةٌ** – арзон деб ҳисобланган,

أَسْتَشْعِرَ – ҳис қилмоқ → **مُسْتَشْعِرٌ**, **مُسْتَشْعِرَةٌ** – ҳис қилинган.

Нотўғри феъллар:

I. Иккиланган феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши куйидагича бўлади:

أَسْتَعْلَ – фойда кўрмоқ → **مُسْتَعْلٌ**, **مُسْتَعْلَةٌ** – фойда кўрувчи,

أَسْتَكِدَّ – ишлатмоқ → **مُسْتَكِدٌّ**, **مُسْتَكِدَّةٌ** – ишлатувчи,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَسْتَعْلَ – фойда кўрмоқ → **مُسْتَعْلٌ**, **مُسْتَعْلَةٌ** – фойда кўрилган,

أَسْتَكِدَّ – ишлатмоқ → **مُسْتَكِدٌّ**, **مُسْتَكِدَّةٌ** – ишлатилган.

II. Ҳамзали феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَسْتَأْذَنَ – рухсат сўрамоқ → **مُسْتَأْذِنٌ**, **مُسْتَأْذِنَةٌ** – рухсат сўровчи,

أَسْتَشَامَ – ёмонга йўймоқ → **مُسْتَشِمٌ**, **مُسْتَشِمَةٌ** – ёмонга йўювчи,

اَسْتَشَأْ – айғоқчилик қилмоқ → مُسْتَشِئِي، مُسْتَشِئَةً – айғоқчилик қилувчи.

б) мажхул нисбат сифатдоши:

اَسْتَأْذَنَ – рухсат сўрамоқ → مُسْتَأْذِنٌ، مُسْتَأْذِنَةٌ – рухсат сўралган,

اَسْتَشَامَ – ёмонга йўймоқ → مُسْتَشَامٌ، مُسْتَشَامَةٌ – ёмонга йўйилган,

اَسْتَشَأْ – айғоқчилик қилмоқ → مُسْتَشِئًا، مُسْتَشِئَاتٌ – айғоқчилик қилинган.

III. Заиф феъллар:

1. Солимсифат феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

اَسْتَوْثَقَ – ишонч ҳосил қилмоқ → مُسْتَوْثِقٌ، مُسْتَوْثِقَةٌ – ишонч ҳосил қилувчи,

اَسْتَيْقَنَ – аниқ билмоқ → مُسْتَيْقِنٌ، مُسْتَيْقِنَةٌ – аниқ билувчи,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

اَسْتَوْثَقَ – ишонч ҳосил қилмоқ → مُسْتَوْثِقٌ، مُسْتَوْثِقَةٌ – ишонч ҳосил қилинган,

اَسْتَيْقَنَ – аниқ билмоқ → مُسْتَيْقِنٌ، مُسْتَيْقِنَةٌ – аниқ билинган.

2. Ажваф феълларнинг сифатдошида иккинчи ўзак ундош ўрнидаги чўзиқ унли сақланиб қолади:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

اَسْتَشَارَ – маслаҳат сўрамоқ → مُسْتَشِيرٌ، مُسْتَشِيرَةٌ – маслаҳат сўровчи,

اَسْتَزَادَ – кўпайтиришга уринмоқ → مُسْتَزِيدٌ، مُسْتَزِيدَةٌ – кўпайтиришга уринувчи,

б) мажхул нисбат сифатдоши:

أَسْتَشَارَ – маслаҳат сўрамоқ → مُسْتَشَارَةٌ، مُسْتَشَارٌ – маслаҳат сўралган,

أَسْتَزَادَ – кўпайтиришга уринмоқ → مُسْتَزَادٌ، مُسْتَزَادَةٌ – кўпай-тиришга уринилган.

3. Ноқис феълларнинг:

а) аниқ нисбат сифатдоши:

أَسْتَفْصَى – тадқиқ қилмоқ → مُسْتَفْصٍ (аниқ ҳолатда - (أَلْمُسْتَفْصِي)، مُسْتَفْصِيَةٌ – тадқиқ қилувчи,

أَسْتَشْفَى – даво изламоқ → مُسْتَشْفٍ (аниқ ҳолатда - (أَلْمُسْتَشْفِي)، مُسْتَشْفِيَةٌ – даво изловчи,

б) мажҳул нисбат сифатдоши:

أَسْتَفْصَى – тадқиқ қилмоқ → مُسْتَفْصَى (аниқ ҳолатда - (أَلْمُسْتَفْصَى)، مُسْتَفْصَاةٌ – тадқиқ қилинган,

أَسْتَشْفَى – даво изламоқ → مُسْتَشْفَى (аниқ ҳолатда - (أَلْمُسْتَشْفَى)، مُسْتَشْفَاةٌ – даво изланган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

547-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳосил қилинг:

أَشْهَدَ - шаҳид бўлмоқ; اسْتَدَارَ - айланиб ўтмоқ; اسْتَفْرَبَ - ажабланмоқ; اسْتَشَى - истисно қилмоқ; اسْتَعَدَّ - тайёрланмоқ; اسْتَطَلَعَ - билишга ҳаракат қилмоқ; اسْتَلْفَى - ётмоқ; اسْتَحَالَ - имкон бўлмай қолмоқ; اسْتَشَعَرَ - сезмоқ.

548-машқ. Қуйидаги масдарлардан феъллар ҳосил қилинг ва уларнинг бобларини аниқланг:

1) تَوَزَّعَ (2) مُؤَامَرَةٌ (3) إِقَامَةٌ (4) تَعَالَى (5) مُنَاجَاةٌ (6) إِتْمَامٌ
7) أَحْمَرَارٌ (8) وَصَالَ (9) انْضَمَّامٌ (10) تَهْنِئَةٌ (11) ثِقَّةٌ (12) انْتِهَاءٌ
13) تَحَدُّ (14) إِجْرَاءٌ (15) اهْتِمَامٌ

549-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ нисбат сифатдоши ҳосил қилинг:

استَمَرَّ - тўғриламоқ; استَشَارَ - маслаҳат сўрамоқ; استَدْرَكَ - давом этмоқ; استَعَارَ - қарзга олмоқ; استَحَقَّ - арзимоқ; استَرَّاحَ - дам олмоқ; استَحَالَ - имкони бўлмайд қолмоқ; استَوَلَى - истило қилмоқ; استَلْقَى - ётмоқ; استَجْوَبَ - сўроқ қилмоқ.

550-машқ. Қуйидаги феъллардан мажхул нисбат сифатдоши ҳосил қилинг:

استَيْقَظَ - уйғонмоқ; استَحْلَفَ - онт ичишга мажбур қилмоқ; استَشَى - истисно қилмоқ; استَوْرَدَ - товар олиб кирмоқ; استَمَدَّ - олмоқ; استَحْسَنَ - маъқулламоқ; استَلْقَى - ётмоқ; استَمَرَّ - давом этмоқ; استَحَالَ - имкон бўлмайд қолмоқ.

551-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ўзбекчага ўғиринг ва ундаги X боб феъли масдар ва сифатдошларини топинг:

1) كليتا الآداب واللغات العالمية لجامعتنا مستعدتان للمباراة الرياضية. (2) استقلال جمهوريةنا شرف وسعادة لكل مواطنيها. (3) — هل يمكن أن يكون هذا الجواب صحيحاً؟ — مستحيل. (4) كُتبت مقالة كبيرة في جريدة الأهرام عن هذا المستشفى. (5) في السنوات الأخيرة نشر علماء جامعتنا مجموعتين من استنتاجاتهن العلمية. (6) الاستقلال السياسي يجب أن يقرن بالاستقلال الاقتصادي. (7) الترام يقف ثم يتحرك والمدينة مستعجلة، كأنما كل شخص فيها علي موعد حاسم وبقية عليه ثوان. (8) انتبه الرشيد إلي نفسه وصمم كعادته علي استدراج الرجل للحديث عن نفسه. (9) يفتخر بلدنا باستشهاد أبنائه الأبطال لأجل

استقلاله. 10) تليفون في حجرة النوم وتليفون في حجرة الاستقبال وتليفون في حجرة المكتب. 11) تبادل أفراد الأسرة نظرات الاستغراب ولكن لم يقولوا شيئاً. 12) من المستحسن أن نأكل الفواكه بعد الغداء. 13) في هذه الحقيبة الملابس المستعملة والأدوات الشخصية ولا يوجد ضمنها أصناف ممنوعة. 14) - ما مدة استعارة الكتب في مكتبتكم؟ - شهر، إذا لم يرد القارئ الكتاب في هذه المدة يحرم من الاستعارة نصف سنة. 15) ما زال المستشرقون يعملون في ميادين الاستعراب المختلفة. 16) فقد تعودت يا أمير علي الاستيقاظ المفاجئ والاستعداد السريع للإلحاق بباص الجامعة. 17) خافت الأم أن يترك هذا الاندلاع أثراً سيئاً علي ابنها فحاولت إصلاح الموقف مستدركة: ... 18) كان البعض ينسبون استنكافه عن مخالطة شعب المقاهي إلي التعالي البرجوازي. 19) جماعة من رواد المقهى يهزون رؤوسهم باستحسان وإعجاب. 20) كان الشارع خالياً من المارة باستثناء ثلة من تلاميذ المدرسة الابتدائية. 21) معظم الإحصائيات الباردة المقدمة إلي حضرتك مستمد من النشرات الرسمية. 22) أية علاقة طبيعية يمكن أن تنمو في الظروف الراهنة؟ الشعب في حالة هجوم مستمر والشعب الآخر في حالة مقاومة مستمرة. 23) هي دخلت غرفتها ووضعت علي الباتيفون أسطوانة وراحت تخلع ثيابها استعداداً للنوم. 24) استمرت الطالبة تحديق في الصور واحدة تلو الأخرى ... في كل وجه ترى وجه صديقها ولم تتمكن من مواصلة الاستعراض فصفقت الألبوم بعنف وعادت إلي سريرها. 25) لقد قرر ابني بناء مستقبله في الجيش أما هذه الأسرة فيكفيها ضابط واحد. 26) الجثة موجودة في مستشفى الطب الشرعي وعليكم التحقق من هوية القتيل قبل اتخاذ الإجراءات القانونية. 27) حتى أسوأ عملاء السلطة لم يجرؤوا علي الإعراب عن استنكارهم. 28) في الزاوية البعيدة وداد منكب علي بعض المراجع لاستكمال دراستها عن "هملت". 29) حاولت الطالبة استعادة حالتها السابقة ولكن لم تتمكن.

552-машқ. X боб феъли масдар ва сифатдошларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Шаҳримиздаги бу янги шифохона ҳақида «Ўзбекистон овози» газетасида ёзилган мақолани ўқидингизларми (мз.)? 2. Республикамиз истиқлоли йўлида хизмат қилиш, керак бўлса бу йўлда қурбон бўлиш ҳар бир фуқаро учун шарафдир. 3. Яхшиси, шаҳар шифохонасига бориб, у ерда даволанаётган талаба дўстимизни зиёрат қиламиз. 4. Эрта тонгда уйғониш ва бадантарбия билан ҳар куни шуғулланиш саломатлик учун жуда фойдалидир. 5. Айрим ходим ва ходималарни ҳисобга олмаганда, шаҳримиздаги ўлкани ўрганиш музейи ҳар доим бўм-бўш бўлади. 6. Ўзбекистон келажаги буюк давлатдир. 7. Хорижий тилни ўрганиш узлуксиз шуғулланишни талаб қилади. 8. Ўғлим янги ўқув йилига тайёргарлик кўриш маъносида зарур дарсликларнинг барчасини ҳозирлаб қўйди. 9. Араб тили янги дарслигининг нашр этилиши ўзбек арабшунослигининг улкан ютуғидир. 10. Университетимиз кутубхонасига ёзги таътил пайтида ҳам талабалар келиб туришади ва ёзда ўқиш учун турли илмий ва бадиий китобларни олишади. 11. Мен кийилиб кир бўлган кийимларим ва шахсий буюмларимни жомадонга солдим ва тайёрагоҳ томон йўл олдим. 12. Шарқшунослик бўлимининг бир гуруҳ талабалари ўқишни такомилга етказиш мақсадида Қоҳира университетига жўнаб кетишди. 13. Икки давлат ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш борасидаги бу муҳим хабар расмий ахборот агентликларидан олинган. 14. Бизнинг бу таклифимизни маъқуллаш маъносида меҳмон қўлларини юқори кўтарди. 15. Биз телевизордан бу янгиликни эшитганимизда, ҳайрон бўлиб бир-биримизга қарадик.

§ 143. XI - XV БОБ ФЕЪЛЛАРИ

Уч ўзак ундошли феълларнинг юқорида кўрилган бобларидан ташқари яна беш боби мавжуд бўлиб, улар ҳозирги араб тилида истеъмолдан чиқиб кетган. Бу боблар қуйидаги тартиб ва вазнларга эга:

Боблар	Ўтган замон	Ҳоз.-кел. Замон
XI	أَفْعَالٌ	يَفْعَالُ
XII	أَفْعَوْعَلٌ	يَفْعَوْعَلُ
XIII	أَفْعَوَّلٌ	يَفْعَوَّلُ
XIV	أَفْعَنْلَلٌ	يَفْعَنْلَلُ
XV	أَفْعَنْلَى	يَفْعَنْلَى

Бу боб феълларининг шарт, буйрук, истак майллари-ни юқоридаги боб феълларига қиёслаган ҳолда топиш қийин эмас.

Амалий машғулот учун топшириқлар

553-машқ. XI - XV боб феълларининг барча майллари, вазнларини ўрганинг ва ёд олинг.

554-машқ. XI - XV боб феъллари масдар ва сифат-дошларининг вазнларини ўрганинг ва ёд олинг.

555-машқ. Қуйидаги гандан феълларни ва сифат-дошларни ажратиб олинг, қайси бобники эканлигини аниқланг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

... نظرت إليه سوسن بعينين مغرور قتين بالدموع وقالت بشجاعة:

ЙИГИРМАНЧИ МАТН

سمرقند

سمرقند واحدة من أكبر مدن جمهوريتنا الأوزبكية المشمسة وفي قرننا الحالي أصبحت سمرقند مركزا ضخما للثقافة المعاصرة والعلوم المتطورة وذلك لوجود العديد من المؤسسات العلمية مثل جامعة سمرقند والمعاهد العلمية المختلفة والمؤسسات الثقافية العديدة.

سمرقند هي من أقدم مدن آسيا المركزية وكثير من الأحداث التاريخية العظيمة مرتبطة باسم هذه المدينة العريقة. وقد مر علي أرض هذه المدينة فرسان الإسكندر ذي القرنين والفاخون العرب كما شهدت هذه المدينة الهجوم الموغولي الوحشي بقيادة تشينغيزخان وهو هدم المدينة قهديما تاما ولكن في عهد الأمير تيمور تمت إعادة بناء سمرقند ثم أصبحت عاصمة للسلطنة التيمورية كما بنيت في ذلك العهد المساجد والمدارس والقاعات. زين هذه البنايات المهندسون المعماريون بأفخم وأجمل النقوش والزخارف كذلك تطورت الثقافات والعلوم وذلك بسبب تأسيس المراكز العلمية والثقافية المختلفة ولقد اشتهرت سمرقند في العالم بآثارها المعمارية الرائعة وخير دليل علي هذه الآثار هي مسجد بيبي خانيم و"غوري أمير" وهو ضريح الأمير تيمور ومرصد أولوغبيك وهو عالم فلكي مشهور وحفيد الأمير تيمور ومجموعة ريغيستان المعمارية إلي آخره وما زالت تلفت هذه الآثار المعمارية انتباه السائحين حتى الآن.

وفي عهد السلطنة التيمورية عاش الشاعر الأوزبكي العبقرى عليشير نوائي في سمرقند وتعلم فيها وكتب كثيرا من مؤلفاته هناك.

وحاليا تهتم الدولة اهتماما بالغاً للمحافظة على الآثار التاريخية الموجودة في سمرقند ولا تزال حتى الآن إعادة ترميم معظم الآثار المعمارية على أيدي الخبراء والمهندسين المعماريين المهرة. كما يواصل سكان مدينة سمرقند عملهم المستمر لتزويد المدينة بكل وسائل الراحة...

556-ماشқ. Ўйгирманчи матни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўгиринг.

557-ماشқ. Ўйгирманчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) أين تقع مدينة سمرقند؟ (2) بأي سبب أصبحت سمرقند مركزا للثقافة المعاصرة
- 3) والعلوم المتطورة؟ (4) أية أحداث تاريخية مرتبطة باسم هذه المدينة؟ (5) متى تمت إعادة بناء مدينة سمرقند ومن قام بإعادتها؟ (6) متى بنيت أشهر وأضخم آثار سمرقند المعمارية؟ (7) ما هي أجمل وأضخم آثارها المعمارية؟ (8) من قام بتطوير العلوم المختلفة والثقافة؟ (9) من هو أولوغبيك؟ (10) هل عاش شاعرنا العظيم عليشير نوائي في سمرقند؟ (11) من هو الأمير تيمور وما هو دوره في ازدهار العلوم والثقافة في سمرقند؟ (12) هل تهتم دولتنا الآن للمحافظة على الآثار التاريخية في سمرقند؟ (13) ماذا يفعلون لإعادة ترميم هذه الآثار؟

558-ماشқ. Ўйгирманчи матндан феълларни ажра-тиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

559-ماشқ. Ўйгирманчи матндан масдар ва сифат-дошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

560-машқ. Йигирманчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдоши ҳосил қилинг ва ҳар бир сифатдошига биттадан гап тузинг.

561-машқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

أقدم مدن آسيا المركزية، عاصمة السلطنة التيمورية، مسجد بيبي خانيم، مرصد أولوغبيك، الآثار المعمارية، الملابس المستعملة، واحدة تلو الأخرى، في الظروف الراهنة، رواد المقهى، ثلة من تلاميذ المدرسة، استقلال جمهوريتنا، الأبناء الأبطال، حجرة لإستقبال، مناظر الريف المصري الجميلة، بنو أمية، رأس السنة الجديدة، دراسات شرقية، استقبال بالأحضان، جمعية الآثار الروسية، إعادة البناء، عينان مغرورقتان، معوج البيان، الإسكندر ذو القرنين، أحد من المتاحف، رقص أوزبكي أصيل، فكرة هائلة، قصر الإستق، بعد حين من الزمان، أسرار الحياة، عملات أجنبية.

ЙИГИРМА БИРИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ СЎЗЛАР

VIII ابْتَعَدَ узоклашмоқ	افشَعْرُ қалтирамоқ
الْاِتِّحَادُ السُّوفِيَّتِيُّ Совет Иттифоқи	اَكْفَهْرُ тундлашмоқ
VIII اخْتَمَرَ кўпмоқ, кўпчимоқ	VIII التَّحَمَ бирлашмоқ, жипслашмоқ
أَخْرَسُ дудук; унсиз	أَلِيْمٌ оғриқли, азобли
IV أَذْرَى титмоқ, титиб таш- ламоқ	إِمْبْرَاطُورِيَّةٌ رُومَانِيَّةٌ Рим империяси
IV أَرْعَبَ кўркитмоқ	أَمَلٌ кўп. آمالٌ умид, орзу
X اسْتَخْرَجَ қазиб чиқармоқ	أَمْنِيَّةٌ кўп. أمانٌ орзу, хоҳиш- истак
X اسْتَوْلَى истило қилмоқ (عَلَى)	VIII انْتَصَفَ ярим бўлмоқ
الإِسْكَانْدَرِيَّةُ Искандария (<i>шаҳар</i>)	VIII اِنْدَغَمَ бирикиб кетмоқ, бирлашмоқ
اشْمَازُ нафратланмоқ, жиркан- моқ	VIII انزَوَى узоклашмоқ, ғойиб бўлмоқ
أَصَمٌ кўп. صَمٌ кар, қулоғи кар	VIII انْطَلَقَ فِي ضَحْكَةٍ тўсатдан кулиб юбормоқ
اضْمَحَلٌ йўқ бўлмоқ, кўздан йўқолмоқ	أَنْفٌ кўп. أنوفٌ бурун
إِطَارٌ рамка	VII انفَجَرَ بِالْبُكَاءِ хўнграб юбормоқ
اطْمَأَنَّ хотиржам бўлмоқ	IV أَوْصَدَ тортиб боғламоқ, таранг қилиб тортмоқ
أَعْلَى кўп. أعالي энг баланд	أَوْكْتَاْفِيُوسُ ат.от. Октафиос
IV أَغْرَقَ чўктирмоқ	
افْرَنْقَعٌ қочиб қолмоқ	
أَفْلَاطُونٌ ат.от. Афлотун, Платон	

III بَاغَتَ тўсатдан бирор иш
 қилмоқ
 بَايَزِيد يَلْدِيرِم Боязид Елдириим
 (турк хоқони)
 بَتْرُولُ нефть
 بَرَبْرَ ғалдирамоқ, шовқин
 солмоқ
 بَرَقَعَ бетни яширмоқ, юзни
 беркитмоқ
 بَرْمَجَ программалаштирмоқ
 بَعَثَرَ сочмоқ, сочиб юбормоқ
 بَلِيلَ изтиробга солмоқ,
 безовта қилмоқ
 I بُهَتَ ҳайратланмоқ, ажаб-
 ланмоқ
 نَارُجَحَ гандиракламоқ
 تَبْرَقَعَ ниқобга ўранмоқ
 V تَحْمَلُ бўйнига олмоқ,
 гарданига олмоқ
 تَدَخَّرَجَ ғилдирамоқ, думалаб
 оқиб тушмоқ
 تَدَهْوَرُ сустлашмоқ, инқироз-
 га кетмоқ
 تَذَكَارَ хотира, эсдалик
 تَرْجَمَ таржима қилмоқ

V تَرْقَبَ пойламоқ, кутмоқ
 تَرْقَرَقَ йилтираб кўринмоқ
 تَزَخْلَقَ муз сурмоқ, сирғалмоқ
 تَسْرَبَلُ кийинмоқ, ўранмоқ
 V تَصْرَفَ (ниманидир) ишга
 солмоқ (—)
 تَضَعُضَعُ бўшашмоқ, сусаймоқ
 V تَطْوَحَ каловланмоқ
 I تَعَبَ (a) чарчамоқ
 V تَقْلَصَ бужмаймоқ, тиришмоқ
 تَقَهْقَرُ орқага кетмоқ
 تَكْهَرَبُ электрлашмоқ
 تَلْجَلَجَ тили тутилмоқ
 تَلْعَنَمَ дудукланмоқ
 تَمْتَمَ ғўлдирамоқ
 تَمْلَمَلُ довдирамоқ; нолам
 бўлмоқ, тўлғонмоқ, титра-
 моқ
 تَنْحَحَ йўталиб томоқ қирмоқ
 تَنْهَيْدَةٌ хўрсиниш
 V تَهَلَّلَ хурсандликдан яш-
 наб кетмоқ (бет. ҳақида)
 تَوْتُ عَنَجَ آمُون at.om.
 Тутанхамон

V تَوْتَقُ кучаймоқ, мустаҳкам	فَتِيمِيَّ خَلْفَاءُ فَاطِمِيَّوْنَ фотимий хали-
бўлмоқ	фалар
تَوَفَّرُ мўл-кўллик	الْخَلِيفَةُ الْمُتَوَكَّلُ халифа ал-
I تَرْتَرُ вайсамоқ, маҳмадона-	مُتَوَكَّلُ Мутаваккил
лик қилмоқ	II خَيَّطَ тикмоқ
ثَرْوَةٌ кўп. ثَرَوَاتٌ бойлик	II دَفَنَ (u) دَفْنٌ дафн этмоқ
ثَغْرٌ кўп. ثَغُورٌ порт	دِمَاعٌ кўп. أَدْمِغَةٌ бош, мия
ثَنِيَّةٌ кўп. ثَنَائِيَا қат, қават, ич	II دَوَى жарангламоқ, янгра-
تُورَةٌ тўс-тўполон	моқ
جَلِيدٌ муз	أَرْجُلٌ кўп. رَجُلٌ оёқ
I جَمَدٌ (y) جُمُودٌ қотмоқ,	رَدُّ الْفَعْلِ реакция
музламоқ	رَفْرَفٌ ҳилпирамоқ, ҳилпилла-
حَظِيرَةٌ кўп. حَظَائِرُ қўра, оғил,	моқ
молхона	رَفْرَفَةٌ ҳилпираш, силкиниш
حَقِيرٌ аянчли	رِيٌّ суғориш
حُلَّةٌ кўп. حُلَلٌ кийим	رِيَّةٌ шубҳа
حُلَّةُ الْعُرْسِ НИКОҲ КИЙИМИ	زَرَكَشٌ зар қадамоқ
خَاطِرٌ кўп. خَوَاطِرُ кўнгил	زَنْبَقَةٌ кўп. زَنْبِقٌ араб жасмини-
I خَبَزَ (u) خَبَزٌ ёпмоқ (нонни)	нинг ғунчаси
خَبِيثٌ кўп. خَبِثَاءٌ ярамас, қабих,	زَوَّعَ ғазабланмоқ
разил	سَاخَطَ кўнгли тўлмаган, хафа
خَدٌّ кўп. خُدُودٌ яноқ, бет	سَاطِعٌ чарақлаган, порлаб тур-
خَطِيرُ الشَّانِ МУҲИМ	ган
خِلَالِ مِثْتَيْنِ وَخَمْسِينَ يَوْمًا икки юз	سَرَوٌ сарв
эллиқ кун давомида	سَقَائِلٌ кўп. سَقَائِلٌ ҳавоза

سُورَ кўп. АСОВАР девор
 سَيَطْرَ эгалламоқ, ҳукмронлик
 қилмоқ
 III شَابَهَ ўхшамоқ
 شَارِبِ الطَّرْفَيْنِ қайрилма
 мўйлов, шоп мўйлов
 شَاسِعَ бепоён
 شَبَحَ кўп. أَشْبَاحَ хаёлий шарпа,
 кўланка
 شُحُوبَ бўзрайиш, беҳоллик
 شَعْشَعَ ярақламоқ, порламоқ
 شَفَاةَ кўп. شِفَاةَ лаб
 شِمَارَ шим подтяжкаси
 I صَارَ (u) صَيْرُورَةً бўлмоқ,
 айланмоқ
 صَدْرَ кўп. صُدُورَ юрак, кўкрак
 صَفْصَافَ мажнунтол
 صَنْعَةَ иш, ҳунар
 ضَبَابَ туман
 طَرَبُشَ тарбуш (طَرَبُوش) киймоқ
 الطَّرِيقُ الْحَرِيرِيُّ الْعَظِيمُ Буюк Ипак
 йўли
 I طَلَعَ (a) طُلُوعَ чикмоқ,
 кўринмоқ
 طَمَانَ хотиржам қилмоқ

طُوكِيُو Токио
 عَاطِفَةٌ кўп. عَوَاطِفُ ҳис, туйғу
 عَالِ عَالِ жуда зўр!
 بِيْرَ عَامَ أَلْفٍ وَتِسْعِمِئَةٍ وَوَاحِدٍ وَتِسْعِينَ бир
 минг тўққиз юз тўқсон
 биринчи йилда
 عِبَاءَ кўп. أَعْبَاءَ оғирлик, юк
 عُلُوُّ баландлик
 عَالَى كُلِّ حَالٍ ҳар ҳолда
 I غَارَ (y) غَوَزَ тўлиб кетмоқ,
 фарқ бўлмоқ
 I غَامَ (u) غَيْمَ қовоғи солинмоқ,
 тундлашмоқ
 غَبْطَةَ кайф-сафо, маишат
 I غَرَسَ (u) غَرَسَ экмoқ, тикмоқ
 غَمْمَمَ гўлдирамоқ
 I فَاتَ (y) فَوْتَ ўтиб кетмоқ
 فَاتِرٌ бўшашган
 I فَتَحَ (a) فَتَحَ забт қилмоқ
 فَجْرُ الْإِسْلَامِ исломнинг илк
 йиллари
 فَحْمَ кўмир
 كُپ. أَفْرَاحَ хурсандлик,
 хушнудлик
 فَرَقَعَ بِالضَّحْكِ кулиб юбормоқ

فَقْرَةٌ кўп. فَقْرَاتٌ (концерт)

номери

فِي الْأَوَّلِ مِنْ سِبْتَمْبَرٍ биринчи

сентябрда

فِي الْوَحْدِيِّ وَالثَّلَاثِينَ مِنْ أَوْغُسْطُسَ ўттиз

биринчи август куни

قَوَارِبُ кўп. قَوَارِبُ қайиқ

أَقْبَاطُ кўп. أَقْبَاطُ қибтийлар

(Мисрнинг исломдан аввалги аҳолиси)

قَبْلَ الْمِيلَادِ эрамиздан илгари

قُبَلَةٌ кўп. قُبَلَاتٌ ўпич, бўса

قَبِيحٌ хунук, дағал

قَذَفَ (u) қазмоқ,

ирғитмоқ

قَرَّ عَيْنَا хурсанд бўлмоқ,

мамнун бўлмоқ

قَنُوطٌ умидсизлик

قَهْقَهَةٌ қаҳқаҳлаб кулмоқ

كَأَبَةٌ ғам, ташвиш

كَبَّتَ (u) қазмоқ,

тўхтатмоқ

كُرْسِيٌّ بَطْرِيكِيٌّ патриарх қа-

роргоҳи

كُرْكُرٌ ضَاحِكًا ёки кулиб

юбормоқ

لَعَلَّ жаранглаб эшитилмоқ

لَمَعَ (a) ялтирамоқ

لُنْدُنُ Лондон

مَاجِسْتِرٌ магистратура, магистрлик

مُتَجَعَّدٌ ажин босган, ажинли

مَتَحَفُ الْإِبْرَمِيَّاتِ Эрмитаж музейи

مُحَمَّدٌ عَلِيٌّ Муҳаммад Али

(Мисрдаги хадивлар сулоласининг асосчиси, 1769-1849)

مَدْفِنٌ кўп. مَدَائِنٌ қабр

مَدَى سَعَادَةٍ борлиқ саодат

مَرَّرَ қўлма-қўл қилмоқ, узатмоқ

مَرَافِيٌّ кўп. مَرَافِئٌ порт

مَسَحَ (a) артмоқ

مُسَلَّمَةٌ шарт, замин

مَسِيحِيٌّ христианликка тегишли

مَسِيرٌ юриш

مَعْقُوفٌ эгик, буралган

مَكْفُوفٌ кўр, кўзи ожиз

مَلَامِحٌ афт, юз тузилиши

مَلَاعِقُ кўп. مَلَعَقَةٌ қошиқ

مَمْرٌ йўлак	I هَذَى (u) هَذَيَانٌ алахсирамоқ,
مَنَاخٌ иқлим	алжирамоқ
مَنَارَةٌ кўп. مَنَائِرٌ маяк	I هَرَعٌ (a) هَرَعٌ шошилмоқ
مَنْطِقٌ ўраб олмоқ, ўрамоқ	هَرَمٌ кўп. أَهْرَامٌ эҳром, пирамида
مَنْطِقٌ мантик	هَرَوَلٌ шошилмоқ, югурмоқ
مَوْقِعٌ ўрин, мавқеъ	I هِنَى (a) هِنَاءٌ қониқиш ҳосил
نَاسِكٌ қаландар	қилмоқ
نَدَى кўп. أَندَاءٌ шудринг	I وَجَعٌ оғритмоқ, азоб бермоқ
نِقَابٌ парда, ниқоб	وَسْوَسٌ васваса қилмоқ
نِيُيُورْكُ Нью-Йорк	وَفِيٌ вафодор
I هَتَفٌ (u) هَتَفٌ бақирмоқ	وَفِيرٌ сероб, мўл, кўп
I هَدَأٌ (a) هُدُوءٌ жим бўлмоқ,	وَلَوْلٌ бақирмоқ, вайсамоқ
тўхтамоқ, тинмоқ	

§ 144. ТҶРТ ҶЗАК УНДОШЛИ ФЕЪЛЛАР

Араб тилида уч ўзак ундошли феъллар билан бир қаторда тўрт ўзак ундошли феъллар ҳам мавжуд. Улар гарчи уч ўзак ундошли феъллар каби кенг тарқалмаган бўлса-да, маълум салмоққа эга. Тўрт ўзак ундошли феъллар тўрт бобдан иборат.

§ 145. I БОБ ФЕЪЛИ

I боб феълнинг ўтган замони вазни فَعَّلَ бўлиб, у шахс-сонда қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	فَعَلَلَّ	فَعَلَّلَا	فَعَلَّلُوا
	МН	فَعَلَّلْتُ	فَعَلَّلْنَا	فَعَلَّلْنَا
II	МЗ	فَعَلَّلْتُ	فَعَلَّلْتُمَا	فَعَلَّلْتُمْ
	МН	فَعَلَّلْتُ	فَعَلَّلْتُمَا	فَعَلَّلْتُنَّ
I	МЗ МН	فَعَلَّلْتُ		فَعَلَّلْنَا

Масалан:

تَرْجَمَ – таржима қилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَرْجَمَ	تَرْجَمَا	تَرْجَمُوا
	МН	تَرْجَمْتُ	تَرْجَمْنَا	تَرْجَمْنَا
II	МЗ	تَرْجَمْتُ	تَرْجَمْتُمَا	تَرْجَمْتُمْ
	МН	تَرْجَمْتُ	تَرْجَمْتُمَا	تَرْجَمْتُنَّ
I	МЗ МН	تَرْجَمْتُ		تَرْجَمْنَا

تَرْجَمْنَا هَذَا النَّصَّ بِسُهُولَةٍ – Бу текстни биз осон таржима қилдик.

Бу феълнинг ўтган замон мажхул нисбати қуйидагича тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	فَعَلَّ	فَعَلَّا	فَعَلُّوا
	МН	فَعَلَّتْ	فَعَلَّتَا	فَعَلَّتْنَ
II	МЗ	فَعَلَّتَ	فَعَلَّتَمَا	فَعَلَّتُمْ
	МН	فَعَلَّتِ	فَعَلَّتَمَا	فَعَلَّتُنَّ
I	МЗ МН	فَعَلَّتُ		فَعَلَّلْنَا

Масалан:

بُخِّرَتِ الْجَوَاهِرُ عَلَى الْأَرْضِ – Жавоҳирлар ерга сочилиб кетди.

I боб феълининг ҳозирги-келаси замони қуйидаги вазнда тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُفَعِّلُ	يُفَعِّلَانِ	يُفَعِّلُونَ
	МН	تُفَعِّلُ	تُفَعِّلَانِ	يُفَعِّلْنَ
II	МЗ	تُفَعِّلُ	تُفَعِّلَانِ	تُفَعِّلُونَ
	МН	تُفَعِّلِينَ	تُفَعِّلَانِ	تُفَعِّلْنَ
I	МЗ МН	أَفَعَّلُ		نُفَعِّلُ

Масалан:

تَرْجَمَ – таржима қилмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يُتَرْجِمُ	يُتَرْجِمَانِ	يُتَرْجِمُونَ
	МН	يُتَرْجِمُونَ	يُتَرْجِمَانِ	يُتَرْجِمْنَ
II	МЗ	تُتَرْجِمُ	تُتَرْجِمَانِ	تُتَرْجِمُونَ
	МН	تُتَرْجِمِينَ	تُتَرْجِمَانِ	تُتَرْجِمْنَ
I	МЗ	أَتَرْجِمُ		تُتَرْجِمُ
	МН			

Ҳозирги-келаси замоннинг мажхул нисбати куйидаги вазнда тусланади: $يُفَعَّلُ \rightarrow يُفَعِّلُ$

تُتَرْجِمُ هَذِهِ التُّصُوصُ بِسُهُوْلَةٍ جَدًّا – Бу текстлар жуда осонлик билан таржима қилинади.

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг ҳосил бўлиш йўллари куйидагича:

1. Икки ундошдан иборат тақлидий сўзларни икки марта такрорлаш йўли билан. Масалан:

وَسَّوَسَ – васваса солмоқ, زَلَزَلَ – силкитмоқ,

فَهَقَهَ – қаҳқаҳа отмоқ.

2. Уч ўзак ундошли феъллар II бобидаги иккиланган лардан бирининг бошқа ундошга ўзгариши (диссимилияция) натижасида. Масалан:

دَرَجَ – жилитмоқ \rightarrow دَحَرَجَ – ғилдиратмоқ,

زَلَقَ – сияликламоқ \rightarrow زَخَلَقَ – сирғалмоқ.

3. Хорижий тиллардан кирган тўрт ўзак ундошли отлардан ҳосил бўлади. Масалан:

فَلْسَفَةٌ – фалсафа → فَلَسَفَ – файласуфлик қилмоқ,

بَلْشَفَةٌ – большевизм → بَلْشَفَ – большевиклаштирмоқ.

4. Айрим ибора ёки бирикмаларни ташкил этган асосий ҳарфлардан қисқартма шаклида ҳосил қилинган тўрт ўзак ундошдан ҳосил бўлади. Масалан:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ → بِسْمَلٍ – демок,

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَظِيمِ → حَوَقَلٌ –

ни ўқимоқ,

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ → حَمْدَلٌ – демок,

مَرْحَبًا بِكَ → مَرْحَبٌ – демок.

Тўрт ўзак ундошли феъллар орасида иккиланган феъллар умуман учрамайди. Ҳамзали феъллар, шунингдек, таркибида ҳарфи иллат мавжуд бўлган феъллар эса солим феъллар қатори учраб туради. Лекин бу феълларда ҳарфи иллатларга ҳарфи иллат сифатида қаралмайди, бинобарин бу феълларнинг тусланиши солим феълларникидан фарқ қилмайди. Масалан:

أَمَرَكَ – америкалаштирмоқ,

مَرَّوَلٌ – югурмоқ,

شَيْطَنٌ – ёмонлик қилмоқ,

سَيَّطَرَ – ҳукмрон бўлмоқ,

رَهَوَنَ – йўрғаламоқ.

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг шарт майли ҳам уч ўзак ундошли феълларники каби ҳозирги-келаси замондан шаклланади ва уларнинг шахс-сон қўшимчалари ҳам бир хилдир. Масалан:

لَمْ يُسَيِّرْ عَلَيْنَا الْخَوْفَ – Биз хавф остида қолмадик.

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг буйруқ майли II шахсда қуйидагича ҳосил бўлади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	فَعَلُّ	فَعَلَّآ	فَعَلُّوْا
МН	فَعَلَّلِي	فَعَلَّلَا	فَعَلَّلْنِ

Масалан:

هَرُوْلُوْا – югуринглар (мз), بَسْمَلٌ – бисмиллони айт.

Бу феълларнинг истак майли ҳам уч ўзак ундошли феълларнинг истак майли билан бир хил кўшимчага эга.

I боб феълининг масдари فَعَلَّلَ ёки فَعَلَّلَ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

هَرُوْلٌ – югурмок → هَرُوْلَةٌ – югуриш,

تَرْجَمٌ – таржима қилмок → تَرْجَمَةٌ – таржима қилиш,

زَلْزَلٌ – силкимок → زَلْزَالٌ – зилзила.

Бу феълларнинг аниқ нисбат сифатдоши مُفَعَّلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

تَرْجَمٌ – таржима қилмок → مُتَرْجِمَةٌ, مُتَرْجِمٌ – таржимон,

سَيْطَرٌ – ҳукмрон бўлмок → مُسَيْطِرَةٌ, مُسَيْطِرٌ – ҳукмрон.

Мазкур феълларнинг мажҳул нисбат сифатдоши مُفَعَّلٌ вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

تَرْجَمٌ – таржима қилмок → مُتَرْجِمَةٌ, مُتَرْجِمٌ – таржима қилинган,

سَيْطَرٌ – ҳукмрон бўлмок → مُسَيْطِرَةٌ, مُسَيْطِرٌ – ҳукмронлик қилинган.

Амалий машғулот учун топшириқлар

562-машқ. Қуйидаги феълларни ўтган ва ҳозирги-келаси замонда тусланг:

سَيَّطَرَ - таржима қилмоқ; بَرَبْرَ - шовқин солмоқ; تَرْجَمَ - ҳукмронлик қилмоқ; تَرْتَرَ - вайсамоқ; لَعَلَعَ - жарангламоқ, كَرَمَرَ - кулиб юбормоқ; وَلَوْلَ - бақирмоқ; طَمَّأَنَ - хотиржам қилмоқ; تَمَّتَمَ - гўлдирамоқ; شَعَّشَعَ - яракламоқ.

563-машқ. Қуйидаги феъллардан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг:

قَهَّقَه - қаҳқаҳламоқ; هَرَّوَلَ - югурмоқ; وَسَّوَسَ - васваса солмоқ; زَوَّبَعَ - ғазабланмоқ; رَفَّرَفَ - ҳилпирамоқ; بَلَّبَلَ - безовта қилмоқ; مَنَطَقَ - ўраб олмоқ; بَرَمَجَ - програм-малаштирмоқ; بَعَثَرَ - сочмоқ; غَمَّمَمَ - гўлдирамоқ.

564-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг, ундаги тўрт ундошли феълларни топинг, майлларини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) يمكنك أن تترجم هذه الجملة إلى الأوزبكية إذا عرفت معنى هاتين الكلمتين.
2) استطاع دفاعنا أن يسيطر على الكرة ويمررها بين ذينك اللاعبين. 3) لعلع صوت المؤذن داعيا الصم بالتعب المكفوفين بالعذاب إلى صلاة الفجر. 4) انفجرت أم أمير بيكاء ساخن وراحت تولول بين دموعها. 5) انطلق الجميع في ضحكة واحدة أشبه بيكاء جماعي وتراجع علي عن غضبته وتمتم في طريقه إلى المطبخ. 6) علي كل حال فقد كان هناك دائما من يفرقع بالضحك. 7) بدأ الوالد يبربر من الداخل بفنجان قهوة في يده. 8) كانت هذه

الصعة جديدة عليه لذلك لم يسيطر جيدا علي توازنه فوق السقالة المعلقة علي جدار الطابق الفوقي. (9) اهدأ يا مجنون، لا تثرثر في السياسة، أنت لن تغير شيئا. (10) ابتسم أمير وحاول أن يكتب ضحكة منطلقة ثم لم يتمالك نفسه فكرر ضاحكا. (11) فكتب الملك يقول: "لقد حان الوقت أيها العزيز فسارع وطمئن خاطري". (12) كانت الأنوار الضئيلة تشعشع في نوافذ البيوت والأكواخ الحقيمة. (13) فهقه الشيخ عباس ضاحكا مثلما يريد أن يفرق بضحكه القبيح روح الشاب ويوقفها عن المسير إلى أرواح السامعين البسطاء. (14) في أحد الأيام وسوس الشيطان في قلب الناسك الكهل فجاء إلى رفيقه الشاب وقال له... (15) ترفرف التذكارات الموجعة حول رأسي كالأجنحة غير المنظورة مثيرة تهديدات الأسي في أعماق صدري. (16) ينطق الصورة الصغيرة القديمة إطار من الذهب. (17) هل نرمي بكنزنا إلى حظائر الخنازير لتبعثره بأنوفها وتذريه بأرجلها؟

565-ماشқ. 564 - машқда учраган тўрт ундошли феъллардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Отамиз қаҳқаҳ отиб кулдилар ва хонадан чиқиб кетдилар. 2. Биз кўп гапирмаслигимиз керак, балки кўп ўқишимиз ва кўп тинглашимиз керак. 3. Нима учун сизлар (мз.) одамларнинг юрагига васваса соляпсизлар. 4. Баҳор келди ва қушлар канотларини силкитиб, у ёқ-бу ёққа уча бошладилар. 5. Саҳнада машҳур кўшиқчининг овози янгради. 6. Кеча маърузадан сўнг Миср таълим марказининг очилиш маросими бўлди, шунинг учун арабча матнни мутлақо таржима қилмадик. 7. Мен бу марқадаги автомобилга ўтирмаган эдим, шунинг учун уни бошқара олмадим. 8. Сиз (ми) зудлик билан уйингизга боринг ва онангизни хотиржам қилинг. 9. Ўғилларим, бу пуллар пешона теримиз эвазига келган, уларни биз ҳавога сочмаслигимиз керак.

10. Куёш нурлари бу кўхна шаҳарнинг тор кўчаларига, уйларнинг теп-текис томларига тушиб турипти. 11. Ҳар бир давлат ўзининг ички ва ташқи савдосини бошқара билиши керак.

566-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Марказий универмаг; мусаффо осмонимиз; дарахтларнинг эгилган шохлари; ёзнинг иссиқ шамоли; «Фазо» меҳмонхонаси; спорт иншоотлари; бу қимматли маълумотлар; шаҳримизга марҳабо!; пойтахт одамлари; универмагнинг галантерея бўлими; пахтакор аёллар; теурийлар тарихи музейи; дастурхондаги мевалар; мустақил Ўзбекистон; чет эл валютаси; яхши квартира; унумдор ерлар; менинг келажагим; қора рангдаги костюм; шаҳримиздаги бу янги шифохона; Республикамиз истиклоли; эрта тонгда уйғониш; ўлкани ўрганиш музейи; Ўзбекистон – келажаги буюк давлат; янги ўқув йили; ўзбек арабшунослиги; бир гуруҳ талабалар; расмий ахборот агентлиги.

567-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг ва ўзбекчага ўгиринг:

تولقین: قل لي من فضلك يا صبري عن مدينة الإسكندرية.

صبري: مدينة الإسكندرية هي ثاني مدينة في جمهورية مصر العربية مساحة بعد القاهرة.

تولقین: هل هي علي شاطئ البحر الأحمر؟

صبري: لا، بل هي علي شاطئ البحر الأبيض المتوسط وتعتبر من أعظم ثغور هذا البحر.

- تولقين: من أسس هذه المدينة؟
- صبري: أسسها الإسكندر الكبير قبل الميلاد.
- تولقين: بم تشتهر هذه المدينة؟
- صبري: تشتهر بمنارتها وعلوها عن سطح البحر.
- تولقين: هل فتحها أحد من الأوربيين؟
- صبري: نعم، فتحها أوكتافيوس فضمها إلى الإمبراطورية الرومانية قبل الميلاد.
- تولقين: عندئذ أصبحت الإسكندرية مركزا مسيحيا في الشرق، أليس كذلك؟
- صبري: نعم، هي أصبحت مركزا مسيحيا خطير الشأن ثم اشتهرت بمدرستها الفلسفية في أوائل الميلاد.
- تولقين: هل تعرف أحدا من أساتذة هذه المدرسة؟
- صبري: نعم، أفلاطون هو أحد من أساتذتها.
- تولقين: متى فتح العرب الإسكندرية؟
- صبري: فتحها العرب في فجر الإسلام واتخذوها مرفأ.
- تولقين: من بني سور هذا المرفأ؟
- صبري: بناه الخليفة المتوكل وعلي أيام الخلفاء الفاطميين نقل الأقباط كرسيمهم البطريركي من الإسكندرية إلى القاهرة.
- تولقين: هل استولى الأتراك علي الإسكندرية؟
- صبري: نعم، هم استولوا عليها بعد وفاة سلطانهم بايزيد يلدرم.
- تولقين: هل ازدهرت هذه المدينة في تاريخها؟
- صبري: في القرن الماضي في عهد محمد علي ازدهرت الإسكندرية ازدهارا كبيرا.
- تولقين: شكرا جزيلًا لمعلوماتك القيمة هذه عن مدينة الإسكندرية يا أخي صبري.

568-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Форук: Мен кишки каникулда Чимёнга бормокчи эдим.

Баҳром: Жуда яхши ўйлабсиз, Форук. Чимёнда улкан спорт иншоотлари қурилган. Қишда чанғида учиш учун алоҳида жой тайёрланган.

Форук: Булар ҳақида эшитганимдан кейин Чимёнга бориш орзуси туғилди. Бирок Чимён ҳақида ҳеч нарса билмайман. Менга қисқагина маълумот берсангиз.

Баҳром: Жуда соз. Чимён Тошкентнинг шарқий қисмида жойлашган бўлиб, ундан тахминан юз километр узоқда.

Форук: Чимён очиклик жойдами ёки тоғлар орасидами?

Баҳром: Чимён тоғлар бағридаги водийдан иборат. У ернинг ҳавоси тоза, мусаффо. Тоғлар орасида санаторийлар ва дам олиш масканлари қурилган.

Форук: Чимёнда сой бор деб эшитгандим, тўғрими?

Баҳром: Тўғри. Сой Чимёндаги тоғлар тепаси дан бошланади ва тошлар орасида кўздан йўқолади. Сўнг тоғларнинг кўм-кўк этагида булоқ шаклида юзага чиқади ва сой шаклида далалар бўйлаб оқади. У Чимёнсой деб аталади.

Форук: У ерда ёгин кўп бўладими?

Баҳром: Ҳа, қишда қор кўп ёғади, шунинг

учун Тошкентдан жуда кўп кишилар келиб, чанги ва конькида муз суришади. Шунингдек спортчилар келиб бу ерда машқ ўтказишади.

Форук: Ёзда-чи?

Баҳром: Ёзда ҳам ёмғир кўп ёғади. Шунинг учун водий кўм-кўк ўт ва дарахтлар билан қопланган. У ерда турли мевали дарахтлар ўсади. Ёзнинг иссиқ кунларида ҳам Чимённинг мусаффо, салқин хавоси одамга роҳат бахш этади.

Форук: Бу маълумотларингиз учун ташаккур. Худо хоҳласа, ёзда ҳам албатта бориб, дам олиб қайтаман.

Баҳром: Яхши боринг. Сафарингиз бехатар ўтсин. Хайр.

Форук: Хайр, саломат бўлинг.

569-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан тўрт ундошли феълларнинг функционал формаларини топинг, уларнинг қандай форма эканлигини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўгиринг:

1) رأى أحمد تيارات من الناس ما بين معمم ومقبع ومطربش. 2) شكر محمد البواب وانطلق إلى الممر مغمما : "ثاني عطفة إلى اليمين". 3) تم بناء متحف الإرميتاج من قبل المهندس المعماري المشهور راسترلى. 4) أما التراث القديم فتستطيع أن تقوم علي ترجمته هيئات ثقافية أخرى. 5) كثيرا ما كنت أوصد شمار بنطلوني خارج غرفتي مهرولا حتى لا يفوتني الباص. 6) هرع محمود إلى غرفته ... سحب شهادة الماجستير في العلوم السياسية من جيب معطفه وعاد مزوبعا نحو الضابط الساخط. 7) نسيناهم جميعا وهاهم يعودون من

جديد يلتحمون ويندغمون في وجه واحد ... في وجه أمير الساحر الحزين الغاضب المبلبل والواثق. (8) هم تحملوا أنفسهم أعباء النضال اليومي المبرمج. (9) يحلق الطائر في السماء وظله يجري على الأرض مرفرفاً كالطائر. (10) تصفر العواصف وتتسارع مللعة من أعالي الجبال نحو المنخفضات. (11) تمايلت حول قلبي عاطفة جديدة بهدوء وهذا الهدوء يشابه رفرقة الروح على وجه المريض. (12) بعد هنيهة ظهر رجل بأثواب مزركشة وشارب معقوف الطرفين فسلم منحنيًا. (13) مدت سلمي يدها ولمست يد والدها فوجدتها باردة كالثلج فرفعت رأسها ونظرت إليه فرأت وجهه مرقعا بنقاب الموت. (14) مضت شهور الانتظار وترقبت الأم خلالها الخلاص مثلما يترقب المسافر طلوع كوكب الصباح ونظرت إلى المستقبل من وراء دموعها فرأته مشعثها.

570-ماشқ. 569 - машқдаги сифатдош ва масдарлардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Эрталаб кўчада ишларига шошилаётган хизматчиларни, университетга шошилаётган талабаларни, мактабларига шошилаётган ўқувчиларни учратишингиз мумкин. 2. Илмий асарларни таржима қилиш бадиий асар таржимасидан кўра қийинроқ ва масъулиятлироқдир. 3. Мисрда тарбуш кийган одамлар ўтган асрда ва асримизнинг бошларида кўп эди, ҳозир эса бирорта тарбуш кийган одамни кўчада кўрмайсиз (мз.). 4. Синглим мана бу арабча ашула матнини ёктириб қолди ва уни ёдлаш мақсадида бир неча марта ғўлдираб такрорлади. 5. Чақалоқ туни билан безовтаданиб ухламай чиқди. 6. Самолётнинг узокдан гумбурлаган овози шаҳримизга азиз меҳмонларнинг етиб келганлиги ҳақида бизга хабар берди. 7. Зарҳал миллий кийимлар кийган қизлар сахнада пайдо бўлишганида, зални гулдурос қарсақлар босиб кетди. 8. Факультетимизда

ўқув ва тарбиявий ишларнинг барчаси олдиндан программалаштирилган режалар асосида олиб борилмоқда. 9. Мустақил Ўзбекистонимиз байроғининг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти биноси олдида ҳилпираб туриши дилларимизда фахр ва ғурур хиссини уйғотади. 10. Ҳозирги болаларимизнинг келажаги порлоқ ва мунаввар бўлиши керак.

571-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, ўзбекчага ўғиринг ва яна бир талаба иштирокида ижро этинг, ижрода сўзларнинг талаффузига, нутқдаги интонацияга эътибор беринг:

نبيلة: صباح الخير، أنا طالبة من دمشق.

فريدة: صباح النور أهلا وسهلا بك.

نبيلة: هل أنت طالبة؟

فريدة: نعم، أنا طالبة بالجامعة. اسمي فريدة، وأنت ما اسمك؟

نبيلة: اسمي نبيلة.

فريدة: هل شاهدت تمثال توت عنج آمون في المتحف؟

نبيلة: نعم، شاهدته، هو جميل جدا.

فريدة: توت عنج آمون ذهب إلى متاحف كثيرة في لندن وباريس ونيويورك وطوكيو.

نبيلة: ومتى يذهب إلى دمشق؟

فريدة: لا نعرف.

نبيلة: توت عنج آمون يحب السفر ولكن إلى الأماكن البعيدة.

فريدة: وماذا نفعل اليوم يا نبيلة؟

نبيلة: عندي فكرة. نذهب إلى شاطئ النيل.

فريدة: ماذا نشاهد هناك؟

نبيلة: نشاهد النيل وفيه قوارب جميلة.

فريدة: معي آلة التصوير وفيها فيلم ملون.

نبيلة: نأخذ بعض الصور هناك وبعد ذلك نذهب إلى الأهرام.

فريدة: هل تحبين أن تركبي الجمل؟

نبيلة: نعم.

فريدة: أصورك وأنت فوق الجمل.

نبيلة: عال، عال.

572-машиқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Шавқий: Ўзбекистонда Олмалиқ исмли шаҳар бор экан. Шу шаҳар тўғрисида менга маълумот берсангиз.

Тўлқин: Ҳа, республикамизда шундай шаҳар бор. У янги қурилган шаҳарлардан бири ҳисобланади.

Шавқий: У ҳозир қандай шаҳарга айланган?

Тўлқин: У ҳозир мамлакатимизнинг катта саноат шаҳрига айланган. У ерда рангли металллар жуда кўп.

Шавқий: Олмалиқ яқинида тоғлар бор экан. Ундан қандай металллар қазиб олинади?

Тўлқин: Олмалиқ яқинидаги тоғлардан мис, рух, қўрғошин ва бошқа металллар қазиб олинади.

Шавқий: Шаҳарда қандай корхоналар бор?

Тўлқин: Шаҳарда бир қанча саноат корхоналари мавжуд. Катта электр станцияси, оҳак, цемент заводлари, автомобилларни ремонт қилиш заводи, дурадгорлик фабрикалари ишлаб турибди.

Шавқий: Олмалиқда қандай маданий муассасалар мавжуд?

Тўлқин: Олмалиқ шахрида жуда кўп клублар, кутубхоналар, кинотеатрлар, маданият саройлари халққа хизмат қилмоқда. У ердаги мактаблар шаҳар аҳолиси фарзандлари учун илм олиш маскани ҳисобланади.

Шавқий: Қимматли маълумотларингиз учун ташаккур. Раҳмат.

§ 146. II БОБ ФЕЪЛИ

II боб феълининг ўтган замони I боб феъли олдига **ت** префиксини қўйиш билан ҳосил қилинади. У шахс-сонда қуйидагича гусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلُوا
	МН	تَفَعَّلْت	تَفَعَّلْتَا	تَفَعَّلْنَا
II	МЗ	تَفَعَّلْت	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُمْ
	МН	تَفَعَّلْت	تَفَعَّلْتُمَا	تَفَعَّلْتُنَّ
I	МЗ	تَفَعَّلْتُ		تَفَعَّلْنَا
	МН			

Масалан:

تَبَّرَهْن – исбот бўлмоқ феъли

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	تَبَّرَهْن	تَبَّرَهْنَا	تَبَّرَهْنُوا
	МН	تَبَّرَهْنْت	تَبَّرَهْنْتَا	تَبَّرَهْنْنَا
II	МЗ	تَبَّرَهْنْت	تَبَّرَهْنْتُمَا	تَبَّرَهْنْتُمْ
	МН	تَبَّرَهْنْت	تَبَّرَهْنْتُمَا	تَبَّرَهْنْتُنَّ
I	МЗ	تَبَّرَهْنْتُ		تَبَّرَهْنْنَا
	МН			

II боб феъли I боб феъли билдирган иш-ҳаракатнинг ўзлик-мажҳул маъноларини билдиради. Масалан:

أَمَرَكَ – америкалаштирмоқ → تَأْمَرَكَ – америкалашмоқ,

بَرَّهَنَ – исбот қилмоқ → تَبَّرَّهَنَ – исбот бўлмоқ,

زَلَزَلَ – силкимоқ → تَزَلَزَلَ – силкинмоқ.

Шу сабабли II боб феълининг мажҳул нисбат шакли ҳозирги араб тилида амалда ишлатилмайди.

II боб феълининг ҳозирги-келаси замони қуйидаги вазнда тусланади:

Шахс	Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
III	МЗ	يَتَفَعَّلُ	يَتَفَعَّلَانِ	يَتَفَعَّلُونَ
	МН	تَتَفَعَّلُ	تَتَفَعَّلَانِ	يَتَفَعَّلْنَ
II	МЗ	تَتَفَعَّلُ	تَتَفَعَّلَانِ	تَتَفَعَّلُونَ
	МН	تَتَفَعَّلِينَ	تَتَفَعَّلَانِ	تَتَفَعَّلْنَ
I	МЗ МН	أَتَفَعَّلُ	“	تَتَفَعَّلُ

II боб феълининг шарт майли ҳам юкоридаги боблар шарт майли билан бир хил кўшимчаларга эга.

II боб феълининг II шахс буйрук майли қуйидагича ҳосил бўлади: تَتَفَعَّلُ → تَتَفَعَّلُ → تَفَعَّلُ .

Бу вазн сон ва жинсда қуйидагича тусланади:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	تَفَعَّلُ	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلُوا
МН	تَفَعَّلِي	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلْنَ

II боб феълининг истак майли ҳам юқоридаги феъллар истак майли ҳосил бўлган услуб билан ҳосил бўлади.

II боб феълининг масдари **تَفَعَّلَ** шаклида ҳосил бўлади. Масалан:

تَبْرَهْنَ – исбот бўлмоқ → تَبْرَهْنَ – исбот бўлиш,

تَزَلَّزَلْ – силкинмоқ → تَزَلَّزَلْ – силкиниш.

II боб феълининг аниқ нисбат сифатдоши **مُتَفَعَّلٌ** дир. Масалан:

تَبْرَهْنَ – исбот бўлмоқ → مُتَبْرَهِنَةٌ, مُتَبْرَهِنٌ – исбот бўлган,

تَزَلَّزَلْ – силкинмоқ → مُتَزَلِّزَةٌ, مُتَزَلِّزٌ – силкинган.

II боб феълининг мажҳул нисбат сифатдоши амалда ишлатилмайди, лекин у иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрни ёки пайтини ифодаловчи форма сифатида ишлатилиши мумкин; у **مُتَفَعَّلٌ** вазнида бўлади:

تَبْرَهْنَ – исбот бўлмоқ → مُتَبْرَهِنَةٌ, مُتَبْرَهِنٌ – исбот бўлиш ўрни ёки пайти.

§ 147. III ВА IV БОБ ДАГИ ТЎРТ ЎЗАК УНДОШЛИ ФЕЪЛЛАР

Тўрт ўзак ундошли феълларнинг III ва IV боблари ҳозирги араб тилида истеъмолдан чиқиб кетган. Лекин тарихий ёдномаларда учраб қолиши мумкин:

Боблар	Ўтган замон	Ҳоз.-кел. замон	Мисоллар
III IV	أَفْعَلَلْ	يَفْعَلِلُ	أَبْرَأَشَقَّ хурсанд бўлмоқ
	أَفْعَلَلْ	يَفْعَلِلُ	أَضْمَحَلَّ йўқолмоқ

Бу боб феълларининг шарт, буйрук, истак майлларини юқоридаги боб майлларига киёслаган ҳолда аниқлаб олиш мумкин.

Амалий машғулот учун топшириқлар

573-машқ. Қуйидаги ўзаклардан II, III, IV боб феъллари ҳосил қилинг, уларни ўтган ва ҳозирги - келаси замонда тусланг:

1) ل ج ل ج 2) ل ع ث م 3) ق ش ع ر 4) ك ف ه ر 5) ب ر ق ع
6) م ل م ل 7) د ح ر ج 8) ف ر ق ع 9) ط م ء ن

574-машқ. Қуйидаги феъллардан масдар ҳамда аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, мазмунини аниқланг:

1) تَدَخَّرَجَ 2) تَرَخَّلَقَ 3) تَنَحَّحَ 4) اَطْمَأَنَّ 5) تَلَجَّلَجَ
6) أَقْشَعَرُ 7) اَضْمَحَلَّ 8) تَرَفَّرَقَ 9) تَبَرَّعَ 10) اكْفَهَّرَ

575-машқ. Қуйидаги масдар ва сифатдошларнинг феълини топинг:

تَرَخَّلَقَ - сирғалиш; مُطْمَئِنٌّ - хотиржам; مُنْدَخَّرَجَ - ғилдираган;
تَلَجَّلَجَ - дудукланиш; تَضَعَّعَ - бўшашиш; مُقْشَعِرٌ - қалтирок;
مُتَمَلِّمٌ - довдираб турган; مُتَكَهَّرَبٌ - электрлашган.

576-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан тўрт ундошли феълларни топинг, уларнинг бобини аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) في الشتاء أسافر بالقطار إلى ضاحية من ضواحي المدينة وأترحل هناك علي الجليد.
2) لم تفهم أم محمود ما يقول، ظنته يهذي، تلعثمت قليلا وسألته في ريبة: ... 3) يتنحح

بعض الخبثاء ليلفتوا انتباه الآخرين. 4) افرنقت السارقة من بين الباحثين عنها فهابت عن الأنظار. 5) تصببت قطرات العرق الصافية من جبينها وتدحرجت على الخدين والشفتين. 6) كل ما تتوثق علاقتها بهذا الشاب العربي تتضعع ثقها بالمسلمات العديدة. 7) وضعت البنت ملعقتها في الصحن وسألت باهتمام: - ماذا حدث لك مع موظفي الضريبة؟ تملل عبد الرحيم قليلا ثم قال... 8) أما اليوم فنفس علي وذهنه لا يتصرفان بهذا المنطق، تتضعع خطاه، تغم رؤيته وفي حالة شلل تام يسمح البيت بنظرات مبللة بالدمع. 9) فاهمني يا بنتي واطمئني وقرى عينا... أنا صانع بك ما تصنعه الأمطار بالمروج. 10) انتصف الليل وتعاضمت غبطة الجماعة حتى صارت ثورة واختمرت أدمغتهم حتى تلجلجت ألسنتهم. 11) ارتعشت العروس هذه الكلمات وتلملمت كزهرة ذابلة أمام الريح. 12) سمع الرجال هذا الكلام فجمدت عيونهم واقشعرت أبدانهم وهتوا بالشاب هنيهة. 13) ههنا دفنت آمال ذلك الفتى وههنا توارت أمانيه وانزوت أفراحه وغارت دموعه واضمحلت ابتسامته وبين هذه المدافن الخرساء تنمو كآبته مع أشجار السرو والصفصاف. 14) وضعت يدها على رأسي وغرست أصابعها بشعري وقد قمل وجهها وترقرقت الدموع في عينيها مثلما تلمع قطرات الندى على أطراف أوراق النرجس. 15) تلك الأيام مضت كالأشباح واضمحلت كالضباب ولم يبق لي منها سوى الذكرى الأليمة. 16) كانت تلك البشرة بالأمس مثل ثنایا الزنبقة البيضاء الفرحة بقبلات الشمس أما اليوم فاصفرت وذبلت وتبرقت بنقاب القنوط. 17) ملاحظهم قد تقلصت واكفهرت وأصبحت كصحيفة رمادية متجعدة. 18) قد تكهربت جميع قرى جمهوريتنا في النصف الأول من قرننا الحالي.

577-ماشқ. 576 - машқдаги тўрт ундошли феъллардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Бугун ҳаво жуда совиб кетди, пальто киймаган эдим, совуқдан баданим қалтиради. 2. Ёшлик йилларимиз куш осмонга парвоз қилганидек кўздан ғойиб бўл-

ди. 3. Қалин қор ёғди, қишлоқнинг пастқам уйлари қор пардаси остига яширинди. 4. Ўғлингиз (мн) ўзининг дўстлари орасида, бегоналар билан эмас, шунинг учун сиз ундан хотиржам бўлишингиз керак. 5. Биз муз суриш учун ўтган дам олиш куни Чимёнга бордик. 6. Тошкент денгизининг суви куёш нурлари остида ажойиб жимирлайди. 7. Толиба билетдаги саволни тушунмади, шунинг учун дудукланиб қолди ва саволга жавоб беролмади. 8. Дарахт устидаги болалар боғбонни кўриб қолишди ва тезлик билан дарахтдан тушиб қочишди. 9. Мен сенинг (мз.) садоқатли биродарингман, менга бўлган ишончинг заррача ҳам камаймасин. 10. Атрофимда ўтирган одамларнинг эътиборини тортиш учун томоқ кириб йўталиб кўйдим.

578-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан тўрт ўзак ундошли феълларнинг масдар ва сифатдошларини топинг, уларнинг қайси бобдан эканлигини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) فُضّ الزبون السكران متأرجحاً... قذف ورقة نقدية في وجه صاحب المطعم وتطوح إلى الخارج.
- 2) قبل سنتين وفي السنة الماضية كانت جدتنا في حالة تقهقر مستمر أما الآن فتبدو سالمة.
- 3) أخذ المدير يد عبد الرحيم برفق ومحبة وقال بصوت متلجلج: لا ينكر أحد دورك في هذه القضية يا أخي.
- 4) فوجئ أمير بزيارة عبد الرحيم بفتح ذراعيه على وسعهما وهتف بفرح ظاهر: أهلاً أهلاً بالرفيق عبد الرحيم! فبوغت برد الفعل الفاتر...
- 5) كل يوم تسوء حال المريض... صحته في تدهور مستمر... والأطباء يجهدون لتغذيته بالحقن والأنابيب.
- 6) قال الشاب محاولاً الخلاص من ذراعي المرأة متكلفاً إظهار المقت والاشمئزاز: ابتعدي عني أيتها المرأة.
- 7) كان كثير من الأمم والملل في تاريخها الطويل بين النهوض والاضمحلال.
- 8) انظروا

هذا الفتى الجميل المتسربل بحلة العرس - هو حبيبي. 9) ارتعشت شفتاه قليلا ولم يقل شيئا
أما أنا فتركته وسرت نحو الباب بأفكار متضعضة. 10) رفعت البنت رأسها ونظرت نحو
الأفق البعيد ثم قالت: لقد كنت لي بالأمس مثل أخ واقتربت منك مطمئنة وجلست بجانبك
في ظلال والدي. 11) هل ترى يا أخي خيالي قادمًا مع خيالات الظلام مضمحلا مع
ضباب الصباح؟ 12) انتقل المريض من حالة تقهقره المستمر إلى مرحلة الأمن والاطمئنان.

579-ماشқ. 578 - машқдаги масдар ва сифатдошлардан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Чиройли чуст дўпписи кийган мана бу нуроний қария кўшнимиздир. 2. Тарқалиб бораётган туман орасидан янги тимқора енгил автомобиль чиқиб келди. 3. Келиним болаларини ювинтирди, овқатлантирди, сўнг уларни ухлатди ва ўзи ҳам хотиржам ҳолда уйқуга кетди. 4. Бозордаги одамлар ўғрига нафрат ва ҳазар назари билан қарадилар. 5. Ўрта асрларда шарқ мамлакатлари инқирозга юз тутган эди. 6. Факультет декани толибанинг отасини мулойимлик билан қабул қилди ва тутила-тутила толиба билан бўлган воқеани сўзлаб берди. 7. Йўлда гандираклаб бораётган бу одамга йўловчилар нафрат кўзи билан қараб қолдилар. 8. Гапиролмай дудуқланиб турган бу болакай автобусдаги барчанинг диққатини ўзига тортди. 9. Дунёда хотиржамлик ва саломатликдан яхши нима бор! 10. Илм-фан ва маданият соҳасидаги қолоқлик иқтисодий қолоқликдан ҳам хатарлироқдир.

ЙИГИРМА БИРИНЧИ МАТН

أوزبكستان المستقلة

إن تر الشمس الذهبية والسماء الزرقاء الصافية والحقول والبساتين الخضراء فأنت إذن في جمهوريتنا المستقلة أوزبكستان.
طبيعة أوزبكستان غنية ومتنوعة الأشكال فيمكن أن ترى فيها جبالا عالية وأنهارا تجري فيها المياه العذبة كما ترى فيها صحارى وواحات خضراء وسهولا جافة شاسعة.

تقع أوزبكستان في منطقة صحراوية لذا تتميز بمناخها الحار وتشرق الشمس فيها ساطعة خلال متين وخمسين يوما في العام وتوفر الحرارة والشمس يسمح لها بزراعة محصول القطن وهو أثمن وأغلى المحصولات الزراعية في العالم ولكن تحتاج زراعة القطن والنباتات الأخرى إلى المياه الوفيرة ومنذ القديم يستخدم الزراع مياه الأنهار الموجودة في الجمهورية لري حقولهم.

لأوزبكستان ثروات طبيعية مختلفة مثل الغاز الطبيعي والفحم والبتروول والذهب ولكن بين هذه الثروات أهمها وأغلاها هي شعب أوزبكستان الأصيل الوفي وهذا الشعب يبني ويزرع ويشيد المصانع الحديثة ويستخرج الفحم والذهب والبتروول ويخيط الملابس ويخبز الخبز بأيديه.

تحتل أوزبكستان موقعا جغرافيا هاما فلقد مر بحدودها الطريق الحريري العظيم وكان هذا الطريق يربط بين جميع دول قارة آسيا وأوربا.

أوزبكستان ذات حضارة عريقة وقديمة ومن أهم مدنها الحضارية سمرقند وبخارا وخيوة وهذه المدن تشتهر بآثارها المعمارية التاريخية.

في الحادي والثلاثين من أغسطس عام ألف وتسعمئة وواحد وتسعين أُعلن الحدث التاريخي الهام في حياة الشعب الأوزبكي وهو استقلال أوزبكستان عن الاتحاد السوفيتي وأصبحت أوزبكستان جمهورية مستقلة أمام كل العالم وبعد ذلك اليوم بدأت تدوي في أفواهنا كلمة عزيزة على قلوبنا هي «مستقلليك» الاستقلال وابتداء من ذلك اليوم أصبح الشعب صاحباً حقيقياً لثروات أرضه الضخمة ومنذ ذلك التاريخ بدأت أوزبكستان بالتعاون بنشاط مع الكثير من بلدان العالم. هي الآن دولة ذات صناعة متطورة وزراعة متعددة الأصناف وثقافة معاصرة وفي الأول من سبتمبر من كل عام يحتفل شعبنا المستقل بعيد استقلاله في كل مكان في الدولة وفي الشوارع والبيادر نرى بأعيننا مدى سعادة وفرحة الشعب بالاستقلال ونسمع الضحكات والموسيقى والأغاني ويقدم أشهر المطربين والراقصين والممثلين أجمل الفقرات الفنية للشعب الأوزبكي مساهمة منهم في الاحتفال بهذه المناسبة.

580-маишқ. Йигирма биринчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва матнни ўзбекчага ўғиринг.

581-маишқ. Йигирма биринчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) بىم تميز جمهوريتنا الأوزبكية ؟ 2) أين تقع جمهورية أوزبكستان ؟ 3) بىم يتميز مناخها ؟ 4) كم يوما في السنة تشرق الشمس فيها ؟ 5) ماذا يُزرع في حقول أوزبكستان ؟ 6) ما هي أثنى وأغلى محصولات زراعية في الجمهورية ؟ 7) ممّ تتكون ثرواتها الطبيعية ؟ 8) ما هي أهم ثرواتها ؟ 9) ما هي أهم مدنها الحضارية ؟ 10) ما هي أهم مدنها الحضارية ؟ 11) بىم تشتهر معظم مدنها ؟ 12) ماذا حدث في الحادي والثلاثين من أغسطس ؟ 13) ماذا أُعلن في ذلك اليوم ؟ 14) أية كلمة بدأت تدوي في الأفواه ؟ 15) ماذا يفعل الشعب

الأوزبكي في الأول من سبتمبر في كل سنة ؟ 16) ماذا نرى ونسمع في الشوارع والميادين في هذا اليوم ؟

582-ماشқ. Йигирма биринчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

583-ماشқ. Йигирма биринчи матндан масдарлар, сифатдошлар ҳамда ўрин ва пайт номларини топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

584-ماشқ. Йигирма биринчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошлари ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

585-ماشқ. Мустақиллик байрамини қандай ўтказганингиз ҳақида араб тилида баён ёзинг.

586-ماشқ. Қўйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

معنى هاتين الكلمتين، صوت المؤذن، ضحكة أشبه ببيكاء، على كل حال، فئجان قهوة، الأكواخ الحفيرة، في أحد الأيام، تذكارات موجهة، في أعماق الصدر، إطار من الذهب، أحد الأدباء الأوزبك، الأدب الأوزبكي الحديث، على قيد الحياة، مدينة الإسكندرية، شاطئ البحر الأحمر، أساتذة هذه المدرسة، فجر الإسلام، تيارات من الناس، متحف الإرميتاج، المهندس المعماري المشهور، شهادة الماجستير، أعالي الجبال، شارب معقوف الطرفين، شهور الانتظار، طلوع كوكب الصباح، تمثال توت عنج آمون، عال عال!، ضاحية من ضواحي المدينة، قطرات العرق الصافية، في حالة شلل تام، آمال ذلك الفتى، أشجار السرو والصفصاف، في النصف الأول من قرننا الحالي.

ЙИГИРМА ИККИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

<p>ألف ليلة و ليلة Минг бир кеча بابل Бобил, Вавилония بالإضافة إلى ...га қўшимча رايشدا равишда بدل أن ...эвазига, ўрнига بالرغم من ...га қарамасдан بساط الرياح учар гилам بصورة عفوية беихтиёр, ўзидан- ўзи بمثابة... сифатида, шаклида دجلة Дажла (<i>Ироқдаги дарё</i>) عابئة эрмак қилиб, эрмакона عام ألف وأربعمئة وواحد وأربعين бир минг тўрт юз қирқ бирин- чи йилда عام ألف وخمسمئة وواحد бир минг беш юз биринчи йилда غلق على لسان ўргатмоқ, гапир- тирмоқ على متن الطائرة самолёт бортида يا سلام қандай ажойиб!</p>	<p>توككيزين- في التاسع من شهر فبراير чи февралда في الثالث من يناير учинчи январда في الرابعة من عمره тўрт ёшида في مستقبل العمر умрнинг қир- чиллама пайтида في الوقت الذي عاش فيه نواني Навоий яшаган вақтда I كمن تقديرًا I миннатдор бўлмоқ كنت شعري кошки эди мен بلسام билсам ليلة القدر лайлату-л-кадр; кадр кечаси I مشى هويتنا I секин юрмоқ مصادر الأعلام оммавий ахборот воситалари نجيب محفوظ Нажиб Маҳфуз (<i>мисрлик ёзувчи</i>) هارون الرشيد Ҳорун ар-Рашид (<i>аббосий халифа</i>)</p>
---	---

§ 148. ЭГАГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ЮКЛАМАЛАР

Маълумки, гапнинг эгаси ҳар доим бош келишикда келади. Лекин араб тилида шундай юкламалар ҳам мавжудки, уларнинг таъсирида эга тушум келишигида келишга мажбур бўлади. Бундай юкламалар олтига:

1. **إِنْ** – ҳақиқатда, ҳақиқатан. Кўпинча бу юклама ўзбек тилига таржима қилинмайди. Масалан:

إِنَّ الْبَيْتَ وَاسِعٌ – (Ҳақиқатда) уй кенгдир.

إِنَّ الْعُرْفَةَ جَمِيلَةٌ – (Ҳақиқатан) хона чиройлидир.

Агар **إِنْ** ва шунга ўхшаш юкламалар феъл кесимли гапларга қўшилса, гапнинг эгаси кесимдан олдинга ўтади. Бошқача айтганда, бу юкламалардан кейин бевосита гапнинг эгаси келади. Масалан:

كَتَبَ الطُّلَّابُ هَذِهِ الْجُمْلَةَ – Талабалар бу жумлани ёздилар.

إِنَّ الطُّلَّابَ كَتَبُوا هَذِهِ الْجُمْلَةَ – (Ҳақиқатда) талабалар бу жумлани ёздилар.

Агар гапнинг эгаси кишилик олмошидан иборат бўлса, бу юкламалардан кейин шу олмошга мос бўлган қўшилиб ёзилувчи олмош келади ва у шу юкламаларга қўшилиб ёзилади. Масалан:

هِيَ كَتَبَتْ هَذِهِ الْمَقَالََةَ – У (мн) бу мақолани ёзди.

إِنَّهَا كَتَبَتْ هَذِهِ الْمَقَالََةَ – (Ҳақиқатдан) у бу мақолани ёзди.

Эслатма. I шахс бирлик ва кўплик қўшилувчи олмошлари икки вариантда қўшилиши мумкин:

أَنَا , إِنْئِي , إِنْئِي , إِنْئَا , إِنْئَانَا .

إِنْ юкласи иштирок этганда от кесимли гапда ҳам, феъл кесимли гапда ҳам гапнинг кесими олдидан **لِ**

юкламаси кўшилиши мумкин ва у таржима қилинмайди. Масалан: **إِنَّ اللَّهَ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ** – (Ҳақиқатан) Оллоҳ меҳрибон ва раҳмдилдир. **إِنَّ الطُّلَّابَ لَكَتَبُوا هَذِهِ الْجُمْلَةَ** – (Ҳақиқатан) талабалар бу жумлани ёздилар.

إِنَّ кўшилганида, гапларнинг эгаси тушум келишигида келаверади. Масалан: **إِنَّ لِلْحَيْطَانِ آذَانًا** – Деворнинг ҳам қулоғи бор (мақол) (сўзма-сўз: Ҳақиқатда деворларнинг қулоқлари бор).

Агар **إِنَّ** юкламасига **مَا** юкламаси кўшилиб келса, маънода ўзгариш бўлмайди, лекин гапнинг эгаси бош келишикда келади. Масалан: **قَدْ يَكُونُ الْغَيْبُ حُلُوءًا إِئِمَّا الْحَاضِرُ أَخْلَى** – Келажак ширин бўлса эҳтимол, аслида ҳозирги пайт энг шириндир.

2. **كَأَنَّ** - гўё, гўёки, ...дек. Бу юклама ҳам **إِنَّ** юкламаси каби морфологик хусусиятларга эга. Масалан:

كَأَنَّ زَيْنَبَ مَلَكَ – Зайнаб фаришта кабидир.

كَأَنَّ أَبَاكَ بَطَلٌ – Гўё отанг қаҳрамондир.

3. **أَنَّ** - ...ки. Бу юклама кўпинча шахси номаълум гапларда ёки тўлдирувчи эргаш гапли кўшма гапларда эргаш гапни бош гапга кўшувчи эргаштирувчи боғловчи вазифасини бажаради. Масалан: **مِنَ الْمَعْلُومِ أَنَّ مُحَمَّدًا شَابٌ عَاقِلٌ** – Маълумки, Муҳаммад ақлли йигитдир ёки Муҳаммаднинг ақлли йигит эканлиги маълум. **مِنَ الْمُسْتَحِيلِ أَنَّ الطُّلَّابَ قَدُ** – Мумкин эмаски, талабалар қочишган бўлса ёки талабаларнинг қочиб кетишлари мумкин эмас.

سَمِعْنَا كُلُّنَا أَنَّ الصَّيَّامَ مُفِيدٌ – Биз ҳаммамиз эшитдикки, рўза тутиш фойдалидир ёки биз ҳаммамиз рўза тутишнинг фойдали эканлигини эшитдик.

Эслатма. Тўлдирувчи эргаш гапли кўшма гапларда бош гапнинг кесими قَالَ – демок феълидан иборат бўлса, إِنَّ юкламаси маъносида إِنَّ юкламаси ишлатилади.

4. وَ لَكِنْ - лекин, бироқ. Бу юклама зидловчи боғловчи вазифасида келади. Масалан:

كُلُّنَا ذَهَبْنَا إِلَى حَدِيقَةِ الْحَيَوَانَاتِ وَ لَكِنْ مَحْمُودًا لَمْ يَذْهَبْ – Барчамиз ҳайвонот боғига бордик, лекин Маҳмуд бормади.

5. لَعَلَّ – эҳтимол, шояд. Бу юклама гумонни, амалга ошиши ҳам, ошмаслиги ҳам мумкин бўлган тилакни билдиради. Масалан:

لَعَلَّ أَخَاهُ يَفْهَمُ – Эҳтимол, унинг (мз) акаси тушунар.

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ – Шоядки (зора), сизлар ютуққа эришсангиз.

6. لَيْتَ – кошки. Бу юклама амалга ошиши мумкин бўлмаган тилакни билдиради. Масалан:

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ ثَرَابًا – Оҳ, кошки эди мен тупроққа айлансам.

Амалий машғулот учун топшириқлар

587-машқ. Қуйидаги гаплардан эгага таъсир қилувчи юкламаларни топинг, уларнинг маъносини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) إن أوزبكستان جمهورية مستقلة في آسيا المركزية. 2) كتبت الجرائد أن الطقس

سيكون اليوم حسنا ولكنه نزلت الأمطار وأصبح الطقس ردينا. 3) إن لبنان من أصغر

البلدان العربية مساحة ومن أقلها سكانا ولكن أهميتها كبيرة في هذه المنطقة. 4) ألا تعلم أن في المطالعة حياة للعلم؟ 5) يعتقد الجميع أن محمودا شاب مهذب. 6) فكّر فيما ينبغي أن يفعله: هل يدق باب النافذة دقا خفيفا لعلها تستيقظ ففتح له؟ ولكنها لم تكن معه على موعد. 7) تحدثوا، اضحكوا، إن الحديث يخفف الجو ويزيل الحواجز المصطنعة. 8) أنت لا تعرف أرضنا يا بني، ولا تعرف الفلاحة. إن أرضنا ليست ككل الأراضي. 9) طبعاً كانت الفكرة جميلة ومسرة ولكن تحقيقها ليس هينا. 10) لعلك يا بنتي حلمت أحلاماً فأعجزت أنك كذلك أصبح حزيناً في بعض الأحيان عندما أحلم أحلاماً سيئة. 11) ملأت صاحبة البيت فنجاناً فناولته للعجوز وثانياً لنفيسة ولكن هذه امتنعت قائلة: "شكراً، لا أستطيع، إنني لا أحب القهوة كثيراً". 12) كأن المرأة مخلوق شاذ يجب ألا يعامل معاملة الأسوياء. 13) وقفتُ متهيأ بجانب الحديقة متأملاً خفايا الإنسان مستفسراً رموز الحياة. رأيت وليتني لم أر. 14) قلت وليتني أذكر غراباً ما قلت: من أنت وكيف سرت وأين صرت؟ 15) ليت لي ما يشابه جزنك وتنصرف عني مخاوفي يا حبيبي. 16) قفي بي هنيهة لأري وجهك، انظري إليّ دقيقة لعلني أري في عينيك أسرار صدرك وأفهم من ملامحك محبّات نفسك. 17) أما الآن قد انتصف الليل وملت أجفاننا السهر فاسمحوا لنا أن ننام لعل عروس الأحلام تحمل أرواحنا إلي عالم أنظف من هذا العالم. 18) ليت شعري، ماذا ينفع نذب الشاعر ونواحه؟ 19) أما نفيسة فاستيقظت منذ فترة من الوقت ولكنها لم تفارق فراشها. 20) جاء الصباح فقامت تلك الصبية واستسلمت للكرى علّها تجد فيه أحلاماً ألطف من أحلام اليقظة. 21) إن هذا الطالب لم يدرس اللغة العربية ولا يعرف القراءة والكتابة بها ولكنه يقرأ كثيراً من الكتب الإنجليزية والفرنسية عن البلدان العربية ويعرف حياة العرب فيها حسناً جداً.

588-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Кошки эди ёшлик йилларимиз яна қайтиб келса.
2. Куни кеча кўчада мактабларига шошилаётган ўқувчиларни учратишингиз мумкин эди, лекин улар бугун

кўринишмайди, чунки бугундан ёзги каникул бошланди. 3. Чақалок туни билан ухламай чиқди, уни яна каравотига ётқизиш керак, шоядки кундузи бир оз ухлаб олса. 4. Биз ишонамизки, фарзандларимизнинг келажаги порлоқ ва мунаввар бўлади. 5. Кеча ҳаво илиқ эди, лекин бугун жуда совиб кетди. 6. Мана бу толиба икки йил Миср Араб Республикасида ўқиб келди, ҳозир у миср шеvasида мисрликлардек гаплашади. 7. Ўғлимнинг тўйига барча ўртоқлари келишди, лекин Анвар келмади. 8. Мен жуда яхши биладан-ки, сиз Ойниса, узок қишлоқдан бу ерга таълим олгани келгансиз. 9. Барча талабалар ёзги имтиҳонларни муваффақиятли топширдилар, лекин Карим иккита имтиҳондан йиқилди, чунки у март ойида касал бўлиб шифохонада ётган эди. 10. Ҳақиқатда ҳаёт инсонга бир марта берилади, шунинг учун мазмунли ҳаёт кечириш ва унда фақат яхшилик қилиш керак. 11. Шарифа бугунги йиғилишга келмади, эҳтимол у укаларининг тарбияси билан машғул бўлгандир, чунки онаси ҳозир касалхонада ётипти. 12. Мен ишонаманки, яқин йиллар ичида Ўзбекистон саноати тараққий этган мамлакатга айланади. 13. Чиндан ҳам Ўзбекистоннинг ери энг ҳосилдор ерлардан ҳисобланади. 14. Наманган шаҳри жуда катта шаҳар эмас, лекин унинг аҳамияти Ўзбекистон учун жуда каттадир. 15. Ҳақиқатда мен қора чойни кўпда ёқтирмайман.

589-машқ. Эгага таъсир қилувчи юкламаларнинг ҳар бирига тўрттадан гап тузинг.

§ 149. МУТЛАҚ ИНКОР

Бирор нарса ёки шахснинг мутлақо йўқлигини билдирувчи инкор мутлақ инкор дейилади. Мутлақ инкор араб тилида йўқлиги билдирилатган сўз олдида **لَا** юкласини қўйиш билан ифодаланади ва ўша сўз ноаниқ ҳолатда танвин қўшимчасисиз тушум келишигида келади. Масалан:

لَا أَحَدَ فِي الشَّارِعِ – Кўчада умуман ҳеч ким йўқ.

لَا رَبِّ فِيهِ – Бунда ҳеч бир шубҳа йўқ.

Амалий машғулот учун топшириқлар

590-машқ. Қуйидаги гаплардан мутлақ инкорни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) لا شك أنه سعيد مع أولاده. 2) هل البكم والعمي لاحق لهم في الحياة؟
- 3) – لماذا كل هذا العناء؟ فإذا أردت أن تخطبها فليس هناك ما يمنعك. – هناك ما يمنعني : صداقتنا. – لا دخل لصداقتنا في زواجك أو زواجي. 4) كأن الكتاب أستاذ. لا بد لنا من مطالعة الكتب. 5) لا شك أنك مسرور بزيارة بلدنا. 6) تفكرت في حياتي كثيرا بأنه لا نجاح بلا كفاح. 7) لا بأس يا أمي، لا تفضين عليّ. سنعيش هذا اليوم بلا خبز. 8) إن هذه السدم لا آفاق لها ولا حدود. 9) كانت تود نفيسة أن تمسك عن إثارة موضوع مع هذه العجوز. ... موضوع لا قيمة له ولا داعي للحديث فيه. 10) إن هذه الدنيا كانت لوالده جحيما لا مثيل له.

591-машқ. Қуйидаги мутлақ инкорлар иштирокида гап тузинг:

1) لَا رَبِّ	2) لَا حُدُودَ	3) لَا بَأْسَ	4) لَا شَكَّ
6) لَا بُدَّ	6) لَا نِهَائَةَ	7) لَا فَرْقَ	8) لَا سَبِيلَ

592-ماشق. Қўйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

- أسامة: إنني أري في شوارع طشقند كثيرا من سيارات "نكسيا" و"داماس" و"تيكو". هل يمكنك أن تقول لي يا آته بيك من أين هذه السيارات؟
- آته بيك: هذه السيارات يا صديقي العزيز تُصنع في أوزبكستانا.
- أسامة: يا سلام، هل يستطيعون في أوزبكستان أن يصنعوا مثل هذه السيارات الحديثة؟
- آته بيك: نعم، يا عزيزي، إن حكومتنا منذ استقلال أوزبكستان مباشرة بدأت تبذل كل عنايتها واهتمامها لتشكيل مصنع تُصنع فيه السيارات الحديثة وابتداء العمل فوراً في بناء المصنع.
- أسامة: أين بُني هذا المصنع؟
- آته بيك: إنه بني في بلدة أسكّة بمحافظة أندجان.
- أسامة: هل حكومة أوزبكستان بنت هذا المصنع بمفردها أم اشتركت في هذا العمل أي دولة خارجية أخرى؟
- آته بيك: نعم، اشتركت في بناء هذا المصنع شركة "ديوو" لصناعة السيارات بجمهورية كوريا الجنوبية.
- أسامة: آه، هذه الشركة تُعتبر إحدى من أفخم وأشهر الشركات للسيارات في العالم. ومتى تم بناء هذا المصنع؟
- آته بيك: منذ بضعة أعوام تم بناؤه وكما ترى يا عزيزي يمكننا أن نرى في كل لحظة في جميع أنحاء جمهوريتنا من سيارات هذه الشركة.
- أسامة: هل تصدر حكومة أوزبكستان هذه السيارات؟
- آته بيك: نعم، إن البلدان الخارجية المجاورة تشتري هذه السيارات وكما تعلن مصادر الأعلام توجد طلبات جديدة أخرى من البلدان الكثيرة البعيدة أيضا.
- أسامة: أشكرك يا عزيزي لهذه المعلومات القيمة المفيدة.

Рушдий: Ассалому алайкум, Турғунбой, яхшимисиз? Сиздан илтимос, Ўзбекистондаги самолёт-созлик тўғрисида гапириб берсангиз.

Турғун: Кўриб турганингиздек, дўстим Рушдий, Тошкентда Чкалов номли авиасозлик бирлашмаси мавжуд.

Рушдий: Бу бирлашмада кўп одам ишлайдими?

Турғун: Ҳа, у ерда жуда кўп инженерлар, самолётсозлик бўйича кучли мутахассислар меҳнат қиладилар.

Рушдий: Ҳозир бу ерда қандай самолётлар ишлаб чиқарилмоқда?

Турғун: Замонамизнинг энг йирик ва энг кучли самолётлари ишлаб чиқарилмоқда.

Рушдий: Бирлашма бошқа давлатларнинг самолётсозлари билан ҳамкорлик қиладими?

Турғун: Албатта. Россиядаги авиаконструкторлик бюроси билан ва бошқа саноати ривожланган давлатларнинг бу соҳадаги мутахассислари билан ҳамкорлик қилади.

Рушдий: Чет давлатларда ишланган самолётларни ремонт қилиш ҳам йўлга қўйилганми?

Турғун: Бизнинг бирлашмамизда улар ремонт қилинмайди. Лекин «Ўзбекистон ҳаво йўллари» авиакомпанияси қошида махсус бўлим ташкил қилинган ва бу бўлим хорижий самолётларни ремонт қилиш билан шуғулланади.

Рушдий: Берган маълумотларингиз учун ташаккур, раҳмат.

594-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гаплар тузинг:

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари; табиий бойликлар; Буюк Ипак йўли; ўттиз биринчи август; саноати ривожланган давлат; замонавий маданият; Мустақиллик куни; энг машҳур хонандалар; чуст дўпписи; шарқ мамлакатлари; нафрат кўзи билан; хотиржамлик ва саломатлик; ўтган дам олиш куни; Тошкент денгизи; садоқатли биродар; рангли металллар; саноат корхоналари; илмий асарлар; миллий кийимлар кийган раққоса кизлар; программалаштирилган режалар; Бирлашган Миллатлар Ташкилоти; фарзандларимизнинг келажаги; Миср таълим маркази.

§ 150. كَانُ ЁРДАМЧИ ФЕЪЛ СИФАТИДА

كَانُ феъли морфологик жиҳатдан ажваф феъллар гуруҳига мансуб бўлиб, «бўлмок» маъносида етакчи феъл (мустақил феъл) вазифасини бажаришдан ташқари от кесимли гапларда эга билан кесим ўртасида боғлама вазифасини бажариши юқорида айтилган. Масалан:

أَحْمَدُ تَلْمِيذٌ – Аҳмад ўқувчидир., كَانُ أَحْمَدُ تَلْمِيذًا – Аҳмад ўқувчи эди.

Маълумки, араб тилида феъл замонлари жуда оз бўлиб (атиғи ўтган ва ҳозирги-келаси замони мавжуд), иш-ҳаракатнинг вақтини аниқ ифодалаб беролмайди. Иш-ҳаракатнинг замонини конкрет билдириш учун

айрим юкламалар (масалан: **سَوْفَ، سَ، قَدْ**) ишлатилганида ҳам замон тўла конкретлашмайди. Ҳозирги араб тилида замонни янада конкретлаштириш учун қўшма феъллардан, хусусан **كَانَ** феъли иштирок этадиган қўшма феъллардан кенг фойдаланилади. Бундай қўшма феъллар куйидаги замон маъноларини билдиради:

1. **كَانَ** феъли ўтган замонда ва етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда келганида, иш-ҳаракатнинг ўтган замонда узок давом этганлиги ёки ўтган замонда бир неча бор такрорланганлиги билдирилади. Масалан:

قَبْلَ سَتَيْنِ كُنْتُ أَدْرُسُ فِي الْجَامِعَةِ – Икки йил аввал мен университетда ўқир эдим.

فِي تِلْكَ الْفَتْرَةِ كُنَّا نَلْعَبُ بِالشَّطْرَنْجِ كُلَّ يَوْمٍ – Ўша кезларда ҳар куни шахмат ўйнар эдик.

2. **كَانَ** феъли ҳам, етакчи феъл ҳам ўтган замонда бўлганида, иш-ҳаракатнинг ўтган замонда бўлиб ўтганлиги ёки ўтган замондаги бошқа бир иш-ҳаракатдан олдин содир бўлганлиги ифодаланади. Бунда етакчи феъл олдидан **قَدْ** юкламаси ҳам келиши мумкин. Масалан:

فِي أَوَائِلِ الشَّهْرِ كَانَ طُلَابُ الصَّفِّ الْأَوَّلِ قَدْ دَفَعُوا جَمِيعَ امْتِحَانَاتِهِمْ – Биринчи курс талабалари ойнинг бошларида барча имтиҳонларини топшириб бўлган эдилар.

كَانَتْ زَيْنَبُ سَافَرَتْ إِلَى بَلَدِهَا مَسَاءً أَمْسٍ – Кеча кечқурун Зайнаб юртига жўнаб кетиб бўлган эди.

3. **كَانَ** феъли ҳозирги-келаси замонда, етакчи феъл эса **قَدْ** юкламаси билан ўтган замонда келганида, иш-

ҳаракатнинг келаси замонда бирор иш-ҳаракатдан ёки пайтдан илгари содир бўлажагини билдиради. Масалан:

بَعْدَ عِدَّةِ سَنَوَاتٍ تَكُونُونَ قَدْ تَخْرُجْتُمْ مِنَ الْجَامِعَةِ – Бир неча йилдан кейин университетни тугатиб бўлган бўласизлар (мз).

Амалий машғулот учун топшириқлар

595-машқ. Қуйидаги гапларда учраган *كَانَ* феълига эътибор беринг, унинг етакчи ёки ёрдамчи феъл сифатида ишлатилганлигини ва қандай вазифани бажарганлигини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) كانت ريح الجنوب قد سكتت منذ أن طلع أول شعاع للفجر. (2) كانت العجوز
- تمشي الهوينا في كلل بين. (3) آه، يا خالتي... كانت زليحة كالوردة، ذهبت حياتها في
- مقبلها، ذهبت ضحية بريئة. (4) كان مالك عندئذ في شبابه الأول ولكن الناس كانوا
- بخشونه. (5) لم تكن ظروف الثورة في ذلك الحين تسمح لوالدي بإمضاء العقد. (6) لم يكن
- وحده يفكر هذا التفكير، كان هناك عدد من زملائه في التعليم يشاركونه هذا التفكير.
- (7) في هذا الجو الكئيب وفي تلك الطريق الوحيدة كان المعلم وحده ماشيا في ملل إلى
- المقهى. (8) كانت الخالة أعدت للعجوز مرقا بالدجاج فحاولت أن تطعمها قليلا ولكن هذه
- لم تستطع. كانت الحمى تزداد شدة. (9) إن ضعفت في هذه المرة وتراجعت عن قراري
- بذريعة ما قد يصيبني أو يصيب أمي من أذى فإني سأكون بذلك وضعت مصري بين يدي
- غيري إلى الأبد. (10) لقد كنت أحبكم يا بني أمي وقد أضر بي الحب ولم ينفعكم.
- (11) الريح قد حملتني أيضا إلى بابك يا سيدي وأنا للآن لا أدري ما إذا كانت قد كسرت
- جناحي أو هشمت رأسي. (12) كانت عيناه تبرقان بريق الذعر والألم والشروء.
- (13) كانت شوارع هذه المدينة ضيقة ملتوية. (14) كانت أمينة تنصت إليه باهتمام شديد.
- (15) كنا نسمع أن الأقدمين كانوا يطبِّرون على بساط الريح وظننا ذلك خرافة حتى بدأت
- تطير الطائرات أمانا. (16) ستمر الأعوام ويكون أولادنا قد كبروا واستطاعوا أن يتكلموا

ويسيروا. 17) إن لغتنا العربية جميلة جدا ونحن نملكها كما كان القدماء يملكونها.
18) وكان الرئيس قد وصل إلى الإسكندرية صباح أمس على متن طائرته الخاصة.
19) عندما تقربت باخرتنا من الميناء رأينا أنه كان جمهور كثير قد احتشد على الرصيف في انتظار وصولنا.

596-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Тошкент атрофидаги йўллар илгари кенг ва тўғри эмас эди. 2. Яна бир неча йилдан кейин Ўзбекистонимизнинг саноати ривожланиб кетган, унга юксак технология кириб келган бўлади. 3. Собиқ совет замонида бизнинг республикамизда автомобилсозлик йўқ эди, енгил автомобиллар бизга фақат Россия шаҳарларидан келар эди. 4. Ҳали тонг ёришмай туриб, одамлар хонадондалик тўла эди. 5. Болалик пайтимизда кун бўйи ўйнар эдик, каналда чўмилар эдик, кўчаларда чопар эдик, чарчаш нималигини билмас эдик. 6. Қадимгилар осмонга парвоз қилишни орзу қилар, шунинг учун учар гилам ҳақидаги афсонани тўқиб чиқарган эдилар. 7. Мен ошхонага қайтиб кирганимда, дўстларим стол атрофига ўтириб бўлишган эди. 8. Биз темир йўл вокзалига етиб келганимизда, Наманган – Тошкент поезда етиб келиб бўлган бўлади. 9. Болалик йилларида укам бу машҳур хонанда аёл ҳақида жуда кўп эшитар ва уни кўришни орзу қилар эди. 10. Отамиз бизга жуда кўп дер эдилар: «Бир-бирингизни ҳурмат қилинглар, берган ваъдангизнинг албатта устидан чиқинглар». 11. Мен ҳар куни эрталаб уйдан чиқаётганимда, йўлда мактабга шошилаётган ўқувчиларни учратар эдим.

597-машқ. *كَانَ* феъли турли вазифаларни бажарадиган бешта гап тузинг.

§ 151. ЁРДАМЧИ ФЕЪЛЛАР

Субъектнинг иш-ҳаракатини билдирувчи етакчи феъл билан бирга келиб, унга турли кўшимча маъно берувчи феъллар ёрдамчи феъллар дейилади. Ёрдамчи феъллар ифодаладиган кўшимча маънолар куйидагилардир:

1. Гапдаги иш-ҳаракатнинг бошланишини билдириш учун куйидаги феъллар ишлатилади:

قَامَ، أَقْبَلَ، صَارَ، أَصْبَحَ، شَرَعَ، رَاحَ، جَعَلَ، ابْتَدَأَ، بَدَأَ، أَخَذَ

Бу феъллардан кейин етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда ишлатилади. Мазкур кўшма феълнинг замонини ёрдамчи феъллар аниқлайди: кўшма феъл ўтган замонда бўлса, ёрдамчи феъл ҳам ўтган замонда, кўшма феъл ҳозирги-келаси замонда бўлса, ёрдамчи феъл ҳам ҳозирги-келаси замонда келади. Масалан:

بَدَأَ الْعُمَّالُ يَعْمَلُونَ مِنَ الصَّبَاحِ – Ишчилар эрталабдан ишлай бошладилар.

مِنِ أَوَّلِ أَيْلُولٍ يَصِيرُ التَّلَامِيذَةُ يَذْهَبُونَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ – Ўқувчилар биринчи сентябрдан мактабга қатнай бошлайдилар.

2. Иш-ҳаракатнинг ўтган замонда бажарилганлигини ва ҳозирги замонда ҳам давом этаётганлигини куйидаги ёрдамчи феъллар билдиради:

وَأَصَلَ، مَضَى، تَابَعَ، دَامَ، اسْتَمَرَّ، مَا فَتَى، ظَلَّ، مَا زَالَ، بَقِيَ، مَا بَرِحَ

Бу феъллардан кейин етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда келади. Масалан:

كَانَ شَعْبَنَا يُنَاضِلُ وَ لَا يَزَالُ يُنَاضِلُ مِنْ أَجْلِ السَّلْمِ – Халқимиз тинчлик учун курашган ва ҳозир ҳам курашишда давом этмокда.

تَابَعَ الرَّجُلُ يَسِيرُهُ حَتَّى الْمَسَاءِ – У киши кечгача юришда давом этди.

3. Иш-ҳаракатнинг бажарилиш арафасида турганлигини ёки иш-ҳаракатнинг бажарилишига оз қолганлигини куйидаги феъллар билдиради: كَادَ (а), أَوْشَكَ. феълдан кейин етакчи феъл ҳозирги-келаси замонда, أَوْشَكَ феълдан кейин эса أَنْ юкламаси билан истак майлида келади. Масалан:

كَادَ الطِّفْلُ يَمُوتُ مِنَ الْخَوْفِ – Қўрқинчдан бола ўлай деди.

تُوشِكَ الْكَارِثَةُ أَنْ تُحِلَّ بِي – Менга бир фалокат бўлай деяпти.

كَادَ феъли инкор юкламаси билан келганида, «зўрға»,

«деярли» маъноларини билдиради. Масалан:

لَا نَكَادُ نَفْهَمُ هَذَا – Буни биз зўрға тушунамиз.

لَا أَكَادُ أَعْرِفُهُ – Мен уни деярли танимайман.

4. Иш-ҳаракатнинг амалга ошиш эҳтимоли борлигини عَسَى феъли билдиради ва бу феъл фақат ўтган замон шаклида ишлатилади. Ундан кейинги феъл أَنْ юкламаси билан истак майлида келади. Масалан:

عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَكْتُبَ – Эҳтимол, Зайд ёзар.

Бу феълга баъзан бирикма олмош кўшилиб келади ва у гапнинг эгасини билдиради. Масалан:

عَسَى أَنْ أَرَكَ – Эҳтимол, мен сени кўрарман.

5. Баъзан ئىسّ فەئلى ىنكور ىوكلاماسى ۋازىفاسىدا ھام ىشلاتىلادى. ماسالان: ذرى – بىلموق فەئلىدان:

لا اذرى لست اذرى – بىلمايمان.

لست اذرى يا حبيبى من انا اين انا – مەن بىلمايمان، ەي ھابىبىم، كىممانۇ كەردامان.

Амалий машғулот үчүн топшириқлар

598-ماشқ. Қуйىдағы гаплардан ёрдамчы фەълларни топинг ва унинг ۋазифасини аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الصمت، الصمت، الصمت! أكاد أجن من هذا الصمت... أكاد أختق من هذا السكون وهذا الصمت! 2) الألواح، الألواح... كم عددت هذه الألواح! عددتها وأعددها بالرغم مني ما دمت حيا هنا... 3) ارتمت نفيسة على أمها وانهالت بالبكاء ولم تجد الأم ما تروّح به عن ابنتها وبقيتا تبكيان متعانقتين برهة من الوقت. 4) انتصف النهار وهي ما تزال منبطحة في الفراش. من يرضى بالزواج من امرأة نؤوم؟! 5) راحت البنت تقلب أوراق القصة عابثة ونظرت إلى السطور التالية... 6) سوف تمر القرون والإنسانية لا تنفك تعلق على لسان علمائها وحكمائنها بأن لا جريمة هناك ولا خطيئة وإنما هناك بشر جياع. 7) وضعت زينب الكتاب على صدرها بصورة عفوية وراحت تصغي إلى الأنغام وتبحث في أعماقها عما تعبر عنه. 8) إنك تزعمين الكبر وأنت لا تزالين صغيرة. لم تغيري أبدا منذ عرفتك. 9) كانت الريح عنيفة فخشيت أن يتغير الجو وينزل المطر وأبقي بلا عمل... 10) ثقلت يدي وصارت ترتعش عندما آخذ في صقل الآنية... 11) إنك لا تأتيين وإذا أتيت فلا تفتنين تنذرعين بمختلف الذرائع للعودة إلى دارك. 12) هناك ميزة أخرى لهذه القرية وهي أن معظم شبابها يعملون في فرنسا. أما مثقفوها فلا يكادون يعدون أصابع اليد. 13) كل واحد هنا صار ينتظر أن يمنح شهرية مقابل ما عمله

أو ما لم يعمله أثناء العمل. 14) إن عقول هؤلاء كعقول الضفادع فبدل أن ينصرفوا إلى شؤونهم ويدعوا غيرهم يستريح أخذت نقتتهم الركيكة تملأ الجو ضجة. 15) كان الكثير من الفلاحين ما زال هناك في انتظاره. 16) عسانا أن نقرأ لك في الغد قصيدة. 17) كانت ريح الجنوب فعلا قد أخذت تستعد للوثوب على القرية النائمة. 18) كانت إحدى قصص نجيب محفوظ فوق منضدة النوم مع قصص أخرى فأخذها أحمد ومضى يقلب أوراقها. 19) قدم له الحاج إبراهيم قهوة ولكن ما كاد الفنجان يصل إلى شفثيه حتى سقطت فيه ثلاث ذبابات. 20) ماذا عساها أن تفعل وحدها لمواجهة كل ذلك؟ 21) أخذت البنت قلما وورقا وشرعت تكتب «خالتي العزيزة...». 22) اقتربي! اقتربي مني يا حبيبة نفسي، فقد خمدت النار وكاد الرماد يخفيها... 23) أصبحت تانك العينان تبعثان نورا ويملاً هذا النور القلب انعطافا. 24) كل شيء كان وسيبقى سائرا نحو الحقيقة ولكننا قد تشبنا بأقوالك وتدبرناها وما برحنا نظنها حكمة باهرة. 25) عندما تتقرح الأجفان من حرارة دموعها وتكاد الضلوع تتمزق من ثمو مخبات الصدور لا يجد المرء غير الكلام والشكوى. 26) ماذا تطلبون مني يا بني أُمي، بل ماذا تطلبون من الحياة والحياة لم تعد تحسبكم من أبنائها!؟

599–ماشқ. 598 – машқ сўзларидан фойдаланиб, қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Биз машинага ўтириб, Шоҳимардонга жўнадик, бироқ у ерга етай деган эдикки, машинамиз бузилиб қолди. 2. Барчанинг кўзи одамлар орасидаги ўғрини қидира бошлади. 3. Эҳтимол мен сизларга эртага ўзимдаги энг яхши ашулани айтиб берарман. 4. Ўқувчи кўлидаги китобни варақлай бошлади ва кўзлари тўсатдан қуйидаги сатрларга тушди: 5. Тун ярим бўлди, бироқ акамнинг хонасидаги чироқ ҳали ҳам ёнар эди. 6. Бувимиз жуда ҳам кексайиб қолганлар, қўллари пиёлани зўрға-зўрға ушлайди. 7. Йиллар ўтади, асрлар ўтади,

лекин ўзбек халқи ўзи танлаган йўлдан бораверади. 8. Дехкон кетмонини бир зум ёнига қўйди ва узоқдан келаётган куй овозига кулоқ сола бошлади. 9. Қўшни аёллар бу хабардан жинни бўлаёздилар ва уйларида ўтиролмай, кўчага чиқа бошладилар. 10. Биз гуруҳингиздаги поплик йигитни ақлли ҳисоблаганмиз ва ҳозир ҳам шундай ҳисоблаймиз. 11. Тоғ устидаги қалин туман пастдаги қишлоқ томон тушишга ҳозирлик кўра бошлади. 12. Мен қариндошларимнинг иродасига қарши нима қилишим мумкин? 13. Карим ўрнидан турди ва баланд овоз билан ўқий бошлади. 14. Гоҳо дарсдан сўнг устозимиз ўша машҳур мисрлик ёзувчининг ҳаёти ҳақида гапириб берар эди. 15. Фотима кечқурунгача кутубхонада ўлтираверди. 16. Синглим ҳали ҳам араб тилини зўр иштиёқ билан ўрганмоқда ва у бу ишда катта ютуқларга эришиш арафасида турибди. 17. Кеч кирди ва дехқонлар (мз.) пахта теримидан уйларига қайта бошладилар. 18. Эҳтимол сиз (мн) бу гапларимни тушуниб етасиз. 19. Биринчи курс талабалари арабча гаплаша бошладилар. 20. Мен араб мамлакатларида бўлмаганман, шунинг учун арабларнинг шеvasини зўрға тушунаман.

§ 152. ИЗОҲЛОВЧИ

Изоҳловчи аниқловчининг бир тури бўлиб, отга бошқа бир ном бериш билан уни аниқлаб келади.

Араб тилида мансабни, қариндош-уруғликни, касб-хунарни ва шу кабиларни билдирувчи изоҳловчилар изоҳланмишдан олдин аниқ ҳолатда ва изоҳланмиш билан жинсда ва келишиқда мослашган ҳолда ишлатилади. Масалан:

الطَّالِبَةُ زَيْنَبُ , أَلرَّفِيقُ نُورُ الدِّينِ – толиба Зайнаб, الشَّيْخُ عَبْدُ الْبَاسِطِ عَبْدُ الصَّمَدِ – шайх Абдулбосит Абдуссамад, أَلْمُطْرِبَةُ فَيْرُوزُ – хонанда Феруз.

Булардан ташқари араб тилида маънони кучайтирувчи изоҳловчилар ҳам мавжуд бўлиб, улар, كَلَّ (мз) – иккови; ذَاتٌ، عَيْنٌ، نَفْسٌ – ўша сўзлари воситасида ясалади ва буларни қўллашда икки усул мавжуд:

1. Юқоридаги изоҳловчилар изоҳланмиш билан изофа бирикмасини ташкил этади ва изоҳловчи музоф, изоҳланмиш музоф илайҳи бўлиб келади. Масалан:

تَكَلَّمْتُ مَعَ نَفْسِ الطَّالِبِ – Талабанинг ўзи билан гаплашдим.

فِي ذَاتِ الْوَقْتِ جَاءَ الطُّلَّابُ – Шу вақтнинг ўзида талабалар келишди.

اتَّفَقَ كِلَا الْجَانِبَيْنِ عَلَى هَذَا – Ҳар икки томон шунга келишишди.

2. Изоҳланмиш от аниқ ҳолатда келади ва изоҳловчи бўлиб келган юқоридаги сўзлар изоҳланмишдан кейин у билан келишикда мослашган ҳолда ва изоҳланмишга мос келувчи бирикма олмош билан келади. Масалан:

تَكَلَّمْتُ مَعَ الطَّالِبِ نَفْسَهُ – Талабанинг ўзи билан гаплашдим.

تَكَلَّمْتُ مَعَ الطَّالِبِ عَيْنَهُ – Талабанинг ўзи билан гаплашдим.

فِي الْوَقْتِ نَفْسَهُ جَاءَ الطُّلَّابُ – Шу вақтнинг ўзида талабалар келишди.

Агар изоҳланмиш одамни билдирувчи отдан иборат бўлиб, кўпликда келса, أَنْفُسٌ сўзининг кўплиги ишлатилади. Масалан:

يَجِبُ عَلَى الطَّلَبَةِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَحْتَرِمُوا الْمُدْرَسَ – Талабалар ўзлари ўқитувчини ҳурмат қилишлари керак.

ذَهَبَ التَّلْمِيذَانِ كِلَاهُمَا – Ҳар иккала ўқувчи кетишди.

ذَهَبَتِ التَّلْمِيذَاتَانِ كِلْتَاهُمَا – Ҳар иккала ўқувчи киз кетишди.

Биз илгари кўрган **جَمِيعٌ كُلُّ** сўзлари ҳам ўзлари бири-киб келган сўз билан шу усулда қўлланиши мумкин. Масалан:

تَعَرَّفْتُ بِالطُّلَّابِ جَمِيعِهِمْ – Талабаларнинг барчаси билан танишдим.

ضَيَّعَتِ الْوَقْتَ كُلَّهُ - Вақтнинг ҳаммасини бекор кетказдинг (мз).

Булардан ташқари араб тилида бирор сўзнинг ўрнида ишлатилувчи изоҳловчилар ҳам мавжуд бўлиб, улар **الْبَدَلُ** дейилади. Бундай изоҳловчи изоҳланмишдаги маънони тўлалигича ёки қисман ўз ичига олади. Бу изоҳловчилар изоҳланмишдан кейин келади ва унга мос бўлган бирикма олмошни ўзига қабул қилади ҳамда изоҳланмиш билан бир хил келишикда келади. Масалан:

يُعْجِبُنِي مَخْمُودٌ عِلْمُهُ – Менга Маҳмуднинг билими ёқади (сўзма-сўз: Менга Маҳмуд, унинг билими ёқади).

ضَرَبْتُ سَلِيمًا رَأْسَهُ – Салимнинг бошига урдим (сўзма-сўз: Салимни, унинг бошига урдим).

أَكَلْتُ الرَّغِيفَ نِصْفَهُ – Ноннинг ярмини едим (сўзма-сўз: Нонни, унинг ярмини едим).

تُعْجِبُنِي سَمَرْقَنْدُ هَوَاؤُهَا – Менга Самарқанднинг ҳавоси ёқади (сўзма-сўз: Менга Самарқанд, унинг ҳавоси ёқади).

Амалий машғулот учун топшириқлар

600-машқ. Қуйидаги гаплардан изоҳловчиларни топинг, уларнинг қандай шаклланганига эътибор беринг ва гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) الجداول تسير إلى حبيها البحر والأزهار تتسم لعشيقها النور والغيوم قبط نحو
- مريدها الوادي. 2) أعفني من مآتي السياسة وأخبار السلطة لأن الأرض كلها وطني وجميع
- البشر مواطني. 3) كانت الأمم كلها تشعر بجماعة نفسية إلى تعاليم مترفعة... 4) أنا
- أرى ذاتي غريبا في بلد واحد وخارجا عن أمة واحدة فالأرض كلها وطني والعائلة البشرية
- عشيرتي. 5) قلت: «جئت أطلب الوحدة منك» فقال: «أنا الوحدة نفسها». 6) قد
- ذهب عني الوجع فقلت: «كيف أميز بين الحي والميت وكلاهما يرتعشان أمام العاصفة؟
- 7) أنا مثلك و كلانا متهم بما ليس فيه. 8) صدى صوت المرأة لم يضمحل بعد من زوايا
- منزلي ولكن المرأة نفسها قد رحلت إلى مكان قصي. 9) إن بيت العائلة عبارة عن
- الحجرة ويجتمع فيها كل أفراد العائلة وهذه الحجرة في نفس الوقت تعد بمثابة حجرة
- الاستقبال وحجرة الأكل وأحيانا المطبخ ولا سيما في الشتاء. 10) جلست العجوز رحمة
- ونفيسة وأما خيرة فذهبت تسخن القهوة للعجوز رحمة. 11) سألت السيدة زينب عن
- الطفل أخيها. 12) لما جاءت الطائرات في ذلك الصباح كان مالك وحماته والطفل الحسين
- في دار صديقه. 13) هل أن التعليم هو الطريق إلى الحرية أم لا بل كيف السبيل إلى
- التعليم نفسه؟ ثم أي تعليم؟ 14) إما أن قهوته ليست جيدة وإما أن الشخص لا يدرك
- جيد القهوة من ردينها. وفي كلتي الحالتين يلحق العيب مهنته. 15) أظن أن الناس كلهم
- مثلك. 16) دق الباب وإذا بالطفل عبد القادر يدخل. 17) إن ثقافتها قربت بينهما
- ومكنت كليهما من وجود محادث نبيه في صاحبه. 18) لهذه العوامل كلها كان أحمد يكن
- لأخيه الأكبر تقديرا واحتراما. 19) إن الناس كلهم يتحدثون عن زواج ابنك بابنتي.
- 20) قدمت كلتا المرأتين الإسعافات الأولية إلى الرجلين المصابين. 21) هم يعلمون أن هذا

الأمر يصدر من العميد نفسه. 22) كان المهندس أحمد منذ سنتين عاملا في ذلك المصنع.
23) ذهبت الطيبة ليلي إلى المستشفى. 24) شقة المطربة فاطمة مؤلفة من غرفتين
واسعتين. 25) مدينة القاهرة واقعة على نهر النيل. 26) إن السيدة أم كلثوم فخر البلدان
العربية دائما وأبدا.

601-машқ. Изоҳловчи иштирок этган қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Нил дарёси дунёда энг узун дарёлардан биридир.
2. Ўша газетанинг ўзида мен Тошкент шарқшунослик институти ҳақида катта мақола ўқиган эдим.
3. Фотима билан Марям икковлари бугун эрталаб дугоналариникига кетишган эди.
4. Бу китобларнинг барчасини бир кечада ўқиб чиқолмайсиз (мн).
5. Эртага худди шу пайтда телевизорда ёшлар учун махсус дастур намойиш этилади.
6. Менга Қоҳира шаҳрининг умумий кўриниши ёқади.
7. Дўстим Баҳодир гуруҳимизнинг энг фаол ва энг тиришқок толибидир.
8. Ҳар бир факультетнинг ўз ички қонун-қоидалари мавжуд, бу қоидани ҳар бир толиб ва толиба яхши билиши ҳамда унга амал қилиши керак.
9. Ишчилар ҳар куни завод ва фабрикаларда ишлайдилар, деҳқонлар ҳар куни далада меҳнат қилдилар, шунингдек ҳар бир талаба ҳам ҳар куни ўз устида ишлаши, вазифани ўз вақтида бажариши керак бўлади.
10. Университетимизнинг барча талабалари кеча қишлоққа деҳқонларга ёрдамга жўнаб кетдилар.
11. Ўқитувчимиз матннинг ҳар бир сўзини яхшилаб тушунтиради, сўнг уни талабалардан сўрайди.
12. Кеча Фарида билан Самира дарсга келишмади, бунинг сабабини ҳар иккисидан сўрашимиз керак.
13. Маҳмуд билан Аниса

Миср Араб Республикасига сайёҳ сифатида кетишяпти,
биз уларни кузатиш учун эртага аэропортга чиқамиз.

602- машқ. Қуйидаги мактубни ўрганинг ва уни
ўзбекчага ўғиринг:

رسالة من العراق

أصدقائي الأعزاء، أكتب لكم من بغداد بلد هارون الرشيد وقصص ألف ليلة وليلة.
حضرت أنا وأختي مريم في الأسبوع الماضي وقد زرنا بعض الأماكن التاريخية والمساجد
والمتاحف المشهورة وشاهدنا فيها آثار البابليين، الآشوريين بالإضافة إلى آثار العباسيين
العربية.

وزرنا أيضا مصانع تكرير النفط وسرنا مرارا على شاطئ نهر دجلة.
وفي مدينة البصرة بجنوب العراق رأينا أشجار النخيل العالية وأكلنا كثيرا من التمر
العراقي اللذيذ.

وبعد عودتنا إلى بغداد زرنا الجامعة وتكلمنا مع الطلبة. استقبلنا الطلاب استقبالا
حارا وتحدثت أنا وأختي عن وطننا الحبيب وعن مدنه وقراه وجباله وحقوله واستمع
الطلاب إلينا باهتمام بالغ.

سنعود إليكم في الأيام القليلة المقبلة.

سلامنا لكم ولأسرتكم جميعا وإلى اللقاء.

صديقتكم المخلصة سميرة

603- машқ. Қуйидаги мактубни арабчага ўғиринг:

ВОДИЙДАН ХАТ

Хурматли отажоним ва онажоним! Мен сизларга Ах-
мад ал-Фарғоний юрти бўлган ва ширин-шакар мева-

лари билан дунёга машхур бўлган Фарғона водийсидан ёзаяпман.

Мен ҳозир Фарғона шаҳридаман. Бу ерга мен ўтган ойда етиб келганман. Бир ой мобайнида Марғилон, Қўқон, Наманган, Андижон шаҳарларида бўлдим. У ердаги тарихий обидаларни томоша қилдим. Марғилоннинг машхур атласи, Риштоннинг сопол идиш-товоқлари менда катта таассурот қолдирди. Водий ўзининг мевалари билан дунёга танилган. Айниқса, Наманганнинг олмаси, Қуванинг анори, Андижоннинг ажойиб қовун-тарвузларини емабсиз – дунёга келмабсиз.

Наманган шаҳрида бир ҳафта турдим. У ерда Наманган университети талабалари билан учрашдим. Суриядаги талабаларнинг ҳаёти, қизиқишлари ҳақида гапириб бердим. Улар мени диққат-эътибор билан тинглашди. Андижонда миллий ҳунармандлик намуналаридан сотиб олдим. Уларни ёдгорлик сифатида Дамашққа олиб кетаман.

Онажон, мен яқинда олдиларингизга қайтиб бораман. Сизларга, ака-укаларимга, опа-сингилларимга саломлар йўлламан.

Ҳурмат билан Аҳмад Мустафо, Фарғона шаҳри.

§ 153. БИР МАРТАЛИК ҲАРАКАТ НОМИ

Иш-ҳаракатнинг бир марта содир бўлганлигини билдирувчи сўз бир марталик ҳаракат номи дейилади. Бир марталик ҳаракат номи масдар охирига *ё* ҳарфини қўйиш билан ҳосил бўлади. Масалан:

ضَرَبَ – урмоқ → масдари ضَرْبٌ – уриш, ضَرْبَةٌ – бир марта уриш.

ضَحِكَ – кулмоқ → масдари ضَحْكٌ – кулиш, ضَحْكَةٌ – бир мартаба кулиш.

Бир марталик ҳаракат номи бошқа отлар каби иккилик ва кўплик сонларга эга: ضَحْكَةٌ – бир мартаба кулиш, ضَحْكَتَانِ – икки мартаба кулиш, ضَحْكَاتٌ – кўп мартаба кулишлар.

Кўпинча ة билан тугаган масдарлардан бир марталик ҳаракат номи шу масдардан кейин «وَاحِدَةً» – бир, битта» мослашган аниқловчисини келтириш билан ҳосил қилинади. Масалан: نَجَا (y) – нажот топмоқ → масдари نَجَاةٌ – нажот топиш, نَجَاةٌ وَاحِدَةً – бир марта нажот топиш.

§ 154. ЧЕКЛОВ

Бу грамматик категория араб тилига хос бўлиб, бошқа тилларда учрамайди.

Гапда чеклов бўлиб келган сўз гапнинг кесими ифодалаган маънонинг объектини янада конкретлаштириб, аниқлаб, чегаралаб келади. Чеклов одатда гапнинг эгаси ва кесимидан кейин ёки гапнинг сўнгида ноаниқ ҳолатда тушум келишигида келади. Бунда гапнинг кесими от кесим ҳам, феъл кесим ҳам бўлиб келиши мумкин. Чеклов гапнинг на эгаси, на кесими билан жинсда, сонда мослашмайди. Масалан:

مَحْمُودٌ حَسَنٌ وَجْهًا – Маҳмуд гўзал юзlidir. (сўзма-сўз: Маҳмуд юз жихатидан яхшидир).

مَحْمُودٌ حَسَنٌ خُلُقًا – Махмуд гўзал хулқлидир. (сўзма-сўз: Махмуд хулқ жиҳатидан яхшидир).

مَحْمُودٌ حَسَنٌ نَسَبًا – Махмуд гўзал насаблидир. (сўзма-сўз: Махмуд насаб жиҳатидан яхшидир).

Чеклов кўпинча гапнинг кесими қиёсий ёки орттирма даражадаги сифатдан иборат бўлганида ишлатилади. Масалан:

هُوَ أَصْغَرُ مِنِّي سِنًا – У мендан ёшроқ. (сўзма-сўз: у мендан ёш жиҳатидан кичик).

هُوَ أَصْغَرُ مِنِّي قَامَةً – У мендан пастроқ. (сўзма-сўз: у мендан бўй жиҳатидан кичик).

هُوَ أَصْغَرُ مِنِّي عَقْلًا – У мендан ақлсизроқ. (сўзма-сўз: у мендан ақл жиҳатидан кичик).

Амалий машғулот учун топшириқлар

604–машқ. Қуйидаги феъллардан бир марталик ҳаракат номи ҳосил қилинг:

1	تَظَاهَرَ	2	نَهَضَ	3	أَنَارَ	4	اسْتَقَالَ	5	ابْتَسَمَ	6	انْطَلَقَ
7	فَسَمَ	8	قَرَعَ	9	نَفَخَ	10	حَفَلَ	11	أَرَاقَ	12	اسْتَفْهَمَ
13	أَنْعَمَ	14	أَكَلَ	15	أَقَامَ	16	نَظَرَ				

605–машқ. Қуйидаги гаплар ичидан бир марталик ҳаракат номларини ва чекловларни топинг ҳамда гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الإنسان الحقيقي أكثر الناس حبا لوطنه وأطيهم قلبا. 2) يجب علي كل ساكن في الريف أن يبذل من عرقه حتى تكون أرضه أكثر خضرة وأغنى إنتاجا. 3) إن أذكيا الناس

أحسنهم أخلاقاً. 4) أيام الشباب أعظم نضارة من أيام الشيخوخة. 5) كيف كانت تبدو هذه القرية القفراء لزائريها إذا لم يكن فيها هذا الراعي الطيب فإنه يملأ سماءها أنعاماً. 6) أصبحت دور بلدنا تمتلئ نشاطاً واحتفالاً بمناسبة عيد استقلالنا. 7) طمأنني أختي بإيماءة خفيفة وخرجت من حجرتي بسرعة. 8) ازدادت الدنيا ضيقاً في عيني زينب وخصوصاً عندما دخل أبوها حجرتها. 9) إن أشد الأيام سروراً يصير أعظمها أسي وأسفاً. 10) لما عاد الحسين وجد أخته علي أحسن حال فسراً لذلك وقال مخاطباً إياها: - أ رأيت، إن أمي أحسن علاجاً للمرضي مني. 11) أتمني أن تبقي حياتي دمعة وابتسامة فالدمعة تطهر قلبي وتفهمني أسرار الحياة و غوامضها والابتسامة تدنيني من أبناء مجدي وتكون رمزا لسعادتي. 12) أريد أن أموت شوقاً ولا أريد أن أحيأ مللاً. 13) النظر إلى المدينة الجالسة كالشكلي تحت أطباق الثلوج يدمي قلبي... اسقى السراج زيتاً يا رفيقة عمري. 14) الموسيقى في الحفلة تملأ الجو ألحاناً مفرحة. 15) الأثير يحمل كل ابتسامة وكل تنهدة وهما تصعدان من أعماق قلوبنا. 16) - أهذا هو الإنسان؟ فأجابت بسكينة جارحة: هذه طريق النفس المفروشة شوكا وقطرباً. 17) اقترب الغني من المستعطي وقبله قبله المحبة والمساواة وملأ يده ذهباً. 18) اتركني أرشف الدمع شراباً وأنشق الحزن نسيماً وأذهب إلى الغرب. 19) التفتُ نحو الأزهار فرأيتها تذرف من عيونها قطرات الندي دمعاً. 20) من وراء جدران الحاضر علي مسرح الأجيال الآتية رأيت الجمال عريسا والنفس عروساً والحياة كلها ليلة القدر. 21) عشتُ في هذه الدنيا فرأيت العامل عبداً للتاجر والتاجر عبداً للجندي والجندي عبداً للحاكم والحاكم عبداً للملك. 22) كانت الأيام أخف وطأة علي صدري والليالي أقل سواداً أمام عيني.

§ 155. ҚУРОЛ ОТЛАРИ

Иш-ҳаракатни амалга ошириш воситасини билдирувчи отлар қурол отлари дейилади. Қурол отлари кўпинча I бобдаги ўтимли феъллардан *مِفْعَل*, *مِفْعَال*, *مِفْعَالَةٌ* вазнларида ҳосил бўлади. Масалан:

بَرَد – эговламоқ → *مَبْرُود* – эгов,

كَنَسَ – супурмоқ → *مَكْنَسَةٌ* – супурги,

فَتَحَ – очмоқ → *مِفْتَاح* – очкич.

Кейинги пайтларда араб тилида юқоридаги вазнлардан ташқари *فَعَالَةٌ* вазнида ҳам қурол отлари ҳосил қилинмоқда. Масалан: *ثَلَاجَةٌ* – музлатгич, *دَبَابَةٌ* – танк, *جَرَّارَةٌ* – трактор ва х.з.

Амалий машғулот учун топшириқлар

606-машқ. Қуйидаги феъллардан қурол отлари ҳосил қилинг:

1) *فَتَحَ* (2) *بَرَدَ* (3) *سَطَرَ* (4) *كَنَسَ* (5) *عَرَفَ*

607-машқ. Қуйидаги қурол отларининг қайси феълдан шакланганини аниқланг ва феълнинг маъносидан келиб чиқиб, қандай қурол эканини топинг:

- 1) *مَحْفَظَةٌ* (2) *مُمَسِّحَةٌ* (3) *مَطْرَقَةٌ* (4) *مِحْرَاطٌ* (5) *مِنْشَارٌ* (6) *مِسْوَاكٌ*
- 7) *مِنْجَلٌ* (8) *مِثْقَبٌ* (9) *مِلْعَقَةٌ* (10) *مِسْمَارٌ* (11) *مِرْآةٌ* (12) *مِضْرَبٌ*
- 13) *مِخْفَرٌ* (14) *غَسَّالَةٌ* (15) *دَبَابَةٌ* (16) *مِيزَانٌ* (17) *مِيرَآةٌ* (18) *مِیْصَارٌ*
- 19) *نَظَّارَةٌ* (20) *جَرَّارَةٌ* (21) *ثَلَاجَةٌ* (22) *مِحْسَنٌ* (23) *مِحْرَاقٌ* (24) *مِرْفَاعٌ*
- 25) *عَبَّارَةٌ* (26) *مِصْفَاةٌ*

608-ماشқ. Қуйидаги гаплар ичидан қурол отларини топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) قطعت هذه الصحيفة بالمقراض الكبير. 2) هذا المسمار من الحديد. 3) يحدد الفلاحون الحنطة والشعير بالمنجل. 4) تصنع المرأة من زجاجة وفضة. 5) مصنع التلاجات واقع في مدينة سمرقند. 6) يلبس معظم الشبان في الصيف النظارة السوداء. 7) المطرقة رمز العمل في المصانع أما المنجل فهو رمز العمل في المزارع. 8) أبو هذا الطالب كان مهندسا في مصنع الجرافات الكبير. 9) تسهل المكينة الكهربائية أشغال ربات البيت المنزلية. 10) تتم تنقية مياه الشرب في المدن الكبيرة بواسطة المصفاة الكهربائية. 11) الأقلام والدفاتر والمساطر من أهم أدوات التلاميذ الدراسية.

ЙИГИРМА ИККИНЧИ МАТН

عليشير نوائي

عليشير نوائي هو الشاعر والعالم الفذ للشعب الأوزبكي وهو أحد من الشخصيات البارزة علي مستوى الأدب العالمي.

ولد الشاعر نوائي في التاسع من شهر فبراير عام ألف وأربعمئة وواحد وأربعين الميلادي في مدينة هرات وتحتفل جمهوريتنا سنويا بيوم ميلاد هذا المفكر العظيم علي أوسع نطاق كعيد ثقافي لشعب أوزبكستان. كان أبوه غياث الدين رجلا ذكيا مثقفا ولذا اهتم اهتماما كبيرا بتعليم ابنه وتثديبه فتعلم نوائي القراءة والكتابة وهو في الرابعة من عمره فأحب الأدب كما تعلم أساليب كتابة الخطوط وبرع فيها. قرأ عليشير كثيرا من مؤلفات الشعراء الفرس وتذوقها وبعد مدة قصيرة شرع في كتابة الأشعار.

بعد أن استولي حسين بايقرا زميل عليشير في الدراسة علي الحكم وأصبح ملكا تم تعيين عليشير وزيرا ومستشارا له وبالرغم من أنه انتسب إلي الطبقات العليا في المجتمع إلا أنه دافع دائما عن مصالح الشعب ودعا الناس في مؤلفاته إلي العدالة والفضيلة والأخلاق

الحميدة وشهر بالظلم والتعذيب وبذلك فقد اكتسب سمعة عظيمة بين البسطاء وعامة الشعب.

في ذلك الوقت الذي عاش فيه نوائي كانت تُعتبر كتابة المؤلفات باللغة التركية عيبا كبيرا ولكن جهود نوائي ومحبة الناس له سمحتا له بإبراز إمكانيات اللغة التركية الواسعة وأثبت أن اللغة التركية غنية وقوية مثل باقي اللغات الأخرى ولقد كتب نوائي أشعارا جيدة باللغة الفارسية أيضا وهذه الأشعار وُضعت في ديوانه المسمي بـ "ديوان الفاني".

في السنوات الأخيرة من عمره كتب نوائي عدة مجموعات شعرية وعلمية من بينها مؤلفته بعنوان "خمسة" وهي تضم خمس روايات شعرية وديوانه المسمي بـ "خزائن المعاني" وبذلك أضاف مساهمة كبرى في كنز الأدب العالمي وكذلك كتب في هذه الفترة مؤلفته العلمية المكرسة لمقارنة اللغتين التركية والفارسية وتُسمّى مؤلفته هذه بـ "محاكمة اللغتين" وهذه المؤلفة لها أهمية بالغة في دراسة تاريخ اللغة الأوزبكية.

وتوفي الشاعر نوائي في مدينة هرات في الثالث من يناير عام ألف وخمس مائة وواحد بعد أن ترك لنا حوالي أربعين مؤلفة أدبية وعلمية وأخلاقية.

609-ماشқ. Ўйигирма иккинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ёдланг ва ўзбекчага ўғиринг.

610-ماشқ. Ўйигирма иккинчи матн асосида қўйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) من هو عليشير نوائي؟ 2) متى وأين ولد نوائي؟ 3) ما اسم أبي نوائي؟ 5) متى تعلم عليشير القراءة والكتابة؟ 6) من هو حسين بايقرا؟ 7) عن مصالح من دافع نوائي كوزير و مستشار الدولة؟ 8) إلى أي شئ دعا الشاعر الناس في مؤلفاته؟ 9) ماذا اثبت نوائي طوال عمره؟ 10) هل كتب الشعراء الآخرون أشعارهم في ذلك الحين باللغة التركية؟ 11) هل لعليشير نوائي أشعار باللغة الفارسية أيضا؟ 12) ماذا كتب شاعرنا

العظيم في السنوات الأخيرة من عمره؟ 13) عن أي شيء بحث نواني في مؤلفته " محاكمة اللغتين؟" 14) متى توفي شاعرنا العبقرى؟ 15) لماذا نحتفل سنويا بيوم ميلاده كعيد قومي؟

611-ماشқ. Ёигирма иккинчи матндан ёрдамчи феълларни ажратиб олинг, уларнинг вазифасини аниқланг.

612-ماشқ. Ёигирма иккинчи матндан мутлақ инкорни, изоҳловчиларни, чекловни ва қурол отларини топинг.

613-ماشқ. Ёигирма иккинчи матн сўзларидан фойдаланиб, ўзбек мумтоз шоирларидан бирининг ҳаёти ҳақида ишио ёзинг.

614-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг.

أحد الشخصيات البارزة، على مستوى الأدب العالمي، بالرغم من ...، في السنوات الأخيرة، مؤلفات أدبية وعلمية وأخلاقية، مصنع الثلجات، معظم الشبان، مكسة كهربائية، تنقية مياه الشرب، أيام الشباب، في الأسبوع الماضي، الأماكن التاريخية، أشجار النخيل العالية، استقبال حار، صدى الصوت، فكرة جميلة، أفراد العائلة، انتصف النهار، بصورة عفوية، قصص نجيب محفوظ، شعاع الفجر، ضحية بريئة، بريق الذبحر والألم، في قديم الزمان، لغتنا العربية، علي متن الطائرة، شوارع طشقند، مصنع السيارات الحديثة بأسكته، موضوع لا قيمة له، خفايا الإنسان، عروس الأحلام.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ ҚИСМ
ЯНГИ ИБОРАЛАР

ابن عشرين йигирма ёшли

йигит

أحمد شوقي Аҳмад Шавқий

(Миср шоири)

أم كلثوم Умм Кулсум (Миср

хонандаси)

إنجلترا Англия

بالأكمل тўлалигича

البردة «Бурда» касидаси,

касидаи Бурда (пайгамбаримизга бағишланган)

بُطرسبرج Петербург

بقيادة ...бошчилигида

جامعة عدن Адан университети

جبل روينزور тоғи

جبل كليمانجارو

тоғи

جبل مونت كينيا тоғи

جملة اسمية от кесимли гап

جملة فعلية феъл кесимли гап

جمهورية اليمن الديمقراطية الشعبية

Яман Халқ Демократик

Республикаси

حفظ عن ظهر القلب I ёд олмоқ,

ёдламоқ

دجلة Тигр (дарё)

رأس الرجاء الصالح Яхши Умид

бурни (Африкада)

روسيا الاتحادية Россия Федера-

цияси

رياض السباطي Риёз ас-Сунбо-

тий (Миср бастакори)

السافانا Саванна

شهادة السائقين ҳайдовчи гувоҳ-

номаси

صلى الله عليه وسلم у Зотга Аллоҳ-

нинг салавоти ва саломи

бўлсин! (пайгамбаримизнинг исмларига қўшиб айтиладиган ибора)

طبقا ...га асосланиб

على مبعده من ...дан узокда

عز فاسلي ёз фасли

داووميدا, ёз бўйи

الفرات Евфрат (дарё)

قاموس المنجد «Ал-Мунжид»

луғати

قناة السويس Сувайш канали

قهوة قذقد қадқад қаҳваси

(Жазоирдаги қаҳва турларидан бири)

قهوة موز муз қаҳваси (Жазоирдаги қаҳва турларидан бири)

كalahari Калахари (тоғ)

كلية دار العلوم Дору-л-улум

факультети (Қоҳира университетиде)

لقب ادبي адабий тахаллус

المجلس الأعلى Олий Мажлис

المحيط الأطلنطي Атлантика

океани

المحيط الهندي Ҳинд океани

مرعى استوائي тропик ўсимлик

مسقط قاني шовва, шаршара

مقياس النيل ниломер, Нил

дарёси сувини ўлчайдиган курилма

ميهايرتز мегагерц

نهر الكونغو Конго дарёси

نهر النيجر Нигерия дарёси

§ 156. SON

Араб тилида ҳам сонлар санок ва тартиб сонларга бўлинади. Санок сонлар ҳам, тартиб сонлар ҳам куйидаги сўзлар асосида ясалади:

Сонлар	Мз	Мн
бир	واحد، أحد	واحدة، إحدى
икки	اثنان	اثنتان
уч	ثلاث	ثلاثة
тўрт	أربع	أربعة
беш	خمسة	خمس
олти	ست	ستة
етти	سبع	سبعة

саккиз	ثَمَان	ثَمَانِيَّة
тўкқиз	تِسْع	تِسْعَةَ
ўн	عَشْرَ (عَشْر)	عَشْرَةَ (عَشْرَة)
йигирма	عِشْرُونَ	عِشْرُونَ
ўттиз	ثَلَاثُونَ	ثَلَاثُونَ
кирк	أَرْبَعُونَ	أَرْبَعُونَ
эллик	خَمْسُونَ	خَمْسُونَ
олтмиш	سِتُونَ	سِتُونَ
етмиш	سَبْعُونَ	سَبْعُونَ
саксон	ثَمَانُونَ	ثَمَانُونَ
тўқсон	تِسْعُونَ	تِسْعُونَ
юз	مِائَةٌ (مِائَة)	مِائَةٌ (مِائَة)
минг	أَلْف	أَلْف
миллион	مِلْيُون	مِلْيُون
миллиард	مِلْيَار	مِلْيَار

Эслатма. Бу сонлар ичидан إِحْدَى – келишикда турланмайдиган сўз, اثنان - اثنان – иккилик сон каби турланадиган сўз, 20 дан 90 гача сонлар музаккар тўғри кўплик каби, қолганлари эса уч келишикли сўзлардир.

اَحَدٌ сўзи гапда «кимдир» гумон олмоши ёки инкор гапларда «ҳеч ким» маъносида ҳам ишлатилади. Масалан:

جَاءَنِي أَحَدٌ – Олдимга кимдир келди.

مَا جَاءَنِي أَحَدٌ – Олдимга ҳеч ким келмади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

615-машқ. Сонларни ифодаловчи сўзларни ёд олинг.

616-машқ. Қуйидаги сонларни музаккар ва муаннас жинсда арабча айтинг:

Саксон, минг, миллиард, етмиш, икки, ўн, йигирма, тўксон, тўрт, юз, саккиз, олти, қирқ, бир, етти, беш, эллик, уч, олтмиш, миллион.

§ 157. 1-10 гача САНОҚ СОНЛАРНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

1 ва 2 санок сонини ифодалаш учун сонни ишлатмаслик мумкин, чунки бирлик ва иккилик грамматик категорияси предметнинг битта ёки иккиталигини кўрсатиб туради. Масалан:

كِتَابٌ – китоб ёки битта китоб,

مَجَلَّتَانِ – иккита журнал.

Лекин предметнинг бир ёки иккиталиги таъкидланиши керак бўлса, (وَاحِدَةً) (وَاحِدٌ), ёки اثنان (اثنان) сонлари саналмиш отдан кейин қўйилади ва саналмиш от билан мослашган аниқловчи каби тўрт жиҳатдан мослашади. Масалан:

لِي كِتَابٍ وَاحِدٍ – Менда битта китоб бор.

فِي الْكِتَابِ الْوَاحِدِ حَقِيقَةٌ – Битта китобда хақиқат бор.

أَشْتَرَيْتُ كِتَابًا وَاحِدًا – Битта китоб сотиб олдим.

فِي الْمَجَلَّتَيْنِ الْاِثْنَيْنِ مَقَالَتَانِ – Икки журналда иккита мақола бор.

إِنَّ هَاتَيْنِ الْمَجْلَتَيْنِ الْأَثْنَيْنِ تُعْجِبَانِي – Чиндан бу иккита журнал менга ёқади.

3 - 10 гача бўлган сонлар саналмиш билан икки усулда бирикади:

1. Сон билан саналмиш от изофа ташкил этади. Бунда сон музоф, саналмиш от музоф илайҳи бўлиб келади. Сон саналмиш от бирлигининг жинсига тескари жинсда келади, саналмиш от эса, ноаниқ ҳолатда кўпликда келади. Масалан:

أَرْبَعَةُ بُيُوتٍ – тўртта уй,

سَبْعُ عُرُفٍ – еттита хона,

عَشْرَةُ أَيَّامٍ – ўн кун.

8 сони муаннас от билан ишлатилганида, келишикларда قَاصٍ عَالٍ, сўзи каби турланади. Масалан:

ثَمَانِي سَاعَاتٍ – 8 соат,

فِي ثَمَانِي سَاعَاتٍ – 8 соатда,

أَنْتَظَرْنَا ثَمَانِي سَاعَاتٍ – 8 соат кутдик.

Изофа қоидасига мувофиқ гапдаги бажараётган вазифасига қараб, соннинг келишиги ўзгаради холос. Масалан:

فِي أَرْبَعِ عُرُفٍ طُلَّابٌ – Тўртта хонада талабалар бор.

أَشْتَرَتِ الْجَامِعَةُ سَبْعَةَ بُيُوتٍ – Университет еттита уй сотиб олди.

عُطَلْنَا الشَّتَوِيَّةَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ – Қишки каникулимиз ўн кун.

Умумий қоидага биноан бундай изофалар **مِنْ** предлоги ёрдамида ажратилиши ҳам мумкин. Масалан:

رَأَيْتُ أَرْبَعَةَ مِنَ الطُّلَّابِ – Тўрт талабани кўрдим.

3 - 10 гача бўлган маълум сонни билдирган «бир неча» сўзи ҳам (بِضْعَةٌ، بَضْعٌ) саналмиш от билан 3 - 10 гача бўлган сон каби изофа ҳосил қилади. Масалан:

بِضْعَةُ أَيَّامٍ – бир неча кун,

بِضْعُ لَيَالٍ – бир неча тун.

2. Аввал саналмиш от, сўнг сон келади. Бунда ҳам соннинг жинси саналмиш отнинг жинсига тескари бўлиши шарт. Гапдаги вазифасига қараб икковининг келишиги ўзгариши мумкин. Масалан:

الأَرْكَانُ الْخَمْسَةُ لِلْإِسْلَامِ – Исломнинг беш рукни,

تَعَلَّمْنَا الْأَرْكَانَ الْخَمْسَةَ لِلْإِسْلَامِ – Исломнинг беш рукнини

ўргандик. الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ – Беш вақт намоз.

Амалий машғулот учун топшириқлар

617-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) عائلتنا عبارة عن ثمانية أشخاص. (2) في مجموعتنا سبعة طلاب وتسع طالبات.
- 3) قرأت هذا النص خمس مرات وحفظته عن ظهر قلبي. (4) جاء إلي بيتنا اليوم ثلاث جرائد وأربع مجلات. (5) اشتريت من دكان الصحف مجلة واحدة وجريدتين اثنتين.
- 6) أختي أصغر مني بخمس سنوات. (7) يعمل أبونا في مصنع الطائرات منذ عشر سنوات.
- 8) تدرس أختي الكبيرة اللغتين العربية والفارسية في معهد الاستشراق بطشقند أما أختي الصغيرة فتكون بعد ثلاث سنوات طالبة بجامعة أوزبكستان الأهلية. (9) جرح مالك جرحا بليغا وبقي تحت العلاج ستة أشهر كاملة، منها ثلاثة في بيت العجوز صانعة الفخار.
- 10) أنواع القهوة ثلاثة: قهوة "موز" بها قليل جدا من السكر وقهوة "قدقد" يتساوى فيها مثقالا السكر واللبن وقهوة حلوة. (11) القرية سليمة بين أحضان الجبال وسكانها نيام

ولكن جدي لم تستطع يوما وتقلبت عشرات المرات في فراشها. 12) كان الموقد حفرة صغيرة في الأرض بزاوية البيت وإلى جانبه الأثافي الثلاث لا تزال نظيفة.

618-машқ. Қуйидаги ибораларни арабчага ўғиринг:

Учта талаба, саккизта дугона, иккита ўқитувчи, тўртта китоб, еттита дарс, тўққизта хона, бешта доска, олтита гап, саккизта дераза, ўнта газета, еттита институт, иккита университет, битта Ватан, уч минут, бешта журнал, олтита қалам, ўнта стол, еттита шаҳар, тўртта чизғич.

619-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Талабалар кеча бу журналдан тўртта мақолани таржима қилдилар. 2. Биз бу қийин дарснинг олтита машқини бажардик. 3. Мен эрталаб икки пиёла қайнатилган сут ичдим. 4. Дўстим бу машқдаги тўққизта гапни уч минутда ўқиб бўлди. 5. Акам Искандария шаҳрида беш кун турган. 6. Бу стол устида еттита арабча ва учта инглизча газета турипти. 7. Ҳар бир талаба университетда бу йилдан бошлаб тўрт йил ўқийди. 8. Гуруҳимизда ҳозир бешта толиб ва саккизта толиба мавжуд. 9. Дўстимнинг квартирасида ҳозир ҳеч ким йўқ. Ҳаммалари ишга ва ўқишга кетишган. 10. – Йўлда бирор кишини учрата олдингизми (ми)? – Йўқ, йўлда мен ҳеч кимни учратмадим. 11. Бу ҳақида мен сизларга икки соатдан кейин айтиб бераман. 12. Беш минутдан кейин дарсларга кўнғироқ чалинади.

620-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида гаплар тузинг:

1) أربع غرف، 2) من ثلاث نوافذ، 3) باب واحد، 4) أريكتان، 5) ستة كتب، 6) ثلاث خرائط، 7) ثمانى دور السينما، 8) عشر مدن صغيرة، 9) خمس قري، 10) سبعة أبحر، 11) تسعة بيوت، 12) أربعة شوارع، 13) ساحتان كبيرتان، 14) أربعة مفاتيح.

621-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг.

Шоҳимардон тоғлари; менинг энг яхши ашулам; узокдан келаётган куй овози; кўшни аёллар; қариндошларимнинг иродаси; машҳур мисрлик ёзувчи; зўр иштиёқ билан; катта ютуқларга эришмок; арабларнинг шевалари; Нил дарёси; Тошқент Шарқшуноелик институти; эртага худди шу пайтда; ички қонун-қоидалар; Аҳмад Ал-Фарғонийнинг юрти; тарихий обидалар; Наманганнинг олмаси; миллий ҳунармандчилик намуналари; Наманган университети талабалари; ҳаммангизга саломлар; ёшлик йилларимиз; ёзги каникул; порлоқ ва мунаввар келажак; саноати тараққий этган мамлакат; қора чой; ҳосилдор ер.

§ 158 11 - 19 гача САНОҚ СОНЛАРНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

11 - 19 гача бўлган сонлар саналмиш билан қуйидагича муносабатда бўлади:

1. 11 сони саналмиш от билан жинсда тўғри мослашади ва ҳар уч келишиқда ҳам танвинсиз тушум келишиғида келади. Саналмиш от эса ноаниқ ҳолатда

бирликда тушум келишигида келади. 1 сони учун أَحَدٌ -
إِحْدَى варианты ишлатилади. Масалан:

فِي مَدِينَتِنَا أَحَدَ عَشَرَ مَتْحَفًا – Шаҳримизда 11 та музей бор.

فِي مَدِينَتِنَا إِحْدَى عَشْرَةَ مَكْتَبَةً
бор.

فِي أَحَدَ عَشَرَ مَتْحَفًا – 11 та музейда.

فِي إِحْدَى عَشْرَةَ مَكْتَبَةً – 11 та кутубхонада.

زُرْنَا أَحَدَ عَشَرَ مَتْحَفًا – 11 та музейни зиёрат қилдик.

2. 12 сони ҳам саналмиш от билан шундай муноса-
батда бўлади. Фақат 2 сони أَنْتَا، أَنْتَا шаклида, қаратқич ва
тушумда эса أَنْتِي، أَنْتِي шаклида бўлади. Масалан:

لِجَارِنَا أَنْتَا عَشْرَ وَوَلَدًا – Қўшнимизнинг 12 та боласи бор.

جَاءَتِ أَنْتَا عَشْرَةَ طَالِبَةً – 12 та толиба келди.

فِي أَنْتِي عَشْرَ بَيْتًا – 12 та уйда.

فِي أَنْتِي عَشْرَةَ مَكْتَبَةً – 12 та кутубхонада.

3. 13 - 19 гача бўлган сонлар ҳар доим танвинсиз
тушум келишигида бўлади. Бирлар хонасининг жинси
саналмиш от жинсига тесқари, ўнлар хонасининг жинси
саналмиш от жинси билан бир хил бўлади. Масалан:

سَبْعَةَ عَشَرَ عَامًا – 17 йил,

فِي سَبْعَةَ عَشَرَ عَامًا – 17 йилда,

تِسْعَ عَشْرَةَ مَدِينَةً – 19 та шаҳар,

فِي تِسْعَ عَشْرَةَ مَدِينَةً – 19 та шаҳарда,

أَرْبَعَ عَشْرَةَ طَاوِلَةً – 14 та стол.

§ 159. 20 - 99 гача САНОҚ СОНЛАРНИНГ ИШЛАТИЛИШИ

Бу сонларни ишлатишда қуйидагиларга эътибор бериш керак:

1. 21, 31, 41 ва ҳ.к. 91 даги 1 рақами учун кўпинча *وَاحِدٌ* – *وَاحِدَةٌ* варианты олинади ва у саналмиш от билан жинсда тўғри мослашади. Бирлар хонаси билан ўнлар хонаси *و* боғловчиси ёрдамида бирикади ҳамда саналмиш от бирликда ноаниқ ҳолатда тушум келишигида келади. Сонлар эса ҳар уч келишикда уч хил турланади:

وَاحِدٌ وَثَلَاثُونَ مِثْرًا – 31 метр,

وَاحِدَةٌ وَ عِشْرُونَ مَجَلَّةً – 21 та журнал,

فِي وَاحِدٍ وَ ثَلَاثِينَ مِثْرًا – 31 метрда,

قَرَأْتُ وَاحِدَةً وَ عِشْرِينَ مَجَلَّةً – 21 та журнални ўқидим,

ثَمَنُ وَاحِدَةٍ وَ عِشْرِينَ مَجَلَّةً – 21 та журналнинг нархи.

2. 22, 32, 42 ва ҳ.к. 92 даги 2 рақами учун *اِثْنَانٌ* – *اِثْنَانٌ* сўзлари олинади ва у саналмиш от билан жинсда тўғри мослашади. Бу сонларнинг саналмиш от билан бирикуви 21, 31, 41 кабиларнинг бирикуви билан бир хил бўлади.

Масалан:

اِثْنَانٌ وَ عِشْرُونَ كِتَابًا – 22 та китоб,

فِي اِثْنَيْنِ وَ عِشْرِينَ كِتَابًا – 22 та китобда,

قَرَأْتُ اِثْنَيْنِ وَ عِشْرِينَ مَجَلَّةً – 22 та журнални ўқидим,

اِثْنَانٌ وَ خَمْسُونَ مَجَلَّةً – 52 та журнал,

فِي اِثْنَيْنِ وَ خَمْسِينَ مَجَلَّةً – 52 та журналда,

اَشْتَرَيْتُ اِثْنَيْنِ وَ خَمْسِينَ مَجَلَّةً – 52 та журнал сотиб олдим.

3. 23, 33, 43 ва ундан юқори сонларда бирлар хонаси саналмиш от билан жинсда тескари мослашади. Ўнлар хонаси билан و боғловчиси ёрдамида бирикади. Ҳар уч келишиқда турланади. Саналмиш от бирликда ноаниқ ҳолатда тушум келишиғида келади. Масалан:

تِسْعَةَ وَ أَرْبَعُونَ مِثْرًا – 49 метр,

فِي تِسْعَةِ وَ أَرْبَعِينَ مِثْرًا

سِتُّ وَ ثَمَانُونَ رِيشَةً

أَشْتَرَيْتُ سِتًّا وَ ثَمَانِينَ رِيشَةً – 86 та перо сотиб олдим.

4. 20 - 90 гача яхлит сонлар билан келган саналмиш от бирликда тушум келишиғида ноаниқ ҳолатда келади. Гапдаги вазифасига кўра, келишиқларда соннинг ўзи турланади. Масалан:

عِشْرُونَ كِتَابًا – 20 та китоб,

فِي عِشْرِينَ كِتَابًا

قَرَأْتُ عِشْرِينَ كِتَابًا – 20 та китоб ўқидим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

622-машқ. Қуйидаги рақамларни музаккар ва муаннас жинсда арабча айтинг:

Йигирма беш; ўн олти; тўксон тўққиз; ўттиз беш; қирқ икки; эллик бир; ўн сакқиз; йигирма тўққиз; ўн бир; эллик тўрт; йигирма икки; ўн икки; олтмиш тўққиз; ўттиз олти; ўн уч; саксон сакқиз; ўн тўққиз; етмиш икки.

623-машиқ. Қўйидаги гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) في هذا الكتاب المدرسي ثمانى عشرة حكاية صغيرة. 2) في تلك المدينة ثلاث مكتبات وأربع وستون مدرسة ثانوية ومسرحان وعدة دور السينما. 3) في السنة الماضية قرأنا من هذا الكتاب المدرسي سبعة وأربعين درسا. 4) سأل صديقي المعلم عن أربعة وعشرين سؤالاً. 5) سمعت من أخي الكبير أن أستاذنا كتب في هذه السنة اثنتي عشرة مقالة مهمة في المجلات العلمية المختلفة. 6) عمر والدي الآن اثنان وخمسون سنة. 7) كل يوم في كليتنا أربعة دروس. 8) في كل درس ثمانون دقيقة. 9) توجد في هذا الدرس سبع وأربعون كلمة وخمس عشرة عبارة عربية وأحد عشر تمريناً نحويًا وصرفيًا. 10) حصل خمسة وثلاثون تلميذاً علي شهادات السائقين. 11) أقصر شهر السنة هو شباط (فبراير) وفيه ثمانية وعشرون أو تسعة وعشرون يوماً. 12) في هذا الشارع الكبير تسعة وتسعون بيتاً ضخماً. 13) درسنا اليوم في الدرس ثمانى عشرة كلمة عربية جديدة. 14) قرأنا في هذا الكتاب المدرسي خمسة عشر درسا. 15) كان المكان المعين يبعد عن المدينة حوالي خمسة عشر كيلومتراً. 16) لم تكن سن صديقي تتجاوز ثمانيا وعشرين سنة. 17) ابن عشرين رأى بالأمس علي الينبوع صبية جالسة بين الصبايا فأحبها. 18) قد سرتُ خمساً وعشرين مرة حول الشمس ولا أدري كم مرة سار القمر حولي.

624-машиқ. Қўйидаги ибораларни арабчага ўғиринг:

Ўн битта журнал; ўн еттита китоб; йигирма саккизта ўчирғич; ўттиз иккита чизғич; қирқ тўртта дафтар; элликта портфель; олтмиш тўққизта стул; етмиш тўрт-та стол; саксон саккизта қалам; тўқсон еттита уй; ўн тўртта хона; ўн иккита мақола; ўн бешта дўст; ўн етти-та толиб; ўн олтита бино; эллик тўртта эшик; олтмиш иккита шаҳар; ўттиз йил; йигирма

бешта газета; етмиш бешта маъруза; саксон битта ўқувчи қиз.

625-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўзгиринг:

1. Бугун шахримизда ҳаво ҳарорати ўттиз тўққиз даражага кўтарилди. 2. Бу бинода қирқ учта квартира бор. 3. Катта хонадаги ўн иккита стулни, диванни ва ойнани магазиндан кеча сотиб олдик. 4. Дугонам бугун ўттиз иккита янги сўзни ёд олди. 5. Бир кун йигирма тўрт соатдан иборат. 6, Айрим ойларда ўттиз кун, айримларида эса, ўттиз бир кун бор. 7. Бизнинг ён кўшнимиз ўн икки фарзандни тарбиялаган. 8. Акам кеча фарзандларига бозордан олтмиш тўртта дафтар олиб келди. 9. Дарсликдаги бу матнда ўттиз олтита номаълум сўз бор. 10. Кўп қаватли бу бинода олтмиш тўққизта одам яшайди. 11. Томошабинлар хонанда аёлнинг бу ашуласига тахминан ўн беш минут қарсак чалдилар. 12. Нефтни қайта ишлаш заводига яна қирқ бешта янги ишчи қабул қилинди. 13. Бизнинг курсимизда ҳозир олтмиш саккизта толиба ўқийди, йил бошида уларнинг сони етмиш тўртта эди. 14. Амир Темур хотирасига бағишланган илмий-назарий конференция университетимизда ўн уч кун давом этди. 15. Араб мамлакатлари радиоэшиттиришларини ўттиз бир ва йигирма беш метрли тўлқинларда ҳар куни эшитишларингиз (мз.) мумкин. 16. Бу машҳур ёзувчининг янги қиссасидан саксон уч бетни тўрт минут ичида ўқиб бўлдим.

626-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида арабча гап тузинг:

Ўттиз олтита газетадан, қирқ бешта ишчи ҳузурида, эллик иккита ўқувчи болани, олтмиш саккизта толиба,

етмиш еттита журналда, ўттиз еттита ўқитувчи билан бирга, эллик иккита аудитория учун, ўн олтита ойна ёнида, қирқ иккита кўприк устида, йигирма олтита мамлакатдан, ўн иккита стол устида, ўттиз саккизта пиёлани.

627-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганнг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

أولوغيك: إنني أود أن أمتحنك يا نجيب كطالب مجتهد مصري، من هو أحمد شوقي.

نجيب: أحمد شوقي هو شاعر مصري مشهور جدا.

أولوغيك: هل له لقب أدبي؟

نجيب: نعم، له لقب أدبي وهو أمير الشعراء.

أولوغيك: لماذا هو يسمي بهذا اللقب؟

نجيب: لأنه أشهر وأفد شاعر مصري.

أولوغيك: أين ومتي ولد أحمد شوقي؟

نجيب: إنه ولد عام 1868 م في القاهرة.

أولوغيك: وأين تعلم؟

نجيب: تعلم أولا في القاهرة ثم سافر إلى فرنسا وواصل دراسته.

أولوغيك: هل هو زار البلدان الأخرى أيضا؟

نجيب: زار أحمد شوقي إنكلترا والجزائر وإسبانيا.

أولوغيك: ما اسم ديوانه الشعري؟

نجيب: يسمي ديوانه بـ "الشوقيات" ويضم ديوانه هذا معظم أشعاره الشهيرة.

أولوغيك: هل له مسرحيات أيضا؟

نجيب: نعم، له عدة مسرحيات.

أولوغيك: وما اسم قصيدته عن سيدنا محمد صلي الله عليه وسلم؟

نجيب: إنما تسمى "فمّج البردة" وهذه القصيدة لا تزال في أفواه المصريين والعرب جميعا لأن سيدة الغناء العربي كوكب الشرق أم كلثوم غنتها في حينها في تلحين الموسيقار العظيم رياض السنباطي.

أولوغبيك: أنت يا نجيب طالب مجتهد ونشيط فعلا، شكرا جزيلًا لإجابتك.

628-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Солим: Айтинг-чи, дўстим Бекпўлат, Абдулла Қодирий ким бўлган?

Бекпўлат: Абдулла Қодирий ҳозирги ўзбек адабиётининг йирик намояндаларидан бири бўлган.

Солим: У қачон ва қаерда туғилган?

Бекпўлат: У 1894 йилда Тошкентда савдогар оиласида дунёга келган.

Солим: Қодирий қаерларда ўқиган?

Бекпўлат: У аввал эски услубдаги мактабда, сўнг рус мактабида таълим олган.

Солим: Бирор журналга у асос солганми?

Бекпўлат: Ҳа, у «Муштум» сатирик журнали асосчилари ва иштирокчиларидан биридир. Унинг жуда кўп ҳикоя, мақола ва турли хабарлари шу журналда чоп этилган.

Солим: Унинг йирик асарлари ҳам бўлса керак?

Бекпўлат: Албатта. У ўзбек романчилигининг отасидир. 1925 йилда у «Ўтган кунлар» романини ёзган. Унда ўзбек халқининг ўн тўққизинчи асрдаги ҳаёти тасвирланган.

Солим: Бошқа роман ҳам ёзганми?

Бекпўлат: Ҳа, унинг иккинчи романи «Меҳробдан чаён» деб аталади. Бу романда Худоёрхон замонида Қўқон шаҳрида бўлиб ўтган воқеалар ҳикоя қилинади.

Солим: Қишлоқ ҳаётига бағишланган асари ҳам борми?

Бекпўлат: Ҳа, у қишлоқ ҳаётига оид «Обид кетмон» романини ёзган.

Солим: Ёзувчи қачон вафот этган?

Бекпўлат: У 1937 йилда миллатчиликда айбланиб, ўлимга ноҳақ ҳукм этилган ва, афсуски, ҳукм ижро этилган.

Солим: Қодирий ҳақидаги бу маълумотларингиз учун сизга катта раҳмат, дўстим Бекпўлат.

Бекпўлат: Арзимаиди. Саломат бўлинг, дўстим Солим.

§ 160. 100 ВА УНДАН ОРТИҚ САНОҚ СОНЛАР

Бу сонларни ишлатишда қуйидагиларни билиш керак:

1. 100, 1000 каби яхлит сонлар саналмиш от билан изофа ҳосил қилади. Музоф илайҳи бўлиб келган саналмиш от ноаниқ ҳолатда бирликда келади. Масалан:

مِئَةُ مَسَاءٍ – юз окшом,

فِي مِئَةِ مَسَاءٍ – юз окшомда,

قَضَيْنَا مِئَةَ مَسَاءٍ – юз кечани ўтказдик,

أَلْفُ لَيْلَةٍ – минг кеча,

فِي أَلْفِ لَيْلَةٍ – минг кечада,

قَضَيْتُ أَلْفَ لَيْلَةٍ – минг кечани ўтказдим.

2. 200 ва 2000 каби яхлит сонлар ҳам шу тахлит ясалади. Фақат бу сонларнинг иккилик шакли олинади. Масалан:

مِئَاتَا مِائَةٍ – 200 оқшом,

فِي مِئَاتِي مِائَةٍ – 200 оқшом,

أَلْفَا لَيْلَةٍ – 2000 кеча,

فِي أَلْفِي لَيْلَةٍ – 2000 кечада ва ҳ.з.

3. 1000 гача бўлган юзликларда «юз» сўзига саналмиш от сифатида қаралади, лекин у бирликда келади. Саналмиш от билан эса изофа занжири ҳосил қилинади. Масалан:

ثَلَاثُونَ مِئَةً – 300 ,

أَرْبَعُونَ مِئَةً – 400 ,

خَمْسُونَ مِئَةً – 500 ,

سِتُّونَ مِئَةً – 600 ,

ثَلَاثُونَ تَالِبًا – 300 та талаба ,

مِنْ ثَلَاثِينَ تَالِبًا – 300 та талабадан ,

رَأَيْتُ ثَلَاثِينَ تَالِبًا – 300 та талабани кўрдим – ва ҳ.з.

4. Юзлик сонлар ичида ўнлик ва бирлик сонлар ҳам аралаш бўлса, аввал юзликлар, сўнг бирлик ва охирида ўнлик хонаси ёзилади. Саналмиш от 11 дан 99 гача қандай тарзда бўлса, бунда ҳам шундай тарзда бўлади. Масалан:

سِتُّونَ وَسَبْعَةٌ وَثَمَانُونَ بَيْتًا – 687 та уй

فِي سِتِّينَ وَسَبْعَةٍ وَثَمَانِينَ بَيْتًا – 687 та уйда

بَيْنَا سِتِّينَ وَسَبْعَةٍ وَثَمَانِينَ بَيْتًا – 687 та уй кўрдик

946 та хона – تِسْعَمِئَةٌ وَسِتُّ وَأَرْبَعُونَ غُرْفَةً

946 та хонада – فِي تِسْعَمِئَةٍ وَسِتِّ وَأَرْبَعِينَ غُرْفَةً

946 та хонани кўрдик – رَأَيْنَا تِسْعَمِئَةً وَسِتًّا وَأَرْبَعِينَ غُرْفَةً

5. Яхлит сонлардан кейин 1 ёки 2 сони кўшилса, у куйидагича бўлади:

502 та қалам – أَلْفٌ لَيْلَةٌ وَ لَيْلَةٌ , خَمْسُمِئَةٌ قَلَمٌ وَ قَلَمَانِ

6. Агар минглар хонаси ўн минггача бўлса, «минг» сўзига саналмиш от сифатида қаралади ва у олдинги рақам билан изофага киришади. Юзлар хонаси юқорида кўрганимиздек ёзилади. Масалан:

5000 та китоб – خَمْسَةَ آلَافِ كِتَابٍ

5235 та журнал – خَمْسَةَ آلَافٍ وَ مِئَتَانِ وَ خَمْسٌ وَ ثَلَاثُونَ مَجَلَّةً

7. Агар минглар хонаси юзликлардан иборат бўлса (Масалан: 365723), минг сўзига саналмиш от сифатида қаралади ва шу тартибда ёзилади. Масалан:

365723 та китоб – ثَلَاثُمِئَةٌ وَ خَمْسَةٌ وَ سِتُّونَ أَلْفًا وَ سَبْعُمِئَةٌ وَ ثَلَاثَةٌ وَ

عِشْرُونَ كِتَابًا

8. Миллион ва миллиард сўзлари иштирок этганида, улар минглардан олдин келади ва уларнинг ёзилиши мингликлар каби бўлади:

7683528 та дафтар – سَبْعَةٌ مِلايِينَ وَ سِتِّمِئَةٌ وَ ثَلَاثَةٌ وَ ثَمَانُونَ أَلْفًا وَ

خَمْسُمِئَةٌ وَ ثَمَانِيَةٌ وَ عِشْرُونَ دَفْتَرًا

Амалий машғулот учун топшириқлар

629-машқ. Куйидаги сонларни музаккар ва муаннас жинсда арабча айтинг:

131, 202, 1001, 2003, 3692, 999, 1999, 15732, 20318, 36666, 58002, 67701, 78129, 88888, 90021, 150001, 183246, 1741310, 6823000, 83412548, 651536021, 49532841372.

630-ماشқ. Қўйидаги сонларни сўзлар билан ёзинг:

- 1) 212 جريدة، 2) 346 طاولة، 3) 400 مطعم، 4) 897 طالب،
- 5) 1000 سنة، 6) 18000 ضابط، 7) 109 دول، 8) 2000 مشترك،
- 9) 200 مدرس، 10) 4620 كتاب، 11) 2000 دفتر، 12) 200002 قلم،
- 13) 345789 بطاقة.

631-ماشқ. Қўйидаги гапларда учрайдиган сонларни сўзлар билан ёзинг, гапларнинг ҳаракатини қўйинг ва ўзбекчага ўгиринг:

- 1) في تلك البلدة 3572 بيتا. 2) في هذه القرية الصغيرة 653 نسمة. 3) دخل جامعة تخمنان في هذه السنة 775 طالبا. 4) بلغ عدد العمال في معمل الغزل والنسيج 2000 عامل و200 عاملة. 5) في السنة 365 يوما. 6) ذهب الطلاب إلى القرية ليساعدوا الفلاحين في جني القطن وفي هذه الأيام يجني كل من الطلاب أكثر من 200 كيلو غرام من القطن في اليوم. 7) يسكن في جمهورية أوزبكستان حوالي 24000000 من السكان. 8) القاموس العربي الروسي للبروفيسور بارانوف يحتوي على أكثر من 42000 كلمة أما قاموس المنجد فهو عبارة عن حوالي 90000 كلمة. 9) علماء جامعة تخمنان قد ألفوا قاموسا عربيا أوزبكيا وتوجد في هذا القاموس الجديد حوالي 50000 كلمة عربية.
- 10) عاصمة أوزبكستان طشقند كبيرة وواسعة جدا ويدخلها جوا وبرا كل يوم عشرات آلاف من الضيوف والزوار. 11) تستلم مكتبة جامعتنا العلمية 8458 كتابا سنويا.
- 12) تحمل سيارة النقل هذه 5500 طن من البضائع. 13) يساوي طول السفينة 103 أمتار أما عرضها فهو 14 مترا. 14) 361000000 كيلومتر مربع من سطح الأرض عبارة عن الماء وهذا الجزء من الكرة الأرضية يحتوي على 1300000000 كيلومتر مكعب من الماء. 15) هذه الباخرة الضخمة مزودة بمحركين وقوة كل منهما 1400 حصان.
- 16) إن مصطفى الثالث سلطان الأتراك كان له 582 ابنا ولم ينجب بنتا واحدة.

18) مساحة المصنع كانت 4055 مترا مربعا في البداية وبعد مرور 3 سنوات أصبحت 92400 متر مربع.

632-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг.

1. Йўлсозлар бир йилда уч минг тўрт юз километр асфальт йўл ётқиздилар. 2. Самолётнинг ўртача вазни тўрт минг беш юз тонна келади. 3. Вилоятимизнинг марказий кутубхонасида ҳозир уч миллион етти юз тўқсон беш минг икки юз олтимиш бешта китоб сақланмоқда. 4. Тошкент ҳайвонот боғида уч юз йигирма етти турдаги ҳайвон, бир юз саксон олти турдаги турли қушлар ва бир неча турдаги сув ҳайвонлари мавжуд, яқинда ҳайвонот боғи маъмурияти яна бир юз ўттиз бешта ҳайвонлар ва қушлар сотиб олди. 5. Бир соатда уч минг олти юз секунд бор. 6. Сизлар (мз.) ҳозир араб тилининг кўпгина грамматик қоидаларини ва тахминан олти юз элликта арабча сўз биласизлар. 7. Бухородаги Минорайи калоннинг қурилганига минг йилдан ошди. 8. Бу йил ер юзидаги аҳоли сони олти миллиардга етади. 9. Африка қитъасининг майдони ўттиз миллион уч юз минг квадрат километр дир. 10. Бобом бир юз ўн бир йил яшадилар ва бундан икки йил олдин вафот этдилар. 11. Буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий бундан беш юз эллик саккиз йил илгари Ҳирот шаҳрида туғилган. 12. Фуқаро авиациясига қарашли замонавий самолётлар ҳозир тўққиз минг, ўн минг метр баландликда учади. 13. Тошкент ва Наманган ўртасидаги масофа тахминан уч юз километр дир. 14. Бу йил Республикамиз дехқонлари тўрт миллион тоннадан ошиқ пахта етиштирмоқчилар, ҳозиргача унинг икки миллион тоннаси йиғиштириб бўлинди. 15. Ҳурматли тингловчилар,

бизнинг эшиттиришларимизни ўттиз бир метр, йигирма беш метр, ўн тўққиз метрдаги қисқа тўлқинларда эшитишингиз мумкин. 16.Сўнги уч йил ичида пахтани қайта ишлаш заводининг хизматчилари икки юз ўн иккита янги квартирага кўчиб ўтдилар.

633-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида арабча гап тузинг:

Бир юз ўн учта китобдан; уч юз қирқ иккита журнални; уч юз битта янги эшик учун; бир минг ўн саккизта кўк ўчирғич ҳақида; ўн саккиз минг тўққиз юз олтмиш тўртта катак дафтари деб; йигирма минг қирқ тўртта портфелдан; уч миллион беш юз минг нафар аъзо; икки минг беш юз битта кенг кўчада; етти минг беш юз беш туп олма дарахти устида; саккиз юз саксон тўртта замонавий квартирага; тўрт юз эллик учта эски заводни.

§ 161. КАСР СОНЛАР

Каср сонлар қуйидагича ҳосил бўлади:

1. Махражи ўн ва ундан кичик бўлиб, сурати 1 дан иборат бўлган каср сонлар махражидаги сон ўзагидан **فُعَلٌ** ёки **فُعَلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан: $1/3$ – **ثُلُثٌ** ёки **ثُلُثٌ**, $1/9$ – **تِسْعٌ** ёки **تِسْعٌ**.

Эслатма. Махражи 6 дан иборат бўлса, каср сон **سُدُسٌ** ёки **سُدُسٌ** шаклида ҳосил бўлади.

2. Махражи 10 ва ундан кичик бўлиб, сурати 2 дан иборат бўлган каср сонлар махражидаги сон ўзагидан

бош келишикда **فُعْلَانٌ** , қаратқич ва тушум келишигида **فُعْلَيْنِ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

2/5 – **خُمْسَانٍ** (خُمْسَيْنِ) , 2/7 – **سُبْعَانٍ** (سُبْعَيْنِ).

3. Юқоридаги каби сонларнинг сурати 3-9 гача бўлса, сурати билан махражи изофа ҳосил қилади. Бунда сурати музоф бўлиб, муаннаса келади, махражи ноаник ҳолатда **أَفْعَالٍ** вазнида келади. Масалан:

5/9 – **خُمْسَةُ أَسْدَاسٍ** , 8/9 – **ثَمَانِيَةُ أَتْسَاعٍ** .

4. 1/2 - «ярим» **نِصْفٌ** - сўзи билан ифодаланади.

5. Сурати ва махражи 10 дан катта бўлса, **جُزْءٌ** сўзи ёрдамида синтактик йўл билан шаклланади. Масалан:

16/19 – **سِتَّةَ عَشَرَ جُزْءًا مِنْ تِسْعَةِ عَشَرَ جُزْءًا**

أَثْنَانِ وَخُمْسُونَ جُزْءًا مِنْ سَبْعَةِ وَتِسْعِينَ جُزْءًا

§ 162. ТАҚСИМ СОН ВА ПРОЦЕНТ

Тақсим сон қуйидагича ҳосил бўлади:

1. Тушум келишигидаги санок сонни икки марта такрорлаш билан. Масалан:

وَاحِدًا وَوَاحِدَةً – битта-биттадан,

اِثْنَيْنِ وَاِثْنَتَيْنِ – иккита-иккитадан.

2. **مَفْعَلٌ** ёки **فُعَالٌ** вазнида:

ثَلَاثٌ – учтадан, **مَثَلثٌ** – учтадан,

رُبَاعٌ – тўрттадан, **سَبَاعٌ** – еттитадан.

Маъно жиҳатидан сонга алоқадор сифатлар қуйидагича ҳосил бўлади:

1. Сон ўзагидан ҳосил қилинган II боб феълининг мажҳул нисбат сифатдоши шаклида. Масалан:

مَثَلْتٌ – уч (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

مُرَبَّعٌ – тўрт (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

2. 2. Ҳақиқий сифат вақнидаги сонлардан سِي – ёрдамида ҳосил қилинган нисбий сифат шаклида. Масалан:

رُبَاعٌ → رُبَاعِيٌّ – тўрт (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

خَمَاسٌ → خَمَاسِيٌّ – беш (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

مَثْنِيٌّ → مَثْنَوِيٌّ – икки (бурчакли, томонли, элементли ва ҳ.з.).

Араб тилида процент فِي ёки بِ предлоғи билан келувчи (الْمِائَةُ) (الْمِائَةُ) сўзи ёрдамида ифодаланadi. Масалан:

تِسْعَةَ عَشَرَ فِي الْمِائَةِ – 19 фоиз,

اِثْنَانِ وَ خَمْسُونَ بِالْمِائَةِ – 52 фоиз ва ҳ.з.

Амалий машғулот учун топшириқлар

634 – машқ. Қуйидаги каср сонларни сўзлар билан арабча ёзинг:

2/5; 5/6; 8/9; 0,9; 0,8; 20 %; 43 %; 97 %; 7/12; 9/16; 1/27; 3/65; 0,43; 7/16; 18/23; 74/85; 7,8; 15,13; 323,75; 25,7 %; 103,8 %; 25 %; 444,400.

635–машқ. Қуйидаги гаплар ичидан рақамлар билан ифодаланган сонларни сўзлар ёрдамида ёзинг, ҳаракатларини қўйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

1) تبلغ مساحة العراق 4،444 ألف كيلومتر مربع. 2) يتكون الشعب العراقي من أقوام مختلفة: عربية وكردية وفارسية وتركية. فيؤلف العرب 78 % والكرد 17 % والفرس 3،75 % والترک 2.25 % . 3) يبلغ طول نهر الفرات 2350 كيلومترا. أما طول نهر دجلة فيبلغ 1800 كيلومتر. 4) خرجت السفن من الخليج واحدة واحدة وأبحرت في اتجاه الشمال. 5) رقصت الطالبة هذا الرقص ثلاث. 6) يشكل العمال والفلاحون 2/3 نواب المجلس العالي في أوزبكستان. 7) أكثر من 30 % من النواب يعملون في الإنتاج الصناعي والزراعي في الجمهورية. 8) 51،34 % من هيئة تدريس جامعتنا نساء. 9) فقد تكاثر الإنتاج العام خلال السنتين الأخيرتين 6،11 % مقابل 4،9 % المحددة في الخطة. 10) أما الدخل الوطني فتكاثر 14،5 % مقابل 7،8 % المقررة بالخطة. 11) جاء المندوبون خماس ومخمس وعادوا سداس ومسدس. 12) الاسم ثنائي وثلاثي ورباعي وخماسي أما الفعل فهو ثلاثي ورباعي فقط. 13) أيها المستمعون الكرام يمكنكم أن تستمعوا إلى برامجنا على ذبذبتين قدرهما 12،8 ميهايرتز و 18،5 ميهايرتز يوميا. 14) مساحة محافظة أندجان 4،3 آلاف كيلومتر مربع. وهي إحدى من محافظات متطورة في أوزبكستان. 15) 457،3 ألف هيكتار من أرض أندجان صالحة للزراعة.

636-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг.

1. Америка Қўшма Штатлари Шимолий Америка қитъасига жойлашган давлатдир, унинг майдони тўққиз миллион уч юз олтмиш тўрт минг квадрат километрни ташкил этади. 2. Карима юз метрлик масофани уч минут қирқ саккиз секундда босиб ўтиб, югуриш бўйича факультетимиз ғолиби бўлди. 3. Талабалар ўнта-ўнтадан гуруҳларга бўлиндилар, сўнг спорт мусобақалари бошланди. 4. Бир аёл кўйлагига уч бутун юздан етмиш икки метр газлама кетади. 5. Шаҳримиздаги мактаб-

ларнинг олтидан бир қисми ўтган ўқув йилида янги бинога кўчиб ўтди. 6. Факультет талабаларининг йигирма саккиз бутун ўндан уч фоизини қизлар ташкил этади. 7. Экинзорларнинг учдан икки қисмига пахта экилади, қолган учдан бирига эса ўтган йили кузда буғдой сепилган. 8. Соғлом кишининг тана ҳарорати ўттиз олти бутун ўндан олти даражадан ошмаслиги керак. 9. Миср Араб Республикасининг атиги беш бутун ўндан уч фоизи қишлоқ хўжалиги учун яроқли ерлардир. 10. "Машъал" радиостанцияси эшиттиришларини беш бутун ўндан бир мегагерцли частотада ҳар куни йигирма уч соат давомида эшитиш мумкин. 11. Квартирамиздаги умумий ўлтириш ҳонасининг юзаси ўн тўрт бутун юздан етмиш беш квадрат метр, кухнямизнинг юзаси эса унинг бешдан тўрт қисмига тенг. 12. «Волга» автомобилининг узунлиги тўрт бутун юздан тўқсон беш метр, эни эса икки бутун ўндан бир метрдир. 13. Араб тилида тўрт ўзак ундошли феъллар уч ўзак ундошли феъллардан озроқ. 14. Ер шарининг тўртдан уч қисми сувликдан иборат.

637-машқ. Қуйидаги иборалар иштирокида арабча гап тузинг:

Учта-учтадан; ҳосилнинг тўқсон олти бутун ўндан уч фоизини; беш бутун мингдан олти юз қирқ икки литр сувда; саккиз бутун мингдан икки юз ўн бир литр сут; икки бутун юздан тўқсон бир метр газламадан; йигирма беш бутун мингдан тўққиз юз тўқсон саккиз квадрат метрга; йигирма беш бутун юздан қирқ олти метрли қиска тўлқин орқали; соатига бир юз ўттиз бутун юздан саксон беш километр; йиллик даромаднинг тўртдан уч

қисмидан; ер шарининг тўртдан бир қисми; аҳолининг
йигирма бир бутун юздан ўн бир фоизида.

638-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва
ибораларини ёд олинг:

حُسنی: يا أخي جعفر، هل قرأت اليوم المقالة في جريدة الأهرام عن مقياس النيل؟

جعفر: لا، يا حسنى، أنا لا أقرأ جريدة الأهرام كالعادة ولم أقرأ هذه المقالة. قل لي

من فضلك في أي عدد نشرت هذه المقالة؟

حسنى: نشرت هذه المقالة في عددها من 25 سبتمبر (أيلول) سنة 1998م.

جعفر: ماذا قيل فيها عن مقياس النيل؟

حسنى: قيل إن مقياس النيل هذا بُني منذ حوالي ألف سنة.

جعفر: ومن قام ببنائه؟

حسنى: قامت ببنائه مجموعة من العلماء المشهورين في حينه بقيادة العالم الفلكي أحمد

الفرغاني.

جعفر: ومن هو أحمد الفرغاني؟

حسنى: أحمد الفرغاني هو عالم من علماء آسيا المركزية، ولد الفرغاني كما تشير إلي هذا

نسبته الفرغاني في وادي فرغانة ونشأ فيه ثم ذهب إلى بغداد وانضم إلى علمائها

المشهورين.

جعفر: يبدو من كلامك أن هذه المقالة ممتعة ولا بد من أن أقرأها. هل عندك نسخة من

عددها هذا؟

حسنى: نعم، عندي نسخة وسأعطيك إياها في الوقت المناسب إن شاء الله.

جعفر: شكرا يا عزيزي حسنى. هل جريدة الأهرام جريدة يومية أم أسبوعية؟

حسنى: إنها جريدة يومية.

جعفر: وأين يقع وادي فرغانة؟

حسنی: يقع وادي فرغانة في جمهورية أوزبكستان المستقلة وهو مشهور جدا بأراضيه
الخصبة ومناخه المعتدل وأهاليه الأسخياء.

جعفر: شكرا جزيلًا لهذه المعلومات يا صديقي حسني.

639-машиқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғаринг:

Сарвар: Ассалому алайкум, Тўланбек, мен сиздан бир нарсани сўрамоқчи эдим. Сиз араб тили дарслигидаги матнларни луғатсиз ўқий оласизми?

Тўланбек: Ҳа, уларни луғатсиз ўқий оламан.

Сарвар: Ўқиган матнларингизнинг мазмунини тўла тушунасизми?

Тўланбек: Ҳа, тўла тушунаман.

Сарвар: Арабча газеталарни-чи? Уларни ҳам луғатсиз ўқиб, мазмунини тушунасизми?

Тўланбек: Йўқ, газетадаги мақолаларни луғат ёрдамида таржима қиламан ва мазмунини тушунишга ҳаракат қиламан.

Сарвар: Сиз араб ёзувчиларининг асарларини ҳам ўқиб турсангиз керак, а?

Тўланбек: Ҳа, мен араб тилида чоп этилган китобларни ўқиб тураман, аммо луғат ёрдамида.

Сарвар: Мен ҳам Миср ва Сурия ёзувчиларининг асарларини араб тилида ўқишга жуда қизиқаман. Лекин мазмунини тўла тушунмайман.

Тўланбек: Сиз араб тилини қаерда ўргангансиз?

Сарвар: Мен араб тилини ўрта мактабда ўрганганман.

Тўланбек: Сиз ўқиган мактабда араб тили ўқитилармиди?

Сарвар: Ҳа, собиқ Совет Иттифоқи даврида Наманганда араб тили ўқитилмас эди. Республикамиз истиқлолга эришгач, Тошкент, Марғилон каби Намангандаги айрим мактабларда ҳам араб тили ўқитила бошлади. Мен шундай мактаблардан бирини тамомлаганман.

Тўланбек: Қандай яхши.

Сарвар: Агар хоҳласангиз, Тўланбек, мен сизга араб мамлакатларида чоп этилган китобларни олиб келиб беришим мумкин. Бундай китоблар менда анчагина бор.

Тўланбек: Мени жуда хурсанд қилдингиз, Сарвар. Мен у китобларни албатта ўқиб чиқаман. Таклифингиз учун минг бор ташаккур, раҳмат.

§ 163. ТАРТИБ СОНЛАР

Тартиб сонлар қуйидагича ясалади:

1. Тартиб сонлар мослашган аниқловчи каби тартиби билдирилаётган оддан кейин келиб, у билан мослашган аниқловчи каби мослашади.

2. 1 - 10 гача тартиб сонлар санок сонларнинг ўзагидан **فَاعِلٌ** (мн. **فَاعِلَةٌ**) вазнида ҳосил бўлади. Факат «биринчи» сўзи **أَوَّلٌ** (мн. **أَوَّلِي**) ва «олтинчи» сўзи **سَادِسٌ** (мн. **سَادِسَةٌ**) шаклида ҳосил бўлади. Масалан:

بَيْتٌ خَامِسٌ – бешинчи уй,

الْبَيْتُ الْخَامِسُ – бешинчи уй,

فِي الْبَيْتِ الْخَامِسِ – бешинчи уйда,
 رَأَيْتُ الْبَيْتَ الْخَامِسَ – бешинчи уйни кўрдим,
 غُرْفَةٌ سَادِسَةٌ – олтинчи хона,
 الْغُرْفَةُ السَّادِسَةُ – олтинчи хона,
 فِي الْغُرْفَةِ السَّادِسَةِ – олтинчи хонада,
 دَخَلْنَا الْغُرْفَةَ السَّادِسَةَ – олтинчи хонага кирдик.

3. 11 - 19 гача тартиб сонларда аввал бирлик хонаси тартиб сон шаклида, ўнлик хонаси санок сон шаклида келади ҳамда булар доим танвинсиз тушум келишигида ишлатилади. Улар тартиби билдирилаётган сўз билан жинсда тўғри мослашади. «Биринчи» сўзи ўрнида حَادٍ (الْحَادِي), мн. حَادِيَةٌ (мн. الْأَحَادِيَّةُ) сўзи ишлатилади. Масалан:

الدَّرْسُ الْحَادِي عَشْرَ – ўн биринчи дарс,
 الْغُرْفَةُ الثَّانِيَةَ عَشْرَةَ – ўн иккинчи хона,
 الْجِلْدُ التَّاسِعَ عَشَرَ – ўн тўққизинчи жилд.

4. 20 ва ундан юқори яхлит сонлар санок сонлардан фарқ қилмайди. Фақат улар отдан кейин аниқ ҳолатда келади. Масалан:

الْغُرْفَةُ الْعِشْرُونَ - йигирманчи хона,
 فِي الْغُرْفَةِ الْعِشْرِينَ - йигирманчи хонада,
 الْمَحْبُوسُ الْمِئَةَ – юзинчи тутқин,
 عِنْدَ الْمَحْبُوسِ الْمِئَةَ – юзинчи тутқинда,
 اللَّيْلَةُ الْآلِفُ - мингинчи кеча,
 حَتَّى اللَّيْلَةِ الْآلِفِ – мингинчи кечагача.

5. 21 - 99 гача яхлит бўлмаган тартиб сонларнинг аввал бирлар хонаси тартиби билдирилаётган сўз билан жинсда мослашган ҳолда, وَ боғловчисидан кейин ўнлар хонаси (ҳар иккови ҳам тартиб сон шаклида) келади ва улар от билан келишиқда мослашади. Масалан:

الدَّرْسُ الثَّلَاثُ وَالْثَلَاثُونَ – ўттиз учинчи дарс,
فِي الدَّرْسِ الثَّلَاثِ وَالْثَلَاثِينَ – ўттиз учинчи дарсда,
الْصَّفْحَةُ السَّادِسَةُ وَالْثَمَانُونَ – саксон олтинчи бет,
فِي الصَّفْحَةِ السَّادِسَةِ وَالْثَمَانِينَ – саксон олтинчи бетда.

6. 100 дан юқори тартиб сонларда ҳам шу услуб сақланади ва бунда юзлик хона олдин келади. Масалан:

الْصَّفْحَةُ الثَّلَاثِينَ وَالسَّابِعَةُ وَالْثَمَانُونَ – уч юз саксон еттинчи бет,
فِي الصَّفْحَةِ الثَّلَاثِينَ وَالسَّابِعَةِ وَالْثَمَانِينَ – уч юз саксон еттинчи бетда,
الْغُرْفَةُ الثَّمَانُونَ وَالْثَمَانِينَ وَالْثَمَانِينَ وَالْثَمَانِينَ – икки юз қирқ тўққизинчи хона,
إِلَى الْغُرْفَةِ الثَّمَانِينَ وَالْثَمَانِينَ وَالْثَمَانِينَ – икки юз қирқ тўққизинчи хонага.

Баъзан юзлар ва минглар хонаси бирлар ва ўнликлардан орқага ўтиши ҳам мумкин. Бунда ўртага بَعْدُ предлоги қўйилади. Масалан:

اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ وَالسَّبْعُونَ بَعْدَ الثَّلَاثِينَ – уч юз етмиш тўртинчи кеча.

Амалий машғулот учун топшириқлар

640-машқ. Қуйидаги саноқ сонлардан музаккар ва муаннас жинсларда тартиб сонлар ҳосил қилинг:

3; 11; 16; 19; 20; 23; 29; 36; 50; 58; 61; 101; 210; 391; 426; 548; 796; 1002; 2004; 3006; 4018; 5126; 6451; 7834; 10100; 12246; 50936; 98373; 100001.

641-машқ. Қуйидаги гаплардан тартиб сонларни топинг, уларнинг ҳосил бўлишига эътибор беринг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) هذه الفكرة أنست نفيسة بالتالي مرضها و حزنها وأعاد إليها أمل الفتاة في الثامنة عشرة من العمر.
- 2) يعمل أبونا مدرسا في معهد الطب الثاني منذ عشر سنوات.
- 3) تتعلم أختي الكبيرة في الصف الرابع من جامعة الدراسات الشرقية بطشقند.
- 4) الدرس الحادي عشر أكثر صعوبة في هذا الكتاب المدرسي.
- 5) طلاب القسم العربي الآن في غرفة الدرس الثالثة والثلاثين.
- 6) في الصفحة الحادية والعشرين يمكنكم أن تروا صورة جميلة من مناظر أوزبكستان.
- 7) يسكن أخي مع أسرته في البيت السادس والسبعين من هذا الشارع.
- 8) في التمرين الثاني عشر أمثال كثيرة للجمل الفعلية والاسمية.
- 9) الجماعة المائة والسادسة والعشرون مستعدة للمشاركة في المباراة.
- 10) بعد الشهر يحتفل الشعب الأوزبكي بالذكرى الثمانيمئة لشاعره وبطله العظيم جلال الدين مانغوبيردي.
- 11) افتحوا الصفحة المئة والحادية والخمسين واقرأوا النص فيها.
- 12) يجب علينا أن نقف في الكيلومتر الستمئة والعاشر لكي نستريح قليلا.
- 13) الدرس الرابع والثلاثون سهل أما الدرس الخامس والثلاثون فهو ليس سهلا.
- 14) يسكن هذا العامل النشيط في الطابق الثامن من هذه البناية.
- 15) تزوجت أختي الكبيرة في التاسعة عشرة من عمرها ولها الآن سبعة من الأولاد.

642-машқ. Тартиб сонларни ҳарфлар билан ёзган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Йигирма иккинчи дарснинг матнида ўттиз олти таянги сўз мавжуд. 2. Сизлар (мз.) бу дарсликнинг ўн олтинчи ва ўн еттинчи дарси матнларини дафтарингизга кўчириб ёзишингиз керак. 3. Ўртоғим ўз оиласи билан тўққизинчи қаватда саксон саккизинчи квартирада яшайди. 4. Мен ҳозир йигирма уч ёшга кирдим. 5. Бу меҳмонхонанинг учинчи қаватида улкан ресторан бор, еттинчи қаватида эса кенг балкон жойлашган. 6. Менинг хонам меҳмонхонанинг олтинчи қаватида эди. 7. Менинг бешта фарзандим бор эди, сен (мз.) эса олтинчиси бўл-динг. 8. Уч-тўрт километр йўл юрганларидан кейин бир юз саксон еттинчи километрда улар (мз.) нонушта қилишди. 9. Икки юз йигирма бешинчи бетдаги тўртинчи машқни бажаришимиз керак. 10. Кенжа синглим бошланғич мактабнинг тўртинчи синфида ўқийди. 11. Мен Наманган шаҳридаги қирқинчи ўрта мактабда ўқиганман. 12. Жаҳон тиллари факультетининг инглиз тили ўқитувчиси Абдулла Қодирий кўчасидаги бир юз биринчи уйда оиласи билан яшайди. 13. «Шарқ юлдузи» журналининг ўн биринчи сонида ўзбек адабиёти ўқитувчисининг қизиқарли мақоласи босилиб чиқди. 14. «Араб тили грамматикаси» дарслигининг иккинчи жилди бир йилдан кейин нашрдан чиқади. 15. Йигирма бешинчи болалар боғчаси шаҳардаги энг намунали боғчадир.

643-машқ. Қуйидаги бирикмалар ёрдамида арабча гаплар тузинг:

Саккиз юз эллик учинчи саҳифадан; беш юз ўттиз биринчи мактубни; ўн иккинчи қаватда; бир юз қирқ биринчи хона томон; йигирма бешинчи гуруҳ; икки юз

иккинчи машқнинг; уч юз ўн саккизинчи уй; ўн олтинчи талаба ҳақида; уч юз тўртинчи газета учун; тўқсон тўққизинчи марта; ўн иккинчи мавзе; қирқ биринчи мага-зинда; икки минг бешинчи маҳбусни; газетанинг икки юз йигирма иккинчи сони; йигирма биринчи дарсада; китобнинг ўн тўққизинчи боби.

§ 164. ВАҚТ, ОЙ, КУН ВА ЙИЛНИ ИФОДАЛАШ

Вақтни ифодалаш қуйидагича бўлади:

1. Соат бўйича вақтни ифодалаш учун тартиб сон ишлатилади:

فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ عَشْرَةَ، 5 – السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ – соат 12 да.

2. 1 сони ўрнида тартиб сон эмас, санок сон *وَاحِدَةً* ишлатилади. *السَّاعَةُ الْوَاحِدَةُ لَيْلًا* – тунги соат 1.

3. Вақтни ифодалашда фақат 12 гача бўлган сонлар ишлатилади. Шунинг учун сонлардан кейин *صَبَاحًا* – эрталаб, *نَهَارًا* – кундузи, *مَسَاءً* – оқшом, *لَيْلًا* – тун каби сўзлар қўшиб қўйилади. Масалан:

السَّاعَةُ الْخَامِسَةُ صَبَاحًا – соат эрталабки 5,

فِي السَّاعَةِ السَّادِسَةِ مَسَاءً – соат 18 да.

حَتَّى السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ نَهَارًا – соат 14 гача.

4. «Роппа-роса» сўзи қуйидагича ишлатилади:

الآن السَّاعَةُ الثَّانِيَةِ عَشْرَةَ تَمَامًا – Ҳозир соат роппа-роса 12.

فِي السَّاعَةِ الثَّامِنَةِ بِالضَّبْطِ مَسَاءً – Соат роппа-роса 20 да.

5. 30 минутгача бўлган вақт тартиб сондаги соатга *وَ* боғловчиси ёрдамида санок сон билан ифодаланган минутни қўшиш билан ҳосил қилинади. Масалан:

السَّاعَةُ الثَّلَاثَةُ وَ خَمْسُ دَقَائِقَ – Соат 3 дан 5 минут ўтди.

السَّاعَةُ الْوَاحِدَةُ وَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ دَقِيقَةً – Соат 1 дан 13 минут ўтди.

السَّاعَةُ الرَّابِعَةُ وَ الرَّابِعُ – Соат 4 дан 15 минут ўтди.

السَّاعَةُ الْعَاشِرَةُ وَ الثَّلَاثُ لَيْلًا – Соат 22 дан 20 минут ўтди.

6. «Ярим» сўзи (نِصْفٌ) ҳам ў боғловчиси ёрдамида ясалади. Масалан: السَّاعَةُ الْحَادِيَةَ عَشْرَةَ وَ النِّصْفَ – соат 11 ярим.

7. 30 минутдан ортиқ бўлган вақт кейинги соат тартиб сон билан ифодалангандан кейин إِلا юкламаси воситасида кейинги соатга етмаган минутни саноқ сонда келтириш йўли билан ифодаланади ва бу саноқ сон тушум келишигида келади. Масалан:

السَّاعَةُ الثَّلَاثَةُ إِلَّا سِتَّ دَقَائِقَ – Соат 2 дан 54 минут ўтди.

فِي السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ إِلَّا رُبْعًا – Соат 12 дан 45 минут ўтганда.

8. Баъзан 30 минутдан ошган вақт кичкина миқдорни ташкил этса, қуйидагича шаклланиши ҳам мумкин:

السَّاعَةُ الرَّابِعَةُ وَ النِّصْفُ وَ أَرْبَعُ دَقَائِقَ – Соат 4 дан 34 минут ўтди.

Кунни ифодалаш учун ҳам тартиб сон ишлатилади. Масалан:

الْيَوْمُ الْعَاشِرُ مِنْ شَهْرِ حَزْرِيَّانَ – 10 июнь,

الْيَوْمُ الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُونَ مِنْ شَهْرِ أَيْلُولَ – 25 сентябрь.

Баъзан شَهْرٌ сўзи тушиб қолиши ҳам мумкин.

Масалан: الْيَوْمُ الْعَاشِرُ مِنْ رَجَبٍ – ражаб ойининг 10- чиси.

Баъзан مِنْ предлоги ишлатилмаслиги мумкин. Бунда тартиб сон билан ой номи изофа ҳосил қилади. Масалан:

الْيَوْمُ الْسادِسُ مِنْ رَجَبٍ – 6 апрель.

Йилни ифодалашда тартиб сон ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан:

1992 йилда, فِي السَّنَةِ الْآلْفِ وَ التَّسْعِمِنَةِ وَ الثَّانِيَةِ وَ التَّسْعِينَ

1882 йилда. فِي السَّنَةِ الثَّانِيَةِ وَ الثَّمَانِينَ بَعْدَ الْآلْفِ وَ الثَّمَانِيَةِ

Ҳозирги араб тилида йилни ифодалаш учун санок сон ишлатилмоқда ва у «йил – سَنَةٌ , عَامٌ» сўзи билан изофа ҳосил қилади. Бунда «йил» сўзи музоф, санок сон музоф илайҳи бўлиб келади. Лекин шунга қарамай, соннинг бирлар ва ўнлар хонаси «йил» сўзи билан саналмиш от билан қандай мослашса, шундай мослашади. Масалан:

1654 йил, سَنَةٌ أَلْفٌ وَ سِتْمِئَةٌ وَ أَرْبَعٌ وَ خَمْسِينَ

1654 йилда, فِي سَنَةِ أَلْفٍ وَ سِتْمِئَةٍ وَ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِينَ

1582 йилда, سَنَةٌ أَلْفٌ وَ خَمْسِمِئَةٌ وَ اَثْنَتَيْنِ وَ ثَمَانِينَ

1582 йилда, عَامٌ أَلْفٌ وَ خَمْسِمِئَةٌ وَ اَثْنَتَيْنِ وَ ثَمَانِينَ

Амалий машғулот учун топшириқлар

644-машқ. Мелодий тақвимдаги ойларнинг григориан ва сурёний номларини ёдда сақлаб қолинг:

ўзбекча	григориан	сурёний
1. Январь	يَنَآيِرُ	كَأثُونُ الثَّانِي
2. Февраль	فِبرَايِرُ	شَبَّاطُ
3. Март	مَارِسُ	آذَارُ
4. Апрель	إِبْرَيْلُ	نَيْسَانُ
5. Май	مَآيُو	آيَازُ
6. Июнь	يُونِيُو	حَزِيْرَانُ
7. Июль	يُوْلِيُو	تَمُوْزُ

8. Август	أَغُسْطُسُ	آبُ
9. Сентябрь	سِبْتَمْبَرُ	أَيْلُولُ
10. Октябрь	أَكْتُوبِرُ	تَشْرِينُ الْأَوَّلُ
11. Ноябрь	نُوفَمْبَرُ	تَشْرِينُ الثَّانِي
12. Декабрь	دِسْمَبَرُ	كَائُونُ الْأَوَّلُ

645-машқ. Ҳижрий тақвимдаги ойларнинг номларини ёдда сақлаб қолинг:

арабча	ўзбекча	маҳаллий
1. الْمُحَرَّمُ	Мухаррам	Ошур ойи
2. صَفَرٌ	Сафар	Сафар ойи
3. رَبِيعُ الْأَوَّلُ	Рабиу-л-аввал	Мавлид ойи
4. رَبِيعُ الثَّانِي	Рабиу-с-соний	Мавлид ойи
5. جُمَادَى الْأُولَى	Жумода-л-уло	Мавлид ойи
6. جُمَادَى الْآخِرَةَ	Жумода-л-охира	Мавлид ойи
7. رَجَبٌ	Ражаб	Ражаб ойи
8. شَعْبَانُ	Шаъбон	Барот (Бароат) ойи
9. رَمَضَانُ	Рамазон	Рўза ойи
10. شَوَّالٌ	Шаввол	Ҳайит ойи
11. ذُو الْقَعْدَةِ	Зу-л-қаъда	Ора ойи
12. ذُو الْحِجَّةِ	Зу-л-ҳижжа	Қурбон ойи

646-ماشқ. Ҳафта номларини ёдда сақлаб қолинг:

1. Душанба	يَوْمُ الْاِثْنَيْنِ	ёки	الاثنين
2. Сешанба	يَوْمُ الْاَلْاِثْنَاءِ	ёки	الثلاثاء
3. Чоршанба	يَوْمُ الْاَرْبَعَاءِ	ёки	الأربعاء
4. Пайшанба	يَوْمُ الْاَلْمِيسِ	ёки	الخميس
5. Жума	يَوْمُ الْجُمُعَةِ	ёки	الجمعة
6. Шанба	يَوْمُ السَّبْتِ	ёки	السبت
7. Якшанба	يَوْمُ الْاَحَدِ	ёки	الأحد

647-ماشқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) في يوم الأربعاء رجعنا من الجامعة في الساعة الثالثة وسبع دقائق بعد الظهر.
- 2) ينهض هذا العامل من نومه في الساعة السابعة إلا ربعا ويتناول الفطور ثم يذهب إلى عمله حيث يشرع في العمل في الساعة الثامنة تماما. 3) قابلتُ هذا الضيف المحترم في العاشر من تموز وتكلمنا معه طويلا. 4) ولد والدي سنة ألف وتسعمائة وخمس وثلاثين في منغان. 5) في الساعة الثامنة والنصف مساء وصل إلي صديقي لدراسة الكلمات العربية. 6) ابتدأت الحرب العالمية الثانية في سنة ألف وتسعمائة وتسع وثلاثين. 7) أما الحرب العالمية الأولى فابتدأت عام ألف وتسعمائة وأربعة عشر. 8) نزل الثلج لأول مرة في هذه السنة في يوم الجمعة الماضية. 9) الدكاكين مفتوحة كل يوم من الساعة العاشرة والنصف صباحا إلى التاسعة مساء. 10) الساعة الآن الثانية عشرة إلا اثني عشرة دقيقة. 11) أنشئت جامعة القاهرة عام ألف وتسعمائة وثمانية وأما جامعة الإسكندرية فتم إنشاؤها سنة ألف وتسعمائة واثنين وأربعين. 12) سافرت إلى مصر لأول مرة سنة ألف وتسعمائة وسبع وستين وخلال عام ألف وتسعمائة وسبعة وستين وألف وتسعمائة وثمانية وستين الدراسي درست في كلية دار العلوم بجامعة القاهرة.

648-машқ. Қуйида рақамлар билан берилган сонларни сўзлар билан ёзинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) حصلت جمهورية أوزبكستان على استقلالها (1991/9/1). 2) اتخذ المجلس العالي لأوزبكستان دستور الجمهورية في (1992/12/8). 3) في كل سنة يتدئ العام الدراسي الجديد من (9/1). 4) تزلزلت أرض طشقند في (1966/2/26) في الساعة 5،23 صباحا. 5) ابتداء العدوان الإسرائيلي على البلدان العربية المجاورة في (1967/6/6).
- 6) أنا مولود سنة 1945 م. 7) من سنة 1985 إلى سنة 1987 اشتغلت مدرسا و مترجما في جامعة عدن بجمهورية اليمن الديمقراطية الشعبية. 8) دخلت أنا الكلية الشرقية بجامعة طشقند في سنة 1963 وبعد 5 سنوات أي في سنة 1968 تخرجت منها. 9) ولد ابني الكبير في (1972/10/16) م. 10) اتفقنا مع صديقي على الالتقاء يوم (1999/11/20) في الساعة 2.48 ظهرا. 11) القاهرة أكبر المدن الصحراوية ومساحتها 414 كيلومترا مربعا وعدد سكانها أكثر من 11 مليون نسمة حسب التعداد الأخير. 12) توفي مستعرب القرن العشرين العظيم كراتشكوفسكي في عام 1951. 13) ابتدأت دراسة اللغة العربية في روسيا الاتحادية سنة 1818 في مدينة بطرسبرج. 14) طبقا لقرار رئيس مجلس الوزراء (رقم 186 من تاريخ (1991/8/15) تم تأسيس جامعة الدراسات الشرقية بطشقند.
- 15) بني الخديوي إسماعيل دار الأوبرا في مصر سنة 1869 لكي يحتفل فيها بافتتاح قناة السويس.

649-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. **Пайшанба** куни роппа-роса соат саккизда мен уйдан **чиқаман**. 2. **Сешанба** куни кеч соат еттидан йигирма беш минут ўтганда бизникига синглим келади. 3. Ўртанча опам 1936 йил 6 август куни туғилганлар. 4. Бу йил август ойида мен Самарқандга бораман ва Мухаммад ибн Исмоил Бухорий мақбарасини зиёрат қиламан.

5. Ўтган якшанба, 15 декабрь куни Фарғона водийсида кучли қор ёғди. 6. Кечки 25 минут кам саккизда телеви- зорда футбол мусобақаси олиб кўрсатилади. 7. Миср- даги биринчи темир йўли 1852 йилда Қоҳира билан Искандарийя ўртасида қурила бошлаган ва 1856 йилда қуриб битказилган. 8. Сувайш канали 1859 йил 25 апрелда қурила бошланиб, унинг расмий очилиши 1869 йил 17 ноябрь куни бўлиб ўтган. 9. 12 июнь куни соат 10 дан 15 минут ўтганда барча талабалар 22-аудиторияга тўпланишлари керак. 10. Кенжа укам бошланғич мак- табнинг учинчи синфида ўқийди, унинг дарс машғулот- лари пешиндан кейин бўлади, шунинг учун у мактабга ҳар куни соат бирдан ўн беш минут ўтганда жўнайди. 11. Наманган .- Тошкент поезда ҳафтанинг сешанба, пайшанба, жума кунлари кечқурун соат 6 дан 10 минут ўтганда жўнайди, Тошкентга эса эрталаб 5 дан 42 минут ўтганда етиб келади. 12. Алишер Навоий номидаги Давлат Академик катта опера ва балет театри 1939 йил 20 июнда ташкил этилган ва унинг ҳозирги биноси 1947 йилда қуриб битказилган. 13. Ливанлик машҳур ёзувчи Амин Ар-Райҳоний 1876 йилда туғилган ва 1940 йилда вафот этган. 14. Амударё Марказий Осиёдаги энг узун дарё ҳисобланади ва узунлиги 2540 километр дир. 15. Машҳур мутасаввиף олим ва шоир Аҳмад Яссавий 1166 йилда вафот этган.

650-машқ. Қуйидаги числолар иштирокида арабча гаплар тузинг ва числоларни сўзлар билан ёзинг:

1. I/IX-1991 й. 2. 9/II-1441 й. 3. 8/XII-1992 й. 4. 22/VI-1941 й. 5. 9/V-1945 й. 6. 7/XI-1917 й. 7. 12/IV-

1961 й. 8. 14/I-1992 й. 9. 26/VII-1952 й. 10. 6/X-1972 й.
11. 16/II-1999 й. 12. 6/VIII-1945 й. 13.30/IX-1970 й.

651-маишқ. Қўйидаги вақтларни араб тилида ифода-
ланг ва улар иштирокида гап тузинг:

1.00; 2.07; 3.15; 4.18; 5.35; 6.27; 7.30; 8.55; 9.10;
10.33; 11.47; 12.45; 13.21; 14.02; 15.42; 16.31; 17.42;
18.59; 19.01; 20.26; 21.28; 22.20; 23.40; 24.00.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ МАТН

إفريقيا من الوجهة الطبيعية

إفريقيا مدججة متضامة في الشكل، ليس لها بحار داخلية فيها ولا أشباه جزر. توجد بعض الجزر القليلة حول الساحل ولكنها تمثل نسبة 2 في المائة فقط من مساحة إفريقيا الكلية. يبلغ طول الخط الساحلي لإفريقيا حوالي 19000 ميل، بينما يبلغ طول هذا الخط في أوروبا ومساحتها تبلغ ثلث مساحة إفريقيا فقط - 24000 ميل تقريبا.

حتى القرن السادس عشر حينما دار الملاحون البرتغاليون حول رأس الرجاء الصالح في الطرف الجنوبي لإفريقيا في طريقهم إلى الهند فإنهم قلما كانوا يهبطون على الساحل الإفريقي. فلم تكن ثمة موانئ طبيعية لسفنهم وكان من المجازفة الشديدة رسو السفن على مبعدة من الشاطئ وإرسال قارب للبحث عن مراس للسفن. ولقد كان يشبط من عزمهم صعوبة إيجاد الماء وجفاف المناخ ولم يكن من المستطاع أن يبحروا في مجاري الأنهار إلى قلب القارة لأن هذه الأنهار تشق طريقها خلال الجبال وكانت تعترضها حواجز في شكل مساقط مائية ومنحدرات سريعة وشلالات.

وحيث لا تكون الأرض شديدة الجفاف توجد الغابات الاستوائية وتكاد كل بقعة فيها تكون مأهولة بأقوام بدائيين شبه محاربين وبوحوش ضارية مما يعوق تقدم المستكشفين وعندما كان الملاحون الأوائل يحتاجون إلى الماء والخضر الطازجة كانوا يفضلون الهبوط في جزر المحيط الأطلنطي على مبعدة من الشاطئ الإفريقي أو في جزر المحيط الهندي. وفي القرن

التاسع عشر فقط بدأ الأوروبيون يستكشفون إفريقيا وسرعان ما قاموا باحتلال القارة بأكملها.

يقع خط الاستواء في مركز إفريقيا وفي المناطق القريبة من خط الاستواء تساعد الحرارة الشديدة والأمطار المتكررة علي سرعة نمو النباتات وتنتج عنها مناطق الغابات الاستوائية الكثيفة.

وبالابتعاد عن خط الاستواء إلي الشمال وإلي الجنوب تقع مناطق المراعي الاستوائية. تشتد في هذه المناطق الحرارة أيضا ولكن تسقط فيها أمطار موسمية فقط. إن الأمطار تمطر بغزارة شديدة علي مدى أيام فصل الصيف ثم يعقبها الجفاف ونتيجة لهذا توجد أشجار قليلة. ولكن توجد مناطق ممتدة وينمو بها نوع من الحشائش بكثرة بعد الأمطار. هذه المناطق تعرف باسم السافانا.

توجد إلي الشمال والجنوب من السافانا مناطق ممتدة جافة قصيرة الشجر، حيث يحول نقص المياه دون نمو الأشجار والحشائش ويسمح لنبات الأشجار المتفرقة المتناثرة. ووراء هذه المناطق توجد الصحارى، حيث الأرض قاحلة مجربة وفي الجانب الآخر من الصحارى (الصحراء الكبرى في الشمال وصحراء كالاهارى في الجنوب). تمتد مناطق ذات مناخ معتدل نسبيا وأمطار شتوية حيث تنمو بها أشجار النخيل والزيتون والبرتقال والليمون والقطن والحبوب. تُعرف هذه المناطق باسم مناخ البحر المتوسط لأنها مماثلة في مناخها لمناخ الأراضي المجاورة للبحر المتوسط.

في إفريقيا ثلاثة أنهار وأولها نهر النيل وطوله أكثر من 4,150 ميلا وثانيها نهر الكونغو وطوله 2,900 ميل وثالثها نهر النيجر وطوله 2,600 ميل.

وكذلك هناك ثلاثة جبال وأولها جبل كليمنجارو وارتفاعه 19,565 قدما وثانيها جبل مونت كينيا وارتفاعه 17,058 قدما وكلاهما براكين خامدة وثالثها جبل رويروري وارتفاعه 794,16 قدما وهو بقايا أراض قديمة مرتفعة.

652-машқ. Йигирма учинчи матнни дафтарингизга, кўчиринг, нотаниш сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўгиринг.

653-машқ. Йигирма учинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) هل في إفريقيا بحار داخلية؟
- 2) كم ميلا طول الخط الساحلي لإفريقيا؟
- 3) لماذا لم يكن الملاحون البرتغاليون يهبطون على الساحل الإفريقي؟
- 4) لماذا لم يستطيعوا أن يبحروا إلى قلب القارة؟
- 5) متى استكشف الأوربيون إفريقيا؟
- 6) في أي قسم من إفريقيا يقع خط الاستواء؟
- 7) بم تتميز المناطق القريبة من خط الاستواء؟
- 8) أين تقع مناطق المراعي الاستوائية؟
- 9) بم يتميز مناخ هذه المناطق؟
- 10) متى قُطِلَ الأمطار الغزيرة في هذه المناطق؟
- 11) أية مناطق في إفريقيا تسمى السافانا؟
- 12) في أي قسم من إفريقيا توجد الصحاري؟
- 13) أين تقع الصحراء الكبرى وصحراء كالاهاري؟
- 14) في أية منطقة من المناطق تنمو أشجار النخيل والزيتون والبرتقال والليمون والقطن والحبوب؟
- 15) أية منطقة من المناطق تعرف باسم مناخ البحر المتوسط؟

654-машқ. Йигирма учинчи матндан сонларни ажратиб олинг, уларнинг қандай сон эканини аниқланг ва шаклланиш қондасини тушуунтиринг.

655-ماشқ. Йигирма учинчи матн сўзларидан фойдаланиб, Осиё қитъаси ҳақида маълумот тайёрланг.

656-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

بين أحضان الجبال، الكتاب المدرسي، مقالة من جريدة الأهرام، مقياس النيل،
مجموعة من العلماء المشهورين، وادي فرغانة، في الوقت المناسب، في الساعة الثالثة، في
منتصف الليل، أوزبكستان المستقلة، متضامة الشكل، بحار داخلية، الساحل الإفريقي،
صعوبة إيجاد الماء، الغابات الاستوائية، أقوام بدائيون، المحيط الهندي، خط الاستواء،
أمطار موسمية، نقص المياه، الأشجار المتفرقة المتناثرة، مناخ البحر المتوسط، دراسة اللغة
العربية، افتتاح قناة السويس، جامعة عدن، جمهورية اليمن الديمقراطية الشعبية، بطلنا
العظيم جلال الدين مانغوبيردي، الإنتاج الصناعي.

ЙИГИРМА ТҮРТИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

<p>ابن خلدون <i>Ибн Халдун (араб файласуфи)</i> أَرْضُ فَاغِرَةَ فَاهَا турган ер إِسْكَانْدِيَا <i>Скандинавия</i> IV أَقَامَ الْعَدْلَ <i>адолат ўрнатмоқ</i> VII انْعَقَدَ اللِّسَانُ <i>тили боғлан- моқ</i> إيرلندا <i>Ирландия</i> الْبَحْرُ الْأَسْوَدُ <i>Қора Денгиз</i> الْبَحْرُ الْمُتَجَمِّدُ الشَّمَالِيُّ <i>Шимолий Муз Океани</i> بُرُوعُ الشَّمْسِ <i>куёшнинг чиқиши</i> الْبَلْقَانُ <i>Болқон</i> • بَلَى <i>ҳа (инкор шаклидаги саволга шу инкорни инкор қилиш учун ишлатилади. Масалан: – Бормадингиз- ми? – «Бордим» маъноси- даги «Ҳа»)</i> تَرْفِيهِ الْمَعِيْشَةِ <i>яшаш шароитла- рини яхшилаш</i> حَفِظَ الْقُرْآنَ <i>кўп. حَفِظَ الْقُرْآنَ</i> Қуръонни ёд олган киши, қори</p>	<p>حُطَامُ الدُّنْيَا <i>ўтар дунё лаззатлари</i> الْحَقُّ مَعَكَ <i>сен ҳақсан</i> الدَّائِبُ <i>Дунай (дарё)</i> دَرَاجَةٌ بُخَارِيَّةٌ <i>мотоцикль</i> دَرَجَةُ الدُّكْتُورَاهُ <i>докторлик илмий даражаси</i> دَنِيبَرُ <i>Днепр (дарё)</i> الرَّيْنُ <i>Рейн (дарё)</i> سَرْدِيْنِيَا <i>Сардиния (орол)</i> سُلْسَلَةٌ جَبَلِيَّةٌ <i>тоғ тизмаси</i> السُّلْطَانُ بَرْقُوقُ <i>султон Барқук</i> سَنَوَاتٌ عَجَافٌ <i>очлик йиллари</i> صَعِيدُ مِصْرَ <i>Мисрнинг жанубий қисми</i> صَقْلِيَّةٌ <i>Сицилия (орол)</i> ضَارِبُ الْجُدُورِ <i>кучли, таъсирчан (сўз. илдизга урувчи)</i> عِلَاقَةٌ دِبْلُومَاسِيَّةٌ <i>дипломатик алоқа</i> فُولْغَا <i>Волга</i> فِي الْغَالِبِ <i>кўпинча, кўп ҳолат- ларда</i></p>
--	--

كِرِيْتُ Крит (орол)

كُورْسِيكَا Корсика (орол)

مَالِكِيَّةُ Имом Молик издош-
лари

المُحِيطُ الأَطْلَسِيُّ Атлантика

океани

هَنْغَارِيَا Венгрия

وَأَسْعُ النَّطَاقِ кенг кўламли

§ 165. ИСТИСНОЛИКНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

«Истиснолик» термини ўзбек тили грамматикасида ишлатилмайди, чунки у алоҳида грамматик категория ҳисобланмайди.

Истисноликни конкрет тасаввур қилиш учун «Сендин ўзга кимни дерман, ёри жононим - ўзинг», «Боғимизда гилосдан бошқа ҳамма мевалар мавжуд» мисолларини келтириш кифоя. Бу мисоллардаги «сендин ўзга», «гилосдан бошқа» иборалари истисноликни билдиради.

Араб тилида истисноликни ифодалаш учун истисно қилинаётган сўздан олдин қуйидаги юкламалар қўйилади:

غَيْرٌ، سِوَى، عِندَ، خِلا، حَاشَا، إِلا.

Булар ичида энг кўп ишлатиладигани **إِلا** юкламасидир. Унинг қуйидаги морфологик хусусиятлари мавжуд:

1. Истиснолик иштирок этган гап бўлишли (тасдик) гап бўлса, **إِلا** юкламасидан кейинги сўз тушум келишигида келади. Масалан:

وَصَلَ الْجَمِيعُ إِلا سَلِيمًا – Салимдан бошқа ҳамма келди.

رَأَيْتُ الْأَقْلَامَ عِنْدَ جَمِيعِ الطَّلَابِ إِلَّا مَحْمُودًا – Махмуддан бошқа барча талабаларда қалам кўрдим.

2. Агар гап бўлишсиз маънодаги (инкор) гап бўлса, **إِلَّا** дан кейинги сўз қайси сўздан истисно қилинаётган бўлса, ўша сўзнинг келишигини қабул қилади. Масалан:

لَمْ يُسَافِرِ الضُّيُوفُ إِلَّا كَرِيمًا – Каримдан бошқа меҳмонлар сафарга жўнамадилар (**الضُّيُوفُ** – бош келишикда),

مَا رَأَيْتُ الْفَلَاحِينَ إِلَّا مَحْمُودًا – Махмуддан бошқа деҳқонларни кўрмадим (**الْفَلَاحِينَ** – тушум келишигида),

لَمْ أَسَلَمْ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا سَلِيمًا – Салимдан бошқа ҳеч кимга салом бермадим (**عَلَى أَحَدٍ** – қаратқич келишигида).

3. Агар бўлишсиз (инкор) маънодаги гапда истиснолик мавжуд бўлса-ю, қайси сўздан истисно қилинаётганлиги мавжуд бўлмаса, **إِلَّا** дан кейинги истисно шу **إِلَّا** юкламаси бўлмаганида қайси келишикда бўлса, ўша келишикда ишлатилади ва бундай гап бўлишсиз шаклда эмас, балки «фақат» сўзи ёрдамида бўлишли (тасдиқ) гап шаклида таржима қилинади. Масалан:

مَا ذَهَبَ إِلَّا حَسَنٌ – Фақат Ҳасан кетди (Ҳасандан бошқаси кетмади).

لَمْ أَرِ إِلَّا زَيْدًا – Фақат Зайдни кўрдим (Зайддан бошқасини кўрмадим).

4. **عَدَا، خَلَا، حَاشَا** юкламаларидан кейинги истисно сўз қаратқич келишида ҳам, тушум келишигида ҳам ишлатилиши мумкин:

أَسْتَقِظَ كُلُّهُمْ حَاشَا زَيْدًا – Зайддан бошқа ҳаммалари уйғонишди.

أَسْتَقِظَ كُلُّهُمْ حَاشَا زَيْدٍ – Зайддан бошқа ҳаммалари уйғонишди.

Агар юкламалари олдидан *مَا* юкламаси келса, бу юкламаларнинг мазмуни ўзгармайди, лекин булардан кейинги истисно фақат тушум келишигида келади. Масалан:

مَا عَدَا مُحَمَّدًا – Махмуддан бошқа,

مَا خَلَا زَيْنَبَ – Зайнабдан бошқа.

5. *سَوَى* *غَيْرَ* сўзларидан кейинги сўз қаратқич келишигида келади, чунки бу сўзлар ўзларидан кейинги истисно билан изофа ҳосил қилади (*غَيْرَ* сўзининг ишлатилишига юқорида тўхталинган - §39). Масалан:

حَضَرَ الدَّرْسَ جَمِيعُ الطَّلَبَةِ غَيْرُ كَرِيمٍ – Каримдан бошқа барча талабалар дарсада ҳозир бўлишди.

لَمْ يُشَارِكْ فِي الْمُسَابَقَةِ سَوَى مُحَمَّدٍ – Конкурсада Муҳаммаддан бошқаси иштирок этмади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

657-машқ. Қуйидаги гапларнинг ҳаракатини қуйинг ва ўзбекчага ўғиринг:

- 1) ارتقت نفيسة على أمها وانمالت بالبكاء ولم تجد الأم ما تروح به عن ابنتها إلا الدموع.
- 2) جرح الكبد لا يضر إلا صاحبه (مثل عربي).
- 3) عندي كثير من الأغنام ولا أحصل على المبلغ المطلوب إلا ببيع أحد منها.
- 4) لم يعلم أحد بأن ابن القاضي كان سببا في حراب القرية ما عدا مالكا.
- 5) إن سروري اليوم يفوق التقدير. إنني أتخيل أن ما عشناه من أيام مظلمة لم يكن سوى حلم مزعج.
- 6) السكان في الغالب لا يستعملون السيارات إلا نادرا لأن وسائل نقلهم لا تتعدى البغال والحمير.
- 7) لم يكن الطاهر يعرف لغة أخرى غير العربية ولم يكن زملاؤه يعرفون غيرها ولم يكن شيوخهم أيضا يحسنون سواها ولعلمهم أيضا

لم يعرفوا بلدا غير بعض البلدان العربية. (8) كان سكان القرية في مجموعهم فقراء وأمينين ما عدا بعض حفظة القرآن. (9) أما هذا اليوم القاتم فلم تتصور سعاد وراهه إلا الفراغ واليأس. (10) إنني لا أحس أي ألم ما عدا كتفي ورقبتي، سأضع ضمادة من الخباز في المساء قبل أن أنام. (11) هب مرض على القرية في إحدى السنوات العجاف لم يسلم منه إلا القليل. (12) لم يعبر مالك عن تلك الحكاية إلا بدمعة. (13) قد فتحت عيني فلم أر غير الظلمة وأطلقت لساني فلم أتكلم بغير الأسي. (14) ها قد انتصف الليل وأنا ساهرة وليس لي مسل غير دموعي ولا معز سوى أمني برجوعك إلي من مخالب الحرب. (15) ما هذه السنوات إلا لحظة من حياة أزلية أبدية. (16) ليس عندي يا وحيدي إلا الدموع فهل تتغذى بها بدلا من الحليب؟ (17) أنا ضعيف أيها الحب فلم تحاصمني وأنت قوي؟ لماذا تدلني ولم يكن غيرك ناصري؟ (18) عاش ابن خلدون في مصر وقام بالتدريس في الجامع الأزهر فأقبل الناس عليه ما خلا الحاقدين، وقد ولاه السلطان برقوق قاضيا لقضاة المالكية فأقام العدل وضرب على أيدي القضاة ما عدا العدول منهم. (19) بلاد العرب في آسيا يحيط بها الماء من جميع الجهات عدا جهة واحدة. (20) رأيت المدينة قد اندثرت ولم يبق من آثارها غير تطل بال.

658-ماشқ. Қавс ичида бош келишиқда берилган сўзларни керакли келишиқка қўйиб, гапларни тўлдириңг ва уларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) في الأسبوع الماضي كنت مريضا وزارني جميع أصدقائي سوى (عَلِيٍّ). (2) كان والدي مثقفا وكان يحب المثقفين، خلا (مُتَكَبِّرٍ). (3) أمس كان يوم الراحة وفي الطريق لم أر إلا (أَخُوكَ). (4) صدقني يا عزيزي، فلا تصدق كلام بعض الناس، لا يسرنني إلا (نَجَاحُكَ). (5) في سنوات الجوع والقحط تعاون في ترفيه المعيشة جميع إخواننا ما عدا (الْحَائِنُونَ). (6) عندما دخلت الغرفة ما رأيت إلا (حَسَنٌ). (7) إن كل البلدان العربية غير (تُونِسُ وَالْمَغْرِبُ) قطعت علاقاتها الدبلوماسية مع بعض الدول الغربية. (8) إن جميع

الطلاب ما عدا (مَحْمُودٌ) زاروا أمس متحف الفنون وتعرفوا هناك بالفن الأوزبكي
الأصيل.

659-машқ, 657 - машқ сўзларидан фойдаланиб, қуйи-
даги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Зайнабдан бошқа барча талаба қизлар аудитория-
дан чиқиб кетишди. 2. Концертда факультетимиздан
атиғи икки талаба қатнашди. 3. Барча таклиф этилганлар
хонага киришди, бироқ у ерда ўтириш учун битта
дивандан бошқа ҳеч нарса йўқ эди. 4. Отамдан қолган бу
эски жавонда иккита тарелка, битта чойнак ва бир неча
пиёладан бошқа ҳеч вако йўқ. 5. Охирги машқдан таш-
қари барча уй вазифаларини бажариб тугатдим. 6. Соат
роппа-роса учда тўртинчи дарсимиз тугайди, шундан
кейин айрим домлалардан ташқари барча ўқитувчи-лар
уйларига кетишади. 7. Уруш йилларида айрим киш-
лоқларда вабо тарқалган ва ундан жуда оз одамлар омон
қолишган эди. 8. Ўзбек халқининг жуда кўп орзу-
умидлари мустақилликдан кейингина рўёбга чиқа
бошлади. 9. Акрамдан бошқа барчамиз бу шаҳар
эрамиздан илгариги иккинчи минг йилликда барпо
этилганлигини билардик. 10. Олтмишинчи йилларда
Африкадаги кўпчилик давлатлар фақат сиёсий мус-
тақилликни қўлга киритган эдилар. 11. Миср Араб
Республикасидан қайтиб келган талабаларимиз айтиш-
ларича, улар Искандария ва Қохирадан бошқа ҳеч
қаерни кўришмабди. 12. Суриядаги бу қадимий шаҳар
ҳақида бизнинг устозимиздан бошқа ҳеч ким муфассал
гапириб беролмайди, чунки у бу шаҳарда етти йил
яшаган.

§ 166. МАВҲУМ ОТЛАР

Иш-ҳаракат, сифат ёки ҳолат ҳақидаги мавҳум тушунчаларни ифодаловчи отлар мавҳум (абстракт) отлар дейилади. Мавҳум отлар араб тилида қуйидаги тур сўзлар охирига **يَّة** – кўшимчасини кўшиш билан ҳосил қилинади:

1. Отларга. Масалан: **أَنسَان** – инсон → **أَنسَانِيَّة** – инсоният, **أَبَد** – абад → **أَبَدِيَّة** – абадият.

2. Масдарга. Масалан: **أَشْتَرَاكَ** – қатнашиш → **أَشْتِرَاكِيَّة** – социализм.

3. Сифатдошга. Масалан:

مَسْئُول – жавобгар → **مَسْئُولِيَّة** – жавобгарлик,

قَابِل – иқтидорли → **قَابِلِيَّة** – қобилият.

4. Сифатга. Масалан:

أَغْلَبُ – энг кўп → **أَغْلَبِيَّة** – кўпчилик,

حُرٌّ – эркин → **حُرِّيَّة** – эркинлик.

5. Олмошга. Масалан:

كَيْف – қандай → **كَيْفِيَّة** – кайфият,

هُوَ – у → **هُوِّيَّة** – шахсият.

§ 167. КИЧРАЙТМА ОТЛАР

Ўзбек тилида -ча, -чок, -чак аффикслари ёрдамида кичрайтма отлар ҳосил бўлганидек, араб тилида ҳам кичрайтма отларнинг айрим ҳосил бўлиш вазнлари мавжуд:

1. Уч ундош ўзакли сўзлардан: **فَعِيلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

كَلْبٌ → **كَلِيْبٌ** – кучук, **رَجُلٌ** → **رُجَيْلٌ** – кичкина одам.

2. Иккинчи бўғинида чўзиқ унли мавжуд бўлган отлардан **فَعِيْلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

غُلَامٌ → **غُلَيْمٌ** – кичкина хизматкор,

جَمِيْلٌ → **جُمَيْلٌ** – чиройли (кичкина).

3. Биринчи бўғинида чўзиқ унли мавжуд бўлган сўзлардан **فُوَيْعِلٌ** вазнида ҳосил бўлади. Масалан:

فَارِسٌ → **فُوَيْرِسٌ** – кичик чавандоз,

كَاتِبٌ → **كُوَيْتِبٌ** – кичик котиб,

خَادِمٌ → **خُوَيْدِمٌ** – кичик хизматкор.

4. Нотўғри ўзакли сўзлардан ҳам шу нотўғрилиқнинг хусусиятига мос ўзгаришга учраган ҳолда ҳосил бўлади. Масалан:

بَابٌ → **بُوَيْبٌ** – эшикча, **أَبٌ** → **أُبِيٌّ** – (аслида **أَبِيٌّ**) – дадажон,

أَبْنٌ → **أُبْنِيٌّ** – (аслида **أَبْنِيٌّ**) – ўғилча, **أَسْمٌ** → **أُسْمِيٌّ** – (аслида **أُسْمِيٌّ**) – исмча, **بِنْتٌ** → **بُنْيَةٌ** – қизча.

5. Тўрт ҳарфдан иборат бўлган отлардан иккинчи ундош товушдан кейин «-ай» кўшимчасини кўшиш билан ҳосил қилинади. Масалан:

مَسْجِدٌ → **مُسَيْجِدٌ** – масжидча, **عَقْرَبٌ** → **عُقَيْرَبٌ** – чаёнча.

6. Агар сўзнинг охиридан иккинчи бўғинда

« ā , ū , ū » чўзиқ унлиларидан бири мавжуд бўлса, булар чўзиқ «ū» га ўзгариб кетади. Масалан:

عُصْفُورٌ → **عُصَيْفِيرٌ** – чумчуқча, **مِفْتَاحٌ** → **مُفَيْتِيْحٌ** – калитча.

7. Беш ундош ўзакли сўзлардан кичрайтма сўз ҳосил қилинганида, охириги ўзак ундош тушиб қолади. Масалан:

عُنْدَلِبٌ → عُنَيْدَلٌ – булбулча, سَفْرَجَلٌ → سَفَيْرِجٌ – беҳича.

8. Муаннас сўзлардан ясалган кичрайтма отларда ҳам муаннаслик белгиси тушиб қолмайди. Масалан:

قَلْعَةٌ → قَلَيْعَةٌ – қалъача, هِرَّةٌ → هُرَيْرَةٌ – мушукча,

حَمْرَاءُ → حُمَيْرَاءُ – қизил (кичкина).

9. «ё – та марбута» ҳарфисиз ҳосил бўлган муаннас отлардан кичрайтма отлар ҳосил қилинганида, охирига ё ҳарфи қўшиб қўйилади:

شَمْسٌ → شَمَيْسَةٌ – қуёшча, أَرْضٌ → أَرِيضَةٌ – кичик ер.

10. كَانٌ – қўшимчаси билан тугаган от ва сифатлардан кичрайтма отлар ҳосил қилинганида ҳам كَانٌ қўшимчаси сақланиб қолади:

سَلْمَانٌ → سَلَيْمَانٌ – Сулаймон ёки кичик Салмон,

كَسْلَانٌ → كَسَيْلَانٌ – дангасача,

سَكْرَانٌ → سَكَيْرَانٌ – кичкина маст (одам).

11. Кичрайтма от шакллари айрим предлогларда ҳам қўлланилади ва шу предлоглардаги маънонинг оз ёки қисқа эканлигига ишора қилади. Масалан:

قَبْلَ → قَبَيْلَ – бир оз олдин, فَوْقَ → فُوقَيْقَ – бир оз устида,

بَعْدَ → بُعَيْدَ – бир оз кейин.

Амалий машғулот учун топшириқлар

660-машқ. Қуйидаги сўзлардан мавҳум отлар ҳосил қилинг ва маъносини тушунтиринг:

أَخ - ака, биродар; جِنْسٌ - жинс; شَعْبٌ - халқ; إِمْكَانٌ - имкон; شَكْلٌ - шакл; عَدَمٌ - йўқлик; عَسْكَرِيٌّ - аскар; مَرْكَزٌ - марказ; رَأْسَمَالِيٌّ - капиталист; وَطَنِيٌّ - миллий; إِنْسَانٌ - инсон; إِقْطَاعِيٌّ - феодал; أَبٌ - ота.

661-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан мавҳум отларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) الإنسان مخلوق من تراب من تحت أقدام الدهور وريح من صحراء الجهل ورمل من شاطئ بحر الأناية. 2) أنا قلب بشري قد أهملت في زوايا غي المدينة فقضيت ولسان الإنسانية منعقد وعيونها ناشفة. 3) الحرية الحقيقية في الاستقلال المعنوي والمادي. 4) أنت ترتفعين نحو العلو بجاذبية السماء وهذا الجسد يسقط إلى تحت بجاذبية الأرض. 5) إن هذه الأرض الفارغة فاما تخلص نفسك من عبودية جسدك. 6) الإنسان لا يدري كيفية انعتاق النفس من عبودية المادة إلا بعد الانعتاق. 7) أنتم تعساء وتعاستكم نتيجة بغي القوى وظلم الغنى وأناية عبد الشهوات. 8) من وراء جدران الحاضر سمعت تسايح الإنسانية. 9) إن تلك الساعة هي من ساعات قليلة وهذه الساعات تدعم اعتقادي بأزلية النفس وخلودها. 10) كان وجه الفارس القوي يتكلم بلا نطق عن شدة رجوليته. 11) الأناية يا أخي أوجدت التنافس الأعمى والتنافس وُلد العصبية.

662-машқ. Қуйидаги сўзлардан кичрайтма отлар ҳосил қилинг:

مِنْشَارٌ - яшиқ; حَسَنٌ - Ҳасан; مَنَزَلٌ - уй; قَلْبٌ - юрак; مَدْرَسَةٌ - мактаб; قَنْدِيلٌ - қандил; عَثْمَانُ - Усмон; وَرْدَةٌ - арра;

اتيرгул; أُخْتٌ – сингил, опа; نَجْلَاءٌ - кўзлари чўлпон(мн);
نَهْرٌ - дарё; غُصْنٌ - буток; شَجْرَةٌ - дарахт; كَوْكَبٌ - юлдуз; زَهْرَةٌ -
гул; فَهْدٌ - йўлбарс; مُطْرَبٌ - хонанда; نَخْلَةٌ - хурмо дарахти;
مَهْرَجَانٌ - фестивалъ; بَحْرٌ - денгиз.

663-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан кичрайтма
отларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) كانت جميع الرافصات يلبسن فستانا أزرق من الحرير الصناعي وبه زهيرات بيضاء كثيرة.
- 2) كتب الشيخ في جزء من ورقة كتابة غير مفهومة وقسمها إلى سبع وريقات مختلفة الأشكال.
- 3) بُعيد أن تلفت الفتى إلى كل ناحية قال لي بصوت منخفض:...
- 4) بعد هنيئة من سكينة الليل المؤثرة سمعت هذا الكلام صادرا مع تنهدات عميقة.
- 5) ابتسم الفتى ابتسامة الزهرة الذابلة بعيد المطر وراح مسرعا.
- 6) عند الفجر قبيل بزوغ الشمس من وراء الشفق جلست في وسط الحقل أناجي الطبيعة.
- 7) جاء الربيع وتكلمت الطبيعة بالسنة السواقي ففرحت القلب وابتسمت بشفاها الأزهار فأسعدت النفس ثم غضبت ودكت المدينة الجميلة فأنست الإنسان عذوبة كليماها ورقة ابتساماتها.
- 8) لم يكن معه إلا بعض الدرهمات ولذا لم يستطع أن يشتري كل ما يحتاج إليه.
- 9) كان منزل المدرس يقع بُعيد المدرسة.
- 10) أثناء سيرها إلى المدرسة شاهدت المعلمة وُليدا وكان هذا الوليد يسخر من شيخ كبير ثم نظرت إلى الشيخ وقالت له: يا أبي، لا تحزن إنه ولد صغير سيئ الخلق.
- 11) ذات يوم شاهدت رجلا وكان هذا الرجل يركب دراجة بخارية ووراءه على الدراجة صنيديق وفيه منيشير وقنيديل.
- 12) قد تعود محمد أن يزين ملابسه بوريدة ويتجول في شوارع القاهرة مصطحبا أخته.
- 13) كان يقول له والده كل يوم: يا بُني، اجتهد في دروسك.
- 14) قد اعتاد أخي الصغير أن يجلس على شاطئ النهر ويستمتع بزقزقة العصافير.
- 15) خرج أحمد من بيته قبيل الفجر.
- 16) إنك درست الكمنجة في

إيطاليا ثم عدت إلى بلادك لترتق من موهبتك بعيد أن مات والداك ولم يترك لك من
حطام الدنيا غير كمنجتك.

664-ماشқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча варианты топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Икки пиёла қайнатилган сут; ҳаво ҳарорати; бизнинг ён қўшнимиз; кўп қаватли бу бино; нефтни қайта ишлаш заводи; Амир Темури хотираси; илмий-назарий конференция; ёзувчининг янги қиссаси; «Муштум» сатирик журнали; «Ўткан кунлар» романи; Худоёрхон замони; қишлоқ ҳаётига бағишланган асар; самолётнинг ўртача вазни; ҳайвонот боғи маъмурияти; Африка қитъасининг майдони; фуқаро авиацияси; Тошкент билан Наманган ўртасидаги масофа; ҳурматли тингловчилар; «Машъал» радиостанцияси; тўрт ўзак ундошли феъллар; Миср ва Сурия ёзувчилари; республикаимиз истиклоли; ўзбек адабиёти ўқитувчиси.

665-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

فؤاد: أين تقع قارة أوروبا يا صديقي؟

سمير: تقع أوروبا في غربي قارة آسيا.

فؤاد: أي بحر أو محيط يحيط بأوروبا؟

سمير: يحيط بها البحر المتجمد الشمالي شمالا والمحيط الأطلسي غربا والبحر الأبيض

المتوسط والبحر الأسود جنوبا.

فؤاد: هل هناك سهول؟

سمير: نعم، في شمالي أوروبا وشرقيها سهول فسيحة وأشهرها سهل روسيا.

فؤاد: أعتقد أن في أوروبا سلاسل جبلية أيضا. أليس كذلك؟

سمير: بلى، فيها سلاسل الجبال الكثيرة ويقع معظم هذه السلاسل في جنوبي أوروبا وأهمها: قوقازيا والكاربات والبالقان والألب؟ وهذه المناطق الجبلية جميلة ورائعة ولا سيما في الصيف ولذا معظم المنزهات والمصحات الشهيرة يقع في هذه المناطق.

فؤاد: يبدو من الخريطة أن شواطئ أوروبا متقطعة جدا. هل هناك جزر وأشباه جزر؟

سمير: نعم، في أوروبا شبه جزيرة إسكاندينافيا وشبه جزيرة إيبيريا وشبه جزيرة إيطاليا وشبه جزيرة البلقان ومن جزرها المشهورة: بريطانيا وإيرلاندا وكورسيكا وسردينيا وصقلية وكريت وقبرص.

فؤاد: كثير من الجبال في العالم يُعتبر مصدرا للأهبار. هل جبال أوروبا أيضا مصدر للمياه؟

سمير: في أوروبا عدة أنهر متوسطة المسيل صالحة للملاحة. منها: نهر فولغا ودينير ونهر الدانوب ونهر إلب ونهر الرين.

فؤاد: ماذا تقول عن مناخ أوروبا؟

سمير: مناخها معتدل رطب وذلك بفضل جوار البحار لا سيما جوار الأطلنطي. غير أن المناطق الشرقية قاسية الهواء جليدية في الشتاء وحارة في الصيف.

فؤاد: أي نوع من المزروعات يزرع في أوروبا؟

سمير: تزرع الحبوب وخصوصا القمح في روسيا الجنوبية وهونغاريا وفي شمال أوروبا غابات كثيفة ممتدة. أما في المناطق المجاورة للبحر الأبيض المتوسط فتزرع الكرمة والزيتون والبرتقال والتين وأنواع الخضر والفواكه الأخرى. وجوف الأرض غني بالدفائن من فحم حجري وحديد وبنفط.

فؤاد: شكرا جزيليا يا سмир لهذه المعلومات القيمة عن قارة أوروبا.

666-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Эркин: Дўстим Бердикул, Осиё қитъаси ҳақида суҳбатлашайлик. Осиёнинг ҳудуди қанча?

Бердикул: Осиё ер шаридаги қитъаларнинг энг каттаси бўлиб, ҳудуди 44180200 квадрат километр дир. Бу эса ер шари ҳудудининг учдан бирига тенг дир.

Эркин: Осиё қитъаси нималар билан чегараланади?

Бердикул: У шимолда Шимолий Муз океани билан, ғарбда Европа билан, жанубда Ўрта Ер денгизи, Қизил Денгиз ва Ҳинд океани билан, шарқда эса Тинч океани билан чегараланади.

Эркин: Осиёда қандай минтақалар мавжуд?

Бердикул: Шимолий минтақалари пасттекисликлардан ва чўзилиб кетган ясситоғликлардан иборат. Жанубий минтақалари эса бепоён соҳилли бўлак-бўлак қисмларга бўлинади. Арабистон ярим ороли, Ҳиндистон ярим ороли, Ҳиндихитой ярим ороллари шулар жумласидандир. Шимолий ва жанубий минтақалар ўртасида Марказий Осиё мавжуд. Марказий Осиёнинг марказида Тибет ясситоғлиги бор бўлиб, уни улкан тоғлар ўраб туради. Бу тоғлар орасида Гималай тоғ тизмаси бор ва дунёнинг энг юқори чўққиси бўлган Эверест чўққиси шу тоғлар ичида дир.

- Эркин: Осиёдаги дарёлар ҳақида ҳам гапириб беринг.
- Бердикул: Сибирда Об, Енисей, Лена дарёлари оқади. Улар қишда музламайдилар. Хитойда Сарик дарё ва Кўк дарё, Ҳиндистонда Ганг ва Ҳинд дарёлари, Арабистон ярим оролида Тигр ва Евфрат дарёлари мавжуд. Марказий Осиёдан эса Сирдарё ва Амударё дарёлари оқиб ўтади. Бу дарёларнинг бир қисми ўз сувини денгиз ёки кўлларга қуяди. Масалан, Байкал кўли, Орол денгизи, Каспий денгизи, Қора денгиз ва ҳ.з.
- Эркин: Бу маълумотларингиз учун катта раҳмат, Бердикул.

§ 168. ДОНА ОТЛАР

Дона отлар бир хил предметлар ичидан бир донасини билдиради ва у от охирига «ё - та марбута» ҳарфини қўшиш билан ҳосил қилинади. Масалан:

جَزْرٌ – (умуман) сабзи → جَزْرَةٌ – (бир дона) сабзи,

بَصْلٌ – (умуман) пиёз → بَصْلَةٌ – (бир дона) пиёз,

تَبْنٌ – (умуман) сомон → تَبْنَةٌ – сомоннинг бир чўпи.

Булардан ташқари у ёки бу предмет жуда кўп учрайдиган, ҳосил бўладиган, тўпланадиган ўринни билдирувчи отлар ҳам бўлиб, у араб тилида **اسْمُ الْكَثْرَةِ** дейилади ва у **مَفْعَلَةٌ** вазнида ҳосил бўлади:

بَطِيخٌ – тарвуз → مِطْخَةٌ – тарвуз экилган полиз,

لَبَنٌ – сут → مَلْبَنَةٌ – сут комбинати,

أَسَدٌ – йўлбарс → مَأْسَدَةٌ – йўлбарс кўп учрайдиган

ўрмон.

§ 169. КИШИ НОМЛАРИ

Кишиларга кўйиладиган номлар содда (арабча – **غَيْرُ**) ва мураккаб (арабча - **مُرَكَّبٌ**) бўлиши мумкин.

Содда номлар биргина сўздан иборат бўлади. Масалан: **كَرِيمٌ** – Карим, **سَلِيمٌ** – Салим.

Мураккаб номлар икки ва ундан ортиқ сўздан иборат бўлиб, куйидаги шаклларга эга:

1. Изофа шаклидаги номлар. Масалан:

عَبْدُ اللَّهِ – Абдуллох, **سَيْفُ الدِّينِ** – Сайфиддин,

أَمْرُؤُ الْقَيْسِ – Имрау-лқайс, **عَبْدُ مَنَافٍ** – Абдуманноф.

2. Икки сўзнинг изофа бўлмаган бирикувидан ҳосил бўлган номлар. Масалан:

حَضْرَ مَوْتٌ – Ҳадрамавт, **بَعْلُ بَكٌ** – Баалбак.

3. Гап шаклидаги номлар. Масалан:

تَأَبَّطُ شَرًّا – Тааббата шарран (жоҳилият шоирининг исми, луғавий маъноси «у ёвузликни кўлтиғига қистирди»дир).

Араб халқида ўтмишда номлар куйидаги элементлардан иборат бўлган:

1. Туғилганда кўйилган ном (арабча - **عَلَمٌ**). Масалан:

أَلْحَسَنُ – Ал-Ҳасан, **أَسَلَيْمَانُ** – Сулаймон,

زَيْدٌ – Зайд, طَلْحَةُ – Талҳа.

2. Ота ёки ўғил номи билан боғлиқ ҳолда ишлатиладиган ном (арабча - كُنْيَةٌ). Масалан:

أَبُو الْحَسَنِ – Абул Ҳасан, أَبُو عَبْدِ اللَّهِ – Абу Абдуллоҳ,

أَبُو عَلِيٍّ – Абу Али, ابْنُ بَطُّوْتَةَ – Ибн Баттута.

3. Туғилган қабиласи, шаҳри ёки яшаган ватани номи билан боғлиқ ном (арабча - نِسْبَةٌ). Масалан:

الْتَّرْمِذِيُّ – Аттирмизий, الْبُخَارِيُّ – Албухорий,

الرَّازِيُّ – Аррозий.

4. У ёки бу нарсага ўхшатиш, касби, ҳунари, қобилияти, таланти билан боғлиқ ном (арабча - لَقَبٌ). Масалан:

مَلِكُ الْكَلَامِ – Маликулкалом (сўз подшоҳи),

شَرَفُ الدِّينِ وَ الدَّوْلَةِ – Шарофуддин ваддавла (дин ва давлат фаҳри).

Бу элементлар ўтмишда биргаликда бир бутунни ташкил этган ва уларнинг тартиби қуйидагича бўлган: аввал лақаб, сўнг «абу» сўзи билан бошланадиган куня, ундан кейин туғилганда қўйилган ном – алам, сўнг «ибн» сўзи билан бошланадиган куня, ундан кейин нисба ва охирида қолган лақаблар. Масалан:

أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَارِسِيِّ الْإِسْطَخْرِيِّ

- Бу ном ўзбекчада қуйидагича талқин қилинади: Исҳоқнинг отаси Муҳаммаднинг ўғли Иброҳим Ал-Форисий Ал-Истахрий.

عَزُّ الدِّينِ أَبُو الْحُسَيْنِ عَلِيُّ الشَّيْبَانِيِّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ الْأَثِيرِ

- Дин қуввати Ҳусайннинг отаси Ибну-л-Асир номи билан танилган Али аш-Шайбоний.

Агар *أَبْنُ* сўзи туғилганда қўйилган ном билан отасининг исми ўртасида турганида, бу сўздаги *أَبْنُ* ёзилмайди ва туғилганда қўйилган ном охиридаги танвин тушиб қолади. Масалан:

مُحَمَّدُ بْنُ زَيْدٍ – Муҳаммад ибн Зайд,

إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ – Муҳаммад ибн Зайдга,

رَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ زَيْدٍ – Муҳаммад ибн Зайдни кўрдим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

667-машқ. Қуйидаги сўзлардан *дона* отлар ҳосил қилинг:

جَوْزٌ - гул; *مَوْزٌ* - банан; *زَيْتُونٌ* - зайтун; *شَجَرٌ* - дарахт; *عِنْفُوكٌ* - ёнғок; *بَلَحٌ* - хурмо; *لَوْزٌ* - бодом; *نَحْلٌ* - асалари; *تُفَاحٌ* - олма; *بَقَرٌ* - сугир; *رَغِيْفٌ* - обинон; *تَمَلٌ* - чумоли; *تَبْنٌ* - сомон; *رُقَاقٌ* - нон; *وَرَقٌ* - варақ; *تَمْرٌ* - хурмоқоқи.

668-машқ. Қуйидаги киши номларини ўрганинг ва уларнинг таркибий қисмларини аниқланг:

1) *أبو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري.* (2) *أبو عبد الرحمن الخليل بن أحمد الفراهيدي الأزدي.* (3) *أبو الحسين عبيد الله ابن أحمد الإشبيلي.* (4) *أبو ضياء الدين عبد الرحمن نور الدين بن أحمد نظام الدين الجامي.* (5) *أبو عبد الله محمد بن سليمان الكافيجي.* (6) *محمد بن الحسن نجم الملة والدين الأسترابادي.* (7) *أبو الحسن علي بن محمد الخضرمي الإشبيلي.* (8) *أبو العباس أحمد بن عبد الرحمن اللخمي القرطبي.* (9) *أبو محمد بن عبد الله بن بري المصري.* (10) *أبو محمد ناصح الدين سعيد بن المبارك البغدادي.*

- 11) أبو القاسم محمود بن عمر جار الله الزمخشري. 12) أبو زكريا يحيى بن علي بن الخطيب الشيباني التبريزي. 13) أبو الحسن محمد بن الوليد التميمي. 14) أبو محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة الدَّيْنُورِي. 15) أبو محمد عبد الله بن جعفر بن دَرَسْتَوَيْه الفارسي. 16) أبو بجر عبد الله بن أبي إسحاق زيد الحضري البصري. 17) أبو بشر عمرو بن عثمان بن قنبر سيبويه.

669-машиқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг ва ўзбекчага ўгириг:

ياسر: يا أخي تورسونباي، سمعت أنك جئت إلى جامعة القاهرة من جمهورية أوزبكستان، أليس كذلك؟

تورسونباي: نعم، الحق معك، أنا كنت ساكنا في بلد تمنغان وعملت هناك في معمل الغزل والنسيج.

ياسر: أظن أنك تستطيع القول عن تطور هذا النوع من الصناعة الخفيفة في بلدكم.

تورسونباي: نعم، أنا اشتغلت في المعمل ثلاث سنوات ورأيت هذا التطور بعيني.

ياسر: عظيم! هل وضعت حكومتكم خطة خاصة لتطوير الصناعة؟

تورسونباي: نعم، تقوم الحكومة بدراسة مستمرة لتعزيز دعائم الاقتصاد الوطني.

ياسر: وصناعة الغزل والنسيج هي صناعة أساسية عندكم. أليس كذلك؟

تورسونباي: أثناء السنوات الطويلة في عهد الاتحاد السوفيتي السابق كانت أوزبكستان

تعتمد على الزراعة والقطن كان إحدى مزارع رئيسية في بلادنا و لذا

صناعة الغزل والنسيج كانت قائمة عليه.

ياسر: والآن؟ هل تغيرت خطة جمهوريتكم؟

تورسونباي: نعم، بعد الحصول على استقلالنا بدأت حكومتنا تهتم بتطوير الصناعة

الخفيفة والثقيلة أيضا. لذا بعد الاستقلال مباشرة ابتدأت الأعمال في بناء

مجموعة مصانع سيارات الركاب والنقل. وكذلك توجد الآن في طشقند

مجموعة مصانع الطائرات ومصنع الماكينات الزراعية وتم خلال فترة قصيرة
بناء مصنع تكرير النفط في بخاري ما عدا المصانع والمعامل الجديدة الأخرى.
ياسر: كما أرى أنت متخصص في الاقتصاد.

تورسونباي: لا، أنا لست متخصصا ولكنني أعرف كثيرا عن اقتصاد بلادي.

670-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Дилдора: Илтимос, Шаҳноза, айтиб беролмайсизми,
ҳозир соат неча бўлди?

Шаҳноза: Ҳозир соат саккиздан йигирма минут ўтди.

Дилдора: Эрталабки машғулотлар факультетингизда
нечада бошланади?

Шаҳноза: Факультетимизда машғулотлар саккиз
яримда бошланади. Сизларда-чи?

Дилдора: Биз пешиндан кейин ўқиймиз, шунинг учун
машғулотларимиз соат иккида бошланади.

Шаҳноза: Бугун неча соат ўқийсизлар?

Дилдора: Биз ҳар куни уч жуфт - олти соат ўқиймиз.
Сизлар-чи?

Шаҳноза: Бизда ҳам уч, баъзан тўрт жуфт дарс
бўлади.

Дилдора: Уч жуфт дарсингиз соат нечада тугайди?

Шаҳноза: Уч жуфт дарсимиз бир яримда тугайди.
Соат иккидан бошлаб хоналаримизда
бошқа факультетнинг машғулотлари бош-
ланади.

Дилдора: Сизларда танаффуслар қандай тартибда
бўлади?

Шаҳноза: Бизда ҳар саксон минутда ўн минутдан
танаффус қилинади ва шу саксон минут бир

жуфт ҳисобланади. Иккинчи жуфтдан кейин катта танаффус бўлади.

Дилдора: Катта танаффус қанча давом этади?

Шаҳноза: Катта танаффус эллик минут давом этади. Бунда барча талабалар ва кўпчилик ўқитувчилар тушлик қиладилар. Сизларда-чи?

Дилдора: Бизда ҳам шундай.

§ 170. ИККИ ТОМОНЛАМА МОСЛАШУВЧИ АНИҚЛОВЧИ

Сифат ва сифатдошдан ясалган мослашган аниқловчи аниқланмиш билан тўрт жиҳатда мослашиши маълум. Масалан: *الْمَدِينَةُ الْجَمِيلَةُ*, *بَلَدٌ جَمِيلٌ* ва ҳ.з.

Бундан ташқари араб тилида яна шундай мослашган аниқловчилар ҳам мавжудки, улар ҳам ўзидан олдинги, ҳам ўзидан кейинги сўз билан мослашади. Масалан:

لِي صَدِيقٌ جَمِيلَةٌ عَيْنُهُ – Менинг кўзи чиройли дўстим бор.

Бундай ибораларда аниқловчи ҳар доим бирликда келади. Аслида бу аниқловчи (*جَمِيلَةٌ*) ўзидан кейинги сўзни аниқлаб келади, яъни бу аниқловчининг аниқланмиши *عَيْنٌ* дир. Бу аниқланмиш билан аниқловчи биргаликда олдинги (*صَدِيقٌ*) сўзини аниқлаб келади. Морфологик жиҳатдан эса, аниқловчи жинсда ўзидан кейинги сўз билан, ҳолат ва келишикда эса ўзидан олдинги сўз билан мослашади. Бу иборанинг охириги компоненти (*عَيْنُهُ*) доим бош келишикда келади. Масалан:

عِنْدَ الصَّدِيقِ الْجَمِيلَةِ عَيْنُهُ كِتَابٌ – Кўзи чиройли ўртоқнинг китоби бор.

Юзи чиройли дўстнинг қалами
бор.

Менинг юзи чиройли дўстим бор.

Амалий машғулот учун топшириқлар

671-машқ. Қуйидаги гаплардан икки томонлама мос-
лашувчи аниқловчини топинг, гапларни ўзбекчага
ўғиринг:

- 1) ليست هناك فتاة فيمن تعرف يا عزيزي لها حاجبان كثيف شعرهما بهذه الصورة!
- 2) نظرتُ نحو الغيوم المتلبدة المتلونة أطرافها من أشعة الشمس الجميلة. 3) هذا الكتاب المطبوعة فيه فصول السعادة والشقاء واللذة والألم والمسرة والأحزان فلا يقرأه إلا الرفيق الحقيقي. 4) جلسنا في الحديقة الكثيرة أثمارها. 5) شخصت أبصار العالم إلى هذه الجمهورية الصغيرة البالغ عدد أهلها ثلاثة ملايين إنسان. 6) لنا منزل جيد هواؤه. 7) وجدت أبا ذلك الطالب شخصا نافعة نصانحه. 8) كان على تلك الأرملة فستان ممزقة أطرافه. 9) اشترينا أمس من السوق كتابا مدرسيا سهلة تمارينه. 10) هاتان الشفتان الرقيقتان المشدودة أطرافهما بأثقال كآبة لم تفتحا. 11) إن هذه البناية الثابت بريقها حتى اليوم بنيت منذ حوالي ألف سنة.

ЙИГИРМА ТҮРТИНЧИ МАТН

طه حسين

ولد الأديب العبقري الكاتب المشهور المصري طه حسين بصعيد مصر سنة
1889 م. دخل جامعة الأزهر عام 1902م. وحين أنشئت الجامعة المصرية
الأهلية وهي الآن جامعة القاهرة عام 1908م. أخذ يتردد عليها ثم نال درجة
الدكتوراه في هذه الجامعة سنة 1914 عن بحثه "ذكرى أبي العلاء".

ثم أوفدته الجامعة مبعوثا لها في نفس العام إلى فرنسا فظل في باريس حتى عام 1919م. و قد نال درجة الدكتوراه عن بحثه "فلسفة ابن خلدون".

عمل طه حسين مدرسا للتاريخ القديم بالجامعة المصرية ثم أستاذا للأدب العربي فيها ثم انتخب عميدا لكلية الآداب سنة 1920 م. ثم مديرا لجامعة الإسكندرية عام 1943 م.

للأديب تاريخ ضارب الجذور في أعماق الحياة الثقافية و التعليمية و السياسية.وقد بذر طه حسين في الحياة الفكرية الفنية المصرية بذور الخير والحرية والجمال فهو أول من استطاع أن يستخدم الأسلوب القائم علي الشك في تحليل الفكر العربي منذ فجر تاريخه. وقد أحدث كتابه "الشعر الجاهلي" ضجة واسعة النطاق وشملت هذه الضجة العالم العربي بأجمعه. إن طه حسين لا يعتمد علي العقل وحده كأساس المعرفة في الدراسات العلمية فهو يتجلى بالإرادة وتبصره هذه الإرادة علي الجانب الطيب من الحياة وتقربه من جماليات الوجود لأن فيها الخير والحرية والعدالة.

وبالفعل لعب طه حسين دورا خارقا في إقامة صرح ولا يختلف علي ضخامة هذه العبقرية أحد وإن علمه الدقيق المتخصص ورؤيته العميقة النفاذة وثقافته المنوعة الرحبة كلها تتداخل و تتناغم وكلها تجعل منه كاتبا مشهورا في العالم العربي وأديبا عبقريا.

توفي طه حسين في سنة 1973م. وأبرز ما كتبه الكاتب "الأيام" و"الأديب" و"عودة الروح".

(Э. Талабовнинг «Учебное пособие по разговорной практике арабского языка» китобидан айрим ўзгартишлар билан)

672-машқ. Йигирма тўртинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўғиринг.

673-машқ. Йигирма тўртинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) من هو طه حسين؟ 2) متى وُلد طه حسين وأين؟ 3) في أية جامعة درس طه حسين؟ 4) كيف كانت تسمى جامعة القاهرة في أوائل القرن العشرين؟ 5) عن أي بحثه نال طه حسين درجة الدكتوراه الأولى؟ 6) إلى أين أوفدته الجامعة بعد حصوله علي درجة الدكتوراه؟ 7) حتى أية سنة ظل طه حسين في فرنسا؟ 8) متى انتخب عميدا لكلية الآداب بالجامعة المصرية؟ 9) متى تعين مديرا لجامعة الإسكندرية؟ 10) ما هو دور هذا الكاتب في الحياة العلمية والثقافية المصرية؟ 11) كيف استقبل العالم العربي كتابه "الشعر الجاهلي"؟ 12) ما هي أبرز مؤلفات طه حسين؟ 13) متى توفي هذا الكاتب المصري العملاق؟

674-машқ. Йигирма тўртинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг ва тўла морфологик таҳлил қилинг.

675-машқ. Йигирма тўртинчи матндан масдар ва сифатдошларни топинг, қайси феълнинг қайси бобидан эканлигини аниқланг ва гапдаги вазифасини тушунтиринг.

676-машқ. Йигирма тўртинчи матнда мавжуд феълларнинг барчасидан аниқ ва мажхул нисбат сифатдошларини ҳосил қилинг, ҳар бир сифатдошга биттадан гап тузинг.

677-ماشқ. Қуйидаги ибораларни ўрганинг ва улар
иштирокида гап тузинг:

بزوغ الشمس، البحر المتجمد الشمالي، ترفيه المعيشة، درجة الدكتوراه، حافظ
القرآن، سلسلة جبلية، ضارب الجذور، واسع النطاق، وسائل التنقل، السنوات
العجاف، علاقات دبلوماسية، الحرية الحقيقية، شدة الرجولية، زقزقة العصافير، قبيل
الفجر، غيوم متلبدة متلونة، أشعة الشمس، الحديقة الكثيرة أثمارها، الأديب العبقرى،
الجامعة المصرية الأهلية، بالفعل، غابات كثيفة ممتدة، كثير من الجبال، شبه جزيرة،
الاستقلال المعنوي، سكان القرية، منتصف الليل.

ЙИГИРМА БЕШИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

اِتِّحَادُ اَدْبَاءِ اُوْزْبِكِسْتَانِ	Ўзбекистон	سُبْحَانَ اللهِ	Оллоҳга ҳамду санолар бўлсин!
اِطْلَاقُ رِصَاصٍ	ёзувчилари уюшмаси ўқ отиш	طَارِقُ بِنُ زِيَادٍ	Торик ибн Зиёд (араб лашкарбошичи)
اِطْلَاقُ اسْمًا	IV исм қўймоқ	عَافَاكَ اللهُ	III Офарин! Браво!
جَاهِزُ التَّرَكِيبِ	йирик панелли, йиғма (уй)	فَارِسُ الْفَجَائِي	Форис ал-Фужоий
جَدِيرٌ بِالذِّكْرِ أَنْ	шуни айтиш керакки,...(сўз. шу нарса эслаб ўтишига арзийдики,...)	كُونْفُوشِيُوسُ	Конфуций (қа- димги Хитой файласуфи)
حَيٌّ سَكْنِيٌّ	турар жой маскани	مَضِيقُ جَبَلِ طَارِقٍ	Гибралтар бўғози
الْحَيَاةُ الدُّنْيَا	ҳозирги дунё, бу дунё	مَعَشَرُ الْأَطِبَّاءِ	докторлар жамоа- си, врачлар
دَارُ الْحَضَانَةِ	ясли	الْمَغْرِبُ	Марокко
ذُو الدَّقْنِ	ипак қурти	I وَدَعَّ وَشَأْنُهُ	ўз ҳолига ташлаб қўймоқ
رَوْضَةُ الْأَطْفَالِ	болалар боғчаси		

§ 171. ТААЖЖУБНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Араб тилида таажжуб ёки ҳайратни ифодаловчи маълум феъл шакллари мавжуд бўлиб, улар **أَفْعَالُ التَّعْجُبِ** дейилади. Бу феъллар икки шаклда ишлатилади:

1. **مَا** юкламаси ва IV боб феъли ўтган замоннинг III шахс бирлик музаккар шаклида – **مَا أَفْعَلٌ**. Масалан:

جَمِيلٌ – чиройли → **مَا أَجْمَلٌ** – Қандай чиройли!

طَيِّبٌ – яхши → مَا أَطْيَبَ – Қандай яхши!

بَغِيضٌ – хунук → مَا أَبْغَضَ – Қандай хунук!

Ҳайрат ва таажжуб объекти бўлган предмет тушум келишигида келади. Бунда юқоридаги феъллар от билан жинсда ва сонда мослашмайди:

مَا أَحْسَنَ الطِّفْلَ – Қандай яхши бола!

مَا أَسْعَدَ الرَّجُلَ – Қандай бахтли одам!

مَا أَسْعَدَ الْمَرْأَةَ – Қандай бахтли аёл!

2. Ҳайратланиш феъли IV бобнинг II шахс музаккар бирликдаги буйруқ майлида келиб, ҳайратланиш объекти — предлоги билан қаратқич келишигида келади.

Масалан:

أَحْسِنِ بِالطِّفْلِ – Қандай яхши бола!

أَسْعِدِ بِالْمَرْأَةِ – Қандай бахтли аёл!

Ҳар икки форма бир хил маънони ифодалайди. Шунинг ҳам айтиш керакки, иккинчи форма ҳозирги араб адабий тилида кам қўлланилади.

3. Агар ҳайратланиш объекти предмет бўлмай, ҳаракат номи бўлса, у أَنْ юкламасидан кейин истак майлида келган феъл воситасида ҳам шаклланиши мумкин. Масалан:

مَا أَحْسَنَ بِالرَّجُلِ أَنْ يَصْدُقَ وَ مَا أَقْبَحَ بِهِ أَنْ يَكْذِبَ

- Инсоннинг рост гапиргани қандай яхши ва унинг алдагани қандай ёмон!

4. Агар ҳайратланиш ўтган замон ёки келаси замонга тегишли бўлса, таажжуб феълидан олдин كَانَ феъли ўтган ёки келаси замонда қўйилади. Масалан:

مَا كَانَ أَسْعَدَ زَيْدًا – Зайд қандай бахтли эди!

مَا يَكُونُ أَسْعَدَ زَيْدًا – Зайд қандай бахтли бўлади!

5. Таажжуб баъзан يَا ва لَ юкламалари билан келган хайратланиш объекти ёки кўшилиб келувчи олмош билан ифодаланиши мумкин:

يَا لَهُ رَجُلًا يَا لَهُ مِنْ رَجُلٍ – Бу қандай одам!

يَا لَكَ – Сен қанақасан ўзи!

Амалий машғулот учун топшириқлар

678-машқ. Қуйидаги гаплардан таажжубни ифодаловчи элементларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يا ليت الجداول لا تسيل بالماء ولكن بالقهوة! ما ألد الحياة أن تسيل الجداول بالقهوة الغالية. 2) ما أمر الوحدة إذا ساكنت الشيخوخة والمرض. 3) يا للمأساة! إننا نعيش في القرون الوسطى! 4) سوف تلتقين الأميرات والسيدات فيحسدنك علي حلاك وملابسك. كل ذلك لك مني. آه، ما أحلى ابتسامتك! 5) ما أحب الحياة إلينا وما أبعدا عن الحياة! 6) – ما أكمل بهاءك يا حبيبي وما أعظم حيي لك! – ما أجملك بين الفتيان يا حبيبي وما أكثر شوقي إليك! 7) آه، ما أكرمك خليلا وما أوفاك خليلا وما أجمل هداياك وأنفس عطاياك! 8) عافاك الله يا ابني، فما أبلغك شاعرا وما أذكاك أدبيا! فأنا أفتخر بأمثالك ولا أشك بأنك ستكون من رجال الشرق الكبار. 9) سكتُ قائلا في سري: ما أغرب هذا الرجل وما أصعب السبيل إلي حقيقته. 10) سافرت إلى سمرقند لأشاهد آثار وطني فقلت: سبحان الله! يا لجمال تناسقها ودقة رسمها! فما أصبر الفنانين الأوزبكيين القدماء على دقة فنهم وأعظم برسومهم على جدران المساجد والمدارس والمقابر! 11) قال أحد السائحين الأجانب حين زار مدينة الأقصر: ما أروع تخطيط جثث الموتى وأكثر بتقدم

الفنانين المصريين القدامى في هذا المجال. 12) إن في مدينة سمرقند أكثر من نصف آثار جمهوريةنا فما أقبح ألا نحفظ قدرها وأجدر بأن تُرعى قيمتها. 13) ما أجمل الحب إذا كان نظيفا. 14) ما أصعب أن تعاشر الناس وتكلمهم بلغتهم فيحسبون أن لا لغة لك سواها وأكبر بهجتك عندما تقع على من يعرف لغتك مثلما تعرفها. 15) ما أعجبهم قوما هؤلاء الفلاحون وما أجمل ذوقهم! لون لباسهم كلون سماتهم. 16) ما أطيب هذه الرائحة للرياحين. 17) أجمل بالبنائيات المتشامخة في وسط مدينتنا الحبيبة. 18) يا له من رجل! لا يعرف إطلاق رصاص. 19) يا لك من الجهالة ما اشترت زهرة بل اشترت عشب.

679-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Қандай сахий бизнинг тупроғимиз! Агар уни эъзозласангиз, сизнигина эмас, барча қариндошуруғларингизни тўйғизади. 2. Қандай яхши иш бу: университетимизга Миср Араб Республикасидан меҳмонлар келишди. 3. Ҳаёт қандай гўзал бўларди, агар ариқларда сут билан асал оқса. 4. Бу қандай ғалати одамки, ҳеч ким билан саломлашмасдан, олдинги қаторга ўтиб олди. 5. Биз тарихий ёдгорликларни кўргани Хивага бордик ва Ичан қалъани кўриб дедик: ота-боболаримиз қандай моҳир бўлганлар! Масжид - мадрасалар деворидаги нақшлар ҳали ҳам ўз гўзаллигини йўқотмапти. 6. Қанчалик баланд бу Минорайи калон! Унинг қурилганига минг йил бўлганига одам ишонмайди. 7. Шаҳрингиздаги истироҳат парки қандай гўзал! Уни кўргани республикамизнинг турли бурчакларидан меҳмонлар келишмоқда. 8. Сиз қандай заковатли йигитсиз, ўғлим! Аминманки, бизнинг келгуси авлодларимиз Сиз билан узоқ вақт фахрланиб юради. 9. Бу қандай нодонлик! Наҳотки, овқат пишириш учун ёғ керак бўлишини билмасанг (мн)! 10. Сиз қанақа йигитсиз ўзи! Шахмат ўйнашни наҳотки ҳозиргача билмасангиз.

§ 172. ҚАСАМНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Қасам от олдига **بِ** ёки **بِ** юкламаларидан бирини келтириш билан ифодаланади. Бу юкламалардан кейинги от қаратқич келишигида келади. Масалан: **تَاللّٰه**, **بِاللّٰه** – худо ҳақи!

Буларнинг ичида энг кўп ишлатиладигани **وَاللّٰه** дир.

Умуман, бу юкламаларни ишлатишда қуйидаги ўзига хослик бор:

1. **بِ** - юкламаси ишлатилганида ундан олдин **أَقْسَمَ** – қасам ичмоқ феъли ҳам иштирок этиши мумкин. Масалан:

أَقْسَمُ بِكَ – Сенинг ҳақинг билан қасам ичаман.

أَقْسَمُ بِرَأْسِكَ – Бошинг ҳақи қасам ичаман.

2. **و** юкламаси. Масалан: **وَاللّٰه** - Худо ҳақи қасам ичаман, **وَلِخَيْهٖ أَبِيكَ** – Отангнинг соқоли ҳақи қасам ичаман.

و юкламаси бирикма олмошлар билан ишлатилмайди.

3. **لِ** юкламаси. Бу юклама фақат тангри номига қўшибгина ишлатилади. Масалан: **لِاللّٰه** – худо ҳақи қасам ичаман. **لِرَبِّ الْكَعْبَةِ** – Каъба тангриси ҳақи қасам ичаман.

Бу юкламалардан ташқари баъзан **لِ** юкламаси ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан: **لِعَمْرُكَ** – Сенинг ҳаётинг ҳақи қасам ичаман.

Шу билан бир каторда у ёки бу масалада қасам ичиб ваъда бериш, илтимос қилиш усуллари мавжуд. Масалан:

أَشَدُّكَ اللَّهُ – Оллоҳдан сенинг учун сўрайман...

فَدَيْتُكَ بِنَفْسِي – Жонимни сенга фидо қилай...

Амалий машғулот учун топшириқлар

680-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан қасамни ифодаловчи элементларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يا للعار! كيف لا نشرب القهوة! 2) يا لسخرية الحياة! الموت يأتينا مما نحب.
- 3) لا، لعمرى فحقيقة الحياة حياة. لم يكن ابتداء الحياة في الرحم ولن يكون منتهاها في اللحد.
- 4) لقد عرفت نفسي: نعم والآلهة قد عرفت نفسي. فلتحي نفسي ولتعش ذاتي وليبق الكون كونا حتى تتم أعمالي.
- 5) والله، لنن أكرمتني لأكرمك. 6) وشنب العمدة، لأذبحك إذا رأيتك تدخن السجارة.

681-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

Худо номи билан қасам ичаманки, мен бу ишни албатта охирига етказаман. 2. Тангри ҳақи, Сиз (мн) бу масалада ноҳақсиз. Агар ҳақ бўлсангиз, марҳамат, исбот қилинг! 3. Отамнинг соқоли ҳақи қасам ичаманки, йигитларимиз Ватан олдидаги бурчларини шараф билан бажарадилар. 4. Бошингиз ҳақи қасам ичаман ва бунга мен тўла аминманки, фарзандларингиз ақлли ва заковатли инсонлар бўлиб етишадилар. 5. Ҳаётим ҳақи қасам ичаманки, бундан кейин мутлақо сигарет чекмайман. 6. Худо ҳақи, бу ишни мен қилмаганман ва ким қилганлигини ҳам билмайман.

682-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

فؤاد: أمس ركبت المترو ولاحظت أن إحدى من محطات المترو تسمى آيبك. قل

لي من فضلك يا توردي قول، من هو آيبك؟

توردي قول: آيبك هو لقبه الأدبي أما اسمه الأصلي فهو موسى تاش محمد أي موسى بن تاش محمد. إن آيبك هو أحد من الأدباء الأوزبك المعاصرين ومن ألمع وأشهر الأسماء في الأدب الأوزبكي الحديث.

فؤاد: أعتقد أنه عاش في قرننا الحالي وأنه لا يزال على قيد الحياة.

توردي قول: ولد كاتبنا العظيم آيبك في سنة 1905م في مدينة طشقند ولكنه ليس حيا بل هو توفي في سنة 1968م.

فؤاد: هل هو كتب القصص والروايات النثرية فقط أم كتب شيئا من الأشعار أيضا؟

توردي قول: هو بدأ نشاطه الأدبي كشاعر وكتب عديدا من القصص الشعرية مثل "بختيغول وساغنديق" و"الحداد جورا" وقصصه الشعرية هذه مشهورة لا في جمهوريتنا فحسب بل خارجها أيضا.

فؤاد: إذن انتقل إلى النشر بعد فترة معينة من الوقت أليس كذلك؟

توردي قول: نعم، هو انتقل إلى كتابة التأليفات النثرية في الثلاثينيات وسرعان ما أصبح أحد مؤسسي النشر الفني الأوزبكي الحديث.

فؤاد: ما هي مؤلفاته النثرية؟

توردي قول: هو كتب عدة روايات مثل "نواني" و"الدم المبارك" و"نسانم من الوادي الذهبي" و"لن تسود الشمس" و"الطريق العظيم" و"بختا عن النور" و"الطفولة".

فؤاد: هل يحبه القراء الأوزبك في أيامنا هذه؟

توردي قول: نعم، يحبونه ويظالعون رواياته هذه بكل سرور.

فؤاد: هل مُنح الكاتب آيبك جائزة ما؟

توردي قول: نعم، لقد جاز آبيك على جائزتين: أولهما جائزة الدولة السوفيتية السابقة
وثانيتهما جائزة جمهورية أوزبكستان.

فؤاد: هل هو قام بنشاط اجتماعي أيضا؟

توردي قول: نعم، هو ترأس خلال سنوات عديدة اتحاد أدباء أوزبكستان وكذلك كان
عضوا حقيقيا لأكاديمية علوم جمهورية أوزبكستان. باختصار هو كان من أبرز
وأشهر شخصيات الجمهورية ولذا تخليدا لذكراه تسمى إحدى محطات مترو
طشقند باسمه.

فؤاد: شكرا لهذه المعلومات القيمة عن هذا الكاتب.

683-ماشқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

Шукрий: Намангандаги истироҳат паркларидан бири
Машраб номи билан боғлиқ экан. Менга
айтинг-чи, дўстим Беҳзод, Машраб ким
бўлган?

Беҳзод: Машраб ўзбек халқининг оташин шоирла-
ридан бири бўлиб, Машраб сўзи унинг
тахаллусидир. Асл исми эса, Бобораҳимдир.

Шукрий: Машраб қачон ва қаерда туғилган?

Беҳзод: Машраб XVII аср ўрталарида Наманганда
туғилган.

Шукрий: У кимдан таълим олган ?

Беҳзод: У Мулло Бозор Охунд исмли мутасаввиф
олимдан таълим олган. Сўнг тасаввуф ил-
мида машҳур олим ҳисобланган Офокхўжа
қўлида таҳсил олиш учун Қашқарга жўна-
ган ва бир неча йил у олимдан сабоқ олган.

Шукрий: Кейин Наманганга қайтганми?

- Бехзод: Ҳа, келган. Лекин узоқ турмасдан, яна юртма-юрт кезишга бошлаган. Самарқандга борган, ундан Бухорога ўтган, сўнг бошқа юртларга ўтиб кетди.
- Шукрий: Машраб шоир сифатида нималар қолдирган?
- Бехзод: Машрабдан оташин ғазаллар, мухаммаслар қолган. Улар халқнинг дилига шундан яқин бўлганки, одамлар уларни ашула қилиб куйлаган. У ўз шеърларида одамларни соф мухаббатга, ҳалолликка, ростгўйликка, садоқатга, имонли бўлишга даъват этган.
- Шукрий: Лирик шеърлардан ташқари яна бирор асар ҳам қолганми?
- Бехзод: Ҳа, Машраб «Мабдаи нур» номли тасаввуфга оид бадий асар ва «Кимёи саодат» номли асар ҳам ёзган. Уни илгари одамлар кечкурунлари гуруҳ - гуруҳ бўлиб, тўпланишиб ўқишган ва у машрабхонлик деб аталган.
- Шукрий: Машраб қаерда вафот этган?
- Бехзод: Машраб Балхда вафот этган, аниқроғи Балхнинг ҳукмдори дорга ошишга буйруқ берган. Лекин у ўлганига шунча йил бўлган бўлса ҳам, одамларнинг калбида ҳамон тирик ва у ҳеч қачон ўлмайди.
- Шукрий: Бу қимматли маълумотларингиз учун Сизга ташаккур айтаман, Бехзод.
- Бехзод: Раҳмат, арзимаёди.

§ 173. АЖРАТИЛГАН ИЗОҲЛОВЧИ

Кишилик олмоши ёрдамида ифодаланган эгани изоҳлаб келувчи гап бўлаги ажратилган изоҳловчи дейилади ва у араб тилида гапнинг эгасидан кейин тушум келишигида келади. Масалан:

هم المهندسين البارزين يعملون في مصنع السيارات

Улар, таникли инженерлар, автозаовда ишлайдиар.

§ 174. ФЕЪЛЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛГАН ТУШУМ КЕЛИШИГИ

Келишиклар ичида араб тилида энг кўп кўлланиладигани тушум келишигидир. Чунки у гапда жуда кўп грамматик муносабатларни билдиради.

Кўпинча гапда воситасиз (айрим ҳолларда воситали ҳам) тўлдирувчи тушум келишигида келиши маълум. Масалан:

شَرِبْتُ آ لَشَايَ – Мен чой ичдим,

رَكَبْتُ السَّفِينَةَ – Мен кемага ўтирдим.

Бу гапларда тушум келишиги гапда иштирок этаётган феълнинг характери билан боғлиқ: 1 - феъл ўтимли бўлгани учун тушум келишигидаги воситасиз тўлдирувчини талаб қилади; 2 - феъл эса ўтимсиз бўлса ҳам, иш-ҳаракат ўтувчи объектни тушум келишигида бошқарувчи феълдир.

Араб тилида яна шундай феъллар мавжудки, улар икки ва ундан ортиқ сўзни тушум келишигида бошқардилар:

1. «Билиш», «ўйлаш», «гумон қилиш», маънолараридаги **رَعَمَ** – ўйламоқ, гумон қилмоқ, **وَجَدَ** – топмоқ, билмоқ, **حَسِبَ** – ҳисобламоқ, **عَدَّ** – санамоқ, **عَلِمَ** – билмоқ, **رَأَى** – кўрмоқ ва шу каби, шунингдек, II ва IV бобдаги орттирма нисбатдаги феъллар ўзидан кейин иккита сўзни тушум келишигида бошқаради. Шуларнинг бири воситасиз тўлдирувчи бўлса, иккинчиси воситали тўлдирувчи ёки бошқа гап бўлагидир. Масалан:

ظَنَنْتُ الطَّالِبَ عَاقِلًا – Талабани ақли гумон қилдим,

أَرَى زَيْنَبَ مُجْتَهِدَةً – Зайнабни тиришқоқ кўряпман.

2. Яна шундай феъллар мавжудки, улар ўзидан кейин иккита сўзни тушум келишигида бошқаради: уларнинг биринчиси воситали тўлдирувчи, иккинчиси воситасиз тўлдирувчи. Масалан:

أَعْطَى مُحَمَّدًا كِتَابًا – Муҳаммадга китоб беринг (мз),

عَلِمَ أَبْنُكَ الْقُرْآنَ – Ўғлингизга Қуръонни ўргатинг (мз),

أَتَّخِذُونَ الْأَصْنَامَ آلِهَةً қиласизларми?

3. Араб тилида «хабардор қилиш», «билдириш», «хабар бериш» маъноларида айрим феъллар ҳам мавжудки, улар ўзидан кейин учта отни тушум келишигида бошқаради. Масалан:

أَعْلَمَتِ الْأُمُّ كَرِيمًا أَلِيمًا نَافِعًا – Она Каримга илмни фойдали эканлигини билдирди.

§ 175. БИРГАЛИКНИ ИФОДАЛОВЧИ ТУШУМ КЕЛИШИГИ

Араб тилида иш-ҳаракатнинг биргаликда бажарилиши билдириш учун ишлатиладиган грамматик категория мавжуд бўлиб, уни биргалик тўлдирувчиси деб аташ мумкин. Бу тўлдирувчи *و* боғловчисидан кейин тушум келишигида келади. Масалан:

سَارَ الْعَمَالُ وَ النَّيْلَ – Ишчилар Нил бўйлаб кетдилар.

وَمَا أَنَا ذَاهِبٌ لِأَتَأْوِلَ وَ سَلِيمًا الْعِشَاءَ – Мана мен Салим билан кечки овқатга кетяман.

Амалий машғулот учун топшириқлар

684-машқ. Қуйидаги гапларни таҳлил қилинг, улардаги тушум келишигида келган *و*ларни топинг, гапдаги вазифасини тушуниринг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) اجتمع سكان القرية في الميدان يتبادلون الآراء في سفر فارس الفجائي إلى بلد من البلاد البعيدة.
- 2) هو قد حصل قبل أن يبلغ الثلاثين على كل ما يتمناه الإنسان من السعادة في الحياة الدنيا.
- 3) نحن شباب أوزبكستان نعرف واجبنا أمام الشعب والوطن.
- 4) نحن العرب نكرم الضيوف.
- 5) هم مناضلين لأجل استقلالهم حاولوا تحرير آسيا المركزية من أيدي الاستعماريين.
- 6) أنتم معشر الأطباء قاومتم الأمراض الخطيرة ولا تزالون تقاومونها.
- 7) أقبلت خيرة بالقهوة وإذا رأتها العجوز قالت: - لماذا القهوة يا خيرة؟ لقد شربت... فأجابت خيرة: - كل قهوة ولذتها.
- 8) في إحدى التفاتاته رأى بعيدا رجلا مرتقا على الأرض فاستغرب الأمر وفكر أن يواصل سيره ويدع الرجل وشأنه.
- 9) دعني يا لائمي ووحدي. أستحلفك أن تتركني وحالي. خلني وشأني وأحلامي واصبر إلى الغد.

10) كفى ما بي يا هذا وكفى ما عانيت من اضطهاد الناس وما قاسيت من ألم الأمراض. امض واركبني وسكيني أستمد من حرارة الشمس دقائق الحياة. 11) عند الصباح أتعاون والنسيم على إعلان مجيء النور وفي المساء أشترك مع الطيور بوداعه. 12) سمعت تعاليم كنفوشيوس وأصغيت لحكمة برهما وجلست بقرب بوذا تحت شجرة المعرفة وها أنا الآن أغالب الجهل والجحود. 13) إن طمسوا أذنيّ تلذذت بملامسة أثير ممزوج بأنفاس المحبين وأربح الجمال. وإن حجبوني عن الهواء عشت ونفسي. فالنفس ابنة الحب والجمال. 14) جئت أطلب الوحدة فحلّني ووحدي. 15) أنتم بنيتم الأهرام من جماجم العيد والأهرام جالسة الآن على الرمال تحدث الأجيال عن خلودنا و فنانكم. 16) تمطر الفيوم العالم خيرا ومعرفة. 17) أما أنا، أنا المسكين فقد تناولت عودي وتبعت المطرب تاركا ورائي الوجوه الجميلة والقامات النحيلة والمآكل الشهية. 18) نم يا ولدي ففي الغد تستيقظ وترى السماء صافية والحقول لابسة رداء الثلج الناصع.

685-машқ. Тушум келишиги функцияларини назарда тутган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Дехконлар кун бўйи далада меҳнат қилдилар ва кечқурун Шимолий Фарғона канали бўйлаб уйларига қайтдилар. 2. Мен у йигитларга эрталабки бадантарбия машқларининг саломатлик учун фойдали эканлигини жуда кўп таъкидлаганман. 3. Соғликни саклаш вазирлиги чекувчиларга чекишнинг зарарли эканлигини ҳар доим уқдиради. 4. Биз эрталаб барвақт уйғондик ва бошлигимиз билан дала айландик. 5. Хонандага соз берайлик, яхши ашулалар айтиб берсин, шоирга сўз берайлик, яхши шеърларидан ўқиб берсин. 6. Фарзандларингизга болалиқдан ўқиш ва ёзишни ўргатишларингиз (ми) керак. 7. Элчи жаноблари, биз сизнинг илтимосингизни ўзимиз учун буйруқ деб қабул қиламиз. 8. Биринчи курс талабалари араб тилини ўқув

Йили бошидан ўргана бошлашган ва мен уларни ҳозир тиришқок талабалар сифатида биламан. 9. Сиз (мн) анави кизларни дангаса гумон қилманг. Улар факультетимизнинг энг тиришқок толибалари ҳисобланишади. 10. Биз, кекса ўқитувчилар, ёшларга ўз тажрибаларимиздан гапириб берайлик. 11. Сиз, Ўзбекистон ёшлари, республикамизнинг иқтисодий ривожланишида фаол иштирок этмоқдасизлар. 12. Боғбон боғидан турли хил мевалар узиб чиқди ва меҳмонларга деди: «Енглар, ҳар бир меванинг ўз мазаси бор.» 13. Сизлардан (мн) ўтиниб сўрайман, мени ўз ҳолимга қўйинглар. 14. Биз меҳмонни хонасида ёлғиз қолдириб, ўз хоналаримизга тарқалдик.

686-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантыни топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Эрталабки машғулотлар; катта танаффус; шимолий минтақалар; бепоён соҳиллар; Арабистон ярим ороли; Марказий Осиё: Гималай тоғ тизмаси; ер шари; уй вази-фалари; роппа-роса соат учда; уруш йиллари; 60-йиллар; барча таклиф этилганлар; отамдан қолган бу эски жавон; Африкадаги кўпчилик давлатлар; сиёсий мустақиллик; бу қадимги шаҳар; сунъий ипакдан тикилган кўк кўйлак; Осиё қитъаси.

687-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёд олинг:

المدرس: قل لي من فضلك يا مصطفى، أين تقع المغرب؟

مصطفى: المغرب تقع في شمال غرب إفريقيا.

المدرس: هل لها ساحل على البحر؟

مصطفى: نعم، لها ساحل على البحر الأبيض المتوسط وساحل على المحيط الأطلسي.

- المدرس: ماذا يفصلها عن إسبانيا؟
 مصطفى: يفصلها مضيق جبل طارق.
 المدرس: طارق اسم عربي أليس كذلك يا مصطفى؟
 مصطفى: بلى، هو اسم قائد عربي مشهور. هو طارق بن زياد.
 المدرس: وماذا فعل طارق بن زياد؟
 مصطفى: طارق بن زياد فتح إسبانيا.
 المدرس: هل تعرف في أية سنة فتح طارق إسبانيا؟
 مصطفى: نعم، هو فتح إسبانيا في سنة 711م.
 المدرس: أنت طالب ذكي يا مصطفى.

688-машқ. Қўйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Ниҳод: Радиодан биз ҳозир эшитаётган кўшиқ қандай кўшиқ?
 Ойниса: Бу мустақил Ўзбекистон республикасининг мадҳияси.
 Ниҳод: Мадҳия нима?
 Ойниса: Мадҳия – тантанавор кўшиқ. У байроқ, герб каби давлат рамзларидан бири ҳисобланади.
 Ниҳод: У қандай ижро этилади?
 Ойниса: У кўпгина хонандалар томонидан хор бўлиб ижро этилади.
 Ниҳод: Мадҳиянглар матнини ким ёзган?
 Ойниса: Уни Ўзбекистон Халқ шоири Абдулла Орипов ёзган.
 Ниҳод: Музикасини ким басталаган?
 Ойниса: Музикасини машҳур бастакор Мутаваккил Бурҳонов ёзган.

Ниход: Мадҳия қачон ва ким томонидан тасдиқланган?

Ойниса: Мадҳиямиз 1992 йил 10 декабрда Республика Олий Кенгашининг XI сессиясида тасдиқланган.

Ниход: Мадҳиянгизда нималар ҳақида куйланади?

Ойниса: Ўзбекистон Мадҳиясида республикамизнинг бепоёнлиги; тўкин-сочинлик, одамларнинг шарқона одоб-ахлоқи, улардаги илмфан, санъатга интилиш ва бахтли келажакка ишонч тараннум этилади.

Ниход: Мен Мадҳиянгизнинг сўзларини тушуна олмайман, лекин музикасининг худди республикангиз каби улуғвор, тантанавор эканлигини сезиб турипман.

§ 176. МАҚТОВ ВА ТАҲҚИР ФЕЪЛЛАРИ

Кишининг бирор шахс ёки предметга нисбатан яхши ёки ёмон фикрини ифодаловчи бу сўзларни феъл дейиш тўла маънода тўғри бўлмайди. Чунки улар ишҳаракат ёки ҳолатни билдирмайди. Бу сўзлар жинсда феъл каби туслангани учун араб тили грамматикасида феъл деб аташ қабул қилинган (أَفْعَالُ الْمَدْحِ وَ الذَّمِّ). Бу феълларга қуйидагилар киради:

1. حَبِّدًا، نَعَمَ 1. – ўзбек тилига «қандай яхши» деб таржима қилинади.

لَا حَبِّدًا سَاءً، بَنَسَ. – ўзбек тилида «қандай ёмон» маъносини билдиради.

Мазкур феълларнинг ўзига хослиги шундаки, улар замонга қараб ўзгармайди (نيس феъли каби). Уларнинг куйидаги хусусиятлари мавжуд:

1. Бу феъллардан кейинги биринчи от мақталадиган ёки таҳқирланадиган от гуруҳига мансуб маънони ифодалайди. Иккинчи от мақталадиган шахс ёки предметни билдиради. Буларнинг ҳар иккиси ҳам бош келишикда келади. Масалан:

نعمَ أَلأَبُ أأبوكَ – Сенинг отанг қандай яхши!

بنسَ أَلكَلَامُ كَلَامَهُ – Унинг гапи қандай ёмон!

2. Баъзан биринчи от ноаниқ ҳолатда келиши ҳам мумкин. Масалан:

نعمَ شاعراً هو – У қандай яхши шоир!

سَاءتَ مَرَأةَ زَيْنَبَ – Зайнаб қандай ёмон хотин!

3. Баъзан эса икки отдан бири тушиб қолиши ҳам мумкин. Масалан:

نعمَ زَيْدًا – Зайд қандай яхши!

بنسَ أَلشَّرَابَ – Ичкилик қандай ёмон!

4. Мақталаётган объект гоҳо гапдан иборат бўлиши мумкин. Бунда бу феъллардан кейин مَا юкламаси кўшилади. Масалан:

نعمَ مَا قُلْتَهُ لِي – Менга айтган нарсанг қандай яхши!

سَاءَ مَا يَفْعَلُونَ – Қилаётган (ишлари) қандай ёмон!

5. لاَ حَيْدًا، حَيْدًا – феълларидан кейин мақталадиган (таҳқирланадиган) битта от келади холос. Масалан:

حَيْدًا أَلْعِلْمَ – Илм қандай яхши!

لاَ حَيْدًا زَيْنَبَ – Зайнаб қандай ёмон!

Амалий машғулот учун топириқлар

689-машиқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) ثم يا وحيدى فوالدك ناظر الآن إلينا من بعد بعد حدا وحدا عاصفة وثلوج
 - تقربنا من ذكر والدك العزيز. 2) نظر ذلك الرجل إلى وجهي بشيء من الاهتمام وقال:
 - حبذا لو كان للإنسان بعض طباع الطيور 3) حبذا لو كسرت العواصف أجنحة الطيور
 - وهشمت رؤوسها. 4) نعم الصديق الأخ إذا صدقتك. 5) بنس ما يفعل بنو آدم النفاق.
 - 6) النجاح هدف عال وأمل محبوت. يسعى إليه الناس سعيا دانيا فينظمون أوقاتهم فنعلم
 - المضحى براحتة من أجل النجاح. 7) لا حبذا من ضيع الوقت. 8) بنس الصديق من يدللك
 - علي الشر. 9) نعم الصديق من واساك وبنس الصديق من جفاك. 10) حبذا تنظيم هذه
 - المراعي الطبيعية الواسعة واستثمار صوف حيوانها وألبانها. 11) بنست قيادة السيارة بلا
- انتباه.

690-машиқ. Мақтов ва таҳқир феъллари иштирокида
10 та арабча гап тузинг.

§ 177. СОДДА ГАПНИНГ МАХСУС ТУРИ

Махсус тур дейишга сабаб шуки, бу турдаги гап ўзбек тилида йўқ, шунинг учун сўзма-сўз таржима қилинмайди. Бундай гапларда аввал эга, сўнг от кесимли ёки феъл кесимли гапдан иборат бўлган кесими келади: асосий гапнинг эгасига жинсда ва сонда мослашган бирикма олмош кесим вазифасида ишлатилаётган гапнинг бирор бўлагига қўшилиб келади.

Масалан:

أَلْغَائِبُ حُجَّتُهُ مَعَهُ - Йўқнинг ҳужжати ўзи билан (Макол).

أَلْمَطْبُخُ مَا فِيهِ غَازٌ - Ошхонада газ йўқ.

كُلُّ مُبْتَدَأٍ لَهُ أَنْتَهَاءٌ - Ҳар бир бошланган нарсанинг ниҳояси мавжуд.

إِنَّ الْعُيُوبَ لَا يُمَكِّنُ سِتْرَهَا بِكَلِمَاتٍ - Нуқсонларни сўз билан яшириб бўлмайди.

Бу содда гаплар қуйидаги шаклда бўлганида биз жуда осон тушунар эдик: مَا فِي الْمَطْبَخِ غَايٌ, حُجَّةُ الْغَائِبِ مَعَهُ

لَا يُمَكِّنُ سِتْرُ الْعُيُوبِ بِكَلِمَاتٍ, لِكُلِّ مُبْتَدَأٍ أَنْتَهَاءٌ

Махсус турдаги олдинги гапларнинг кейинги оддий гаплардан фарқи шундаки, уларда мантикий урғу кесим ўрнида келадиган гапларнинг эгасига қаратилган бўлади.

Агар кесим ўрнидаги гапнинг кесими ўтимли феъл билан ифодаланган бўлса, асосий гапдаги эга шу феълнинг мантикий воситасиз тўлдирувчиси ҳисобланади. Масалан:

الشَّاءَ الْمَذْبُوحَةَ لَا يُؤَلِّمُهَا السَّلْخُ - Сўйилган қўйнинг териси шилинганда жони оғримайди (сўзма-сўз: Терини шилиш сўйилган қўйни қийнамайди). Мақол, ўзбекчадаги «Отамнинг ўлишини билганимда кепакка сотиб ер эдим» мақолига мос келади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

691-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) الدار أغلقها يا أختي كما فعلت أنا. 2) كانت الأم يبدو عليها حزن واهتمام.
- 3) لا تبكى يا أمي، إن أيام الأحران تقابلها أيام المسرات. 4) هل قرينا ومدينة طشقند متطابقان يا بني؟ كل بلد له مقاييسه. 5) هذه الرابطة اكتشفها الحسين عندما عاد أخوه

من بغداد. 6) آه، لو كان الناي معه لأخذه وعزف أرق الألحان ولكن الناي تركه في البيت. 7) أيام الراعي الفارغة قليلة جدا فهو راع والراعي لا عطلة له. 8) أثوابي ككل الرعاية إذا كانت بما رائحة فهي رائحة الغنم والغنم لها رائحة. 9) هذا الصندوق اشتراه لها أبوها يوم أن زُفت إلي زوجها عروسا. 10) دار أبي لن أعود إليها أبدا. 11) الطبيعة قد راودها النعاس فأمست تودع اليقظة بأغنية مؤثرة. 12) اسكت يا قلبي حتى الصباح. اسكت، فالفضاء قد أتخمته رائحة الأشلاء، فلن يتشرب أنفاسك. 13) الخمر فيها جنون.

692-ماشқ. Қуйидаги гапларни содда гапнинг махсус турига айлантиринг ва унда тағнига чизилган сўз гапнинг эгаси бўлсин:

Масалан:

رأيت تأثيرات قلب حسني بعين سمعي ← تأثيرات قلب حبيتي رأيتها بعين سمعي

1) لكل مبتدا انتهاء. 2) لعل هذا الزائر يريد مقابلتك. 3) لا يمكن ستر العيوب بكلمات. 4) بي هولاء المهندسون المعماريون تلك القاعة الفاخرة. 5) إن فائدة نظافة الجسم عظيمة جدا. 6) لعل أسئلة الامتحان سهلة. 7) عمر أخي الكبير أربعون سنة. 8) بعد أيام التقيت لأول مرة بالسيدة في بيت حقير محاط بالزهور والأشجار. 9) قد حجب الرجل وجهه بكفيه كأنه يريد أن يحمي نفسه. 10) أمسكت السيدة بيدي وقادتني إلى جانب النافذة. 11) سرت كثيرا بين تلك القصور والمنازل. 12) عاد الشاب نحو المدينة ساترا وجهه بأثوابه. 13) كنت حائرا بين تأثيرات الطبيعة وأوراق الكتب. 14) أنا أيضا أذكر تلك البقعة الجميلة من شمال لبنان. 15) سر الشيخ بكلمات ابنته وانبسطت ملامحه.

693-ماشқ. Содда гапнинг махсус тури шаклида 10 та гап тузинг ва дафтарингизга ёзинг.

ЙИГИРМА БЕШИНЧИ МАТН

بخارى

بخارى هي إحدى المدن القديمة في آسيا المركزية وهي تستحق أن يطلق عليها اسم "متحف تحت السماء المفتوحة".

إن المعالم التاريخية في بخارى مشهورة ليس فقط في آسيا المركزية بل في العالم كله والآثار المعمارية القديمة في بخارى تشمل علي "ضريح إسماعيل الساماني" (القرن التاسع والعاشر) و"منارئي كلان" أي المنارة الكبيرة (القرن العاشر) و"مقبرة تششمي أيوب" أي مقبرة عين أيوب (القرن الثاني عشر) و"مسجد مجاكي عطاري" (القرن الثاني عشر) و"مسجد نمازگاه" أي المسجد المصلّى (القرون الثاني عشر والرابع عشر والخامس عشر) و"مقبرة سيف الدين بهاريزي" (القرن الثالث عشر) و"مقبرة بويان قولبخان" (القرن الرابع عشر) و"مدرسة أولوغبيك" (سنة 1417م) و"مسجدي كلان" أي المسجد الكبير (سنة 1514م) و"مدرسة مير عرب" (سنة 1530م) و"مدرسة كوكالداش" (سنة 1578م) و"قوش مدرسة" أي المدرسة المزدوجة (سنوات 1566-1588م) والأسواق (القرن الخامس عشر) و"مدرسة عبد العزيز خان" (سنة 1652م) والزنرانة (القرن الثامن عشر) و"قلعة ستارئي ماهي خاصه" (القرن التاسع عشر) وكل هذه الآثار المعمارية القديمة ببخارى تدلّ علي ثقافة الشعب الأوزبكي القديمة والحريقة المستقلة الغنية.

وجدير بالذكر أن إسماعيل البخاري أكبر المحدثين العلماء في العالم الإسلامي وجامع الحديث الشريف النبوي المشهور وُلد ونشأ في هذه المدينة. وفي القرن العشرين قد تغير مظهر مدينة بخارى تغيراً تاماً فاتسعت شوارعها وأسست فيها كثير من الحدائق العامة الجميلة وحدائق للأطفال ويتم الآن بناء كثير من الوحدات والأحياء السكنية الجاهزة التركيب.

وتوجد الآن في بخارى جامعة وعديد من المعاهد والمؤسسات الثقافية والترفيهية ورياض الأطفال ودور الحضانات والمستشفيات الجديدة وفي السنوات الأخيرة تطورت الصناعة بشكل ملحوظ وملموس وبنيت المعامل الجديدة والمصانع الحديثة مثل مصنع القرو ومصانع إنتاج الزيوت والقطن ومعامل الأحذية وغزل الحرير ومعامل الغزل والنسيج ومعامل إنتاج دود القز والمجزرة والثلاجة وهي تُعتبر من أهم وأكبر المعامل في بخارى. وكذلك يوجد تحت أرض بخارى احتياطي كبير من الثروات الطبيعية كالغاز والبتروول وبعد استقلال جمهورية أوزبكستان تحولت بخارى إلي واحدة من أهم مدنها المعاصرة المزدهرة.

694-ماشқ. Ўғирма бешинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўғиринг.

695-ماشқ. Ўғирма бешинчи матн асосида қуйидаги саволларга ёзма жавоб қайтаринг:

- 1) أين تقع مدينة بخارى؟
- 2) أي اسم أطلق علي بخارى؟
- 3) أية معالم بخارى التاريخية تعرفها؟
- 4) منذ كم قرنا بنيت "منارى كلان" وما معنى هذا الاسم؟
- 5) علام تدل آثار بخارى المعمارية؟
- 6) من هو أكبر شخصيات إسلامية مرتبط اسمه بمدينة بخارى؟
- 7) هل تغير مظهر بخارى في القرن العشرين وكيف؟
- 8) أي نوع من المعامل والمصانع تم بناؤه في بخارى في السنوات الأخيرة؟
- 9) أي نوع من الثروات الطبيعية يوجد تحت أرض بخارى؟
- 10) هل تعرف تاريخ بخارى؟
- 11) من هو الأمير الأخير الذي عاش في بداية القرن العشرين واضطر إلي الفرار؟
- 12) هل زرت مدينة بخارى وما هو الذي أعجبك فيها؟

696-ماشқ. Ўғирма бешинчи матндан феълларни ажратиб олинг, уларнинг бобларини аниқланг, гапларни тўла морфологик таҳлил қилинг.

697-майқ. Қуїидағи ибораларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

الثروات الطبيعية، معالم تاريخية، المدينة المزدهرة، متحف تحت السماء المفتوحة،
إسماعيل البخاري، أسئلة الامتحان، نظافة الجسم، أيام الأحران، أرق الألحان، أغنية
مؤثرة، بنو آدم، القامة النحيلة، معشر الأطباء، ألم الأمراض، أثر ممزوج بأنفاس
المخبين، عضو أكاديمية العلوم، نشاط اجتماعي، بكل سرور، مؤلفات نثرية، الأدب
الأوزبكي الحديث، يا للعار، شنب العمدة، تدخين السجارة، القرون الوسطى، رجال
الشرق الكبار.

ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ ҚИСМ ЯНГИ ИБОРАЛАР

<p> ШIV النَّهَمَ بِالْعَيْنِ кўз билан еб кўймоқ وَقَعِ الْحَادِثِ БҒДА وَقُوعِ الْحَادِثِ воқеа содир бўлганидан кейин بِفَضْلِ... ...шарофати билан جُرْجِي زَيْدَانَ Журжий Зайдон (Миср ёзувчиси) تَعْبُدُ الطُّرُقَ йўл куриш جُزْئِيَا қисман دُونَ انْقِطَاعِ تҒХТОВСИЗ, узлук- сиз رَأَى أَوَّلَ نُورٍ I туғилмоқ زُلَيْخَةَ Зулайхо شَبَكَةُ الرَّيِّ суғориш тармоғи شَقَّ الصَّجَارِيَّ арик (канал) қазиш الشَّيْخُ حَمُودَةَ Шайх Ҳамуда </p>	<p> عَسْكَرِيُّ الْمُرُورِ йўл ҳаракати полицияси عَلَى أَكْثَرِ تَقْدِيرِ кўпи билан عِيدَ وَطَنِيَّ миллий байрам قِيَامُ الطَّائِرَةِ самолётнинг ердан кўтарилиши لَوْ لَا لُطْفُ الْأَقْدَارِ такдир марха- мати бўлмаганида эди, ... مَا قَبْلَ التَّارِيخِ энг қадимги давр مُرَاجَعَةُ الدَّرُوسِ дарс тайёрлаш مِنَ الْعَبَاوَةِ أَنْ тентаклик шуки, ... مِنَ الْمُهْمِّ أَنْ муҳими шуки, ... نَشْرَةُ الْأَخْبَارِ «Ахборот», сўнгги хабарлар (радиода) هُوَ عَلَى عِلْمٍ у хабардор, унинг хабари бор </p>
---	--

§ 178. ҚЎШМА ГАП ВА УНИНГ ТУРЛАРИ

Қўшма гаплар уни ташкил этган гаплар ўртасидаги муносабатнинг турларига кўра иккига бўлинади:

1. Боғланган қўшма гап.
2. Эргашган қўшма гап.

Боғланган қўшма гапни ташкил этувчи содда гаплар ўзаро тенг боғланади ва бири иккинчисига тобе бўлмайди. Бу гаплар ўзаро **فَ، ثُمَّ، بَلْ، لَكِنَّ، لَكِنَّ، وَ** каби боғловчилар ёрдамида бирикади.

Эргашган қўшма гапни ташкил этувчи содда гапларнинг бири иккинчисига тобе бўлиб, уни тўлдириб, аниқлаб ёки бошқа томондан характерлаб келади. Тўлдирилиб ёки аниқланиб келаётган гап бош гап, тобе гап эса эргаш гап дейилади. Эргаш гап бош гапни қайси томондан характерлаб келаётганлигига кўра, бир неча турларга бўлинади. Араб тилида эргаш гапларнинг: аниқловчи эргаш гап, тўлдирувчи эргаш гап, эга эргаш гап, кесим эргаш гап, шарт эргаш гап, тўсиқсиз эргаш гап, пайт эргаш гап, ҳолат эргаш гап, ўрин эргаш гап, ҳол эргаш гап, сабаб эргаш гап, мақсад эргаш гап, натижа эргаш гап, ўхшатиш эргаш гап, истисно эргаш гап каби турлари мавжуд.

§ 179. АНИҚЛОВЧИ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Аниқловчи эргаш гап бош гапдаги у ёки бу сўзнинг белгисини билдиради ва қуйидаги хусусиятларга эга:

1. Аниқловчи эргаш гап бош гапдаги қайси бўлакнинг белгисини билдирса, бевосита шу бўлакдан кейин келади.

2. Белгиси билдирилиб келаётган сўз аниқ ҳолатда бўлса, у билан аниқловчи эргаш гап ўртасига нисбий олмош қўйилади. Араб тилида нисбий олмош қуйидаги вариантларга эга:

Жинс	Бирлик	Иккилик	Кўплик
МЗ	الَّذِي	الَّذَانِ	الَّذِينَ
МН	الَّتِي	الَّتَانِ	الَّتَيْنِ، الَّلَوَاتِي

Бу олмошларнинг бирлик ва кўплик вариантлари келишикларда турланмайди. Иккилик шакли эса, келишикларда куйидагича турланади:

Келишик	Мз	Мн
Бош кел.	الَّذَانِ	الَّتَانِ
Қар. кел.	الَّذِينَ	الَّتَيْنِ
Туш. кел.	الَّذِينَ	الَّتَيْنِ

Бу нисбий олмош бош гаптаги белгиси аниқланиб келаётган бўлак билан жинсда, сонда мослашиши керак. Масалан:

رَأَيْتُ الطَّالِبَ الَّذِي يَدْرُسُ فِي جَامِعَتِنَا - Университетимизда ўқиётган талабани кўрдим.

تَعْمَلُ الْعَامِلَاتُ اللَّوَاتِي دَخَلْنَ هَذِهِ الْحَجْرَةَ فِي هَذَا الْمَعْمَلِ - Бу хонага кирган ишчи аёллар шу фабрикада ишлашади.

قَرَأْتُ هَذَيْنِ الْكِتَابَيْنِ اللَّذَيْنِ مَوْجُودَانِ فِي مَكْتَبَةِ الْكَلِّيَّةِ - Факультет кутубхонасида мавжуд бўлган бу икки китобни ўқидим.

Эслатма. Мисоллардан кўриниб турибдики, уларнинг ўзбекча варианты аниқловчи эргаш гапли кўшма гап шаклида эмас. Ҳозирги ўзбек тилида бундай иборалар кўпинча кенгайтирилган сифатдош ёрдамида ифодаланади. Эски ўзбек тилида эса уларнинг аниқловчи эргаш гап шаклидаги варианты мавжуд, Масалан:

Мен шундай талабани кўрдимки, у университетимизда ўқийди. Ишчи аёллар, қайсики бу хонага кирдилар, шу фабрикада ишлайдилар ва ҳ.з.

3. Агар аниқловчи эргаш гапнинг эгаси бевосита белгиси билдирилаётган бўлак бўлса, шунга мос бўлган нисбий олмош аниқловчи эргаш гапнинг грамматик эгаси ҳисобланади. Масалан:

سَمِعْتُ الطَّالِبَةَ الَّتِي تَتَكَلَّمُ بِالْعَرَبِيَّةِ جَيِّدًا جَدًّا - Араб тилида жуда яхши гаплашадиган толибани эшитдим.

4. Агар белгиси билдирилаётган бўлак аниқловчи эргаш гапнинг эгаси бўлмаса, шу сўз билан жинсда ва сонда мослашган бирикма олмош аниқловчи эргаш гапдаги феълга ёки феълдан кейинги предлогга қўшилиб келади. Бундай олмошлар араб тилида ضَمِيرٌ عَائِدٌ - қайтувчи олмош дейилади. Масалан:

لَمْ أَقْرَأِ الْمَجَلَّةَ الَّتِي اشْتَرَيْتَهَا أَمْسٍ - Кеча сотиб олган журнални ўқимадим.

دَخَلْتُ الْغُرْفَةَ الَّتِي يَجْلِسُ الطُّلَّابُ فِيهَا - Талабалар ўтиришган хонага кирдим.

5. Аниқловчи эргаш гап от кесимли гап бўлса ва нисбий олмош шу гапнинг грамматик эгаси ҳисобланса, эга билан кесим ўртасига ажратувчи олмош (ضَمِيرُ الْفَصْلِ) қўйилади. Масалан:

أَسْتَمَعْنَا إِلَى مُحَاضَرَةِ الْأُسْتَاذِ الَّذِي هُوَ عَالِمٌ مَشْهُورٌ فِي بَلَدِنَا - Юртимизда машҳур узтознинг лекциясини тингладик.

6. Белгиси аниқланиб келаётган сўз ноаниқ ҳолатда бўлса, нисбий олмош ишлатилмайди. Масалан:

رَكَبْنَا سَيَّارَةً تَبْلُغُ سُرْعَتَهَا مِئَةً وَ خَمْسِينَ كِيلُومِترًا فِي السَّاعَةِ - Тезлиги соатига 150 км бўлган машинага ўтирдик.

Амалий машғулот учун топшириқлар

698-машқ. Қуйидаги гаплардан аниқловчи эргаш гапларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) خطرت ببال أحمد فكرة بعثت في نفسه سرورا غامضا. 2) وهناك سبب ثالث يدفع زينب للانعزال في هذه الحجرة وهو مراجعة دروسها ومطالعة بعض الكتب والقصص التي جلبتها معها من الجزائر. 3) كانت أمها في تلك اللحظة مقبلة تحمل بين يديها طبقا يشتمل على صحن صغير به فطائر وإبريق قهوة وفنجان وسكرية. 4) ارتمت نفيسة على أمها التي جلست إلى جانبها فوق السرير وانهالت بالبكاء. 5) انقلبت على وجهها في الفراش مدة ساعة في أفكار لا بداية لها ولا نهاية. 6) ليست هذه هي المرة الأولى التي نسمع فيها أنغام الناي. 7) لست أدري أ رجلاي هما اللتان تحملان جسمي أم جسمي هو الذي يحمل رجلي؟! 8) دخلت ثلاثهن إلى بيت العائلة، الحجرة التي يجتمع فيها كل أفراد العائلة والتي هي في نفس الوقت تعد بمثابة حجرة الاستقبال وحجرة الأكل وأحيانا المطبخ لا سيما في الشتاء ثم هي أيضا نفس الحجرة التي تنام فيها أم نفيسة. 9) حرّكت العجوز رأسها حركة لا تدل على نفي ولا إثبات. 10) الطريق الموصلة إلى مزرعة القطن هي الوحيدة التي لا تكثر فيها الانعراجات والصعود والهبوط في هذه القرية. 11) أنا أحب أن أصنع أواني جديدة لم يصنعها أحد. 12) أنا أبحث عن شيء آخر يعرفه قلبي ولا تستطيع صنعه يداي. 13) لم يكن مالك في يوم من الأيام عدوا لكم. أنت غالطة يا אחتي يجبكم أكثر من كل الناس أسأليني أنا.. أنا التي أعرفه أكثر من كل أحد. 14) ألا تذكرين تلك الأيام السوداء التي عشناها؟ 15) إنها تعرف قصة أختها زليخة التي رضيت بالزواج من ذلك الفتى القروي الذي كان سبب قتلها والذي هو الآن شيخ البلدية. 16) المثل يقول: "تعلم صنعة وأخفها". كل شيء نتعلمه مفيد. 17) ها هي ترى خطوطا رقيقة متوازية ترتسم على جبين بنتها وتعبّر عن حزن لا تصوره الكلمات. 18) كان الطعام لذيذا حقا ومناسبا لحرارة الطقس التي كانت تستعر استعارا في ذلك اليوم. 19) وظيفته كشيخ

البلدية تجعله أحب أم لم يحب على علم بكل ما يجري في القرى وخاصة هذه القرية التي رأى أول نور على ترابها. 20) قال شاب عاد منذ أيام من فرنسا لقضاء عطلة لشخص مسن كان بجانبه: ...

699-ماشқ. Қавс билан ажратилган ўринларга, зарур бўлса, нисбий олмошлардан мосини қўйинг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) كان هو اليوم المحدد لتنفيذ المهمة (...). جاء أحمد من أجلها. 2) لم يرد الابن شيئا وكان يحس بعدم ارتياح من هذه المقابلة (...). ترغب فيها حماة قديمة (...). انقطعت بينه وبينها كل الصلات. 3) المكان (...). اقتيد إليه أحمد لم يكن البيت (...). تجتمع فيه العائلة. 4) المسافة بين هذه القرية والقرية المركزية لا تتجاوز خمسة عشر كيلومترا ولكن السيارة تقطعها في مدة (...). لا تقل عن أربعين دقيقة. 5) ارتسمت حول عينيه انكماشات رقيقة (...). تصور عدم اطمئنانه. 6) إلى الاجتماع جاءت جميع فتيات القرى (...). لهن إخوة صغار (...). يقرؤون بالمدرسة. 7) أخذ الفنجان (...). سقط فيه الذباب ومشى نحو جماعة اللاعبين ليشهد النهاية (...). وصل إليها اللعب. 8) القرية لا تقيم حرية فتاة (...). بلغت سن الرشد. 9) عندي رسالة (...). أريد إرسالها وأود أن لا يعلم أحد بذلك. 10) أخرجت الأم فستانا من القففة (...). جاءت بها معها فألبست إياه بعد أن نرعت عنها الجبة (...). كانت تلبسها و (...). كانت ابتلت من العرق. 11) الياسمين عطر (...). لا تعرفه البادية.

700-ماشқ. Қуйидаги гапларни аниқловчи эргаш гапли қўшма гап шаклида арабчага ўғиринг:

1. Ўз мустақиллигини қўлга киритган ўзбек халқи бугун ривожланиш ва тараққиёт йўлидан бормоқда.
2. Ўн саккиз ёшга етган ҳар бир фуқаро сайловда қатнашиш ҳуқуқига эга.
3. Мустақиллик йўлида кураш

олиб борган ота-боболаримиз ҳақида ҳикоя қилинган ўша учта китоб жавоннинг юқори тахтасида турипти.

4. Илмий-назарий конференцияда иштирок этган ўқитувчилар ва талабалар араб мамлакатларидаги сиёсий вазиятга бағишланган маърузани диққат билан тингладилар.
5. Акамнинг қайнотаси шаҳар чеккасида жойлашган автозаводда муҳандис бўлиб ишлайди.
6. Шаҳримиз темир йўл вокзалида ишлаган кўшнимиз яқинда пенсияга чикди.
7. Замонавий банкларда хорижий тилларни яхши биладиган ҳодимлар ишлаши керак.
8. Университетимизнинг сиртқи бўлимига бу йил бошланғич ва ўрта мактабларда ишлаётган ёшлар қабул қилинди.
9. Ўтган ҳафта ўртоғимдан олган журнални кеча ўқиб тугатдим.
10. Араб филологияси бўлимининг тўртинчи курсида ўқиётган бир гуруҳ талабалар сентябрь ойининг бошларида Триполига жўнаб кетишди.
11. Талабалар ўраб олган ўша ёш устоз кеча Дамашқдан қайтиб келди.
12. Намангандаги «Атлас» комбинатида ишловчи муҳандис аёл эртага бизникига меҳмон бўлиб келади.
13. Мендан метронинг «Пахтакор» бекати ҳақида сўраган бобо «Мустақиллик майдони» бекатида тушиб қолди.
14. Ўзбекистоннинг келажаги ҳақида биз билан суҳбат қилган толиба қизлар иккинчи тиббиёт институтида ўқишади.
15. Биз кеча сайр қилган истиро-ҳат боғи Машраб боғи деб аталади.
16. Кеча республика телеканали орқали биз томоша қилган телефильм ўтган йилги конкурсда биринчи мукофотни олган.

§ 180. ЭГА ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Эга эргаш гапли қўшма гапларда эргаш гап бош гапнинг эгаси вазифасини бажаради. Араб тилида эга эргаш гап бош гапнинг кесимига нисбий олмош ёрдамида боғланиши мумкин. Масалан:

إِنَّ أَلْدِي كَتَبَ هَذِهِ الرِّسَالَةَ يَدْرُسُ فِي كَلِيَّتِنَا - Бу хатни ёзган (киши) факультетимизда ўқийди.

فَأَلْتِي حَدَّثَ لَنَا عَنْهَا هِيَ خَالَتِي - У киши ҳикоя қилиб берган (аёл) холам бўлади.

Бундан ташқари эга эргаш гап مَا юкламаси билан ҳам қўшилиши мумкин. Масалан: يُعْجِبُنِي مَا تَقُولُهُ - Гапираётган нарсанг менга ёқади.

Эслатма. Бундай гаплар ўзбек тилида кўпинча сифатдошли оборот иштирок этган содда гап шаклида ишлатилади.

Эга эргаш гап бош гапга баъзан أَنْ ёки أَنَّ юкламалари ёрдамида ҳам бирикиши мумкин. Бунда кўпинча бош гап шахси номаълум бўлган қуйидаги иборалардан ташкил топади:

... مِنْ أَلْمُمْكِنِ أَنَّ ... мумкин ёки мумкинки,...

... لَا بُدَّ مِنْ أَنَّ ... зарур ёки зарурки,...

... لَا شَكَّ أَنَّ ... шубҳасиз ёки шубҳасизки,...

... مِنْ أَلْوَأْضِحِ أَنَّ ... аниқ ёки аниқки,...

Масалан: لَا بُدَّ لَنَا أَنْ نَحْفَظَ دُرُوسَنَا - Биз дарсларимизни ёдлашимиз керак.

لَا يَجُوزُ أَنْ تَنْسَى أَلْكَلِمَاتِ أَلْجَدِيدَةَ - Янги сўзларни унутмаслигинг керак.

لَا شَكَّ أَنَّ أَوْضَاعَ أَلْعَالَمِ قَدْ تَغَيَّرَتْ - Шубҳасизки, дунёдаги вазият ўзгариб кетди.

Амалий машғулот учун топшириқлар

701-машқ. Қуйидаги гаплар ичидан эга эргаш гапларни топинг ва гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) قولي يا جاري، هل صحيح أن جاري الذي ماتت زوجته في السنة الماضية خطب
- ابتتك؟ 2) كل شيء نتعلمه مفيد، ما لا يفيد لا يوجد. 3) إن أرضنا ليست ككل الأراضي
- لا تعطي دفعة واحدة ولكن الذي يعرف كيف يراودها يأخذ منها أكثر مما ينتظره. 4) إن
- الناس هنا كما قلت لك يكرهون العمل... يكرهون الأرض ومن يكره الأرض يرجع إلى
- بطنها. 5) من كان ينتظري في هذه الدار الجديدة الجميلة هن جدي وأمي وأخواتي اللواتي
- جنن ليكلمني. 6) إن الذي وضع النقطة للدلالة على نهاية الكلام لم يفكر في نهاية الأمر.
- 7) إنه يعتقد اعتقادا راسخا أن ليس هناك من يحسن القهوة مثله. 8) كان الذي أبلغه
- الخبر وصل إلى القرية المركزية بعد المغرب. 9) ليس هناك ما يعجله فالزبانن لا يأتون إلى
- المقهى في ذلك الوقت المبكر. 10) كان عمي عندئذ جالسا في مكان قرب الدار فأدهشه ما
- يرى من جموع القادمين نحو بيت العجوز. 11) الشيخ حمودة يداوي جيدا، قل من لا يجد
- الشفاء على يديه. 12) ما أرجوه يا عزيزي هو أولا أن أعرف رأيك في هذا الزواج المحتمل
- الذي شاع وذاع. 13) من لا يرى الأحران لا يرى الفرح. 14) أخبروني أيها الناس،
- أخبروني هل بينكم من لا يستيقظ من رقدة الحياة إذا ما لمس الحب روحه بأطراف أصابعه؟
- 15) في ظلام الليل تسير الريح ونحن نسير خلفها خائفين ملتجئين وليس بيننا من يستطيع
- الوقوف وليس فينا من له أمل بالوقوف. 16) من الحكمة أن يسكت الضعيف عندما يتكلم
- القوي. 17) من الجهالة أن نحاول إدراك أسرار هذه الأرض وخفاياها. 18) العاصفة لا
- تحب الحوامض ولا الموالح ولكنها تميل إلى الرطب البارد ولا شك أنها ستجدي لقمة لذيدة
- إذا قبضت علي ثانية. 19) من المعروف أن مدينة سمرقند تشتهر بآثارها التاريخية القديمة
- العديدة. 20) من واجبكم أن تقرؤوا هذا الكتاب الصغير عن تاريخ الخلفاء العرب
- الأوائل. 21) من المتوقع أن يصل إلى طشقند وفد علماء التاريخ العربي في أواخر الشهر
- القادم.

702-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Шу йилнинг охирларида ўзбек шарқшунос олимларининг бир гуруҳи араб мамлакатларига бориши кутилмоқда. 2. Ҳеч бир шубҳа йўқки, Ўзбекистон футболчилари Бирлашган Араб Амирликларидан ғалаба билан қайтадилар. 3. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Хавфсизлик Кенгашининг навбатдаги мажлисини келаси ҳафтада ўтказишга қарор қилинган. 4. У таржимон аёлнинг араб мамлакатларида бир неча йил яшагани ва у ерда марказий газеталардан бирининг муҳбири бўлиб ишлагани ҳаммага маълум. 5. Икки дўст давлат раҳбарлари ўртасидаги музокараларнинг муваффақиятли тугашини кутса бўлади. 6. Бу луғатдан фойдаланмай туриб, араб тилини яхши ўрганиб бўлмаслиги шубҳасиздир. 7. Кутганимиз содир бўлди. 8. Эртагача бу арабча матндаги янги сўзларни ёдлашимиз жуда зарур. 9. Ўтган йили Давлат мукофотига сазовор бўлган бу романни биз ҳам ўқиб чиқишимиз керак. 10. Чиндан ҳам дастлабки араб халифалари тарихини ўрганаётганлар исломнинг ўша даврдаги ролини жуда яхши билишади. 11. Биз бахтли яшашимиз учун кўп меҳнат қилишимиз керак. 12. Кунлик «Ахборот» дастуридан бизга маълумки, пахта топшириш шартномавий режасини бажарган хўжаликлар сони кун сайин кўпаймоқда. 13. Кимки йўл қоидасини бузса, ўзидан хафа бўлсин. 14. Маълумки, Муборакдан дунёда энг арзон ва энг сифатли газ чиқади. 15. Ташқарида кучли шамол турди. Шундан маълумки, эртага ҳамма ёқни оппоқ қор қоплайди. 16. Шубҳасизки, мисрлик устозимиз шаҳарни яхши билади. 17. Яман ёшлари ҳақида кеча бизга ҳикоя қилган (киши) у ерда уч йил яшаган. 18. Шубҳасизки, XX аср охирида дунё

мамлакатларининг вазияти тубдан ўзгармоқда. 19. Меҳмонлар хонага кириб, бир оз дам олишлари мумкин.

- 703-майқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

قبل السفر

إبراهيم: ما هو موعد قيام الطائرة يا أخي ممدوح؟

ممدوح: الساعة الثانية إلا ربعا.

إبراهيم: ومتى يجب علينا أن نكون في المطار؟

ممدوح: في الساعة الواحدة إلا ربعا وذلك لوزن الحقائب ولعمل الإجراءات اللازمة.

وفي هذه الحالة يجب أن نتحرك من هنا حوالي الساعة الثانية عشرة إلا ثلاثا على أكثر تقدير.

إبراهيم: لا... لا... السيارة تقطع المسافة في عشر دقائق فقط.

ممدوح: يظهر أنك تحب القيادة السريعة يا أخي إبراهيم.

إبراهيم: نعم، نحن في عصر السرعة.

ممدوح: ولكن المثل العربي يقول: «في التأني السلامة».

إبراهيم: نعم، وأنا أقول «وفي البطء الندامة».

ممدوح: هل تستطيع أن تقول هذا لضابط الجوازات أو لمفتش الجمرك أو لعسكري المرور؟

إبراهيم: معك حق. إذن هيا بنا! من يركب في سيارة نيكسيا هذه؟ ومن يركب في

سيارتي؟

ممدوح: خذ معك نبيلة طبعاً! وكذلك أحمد. أما السيد فؤاد والسيدة خديجة وسميرة فيركبون معي.

704-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Ассалому алайкум, биродар. Сиз тўқимачилик фабрикасига кетаяпсизми?
- Ҳа, ўша ерга кетаяпман.
- Сиз фабрикада ишлайсизми?
- Ҳа, ўша ерда ишлайман.
- Ким бўлиб ишлайсиз?
- Муҳандис бўлиб ишлайман.
- Кўпдан буён ишлайсизми?
- Ҳа, олти йил бўлди. Тошкент енгил саноат институтини тугатганимдан сўнг шу ерга ишга юборилганман. Сиз нима иш билан фабрикага кетаяпсиз?
- Синглимни кўргани.
- Синглингиз фабрикада ишлайдими?
- Ҳа, ўрта мактабни тугатгач, шу фабрикага ишга кирган.
- Ўзингиз нима иш қиласиз? Ёки ўқийсизми?
- Ўқийман. Наманган университетида ўқийман. Келажакда иқтисод бўйича мутахассис бўламан.
- Университет қаерда жойлашган?
- Шаҳар марказида, Чорсу бозори яқинида.
- Ҳа, мана фабрикага ҳам етиб келдик. Хайр, саломат бўлинг.
- Хайр, менга ҳамроҳлик қилганингиз учун миннатдорман. Раҳмат.

§ 181. КЕСИМ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапнинг кесими вазифасида келган эргаш гап кесим эргаш гап дейилади. Кесим эргаш гап ҳам бош гапга эга эргаш гап боғланган воситалар ёрдамида боғланади. Буларни фақат бош гапнинг англатган маъносига қарабгина фарқлаб олиш мумкин. Масалан:

أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ - Ўшалар биз китобни нозил қилган одамлардир (Ўшалар шуларки, биз уларга китобни нозил қилганмиз).

هَذَا مَا قَرَأْتُهُ فِي الْأَسْبُوعِ الْمَاضِي - Мана шу ўтган ҳафта ўқиганимдир.

Бу ерда кесим эргаш гап бош гапга *مَا* юкламаси ёрдамида боғланган.

Кесим эргаш гап сабаб-мақсадни ифодаловчи юкламалар ёрдамида ҳам бирикиши мумкин. Масалан:

ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا الْقِرَاءَةَ وَ الْكِتَابَةَ - Бу сизлар ўқиш ва ёзишни ўрганишингиз учундир.

Амалий машғулот учун топшириқлар

705-машқ. Қуйидаги гаплардан бош ва кесим эргаш гапларни аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) المحبة هي كل ما أستطيع أن أحصل عليه ولا يقدر أحد أن يفقدني إياه.
- 2) الحقيقة المجردة هي أنك لا تؤمن بغير نفسك ولا تكرم سواها ولا تهوى غير ميولها.
- 3) هذا ما يقوله هؤلاء الذين يقيسون ضمير العالم بمقياس ضمائرهم ويحللون مراد الوجود بالفكرة القصيرة التي يستخدمونها لحفظ وجودهم الفردي.
- 4) الأمر الذي يغيظني ويحول الدم في عروقي إلى نار محرقة هو أن ذلك العليل الخبيث يقتل الطبيب ثم يعود فيغمض

- عينيهِ. 5) إذا رضي الآباء بموت أبنائهم من أجل الوطن فمعني ذلك أن انتصار الثورة حتمي. 6) في كلتي الحالتين فإن مهنته التي يعتز بها يلحقها عيب وهذا ما لا يرضاه أبدا. 7) هناك من يعمل الشهور الطويلة ولكن لا أحد ينتبه إلى ذلك. يعمل الليل والنهار. 8) المهم هو أن هذه المرأة استولت على نفسها أكثر من كل من حولها من نساء القرية. 9) ما أود هو أن يتعاون الناس ويعملوا، أن يعملوا بلا ثرثرة، هذا هو ما أتمنى. 10) لي رجاء أخير وهو أن لا يفهم المدرس من حديثك أي أرسلتك إليه. 11) هذا ما لا ننساه أبدا. 12) إنهم هم الذين أطفأوا بالحرب حياة خالي الراحل. 13) هذا هو ما رأيته في نومي ليلة أمس. 14) هذا كل ما تركه صاحبي من أموال ونقود. 15) قصد الطالب النشيط أن يدرس كل المواد الدراسية جيدا. 16) هذه النصائح لتكونوا عقلاء وفضلاء في المستقبل. 17) وطنك الحقيقي هو الذي وُلدت ونمت فيه. 18) فخر المفاخر أن يضرب أخونا رقما قياسيا في الألعاب الأولمبية القادمة. 19) إذا لم تكن أنت الذي شتمتني فأبوك هو الذي شتمني.

706-машқ. Юқоридаги машқдан фойдаланган ҳолда қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Сиз (мз.) учун янгилик шуки , неча йилдан буён тузалмаётган дардингизга даво топилди.
2. Энг муҳим нарса шуки, бу йигитда ҳамма нарсага кизиқиш етарли.
3. Ректоратдан келган буйруқ шуки, талабалар орасида маънавий тадбирларни кўпроқ ўтказишимиз керак.
4. Менинг бу ҳаётдан орзум шуки, ҳамма яхшилар ниятига етса.
5. Гапнинг рости шуки, Бухоро шаҳри қадимдан ислом цивилизацияси марказларидан бири бўлган.
6. Менинг саодатим шундаки, замонамизнинг машҳур арабшуносларидан таълим олдим ва улар билан елкама-елка меҳнат қилдим.
7. Шуларнинг барчаси аввал куни Сиз (мн) ҳақингизда акамдан эшитганла-

римдир. 8. Ақлли йигитнинг вазифаси ота-онасини хурмат қилиш, ўзидан кичикка меҳрибон бўлишдир. 9. Бу қарсак хонанда яна бир марта сахнага чиқиши учундир. 10. Менинг энг ёқтирган нарсам шуки, барча оила аъзолари эрта тонгда ўринларидан туришса ва ҳар ким ўз иши билан машғул бўлса. 11. Менинг қалбимни ларзага солаётган, томирларимдаги қонни оловга айлантираётган нарса шуки, орамизда яшаб, орамизда бирга юрган айрим кимсалар ўзимизга тош кўтармоқдалар. 12. Очиқ-ойдин факт шуки, сизлар (мз.) режада кўзда тутилган барча ўқув предметларига бир хил назар билан қарамаяпсизлар.

§ 182. ТЎЛДИРУВЧИ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапнинг тўлдирувчиси вазифасида келувчи эргаш гап тўлдирувчи эргаш гап дейилади. Тўлдирувчи эргаш гап ҳам тўлдирувчи жавоб бўлган саволларга жавоб бўлади.

Араб тилида тўлдирувчи эргаш гап бош гапдан кейин келади ва бош гапга қуйидагича боғланади:

1. Ўзидан олдин келган **أَنَّ** юкламаси ёрдамида. Бунда тўлдирувчи эргаш гапнинг эгаси тушум келишигида келади. Масалан:

سَمِعْتُ أَنَّ هَذَا الطَّالِبَ شَابٌّ مُهَذَّبٌ - Эшитдимки, бу талаба одобли йигитдир.

عَرَفْتُ أَنَّ الْعِلْمَ نَافِعٌ - Илмнинг фойдали эканини билдим.

2. Агар бош гапнинг кесими **قَالَ** феълидан ёки шу феълнинг бирор формасидан иборат бўлса, **أَنَّ** юкламаси вазифасида **إِنَّ** юкламаси ишлатилади. Масалан:

يَقُولُ الدِّينُ الْإِسْلَامِيُّ إِنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ - Ислом дини айтадики, Оллоҳ ягонадир.

قَالَ صَدِيقِي إِنَّهُ مَرِيضٌ - Дўстим айтдики, у касал эмиш.

3. Агар бирор сабаб билан тўлдирувчи эргаш гапнинг эгаси бош гапдан узоқда бўлса ва у эргаш гапнинг кесимидан кейинга ўтган бўлса, **أَنَّ (إِنَّ)** юкламасига III шахс музаккар бирлик қўшилувчи олмоши қўшилади ва у таржима қилинмайди. Масалан:

أَخْبَرَنِي الْمُعَلِّمُ أَنَّهُ تُوْجِدُ فِي غُرْفَةِ الدَّرْسِ تِلْكَ كَثِيرٌ مِنَ الطَّائِلَاتِ وَ الْكِرَاسِيَّ

-Ўқитувчи менга маълум қилдики, ўша аудиторияда кўпгина стол ва стуллар мавжуддир.

4. Агар бош гапнинг кесими ўзидан кейин предлог талаб этадиган феълдан иборат бўлса, **أَنَّ** юкламаси ўша предлогдан кейин келади. Масалан:

فَكَرْتُ فِي هَذِهِ الْمَشْكَلَةِ طَوِيلًا - Бу муаммо ҳақида узоқ ўйладим.

فَكَرْتُ طَوِيلًا فِي أَنْ هَذَا الْكِتَابَ طُبِعَ فِي السَّنَةِ الْمَاضِيَةِ -Бу китобнинг ўтган йили нашр этилгани ҳақида узоқ ўйладим.

5. Тўлдирувчи эргаш гап баъзан бош гапга **أَلَدِي** ва унинг вариантлари ёрдамида ҳам боғланиши мумкин. Бу нисбий олмошлар тўлдирувчи эргаш гапнинг эгаси билан мослашади. Масалан:

إِنِّي لَا أَلْسَى الدِّينَ سَاعِدُونِي فِي أَيَّامِي الصَّعْبَةِ -Қийин кунларимда менга ёрдам қилганларни унутмайман.

6. Тўлдирувчи эргаш гап бош гапга **أَنْ** юкламаси ёрдамида ҳам боғланиши мумкин. Бунда тўлдирувчи эргаш гап феъл кесимли гап бўлиши керак. Масалан:

أريدك أن تكتب لي رسالة - Менга хат ёзишингни хоҳлайман.

Эслатма. Юқоридаги мисолларнинг ўзбекча варианты кўпинча кўшма гап эмас, балки содда гапдир. Лекин булар араб тилида тўлдирувчи эргаш гапли кўшма гап сифатида талқин қилинади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

707-машқ. Қуйидаги гаплардан бош ва тўлдирувчи эргаш гапларни аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) نحن ما برحنا نردد كلامك الذي يدل على أن الإنسان ليس إلا العوبة في يد القوة غير المعروفة.
- 2) أنا واقف أرى ما لم تر عين الإنسان وأسمع ما لم تعه أذن بشري.
- 3) إني أسهر بالليلي مترقبا ما لا أعرفه ومصغيا إلى ما لا أسمع ومحدقا إلى ما لا أراه ومفكرا بما لا أفهمه وشاعرا بما لا أدركه.
- 4) زال عن الأم استنكارها إذ عرفت الزائرة وتذكرت أنها معها على موعد لتذهبها سويا إلى زيارة والديهما.
- 5) احتضنتها نفيسة وراحت تقبلها قبلات مليئة بما تكنه لها من ود.
- 6) حدثت العجوز طويلا عما يشغلها ولكن البنت أدركت بجدسها أن النفي المقتضب الذي أجابت به العجوز يدل على أن شيئا ما يشغل نفسها فاستدرجتها قائلة: ...
- 7) كيف أعودها على العمل؟ كيف أعود من بلغت الثامنة عشرة من عمرها؟
- 8) لا تبكي يا أمي، الثورة الآن انتهت، ألا تذكرين تلك الأيام السوداء التي عشناها؟ من ظن أننا نحيا حتى الآن! 9) شكرت الضيفة الأم وابنتها و أكدت لها أنها لا تستطيع البقاء لتناول الغداء.
- 10) لقد قلت منذ حين إنك لا تحسنين الطبخ.
- 11) إنها لم تفكر في أن تتزوج بالبادية و تحيا فيها حياتها فذلك أسفل ما يمكن أن ينزل إليه خيالها.
- 12) إن الحياة التي نحياها الآن بين أهلها لا تختلف عما قرأته بخصوص عصور ما قبل

التاريخ. **13**) أنظر إلى أمي وأعمل مثل ما تعمل مسكينة هذه العجوز الطيبة! إنها لا تدري أنني لا أريد أن أكون مثل أمي. **14**) تنهدت بأسى مما جرى في نفسها من أفكار. **15**) لاحظت العجوز لأول مرة أنها أمام امرأة لا تعرف مثيلا لها في هذه القرية. **16**) أحست العجوز أنها تكتشف هذه الفتاة لأول مرة وشعرت أن قبولها الزواج من ذلك الفتى ليس يسيرا. **17**) كم هي جميلة هذه الأنعام، لكأنها عذر لما يبدو عليها من فقر، إنها بصفاتها وعذوبتها تجعل فراغ القرية أجمل مما أبدعه العمران. **18**) أ تريدون أن يترك هذا الراعي غنمه ويلتحق هنا بمؤلاء الذين تركوا أعمالهم وأتوا لتعمير المقهى. **19**) لاحظ أحمد ما يجري بينهما من تبادل نظرات مغتبطة فسر غاية السرور وأدرك أن حيلته نجحت جزئيا. **20**) كان الشيخ بعد وقوع الحادث متأكدا من أن السلطة الاستعمارية ستنتقم أبشع انتقام ولكن لم يكن يدري أن تكون هذه القرية هي محل سخطها.

708-машқ. Қуйидаги гапларни тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап шаклида арабчага ўғиринг:

1. У (мн) қўлини кўтарсин ва янги мавзуни тушунмаганлигини ўқитувчига айтсин. 2. Ўзбек халқи шуни яхши биладики, барча юртлардаги оддий одамлар бутун дунёда мустаҳкам тинчлик бўлишини хоҳлайдилар. 3. Тошкентда ўтган ойда ташкил этилган халқаро кўргазма шуни кўрсатдики, Шарқий Осиё мамлакатларида электроника ва компьютер саноати кундан-кунга ривожланмоқда. 4. Ўзбекистон соғлиқни сақлаш вазирлиги огоҳлантирадики, чекиш саломатлик учун хавфлидир. 5. Биринчи курс толибаси араб тилида ўқиш ёзишдан кўра қийинроқ эканини айтди. 6. Университетимизнинг ректори ўтган ҳафтада вазирликка бориб келганлигини

биламиз. 7. Биз Миср Араб Республикасининг араб мамлакатлари орасида энг ривожланган, замонавий маданиятни тўла эгаллаган давлат эканлигини биламиз. 8. Сиз (*мн*) билан бир гурӯҳда ўқиётган дугонангиз айтдики, араб тилини университетга кирмасингиздан илгари мустақил ўрганган экансиз. 9. Биз эртага Имом Бухорий мақбарасини зиёрат қилиш учун Самарқандга кетаётганимиз ҳақида гуруҳ раҳбарингизни огоҳлантирганман. 10. Институтимизга араб тилидан дарс бериш учун Кувайтдаги араб тили марказидан устоз келган ва бир-икки ҳафтадан кейин Саудия Арабистонидан ҳам яна бир устоз келади деб эшитганман. 11. Биз инглизча журналда ўқидикки, Кувайт ҳудуди жиҳатидан араб мамлакатлари ичида энг кичиги экан. 12. Машҳур инглиз ёзувчиси ёзадики, араб тили ўрта асрларда илм-фан тили ҳисобланган. 13. Акам айтадики, Сиз (*мз.*) Қоҳира университетининг филология факультетида акам билан бирга ўқиган экансиз. 14. Кимдандир эшитдимки, уйимизда ўтирган меҳмоннинг акаси ўтган йили иқтисодиёт университетини тугатипти. 15. Ошхонада бизга овқат тайёрлаётган онам сездиларки, биз дарсга жуда шошилиб турибмиз. 16. Ректоратдан маълум қилишларича, университетимиз учун янги ўқув корпуси қурилиши келаси йилда бошланармиш.

709-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг:

سمير: هل تعرف أطول كلمة في اللغة العربية يا كريم؟

كريم: دعني أفكر... هل هي كلمة «المستشفيات»؟

سمير: لا.

كريم: لا أعرف. قل لي أنت.

سمير: كلمة «جميلة».

كريم: ولكن هذه الكلمة فيها خمسة حروف فقط، فكيف تكون أطول كلمة عربية؟

سمير: لأن بين الحرف الأول والحرف الأخير «ميل».

710-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Хайрли тонг, Саодат.

- Хайрли тонг, Нафиса.

- Сиз қаердан келяпсиз?

- Мен дугонам билан озиқ-овқат магазинига борган эдим. Ҳозир у дорихонага дорига кириб кетди.

- Сиз қайси магазинга бордингиз?

- Биз Навоий кўчасидаги магазинга бордик. У теле-студия биноси яқинига жойлашган.

- Биламан, у катта магазин. Мен ҳам у магазинга тез-тез бориб тураман. У ердан олма, нок, узум каби мевалар сотиб оламан. Сиз ҳам мевалар харид қилганга ўхшайсиз-а?

- Ҳа, биз ҳам олма, узум олдик. Бу магазиннинг қандолат бўлими ҳам жуда бой экан.

- Тўғри, аммо Пушкин кўчаси бошланишидаги магазиннинг қандолат бўлими яна ҳам бой. У ерда доим янги турли хил конфетлар бўлади. Биз у магазинга ҳам тез-тез бориб турамиз.

- У ерга сиз нимада борасиз?
- Биз метрода борамиз. Сиз-чи?
- Бизнинг уйимизга метро бекати анча узок, шунинг учун мен автобусда бораман.
- Ана, дугонам келяпти. Дорини тез олипти.
- Сиз ётоқхонага кетаяпсизми?
- Йўқ, Дилфуза келмоқчи эди, мен уни кутиб турман. Биз у билан чеварга бормоқчи эдик.
- Хайр бўлмаса, биз ётоқхонага кетдик.
- Хайр, саломат бўлинг, яхши боринг.

§ 183. ШАХСИ НОМАЪЛУМ ГАП

Эгаси мавжуд бўлмаган ва кесим ифодалаган иш-ҳаракатнинг бажарувчиси номаълум бўлган гап шахси номаълум гап дейилади. Шахси номаълум гап учун муҳими ўша иш-ҳаракатнинг бажарувчиси эмас, балки унинг бажарилиш фактидир («Темирни қизиғида бос, дейдилар» каби).

Араб тилида шахси номаълум гапнинг кесими ўтган ва ҳозирги-келаси замонда бўлиши мумкин ва у қуйидагича ифодаланади:

1. Кесим III шахс кўплик музаккар феъл билан ифодаланади. Масалан:

يَقُولُونَ إِنَّهُ يَعْرِفُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ حَقَّ الْمَعْرِفَةِ - Айтадиларки, у араб тилини жуда яхши билади.

كَتَبُوا أَنْ كُلَّ مُؤَلِّفَاتِهِ سَتُنَشَرُ فِي الْوَقْتِ الْقَرِيبِ - Ёзишларича, унинг барча асарлари яқин вақт ичида нашрдан чиқади.

2. Кесим III шахс бирлик музаккар мажҳул нисбатдаги феъл билан ифодаланади. Масалан:

Бу - يُقَالُ فِي هَذِهِ الْمَقَالَةِ عَنِ الْحَوَادِثِ الْأَخِيرَةِ فِي الشَّرْقِ الْأَوْسَطِ
мақолада Якин Шарқдаги сўнгги воқеалар ҳақида
гапирилади.

فورس کۆرфазидаги
قِيلَ كَثِيرًا عَنِ الْعَمَلِيَّاتِ الْقِتَالِيَّةِ فِي الْخَلِيجِ الْعَرَبِيِّ
уруш операциялари ҳақида кўп гапирилди.

3. Баъзан бундай гапларда кесим бўлиб келган
феълнинг аниқ нисбат сифатдоши гапнинг формал эгаси
бўлиши мумкин. Бунда феъл музаккар бирлик аниқ
нисбатда бўлади. Масалан:

سؤال سائل أن... - Сўралдики...
قال قائل إن... - Айтилдики...

Амалий машғулот учун топшириқлар

711-машқ. Қуйидаги гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) يقولون لي: ما نكبة بلادك سوى جزء من نكبة العالم وما الدموع والدماء التي
أهرقت في بلادك سوى قطرات من فخر الدماء والدموع المتدفق ليلا ونهارا في أودية الأرض
وسهولها. 2) كُتِبَ فِي هَذِهِ الْمَقَالَةِ أَنَّ عِدَدَ سَكَانِ جُمْهُورِيَّةِ مِصْرِ الْعَرَبِيَّةِ ازْدَادَ فِي السَّنَوَاتِ
الْأَخِيرَةِ بِكَثِيرٍ. 3) أُذِيعَ بِالتَّلْفِزْيُونِ الْجُمْهُورِيِّ أَنَّهُ سَيَصِلُ رَئِيسُ الْحُكُومَةِ السُّورِيَّةِ إِلَى
طَشْقَنْدِ فِي الْأَسْبُوعِ الْقَادِمِ. 4) قِيلَ فِي نَشْرَةِ الْأَخْبَارِ الْأَخِيرَةِ إِنَّهُ سَيَحْتَفِلُ الشَّعْبُ الصِّينِيُّ
غَدًا بِعِيدِهِ الْوَطْنِيِّ وَهُوَ عِيدُ الْاِسْتِقْلَالِ. 5) قَدْ يُقَالُ إِنَّ هَذِهِ الْكُتُبَ غَيْرَ مَعْرُوفَةٍ لَهُمْ.
6) يَقُولُونَ إِنَّهُ يَعْرِفُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ حَقَّ الْمَعْرِفَةِ. 7) يُحْسِبُونَ أَنَّ الْقَضِيَّةَ يُمْكِنُ حَلُّهَا بِطَرِيقِ
هَيْئَةِ الْأُمَمِ الْمُتَّحِدَةِ فَقَطْ. 8) يُعْتَبَرُ أَنَّهُ عَالَمٌ كَبِيرٌ. 9) يُقَالُ فِي هَذِهِ الْمَقَالَةِ عَنِ الْحَوَادِثِ
الْأَخِيرَةِ فِي تَرْكِيَا. 10) أَرْجَفَ الْمَرْجِفُونَ أَنَّ الزَّوْجَةَ دَبَرَتْ مَوَامِرَةً لَزَوْجِهَا.

712-машқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. «Ўзбекистон» нашриётида яқинда чоп этилган ўша
китобда Ўзбекистонинг нефть ва газ саноатида қўлга

киритган ютуқлари ҳақида гапирилади. 2. Саудия Арабистонининг энг нуфузли газеталаридан бирида ёзилишича, бу йил ҳаж зиёратига келувчилар сони аввалги йиллардагидан анча ошади. 3. Айтадиларки, илмий-назарий конференцияда маъруза қилган ўша толиба қиз инглиз ва француз тилларини жуда яхши билади. 4. Ётироф этилишича, Англия Фанлар Академиясидан маъруза қилиш учун келган доктор атом физикаси соҳасидаги энг йирик олимлардан биридир. 5. Ёшлар телеканалидан хабар беришларича, Ўзбекистоннинг футбол терма командаси Бирлашган Араб Амирлигида ўтказилган футбол мусобақасида барча командалар усти-дан голиб келиб, чемпионликни қўлга киритган. 6. «Машъал» радиостанциясидан ўқилган сўнги ахборотда маълум қилинишича, йигирма йилдан буён давом этаётган афғон уруши фақат Бирлашган Миллатлар Ташкилоти комиссияси томонидангина ҳал этилиши мумкин. 7. Республиканинг иқтисодий сиёсати ҳукуматнинг ўз ички иши ҳисобланади ва четдан бунга аралашига ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. 8. Ҳар йили 1 сентябрь куни биз нишонлайдиган Мустақиллик куни республикамизнинг энг катта ва энг нуфузли миллий байрами ҳисобланади.

§ 184. ШАРТ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг амалга ошиш шартини билдирувчи эргаш гап шарт эргаш гап дейилади. Араб тилида кўпинча шарт эргаш гап бош гапдан олдин келади.

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг амалга ошиш шarti реал («Яхши ўқисанг, тушунасан» каби) ва нореал

(«Яхши ўқиганингда эди, тушунардинг» каби) бўлиши мумкин:

1. 1. Реал шартни билдирувчи шарт эргаш гап олдидан **إِن**, **إِذَا**, **مَتَى**, **مَنْ** юкламаларидан бири келиши мумкин:

إِن, **مَتَى**, **مَنْ** юкламалари иштирок этганида, эргаш гапдаги феъл ҳам, бош гапдаги феъл ҳам ёки ўтган замонда, ёки шарт майлида келади. Лекин бу гапдан англашилган шарт маъноси ҳозирги ёки келаси замонга тегишли бўлади. Масалан:

إِن خَرَجْتَ مِنَ الْعُرْفَةِ خَرَجْتُ مِنْهَا - Агар сен хонадан чиқсанг, мен ҳам чиқаман.

إِن تَخْرُجَ مِنَ الْعُرْفَةِ أَخْرَجْتُ مِنْهَا - Агар сен хонадан чиқсанг, мен ҳам чиқаман.

إِن تَسْأَلُوا كَثِيرًا تَعَلَّمُوا كَثِيرًا - Кўп сўрасангизлар (мз), кўп биласизлар.

مَتَى تَخْرُجَ أَخْرَجْتُ - Қачон сен чиқсанг, мен ҳам чиқаман.

مَنْ زَرَعَ الْمَعْرُوفَ حَصَدَ الشُّكْرَ - Кимки эзгулик экса, таҳсин теради.

2. **إِذَا** юкламаси ишлатилганида, ҳар икки гапдаги феъл ўтган замон шаклида келади. Лекин шартнинг маъноси ҳозирги ёки келаси замонга тегишлилигича қолади. Масалан:

إِذَا دَخَلْتَ الْعُرْفَةَ رَأَيْتَ الْقَنْدِيلَ فِيهَا - Сен(мз) хонага кирсанг, ундаги қандилни кўрасан.

3. Баъзан бош гапнинг мазмунига кўпроқ эътибор қаратилган бўлса, бош гап эргаш гапдан олдин келиши ҳам мумкин. Масалан:

لَسْتُ مُبَالِغًا إِذَا قُلْتُ إِنَّنِي مَرِيضٌ - Агар мен касалман десам,
муболаға қилмаган бўламан.

Қуйидаги ҳолларда бош гап олдидан **فَ** юкламаси қўйилади:

1. Бош гап от кесимли гапдан иборат бўлса. Масалан:

إِنْ لَمْ تَرَ هَذِهِ الْكَارِثَةَ فَأَنْتَ سَعِيدٌ - Агар сен бу фалокатни кўрмаган бўлсанг, бахтлисан.

2. Бош гапдаги феълдан буйрук, илтимос, хоҳиш-истак маънолари англашилса. Масалан:

إِذَا لَمْ يَعِشْ حُرًّا بِمَوْطِنِهِ الْفَتَى فَسَمَّ الْفَتَى مَيِّتًا وَ مَوْطِنَهُ قَبْرًا - Агар инсон ўз ватанида эркин яшамаса, уни ўлик, ватанини қабр ҳисобла.

3. Бош гапдаги феъл **قَدْ**, **سَ**, **سَوْفَ** каби юкламалар билан, шунингдек, **مَا** ёки **لَنْ** инкор юкламалари билан бошланган бўлса:

إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ - Агар сен улар учун кечирим сўрасанг, Оллоҳ уларни ҳеч қачон кечирмайди.

II . Нореал шартни билдирувчи шарт эргаш гап одидан **لَوْ** юкламаси қўйилади ва бу гапдаги феъл кўпинча ўтган замон шаклда келади. Масалан:

لَوْ زُرْنَا الْمَسْرَحَ شَاهَدْنَا فِيهِ تَمَثِيلًا رَائِعًا - Агар театрга борганимизда эди, унда ажойиб спектакль томоша қилган бўлар эдик.

Бундай гапларда бош гап олдидан **لَ** юкламаси ҳам қўшилиши мумкин. Бу юклама гапнинг маъносига таъсир ўтказмайди. Масалан:

لَوْ كَانَ عِنْدِي وَقْتُ لَكْتُبْتُ مَقَالََةً لِجَرِيدَةِ الْحَائِطِ - Вақтим бўлганида эди, деворий газетага мақола ёзган бўлардим.

Баъзан нореал шартни ифодалашда бош гап бирикма олмош билан ў юкламасидан иборат бўлиши ҳам мумкин. Масалан:

لَوْ لَاحُكُّنَا لَكُنْتُ تَعَسًا - Агар у (мз) бўлмаганида эди, мен бахтсиз бўлган бўлар эдим.

لَوْ لَاحُكُّنَا لَكُنْتُ تَعَسًا - Сен бўлмаганида эди, йўлда адашган бўлардим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

713-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва реал шарт эргаши гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўгиринг:

- 1) إِنْ كَانَ بَقَائِي يَوْجِبُ فَنَاءَ سِوَايَ فَالْمَوْتُ إِذْنٌ أَلَدِي وَأَحِبُّ. (2) الْحَيَاةُ امْرَأَةٌ عَاهِرَةٌ وَلَكِنَّهَا جَمِيلَةٌ وَمَنْ يَرِ عَهْرَهَا يَكْرَهُ جَمَالَهَا. (3) اسْكُتْ يَا قَلْبِي حَتَّى الصَّبَاحِ فَمَنْ يَتَرَقَّبُ الصَّبَاحَ مَتَجَلِّدًا يَعْانِقُهُ الصَّبَاحُ مَشْتَاقًا. (4) هَزَّ الطَّيِّبُ رَأْسَهُ قَائِلًا: مَنْ الْغَبَاوَةُ أَنْ نَسْتَأْصِلَ الضَّرْسَ إِذَا كَانَ بِإِمْكَانِنَا تَطْيِيبَهُ. (5) إِذَا قَالَ لِي "صَبَاحَ الْخَيْرِ" يَحْمَرُّ وَجْهَهُ.
- 6) – المثل يقول: "لا تمشي الأرجل إلى حيث يحب القلب" وأنا أحبكم. – إن كنت تحبيننا فاقعدي معنا حتى الغداء. (7) إِنْهَا صَارَتْ الْآنَ امْرَأَةٌ أَيْ فِي سَنِ الزَّوْجِ فَإِنْ لَمْ تَتَعَلَّمِ الطَّبِيخَ وَالشُّؤُونَ الْمَنْزِلِيَّةَ فَأَيْنَ تَتَعَلَّمِ؟ (8) إِذَا لَمْ يَعْجِبْنَا طَعَامُكَ فَأَيَّ طَعَامٍ يَعْجِبُنَا إِذْنُ؟ (9) هَلْ قَرَيْتُنَا وَمَدِينَةَ الْجَزَائِرِ مَتَسَاوِيَتَانِ؟ الرِّجَالُ هُنَا كَالْوَحُوشِ يَلْتَهْمُونَكَ بِأَعْيُنِهِمْ إِنْ رَأَوْكَ.
- 10) طَبَعًا لَمْ تَكُنْ عِدَاؤَهُمَا صَرِيحَةً بَيْنَهُمَا فَهَمَا إِذَا التَقِيَا لَا يَبْدُو عَلَيْهِمَا مَا يُوْحِي بِعِدَاوَةٍ. وَلَكِنْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَحْسُ بِعَدَمِ ارْتِيَاكِ إِذَا وَجَدَ نَفْسَهُ أَمَامَ الْآخَرِ. (11) إِنْ رَأَيْتَ مَصْوَغَاتِي تَكْفِي لِتَسْدِيدِ الْمَبْلَغِ الْمَطْلُوبِ فَبِعَهَا. أَمَا إِذَا بَعْنَا الْغَنَمَ فَلَمْ يَعُدْ لِبَقَائِنَا هُنَا أَيَّ مَبْرَرٍ.

12) الولد الصالح مثل الأرض الصالحة إن لم تربحك الربح الكثير فلن تخسرك. 13) هو لا يلعب دائما ولكنه إذا لعب فإما أن يخسر إلى النهاية أو يربح أيضا إلى النهاية.

714-ماشқ. Куйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва нореал шарт эргаши гапларни аниқланг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) إحدى وعشرون لوحة بهذا السقف! لو كان به ثمانى عشرة لوحة فقط لبقيت ثغرة فيه أو لو كانت الألواح أعرض قليلا مما عليه لكفت الثماني عشرة لوحة... 2) لو قضيت هذه العطلة في الجزائر لاستطعت أن ألقى صديقي ذلك. 3) أنا أتعجب ممن لا يحب القهوة! إنني لو لاها لما استطعت القيام ولا القعود. 4) لو كان بيدي مال لتصدقت كل جمعة بالطعام. 5) لولا هذا الناي لظننا القرية خلت من سكانها منذ سنين. 6) إنني مشغولة بمراجعة دروسي يا خالتي، ثم إنني لو حاولت أن أتعلم صنع ما تصنعين هنا من الأواني لكسرت كلها. 7) لا أحد يدري كيف كانت تبدو هذه القرية القفراء لزائريها لو لم يكن فيها هذا الراعي الطيب الذي يملأ سماءها أنغاما. 8) منذ أن كانت الدنيا كان الموت وكانت الحياة فلو أوقف الناس قلوبهم عند موتاهم الأعماء لتوقفت الحياة. 9) لو فكّرت البلدية في إنشاء ورشات للعمل ولو فكّرت في بناء دار للتربية والثقافة الشعبية ولو فكّرت في تعبيد طرق هذه القرية والقرى التابعة لها ولو فكّرت في شق المجاري... لو فكّرت في كل ذلك لما بقي فقر ولا جهل ولا ذباب. 10) لو كان الناي معه ولم يكن بهذا المكان القريب من الدار لأخذه وعزف أرقّ الألحان لهذه الآمال الغامضة. 11) لو أحدثك عن كل ما وقع في تلك السنة من مأس ورزايا لما كفتني أيام بلياليها. 12) النار... النار... لو لاها لما استطعت صنع آنية واحدة! 13) هو الوحيد من جيله الذي شارك في الحرب العالمية الأولى وكاد أن يضيع فيها حياته لو لا لطف الأقدار. 14) الشفاه الرقيقة، الأنف المستقيم، البسمة الساحرة... كالقمر، كهلال العيد! أنا لو أوماً لي إيماءة واحدة لذهبت معه إلى حيث يريد. 15) لو كنت سنبله من القمح نابتة في تربة بلادي لكان الطفل الجائع يلتقطني

ويزيل بجباي يد الموت عن نفسه. لو كنت ثمرة يانعة في بساتين بلادي لكانت المرأة الجائعة تتاولني وتقضمني طعاما. لو كنت طائرا في فضاء بلادي لكان الرجل الجائع يصطادني ويزيل بجسدي ظل القبر جسده.

715-машқ. Қуйидаги реал ва нореал шарт эргаши гапли қўшма гапларни арабчага ўғиринг:

1. Агар университетга мен билан бормоқчи бўлган бўлсангиз (мз.), мен боришга тайёрман. 2. Агар Муҳаммад дарсларидан сўнг бу хонага кирса, мени стадионга кетди деб айтинг (мн). 3. Агар сизлар (мн) Миср маданий марказига борсангизлар, ҳозирги замон сиёсатининг актуал муаммоларига бағишланган маърузада қатнаша олмай-сизлар. 4. Агар дугонам касал бўлмаганида эди, биз билан ҳозир тўртинчи курсда ўқиган бўлар эди. 5. У (мн) меҳнатдан қочмаганида эди, эрта тонгда кийиниб, бу ерга етиб келган бўлар эди. 6. Ҳурматли меҳмон, агар Сиз (мз.) Фарғона водийсига ташриф буюргангизда эди, Ўзбекис-тоннинг ҳақиқий жамолини кўрган бўлардингиз. 7. Агар биз шахримизнинг шимолий қисмидаги турар - жой масканидан янги квартира олганимизда эди, унга мос бўлган янги чиройли мебель ҳам сотиб олган бўлар эдик. 8. Мисрлик устоз бу илмий-назарий конференцияда иштирок этганида эди, ота-боболаримиздан қолган расм - русумлар, урф-одатларимиз ҳақида кўп янги маълумотлар эшитган бўлар эди. 9. Агар тўққизинчи синф ўқувчилари уй вазифаларини бажармаганларида эди, янги мавзунини тушунмаган бўлар эдилар. 10. Агар биз Наманган - Тошкент поездига бугун билет ололмасак, эртага Тошкентга жўнай олмаймиз. 11. Сизлар (мз.) бўлмаган

нингизда эди, мен бу офатдан кутулолмаган бўлардим. 12. Бу матнни таржима қилишда ёрдам бермаганларида (мз.) эди, бугун бу ерда сизлар (мз.) билан ўлтирмаган бўлардим. 13. Тўнғич опам янги ҳовли сотиб олса, мен албатта янги мебель совға қиламан. 14. Қачонки улар (мз.) мени чорлашса, мен ўша пайтда «лаббай» деб жавоб бераман. 15. Сиз (мз.) қаерда бўлманг, мен Сизни албатта қидириб топаман. 16. Агар сизлар (мз.) Миср Араб Республикасига борсангизлар, албатта Луксор ва «Води-л-мулук» ёдгорликларини бориб кўринглар. 17. Агар у (мз.) уйига кечаси кеч қайтса, менга телефон қилмасин. 18. Агар бу йил ёзда Нанай қишлоғига борсак, у ерда тўрт ҳафта турамиз. 19. Агар Сиз (мн) бугунги «Ал-Аҳром» газетасини ўқиган бўлсангиз, демак Сиз Қоҳира ҳақида кўп янги маълумотларни биласиз. 20. Агар мен келаси йили университетни тугатсам, албатта икки йил Бирлашган Араб Амирликларида ишлайман.

716-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Офарин!; бу дунё; турар-жой маскани; Ўзбекистон ёзувчилари уюшмаси; духтурлар жамоаси; тарихий ёдгорликлар; заковатли йигит; худо номи билан қасам ичаман; Сиз (мн) ноҳақсиз; отамнинг соқоли ҳақи; мутасаввиф олим; соф муҳаббат; Шимолий Фарғона канали; эрталабки бадантарбия машқлари; соғлиқни сақлаш вазирлиги; элчи жаноблари; кекса ўқитувчилар; иқтисодий тараққиёт; ҳар меванинг ўз мазаси бор; сизлардан (мз.) ўтиниб сўрайман; Ўзбекистон Мадҳияси.

ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ МАТН

وادي فرغانة

إن هذا الوادي الذي اكتسى بالرداء الأخضر في وسط صحارى آسيا المركزية الواسعة الصفراء والذي تتوفر فيه فاكهة الصيف والشتاء دون انقطاع اشتهرت شهرته في العالم العربي بفضل رواية "عروس فرغانة" للكاتب المصري الشهير جرجي زيدان...

سُمي السائحون هذا الوادي في العهود القديمة باسم "لؤلؤة آسيا المركزية" وفي الحقيقة إن هذا الوادي من قديم الزمان كان يجذب انتباه الملوك و السلاطين والقادة العسكريين في العالم كله وذلك لأراضيه الخصبة و مياهه التي تتدفق في أنهاره وجداوله ولعادات سكانه الذين يتلذذون بمسابقاتهم في الكرم والسخاء ولسنا مبالغين إذا قلنا إن القائد اليوناني العظيم إسكندر ذا القرنين وقائد الجيش المغولي تشينجيزخان والقيصرة الروس عندما استهدفوا غزو آسيا المركزية كان هدفهم الرئيسي هو الاستيلاء على وادي فرغانة والسيطرة على ثرواته الموجودة فوق أراضيه وتحتها.

وفي كثير من آيات القرآن الكريم تُسمى البساتين التي تجري من تحتها الأنهار بالجنة والفردوس في الآخرة... أليس من حقنا أن نطلق على هذا الوادي اسم "فردوس الحياة الدنيا"؟!

إن هذا الوادي الجميل الرائع محاط بجبال تيان شان شمالا وجبال حصار آلاي جنوبا وطوله من الغرب إلى الشرق حوالي 300 كم وعرضه من الشمال إلى الجنوب حوالي 170 كم. أما ارتفاعه عن سطح البحر فهو في المناطق الغربية 330 مترا وفي المناطق الشرقية حوالي 1000 متر.

والمصدر الرئيسي للمياه في وادي فرغانة هو نهر "سردريا" وهو يقوم برى جميع حقول هذا الوادي وكذلك يشرب جميع السكان من هذا النهر العظيم ولغرض توسيع شبكة الري في الوادي أنشئت في بداية القرن العشرين قناة فرغانة الشمالية. أما في منتصف هذا القرن فقد تم افتتاح قناة فرغانة الكبيرة وقناة قرغانة الجنوبية وفي السبعينيات تم إنشاء قناة نمغان الكبيرة ومع ذلك أسست بحيرة "قيراق قوم"، المملوءة حاليا بالمياه وكل هذه الشبكات تساعد في توسيع الأراضي الزراعية ولرفع مستوى المعيشة لسكان هذا الوادي.

وفي الوادي توجد سبع مدن كبيرة وهن مدينة فرغانة ومرغلان ونمغان وخوقند وأنديجان وأوش وخوجند وسكان تلك المدن يشتهرون بمروءتهم وسخاوتهم. إن فتياته الجسر وفتياته ذوات الحياء والأخلاق الحميدة ونساء الحثاثة وشيوخه العقلاء الفضلاء والأجداد المحترمين والجدات هم أعظم وأعلى ثروة هذا الوادي. فكل بيت في هذا الوادي محترم مكرم بوجودهم فيه وكل مدينة وقرية مزدهرة بدعائهم وكل من يسكن هذا الوادي سواء كان شابا أو شيخا، فتاة كانت أو امرأة يفتخر بأنه واحد من سكان هذا الوادي العظيم!

أيها القارئ العزيز وأيتها القارئة المحترمة إننا نتمنى لكم زيارة وادي فرغانة فسترون كل ما أخبرناكم به بأعينكم وستأكدون عندئذ أن قولنا وكلامنا لا مبالغة فيه...

717-ماشқ. Йигирма олтинчи матнни дафтарингизга кўчиринг, ҳаракатларини қўйинг, сўзларини ўрганинг ва ўзбекчага ўғиринг.

718-ماشқ. Йигирма олтинчи матндаги гапларни синтактик таҳлил қилинг.

719-машқ. Йигирма олтинчи матндан аниқловчи эргаши гапли, эга эргаши гапли, кесим эргаши гапли қўшима гапларни топинг ва уларнинг қандай шаклланганини тушунтиринг.

720-машқ. Йигирма олтинчи матндан тўлдирувчи эргаши гапли, шарт эргаши гапли қўшима гапларни ва шахси номаълум гапларни топинг ҳамда уларнинг шаклланиши қондасини тушунтиринг.

721-машқ. Йигирма олтинчи матндан фойдаланиб, ўзингиз яшаб турган водий (воҳа) ҳақида араб тилида баён ёзинг.

722-машқ. Қуйидаги бирикмаларни ўрганинг ва улар иштирокида гап тузинг:

أنغام الناي، يد القوة غير المعروفة، تلك الأيام السوداء، ميعاد قيام الطائرة، ضابط
الجوازات، القيادة السريعة، عصر السرعة، نهاية الكلام، إعداد القهوة، إدراك أسرار
هذه الأرض، عدم ارتياح من هذه المقابلة، انكماشات رقيقة، ذلك الفتى القروي، حرارة
الطقس، الطريق الموصلة إلى مزرعة القطن، هذه هي المرة الأولى، مطالعة بعض الكتب،
الشنون المنزلية، تسديد المبلغ المطلوب، الولد الصالح، مراجعة الدروس، ورشات
للعمل، الثقافة الشعبية، تعبيد الطرق، شق المجاري.

ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ ҚИСМ
ЯНГИ ИБОРАЛАР

ابن الأَطْرَشِ Ибн ул-Атраш

أَغْنِيَةُ النَّوْمِ алла

بِالتَّفْصِيلِ муфассал

بَعَثُ السُّرُورِ хурсандлик сабаб-
чиси

بِنْتُ الْبَحْرِ сув париси, русалка

خَزَائِنَةُ مَالِيَّةٍ молиявий хазина

ذُقَّةُ الْقَلْبِ юрак уриши

(тепиши)

رَجُلٌ عَمَلٍ тадбиркор

سُعَادٌ Суод

سَكِينَةُ اللَّيْلِ тун сокинлиги

شَدِيدُ النَّشَاطِ ўта ҳаракатчан

قَضَى لَوْعَةً кийналиб жон бермок

كُلُّ عَامٍ وَأَنْتُمْ بِخَيْرٍ янги йилингиз

(байрамингиз) муборак

бўлсин! (жавоби *بِخَيْرٍ*)

لَيْسَ مِنَ الْعَدْلِ أَنْ... адолатдан

эмаски,...

مَا شَاءَ اللَّهُ! қандай ажойиб!

مَحْضَةُ النَّصِيحِ самимий масла-

хат бермок

مَذْكُورٌ أَعْلَاهُ юқорида зикр

этилган

مَسَاءَ الْخَيْرِ хайрли оқшом!

(тилак)

مَسَاءَ النُّورِ хайрли оқшом!

(жавоб)

مَسْحَةٌ مِنَ الْجَمَالِ шунчаки гўзал-

лик

مَعَ شَدِيدِ الْأَسْفِ минг афсус!

مُقْتَبَلُ الْحَيَاةِ умрнинг гуркира-

ган пайти

مَنْ هُوَ ذَا у ўзи ким?!

مَهْمَا كَانَ الْحَالُ нима бўлса ҳам

تَوْبَةُ حُمَى безгак хуружи

هُوَ عَلَيَّ مَوْعِدٌ у кўришиши

керак, унинг учрашуви

бор

يُوسُفُ الْفَخْرِيُّ Юсуф ал-Фахрий

§ 185. ТҮСИҚСИЗ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Тўсиқсиз эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг амалга ошишига тўсқинлик қилади, лекин шунга қарамай, бош гапдаги иш-ҳаракат амалга ошган бўлади ёки амалга ошади.

Араб тилида тўсиқсиз эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам, бош гапнинг ўртасида ҳам келиши мумкин ва тўсиқсиз эргаш гап олдидан қуйидаги ёрдамчи сўзлар келиши мумкин:

1. وَإِن، وَإِذَا، وَمَا. Масалан:

إِنَّا نَعْرِفُ جُغْرَافِيَا الْبِلْدَانِ الْعَرَبِيَّةِ وَإِن لَّمْ نَزُرْهَا بُولСАК ХАМ, АРАБ МАМЛАКАТЛАРИ ГЕОГРАФИЯСИНИ БИЛАМИЗ.

2. بِالرَّغْمِ مِنْ، بِالرَّغْمِ مِنْ، مَعَ أَنْ. Бу юкламалардан кейин эргаш гапнинг эгаси тушум келишигида келади. Масалан:

مَعَ أَنْ أَلْفَعَةَ الْعَرَبِيَّةِ صَعِبَةٌ نُحِبُّهَا جِدًّا ХАМ, БИЗ УНИ ЖУДА СЕВАМИЗ.

بِالرَّغْمِ مِنْ أَنَّهَا جَاوَزَتْ السَّبْعِينَ كَانَتْ مَمْلُوءَةً بِالنَّشَاطِ – У (МН) ЕТМИШДАН ОШГАН-ЛИГИГА ҚАРАМАЙ, СЕРҲАРАКАТ ЭДИ.

رَغِمَ أَنِّي كُنْتُ مَشْغُولًا جِدًّا حَضَرْتُ هَذِهِ الْحَفْلَةَ – Мен жуда банд бўлишимга қарамай, бу тантанада иштирок этдим.

3. وَلَوْ، مَهْمَا – юкламалари. Бу юкламалардан кейин феъл ўтган замонда ҳам, ҳозирги-келаси замонда ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан:

أَنَا لَنْ أَعُودَ إِلَيْكَ مَهْمَا اسْتَرْحَمْتُ دَقَاتُ قَلْبِي – Мен сен томон ҳеч қачон қайтмайман, гарчи юрагим тепкилари ўтиниб сўрасалар ҳам (Қўшиқдан).

4. Булардан ташқари қуйидаги олмошлар ҳам тўсиқсиз эргаш гап олдидан боғловчи вазифасида ишлатилиши мумкин: **أَيُّمَنَ** – ким бўлса ҳам, **أَيُّمَا** – нима бўлса ҳам, **كَيْفَمَا** – қандай бўлса ҳам, **حَيْثَمَا** – қаерда бўлса ҳам, **مَتَى** – қачон бўлса ҳам. Масалан:

هَمُّ يُعْجِبُونَ النَّاسَ كَيْفَمَا لَعِبُوا – Қандай ўйнамасинлар, одамларга улар ёқаверадилар.

أَيُّمَنَ سَافَرَ مَعَنَا كَانَ مَبْسُوطًا – Ким биз билан сафар қилмасин, мамнун бўлади.

حَيْثَمَا كُنْتُمْ كُنْتُ مَعَكُمْ – Сизлар қаерда бўлманг, мен ҳам сизлар билан бўламан.

Амалий машғулот учун топшириқлар

723-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва тўсиқсиз эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) لم ينجح رضا في الامتحان بيد أنه لا يتخلف عن دروسه. 2) أما وقاري فهو مستمد من جمال تراه كيفما حوّلت عينيك. 3) اليوم قد خف الهواء وغمر النور الطبيعة وسكنت الأمواج وانقشعت الغيوم فكيفما نظرت أراك وأري أسرار الحياة محيطة بك كالهالات التي يحدثها جسم العصفور على وجه البحيرة الهادئة عندما يتحمم بمائها الهادئ.
- 4) ينادونني «الصفيرة» لست أدري لماذا؟ بيد أنني أكبر من بعضهم جسما وسنا. 5) مهما يكن من أمر فإن صاحب البيت اليوم مسرور، شديد النشاط لاستقبال ضيوفه. 6) كانت نفيسة ترفع بصرها بين الحين والآخر نحو مالك الذي كان ينظر إلى الأرض مجتهدا أن لا تنزلق منه أية نظرة نحوها بالرغم من أنه كان يحس وجودها أكثر مما ينبغي ويجد لذلك لذة خفية لا تقدر. 7) أفكر في موضوع وأتحدث عن آخر دون أن أعرف هذه الرابطة العجيبة

بين نفسي ولساني. 8) أخذ الطاهر قصة «الوسادة الخالية» فمسكها بين يديه مدة دون أن ينظر إليها أو يفتحها. 9) هناك شيء آخر يتعلق بحياة الحاج أحمد: أيامه لا تقصر ولا تطول مهما اختلفت الفصول. 10) قولي له يا أمي لن أتزوج ولن أنقطع عن دراستي سأعود إلى الجزائر مهما كان الحال. 11) ضحكت الفتاة من هذا العطف الغريب الذي أبداه لها الراعي وتعجبت من انفتاح نفسه لها مع أنها لأول مرة تحدثه. 12) إن الأرض مهما كانت جميلة أو قاحلة لا أهمية لها بلا بشر. 13) كانت الرسوم سوداء من صبغة أعدتها هي لا تزول مهما قدمت الآنية واستعملت. 14) جلست العجوز تستريح بيد أن الجلوس لم يرحها. 15) إن الفناجين والكؤوس ولو أنها متشابهة في الظاهر فهي لدى عمي الحاج ذات شخصيات مستقلة. 16) مهما كانت عيوب هذا الرجل فهناك خصلة يتميز بها لا يمكن أن يناقش فيها أحد وهي أنه رجل عمل وإقدام. 17) كانت رحمها الله تحب أن تكون دائما سببا في بعث السرور والأمل مهما اشتدت الرزايا. 18) إن هواء المدن يضيء على صاحبه مسحة من الجمال ولو لم يكن جميلا. 19) ولكنك من جهة الصلة الدموية أنت القريب الوحيد ويجب أن تتولى ما خلفته الفقيدة ولو كان قليلا. 20) ولما وصلت الطالبة إلى الجملة المذكورة أعلاه توقفت عن المطالعة بالرغم من أن المقال لم ينته.

724-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Агар Сиз (мз.) телефон рақамимни билсангиз, банд бўлсангиз ҳам, эртага эрталаб соат саккизда менга телефон қилинг. 2. Талаба дўстларимиздан ҳали ҳеч ким етиб келмаган бўлса ҳам, бошқа шаҳардан келган меҳмонлар залда кўпчилик эди. 3. Поезднинг чиптаси чўнтагимда бўлса ҳам, мен вокзалга жуда эрта етиб келдим. 4. Мен ишдан қанчалик чарчаб қайтмайин, фарзандларимни кўриб, барча чарчоқларим чиқиб кетади. 5. Гуруҳимизга бу йил бошида кўшилган янги толибани ичимиздан ҳеч ким ёмон кўрмаса ҳам, у бизга

кўшилиб кетол-мади. 6. Бу ўқув предмети жуда қийин бўлса ҳам, мен уни дилдан севиб қолдим. 7. Бобом етмиш ёшдан ошган бўлсалар ҳам, анча тетик ва бардам кўринадилар. 8. Синглим бемор бўлиб, ҳарорати анча баланд бўлишига қарамай, мактабга кетди. 9. Ёмғир тинмай ёғиб турганига қарамай, футбол мусобақасини кўргани стадионга жўнадик. 10. Араб тилини қанчалик яхши билмайлик, биз шуғулланишни давом эттиришимиз керак. 11. Ўзбекистон фуқароси қаерда бўлмасин, ўз юртининг манфаатини ҳимоя қилиши керак. 12. Сиз (*ми*) унга (*мз.*) бу ҳақда ҳеч нарса деманг, гарчи у буни Сиздан қаттиқ туриб талаб қилса ҳам. 13. Мен Тошкентда икки йилдан буён яшаётган бўлсам ҳам, Санъат музейини бориб кўрганим йўқ. 14. Мен қанчалик ҳаракат қилмайин, эртага эрталаб соат тўққизда сиз (*мз.*) билан учраша олмайман. 15. Мен араб тилидан дарс берадиган устозимни жуда ҳурмат қилсам ҳам, устознинг айрим фикрларига кўшилмайман. 16. Мен Сиз (*мз.*) ҳақингизда жуда кўп эшитган бўлсам ҳам, Сиз билан учрашиш менга насиб этмаган эди.

§ 186. ПАЙТ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи эргаш гап пайт эргаш гап дейилади. Араб тилида пайт эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин. Пайт эргаш гап куйидаги ёрдамчи сўзлар билан бошланади:

1. *بَيْنَمَا*, *حِينَ*, *إِذَا*, *لَمَّا*, *عِنْدَمَا*, *حِينَمَا* - бу ёрдамчи сўзлар бош гап билан эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг бир вақтда содир бўлганлигини билдиради. Масалан:

عِنْدَمَا قَرَأْتُ الْكِتَابَ كَانَ صَدِيقِي يَكْتُبُ الرِّسَالَةَ لَأَمِّهِ - Мен китоб ўқиётганимда, дўстим онасига хат ёзаётган эди.

لَمَّا اقْتَرَبَ مِنِّي حَسَسْتُ أَنَّهُ سَكْرَانٌ - У менга яқинлашганида, унинг маст эканлигини сездим.

2. كَلَّمَا – ёрдамчи сўзи ҳам шу маънодаги эргаш гапни билдиради. Лекин у эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг бир неча марта такрорланганлигини билдиради. Масалан:

كَلَّمَا جِئْتُ إِلَيْهِ كَانَ يَقْرَأُ كِتَابًا أَمْ مَجَلَّةً - Ҳар сафар уникига келганимда, у китоб ёки журнал ўқиётган бўларди.

Шу маънода فِيمَا ёрдамчи сўзи ҳам ишлатилади, лекин бунда пайт эргаш гап от кесимли гапдан иборат бўлиши керак. Масалан:

فِيمَا نَحْنُ خَارِجَ الْقَرْيَةِ رَأَيْنَا النَّهْرَ - Биз қишлоқдан ташқаридалигимизда дарёни кўрдик.

3. مِنْذُ أَنْ، بَعْدَ مَا، بَعْدَ أَنْ - ёрдамчи сўзлари бош гапдаги иш-ҳаракат эргаш гапдаги иш-ҳаракатдан кейин содир бўлганлигини билдиради. Масалан:

تَعَرَّفْتُ بِهِ بَعْدَ مَا وَصَلْتُ إِلَى طَشْقَنْدَ - Тошкентга келганимдан кейин у билан танишдим.

4. Бош гапдаги иш-ҳаракат пайт эргаш гапдаги иш-ҳаракатдан олдин содир бўлса, قَبْلَ أَنْ، قَبْلَ إِلَى каби ёрдамчи сўзлар ишлатилади. Масалан:

قَبْلَ أَنْ قُلْتُ لَهُ عَنْ هَذَا فَكَّرْتُ طَوِيلًا - Буни унга айтишдан олдин узок ўйладим.

5. مَا أَنْ...حَتَّى - ёрдамчи сўзи пайт эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг тугаши биланоқ бош гапнинг иш-ҳаракати

бошланишини билдиради ва **مَا أَنْ** қисми пайт эргаш гап, **حَتَّى** қисми бош гап олдига қўйилади. Масалан:

— **مَا أَنْ سَمِعُوا عَنْ هَذِهِ الْمُبَارَيَاتِ حَتَّى ابْتَدَؤُوا الْإِسْتِعْدَادَ لَهَا** – Бу мусобақалар ҳақида эшитишлари биланок, унга тайёргарликни бошлаб юборишди.

6. Баъзан пайт эргаш гап бош гапга вақтни билдирувчи **يَوْمَ**, **سَنَةً**, **سَاعَةً**, **دَقِيقَةً**, **لَيْلَةً** каби сўзлар билан ҳам боғланади. Бунда мазкур сўзлар ноаниқ ҳолатда танвинсиз тушум келишигида келади. Масалан:

— **كَانَ فَجْرًا بِاسْمًا فِي مُقَلَّتِي يَوْمَ أَشْرَقَتْ مِنَ الْغَيْبِ عَلَيَّ** – Ғайбдан олдимга ҳозир бўлганинг куни кўзларим олдида кулиб турган тонг эди (Кўшиқдан).

Амалий машғулот учун топшириқлар

725-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва пайт эргаш гапларни аниқланг ва гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) **يَأْتِي الْمَسَاءُ فَتَضُمُ الزَّهْرَةُ أَوْرَاقَهَا وَعِنْدَمَا يَأْتِي الصَّبَاحُ تَفْتَحُ شَفْتَيْهَا لِاقْتِبَالِ قَبْلَةِ الشَّمْسِ.** (2) **قَدْ اصْفَرَّتْ أَوْرَاقُ الْأَشْجَارِ وَنَفَرَهَا الْهَوَاءُ كَأَنَّهُ يَرِيدُ أَنْ يَكْفِنَ بِهَا أَزْهَارًا قَضَتْ لَوْعَةً عِنْدَمَا وَدَّعَهَا الصَّيْفُ.** (3) **مِنْ هَذِهِ الْعُنَاصِرِ الْمُتَحَارِبَةِ بَعْنَفٍ سَوْفَ تَجْنِي يَا حَبِيبِي الْأَزْهَارَ الْجَمِيلَةَ عِنْدَمَا يَجِيءُ نَيْسَانَ.** (4) **فِي تِلْكَ السَّاعَةِ الْمَمْلُوءَةِ طَهْرًا وَجَمَالًا بَيْنَمَا كَانَ الْإِنْسَانُ مُسْتَرًا طَيَّ لِحْفِ الْكُرَى تَنْتَابُهُ الْأَحْلَامُ تَارَةً وَالْيَقِظَةُ أُخْرَى كُنْتُ مَتَوَسِّدًا الْأَعْشَابَ أَسْتَفْسِرُ كُلَّ مَا أَرَى عَنِ حَقِيقَةِ الْجَمَالِ.** (5) **بَيْنَمَا كُنْتُ عَلَى هَذِهِ الْحَالَةِ مَرَّ النَّسِيمِ بَيْنَ الْأَغْصَانِ مَتَهْدًا تَهْدُ يَتِيمَ يَأْسٍ.** (6) **أَيْنَ أَنْتَ الْآنَ يَا رَفِيقَتِي؟ هَلْ أَنْتَ سَاهِرَةٌ فِي سَكِينَةِ اللَّيْلِ نَسِيمًا أَحْمَلُهُ دَقَّاتِ قَلْبِي وَخَفَايَا جَوَارِحِي كَلِمًا هَبْ نَحْوَكُ؟** (7) **عِنْدَمَا أَكْمَلُ**

الليل تنميق ثوب السماء بجواهر النجوم تصاعدت من وادي النيل حورية مخوفة بأجنحة غير منظورة. (8) لما أخذ المحب يد حبيبته ونظر إلى عينيها حملت الرياح والأمواج هذه المناجاة إلى جميع الأقطار. (9) الذي أحببته عندما كنت صبيا ما زلت أحبه الآن والذي أحبه الآن سأحبه إلى نهاية الحياة. (10) عانق النوم أرواح البشر فبقيت وحدي مستيقظا لأن الشوق ينتشلني كلما أغرقني العاس والمجة تدنيني إليك عندما تقصيني الهواجس. (11) كم رقصت حول بنات البحر عندما كن يظلعن من الأعماق ويجلسن على الصخور ليتفرجن على النجوم. (12) عندما ملت نفسي البشر وتعبت أجفاني من النظر إلى وجه النهار سرت إلى تلك الحقول البعيدة. (3) أنا مثلك أيها الليل ولن يأتي صباحي حتى ينتهي أجلي. (14) كلما ظهر في الشرق مرض جديد يكتشف له أطباء الشرق مخدرا جديدا. (15) كان يوسف الفخري في الثلاثين من عمره عندما ترك العالم وما فيه وجاء ليعيش وحيدا متزهدا صامتا في تلك الصومعة المنفردة القائمة على كتف الوادي في شمال لبنان.

726-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Янги ўқув йили бошланганида, биз ҳаммамиз турли шаҳар ва қишлоқлардан Тошкентга келиб бўлган эдик. 2. Юсуф Ал-Фахрий қирқдан ошганида, ўзи туғилган шаҳарга қайтиб келди. 3. Фарида иш кунини тугатган ондаёқ, кийимларини алмаштиради ва уйига жўнай-ди. 4. Тоғам дам олиш учун Кавказга кетаётган кунини барча қариндош-уруғлари, ёр-биродарлари унинг уйига тўпланишди. 5. Талаба йигитлар университетнинг асосий эшиги ёнида туришганида, Фотима уларнинг ёнидан шошилиб ўтиб кетди. 6. Бир ҳафтадан кейин дўстимнинг уйига келганимда, уни уйда учратолмадим. 7. Қуёш тоғлар ортидан кўтарилмай туриб, биз нонушта қилиб бўлган эдик. 8. Акам Каримжон ҳарбий хизматга кетгач, онам бир ойча бошқачароқ бўлиб

юрдилар. 9. Навфал эндигина кўлига пиёлада сутли қаҳва олган эди, таржимон қиз уни сўраб қолди. 10. Ўқитувчи опа аудитория ёнидан ўтиб кетаётганида, талабалар уни ўраб олдилар. 11. Аҳмад келиб кўча эшигини тақиллатганида, соат тундаги бирдан чорак ўтган эди. 12. Салима сув тўлдирилган пақирни жойига қўйган чокда, ичкаридан чақалоқнинг йиғиси эшитилди. 13. Бир куни мактабдан қайтиб келсам, ҳовлимизда иккита бегона одам турипти. 14. Мен теплоходга чиққан пайтимда, турли миллат вакиллари мени ўраб олишди. 15. Мен ўша собиқ толиба билан қўл бериб сўрашганимдан кейин, қишлоқдаги ҳаёти, иши, турмуш шароити ҳақида сўрадим.

§ 187. ҲОЛ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Ҳол эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракат объекти ёки субъектининг шу иш-ҳаракат бажарилаётган пайтдаги ҳолатини бил-диради. Шунингдек, эргаш гапдаги иш-ҳаракатнинг бош гапдаги иш-ҳаракат билан бир вақтда содир бўлаётганлигини ифодалайди. Ҳол эргаш гап бош гапдан кейин келади. Ҳол эргаш гап бош гапга бирор ёрдамчи сўз орқали ёки бевосита бирикади:

1. Эргаш гап билан бош гапнинг эгаси битта шахс ёки предмет бўлса, эргаш гап *و* боғловчиси ва эгага мос келувчи кишилиқ олмоши билан бошланади ва бунда эргаш гапдаги феъл ҳозирги-келаси замонда бўлади. Масалан:

خَرَجَ مِنَ الْكَلْبَةِ وَ هُوَ يَحْمِلُ الْكِتَابَ فِي يَدِهِ – У кўлида китоб ушлаганича факультетдан чиқди.

2. Агар эргаш гап билан бош гапнинг эгаси битта шахс ёки предмет бўлмаса, эргаш гап **وَ** боғловчиси ва **قَدْ** юкламаси билан ўтган замон феъли шаклида келади. Масалан:

قَالَ وَ قَدْ لَمَعَتْ عَيْنَاهُ بِفِكْرَةٍ أُخْرَى – Кўзлари бошқа бир хаёл билан чакнаган ҳолда деди:...

3. Ҳол эргаш гап от кесимли гапдан иборат бўлса, бош гап билан **وَ** боғловчиси ёрдамида бирикади. Масалан:

جَرَتْ هَذِهِ الْوَقَائِعُ وَ الْحَرْبُ قَائِمَةٌ – Бу воқеалар уруш кетиб турган пайтда содир бўлди.

قُلْتُ وَ دَمَعِي جَارٍ عَلَى خَدَّيْ – Кўз ёшим юзимга оққани ҳолда дедим:...

4. Агар ҳол эргаш гапдаги феъл ҳозирги-келаси замонда бўлса, **وَ** боғловчиси ишлатилмайди. Масалан:

دَخَلَتْ عَلَيْهِ تَبِكِي – У (мн) йиғлагани ҳолда унинг (мз) олдига кирди.

Амалий машғулот учун топшириқлар

727-машқ. Куйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ҳол эргаш гапларни топиб, уларнинг қандай шаклланганини тушунтиринг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) بكى الفتى لوحده وانفراده ثم مرّت ساعات حبه أمام عينيه مرور الأشباح فقال وعواطفه تسيل مع كلماته ودموعه... 2) كيف لا نبكي ويد الإنسان القاسية سوف تفصلنا عن وطننا الحقل؟ 3) أرى بعينيك حزنا يا حبيبي أتخزن وأنت بقربي؟ 4) هل تجلس

الأم بجانب سرير رضيعها مرتلة بحدوء أغاني النوم وهي لا ترتجف وجلا مما سيجلبه الغد؟
 5) إن العالم بحاجة ماسة إلى أمثالك وليس من العدل أن تعتزل عن الناس وأنت قادر على
 نفعهم. 6) خطرت ببالي فكرة قديمة وهو يرى نافذة حجرة نفيسة ما تزال مغلقة.
 7) فتحت العجوز الباب فرأت سعادة تبكي. 8) بقيت البنت في فراشها وشعرت بلذة
 غريبة تشبه ما تجده الأم وهي ترضع صغيرها. 9) قالت ذلك وانصرفت إلى شؤونها وهي
 تتمم بينها وبين نفسها. 10) كانت زليخة كالوردة ذهبت حياتها وهي في مقتبل الحياة
 ذهبت ضحية بريئة. 11) فكّرت جدتي أن تنصرف فوضعت يديها على الأرض لتستعين
 بها على القيام وقالت وهي منحنية: ... 12) كانت تتحدث إلى العجوز وعضلات وجهها
 تنقبض وتنطلق مما زاده حيوية وسحرا. 13) ليس هناك فتاة فيمن تعرف لها حاجبان
 كثيف شعرهما بهذه الصورة! ومع ذلك فهما في هذا الوجه نموذج فد للجمال! وحركات
 يديها وهي تتكلم ... 14) خرج الرجلان واتفقا على أن يلتقيا في الغد وقال أحدهما وهو
 يودّع الآخر: ... 15) إن أبا بكر أحس وهي تنظر إليه أنها تكن له الكثير من الإعجاب.
 16) دخلت المضيئة تحمل بين يديها فنجان قهوة.

728-ماشқ. Қўлидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Синглим қаерга боришини ва нима қилишини билмай, ўтирган жойида хаёл сура бошлади. 2. Қўлида коптоги билан кўчага бир бола-кай чиқди, орқасидан туфлисини ушлаганича онаси югурди. 3. Опа-сингилларингга ёрдам бериш кўлингдан кела туриб, улардан ўзингни чеккага тортишинг (мз.) ҳар ҳолда яхши эмас. 4. Дўстим ўзича ғўлдираганича нариги хонага кириб кетди. 5. Мен бу ёши улуғ одамга тикилар эканман, беихтиёр раҳматли дадам эсимга тушдилар. 6. Укам юзларидан тер оққани ҳолда, менга яқинлашди ва қўлидаги сумкани менга узатди. 7. Кўлда сув совук

бўла туриб, чўмилишни орзу қиляпсизми (мз.)?
 8. Мева-чева тўла пақирни кўтаргани ҳолда, кўшним бо-
 зордан чиқаётган эди. 9. Хижолатдан юзлари қизарган
 ҳолда, укам жим турарди. 10. Ўқитувчимиз эшикни ёпа
 туриб, талабалардан сўради: «Ҳаммангиз шу ердами-
 сизлар?». 11. Тун қоронғуси тарқамай туриб, деҳқонлар
 далаларига отланадилар. 12. Она ўғлининг икки юзидан
 ўпар экан, севинчдан кўзлари ёшга тўлди. 13. Бобом
 кўзларини юмгани ҳолда, ёшлик йилларини хотирла-
 мокда эдилар. 14. Мен эрталаб нонушта қилаётиб, кеча
 факультетимизда бўлиб ўтган адабий кечани кўз
 олдимга келтирдим. 15. Дўстларимдан бири учинчи
 курс талабаси бўла туриб, халқаро илмий конферен-
 цияга таклиф этилди.

729-машқ. *Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва
 ибораларини ёдланг:*

- مساء الخير يا توفيق!
- مساء النور يا أسامة، أهلاً وسهلاً!
- كيف حالك؟ أ مسرور أنت؟
- أشكرك، الحمد لله، أنا مسرور جداً بقدمك إلينا.
- ما أجل هذه الطفلة. من هي؟ هل لك بنت؟
- لا، ليست لي بنت. هذه هي بنت عمي، جاءت إليّ أمس.
- ما شاء الله! مع من جاءت؟
- جاءت مع أخيها الكبير.
- من هو أخوها؟
- أخوها طبيب في المستشفى، يعمل هناك منذ سنتين.
- من أي معهد أو جامعة تخرج أخوها؟

- هو خريج معهد الطب في سمرقند.
- من هي زوجته؟
- زوجته مربية في روضة الأطفال.
- أين يسكنون؟
- هم يسكنون في شارع الاستقلال.
- بمَ يشتغل عمك؟
- عمي يعمل في مصنع الأجهزة الكهربائية. مالك، تنظر إلى ساعتك؟ هل أنت على موعد مع أحد؟
- نعم، أنا على موعد مع صديقي بهرام في النادي.
- ماذا تفعل هناك معه؟
- سأبحث معه في بعض المسائل المهمة وبعد ذلك سأقرأ مجلات وجراند وسألعب بالشطرنج.
- ألا تسمع فيه المحاضرة؟
- أية المحاضرة؟
- المحاضرة عن الأحداث العالمية الأخيرة.
- لا، لأن هذه المحاضرة قد ألغيت. هل تذهب معي إلى النادي؟
- لا، مع شديد الأسف ليس لي وقت للذهاب إلى هناك.

(Б.З. Халидовнинг «Учебник арабского языка» китобидан айрим ўзгартишлар билан).

730-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Сиз эрталаб нечада турасиз, дўстим?
- Мен ҳар куни соат олтида тураман.
- Гимнастика билан шуғулланасизми?

- Албатта, хонани шамоллатиб, сўнг тоза хавода гимнастика қиламан. Ёз ойларида эса, ховлига чиқаман.
- Эрталаб қай вақтда нонушта қиласиз?
- Соат ўн минут кам еттида нонушта қилишга ўтираман.
- Дарс машғулотларингиз эрталабми ёки пешиндами?
- Биз эрталаб ўқиймиз.
- Дарс тайёрлаш учун неча соат ажратасиз?
- Дарс тайёрлаш учун икки соат, баъзан ундан ҳам кўп вақт ажратаман.
- Кутубхонага ҳам борасизми?
- Албатта. Тушдан кейин икки-уч соат кутубхонада бўламан.
- Кечки овқатдан сўнг нима қиласиз?
- Кечки овқатдан сўнг дарс тайёрлайман, бадиий китоб ўқийман, баъзан телевизор томоша қиламан.
- Қайси фанларга кўпроқ қизиқасиз?
- Мен араб адабиёти тарихига қизиқаман. Шунинг учун бу фанга доир китобларни кўп ўқийман.
- Сиз кун тартибига риоя қиласизми?
- Ҳа, мен кун тартибига риоя қиламан.

731-машқ. Қуйидаги ибораларнинг арабча вариантини топинг ва улар иштирокида гап тузинг:

Янги квартирага мос бўлган янги мебель; отабоболаримиздан қолган урф-одатларимиз; «Води-л-мулук» ёдгорлиги; актуал муаммо-ларга бағишланган маъруза; Англия Фанлар Академияси; Бирлашган Араб Амирлиги; нефть ва газ саноати; бу йилги ҳаж зиёрати;

озик-овқат магазини; магазиннинг қандолат бўлими; университетимизнинг янги ўқув корпуси; халқаро кўр-газма; чекиш саломатлик учун хавфли-дир; Шарқий Осиё мамлакатлари; ота-онани ҳурмат қилиш; томирларимдаги қонни оловга айлантираётган нарса; замонамизнинг машҳур арабшунослари; суғориш тармоғи; йўл ҳаракати полицияси; Сизларнинг шарофатингиз билан; кўпи билан.

§ 188. ЎРИН ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билдирадиган эргаш гап ўрин эргаш гап ҳисобланади. Ўрин эргаш гап араб тилида бош гапдан кейин келади ва *حَيْثُ* *أَيْنَمَا*, *حَيْثُمَا*, *مِنْ حَيْثُ*, *إِلَى حَيْثُ*, *حَيْثُ* каби ёрдамчи сўзлар воситасида шаклланади. Масалан:

دَرَسَ أَحْمَدُ اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ فِي طَشْقَنْدَ حَيْثُ وَجَدَ مُدْرَسِينَ مَاهِرِينَ – Аҳмад араб тилини Тошкентда – маҳоратли ўқитувчиларни топган жойда ўрганди.

بَعْدَ فَطُورِي تَوَجَّهْتُ إِلَى حَيْثُ ذَهَبَ مُحَمَّدٌ – Нонуштадан кейин Муҳаммад кетган томонга йўл олдим.

Амалий машғулот учун топшириқлар

732-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) هذه الخصلة الكثيفة الناعمة المرسلّة على الجهة اليسرى من الصدر حيث تقوس قليلا ثم تنزل إلى الحزام الأبيض اللامع الجميل. 2) تسلل الراعي من مجرى الوادي حيث

يتكاثف ظل الأشجار. 3) بدون أن يشعر التفت الصياد إلى الربوة الواقعة في الضفة المقابلة حيث الكوخ الذي تنام فيه أمه. 4) كان القمر قد توسط السماء فلم تبد له مغامرة اقتحام السور هينة ورجع إلى مكان ظليل حيث تلتقي زاوية غرفة صديقه مع زاوية غرفة أخرى واكتشف أن الدخول من هنا أيسر بكثير من اقتحام السور. 5) اتجهت عمي إلى الصندوق الأسود حيث تخزن كل ما هو ثمين عندها. 6 هو ورفاقه استشهدوا وآخرون غادروا القرية إلى المدينة حيث استأنفوا حياة جديدة. 7) لنجلس بقرب تلك الصخرة حيث يختبئ البنفسج تحت الورود البيضاء والحمراء. 8) على ضفة ذلك النهر في ظل أشجار الجوز والصفصاف جلس ابن زراع يتأمل المياه الجارية بسكينة وهدوء. رُبي هذا الفتى بين الحقول حيث يتكلم كل شيء عن الحب، حيث الأغصان تتعانق والأزهار تتمايل والطيور تتشعب، حيث الطبيعة بأسرها تركز بالروح. 9) فتى وفتاة أتيا من جهة الحقول حيث أكواخ الفلاحين في المزارع. 10) محضتي النصح والنصح طيف يسير بالنفس إلى مرتع الخيرة ويقودها إلى حيث الحياة جامدة كالتراب. 11) هل تذكرين يا حبيبتى ذلك الروض حيث وقفنا وكلانا ناظر وجه حبيبه. 12) في شمس إبريل سحر ليس تعرفه بقية الشهور لا سيما في المدن المكتظة بالسكان حيث يقضي الناس الشتاء وكأفهم في حصار. 13) حدث الشيخ للطلبة عن عيشة الفلاحين في قريته البعيدة من حيث جاء إلى العاصمة منذ أسبوعين. 14) بعد فطوري توجهت إلى حيث قد ذهب محمد. 15) هو لا ينوي العودة من حيث أتى. 16) إذا أردت أن تشتري التذاكر لقطار طشقند - نمنغان فاذهب إلى محطة السكة الحديدية حيث يمكنك أن تعرف كل المعلومات عن موعد ذهاب هذا القطار بالتفصيل. 17) بعد التخرج من جامعة الدراسات الشرقية سنذهب إلى حيث يدعوننا الوطن. 18) يجب عليك أن تصل في الساعة الثامنة صباحا إلى حيث نجتمع لنقوم بالرحلة إلى ضواحي مدينتنا.

1. Биз Карим туғилиб, вояга етган шаҳар ҳақида гапирганимизда, у бу шаҳарнинг мамлакатимиздаги энг йирик саноат марказларидан бири эканини қайта-қайта таъкидлайди. 2. Яқинда Ўзбекистон ёзувчиларидан ташкил топган делегация буюк шоиримиз Алишер Навоий яшаб ижод этган Ҳирот шаҳрига борди ва у ердан олам-олам таассуротлар билан қайтди. 3. Бу йил ёзда буюк алломаимиз Имом Бухорий шарафига улкан меъморий мажмуа бунёд этилган зиёратгоҳга бормоқчи бўлиб турипмиз. 4. Ҳозир иккинчи курсда ўқиётган дўстимиз Жаъфар ўзи туғилган қишлоқ ҳақида жуда кўп гапиради. 5. Машғулотлардан кейин гуруҳимиз талабалари «Ўткан кунлар» янги фильми намойиш этилаётган «Баҳор» кинотеатрига кетишди. 6. Хотира кунни жамоатчилик вакиллари мустақиллик йўлида қурбон бўлган ота-боболаримиз дафн этилган қадам-жоларни зиёрат қилишди ва у ерга гуллар қўйишди. 7. Қаерда тинчлик, осойишталик ҳукм сурса, ўша ерда ривожланиш, тараққиёт бўлади. 8. Катта кема қаёққа юрса, кичик кема ҳам шу ёққа юради. 9. Мен қаерга борсам, Сиз ҳам, Зиёвиддин, ўша ерга борасиз, биз доим бирга бўламиз. 10. Кўз қаерда бўлса, меҳр ҳам ўша ерда бўлади.

§ 189. САБАБ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Сабаб эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилиш сабабини билдиради. Сабаб эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин ва унинг олдидан қуйидаги ёрдамчи сўзлар келади:

فتح مسامعنا. 7) من يشارك أهله بالأسى والشدة يشعر بتلك التعزية التي يولدها الاستشهاد بل يفتخر بنفسه لأنه يموت بريئا مع الأبرياء. 8) لي رأي في الرابطة الأومية قد يحسبه بعض المفكرين غريبا لأن أصوله ونتائجه ليست من الأمور المحسوسة. 9) لقد كانت بإمكانني عبادة الله وأنا بين خلقه لأن العبادة لا تستلزم الوحدة والانفراد وأنا لم أترك العالم لأجد الله لأنني كنت أجد في بيت أبي وفي كل مكان آخر. 10) إني طلبت الخلو لأني مللت مجاملة الخشن الذي يظن اللطف ضربا من الضعف والتساهل نوعا من الجبانة والترفع شكلا من الكبرياء. 11) هنا يا بُنيتي لا يضرنا شرب القهوة لأنها عزيزة عندنا لا نشربها في كل وقت ثم ليس عندنا ما نشرب سواها. أما في المدن ربما تضر لأنهم يشربونها في كل وقت بمناسبة و غير مناسبة. 12) شكرت العجوز الأم و ابتها و أكّدت لهما أنها لا تستطيع البقاء لتناول الغداء إذ أنها أوصت أحد الجيران ليشتري لها من السوق بعض الأشياء.

13) من يرعى الغنم مكان هذا الراعي؟ هل الغنم تصوم اليوم لأن القرية في احتفال؟

14). عندما أحفر الطين لا أفكر في الغد القريب ولكن في الغد البعيد، البعيد... لأن التراب يجب أن يبس ثم يدق ثم يبل ثم تُبنى الأواني. 15). صحيح أنه توهمه غيبا ولذلك لم يشعر بأي ضيق أمامه. 16). قال أحد الفلاحين في تحد: أنت و الإقطاعية أعداء، نعرف هذا، لأنك تخاف على أرضك أما نحن الذين لا نملك شيئا فلا نخاف الإقطاعية ولا غيرها.

17) لم تنتظر الأخت إتمام الحديث الجاري بين أبويها فما سمعته كان كافيا لك كل منبع للأمل في نفسها. 18) بعد لحظات عاد إليها وعيها كاملا فأدركت أنها بحجرتها وقد كان مغمى عليها ولذلك كانت أمها إلي جانبها تسعفها.

735-машиқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Дўстим факультетга ҳар куни иккита автобусга ўтириб келади, чунки у ота-онаси, ака-укалари билан шаҳар четида яшайди. 2. Мен икки йилдан буён спорт билан шуғуллана олмаяпман, чунки бунга саломатлигим имкон бермай қўйди. 3. Худойберди, мен Сизни бу

таклифга розисиз деб ўйлабман, чунки Сиз унга қарши ҳеч нарса демадингиз. 4. Қурувчилар сўнгги пайтларда фидокорона меҳнат қилганлари сабабли бу улкан ҳашаматли сарой муддатидан ярим йил олдин қуриб битказилди. 5. Кеча биз футбол томоша қилгани стадионга боролмадик, чунки кун бўйи ёмғир тинмади. 6. Бу йил киш чўзилиб кетгани сабабли апрель тугаётган бўлса ҳам, дарахтларда барглар кўринмаяпти. 7. Дўстим Аҳмад касал бўлиб, касалхонада анча муддат даволанди, шунинг учун уни университетда кўрмаяпсиз (мз.). 8. Бу дугонангиз (мн) қолоқ бўлса ҳам, имтиҳонлардан муваффақиятли ўтди, чунки унга дугоналари ёрдам беришди. 9. Боксинг саломатлик учун фойдаси жуда катта эканини билганим боис, мен у билан ҳар куни икки-икки ярим соат шуғулланаман. 10. Мен Мисрнинг қадимги тарихини яхши ўрганишни истайман, чунки шу мавзуда мен келажакда илмий иш қилмоқчиман. 11. Ҳаво жуда иссиқ бўлганидан, соат бешга режалаштирилган концерт кеч саккизга кўчирилди. 12. Университетимиз ректори илмий анжуманда иштирок этиш учун хорижга жўнагани сабабли, ўринбосарларидан бири ҳозир ректорлик қилмоқда. 13. Университет ётоқхонаси узоқда жойлашгани сабабли, кўпчилик талабалар биринчи соатга кечикиб келмоқдалар. 14. Бугун якшанба бўлгани сабабидан, кўчада транспорт анча кам, одамлар ҳам жуда кўп эмас. 15. Олма-ноқлар кўп мева қилганидан, дарахтларнинг шохлари синай-синай деб турипти.

§ 190. МАҚСАД ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Бош гапдаги иш-ҳаракатнинг бажарилишидан кўзланган мақсадни билдирувчи эргаш гап мақсад эргаш гап дейилади. Мақсад эргаш гап бош гапдан олдин ҳам, кейин ҳам келиши мумкин. У бош гапга бирикиши учун қуйидаги ёрдамчи сўзлар ишлатилади:

كَيْلَا، أَلَا، لِنَلَا، حَتَّى، لِكَيْ، كَيْ، لَأَنَّ، لِـ

Масалан:

تَوَجَّهَ الطُّلَابُ إِلَى مِصْرَ لِيَدْرُسُوا هُنَاكَ أَلَلِّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ – Араб тилини ўрганиш мақсадида талабалар Мисрга жўнашди.

لِكَيْ تَفْهَمَ هَذَا الْمَوْضُوعَ يَجِبُ عَلَيْكَ أَنْ تَقْرَأَ كَثِيرًا – Бу мавзуни тушунишинг учун кўп ўқишинг керак.

نَظَرْتُ زَيْنَبُ إِلَى سَاعَتِهَا لِنَلَا تَتَأَخَّرَ عَنِ الْمِيعَادِ – Зайнаб учрашувга кечикмаслик учун соатига каради.

Амалий машғулот учун топшириқлар

736-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

1) جاء إلى المقهى لا ليشرب القهوة ولا بغاية الجلوس فيها مع روادها بل لسمع ماجدًا من جديد في حياة القرية التي يسكن فيها أو بالقرى المجاورة. 2) لكي تقوم البلدية بكل ما ذكرت يجب أن تصير حكومة لها خزانة مالية. 3) قام من مصلاه واتجه إلى الدار فأمر زوجته أن تيقظ ابنه ليذهب إلى دار ابن الأطرش ويطلب منهم أن يأخذ راعيهم غنمه مع غنمهم للرعي في ذلك اليوم. 4) أنا آنية، أصلح للماء، للطعام، للزهور... انظروا إلى النار التي تلتهمني... إنما تصهري لأزداد جمالا! 5) من تصور يوما أنه يترك رعي الغنم بين عشية وضحاها فجأة وبلا سبب؟ لم يعطني حتى مهلة أسبوع لأبحث عنم يعوضه. 6) أكتب

رسالة أشرح فيها كل الأسباب التي دعثني إلى الانتحار، ثم انتحر ليكون انتحاري عبرة لمن بعدي. (7) خرجتُ من البيت في منتصف الليل لأري النجوم من وراء الغيوم. (8) ففني بي هنية لأري وجهك. (9) طلبتُ الوحدة لكي لا أري أوجه الرجال الذين يبيعون نفوسهم ليشتروا بأثامها ما كان دون نفوسهم قدرا وشرفا. (10) طلبتُ الانفراد لكي لا التقى النساء اللواتي يسرن ممدودات الأعناق غامزات العيون وعلي ثغورهن ألف ابتسامة وفي أعماق قلوبهن غرض واحد. (11) وصلتُ أختي إلى طشقند لتدخل جامعة اللغات العالمية بعد التخرج من المدرسة الثانوية. (12) أنا ما كنت في البلدان العربية أبدا وسأذهب هناك لأدرس اللغة العربية. (13) نظر الشيخ إلي ساعته لنأ يتأخر عن الميعاد مع صديقه. (14) يذهب الطلاب بعد دروسهم دائما إلى قاعة المطالعة ليقوموا هناك بواجباتهم. (15) في فصل الخريف نذهب إلى قرى جمهوريتنا لنساعد فلاحينا في جني القطن.

737-ماشқ. Қуйидаги гапларни мақсад эргаш гапли қўшма гап шаклида арабчага ўгиринг:

1. Қўшним тошкентлик меҳмоннинг ҳикоясини эшитиш учун бизникига кириб келди. 2. Қизим бир пиёла совуқ чой ичиш мақсадида ошхонага кирди. 3. Биз араб ва инглиз тилларини яхши ўрганиш учун барча имкониятларимизни ишга солмоқдамиз. 4. Араб мамлакатларидаги янги сиёсий вазият билан танишиш мақсадида кафедрамиз ўқитувчиларининг барчаси бир аудиторияга тўпланишди. 5. Талабаларимиз араб тилини ўрганишда қийналмасликлари учун республикамизда янги-янги дарсликлар чоп этилмоқда. 6. Эртага дўстимнинг туғилган кунини нишонлаш учун «Гулистон» ресторанига бормоқчимиз. 7. Менга кўрсатган ёрдами учун миннатдорчилик изҳор этиш мақсадида мени даволаган дўхтур олдига бордим. 8. Халқимиз тинч, осойиш-та яшаши учун ҳукуратимиз тинмай ҳаракат

килмоқда. 9. Биз Наманган - Тошкент поездига кечик-маслик учун эрта кунда вокзалга етиб келдик. 10. Хориждан келган меҳмонлар шаҳарнинг барча диққатга сазовор жойларини томоша қилиш мақсадида шаҳарнинг ҳамма кўчасини машинада айланиб чиқишди. 11. Бу шарқшунос олим амалга оширган кашфиётларнинг аҳамиятини тушунишимиз учун унинг ҳаёти ва ижодини тўла ўрганиб чиқишимиз керак. 12. Бу қизиқарли суҳбатда иштирок этиш учун акам ҳам хонага кириб келди. 13. Бу қийин матн таржимасида қийналмаслик учун мен ундаги барча янги сўзларни алоҳида вараққа кўчирдим ва ёд олдим.

738-машқ. Қуйидаги суҳбатни ўрганинг, сўз ва ибораларини ёдланг:

مكالمة تليفونية

- اللو، اللو، من الذي يتكلم؟
- اللو، أنا صالح.
- صالح من؟
- صالح عبد المجيد ومن أنت؟
- آه يا عزيزي صالح، أنا مراد، صديقك القديم مراد زيان. أردت أن أبادر إلى تحيتكم وهنتتكم بعيد رأس السنة الجديدة. كل عام وأنتم بخير يا صالح.
- وأنت بخير يا أخي مراد، كيف حالك؟
- شكرًا جزيلًا، الحمد لله.
- ماذا تفعل الآن يا مراد؟
- إني متأهب لمشاهدة احتفالات رأس السنة الجديدة بالتلفزيون
- وهذا شأننا أيضا. هل يمكنك أن أقترح عليك؟
- تفضل، اقترح ما شئت!

- يسعدنا مجيئك إلينا في هذا المساء. زيارتك طبعاً موضع ارتياح لنا.
- شكراً لكم ولكنني أرجو العفو يا عزيزي، اليوم لا أستطيع.
- لماذا لا تستطيع؟ ما معنى هذا؟ ربما لا تريد.
- لا، والله، إني أنتظر الآن صديقي شاهين.
- من هو ذا صديقك شاهين؟
- هو صديق قديم لي.
- أليس هو ذلك الرجل الذي افتتح المؤتمر عندكم منذ يومين وتحدث عن
الوضع السياسي الداخلي والخارجي؟
- نعم، هو، هو نفسه. هو كرئيس النقابة يتمتع بحب وتقدير في أوساط
العمال والموظفين.
- إذن، الأمر متروك لك يا أخي! تعال في يوم آخر. نحن في انتظارك.
- ألف شكر، تحياتي وتهانني لك ولأسرتك جميعاً. إلى اللقاء.
- إلى اللقاء.

(Б.З. Халидовнинг «Учебник арабского языка» китобидан айрим ўзгарттишлар билан)

739-машқ. Қуйидаги суҳбатни арабчага ўғиринг:

- Сиз шаҳримиздаги «Мустақиллик» майдонида бориб турасизми, Саодатхон?
- Ҳа, тез-тез бориб тураман.
- У майдон атрофида қандай бинолар жойлашган?
- У ерда Республика Вазирлар Маҳкамасининг маъмурий биноси, турли вазирликлар жойлашган осмон-ўпар бино бор. Бу биноларнинг ўртасида замонавий фонтан жойлашган.
- Мустақиллик байрамидаги тантаналар шу майдонда ўтадимми?

- Ҳа, тантаналарнинг асосий қисми шу майдонда ўтади.
- Майдонда яна нималар бор?
- Бу ерда кўпгина фонтанлар, дарахтзорлар, гулзорлар бор.
- «Мустақиллик» майдонига метрода бориш мумкинми?
- Ҳа, албатта. Бунинг учун метронинг «Мустақиллик майдони» бекатида тушицингиз керак.
- Сиз Мустақиллик кунларида бу майдонда бўлганмисиз?
- Биз ҳар йили Мустақиллик байрами шодиёналарини шу майдонда кутиб оламиз.

§ 191. ЎХШАТИШ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Ўхшатиш эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг қандай ёки нимага ўхшаб амалга ошганлигини билдиради. Бошқача айтганда, бош гапдаги иш-ҳаракат эргаш гапдаги иш-ҳаракатга ўхшатилади. Шунинг учун у ўхшатиш эргаш гап дейилади. Ўхшатиш эргаш гап, одатда, бош гапдан кейин қуйидаги ёрдамчи сўзлар билан бошланади:

كَمَا، كَأَنَّمَا، كَأَنَّ، كَمَا أَنَّ، مِثْلَمَنْ، مِثْلَمَا، كَمَنْ، كَمَا

أَحِبُّ الرَّبِيعَ كَمَا يُحِبُّ كُلُّ إِنْسَانٍ – Баҳорни ҳар бир инсон севгани каби севаман.

يَنْدُولِي كَأَنَّ الْعَالَمَ كُلَّهُ يَنْتَظِرُ وَصَوْلَهُ – Менга бутун борлик унинг келишини кутаётгандек туюлади.

Ўхшатиш эргаш гап баъзан миқдорий ёки даражавий ўхшатиш учун ҳам ишлатилади ва у бош гапга بِقَدْرٍ

بِمِقْدَارِ مَا، إِلَى دَرَجَةِ مَا، إِلَى حَدِّ مَا، ёрдамчи сўзларидан бири ёрдамида бирикади. Масалан,

أَشْتَرَيْتُ أَلْتَفَاحَ فِي أَلْسُوقِ بِمِقْدَارِ مَا أحتَاجُ إِلَيْهِ – Бозордан мен эҳтиёжим миқдорича олма сотиб олдим.

سَأُوَاصِلُ دِرَاسَةَ أَللُّغَةِ أَلْعَرَبِيَّةِ بِقَدْرِ مَا يَكْفِي عُمُرِي – Умрим кифоя қилгунича араб тилини ўрганишда давом этаман.

Амалий машғулот учун топшириқлар

740-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, ундаги бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أما البنت فجذبت الطبق النحاسي فوق المنضدة القريبة من سريرها فشربت قهوة
- ثم انبطحت من جديد في فراشها كأنها تتجدي ما تريد لها أمها. (2) كانت رجلا العجوز
- تتحركان في بطاء وتعثر كأنهما تنتقلان فوق الشوك. (3) هي لا تزال فتاة لا تعرف معنى
- للموت ولا للحياة فإذا لم تبك لبكائك فليس لأنها تحبك ولكن لأنها لا تحسن الكذب
- بالدموع كما تفعل النساء. (4) أخذت تلمس أصابع يديها اليمنى التي لها تصقل الأواني...
- كأنها تحاول أن تتأكد من رأيها في هذا الأمر. (5) كان الشيخ يفكر في السيطرة على أرضه
- كما يفكر آباؤه وأجداده منذ آلاف السنين. (6) إن عينيه كانتا باهتين منطفتين كأنهما
- قطعتان من زجاج أسود لا يشع منهما إلا الظلام. (7) هل عيناى هاتان تسطيعان رؤية
- الماضي كما كانت تراه عيناى الماضيان الصافيتان؟ كلا! (8) أنت يا عزيزي لا تعرفها أ
- رأيت؟ إنها تشبه بنت خالتي، كأنهما قطرتا ماء. (9) قال الرشدي مستغربا كأن لم يدرك
- شيئا مما يعني رفيقه. (10) لم يغب عن نفسها ما تعني أمها بالمستقبل... وأغمضت عينها
- كأنها تود بذلك أن تفلت من المكان ومن هذه الأم ومن هذا الواقع المشع. (11) ماذا
- عسى الكلمات أن تعبر عن مشاعر أم في مثل هذا الموقف؟ حتى قواها الجسمية خانتها.
- أحست كأن الأرض تحت قدميها صارت دوامة تدور دورانا مجنونا وقبظ، قبظ أبدا.

12) خشي الراعي أن يكون هذا الإغماء بسبب إصابة من رأسها والتفت يمينا وشمالا كأنه يفتش عن شيء. 13) تحركت العجوز في فراشها وفتحت عينيها وإذا بها تجد حلقها جافا كالورق وفمها مرا مرا كما لو أكلت أغصان شجر الدفلي. 13) هي نوبة حمى لا تلبث أن تزول. إن جراحك ليست بليغة كما قد تتخيل. 14) لا تخف يا أخي، أحسن علاج الجرحى مثلما أصنع الأواني.

741-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Туғилган кунимга атаб отам менга совға олиб келганларида, гўё менга бутун дунёни совға қилганларидек хурсанд бўлиб кетдим. 2. Бу йил декабрь ойида ҳаво шундай илиқ бўлдики, гўё декабрь эмас, октябрнинг дастлабки кунлари эди. 3. Нариги гуруҳга янги қўшилган толиба талабалар билан шундай гаплашар эдики, гўё улар илгаридан қалин дугоналар эдилар. 4. Мустақиллик байрами муносабати билан Мустақиллик майдонида ўтказилган тантаналар шундай ажойиб эди-ки, у ердаги одам ўзини бошқа бир дунёга кириб қолгандек ҳис қилар эди. 5. Қоҳира университетиде ўқиганимга ўттиз йилдан ошган бўлса ҳам, ўша кунларни худди кечаги воқеани эслагандек хотирлайман. 6. Гўё Каримнинг нимадир демокчи бўлганини сезмаган каби, орқамга ўгирилдим ва йўлимда давом этдим. 7. Суод араб тилида жуда чиройли гапиргани каби, инглиз тилида ҳам равон гаплашади. 8. Меҳмон найнинг овозини умрида биринчи марта эшитган каби, диққат билан ажабланиб қулоқ тутди. 9. Аскар йигит улкан топширикни уддалаб қўйгандек мағрур тек турарди. 10. Хорижий мамлақатлар билан бўладиган савдо-сотик ишлари биз ўйлаганимиз каби осон иш эмас.

§ 192. ИСТИСНО ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАП

Истисно эргаш гап бош гапдаги иш-ҳаракатнинг характерини ўзидаги иш-ҳаракатнинг бажарилмагани ҳолда амалга ошганлигини билдириш орқали ифодалайди. У бош гапдан кейин келади ва

إِلَّا أَنْ، مِنْ غَيْرِ أَنْ، دُونَ أَنْ، بِدُونِ أَنْ، ва бошқа ёрдамчи сўзлар билан бошланади. Масалан:

خَرَجْتُ مِنَ الْعُرْفَةِ دُونَ أَنْ أَقُولَ شَيْئًا – Мен ҳеч нарса демасдан хонадан чикдим.

ذَهَبَ إِلَى حَزِيرَةِ الْعَرَبِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَعْلَمَ عَادَاتِ الْعَرَبِ وَ أَخْلَاقَهُمْ – У арабларнинг одатини ва ахлоқини ўрганмай туриб, Арабистон оролига жўнади.

Амалий машғулот учун топшириқлар

742-машқ. Қуйидаги гапларни синтактик таҳлил қилинг, бош ва эргаш гапларни топинг, гапларни ўзбекчага ўғиринг:

- 1) أخذ الراعي عصا وذهب إلى المكان فوجد الثعبان ما زال هناك فقربه منه العصا فحرك الثعبان رأسه قليلا دون أن يختفي أو يغادر المكان. 2) لعل الفتيات اللواتي تربين في المدن يختلفن عن الفتيات هنا. يضحكن للرجال الأباعد دون أن يكون لضحكهن نوايا معينة. 3) أكثر من عشرين سنة أحيا في هذه القرية دون أن أحتاج إلى معرفة شيء عن والدي. 4) أعجبت نفيسة بلباقة مالك وتخلصه من الموقف دون أن يمس كبرياء أبيها ولا عواطف أمها. 5) وقفت البنت حائرة مترددة في نفسها: هل أعود إلى حجرتي أم أدخل لتحية والدي... ثم بدون أن تشعر اقتربت قليلا نحو دار أمها. 6) ما رغبت في مصاهرة ذلك الشاب إلا أني أود لابنتي حياة مضمونة الخير والاستقرار. 7) سمعت الناس بالمقهى

يعلقون على خروجك منها منذ حين بدون أن تصافح صهرك. فلم فعلت ذلك؟ (8) لم يحدث أثناء الطريق ما يستحق الذكر ما عدا أن نفيسة تقيأت مرتين وأوشكت أثناء المرة الثانية على الإغماء. (9) لا يمكن أن يلتحق أحد بالجامعة أو المعهد دون أن يستعد لامتحانات القبول. (10) أيها الطلبة لا يمكنكم أن تعرفوا اللغة العربية من غير أن تدرسوا قواعدها الصرفية والنحوية. (11) قرّر بعض الطلاب أن يدرسوا اللغة العربية بدون أن يعيشوا في البلدان العربية مدة معينة. (12) مرت كاتبة عمادة كليتنا بجانبنا دون أن تسلم علينا.

743-ماشқ. Қуйидаги гапларни арабчага ўғиринг:

1. Биз яқинда Сурия Араб Республикасига сафар қилдик, у ёққа кетишда самолётда ҳушимдан кетишимга сал қолганини эътиборга олмасак, эслашга арзийдиган воқеа содир бўлмади. 2. Ҳозирги кунда муайян тайёр-гарликсиз ҳатто заводга ишчи бўлиб ҳам киришингиз қийин. 3. Бошланғич синф ўқувчилари дарсга кечикиб келишди, шунинг учун ўқитувчилари олдидан саломлашмай чошиб ўтишга мажбур бўлишди. 4. Араб тилини араб мамлакатларида маълум муддат яшамай ҳам ўрганиш мумкин, бироқ арабларнинг урф-одатларини уларнинг орасида яшамай ўрганиб бўлмайди. 5. Қўлимга китобни олиб, ўқий бошладим, лекин ҳали икки бет ўқимай туриб, уйқум кела бошлади. 6. Араб тилидаги радиоэшиттиришларни тингламай туриб, араб тилидан оғзаки нутқни ривожлантириб бўлмайди. 7. Сиз (мз.) транспорт воситасини бошқариш гувоҳномасига эга бўлмай туриб, ўзингизнинг «Тик» машинангизни бошқаргансиз. 8. Транспорт воситасини бошқариш гувоҳномасини олмай туриб, автомобиль ҳайдаш мумкин эмас. 9. Махсус белгиланган курсда ўқимай туриб, транспорт воситасини бошқариш гувоҳномасини олиш мумкин

эмас. 10. Одамларнинг иқтисодий аҳволини бозорни ўрганмай туриб билолмайсизлар (мз.). 11. Миср ажойиботлари ҳақида ҳар қанча гапирилганида ҳам, бориб ўз кўзингиз билан кўрмагунигизча, уларга ишонмайсиз (мз.).

§ 193. ҲОЗИРГИ ЗАМОН АРАБ ТИЛИ ТАЛАФФУЗ НОРМАЛАРИ

Ҳозирги замон араб тилида талаффузнинг асосан тўрт услуби мавжуд:

1. Классик услубдаги талаффуз. Бунда гапдаги ҳар бир сўз ўзининг барча морфологик қўшимчалари билан тўла талаффуз қилинади. Қуръон тиловатидаги талаффуз нормаси (тажвид), ҳадисларнинг ўқилиши бунга мисол бўла олади.

2. Адабий тилга тўла мос бўлган орфоэпик услуб. Бу услубда сўз охиридаги грамматик қўшимчалар, хусусан, нутқ бирлиги охиридаги қиска унлилар тушириб қолдирилади. Радио-телевидениедаги нутқ, жоме масжидларда олиб бориладиган маърузалар, кўпчилик олдида ўқиладиган докладлар ва шунга ўхшашлар шу услубда талаффуз қилинади.

3. Адабий тилга тўла мос бўлмаган норасмий мулоқотлардаги талаффуз услуби. Бунга арабларнинг умумий муомаладаги талаффузи киради.

4. Оддий сўзлашув услуби. Бу услуб адабий тилдан кўра кўпроқ у ёки бу маҳаллий шева асосига қурилган бўлади. Арабларнинг оддий муомаладаги сўзлашуви шу услубни ташкил этади.

§ 194. АДАБИЙ ТИЛГА МОС БЎЛГАН ОРФОЭПИК УСЛУБ

Бу услубга биноан гапнинг ёки гап таркибидаги ритмик группанинг охириги сўзи талаффузи классик услубдаги талаффуздан фарқ қилади. Бу фарқ куйидагилардан иборат (транскрипцияда стрелкадан кейинги шакл мазкур орфоэпик услубга мансубдир):

1. ة – атун кўшимчаси «а» деб талаффуз қилинади. Масалан: سَنَةٌ – санатун → сана, حَرِيدَةٌ – жарўдатун → жарўда, تَلَامِيذَةٌ – талāмизатун → талāмиза.

2. Мазкур ة товуши ритмик группанинг ичида бўлса, у тўла талаффуз қилинади. Масалан:

فِي السَّنَةِ الْمَاضِيَةِ – фи-ссанати-лмāдийати → фи-ссанатил-мāдийа,

بِاللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ – би-ллуғати-л‘арабиййати → би-ллуғати-л‘арабиййа.

3. Мазкур ة товуши изофанинг музоф қисмида бўлса, «-ат» деб талаффуз қилинади. Масалан:

فِي مَدِينَةِ مُوسْكُو – фў мадўнати мўскў → фў мадўнат мўскў

فِي جَامِعَةِ طَشْقَنْدِ – фў жāми‘ати Ҷашқанда → фў жāми‘ат Ҷашқанд

4. Ритмик группа ёки гап охиридаги ‘ ёки ‘ талаффузда тушиб қолади. Масалан: إِنْسَانٌ - ‘инсāнун → ‘инсāн, أَكْبَرُ - ‘акбару → ‘акбар, مِصْرٌ – МиҶру → МиҶр.

5. Ритмик группа ёки гап охиридаги يُّ – иййун кўшимчаси –ий деб талаффуз қилинади. Масалан:

عَسْكَرِيٌّ - 'аскариййун → 'аскарий, عِرَاقِيٌّ - 'ирақиййун → 'ирақий.

Бу кўшимча ритмик группа ўртасида бўлса, тўла талаффуз қилинади. Масалан:

الْحُنْدِيُّ الْعِرَاقِيُّ - 'алжундиййу-л'ирақиййу → 'алжундиййу-л'ирақий.

6. Иккилик сон ва музаккар тўғри кўплик охиридаги унли товуш талаффуз қилинмайди. Масалан:

الْمُسْلِمُونَ - 'алмуслимўна → 'алмуслимўн,

تَوْبَةُ التَّائِبِينَ - тавбату-ттā'ибўна → тавбату-ттā'ибўн,

خَادِمُ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ - хāдиму-лҳарамайни-шшарўфайни → хāдиму-лҳарамайни-шшарўфайн.

7. Гап ёки ритмик группа охиридаги III шахс музаккар бирлик бирикма олмоши ة، ة، لар ة шаклида талаффуз қилинади. Масалан:

مِنْ كِتَابِهِ - мин китāбиҳи → мин китāбих,

قَرَأْتُ كِتَابَهُ - қара'ту китāбаху → қара'ту китāбах.

8. Муаннас тўғри кўплик охиридаги ҳаракат талаффуз қилинмайди:

طَالِبَاتٌ مُجْتَهِدَاتٌ - тāлибātун мужтахидātун → тāлибātун мужтахидāt.

9. Ноаниқ ҳолатдаги тушум келишиги кўшимчаси «-ан» музаккар сўзлардан кейин талаффуз қилинмайди, муаннас сўзлардан кейин эса талаффуз қилиниши ҳам, қилинмаслиги ҳам мумкин. Масалан:

قَرَأْتُ كِتَابًا - қара'ту китāбан → қара'ту китāб,

قَرَأْتُ جَرِيدَةً - қара'ту жарўдатан → қара'ту жарўдатан ёки жарўда.

10. Гап ёки ритмик группа охирида ўтган замон феъли III шахс бирлик музаккар охиридаги унли товуш-талаффуз қилинмайди. Масалан:

تَفَكَّرَ قَلِيلًا ثُمَّ قَالَ – тафаккара қалўлан сума қала → тафаккара қалўлан сума қал.

11. Ҳозирги-келаси замон феъли охиридаги «-у» кўшимчаси ҳам ритмик группа охирида талаффуз қилинмайди. Масалан:

يَقُولُ - йақўлу → йақўл,

أَكْتُبُ لَكَ - 'актубу лака → 'актуб лак.

Баъзан талаффузда бундан бошқа ўзгаришлар ҳам бўлиши мумкин.

Амалий машғулот учун топшириқлар

744-машқ. Қуйидаги матнни ўрганнг, кейин берилган классик услубдаги талаффузни адабий тилга мос орфоэтик услуб талаффузи билан қиёсланг, матнни ўзбекчага ўғиринг:

عدت إلى الجزائر عام 1948 واشتغلت محررا في جريدة «الجزائر الجمهورية» ثم مراسلا صحفيا وفي تلك الفترة تنقلت بين الكثير من بلاد العالم ولكن عندما مات والدي تاركا أسرة كبيرة العدد اضطررت للعودة إلى الجزائر فاشتغلت عاملا في بناء الميناء ولما توقف العمل اضطررت إلى العودة إلى باريس بحثا عن الرزق فعملت في تعبيد الطرق وأعمال البناء.

Матннинг классик услубдаги талаффузи:

‘Удту ‘ила-л-жазā’ири ‘āма ‘алфин ва тис‘ими’атин ва самāнийатин ва ‘арба‘ўна ва-штағалту муҳарриран фў жарўдати-л-Жазā’ири-л-жумхўриййати сума мурāси-

лан сўхуфийан ва фў тилка-л-фат-рати танаққалту байна-л-касўри мин билāди-л-‘āлами ва лāкин ‘инда-мā мāта вāлидў тāрикан ’усратан кабўрата-л-‘адади- дту- рирту ли-л-‘авдати ‘ила-л-Жазā’ири фа-штағалту ‘āми- лан фў бинā’и-л-мўнā’и ва ламмā таваққафа-л-‘амалу- дтурирту’ила-л-‘авдати ’илā Бārўса баҳсан ‘ани-р-ризқи фа‘амилту фў та’бўди-ттуруқи ва ’а‘мāли-л-бинā’и.

Матннинг адабий тилга мос орфоэтик услуб талаффузи:

‘Удту ’ила-л-Жаза’ир ‘ām ’алф ва тис‘ими’а ва самā- нийа ва ‘арба-’ин ва-штағалту муҳарриран фў жарўдати- л-Жазā’ири-л-жумхўрий-йа сумма мурāсилян сўхуфий- йан ва фў тилка-л-фатра танаққалту байна-л-касўр мин билāди-л-‘āлам ва лāкин ‘индамā мāта вāлидў тāрикан ’усратан кабўрата-л-‘адад ’удтурирту ли-л-‘авда ’ила-л- Жазā’ир фа-штағалту ‘āмилан фў бинā’-л-мўнā’ ва лам- мā таваққафа-л-‘амал ’удтурирту ила-л-‘авда ’илā Бārўс баҳсан ‘ани-р-ризқ фа-‘амилту фў та’бўди-т-турук ва ’а‘мāли-л-бинā’.

(О. Б. Фролованинғ «Мы говорим по-арабски» китоби- дан).

745-машқ. Қуйидаги матнни ўрганинг, уни адабий тилга мос орфоэтик услубда ўқинг, ўзбекчага ўғиринг:

أنشودة الزهرة

أنا كلمة تقولها الطبيعة ثم تستردها وتخفيها طي قلبها ثم تقولها. أنا نجم هبط من الخيمة
الزرقاء على بساط أخضر.

أنا ابنة العناصر التي جبل بها الشتاء وتمحض بها الربيع ورباها الصيف ونومها الخريف.
أنا هدية المحبين، أنا إكليل العرس، أنا آخر عطية من حي إلى ميت.

عند الصباح أتعاون والنسيم على إعلان مجيء النور وفي المساء أشارك مع الطيور
بوداعه.

أتميل في السهول فأزيناها وأتنفس في الهواء فأعطره، أضم الكرى فترمقني عيون الليل
العديدة وأطلب اليقظة لأحدق بعين النهار الوحيدة.

أنا أشرب حمرة الندى وأسمع أغاني الشحارير وأرقص على تصفيق الأعشاب. أنا أنظر
إلى العلو دائما كي أرى النور ولا أرى خيالي. وهذه حكمة لم يتعلمها الإنسان بعد.

(من "دمعة وابتسامة" لجبران خليل جبران)

ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ МАТН

مِنَ الصَّرْفِ الْعَرَبِيِّ

اعْلَمْ أَنَّ التَّصْرِيفَ فِي اللُّغَةِ التَّعْبِيرُ وَفِي الصَّنَاعَةِ تَحْوِيلُ أَصْلِ وَاحِدٍ إِلَى أَمْثَلَةٍ
مُخْتَلَفَةٍ لِمَعَانٍ مَقْصُودَةٍ لَا تُحْصَلُ إِلَّا بِهَا. ثُمَّ الْفِعْلُ إِمَّا ثَلَاثِيٌّ وَإِمَّا رُبَاعِيٌّ وَكُلُّ
وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِمَّا مُجَرَّدٌ أَوْ مَزِيدٌ فِيهِ. وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِمَّا سَالِمٌ أَوْ غَيْرُ سَالِمٍ وَتَعْنِي
بِالسَّالِمِ مَا سَلَمَتْ حُرُوفُهُ الْأَصْلِيَّةُ الَّتِي تُقَابِلُ بِالْفَاءِ وَالْعَيْنِ وَاللَّامِ مِنْ حُرُوفِ الْعِلَّةِ
وَالْهَمْزَةِ وَالتَّضْعِيفِ. أَمَّا الثَّلَاثِيُّ الْمُجَرَّدُ فَإِنْ كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى فِعْلٍ مَفْتُوحِ الْعَيْنِ
فمُضَارَعُهُ يَفْعَلُ بِضَمِّ الْعَيْنِ أَوْ بِكَسْرِهَا نَحْوَ نَصَرَ يَنْصُرُ وَضَرَبَ يَضْرِبُ وَقَدْ يَجِيءُ
عَلَى يَفْعَلُ بِفَتْحِ الْعَيْنِ إِذَا كَانَ عَيْنُ فِعْلِهِ أَوْ لَامُهُ حَرْفًا مِنْ حُرُوفِ الْحَلْقِ وَهِيَ
الْهَمْزَةُ وَالْهَاءُ وَالْعَيْنُ وَالْحَاءُ وَالغَيْنُ وَالْخَاءُ نَحْوَ سَأَلَ يَسْأَلُ وَمَنَعَ يَمْنَعُ وَأَبَى يَأْبَى
شَاذٌ وَإِنْ كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى فِعْلٍ مَكْسُورِ الْعَيْنِ فمُضَارَعُهُ يَفْعَلُ بِفَتْحِ الْعَيْنِ نَحْوَ عَلِمَ
يَعْلَمُ وَقَدْ يَجِيءُ عَلَى يَفْعَلُ بِكَسْرِ الْعَيْنِ إِذَا كَانَ مَثَلًا نَحْوَ وَرِثَ يَرِثُ إِلَّا مَا شَدَّ
نَحْوَ حَسَبَ يَحْسَبُ وَأَخَوَانَهُ نَعَمَ يَنْعَمُ وَإِنْ كَانَ مَاضِيَهُ عَلَى فِعْلٍ مَضْمُومِ الْعَيْنِ
فمُضَارَعُهُ يَفْعَلُ بِضَمِّ الْعَيْنِ نَحْوَ حَسُنَ يَحْسُنُ وَأَخَوَانَهُ شَرَفَ يَشْرَفُ وَأَمَّا الرُّبَاعِيُّ
الْمُجَرَّدُ فَهُوَ فَعَلَلٌ كَدَخَرَجَ دَخَرَجَةً وَدَخَرَاجًا وَأَمَّا الثَّلَاثِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ فَهُوَ عَلَى

ثَلَاثَةٌ أَقْسَامٌ. الْأَوَّلُ مَا كَانَ مَاضِيهِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَحْرَفٍ كَأَفْعَلٍ نَحْوَ أَكْرَمَ إِكْرَامًا وَفَعَلَ نَحْوَ فَرَحَ تَفْرِيحًا وَفَاعَلَ نَحْوَ قَاتَلَ مُقَاتَلَةً وَقَاتَلًا وَقَاتَلًا وَالثَّانِي مَا كَانَ مَاضِيهِ عَلَى خَمْسَةِ أَحْرَفٍ وَهُوَ نَوْعَانِ إِمَّا أَوَّلُهُ التَّاءُ مِثْلُ تَفَعَّلَ نَحْوَ تَكَسَّرَ تَكْسُرًا وَتَفَاعَلَ نَحْوَ تَبَاعَدَ تَبَاعُدًا وَإِمَّا أَوَّلُهُ الهمزةُ مِثْلُ انْفَعَلَ نَحْوَ انْقَطَعَ انْقِطَاعًا وَانْفَعَلَ نَحْوَ اجْتَمَعَ اجْتِمَاعًا وَافْعَلَ نَحْوَ احْمَرَّ احْمَرَارًا وَالثَّالِثُ مَا كَانَ مَاضِيهِ عَلَى سِتَّةِ أَحْرَفٍ كَاسْتَفْعَلَ نَحْوَ اسْتَخْرَجَ اسْتِخْرَاجًا وَافْعَالَ نَحْوَ احْمَارَّ احْمِيرَارًا وَافْعَوَعَلَ نَحْوَ اعْشَوْشَبَ اعْشِيشَابًا وَافْعَوَّلَ نَحْوَ اجْلَوَّذَ اجْلَوَّاذًا وَافْعَنَّوَلَّ نَحْوَ افْعَنَّسَّ افْعَنَّسَاً وَافْعَنَّوَلَّ نَحْوَ اسْلَنْقَى اسْلَنْقَاءً وَأَمَّا الرَّبَاعِيُّ الْمَزِيدُ فِيهِ فَأَمَثَلَتْهُ ثَلَاثَةٌ تَفَعَّلَلَّ كَتَدَخَّرَجَ تَدَخَّرَجًا وَافْعَنَّوَلَّ نَحْوَ احْرَنْجَمَ احْرَنْجَامًا وَافْعَنَّوَلَّ نَحْوَ اقْشَعَّرَ اقْشَعَّرَارًا.

التَّشْبِيهُ: ثُمَّ الْفِعْلُ إِمَّا مُتَعَدٌّ وَهُوَ الَّذِي يَتَعَدَّى مِنَ الْفَاعِلِ إِلَى الْمَفْعُولِ بِهِ كَقَوْلِكَ ضَرَبْتُ زَيْدًا وَيُسَمَّى أَيْضًا وَقَعًا وَمُجَاوِزًا وَإِمَّا غَيْرُ مُتَعَدٍّ وَهُوَ الَّذِي لَمْ يَتَجَاوِزْ مِنَ الْفَاعِلِ إِلَى الْمَفْعُولِ بِهِ كَقَوْلِكَ حَسُنَ زَيْدٌ وَيُسَمَّى لَازِمًا وَغَيْرِ وَقَعٍ وَتَعَدِّيَّتُهُ فِي الثَّلَاثِي الْمَجْرَدِ إِمَّا بِتَضْعِيفِ الْعَيْنِ أَوْ بِالْهَمْزَةِ كَقَوْلِكَ فَرَحْتُ زَيْدًا وَأَجْلَسْتُهُ وَبِحَرْفِ الْجَرِّ فِي الْكُلِّ نَحْوَ ذَهَبْتُ بِزَيْدٍ وَأَنْطَلَقْتُ بِهِ.

746-ماشқ. Мазкур дарсликнинг ниҳоясида берилган арабча - ўзбекча грамматик истилоҳлар лугатидан фойдаланиб, йигирма еттинчи матнни тушунишга уриниб кўринг.

747-ماشқ. Йигирма еттинчи матнни дафтарингизга кўчиринг ва ўзбекчага ўғиринг.

748-ماشқ. Йигирма еттинчи матн асосида араб тилидаги феъллар тизими билан ўзбек тилидаги феълларни ўзаро қиёсланг ва хулосалар чиқаринг.

АРАБЧА - ЎЗБЕКЧА ЛУҒАТ

أَب كۈن. آباء - ота, дада
 إبرة - игна
 إبط مз, мн. - қўлтиқ
 آتى (и) - келмоқ;
 آتى - бермоқ
 - مات كۈن. مات - ходиса, воқеа
 أثاث - мебель
 آثار كۈن. آثار - ёдгорлик; из
 - أثير - эфир
 - مؤثر - таъсирчан, таъсир
 киладиган
 أثففة كۈن. أثاف - ўчоқ ясаладиган
 тош, харсанг
 إثم كۈن. آثم - гуноҳ
 أثناء - давомида
 أجره - кира ҳақи
 أجل - ажал
 أخذ - мн. إخذى - бир, битта
 أخ كۈن. إخوان, إخوة - ака, ука
 - أخوي - биродарона, дўстона
 - أخت - кۈн. أخوات - опа, сингил

I أخذ (y) أخذ - олмоқ, бошламоқ;
 III أخذ - гина қилмоқ; لا تؤاخذ -
 кечиринг!; VIII اتخذ - қабул
 қилмоқ (мас. қарор); (мас.
 чора) кўрмоқ
 - مؤاخذه - гина; لا - айбга
 қўшманг!
 II آخر - кечга сурмоқ, кечиктир-
 моқ; V تأخر - кечикмоқ; қолок
 бўлмоқ.
 - آخر - мн. أخرى - бошқа, ўзга
 - آخر - кۈн. أواخر - охирги
 - آخره - охират, қиёмат
 - أخير - сўнгги
 - متأخر - кечикувчи; ~ - кеч,
 кечикиб
 أدب كۈн. آداب - адабиёт
 - أدبي - бадиий
 - أديب كۈн. أدباء - адиб
 - تأدب - мулойимлик
 II أدى - олиб келмоқ (бирор
 натижгага)

- أَدَاةٌ кўп. - асбоб, асбоб-
 усқуна; أَدَوَاتُ الْأَكْلِ - қошиқ-
 вилкалар
 - مُؤَدَى - моҳият
 إِذَا - ундай бўлса
 I أَدِنَ (а) - рухсат бермоқ;
 V تَأَدَّنَ - хабар бермоқ
 - أَدْنٌ - кулоқ
 أَدَى - оғриқ; азият
 أَرِيحُ - ёқимли хид, бўй
 تَأْرَجَحُ - гандиракламоқ
 تَأْرِيحُ - тарих; مَا قَبْلَ الْ - энг
 қадимги давр
 - تَأْرِيحِيٌّ - тарихий
 - مُؤْرِّحٌ - тарихшунос
 أَرْضٌ мн. кўп. أَرْضٍ - ер, пол;
 ~ فَاعِرَةٌ فَاهَا - оғзини очиб
 турган ер
 أَرِيكَةٌ - диван
 أَرْبٌ мн. - куён
 III آزَرَ - мадад бермоқ, ёрдам
 бермоқ
 مَأْرَقٌ - қийин вазият, боши берк
 кўча
 أَرْزِيَّةٌ - абадийлик

أَرْزَمَةٌ - кризис; ~ دَاخِلِيَّةٌ - изтироб
 II أَسَسَ - асос солмоқ
 - أَسَسٌ кўп. أَسَاسٌ - асос
 - مُؤَسَّسٌ - асосчи
 - مُؤَسَّسَةٌ - ташкилот
 أَسْتَاذٌ кўп. أَسَاتِذَةٌ - устоз,
 профессор
 أَسَدٌ - шер
 I أَسَرَ (и) - асир қилмоқ
 - أَسْرٌ - арқон, бўйинбоғ (*ҳайвон-
 лар учун*); ~ ب - бутунлай,
 бор - бурди билан
 - أَسْرَةٌ - оила
 - أَسَارِيٌّ кўп. أَسَارِيٌّ - асир
 إِسْطَبْلٌ - отхона
 I تَأْسَفَ (а) - афсусланмоқ; V تَأْسَفُ
 - афсусланмоқ
 - أَسْفٌ - таассуф, афсусланиш;
 ~ مَعَ شَدِيدِ الْ - афсуски; مَعَ الْ -
 ~ - минг афсус!
 أَسْمَنْتِيٌّ - цементдан ишланган
 أَسَى - ғам, қайғу
 - مَأْسَاةٌ кўп. مَأْسٍ - офат, бало;
 фожиа, даҳшат

أشوريّ - ассирий

X استأصل - суғурмоқ, олиб таш-
ламоқ

– أصل - насл, келиб чиқиш, зот;

عربيّ ال - зоти араб

– أصيل - асл, ҳақиқий

إطار - рамка

كؤن. أفق - уфқ, горизонт

II تأكد - таъкидламоқ; V أكد -
таъкидламоқ

I أكل (y) - емоқ, овқатланмоқ;
йўқ қилмоқ

– أكل - ейиш, овқатланиш

– كؤن. مأكّل - овқатланиш
жойи; емиш, овқат

ألبوم - альбом

إلى آخره: الخ - ва х.з.

II ألف - тузмоқ, битмоқ, ёзмоқ;

ташқил этмоқ; V تألف - иборат
бўлмоқ

– ألف كؤن. آلاف - минг

– مؤلف - иборат

– مؤلفة - асар, ижодий асар

IV ألم - қийнамоқ, азоб бермоқ;

V تألم - қийналмоқ, азоб
тортмоқ

– ألم كؤن. آلام - оғриқ, азоб

– ألم - оғриқли, азобли

أم - ёки

إما - ёки

– أما...ف - эса,...га келсак

كؤن. أمهات - она

– أمام - олдинги жой

– كؤن. أمم - миллат

– أمي - саводсиз

I أمر (y) - буюрмоқ; II أمر - амир
этиб тайинламоқ.

– إمارة - амирлик

– كؤن. أمور - иш

– كؤن. أمراء - амир

– مؤامرة - фитна, исён

– مؤتمر - конференция

أمس - кеча, кечаги кунда

I أمل (y) - умид қилмоқ; V تأمل -
ўйланиб тикилиб турмоқ,
тикилиб фикр қилмоқ

– أمل كؤن. آمال - умид, орзу

II أَمَّنَ - кафолатламок, кафо-
 латга олмок; IV آمَنَ - имон
 келтирмок, ишонмок (ب)
 - كُتِبَ أَمِينٌ - котиб
 - مُؤْمِنٌ - ишонувчи, имон
 келтирувчи, мўмин
 أَنَانِيَّةٌ - худбинлик
 أَنَسَةٌ - бўйга етган киз
 كُتِبَ إِنْسَانٌ - инсон
 X استأنفَ - қайта тикламок,
 қайта бошламок
 - كُتِبَ أُنْفٌ - бурун
 كُتِبَ إِنْءٌ - идиш
 - أَنِي - вақт
 - تَأْنٌ - секинлик
 كُتِبَ أَهْلٌ - эл, аҳоли,
 одамлар; ~ أَسْهَلًا وَمَرْحَبًا بِكُمْ -
 хуш келибсизлар!
 - مَأْهُولٌ - одам яшайдиган (мас. ер)

بِاتِفُونٌ - патефон
 بِاصْتٍ - автобус
 بِاقَّةٌ - даста, букет
 بِالٍ - ақл, мия, эс

أَوْ - ёки
 I (ي) أَبَ (ءوب) - кайтмок
 ~ أَلَّةُ التَّصْوِيرِ - фотоап-
 парат
 - آليٌ - автоматик
 - آليَّةٌ - механизм
 أَوْتَمَاتِيكِيٌّ - автоматик
 أَوَّلٌ - биринчи
 - أَوْلِيٌّ - дастлабки, энг зарурий
 الْآنَ - ҳозир, шу дамда
 V تَأَوَّهٌ - хўрсинмок
 I أَوَى (ي) - паноҳ изламок
 - مَأْوَى - паноҳ, бошпана
 أَيُّ مَن. آيَةٌ - қайси
 I آذ (ي) (ءيد) - пишиқ бўлмок;
 II أَيَّدَ - қўллаб-қувватламок
 أَيضًا - ҳам
 آيَةٌ - оят

ب

مَن. كُتِبَ أَبَارٌ - қудук
 بِأَسٍّ - куч-қувват; ~ لَا - ҳечқиси
 йўқ, ёмон эмас
 - كُتِبَ بُؤْسَاءٌ - бахтсиз

– بَأْسَاءُ - фалокат
 بَبْغَاءُ - тўти
 بَوَاتِرُ кўп. БОВАТРИ - ўткир
 – مَبْتُورٌ - узук-юлук
 بَبْرُولٌ - нефть
 VII اَلْبَيْقُ - чиқиб келмок, келиб
 чикмок
 أَبْجَرُ - қорни катта
 بِيْجَامَةٌ - пижама
 I بَحَثٌ (а) - кидирмок (مِنْ);
 муҳокама қилмок (فِي)
 – بَحُوثٌ кўп. БУХОУТ - изланиш;
 илмий иш
 – مَبَاحِثَاتُ الْقِمَّةِ - музокара;
 олий даражадаги музокаралар
 IV أَبْحَرٌ - денгизга чикмок, йўл
 олмок
 – بَحَارٌ кўп. БАХАР - денгиз
 – بَحْرَانِيٌّ - баҳраинлик киши
 – بُحَيْرَةٌ - кўл
 – بَحُوتٌ кўп. БУХОУТ - бахт
 بَوَاحِرُ кўп. БОАХРИ - пароход, катта
 кема
 بَخُورٌ - хушбўй тутатқи
 بَخْسٌ - арзон

VII اَلْبَيْعُ - ўз жонига касд
 қилмок
 بَدٌّ - қочиш; لَا ~ مِنْ - зарур,
 лозим
 I بَدَأُ (а) - бошламок; VIII اِبْتَدَأُ -
 бошланмок
 – اِبْتِدَائِيٌّ - бошланғич
 – بَدَائِيٌّ - ибтидоий
 بَدْرٌ кўп. БУДУР - тўлин ой
 VI اَبْدَعُ - яратмок, ижод қилмок
 – بَدِيعٌ - ажойиб, аъло
 IV تَبَادَلٌ - ўзаро алмашишмок; ~
 اَلتَّحِيَّةُ وَالسَّلَامُ - салом-алик
 қилишмок; X اسْتَبَدَلَ - алмаш-
 тирмок
 – اسْتَبْدَالٌ - алмаштириш
 – بَدَلٌ - алмаштириладиган
 нарса; ~ مِنْ ... - ...нинг
 ўрнига; ~ أَنْ - ...ўрнига,
 эвазига
 – بَدَلَةٌ - костюм
 بَدَنٌ кўп. АБДАН - тана
 I بَدَى (у) - кўринмок; VI اَبْدَى -
 кўрсатмок, ифодаламок
 – بَادِيَةٌ - сахро

– **بَدَوٌ** - бадавийлар
 – **بَدْوِيٌّ** - сахройи
 I **بَدْرٌ** (y) - экмок
 – **بَدْرٌ** кўп. **بُدُورٌ** - уруғ
 I **بَذَلٌ** (y) - сарфламок,
 бермок; **عِنَابِيَّةٌ** ~ - эйтибор
 бермок; **جَهْدَانَا** ~ - тиришмок
 II **بُرٌّ** - айбсиз деб билмок,
 окламок
 – **بَارٌّ** - одобли
 – **بُرٌّ** кўп. **بُرُورٌ** - қуруқлик, китъа
 – **مُبرَّرٌ** - вабаб, асас
بَرِيءٌ - беайб, пок, беғубор
بَرِيَّةٌ кўп. **بَرِيَّةٌ** - ибодатхона
بُرْبُرٌ - ғалдирамок, шовкин
 солмок
بُرْتُقَالِيٌّ - португалиялик
بُرْتُقَالٌ - апельсин
 – **بُرْتُقَالِيٌّ** - тўк сарик
بَارِجَةٌ кўп. **بَوَارِجٌ** - ҳарбий кема
 – **بُرُوجٌ** кўп. **بُرُوجٌ** - танкнинг
 юқори қисми; минора
 I **بَرَحٌ** (a) **بَرَاخٌ** - кетмок, ташлаб
 кетмок

الْ ~ **بَارِحَةٌ** - кеча, кечаги кунда
 I **بَرْدٌ** (y) **بَرْدٌ** - совимок
 – **بَارِدٌ** - совуқ (*сифат*)
 – **بَرَادٌ** - чойнак
 – **بَرَادَةٌ** - совутгич
 – **بَرْدٌ** - шамоллаш
 – **الْبُرْدَةُ** - «Бурда» касидаси,
 касидаи Бурда (*пайгамбаримизга аталган*)
 – **بُرُودٌ** - совуқлик
 – **بُرُودَةٌ** - совуқлик, совуқ хаво
 – **بَرِيدٌ** - почта
 I **بُرُوزٌ** (y) **بُرُوزٌ** - пайдо бўлмок,
 кўринмок; VI **أَبْرَزٌ** – кўрсат-
 мок; **التَّفَانِي** ~ жонбозлик
 кўрсатмок
 I **بَرَاغٌ** (a) **بَرَاغٌ** - моҳир бўлмок,
 маҳорат эгаси бўлмок
 – **بَارِعٌ** - қобилиятли, уста,
 маҳоратли
 I **بَرَقٌ** (y) **بَرَقٌ** - порламок,
 яшнамок
 – **بَرِيقٌ** кўп. **أَبَارِيقٌ** - кўза
 – **بَرِيقٌ** - порлаш, ярақлаш

بَرَقَعَ - бетни яширмоқ, юзни
беркитмоқ; تَبَرَّقَعَ - никобга
ўранмоқ

III بَارَكَ - табрикламоқ,

муборакбод қилмоқ; اللهُ يُبَارِكُ

فِيكَ - Оллоҳ Сизга эзгуликни
аямасин! («Муборак бўлсин!»
сўзининг жавоби)

– بَرَكَةٌ кўп. بَرَكٌ - ҳовуз

– أَلْفٌ ~ ёки مَبْرُوكٌ! - Муборак
бўлсин!

بُرْكَانٌ кўп. بَرَاكِينٌ - вулқон

بَرَمَجٌ - режалаштирмоқ

– بَرَامِجٌ кўп. بَرَنَامِجٌ - дастур,
программа

بُرْهَةٌ - бир лаҳза, бир он

بِرْهَمًا - Брахма

بُرْهَانٌ кўп. بَرَاهِينٌ - исбот

بَرَى - ер

– مَبَارَاةٌ - мусобақа

بُرُوعُ الشَّمْسِ - қуёшнинг чиқиши

بَارِيزًا - кўк нўхат

بُرْهَانٌ кўп. بَسَاتِينٌ - боғ

VII اَبْسَطَ - мамнун бўлмоқ,
хурсанд бўлмоқ

– بِسَاطٌ - гилам; ~ الرِّيحُ - учар
гилам

– بَسِيطٌ - содда, очик

– مَبْسُوطٌ - мамнун

بَاسِلٌ - баҳодир, жасур

I بَسَمَ (и) بَسَمَ - табассум қилмоқ;

VIII اَبْتَسَمَ - табассум қилмоқ

– اَبْتَسَامَةٌ - битта табассум

– بَسْمَةٌ - табассум

– مَبَاسِمٌ кўп. مَبَسِمٌ - оғиз

II بَشَرَ - башорат қилмоқ,

олдиндан хабар бермоқ;

III بَاشَرَ - амалга оширмоқ

– بَشْرٌ - инсоният

– بَشْرَةٌ - тери, эт

– بَشْرِيٌّ - одамий, инсоний

– مَبَاشِرَةٌ - амалга ошириш; ~ -

бевосита, тўғридан-тўғри

بَشَعٌ - ярамас

VI اَبْصَرَ - кўрмоқ

– اَبْصَارٌ кўп. بَصْرٌ - кўриш

بَصَلٌ - пиёз

بِضَاعَةٌ кўп. بَضَائِعٌ - товар, сотила-
диган нарса

– بَضَعٌ, بَضْعَةٌ - бир неча

I بَطَّوْ (y) - секинламок; VI تَبَّاطَأَ -

секинламок, секин - аста
орқада қолмок

– بَطَّءٌ - секинлик; ب - ~ - аста-

секин, секинлик билан

IV اَبْطَحَ - чалқанча ётмок

بَطَّاطِسٌ - картошка

بَطَّاقَةٌ - карточка; بَرِيدٌ ~ - открит-
ка

كُؤن. أَبْطَالَ - қахрамон

بَاطِنٌ - ички қисм, ички бўлим

– بَطْنٌ - ич; ички қисм

– مُبْطِنٌ - астарли

I بَعَثَ (a) - жўнатмок,

юбормок; пайдо қилмок,

келтириб чиқармок; VII اَبْعَثَ -

келиб чиқмок

– بَعَثٌ - тирилиш; السُّرُورُ ~ -

хурсандлик сабабчиси

– مَبْعُوثٌ - вакил

بَعَثَرٌ - сочмок, сочиб юбормок

I بَعُدَ (y) - узоклашмок;

VIII اَبْتَعَدَ - узоклашмок

– بَعْدٌ - ҳали

– بَعْدَاءٌ, كُؤن. بَعِيدٌ - узок, йирок

بَعْضٌ - баъзи

III بَاغَتَ - тўсатдан бирор иш

қилмок

كُؤن. بَغَالٌ - хачир

بَغْيٌ - адолатсизлик

بَفْتِيكَ - бифштекс

بَقْرَةٌ - сугир

كُؤн. بَقَاعٌ - ер, участка, район

I بَقِيَ (a) - қолмок; V تَبَقَّى - қол-

мок, ортиб қолмок

– بَاقٌ - қолган

– كُؤн. بَقَايَا - қолдик

II بَكَرَ - бирор нарсани барвакт

бажармок

– بَاكِرٌ - эрта; ~ صَبَاحٌ - эрта тонг

– كُؤн. أَبَكَرَ, بَكَارٌ - бўталок

– مُبَكَّرٌ - эрта, муддатдан олдин

أَبْنَكُمُ - дудук, соқов

I بَكَى (и) - йиғламок;

II بَكَى - йиғлатмок

– بَكَاءٌ - йиғи, йиғлаш

بَلٌ - балки

II بَلَّلَ - хўлламоқ, намламоқ;

VIII ابْتَلَّ - хўл бўлмоқ, ивиб
кетмоқ

بَلَّلَ - изтиробга солмоқ, безовта
қилмоқ

بَلَاتِين - платина

بَلَحَ - хурмо

بَلَدَ кўп. بُلْدَانٌ - ўлка

— بَلَدَةٌ - шаҳар

— بَلَدِيَّةٌ - шаҳар ҳокимлиги

بَلُورٌ - биллур

I بَلَعَ (а) - ютмоқ, ютиб
юбормоқ

I بَلَعَ (у) بُلُوغٌ - етиб бормоқ, етиб
келмоқ; II بَلَعٌ - етказмоқ;

III بَالَعٌ - ҳаддан оширмоқ,
зиёда қилмоқ; IV أَبْلَعُ - еткиз-
моқ, хабар бермоқ

— بَلِيغٌ - анчагина, етарли миқ-
дорда

— مَبْلَغٌ кўп. مَبَالِغٌ - маблағ

أَبْلَهُ - аҳмоқ, аблаҳ

III بَالَى - аямоқ (ب)

— مَالِيَّةٌ кўп. مَالِيَّةٌ - ташландик

— بَلَاءٌ - бало, офат

— بَلْوَى - бахтсизлик, фалокат

— بَلَى - ҳа, худди шундай (инкор
шаклдаги саволга шу инкорни
инкор қилиш учун,мас., -Борма-
дингизми? -Ҳа, бордим)

— بِاللَّا - эътибор бериш; بِاللَّا -
эътиборсизлик билан

بُنٌ - қаҳва дони

— بُنْيٌ - жигарранг

بَنْطَلُونٌ - шим

بَنْفَسَجٌ - бинафша

— بَنْفَسَجِيٌّ - бинафшаранг

I بَتَّى (и) - қурмоқ; V تَيْتَى - ўғил
асраб олмоқ

— بَتُونٌ кўп. بَتُونٌ - ўғил (фарзанд);

— عَشْرِينَ - эр; عَشْرِينَ - йигирма

ёшли йигит; بَنُو أُمَيَّةَ - умавий-
лар; بَنُو الْعَبَّاسِ - аббосийлар

— بَانٌ кўп. بِنَاءٌ - қурувчи

— بِنَاءٌ кўп. أَبْنِيَّةٌ - бино, иморат

— بِنَاتٌ кўп. بِنَاتٌ - қиз; بِنَاتٌ - сув
париси, русалка

— بِنَايَةٌ - бино, иморат

— مَيَانٌ кўп. مَيَانٌ - бино

I بُهَتٌ - хайратда қолмоқ,
ажабланмоқ

- بَاهِتٌ - хира, сўник
 بَهْجَةٌ - хуррамлик, хурсандлик
 - بَهِيحٌ - марокли, хуррам
 بَاهِرٌ - олий даражадаги, зўр
 بَهْلُولٌ кўп. بَهَالِيلٌ - масхарабоз
 بَهِيمَةٌ кўп. بَهَائِمٌ - уй ҳайвони
 بَهَاءٌ - гўзаллик, чирой
 بَابٌ кўп. أَبْوَابٌ - эшик
 - بَوَّابٌ - дарвозабон
 بُودَا - Будда

بُولِيْسِيٌّ - полицияга тегишли
 بُوْتٌ кўп. بِيْتٌ - уй
 أَبْيَضٌ - оқ
 - بَيْضَةٌ - тухум
 I ابْتَاغٌ (и) بَيْعٌ - сотмоқ; VIII ابْتَاغٌ -
 сотиб олмоқ, харид қилмоқ
 - بَيْعٌ - сотиш
 I بَانَ (и) بَانَ (بين) - равшан бўлмоқ,
 II بَيْنٌ - баён қилмоқ, VI تَبَايُنٌ -
 турли-туман бўлмоқ

ت

I تَبِعٌ (а) تَبِعٌ - эргашмоқ, изидан
 бормоқ; III تَابِعٌ - изидан
 бормоқ; ~ بِالْبَصْرِ - кўз билан
 кузатиб бормоқ; V تَتَبَعَ - ўрган-
 моқ
 تَاجِرٌ - савдогар
 - تِجَارَةٌ - савдо, савдо-сотик
 تَحْفَةٌ кўп. تُحَفٌ - совға, тухфа
 - مَتَّاحِفٌ кўп. مَتَّاحِفٌ - музей
 تَرَابٌ кўп. أْتْرِبَةٌ - тупрок
 - تُرْبَةٌ - тупрок
 تَرْجَمٌ - таржима қилмоқ

- تَرْجِمَةٌ кўп. تَرَاجِمٌ - таржима
 - مُتَرْجِمٌ - таржимон
 I تَرْكٌ (у) - ташламоқ, тарк этмоқ
 - تَرْكٌ - туркий халқ; ~ عُثْمَانِيٌّ - ус-
 монли турк
 - تَرْكِيٌّ кўп. تُرْكٌ - турк
 تَرَامٌ - трамвай
 I تَعَبٌ (а) تَعَبٌ - чарчамоқ; IV أَتَعَبٌ
 - чарчатмоқ
 - تَعَبٌ - чарчок
 تَعَاسَةٌ - бахтсизлик, бадбахтлик
 - تَعِسٌ - бахтсиз, бадбахт

تَفَاحَةٌ - бир дона олма	تَامٌ - тўла, том маънодаги
أَتَقَنَ IV - яхши билмоқ	تَمَّمَ - гўлдирамоқ
تَلَّ كُن. تَلَّوْ، تَلَّوْ - тепалик	تَمَّرَ - қуриган хурмо, хурмо
تَلْفِيزِيُون - телевидение; جِهَازُ الِ ~ - телевизор	تَمُرُ - туршаги
تَلْفُون - телефон; جِهَازُ الِ ~ - теле- фон аппарати; جِهَازُ الِ المَحْمُولِ ~ - уяли телефон аппарати	تَمُوزُ - июль
تَلْمِيذُ كُن. تَلْمِيذٌ - ўқувчи бола	أَتَاخَ IV - имкон бермоқ, имкон яратмоқ
تَلْمِيذَةٌ - ўқувчи қиз	تَيَّارٌ - оқим, كَهْرَبَانِيٌّ ~ - электр токи
تَمَّ (и) I - тугамоқ, тамом бўлмоқ; бўлиб ўтмоқ, амалга ошмоқ; أَتَمَّ IV - тугатмоқ	تَيْنٌ - анжир
	تَيْةٌ (и) I - серрайиб қолмоқ, боши қотмоқ

ث

تَشَاءَبَ VI - эснамоқ, ҳомуза тортмоқ	تَثَّرَ - вайсамоқ, маҳмадоналик қилмоқ
تَأَّرَ I (а) - қасос олмоқ	تَثَّرَ - вайсаш, кўп гапириш
تَثَّبَ V - мустаҳкамланмоқ	تَثَّرَ كُن. تَثَّرَاتٌ - бойлик
تَثَّبَاتٌ - тасдиқлаш, маъқуллаш	تَثَّرَى - бойлик; тупроқ, ер
تَثَّبَتْ - собит	تَثَّرِيَا - қандил
تَثَّبَتْ - сабот	تَثَّبَانُ كُن. تَثَّبَانٌ - илон
تَثَّبَ (y) I - тийиб турмоқ, ушлаб турмоқ (مِنْ)	تَثَّرَ - оғиз; порт
	تَثَّرَةٌ - тешик

ثقافة - маданият

– مُتَقَفّ - маданиятли

I ثَقَلَ (y) ثَقْل - оғирлашмоқ, оғир
бўлмоқ

– ثَقْل - оғирлик

– ثَقْل كۈن. اَثْقَال - юк, тош,
оғирлик

– ثَقِيل كۈن. ثِقَال - оғир

– مَثْقَال - мисқол (оғирлик
бирлиги)

ثَكَلِي - ёрини ёки боласини

йўқотган аёл

ثَلَّة كۈن. ثَلل - гурух

ثَلَاجَة كۈن. سَات - музлаткич

– ثَلَج كۈن. ثُلُوج - қор

ثَم - у ерда

– ثَم - сўнг, кейин

– ثَمَّة - у ерда, бу ерда

IV اَثْمَر - самара (ҳосил) бермоқ;

– اسْتَمَار - даромад олиш

– اَثْمَار كۈن. ثَمَر - мева

– مُثْمَر - мевали

ثَمَل - ширакайф, маст

اَثْمَان كۈن. اَثْمَان - нарх

– ثَمِين - қиммат

X اسْتَشَى - истисно қилмоқ

– ثَان مн. ثَانِيَّة - иккинчи

– ثَانَوِي - ўрта (мактаб)

– ثَانِيَّة كۈن. ثَوَان - секунд

– ثَانِي - иккиёклама

– ثَانِيَّة كۈن. ثَانِيَا - қат, қават, ич

– مَثْنِي - маснавий

ثَوْب كۈن. ثِيَاب - кийим

مَثَابَة ~ ب - ўрнида, сифатида

IV اَثَار - қўзғамоқ

– ثَوَار كۈن. ثَوَار - революционер

– ثَوْر كۈن. ثِيْرَان - хўкиз

– ثَوْرَة - революция; тўс-тўполон

ثَوْم - саримсоқ пиёз

جَبَّة - жубба (узун енгели кийим)	جَدَاوِلُ кўп. جَدَاوِلُ - арик
جَبَلٌ кўп. جِبَالٌ - тоғ	I جَذَبٌ (и) جَذَبٌ - тортмоқ; жалб килмоқ; VI تَجَادَبٌ - ўзига торт- моқ, жалб қилмоқ
جَبَانَةٌ - қўрқоқлик	— جَذِيَّةٌ - тортилиш; тортиш кучи
— جَبِيْنٌ - пешона	جَدَلٌ - хурсанд, кувноқ
جَشَّةٌ - мурда, жасад	جَرٌّ - судраш
جُحُوْدٌ - инкор қилиш	— جَوَارَةٌ - трактор
جَاحِظٌ - кўзи шилпик	I جَرُوْ (y) - журъатли бўлмоқ
جَحِيْمٌ мн. - дўзах	— أَجْرِيَاءُ кўп. جَوْرِيَاءُ - журъатли
I جَدٌّ (и) جِدَّةٌ - янги бўлмоқ, яқингинада бўлиб ўтмоқ	II جَرْبٌ - синаб кўрмоқ, кийиб кўрмоқ
— جَادٌ - жиддий	— تَجَارِبٌ кўп. تَجْرِبَةٌ - синаш; тажриба
— جَدٌّ кўп. أَجْدَادٌ - бобо	I جَرَحٌ (a) جَرَحٌ - жароҳатламоқ
— جَدٌّ - жуда; ~ - жид- дийлик билан	— جَوَارِحُ кўп. جَارِحَةٌ - тана аъзоси
— جَدَّةٌ - буви	— جَرِيْحٌ - ярадор
— جَدِيْدٌ кўп. جُدُدٌ - янги	جَوَائِدُ кўп. جَوَائِدُ - газета
مُجْدَبٌ - унумсиз, қақраган	— مُجَرَّدٌ - оддий; ~ - ...гина
جُدْرَانٌ, جُدْرٌ кўп. جُدَارٌ - девор	كُؤن. جَرَسٌ - қўнғироқ
— جَدِيْرٌ - арзигулик, арзийдиган;	جَرِيْمَةٌ - жинойят, гуноҳ
— بِالذِّكْرِ أَنْ ~ - арзийдики, ..., шуни айтиш керакки, ...	
جِدَالٌ - можаро, жанжал	

I جَرَى (и) - оқмоқ; бўлиб ўтмоқ;
 югурмоқ; IV أَجْرَى - амалга
 оширмоқ
 - إِجْرَاءَاتٌ قَانُونِيَّةٌ - суд амалиёти
 - جَوَارٍ كُنْ. جَارِيَةٌ - чўри
 - مَجْرَى - оқим, ўзан
 كُنْ. أَجْزَاءٌ - қисм
 - جُزْئِيًّا - қисман
 كُنْ. جُزْرٌ - орол
 - مَجَازِرٌ كُنْ. مَجْزَرَةٌ - кушхона
 مُجَازَفَةٌ - таваккал қилиш
 جَزِيلٌ - кўп, катта
 كُنْ. جَوَاسِسٌ - жосус
 كُنْ. أَجْسَادٌ - тана, жисм
 VI تَجَاسَرَ - жасорат қилмоқ
 - جَسُورٌ كُنْ. جَسُورٌ - жасур
 أَجْعَدُ - сочи кўнғироқ
 - مُتَجَعِّدٌ - ажин босган, ажинли
 I جَعَلَ (а) - қилмоқ
 - جُعِلَ كُنْ. جَعْلَانٌ - кўнғиз
 جُغْرَافِيَا - география
 I جَفَّ (и) - қуримоқ; II جَفَّفَ
 - қуритмоқ
 كُنْ. جُفُونٌ, أَجْفَانٌ - кўз қовоғи

I جَفَاءٌ (у) - ташлаб кетмоқ
 مَجَلَّةٌ - журнал
 I جَلَبٌ (и) - олиб келмоқ
 V تَجَلَّدَ - чидамоқ, сабр қилмоқ
 - جِلْدَةٌ - тери бўлаги; بَنُو ~ -
 ватандошлар, ҳамюртлар
 - جَلِيدٌ - муз
 - جَلِيدِيٌّ - музга тегишли
 I جَلَسَ (и) - ўтирмоқ; III جَالَسَ -
 бирга ўтирмоқ; IV أَجْلَسَ - ўт-
 қизмоқ
 - جَالِسٌ - ўтирувчи
 - جَلْسَةٌ - мажлис
 - جُلُوسٌ - ўтириш
 - جَلِيسٌ - бирга ўтирган,
 ҳамнишин
 - مَجْلِسٌ - мажлис, йиғин; ال ~
 - العَالِي - Олий Мажлис
 V تَجَلَّى - очилмоқ, фош бўлмоқ
 كُنْ. جَمَاجِمٌ - калла суяги
 جَامِحٌ - кучли (истак)
 I جَمَدٌ (у) - қотиб қолмоқ;
 V تَجَمَّدَ - қотмоқ, музламоқ
 - جَامِدٌ كُنْ. جَوَامِدٌ - қаттиқ

- جَمْرٌ - чўғ
 مُوظَّفُ ال - божхона; ~
 божхона ходими
 I جَمَعَ (а) тўпламоқ, йиғмоқ,
 жамламоқ; V نَجَمَعَ - тўплан-
 моқ, йиғилмоқ; VIII اجتمعَ -
 тўпланмоқ, жамланмоқ
 - اجتماعٌ - мажлис
 - جامعةٌ - университет; ~
 техника университети; ~
 - تربويةٌ - педагогика университети
 - جمعٌ кўп. جُمُوعٌ - оломон
 - جمعةٌ - жамият; ~ الآثارِ الروسيةِ -
 рус археологик жамияти
 - جميعٌ - барча, ҳамма
 - مجتمعٌ - жамият, муҳит
 - مجمعٌ - мажмуа, комплекс; ~
 المصانع - комбинат
 - مجموعةٌ - гуруҳ, группа,
 тўплам
 III جاملٌ - чиройли муомала
 қилмоқ; V نَجَمَلٌ - пардоз
 қилмоқ
 - جمالٌ - гўзаллик
 - جماليةٌ гўзаллик
- جمالٌ кўп. جمالٌ - туя
 - جملةٌ кўп. جملةٌ - гап, жумла; ~
 اسميةٌ - от кесимли гап; ~
 فعليةٌ - феъл кесимли гап
 - جميلٌ - чиройли
 - مجاملةٌ - хушмуомалалик
 جُمهورٌ кўп. جماهيرٌ - оломон, эл,
 тўда, халқ
 - جمهوريةٌ - республика
 I جنٌ - жинни бўлмоқ
 - جنونٌ - жиннилик
 اجنبيٌ кўп. اجنبيٌ - ажнабий,
 хорижий
 - جانبٌ кўп. جوانبٌ - ён, биқин;
 ~ - ب - ёнида, яқинида
 - جنبٌ кўп. جنوبٌ, اجنابٌ - ён,
 биқин
 - جنوبٌ мн. - жанубдан эсадиган
 шамол
 جناحٌ кўп. اجنحةٌ - қанот; бўлим,
 павильон
 جنديٌ кўп. جنودٌ - аскар, солдат
 جنزيرٌ - занжир, гусеница
 جنيةٌ - жунайх (Миср пул бирлиги)

I جَتَّى (и) - термок,
 йиғиштирмак
 I جَهْدَ (а) - интилкамак,
 ҳаракат қилмак; VIII اجْتَهَدَ -
 тиришмак, ҳаракат қилмак
 - مُجْتَهِدٌ - тиришқоқ
 جَاهِزٌ - тайёр; ~ التَّرْكِيبِ - йирик
 панелли йиғма (уй)
 - جِهَازٌ кўп. أَجْهَازَةٌ - жиҳоз
 I جَهْلَ (а) - нотаниш бўлмак;
 VI تَجَاهَلَ - ўзини билмасликка
 солмак
 - جَاهِلِيٌّ - исломдан олдинги
 даврга мансуб
 - جَهَالَةٌ - билимсизлик, гўллик
 - جَهْلٌ - билимсизлик
 جَهَنَّمَ мн. - дўзах
 جَوْ - ҳаво; рух; ~ التَّفَاهُْمِ -
 ўзаро бир-бирини тушуниш
 руҳида
 IV أَجَابَ - жавоб бермак; X
 اسْتَجَوَّبَ - сўрамак, сўроққа
 тутмак
 - جَوَابٌ кўп. أَجْوِبَةٌ - жавоб
 VIII اجْتَاخَ - ўраб олмак, домига
 тортмак

جَوَادٌ - чопқир от
 - جَيِّدٌ кўп. جَيَادٌ - яхши
 III جَاوَرَ - ёнма-ён бўлмак,
 кўшни бўлмак
 - جَارٌ кўп. جِيرَانٌ - кўшни
 - جَوَارٌ - яқинлик, кўшнилик
 III جَاوَزَ - ҳаддан ошмак; ~ النِّقَّةَ -
 ишончдан ташқарида бўлмак;
 VI تَجَاوَزَ - ўтмак, ошиб ўтмак,
 ўтиб кетмак
 - إِجَازَةٌ - каникул, таътил
 - جَوَائِزٌ кўп. جَائِزَةٌ - мукофот
 - جَوَازٌ - паспорт
 - جَوْزٌ - ёнғоқ
 I جَوَّعَ (у) جَاعَ (жوع) - оч қолмак,
 оч бўлмак
 - جِيَاعٌ кўп. جَائِعٌ - оч, қорни оч
 - جَوْعٌ - очлик
 - جَوْعَانٌ - очикқан
 - مَجَاعَةٌ - очлик, танқислик
 جَوْفٌ - (шиманингдир) ичи
 IV ~ الأَعْيُنَ: أَجَالَ - кўзни
 жаланглатмак; V تَجَوَّلَ - сайр
 қилмак
 - مَجَالٌ - соҳа

جوهر - модда

I جاء (и) (جيء) - келмок

— مجيء - келиш

جيش - армия

جيفة - ўлакса, мурда

جيل кўп. أجيال - авлод, насл

ح

I حب (и) - севмок; IV أحب - сев-
мок

— حب кўп. حبوب - дон, ғалла

— حب - муҳаббат, севги

— حبيب - севимли, севилган

— حبيبة - уруғ донаси, мағиз

— محب - ихлосманд

— محبة - муҳаббат

حبر кўп. أحبار - олим

— محبرة кўп. محابر - сиёҳдон

I حمل (а) - хомиладор бўлмок

— حمل кўп. حبال - тузок, қопкон

— حمل кўп. أحبال - арқон, чилвир

حمار кўп. حتر - кирғок

حنمي - муқаррар

VIII احتج - қаршилик қилмок,
эътироз билдирмок

— احتجاج - қаршилик, эътироз

I حجب (у) - тўсмок, тўсиб
қўймок

— حاجب - қош

— حجاب - парда, тўсиқ

II حجر - тошга айлантирмок

— حجر кўп. أحجار - тош

— حجرة - хона

I حجز (и) - олдиндан банд
килиб қўймок; IV أحجز -

Ҳижозга йўл олмок

— حجز кўп. حواجز - тўсиқ, ғов

— محجوز - банд, машғул, бўш
эмас

حجم - ҳажм

I حد - чегараланмок; II حد -
аниқламок, белгиламок, кўзда
тутмок

— حد - ўткир, кучли

— حد кўп. حدود - чегара; тиг; ب

— الإبرة - игна билан

- حَدَادٌ - темирчи
- حَدَّةٌ - жахду жадал
- حَدِيدٌ - темир
- حَدِيدِيٌّ - темирдан ишланган;
- سِكَّةٌ سِـ - темир йўл
- مَحْدُودٌ - маълум, чекланган
- أَحْدَبٌ - букри
- I حَدَثٌ (y) حَدُوثٌ - содир бўлмоқ;
- II حَدَثٌ - гапириб бермоқ; IV
- أَحْدَثٌ - келтириб чиқармоқ; V
- تَحَدَّثٌ - гапириб бермоқ
- حَوَادِثٌ кўп. حَدَائِثٌ - воқеа,
ходиса
- حَدَثٌ кўп. أَحْدَاثٌ - ходиса
- حَدِيثٌ - янги, замонавий
- مُحَادِثٌ - суҳбатдош
- VII اَلْحَدَرَ - келиб чиқмоқ (зот
ҳақида)
- مُنْحَدِرٌ - қиялик, нишаб
- حَدَسٌ - сезгирлик, ҳушёрлик
- II حَدَقٌ - тикилиб қармоқ
- حَدَائِقُ кўп. حَدِيقَةٌ - боғ, парк
- V تَحَدَّى - риоя қилмоқ, амал
қилмоқ; тарафдор бўлмоқ,
тарафида турмоқ
- تَحَدُّ - беҳаё қилиқ
- حَدْرٌ, حَذْرٌ - эҳтиёткорлик
- حَازِقٌ - моҳир, уста
- حَذَقٌ - моҳирлик
- أَحْدِيَّةٌ кўп. حِذَاءٌ - оёқ кийим,
туфли
- II حَرَّرَ - озод қилмоқ; V تَحَرَّرَ –
озод бўлмоқ
- حَارٌّ - иссиқ; аччиқ (таом)
- حَرٌّ - иссиқлик
- حُرٌّ - хур, эркин
- حَرَّانٌ кўп. حَرَارَى - иссиқлаган
- حُرَّةٌ кўп. حَرَائِرُ - озод аёл
- حُرُورٌ мн. - иссиқ шамол
- حَرِيرٌ - ипак
- حَرِيرِيٌّ - ипакли, ипакдан
тўқилган
- حُرِّيَّةٌ - озодлик
- III حَارَبَ - урушишмоқ, уруш
олиб бормоқ; VI تَحَارَبَ - уруш
олиб бормоқ, урушмоқ
- حَرْبٌ мн. - уруш

- حَرْبِي - урушга оид
 - مُحَارِبٌ - урушувчи
 حَارِثٌ - қўш хайдовчи
 حَرْجٌ - ўрмон
 - حَرْجٌ - оғир, қийин
 IV أَحْرَزَ - қўлга киритмоқ
 حَارِسٌ - қўриқчи; ~ الْمَرْمَى - дар-
 возабон (*спортда*)
 حَرِيصٌ - очкўз, тўймас
 I حَرَفَ (и) - ўзгартирмоқ
 I حُرِقَ - ёнмоқ
 - اخْتِرَاقٌ - ёниш, куйиш
 - حَرْقَةٌ - куйиш, ёниш; ~ ب -
 куйиб-ёниб
 - حُرْقٌ кўп. حُرْقَةٌ - ғазаб
 - حَرِيقٌ кўп. حَرَائِقُ - ёнғин
 - مُحْرِقٌ - ёндирувчи,
 ёндирадиган, куйдирадиган
 II حَرَكَ - ҳаракатга келтирмоқ,
 ҳаракатлантирмоқ; V تَحَرَّكَ -
 ҳаракат қилмоқ
 - مُحَرِّكٌ - мотор
 I حُرِمَ - маҳрум бўлмоқ
 - احْتِرَامٌ - ҳурмат қилиш

- مُحْتَرَمٌ - ҳурматли
 أَحْرَى - энг муносиб
 حَزْبٌ - партия
 I حَزَمَ (й) - тугмоқ, бойламоқ
 - أَحْزَمَةٌ кўп. حَزَائِمٌ - тасма, камар
 I حَزَنَ (а) - хафа бўлмоқ
 - حُزْنٌ кўп. أَحْزَانٌ - ғам, хафалик
 - حَزِينٌ - ғамгин
 IV أَحَسَّ (б) - сезмоқ
 - أَحْسَاسٌ кўп. إِحْسَاسٌ - сезги,
 ҳиссиёт
 I حَسَبَ (а) - ҳисобламоқ,
 ўйламоқ, гумон қилмоқ
 - حَسْبٌ ~ ك : حَسْبٌ - сенинг учун
 кифоя!
 I حَسَدَ (у) - ҳасад қилмоқ
 - حَسَدٌ - ҳасад, ичқоралик
 حَاسِمٌ - ҳал қилувчи
 I حَسُنَ (у) - яхши бўлмоқ; II حَسَّنَ
 - яхшиламоқ; ~ رَقْمًا قِيَاسًا -
 рекордни янгиламоқ; IV أَحْسَنَ
 - яхшиламоқ; V تَحَسَّنَ - яхши-
 ланмоқ; X اسْتَحْسَنَ - маъқул-
 ламоқ

– اسْتَحْسَانٌ - маъкуллаш
 – حَسَنٌ кўп. حَسَانٌ - яхши
 – حَسَنَةٌ - яхшилиқ
 حَسَاءٌ - шўрва, суюқ овқат
 حَشِيشٌ кўп. حَشَائِشٌ - ўт-ўлан
 VIII احْتِشَادٌ - тўпланмоқ,
 йиғилмоқ
 – حَشْدٌ - тўда, оломон
 – حُشُوْدٌ - тўда, оломон
 حَشَاٌ - ичак-чавоқ
 حِصَّةٌ - дарс соати
 I حَصَادٌ (y) - ўрмоқ, ўриб
 олмоқ, йиғмоқ (ҳосилни)
 حِصَارٌ - қамал
 I حِصْلٌ (y) - қўлга
 киритмоқ (على)
 – حُصُولٌ - қўлга киритиш
 حِصَانٌ кўп. أَحْصِنَةٌ - от, чопқир от
 إِحْصَانِيَّةٌ - статистик маълумот
 حِصَىٌ - майда тош
 I حَضْرٌ (y) - келмоқ, ҳозир
 бўлмоқ; IV أَحْضَرٌ - ҳозирламоқ
 – تَحْضِيْرٌ - тайёргарлик

– حَضَارَةٌ - цивилизация,
 маданият
 – مُحَاضِرٌ - маърузачи, лектор
 – مُحَاضِرَةٌ - маъруза
 VIII احْتِضَنَ - қучоқламоқ,
 бағрига босмоқ
 – حِضْنٌ кўп. أَحْضَانٌ - қучоқ; اسْتَقْبَلَ
 بِالْأَحْضَانِ - қучоқ очиб кутиб
 олмоқ
 ~ السَّكِّكَ الْحَدِيدِيَّةَ - бекат;
 Мَحْطَةٌ - темир йўл вокзали
 II حَطْمٌ - парчаламоқ,
 синдирмоқ
 – حَطَامُ الدُّنْيَا - ўтар дунё
 лаззатлари
 حَظٌّ - бахт, омад; مِنْ حُسْنِ الْ~
 - яхшиямки,...
 حَظَائِرٌ кўп. حَظَائِرٌ - қўра, оғил,
 молхона
 مَحْضُوفٌ - ўралган
 حَفِيْدٌ - невара
 حُفْرَةٌ кўп. حُفْرٌ - чуқур, чуқурлик
 I حَفِظَ (a) - сақламоқ, эҳтиёт
 қилмоқ; ёдламоқ, ёд олмоқ; ~
 حَافِظَ الْقَلْبِ - ёд олмоқ; III
 - сақламоқ, ҳимоя қилмоқ,

- асрамоқ (عَلَى); VIII احْتَفَظَ - сақланмоқ
- حَافِظٌ кўп. حُفَاطٌ - ёдловчи;
- الْقُرْآنُ ~ - Куръонни ёд олган киши
- حَفِظَ - сақлаш, сақлаб қолиш
- مُحَافَظَةٌ - вилоят
- مُحْتَفَظٌ - сақланган, сақланаётган
- مُحَفَظَةٌ - сумка
- VIII احْتَفَلَ - тантана қилмоқ, байрам қилмоқ
- احْتِفَالٌ - тантана, тантана қилиш
- حَافِلٌ - лик, тўла
- حَفْلَةٌ - тантана; ~ مُوسِيقِيَّةٌ - концерт; ~ الزَّفَافِ - тўй, никоҳ тўйи
- I حَقَّ (и) حَقٌّ - тегиш бўлмоқ, зарур бўлмоқ; II حَقَّقَ - амалга оширмоқ; V تَحَقَّقَ - амалга ошмоқ, рўёбга чиқмоқ; текширмоқ, тергов қилмоқ; X اسْتَحَقَّ - арзимоқ, муносиб бўлмоқ
- الْحَقُّ مَعَكَ - сен ҳақсан
- مُسْتَحِقٌّ - арзигулик, арзийдиган
- حَقَائِبُ кўп. حَقِيْبَةٌ - чамадон; ~ مَدْرَسِيَّةٌ - мактаб сумкаси
- I حَقَّدَ (и) حَقْدٌ - ёмон кўрмоқ, нафратланмоқ
- VIII احْتَقَرَ - нафратланмоқ
- حَقِيْرٌ - аянчли
- حُقُوْلٌ кўп. حَقْلٌ - дала
- VIII احْتَقَنَ - (юзига) қон югурмоқ
- حُقْنَةٌ кўп. حُقْنٌ - укол
- مِحْكٌ - олтиннинг пробасини аниқлаш учун ишлатиладиган тош
- حَاكُوْرَةٌ - томорқа
- حَكْمٌ - ҳакам, судья
- حُكْمٌ - ҳукм
- حُكُوْمَةٌ - ҳукумат
- مُحَاكِمَةٌ - муҳокама, мунозара
- مُحَاكِمٌ кўп. مَحَاكِمَةٌ - суд
- حِكَايَةٌ - ҳикоя
- II حَلَّلَ - таҳлил қилмоқ; VIII احْتَلَّ - босиб олмоқ, эгаллаб олмоқ
- حُلَّةٌ кўп. حُلْلٌ - кийим; ~ الْعُرْسِ - никоҳ кийими

– *أَحْلَاءُ* кўп. *خَلِيلٌ* - эр, аёлнинг эри

– *مَخْلٌ* - жой, ўрин; магазин

I *خَلْبٌ* (y) *خَلْبٌ* - сут соғмоқ

– *خَلِيبٌ* - сут

خَلَزُونِي - спиралсимон, айланма

VI *تَحَالَفٌ* - ўзаро келишмоқ, иттифоқ тузмоқ; X *اسْتَحْلَفَ* -

онт ичишни сўрамоқ

II *خَلَقٌ* - учмоқ

– *خُلُوقٌ* кўп. *خَلَقٌ* - томоқ

I *خَلَمٌ* (y) *خَلَمٌ* - туш кўрмоқ; орзу қилмоқ

– *أَخْلَامٌ* кўп. *خَلَمٌ* - орзу, умид;

туш, туш кўриш

خُلُوٌّ - ширин

– *خُلُوِيٌّ* - ширинлик, кондитер маҳсулоти

V *تَخَلَّى* - безанмоқ, сайқал топмоқ

– *خُلِيٌّ* кўп. *خُلِيٌّ* - тақинчок

– *خُلِيَّةٌ* кўп. *خُلِيٌّ* - тақинчок

V *تَحَمَّمَ* - чўмилмоқ

– *خَمَّامٌ* - ҳаммом

– *خَمَامَةٌ* - каптар

خَمِيدٌ - мактовга сазовор

IX *أَحْمَرٌ* - қизармоқ

– *أَحْمَرٌ* - қизил

– *حَمِيرٌ* кўп. *حَمَارٌ* - эшак

– *حُمْرَةٌ* - қизиллик, қизил ранг

V *تَحَمَّسَ* - ишқибоз бўлмоқ

– *حَمَّاسٌ* - шавқ-завқ

حَوَامِضٌ кўп. *حَوَامِضٌ* - нордон

أَحْمَقٌ - аҳмоқ

– *حُمُقٌ* - аҳмоқлик

I *حَمَلٌ* (и) *حَمَلٌ* - кўтармоқ,

ташимоқ, олиб юрмоқ; II *حَمَلٌ*

- юкламоқ, юк кўймоқ;

V *تَحَمَّلَ* - бўйнига олмоқ;

чидамоқ, сабр қилмоқ;

VI *تَحَامَلٌ* - (*ниманидир*) зўрга,

қийналиб бажармоқ;

VIII *اِحْتَمَلَ* - бардош бермоқ,

кўтармоқ; эҳтимоли бор бўлмоқ

– *مُحْتَمَلٌ* - эҳтимоли бор бўлган

I *حَمِيٌّ* (и) *حَمَايَةٌ* - ҳимоя қилмоқ

حَمٌّ - қайната

– *حَمَاءَةٌ* - қайнона

- ھَمِي - безгак; ~ نَوْبَةٌ - безгак
 хуружи
 حَنَانٌ - мехр
 تَخْنِيطٌ - (жасадни) мўмиёлаш
 - حَنْطَةٌ - бугдой, галла
 VII اُنْحَى - эгилмоқ, таъзим
 қилмоқ
 VIII اِحْتِاجٌ - эҳтиёж сезмоқ
 - اِحْتِاجٌ - эҳтиёж
 - حَاجَةٌ - ҳожат, эҳтиёж
 حَوَارٌ - суҳбат, диалог
 حُورِيَّةٌ - хур (жаннатдаги)
 I حَوْزٌ (y) حَازَ (حوز) - олмоқ,
 сазовор бўлмоқ, совриндор
 бўлмоқ
 IV اِحْطَاطٌ - ўраб олмоқ
 - اِحْتِيَاظِيٌّ - захира, резерв
 - حَيْطَانٌ кўп. حَانِطٌ - девор
 - مُحِيطٌ - океан
 I حَوْلٌ (y) حَالَ (حول) - тўсқинлик
 қилмоқ, монелик қилмоқ
 (دُونَ); II حَوْلٌ - (бир нарсадан
 иккинчи нарсага)
 ўзгартирмоқ; бурмоқ,
 ўгирмоқ; бурамоқ; III حَاوَلَ -
 уринмоқ, уриниб кўрмоқ; V

تَحَوَّلٌ - бурилмоқ; айланмоқ,
 ўзгармоқ; тўпланмоқ; X اسْتَحَالَ
 - имкон бўлмайд қолмоқ,
 илож топмайд қолмоқ
 - اُحْوَلٌ - ғилай
 - اُحْوَالَ кўп. حَالَ - ҳол, ҳол-
 аҳвол; ~ فِي ال - дарров; عَلَى كُلِّ
 ~ - ҳар ҳолда, нима
 - مَهْمَا كَانَ ال ~ -
 бўлганида ҳам; нима бўлса ҳам
 - حَالَةٌ - ҳолат
 - حَالِيٌّ - ҳозирги
 - حَوْلٌ - атрофида
 VIII اِحْتَوَى - ўз ичига олмоқ
 I حَيْرَةٌ (и) حَارَ (حير) - хайрон
 бўлмоқ, лол қолмоқ
 حَيْلٌ кўп. حَيْلَةٌ - хийла
 I حَيْنٌ (и) حَانَ (حين) -
 (ниманингдир) вақти
 яқинлашмоқ, вақти кирмоқ
 - اَحْيَانٌ кўп. حَيْنٌ - вақт
 I حَيَاةٌ (يَحْيَا) حَيٌّ - яшамоқ
 - نَحِيَّةٌ - салом
 - اَحْيَاءٌ кўп. حَيٌّ - тирик; маҳалла;
 ~ سَكْنِيٌّ - турар-жой маскани

– حَيَا - ёмгир
– حَيَاة - хаёт; الـهُدَى - ҳозирги
дунё, бу дунё

حَيْث - қайсики

خ

I خَبَأ (а) - яширмақ; V تَخَبَّأ -
беркинмоқ; VIII اخْتَبَأ - яши-
ринмоқ

– مُخَبَّاتٌ - сирлар

– مُخْتَبِئٌ - яширинган

خَبِيثٌ кўп. خَبِثَاءٌ - ярамас, қабих,
разил

I خَبِرَ (у) - хабардор бўлмоқ;

IV أَخْبَرَ - хабар бермоқ

– أَخْبَارٌ кўп. خَبِيرٌ - хабар, янгилик

– خَبِيرَةٌ - билим, тажриба

I خَبَزَ (и) - ёпмоқ (нонни)

– خُبَازٌ - гулхайри

– خُبْزٌ - нон

V تَخَبَّطَ - типирчиламоқ

خَبَلٌ - хижолатлик

خُدٌّ кўп. خُدُوذٌ - янок, бет

مُخَدَّرٌ - наркотик

خِدَاعٌ - алдов

I خَدَمَ (и) - хизмат қилмоқ;

X اسْتَخْدَمَ - ишлатмоқ, ишга
солмоқ

– اسْتِخْدَامٌ - ишлатиш,

(нимадандир) фойдаланиш

– خِدْمَاتٌ кўп. خِدْمَةٌ - хизмат

خَدِيوِيٌّ - хадив (*Миср*

ҳукмронининг номи)

I أَخْرَجَ (у) - чиқмоқ; IV أَخْرَجَ –

сахналаштирмақ, сахнага

кўймоқ; чиқармоқ; V تَخْرَجُ -

(ўқув юртини) тугатмоқ (من);

X اسْتَخْرَجَ - қазиб чиқармоқ

– إِخْرَاجٌ - чиқариш

– خَرِيْجٌ - ўқув юртини тугатган
киши

– مَخْرَجٌ кўп. مَخَارِجٌ - чиқиш йўли

خَرْدَلٌ - горчица

مُخْرَدَوَاتٌ кўп. - галантерея

أَخْرَسٌ - дудук, унсиз

خَرِيطَةٌ кўп. خَرَائِطُ - карта

خُرَافَةٌ - афсона

خُرُوفٌ - кўзичок

خُرَيْفٌ - куз

خَارِقٌ - фавқулодда

I خَزَنٌ (y) خَزْنٌ - сақламок,
асрамок

خَزَانَةٌ - шкаф; خَزَائِنٌ - молиявий
хазина

خَزِينَةٌ кўп. خَزَائِنٌ - хазина; касса

خَزَانٌ кўп. مَخَازِنٌ - магазин;
универмаг; омбор, хазина

I خَسْرٌ (a) خُسْرٌ - зарар кўрмок;

II خَسْرٌ - зарар келтирмок

خَسَارَةٌ - يا ~ - афсуски,...

خَشْبٌ - ёғоч

خَشِنٌ - дағал, кўпол

I خَشِيَةٌ (a) خَشِيَةٌ - кўркмок

II خَصَصٌ - махсус ажратмок

(мас. пулни); VIII اخْتَصَّ -

(бирор нарсага) алоқадор

бўлмок, махсус бўлмок (ب)

اخْتِصَّاصِيٌّ - мутахассис

خاصٌّ بـ - ...га алоқадор

مُتَخَصِّصٌ - мутахассис

خَصِبٌ - унумдор, серҳосил

خِصْلَةٌ кўп. خِصَالٌ - хислат, яхши

ТОМОН

خِصْلَةٌ кўп. خُصْلٌ - соч ўрими

III خَاصِمٌ - урушмок, сўкишмок;

VI تَخَاصُمٌ - урушиб қолмок,
жанжаллашмок

IX اخْضَرٌ - яшил рангга кирмок

أَخْضَرٌ - зангор, яшил

خُضَارٌ - сабзавот

خُضْرٌ - кўкат

خُضْرَةٌ - яшил ранг

خُضْرَوَاتٌ - сабзавотлар

تَخْطِيطٌ - лойиха, план

خُطٌّ кўп. خُطُوطٌ - чизиқ, линия

خُطَّةٌ - режа

مَخْطُوطَةٌ - қўлёзма

IV أَخْطَأٌ - хато қилмок, хатога

йўл қўймок, адашмок

– خَطِيئَةٌ - хатолик
 I خَطَبَ (y) - қўлини
 сўрамоқ, унашишмоқ;
 III خَاطَبَ - гаплашмоқ
 I خَطَرَ (y) - эсга келмоқ,
 мияга келмоқ, хаёл қилмоқ
 – خَوَاطِرُ кўп. خَاطِرٌ - кўнгил
 – خَطِيرُ الشَّانِ - муҳим
 VI تَخَاطَفَ - ўзига тортмоқ
 I خَطَا (y) - қадам ташламоқ,
 хатламоқ
 – خَطَاةٌ кўп. خَطَوَاتٌ, خَطِيءٌ - қадам
 I خَفَّ (и) - енгил бўлмоқ; II خَفَّفَ
 - енгиллатмоқ
 – خَفِيفٌ кўп. خِفَافٌ, أَخْفَاءُ - енгил;
 ~ الظِّلُّ - хушрўй
 VII انْخَفَضَ - пастламоқ,
 пасаймоқ
 – مُنْخَفَضٌ - пастлик,
 пасттекислик
 IV أَخْفَى - яширмоқ, сир тутмоқ;
 VIII اخْتَفَى - яширинмоқ
 – خَفِيئَةٌ кўп. خَفَايَا - сир, асрор

خَلٌّ - сирка
 – خَلِيلٌ кўп. خَلَانٌ - дўст
 مَخْلَبٌ кўп. مَخَالِبٌ - чангал
 خُلَجَانٌ кўп. خَلِيَجٌ - қўлтик
 (географик)
 II خَلَدَ - абадийлаштирмоқ
 – خَالِدٌ - ўлмас, абадий
 – خُلُودٌ - абадийлик
 خُلْسَةٌ - ғанимат пайт
 I خَلَصَ (y) - халос бўлмоқ;
 II خَلَصَ - халос қилмоқ,
 қутказмоқ; V تَخَلَّصَ - халос
 бўлмоқ, қутулмоқ
 – مُخْلِصٌ - садоқатли
 III خَالَطَ - аралашмоқ
 VII انْخَلَعَ - узилиб чикмоқ
 – خَلْعَةٌ кўп. خَلَعٌ - мукофот
 II خَلَّفَ - қолдириб кетмоқ,
 ўзидан қолдирмоқ; III خَالَفَ -
 ихтилофда бўлмоқ, зид
 бўлмоқ; V تَخَلَّفَ - орқада
 қолмоқ; VIII اِخْتَلَفَ - турли хил
 бўлмоқ

– خَلَّافٌ - ихтилоф; ~ اَل - ...га
қарамай

– خَلِيفَةٌ кўп. خُلَفَاءُ - халифа

– مُخْتَلِفٌ - турли хил

I خَلَقَ (y) - яратмоқ

– خَلَقٌ - яратиш, пайдо қилиш;

халқ, одамлар

– خُلُقٌ кўп. أَخْلَاقٌ - хулқ

I خَلَا (y) - холи бўлмоқ,

бўшаб қолмоқ; II خَلَى - ташлаб

қўймоқ, ўз ҳолига ташлаб

қўймоқ

– خَالٌ - бўш, банд эмас

– خَلْوَةٌ - ёлғизлик; хилват

– خَلِيَةٌ кўп. خَلَائِيَا - хужайра;

асалари яшиги

I خَمَدٌ (y) - ўчмоқ, ёниб

тугамоқ

– خَامِدٌ - ўчган, ёниб тугаган

VIII اخْتَمَرَ - кўпмоқ, кўпчимок

– خَمْرٌ мз., мн. - шароб, вино

– خَمْرَةٌ - шароб

кўп. خَنْزِيرٌ - тўнғиз, чўчка

VIII اخْتَنَقَ - бўғилмоқ

خَوْخٌ - шафтоли

I خَافَ (a) - кўрқмоқ; V

تَخَوَّفَ - кўрқмоқ, хавфсирамоқ

– ~ اَمِنٌ ...: خَوْفٌ - ...дан кўркиб

– كُفِرَ مَخَافَةً кўп. مَخَافَةٌ - кўрқинч

خَالَ - тоға

– خَالَةٌ - хола

I خَانَ (y) خِيَانَةٌ - хиёнат

қилмоқ

– خَوَانٌ - хонтахта

خِيَّةُ الْأَمَلِ - кўнгил қолиш,

ихлоси қайтиш

VIII اخْتَارَ - танламоқ, танлаб

олмоқ

– اخْتِيَارٌ - танлов, танлаб олиш

– خِيَارٌ - бодринг

– كُفِرَ خَيْرٌ кўп. أَخْيَارٌ - яхшилиқ, яхши

II خَيْطٌ - тикмоқ

– خِيَاطٌ - тикувчи

V تَخَيَّلَ - ўйламоқ, гумон

қилмоқ, хаёлга келтирмоқ;

тасаввур қилмоқ

خَيْمَةٌ - чодир

- دَائِبٌ - жон-жахди билан
ишловчи
I دَبُّ (и) судралмоқ
- دَبَابَةٌ - танк
II دَبَّرَ - олдиндан тайёрламоқ;
V تَدَبَّرَ - ўйлаб кўрмоқ;
эҳтиёткорона иш тутмоқ
- دَبُورٌ *мн.* - ғарбдан эсадиган
шамол
دَبَّابِيسُ *кўп.* دَبُّوسٌ - илгак,
тўғноғич
دَبْلٌ *кўп.* دِبْلٌ - узук
VII اِنْدَثَرَ - йўқ бўлиб кетмоқ (*ер
юзидан*)
دُجَاجٌ - товуқ
I دُحِرَ - енгилмоқ
تَدَخَّرَجَ - ғилдирамоқ; думалаб
оқиб тушмоқ, оқмоқ
I دَخَلَ (у) кирмоқ; IV اَدْخَلَ -
киритмоқ, киргизмоқ; V تَدْخَلَ
- аралашмоқ; VI تَدَاخَلَ - бир-
бирига киришиб кетмоқ
- دَاخِلِيٌّ - ички
- دَخَلَ - алоқа; кирим
- دَخِيلَةٌ - ички қисм, ич
- مَدْخَلٌ - кириш жойи,
киравериш жойи
II دَخَنَ - чеқмоқ
- دُخَانٌ - тутун
V تَدَرَّبَ - машқ қилмоқ
X اسْتَدْرَجَ - жалб қилмоқ,
тортмоқ
- تَدْرِيْجِيٌّ - даражама-даража
амалга ошадиган; أ ~ -
даражама-даража
- دَرَاجَةٌ - велосипед; ~ بُخَارِيَّةٌ -
мотоцикль
- دُرُوجٌ *кўп.* دَرَجٌ - тортма,
ғаладон
- دَرَجَاتٌ *кўп.* دَرَجَةٌ - даража;
~ الدُّكْتُورَاهُ - докторлик
даражаси
أَدْرَدُ - тиши йўқ
II دَرَسَ - дарс бермоқ, ўқитмоқ
- دَرِاسَةٌ - ўрганиш; دَرِاسَاتٌ شَرْقِيَّةٌ -
шарқшунослик

- دَرَسٌ *кўп.* دُرُوسٌ - дарс
- مُدْرَسٌ - ўқитувчи
- مَدْرَسَةٌ *кўп.* مَدَارِسٌ - мактаб;
- ثَانَوِيَّةٌ ~ - ўрта мактаб
- دِرْعٌ - зирх
- IV اذْرَكَ - идрок этмоқ; VI تَدَارَكَ -
олдиндан тушуниб етмоқ;
- X اسْتَدْرَكَ - тўғриламоқ
- اذْرَاكَ - англаш
- دُرَيْهَمَةٌ - дирҳамнинг майда
чақаси
- I ذَرَى (и) - билмоқ
- دُسْتُوْرٌ *кўп.* دَسَاتِيْرٌ - конституция
- دَسَكْرَةٌ *кўп.* دَسَاكِرٌ - қишлоқ
- III دَاعَبَ - ҳазиллашмоқ,
ўйнашмоқ
- II دَعَمَ - қўлламоқ, қўллаб-
қувватламоқ
- دَعَامَةٌ *кўп.* دَعَانِمٌ - тиргак, таянч
- I دَعَا (у) даъват қилмоқ,
чорламоқ, таклиф қилмоқ;
- VIII ادْعَى - даъво қилмоқ
- دَاعٌ - сабаб
- مُدَّعَى - талаб қилинган нарса

- VII اِنْدَعَمَ - бирикиб кетмоқ,
бирлашиб кетмоқ
- دَافِيٌّ - илиқ
- دَفَاتِرٌ *кўп.* دَفْتَرٌ - дафтар
- I دَفَعَ (а) - тўламоқ; мажбур
қилмоқ; ~ الْحَسَابَ - ҳисоб-
китоб қилмоқ; III دَافَعٌ -
мудофаа қилмоқ (عَنْ); VI تَدَافَعٌ -
бир-бирини турткиламоқ,
итаришмоқ; VII اِنْدَفَعَ – таш-
ланмоқ, ўзини отмоқ; учиб
кетмоқ; бориб тушмоқ; ...га
шошилмоқ (فِي)
- دِفَاعٌ - мудофаа қилиш,
мудофаа
- دُفْعَةٌ - марта
- مَدْفَعٌ - замбарак, пушка
- مَدْفُوعَاتٌ - тўловлар
- V تَدَفَّقَ - олдинга интилмоқ
- مُتَدَفِّقٌ - оқиб турган
- دِفْلَى - толгул, олеандр
- I دَفِنَ (и) دَفْنٌ - дафн этмоқ
- دَفِيْنَةٌ *кўп.* دَفَانِنٌ - ҳазина
- مَدْفِنٌ *кўп.* مَدَافِنٌ - қабр

I دَقَّ (y) - тақиллатмоқ; بِالتَّيْلِفُونِ ~	II دَمَى - қонатмоқ; ~ الْقَلْبَ - қалбни жароҳатламоқ
- телефон қилмоқ	— دَامَ - қонли
— الْقَلْبَ دَقَّةً - юрак тепиши	— دَمَاءٌ كُنْ. دَمَّ - қон
— دَقَّةً - аниқлик; ب - аниқ, батафсил	— دَمَوِيٌّ - қонга тегишли, қонга алоқадор
— دَقِيقٌ - синчковлик билан бажарилган	— دُمِيَّةٌ - қўғирчоқ
— دَقَائِقُ كُنْ. دَقِيقَةٌ - минут	دِنَسٌ - ифлос, нопок
I ذَكَ (y) ذَكَ - вайрон қилмоқ	I ذَنَّى (y) яқинлашмоқ; II ذَنَّى - яқинлаштирмоқ, яқин келтирмоқ; IV أَذَنَّى - яқинлаштирмоқ
— ذَكَ - бузиш, синдириш	— أَذَنَّى - энг яқин
ذَكُورٌ - доктор	— دُنْيَا - дунё
ذُكَّانٌ كُنْ. ذُكَّانٌ - дўкон, ишхона	ذَهْرٌ - давр
I ذَلَّ (y) - йўл кўрсатмоқ, етакламоқ; далил бўлмоқ, далолат бермоқ	IV أَذْهَشَ - лол қолдирмоқ;
— ذَلِيلٌ كُنْ. أَذِلَّةٌ - гувоҳ, далил	VII أَذْهَشَ - таажжубланмоқ
VII اذْلَعَّ - ловулламоқ (аланга); сукулиб кирмоқ	مَذْهُوكٌ - эзилган, эзиб юмшатирилган; ~ بَطَّاطِسٌ - картошка бўтқаси
VII اذْلَقَ - тўкилмоқ, окмоқ	I ذَهَمَ (и) ذَهَمَ - қўққисдан келиб қолмоқ; III ذَاهَمَ - тўсатдан босиб келмоқ, ёпирилмоқ
ذَلْوٌ мз., мн. - пақир, челак	ذَهَالِيْزٌ كُنْ. ذَهَالِيْزٌ - коридор
مُذْمَجٌ - яхлит, ихчам	
II ذَمَّرَ - бузмоқ, вайрон қилмоқ	
ذِيَامِيْسُ كُنْ. ذِيَامِيْسٌ - подвал	
ذَمْعٌ كُنْ. ذَمُوْعٌ - кўз ёши	
ذِمَاغٌ كُنْ. أَذْمَغَةٌ - қалла, мия	

تَدَهْوَرٌ - бирдан сустрешмок,
инқирозга кетмок
تَدَهْوَرٌ - ёмонлашув
دُوْدٌ - курт; الْقَزُّ ~ - ипак курти
I دَارٌ (دور) (y) - айланмок;
бўлиб ўтмок (мас. *суҳбат*);
X اسْتَدَارَ - айланиб ўтмок
– دَارٌ *мн. кўп.* دُوْرٌ - ховли, катта
уй; ~ الأوبرا - опера театри
биноси; ~ الكُتُب - Қоҳирадаги
машҳур кутубхона; ~ الحِصَانَة -
ясли
– دَوْرٌ *кўп.* أدْوَارٌ - роль; навбат
– دَوْرَةٌ - курслар
مُدِيرٌ - мудир, бошлик

VI تَدَاوَلَ - ишлатмок, амалда
қўлламок
– دَوْلَةٌ - давлат
– دَوْلِيٌّ - халқаро
I دَوَامٌ (دوم) (y) - давом
этмок, чўзилмок
– دَائِمٌ - доимий
– دَوَامَةٌ - пилдирок, бизбизак
دَوَائِنٌ *кўп.* دَوَائِنٌ - девон
II دَوَى - жарангламок, янгра-
мок; III دَاوَى - даволамок,
тузатмок
– دَاءٌ - касаллик, иллат
– دَوَاءٌ - даво, шифо
دِينٌ *кўп.* أدْيَانٌ - дин

ذ

ذَاتَ يَوْمٍ - бир куни
ذِنَابٌ *кўп.* ذِنَابٌ - бўри
I ذَبَحَ (a) - сўймок
ذَبْدَبَةٌ - частота
I ذَبَلُ (y) ذُبُولٌ - сўлмок
ذَرَّةٌ - зарра

V تَذَرَعُ - баҳона қилмок
– ذِرَاعٌ - билак; فَتْحٌ ~ يَهُ كучок
очмок
– ذَرِيْعَةٌ *кўп.* ذَرَائِعُ - баҳона, сабаб
I ذَرَفَ (и) ذُرُوفٌ - окмок,
қуйилмок

IV أَذْرَى - титмоқ, титиб
ташламоқ
– ذُرِّيَّةٌ - зурриёт
I دُعِرَ - кўрқиб талвасага
тушмоқ
– دُعْرٌ - кўрқиш, даҳшат
ذَقْنٌ - ияк, жағ
I ذَكَرَ (y) ذِكْرَى - хотирламоқ,
эсламоқ; II ذَكَرَ - эсга солмоқ;
эслатмоқ; V تَذَكَّرَ - эсламоқ
– تَذَكَرَ - хотира
– تَذَكَّرَ كُنْ. تَذَاكِرٌ - чипта, патта;
الدَّفْعِ ~ - тўлов чеки
– ذِكْرٌ - хотира
– ذِكْرَى كُنْ. ذِكْرِيَّاتٌ - хотира
– مُذَكَّرٌ - музаккар
– مَذْكُورٌ - мазкур; ~ أَغْلَاهُ - юко-
рида зикр этилган
ذَكَاءٌ - хушёрлик
– أَذْكِيَاءُ كُنْ. ذِكْيٌ - хушёр
IV أَذَلَّ - хўрламоқ
– إِذْلَالٌ - хўрлаш, таҳқирлаш

V تَذَمَّرَ - афсус қилмоқ, афсус-
ланмоқ
ذَنْبٌ - гуноҳ
– ذَنْبٌ - дум
I ذَهَبَ (a) кетмоқ; II ذَهَبَ - тилла
суви юритмоқ
– ذَهَابٌ - кетиш
– ذَهَبٌ мз., мн: - олтин; ~ خَالِصٌ -
соф олтин; ~ مَشُوبٌ - соф
бўлмаган олтин
– مَذَاهِبٌ КҮН. مَذَاهِبٌ - мазҳаб
أَذْهَانَ كُنْ. ذَهْنٌ - зеҳн
I ذَوَّبَانٌ (y) ذَابَ (ذوب) - эримок,
суюқликка айланмоқ
I ذُبُوغٌ (и) ذَاعَ (ذيع) - таркалмоқ,
ёйилмоқ; IV أَذَاعَ - таркатмоқ
– إِذَاعَةٌ - радиоэшиттириш
V تَذَوَّقَ - завқланмоқ
ذَيْلٌ - дум
– مُذَيْلٌ - иловали

I رَأَسَ (а) бошқармоқ; II رَأَسَ -
 бошлиқ этиб тайинламоқ;
 V تَرَأَسَ - бошчилик қилмоқ
 - رؤس كۆپ. رؤس - бош; ~ السنة
 الجديدة - янги йил
 - رؤسًا - кўндалангига
 - رئاسة - раёсат
 - رؤساء كۆپ. رؤس - бошлиқ;
 президент
 - رئيسي - асосий, марказий
 رؤوف - раҳмдил
 I رأى (а) кўрмоқ; ~ أول نور -
 туғилмоқ; IV أرى - кўрсатмоқ;
 VI تراءى - кўриниб турмоқ
 - رأي كۆپ. آراء - фикр, муносабат
 - رؤيا - туш (уйқудаги); кўриш
 - رؤية - кўриниш
 - مرآة - кўзгу, ойна
 - مرئي - кўриниш
 رب - тангри, худо
 - رباني - илоҳий, раббоний

I ربح (а) риб - фойда қилмоқ,
 ютмоқ; II ربح - фойда келтир-
 моқ, даромад бермоқ
 - ربح كۆپ. أرباح - фойда, даромад
 IX ارتد - кулранг тусга кирмоқ
 I ربط (и) ربط - боғламоқ, тугмоқ;
 VIII ارتبط - боғлиқ бўлмоқ
 - روابط كۆپ. رابطة - алоқа,
 муносабат
 - ربط كۆپ. أربطة - тугун; ~ العنق
 - галстук
 II ربع - катакларга бўлиб
 чиқмоқ
 - ربع - баҳор
 - مربع - квадрат
 II ربى - тарбияламоқ, боқмоқ
 - تربوي - тарбиявий
 - رب كۆپ. ربوة - тепалик, адир
 - مربية - тарбиячи аёл
 II رَبَّ - йўлга қўймоқ, ишга
 туширмоқ
 - ربة - погон
 مرتع - кенглик, бепоёнлик

II رَثَلَ - оҳангга солиб ўқимок

أَرْجُوْحَةً - ҳайинчалак

I رَجَعَ (и) қайтмоқ; IV أَرْجَعُ - қайтармоқ, қайтариб олмоқ;

VI تَرَجَّعَ - қайтармоқ,

такрорламоқ; чекинмоқ,

орқага юрмоқ; X اسْتَرْجَعُ -

чиқариб олмоқ, тортиб олмоқ

- تَرْجِيْعٌ - қайтариш

- رَاجِعٌ - қайтувчи

- رَجْعٌ - қайтиш

- رَجْعِيٌّ - реакционер

- رُجُوْعٌ - қайтиш

- مُرَاجِعٌ - назоратчи

- مُرَاجَعَةٌ - консультация; ~ الدُّرُوسِ

- дарс тайёрлаш

- مُرَاجِعٌ кўп. - манба, маълумотнома; қўлланма

VI أَرْجَفَ - миш-миш тарқатмоқ;

VIII اَرْتَجَفَ - титрамоқ, қалти-
рамоқ

~ الدَّوْلَةِ - эркак киши; رَجُلٌ -

давлат арбоби; ~ عَمَلٍ - тад-
биркор

- أَرْجُلٌ кўп. - оёқ

- رُجُوْلِيَّةٌ - мардлик, йигитлик

رُجْمٌ кўп. - метеор

I رَجَا (y) - илтимос қилмоқ

تَرْحِيْبٌ - саломлашув

- رَحْبٌ - кенг, кенг кўламли

I رَحِلَ (a) رَحِيلٌ - жўнамоқ,

кетмоқ

- رَاحِلٌ - ўлган, дунёдан ўтган,
мархум

- رِحْلَةٌ - сафар, саёҳат

- مَرَاْحِلٌ кўп. - этап

رَحْمٌ - бачадон

رَخِيصٌ - арзон

VIII اَرْتَخَى - бўшашмоқ,
шалпаймоқ

I رَدَّ (y) رَدٌّ - қайтармоқ; II رَدَّدَ -

қайтармоқ; V تَرَدَّدَ - бориб

турмоқ, тез-тез бормоқ;

иккиланмоқ; X اسْتَرَدَّدَ - қайтиб

олмоқ, қайтариб олмоқ

- رَدُّ الْفِعْلِ - реакция

رَدِيءٌ - ёмон

رَذَاهَةٌ - зал, фойэ

أَرْدِيَّةٌ кўп. - кийим

~ بِلَخْمِ الْعُنَّانِ - гуруч; أَرزٌ - палов

VIII ارْتَرَقَ - ризкланмоқ, кун

кўрмоқ

رَزَانَةٌ - хотиржамлик

رَزِيَّةٌ кўп. رَزَايَا = مَأْسَاةٌ

رَوَاسِبُ - саркитлар

رَاسِخٌ - кучли, қаттик

IV أَرْسَلَ - юбормоқ, жўнатмоқ

– رَسَائِلُ кўп. رِسَالَةٌ - мактуб

– رُسُلٌ кўп. رَسُولٌ - элчи

– مُرَاسِلٌ - мухбир

– تَعَلَّمَ بِأَلٍ ~ مُرَاسَلَةٌ -

сиртдан ўқимоқ

VIII ارْتَسَمَ - пайдо бўлмоқ,

кўринмоқ; чизилмоқ

– رُسُومٌ кўп. رَسْمٌ - расм, тасвир;

бож, солиқ

– رَسْمِيٌّ - расмий

رَسُوٌّ - кемани қирғоққа боғлаш

– مُرَاسِيٌّ кўп. مَرَّاسٌ - кема тўхтайдиган жой

– رَسُوٌّ - кемани қирғоққа боғлаш

IV أَرْشَدَ - тўғри йўлга бош-

ламоқ, тўғри йўлга солмоқ

– إِرْشَادٌ - кўрсатма

– رُشْدٌ - етуклик, балоғат

I رَشَفَ (y) رَشْفٌ - қултумлаб

ичмоқ, оз-озлаб ичмоқ

– ارْتَشَافٌ - қултумлаб ичиш

رَشَاقَةٌ - мулойимлик; нозланиш

مَرَاصِدُ кўп. مَرَصِدٌ - расадхона

رَصِيفٌ - перрон, поезд ёки кема

келиб тўхтайдиган жой; плат-форма

– مَرْصُوفٌ - асфальтланган

IV أَرْضَعَ - кўкрак билан боқмоқ,

кўкрак тутмоқ

– رَضِيعٌ - эмизикли бола

I رَضِيَ (a) رِضَى - рози бўлмоқ;

IV أَرْضَى - рози қилмоқ, хурсанд

қилмоқ

– رِضًا - розилик

رُطْبٌ кўп. رَطِبٌ - ҳўл

IV أَرْعَبَ - кўрқитмоқ

– رُعْبٌ - кўрқинч

– مَرْعُوبٌ - кўрқувга тушган

VIII ارْتَعَشَ - титрамоқ, қалти-

рамоқ

VIII ارْتَعَى - ўтламоқ, ўтлаб

юрмоқ

– رُعَاةٌ кўп. رَاعٌ - чўпон, подачи

- *استوائِيَّة* ~ яйлов; *مَرَاغ* кўп. *مَرَعِي* -
 - тропик ўсимлик
 I *رَغَب* (a) *رَغْبَة* - хоҳламоқ
 - *رَغْبَة* - хоҳиш, истак
أرغفة кўп. *رَغِيف* - обинон
بال ~ *من* : *رَغَم* - ...га қарамасдан
رُفُوف кўп. *رَف* - токча, стеллаж
مَرَايِي кўп. *مَرَفَأ* - порт
رَفْرَف - ҳилпирамоқ, ҳилпил-
 ламоқ
 - *رَفْرَفَة* - ҳилпираш, силкиниш
 I *رَفَض* (y) *رَفَض* - рад қилмоқ, рад
 жавоб бермоқ
 I *رَفَع* (a) *رَفَع* - кўтармоқ, баланд
 қилмоқ;
 VIII *ارْتَفَع* - кўтарилмоқ
 - *ارْتِفَاع* - баландлик
 - *تَرَفَع* - гердайиш, кеккайиш
 - *رَفَع* - кўтариш; *الأثقال* ~ - оғир
 атлетика
 - *رَفِيع* - нозик, ингичка
 - *مُتَرَفَع* - гердайган, кибр;
 улуғвор
 - *مُرتَفَع* - баланд, юқори
 III *رَافِق* - ҳамроҳлик қилмоқ

- *رِفْق* - мулойимлик; назокат
 - *رَفِيقَة* - дугона, ҳамроҳ
 - *مُرافقة* - ҳамроҳ бўлиш,
 ҳамроҳлик
 - *مَرَفِق* кўп. *مَرَفِق* - қулайлик
تَرْفِيهِ المَعِيشَة - яшаш шароитла-
 рини яхшилаш
 - *تَرْفِيهِي* - кўнгилочар
رَفِيق - нозик, юпқа
 III *رَاقِب* - назорат қилмоқ,
 кузатмоқ;
 V *تَرْقَب* - пойламоқ, кутмоқ
 - *رَقَبَانِي* - бўйни йўгон
 - *رَقَبَة* - бўйин
 - *مُراقبة* - кузатиш, назорат
 қилиш
رَقْدَة - уйқу, мизғиш
تَرْفُوق - йилтираб кўринмоқ
 I *رَقَص* (y) *رَقَص* - рақс тушмоқ,
 ўйнамоқ
 - *رَقَص* - ўйин, рақс
رَقَم - рақам
 VIII *ارتقى* - кўтарилмоқ
رَكِيك - аянчли

I رَكِبَ (а) - ўтирмоқ, (мас. <i>автомобилга</i>);	узокда бўлмоқ; VIII ارْتَمَى - отилмоқ, ташланмоқ
II رَكِبَ - миндирмоқ	- مَرْمَى - дарвоза (<i>футболда</i>)
- رَكِيبٌ кўп. رُكَّابٌ - пассажир, йўловчи	رَيْةٌ - жаранг
- رُكْبَةٌ кўп. رُكْبٌ - тизза	V تَرَجَّحَ - оёқда зўрға турмоқ, гандиракламоқ
- مَرَكِبٌ кўп. مَرَاكِبٌ - нақлиёт;	رَهِيْبٌ - кўрқинчли, аянчли
- مَرَكِبَاتٌ عَامَّةٌ - жамоат транспорти	رَاهِنٌ - ҳозирги, ҳозирда мавжуд бўлган
II رَكَزَ - тўпламоқ, йиғмоқ;	i رُحْنَا (روح) رَاخَ (y) бошламоқ; رُحْنَا
V تَرَكَّزَ - тўпланмоқ	تَأْكُلُ - ея бошладик;
- مَرَاكِزٌ кўп. مَرَكِزٌ - марказ	II رَوَّحَ - тасалли бермоқ (مِنْ);
VI تَرَكَضَ - биргалашиб югуришмоқ, чопишмоқ	IV أَرَاخَ - дам бермоқ, роҳат бахш этмоқ; VI تَرَاوَحَ - ўзгариб турмоқ, чиқиб-тушиб турмоқ;
تَرَكَمٌ - тўпланиб қолган нарса	VIII ارْتَاخَ - дам олмоқ, ҳордиқ чиқармоқ;
تَرْمِيمٌ - ремонт	X اسْتَرَاخَ - дам олмоқ, ҳордиқ чиқармоқ
رَمَادٌ - кул	- ارْتِيَاخٌ - роҳат, ҳузур
- رَمَادِيٌّ - кулранг	- اسْتِرَاحَةٌ - истироҳат
رَمُوزٌ кўп. رَمُوزٌ - ишора, белги	رَاحَةٌ - роҳат, дам
I رَمَقَ (y) رَمَقَ - тикилиб қарамоқ	- رَاحِيَّةٌ - хид, бўй
أَرْمَلَةٌ - бева аёл	- رَوَائِحٌ - атир, духи
- رَمَلٌ кўп. رِمَالٌ - қум	- أَرْوَاحٌ кўп. رُوحٌ - руҳ, жон
رُمَانٌ - анор	
I رَمَى (и) отмоқ; VI تَرَامَى - ташланмоқ; бир-биридан	

– رِيح кўп. رِيَاخ - шамол
 – رِيحَان кўп. رِيَاحِيْن - райхон
 – مِرْوَحَة кўп. مَرَاوِحُ - елпиғич
 – مُرِيح - кулай, юмшок
 III رَاوَد - ўтиниб сўрамоқ;
 қамраб олмоқ, ўраб олмоқ;
 VIII ارْتَاد - зиёрат қилмоқ,
 бормоқ, бориб кўрмоқ
 – رُوَاد кўп. رُوَادَة - зиёратчи;
 رُوَادَة - қаҳвахона мижозлари
 – رُوَيْدَا - секин-аста, аста-секин
 رَوْض - боғ
 رَوْضَة кўп. رِيَاض - боғ; ~ الأَطْفَال -
 болалар боғчаси
 رِيَاضَة - спорт

زَنْبُق - симоб
 زَنْدَة - сариёғ
 زَبَان كۆپ. زَبَانِيْن - мижоз, клиент
 زُجَاجَة - шиша, шиша идиш
 تَرَحْلَق - муз сурмоқ, сирғалмоқ
 I زَحَم (a) زَحَمَة - сиқмоқ, эзмоқ,
 қисмоқ;

رِيَاضِي - спортга тегишли
 I رِيَع - даҳшатга тушмоқ; II رُوَع
 - кўрқитиб юбормоқ
 – رَانِع - ажойиб, зўр
 IV أَرَاق - оқизмоқ, тўкмоқ
 رَوْتَق - улуғворлик
 I رَوَى (и) رَوَايَة - ҳикоя қилмоқ,
 айтиб бермоқ
 – رَوَايَة - пьеса
 – رِي - суғориш
 رِيَة - шубҳа
 V تَرِيَش - бойимоқ
 – رِيْشَة - перо
 رِيْف كۆپ. أَرِيْف - қишлоқ

ز

VIII ازْدَحَم - тиқилинч бўлмоқ
 زُخْرَف كۆپ. زَخَارِف - безак
 زُر كۆپ. أَزْرَار - тугма
 مَزْرَاب كۆپ. مَزَارِيْب - тарнов
 زَرْد - совут
 I زَرَع (a) زَرَعَة - эзмоқ

– زَرَّاعٌ - фермер
 – زِرَاعَةٌ - қишлоқ хўжалиги
 – زِرَاعِيٌّ - қишлоқ хўжалигига
 оид
 – زَرْعٌ - экин, қишлоқ хўжалиги
 – مَزَارِعٌ - чоракор дехқон
 – مَزْرُوعَاتٌ - қишлоқ хўжалиги
 маҳсулотлари
 IX اِزْرَقٌ - кўкармоқ, кўк тус
 олмоқ
 – اُزْرَقٌ - кўк
 زَرْكَشٌ - зар қадамоқ
 VIII اِزْدَرِيٌّ - нафратланмоқ;
 масхараламоқ
 IV اُزْعَجٌ - безовта қилмоқ,
 ташвиш солмоқ
 – اِزْعَاجٌ - ташвиш
 – مُزْعِجٌ - таҳликали, кўрқинчли
 I زَعَقٌ (а) - хайқирмоқ
 I زَعَمٌ (у) - ўйламоқ, гумон
 қилмоқ
 زَعْرُودَةٌ кўп. - аёлларнинг
 ҳиссиётли қичқириви
 I زَفَّ (у) - келинни
 тушириб бормоқ (куёвникига)
 زَفْرَةٌ кўп. - хўрсиниш

زَفْرَقَةٌ - чуғурлаш, сайраш
 زُلَّالٌ - булоқ суви
 تَزَلُّزٌ - силкинмоқ, зилзила
 бўлмоқ
 VII اِنزَلِقٌ - сирпаниб чиқиб
 кетмоқ
 زَمِيْلٌ кўп. - касбдош
 زَمَانٌ - замон
 زَمْهَرِيْرٌ - қаттиқ совуқ
 زَنْبِقٌ кўп. - араб
 жасминининг ғунчаси
 زَنْجٌ кўп. - ҳабаш, зинжий,
 негр
 زَنْدٌ - биллак
 زَنْزَانَةٌ - зиндон
 V تَزَهَّدٌ - қаландар бўлиб
 яшамоқ, таркидунё қилмоқ
 VIII اِزْدَهْرٌ - гуллаб-яшнамоқ
 – زَهْرٌ - гул (умуман)
 – زُهْرٌ, اَزْهَارٌ кўп. - гул
 – زُهْرِيَّةٌ - гулдон, гул вазаси
 زَوْبَعٌ - газабланмоқ
 II زَوْجٌ - уйлатмоқ, турмушга
 узатмоқ; III زَاوَجٌ - кўшиб олиб

бормок; V تَزَوَّجَ - уйланмок,
турмушга чикмок
– زَوَّجَ - уйланиш, турмушга
чиқиш
– زَوْجٌ - эр; жуфт
– مُزْدَوِّجٌ - кўш, кўшалок
II زَوَّدَ - таъминламок
– مُزَوِّدٌ - таъминланган
I زَارَ (ي) (زور) бормок, зиёрат
қилмок;
II زَوَّرَ - қалбакилаштирмок
– زَوَّارٌ *кўп.* - зиёратчи
– زِيَارَةٌ - зиёрат, бориш, визит
I زَالَ (ا) (زول) тўхтамок, ўтиб
кетмок; مَا ~ - давом этмок;
IV أَزَالَ - даф қилмок, бадарға
қилмок, кеткизмок, йўқотмок

VII انزوى - яширинмок, беркин-
мок; узоқлашмок, ғойиб
бўлмок
– زَاوِيَةٌ - бурчак
زَيْتٌ - ёғ
زَيْتُونٌ - зайтун
IV أَزَّاحَ - олиб ташламок, суриб
қўймок
I زَادَ (ي) (زيد) زيادَةٌ - кўп бўлмок,
зиёда бўлмок; оширмок,
кўпайтирмок; V تَزَيَّدَ – кўпай-
мок, ошмок;
VIII اَزْدَادٌ - кўпаймок, ошмок
II زَيْنٌ - безамок, безатмок
– زِينَةٌ - зийнат

س

I سَأَلَ (ا) - сўрамок; V تَسَأَلَ -
тиланчилик қилмок;
IV تَسَاءَلَ - ўзидан-ўзи сўрамок
– سَأَلَ *кўп.* - савол
– مَسْئَلَةٌ - масала

I سَبَّ (ي) - сўкмок, таҳқир-
ламок;
II سَبَّبَ - сабабчи бўлмок
– سَبَّ - сўкиш
– سَبَّبَ *кўп.* - сабаб

I سَبَحَ (a) - шўнғимок, сузмок	– مُنْسَحَبٌ - чекинаётган
– تَسْبِيحٌ кўп. تَسَابِيحٌ - мактов, мадх	سَاحِرَةٌ - сеҳргар, соҳира
– سُبْحَانَ اللَّهِ - Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин!	– سَحْرٌ - саҳар
سُبُورَةٌ - доска	– سِحْرٌ - сеҳр
أَسْبُوعٌ кўп. أَسَابِيْعٌ - ҳафта	I سَخِرَ (a) سَخِرِيٌّ - масҳара қилмок
سَابِقٌ - собиқ; ~ ا - илгари	– سَخِرِيَّةٌ - масҳара қилиш
– فِي ~ ... - йўл; ... سَبِيلٌ кўп. سَبِيلٌ - йўл; ...ни деб, йўлида	سَاخَطٌ - кўнгли тўлмаган, хафа
I سَتَرَ (y) سِتْرٌ - беркитмок, яширмок, тўсмок	– سَخَطٌ - ғазаб
– سِتَارَةٌ - парда	II سَخَنَ - иситмок, илитмок
– سِتْرٌ - яшириш, беркитиш	– سَاخِنٌ - илиқ
– مُسْتَتِرٌ - яширинган, беркинган	I سَدَّ (y) سَدٌّ - тўсмок
سَجَادَةٌ кўп. سَجَادِيْدٌ жойнамоз	سَدٌّ - қондириш (эҳтиёжни)
– مَسْجِدٌ кўп. مَسَاجِدٌ - масжид	سُدْمٌ кўп. سُدَيْمٌ - туман
II سَجَّلَ - ёзиб олмок, рўйхат қилмок	سُدَى - бекор, жавобсиз, бежавоб
VII اَنْسَجَمَ - уйғунлашмок	I سَرَّ (y) хурсанд қилмок; I سُرٌّ - хурсанд бўлмок
I سَجَنَ (y) سَجْنٌ - камокқа олмок	– سَارٌّ - хурсанд қилувчи
– سَجْنٌ кўп. سَجُونٌ - камокҳона	– سِرٌّ кўп. أَسْرَارٌ - сир, яширин наrsa
I سَحَبَ (a) سَحَبٌ - тортмок, тортиб чиқармок;	– سُرُوْرٌ - хурсандлик
VII اَنْسَحَبَ - чекинмок	– سَرِيْرٌ - каравот
	– مَسْرُوْرَةٌ - хурсандлик

تَسْرِبَل - кийинмок, ўранмок
 سِرَاج - чирок
 مَسْرَحٌ кўп. مَسْرَحٌ - театр
 - مَسْرَحِيَّةٌ - спектакль, пьеса
 III سَارَعٌ - шошилмок,
 шошилишмок;
 IV أَسْرَعٌ - шошилмок, шошилиб
 яқинлашмок;
 VI تَسَارَعٌ - тезлашмок
 - مَا سُرْعَانٌ - тезда, тезлик
 билан
 - سُرْعَةٌ - тезлик; ب - тезда,
 зудлик билан
 - سَرِيعٌ - тез, тезкор; أ - тезда,
 зудлик билан
 - مُسْرِعًا - шошилиб, шошилган
 ҳолда
 I سَرَقٌ (и) سِرْقَةٌ - ўғирламок
 سَرَوٌ - сарв
 سِرْوَالٌ мз., мн. кўп. - шал-
 вор
 سَطْحِيٌّ - юзаки
 سَاطِرٌ кўп. سَوَاطِرٌ - катта пичоқ
 - سَطْرٌ кўп. سَطُورٌ - сатр
 - مَسَاطِرٌ кўп. مَسْطَرَةٌ - чизғич

سَاطِعٌ - чарақлаган, порлаб
 турган
 أَسْطُوَانَةٌ - пластинка
 III سَاعَدٌ - ёрдам бермок; IV أَسْعَدٌ
 - бахтли қилмок
 - سَعَادَةٌ - бахт
 - سَعْدَاءٌ кўп. سَعِيدٌ - бахтли
 - مُسَاعِدٌ - ёрдамчи
 - مُسَاعِدَةٌ - ёрдам бериш
 VIII اسْتَعْرٌ - қизимок, жазирама
 бўлмок
 - سَعْرٌ - нарх, баҳо
 IV أَسْعَفٌ - ёрдам бермок, ёрдам
 кўрсатмок
 - إِسْعَافٌ - тез ёрдам
 I سَعَى (а) سَعِيٌّ - интилмок, ҳара-
 кат қилмок
 I سَفَرٌ (и) - юзни очмок; III سَافِرٌ -
 сафар қилмок, сафарга
 жўнамок
 - سَافِرٌ - юзи очик, очик, ниқоб-
 ланмаган
 - سَفْرَجِيٌّ - официант
 - سَفْرَةٌ - дастурхон
 - سَفِيرٌ - элчи
 سَفْرَجَلٌ - беҳи

أَسْفَلُ - энг паст, энг тубан
 كُنْ. سَفِينَةٌ - кема
 سَفَاهَةٌ - акли заифлик
 كُنْ. سَقُوبٌ، سُقْبَانٌ - бўталок
 سَقْرٌ *мн.* - дўзах
 I سَقَطَ (y) سُقُوطٌ - тушмоқ, ёғмоқ;
 VI تَسَاقَطٌ - ёғмоқ, тўкилмоқ
 - كُنْ. مَسَاقِطٌ - тушадиган
 жой; مَائِيٌّ ~ - шовва
 سَقْفٌ - шифт
 كُنْ. سَقَائِلٌ - ҳавоза
 I سَقَى (и) سُقِيٌّ - сув бермоқ,
 суғормоқ
 - كُنْ. سَوَاقٍ - арик
 سَكَ - зарб қилиш (*тангани*)
 - كُنْ. سِكَكٌ - йўл
 I سَكَتَ (y) жим турмоқ, гапир-
 май турмоқ
 سَكْرٌ - канд
 - كُنْ. سَكَارَى - маст, кайфи
 тарақ
 - سَكْرِيَّةٌ - канддон
 I سَكَنَ (y) سَكُونٌ - тинчланмоқ;
 яшамоқ, истиқомат қилмоқ;

III سَاكَنَ - бирга яшамоқ
 - كُنْ. سَكَانٌ - яшовчи
 - سَكَنٌ - турар жой
 - سَكُونٌ - сукунат, жимлик;
 - مِز., *мн.*, كُنْ. سَكَاكِينٌ -
 пичоқ
 - سَكِينَةٌ - жимлик; ب - ب -
 секингина;
 ~ الليل - тун сокинлиги
 - مَسْكَنٌ - турар жой
 V تَسَلَّلَ - секингина кирмоқ
 كُنْ. أَسْلَحَةٌ - қурол
 كُنْ. سَلْسِلَةٌ - занжир; тоғ
 тизмаси
 سَلَاطَةٌ - салат
 - سُلْطَةٌ - ҳокимият
 - كُنْ. سُلْطَانٌ - подшоҳ
 - سُلْطَنَةٌ - салтанат
 سَالَفٌ - ўтган, ўтиб кетган
 مَسْلُوقٌ - сувда қайнатилган
 كُنْ. سُلُوكٌ، أَسْلَاكٌ - ип
 - سُلُوكِيٌّ - симли; لَا ~ - симсиз
 - سُلُوكٌ - хулқ, одоб
 I سَلِمَ (a) سَلَامَةٌ - соғ-омон қолмоқ;

II سَلَّمَ - топширмак; салом бермок;

IV أَسْلَمَ - таслим қилмок; топширмак;

VIII اسْتَلَمَ - олмок, қабул қилиб олмок;

X اسْتَسَلَّمَ - таслим бўлмок

— اسْتَلَامَ - олиш, қабул қилиш

— إِسْلَامَ - ислом, ислом дини

— إِسْلَامِيَّ - исломий, исломга тегишли

— يَا ~ سَلَامَ - қандай ажойиб!

— سَلَامَةَ - хотиржамлик; саломатлик;

مَعَ ال - хайр, кўришгунча

— كَهْرِبَائِيَّ سَلَّامَ - зина; эскалатор

— سَلْمَ - тинчлик

— سَلْمِيَّ - тинчликка оид

— سَلِيمَ - тўғри, бехато; соғ

— مُسَلِّمَ - мусулмон

— مُسَلِّمَةً - шарт, замин

II سَلَّى - тасалли бермок

I سَمَحَ (а) рухсат бермок, имкон бермок;

III سَامَحَ - кечирмок, маъзур тутмок

أَسْمَرُ - буғдойранг

— مَسَامِيرُ كُؤن. مَسَامِرٌ - мих

أَسْمَطَةٌ كُؤن. سِمَاطٌ - дастурхон

I سَمِعَ (а) эшитмок, кулок солмок;

VIII اسْتَمَعَ - эшитмок, кулок солмок

— سَمْعَةً - обрў, эътибор

— مَسَامِعُ كُؤن. مَسْمَعٌ - кулок

سَمَكَةٌ - бир дона балик

— سَمِيكٌ - йўғон

سَمَانٌ كُؤن. سَمِينٌ - ёғли

II سَمَى - атамок

— سَمَاءٌ م.з., мн. - осмон

سِنٌ - ёш (умр); тиш

— مُسِنٌ - ёши ўтган

سُنْبَلَةٌ - бошок

مَسْنَدٌ - ўриндик, кресло

سَنَوَاتٌ عَجَافٌ كُؤн. سَنَوَاتٌ - йил; очлик йиллари

— очлик йиллари

I سَهَرَ (а) бедор бўлмок

— سَهْرٌ - бедорлик

I سَهْلَ (y) سُهُولَةٌ - енгил бұлмоқ;
 II سَهَّلَ - осон қилмоқ, енгил-латмоқ
 – تَسَاهَلٌ - илтифот, мурувват
 – سَهْلٌ كُنْ. سُهُولٌ - чўл; осон
 III سَاهَمَ - иштирок этмоқ
 – سَهْمٌ - камоннинг ўки
 – مُسَاهِمَةٌ - хисса
 I سَاءَ (y) سَاءَ (سوء) - ёмон бұлмоқ
 – سُوءٌ - ёмонлик
 – سَيِّئٌ - ёмон
 VII اسَابَ - оқмоқ
 سَاحَةٌ - майдон
 – سَاحٌ كُنْ. سَيَّاحٌ - сайёҳ, турист
 I سَادَ (y) سَادَ (سود) - ҳукм сурмоқ, ҳукмронлик қилмоқ;
 IX اسودَّ - қораймоқ
 – اسودُّ - қора
 – اسودادٌ - қоралик
 – سوادٌ - қоралик, қора ранг
 سورٌ كُنْ. اسوارٌ - девор
 سَاعَةٌ - соат
 سائقٌ - ҳайдовчи, шофёр
 – سوقٌ - бозор

I سَوِيَ (a) - тенглашмоқ; III ساوى
 – тенг бұлмоқ, тенглашмоқ;
 VI تَسَاوى - тенг бұлмоқ, тенглашмоқ;
 VIII استوى - тенг бұлмоқ, тенглашмоқ
 – استوائِيٌّ - тропик
 – اسوياءٌ كُنْ. سويٌ - тўғри, одатдаги
 – سويٌ - ...дан бошқа
 – مُساواةٌ - тенглик, баробарлик
 – مُستوىٌ - даража
 سيدةٌ كُنْ. سادةٌ - жаноб
 – سيدةٌ - хоним
 I سارَ (ي) سارَ (سِر) - бормоқ, кезмоқ;
 II سَيرَ - ҳаракатга келтирмоқ
 – سائرٌ - бошқа
 – سيارَةٌ - автомобиль; الرُّكَّابِ - енгил автомобиль;
 – سَاجِرَةٌ - такси
 – سيرةٌ - ҳаёт йўли, биография; юриш, бориш
 – مَسِيرٌ - юриш
 سياسيٌ - сиёсий

سَيِّطَرَ - эгалламоқ, ҳукмронлик
қилмоқ
- سَيِّطْرَةٌ - ҳукмронлик, ҳокимият
سَيْفٌ кўп. سِوْفٌ - қилич
I سَال (и) سَال (سيل) - оқмоқ
- سَائِلٌ кўп. سَوَائِلٌ - суюқ

- سَيُولٌ кўп. سَيْلٌ - сел, сув оқими
- مَسِيْلٌ - оқим
سِيْمَةٌ - белги
سِيْنَمَا - кинотеатр
سِيَّةٌ кўп. سِيَّاتٌ - камон (қурол)

ش

شَايٌ - чой
VI تَشَاءَمٌ - тушкунликка тушмоқ
شَانٌ кўп. شُؤْنٌ - алоқа; иш
I شَبَّ (и) - ёнмоқ, ёниб кетмоқ;
V تَشَبَّبَ - ёшармоқ
- شَابٌ - йигит
- شَابَةٌ - ёш қиз
V تَشَبَّثَ - ёпишиб олмоқ, маҳкам осилиб олмоқ
شَحْحٌ кўп. أَشْبَاحٌ - хаёлий шарпа, кўланка
شَبَّاطٌ - февраль
I شِعَ (а) - тўймоқ, қорни тўймоқ
- شَبْعَانٌ - қорни тўқ
شَبَاكٌ кўп. شَبَابِيكٌ - дераза
- شَبْكَةُ الرَّيِّ - суғориш тармоғи

III شَابَهَ - ўхшамоқ; IV أَشْبَهَ - ўхшамоқ; VI تَشَابَهَ - бир-бирига ўхшаш бўлмоқ
- أَشْبَهَ - ўхшаш
- أَشْبَاهٌ кўп. أَشْبَاهٌ - ярим, ўхшаш;
- أَشْبَاهُ جُزُرٍ кўп. جَزِيرَةٌ - ярим-орол
- شِيَّةٌ - ўхшаш
I شَتَمَ (и) شَتَمَ - сўкмоқ
- شَتَمَ - сўкиш, сўкиниш
- شَتَائِمٌ кўп. شَتَائِمٌ - сўкиш, сўкиниш
شَتَاءٌ - қиш
- شَتَّى - барча; ҳар хил турли хил
VI تَشَاجَرٌ - жиқиллашмоқ, айтишиб қолмоқ

– أَشْجَارٌ kўn. شَجَرٌ - дарахт	– شَرَابٌ - ичимлик
– شَجْرَةٌ - дарахт	– شَرِبٌ - ичиш
II شَجَعٌ - рағбатлантирмоқ	– شَرْبَةٌ - шарбат
– تَشْجِيعٌ - рухни кўтариш, далда бериш	– شَرْبَةٌ - шўрва; الدَّجَاجُ ~ - товук шўрва;
I شَحٌّ (y) شَحٌّ - озаймоқ	– شَرْبَةٌ - шўрва; ~ الأَخْضَارِ - сабзавотли шўрва;
شُحُوبٌ - бўзрайиш, беҳоллик	– شَرْبَةٌ - ўзбекча шўрва
شُحْرُورٌ kўn. شَحَارِيرٌ - қорашақшак	– شَرِيبٌ - ичишга яроқли
I شُخْصٌ (a) شُخْصٌ - тикилиб	– شَرِيبٌ - кўп ичувчи
карамоқ (إلى)	– مَشْرَبٌ - ичиш жойи
– أَشْخَاصٌ kўn. شَخْصٌ - шахс, киши	– مَشْرَبَةٌ - сув ичиладиган фонтанча
– شَخِصِيَّةٌ - ўзига хослик, индивидуаллик	– مَشْرَبَةٌ - пиёла
I شَدٌّ (y) - кучли бўлмоқ, қаттиқ бўлмоқ;	– مَشْرُوبٌ - ичимлик, ичиладиган нарсa
VIII اشْتَدَّ - кучаймоқ, зўраймоқ	I شَرَحٌ (a) شَرَحٌ - изоҳламоқ, шарҳламоқ
– شِدَّةٌ - кучлилиқ, шиддат	شُرُودٌ - фикри тарқоқлик
– مَشْدُودٌ - тортилган, чўзилган	شُرْطٌ - шарт; ... ~ - ...шарти билан
شَاذٌ - ғайритабиий, одатдан ташқари	– شُرْطَةٌ - полиция; عَسْكَرِيَّةٌ ~ - ҳарбий полиция;
– شُدُودٌ - фавқулоддалик	– مَدَنِيَّةٌ ~ - граждан (ноҳарбий) полиция
شُرٌّ - ёмонлик, ёвузлик	– شُرْطِيٌّ - миршаб, полиция;
I شَرِبٌ (a) - ичмоқ; II شَرَّبٌ - ичирмоқ;	
V تَشْرَبٌ - тўйинмоқ	

~ المُرور - йўл ҳаракати
 полицияси
 I شرع (а) - бошламок
 - شوارع كۆپ. - кўча
 - مشروع - лойиҳа
 IV اشرف - яқинлашмоқ, яқин
 келмоқ
 - اشراف - назорат
 - شرف - шараф
 - شرفة - балкон
 IV اشرق - тонг отмоқ
 - استشرق - шарқшунослик
 - شرق - шарқ
 - مستشرق - шарқшунос
 III شارك - иштирок этмоқ, қат-
 нашмоқ;
 VIII اشترك - қатнашмоқ, ишти-
 рок этмоқ
 - اشراك - иштирок
 - شركاء كۆپ. - шерик
 - مشترك - иштирокчи
 VIII اشترى - сотиб олмоқ, харид
 килмоқ
 - شراء - сотиб олиш
 شاسع - бепоён

شواطى كۆپ. - кирғок, соҳил
 شطرنج - шахмат
 شظايا كۆپ. - осколка
 I شع (а) - таралмоқ, тарқал-
 моқ
 - اشعة كۆپ. - нур
 شعوب كۆپ. - халқ
 - شعبيّة - халқчиллик
 I شعور (y) - сезмоқ, ҳис
 қилмоқ;
 X استشعر - сезмоқ, сезиб олмоқ
 - شعراء كۆپ. - шоир
 - شعر، شعور - жун, юнг, соч
 - اشعار كۆپ. - шеър
 - شعرائي - серсоч
 - شعور - шуур
 - شعر - арпа
 - مشاعر كۆپ. - ҳиссиёт
 شعاع - ярақламоқ, порламоқ
 IV اشعل - ёндирмоқ, ёкмоқ
 شغف - эҳтирос
 VII اشغل - (нима биландир) овора
 бўлмоқ, банд бўлмоқ (ب);

VIII اشْتَعَلَ - шуғулланмоқ,
ишламоқ
– مَشْغُولٌ - банд
شَفِيعٌ - хомий, тарафдор
IV أَشْفَقَ - шафқат қилмоқ, раҳм
қилмоқ
– شَفَقٌ - шафақ
شَفَاءٌ кўп. شِفَاءٌ - лаб
– شِفَاءٌ - шифо
– مُسْتَشْفَى - шифохона
I شَقَّ (y) شَقٌّ - ёрмоқ; الشَّرِيقُ ~ йўл
очмоқ
– اشْتِاقٌ - бўлиниш
– شَاقٌ - машаққатли
– شَقُّ الْمَجَارِي - арик (канал)
қазиш
– شِقَّةٌ - ёруқ, тешик, тирқиш;
квартира, хонадон
– شَقِيقٌ - туғишган ини
أَشْقَرٌ - малла
شَقَاءٌ - қийноқ, азоб
I شَكَ (y) شَكٌّ - шубҳаланмоқ
– شَكٌّ - шак, шубҳа; ~ بَلَاءٌ – шуб-
ҳасиз

I شَكَرَ (y) شُكْرٌ - шукр қилмоқ,
миннатдор бўлмоқ
– شُكْرٌ - шукр, ~ - раҳмат;
~ أَلْفٌ - минг раҳмат, катта
раҳмат
II شَكَّلَ - ташкил этмоқ –
– شَوَاكِلٌ кўп. شَاكِلَةٌ - томон
– شَكَلٌ кўп. أَشْكَالٌ - шакл; ~
عَادِلٌ одилона
– مُشَاكِلَةٌ кўп. مَشَاكِلٌ – муаммо;
мушкуллик
I شَكَأَ (y) - шикоят қилмоқ.
شَلَالَةٌ - шаршара
– شَلَلٌ - шол, паралич
شِلْوٌ кўп. أَشْلَاءٌ - парча-бурда
бўлган тана аъзоси (қисми)
اشْمَازٌ - нафратланмоқ, жиркан-
моқ
مُتَشَامِخٌ - баланд, осмонўпар
شِمَارٌ - шимнинг подтяжкаси
شَمْسٌ кўп. شَمُوسٌ - қуёш
– مُشَمِسٌ - кунгай, қуёшга
қараган
أَشْمَطٌ - соч-соқоли оқ
شَمْعٌ кўп. شَمُوعٌ - шам

I شَمَل (а) - камраб олмоқ;
 VIII اشتمَل - ўз ичига олмоқ
 I شَن (y) - олиб бормоқ,
 бажармоқ;
 ~ الحَرْب - уруш қилмоқ
 شَنِى - нафратланарли
 شَب كۈن. أَشْتَاب - мўйлов
 شَنْطَة كۈن. شَنْط - сумка, халта
 شَنِع - хунук
 شَنْقَة كۈن. مَشَانِق - дор
 I شَهْد (а) - (ниманингдир)
 гувоҳи бўлмоқ,
 III شَاهِد - томоша қилмоқ;
 V تَشَهُد - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - иборасини
 талаффуз қилмоқ;
 X اسْتَشْهَد - шаҳид бўлмоқ
 - شَهَادَة - шаҳодатнома, хужжат;
 ~ السَّائِقِينَ - ҳайдовчи гувоҳ-
 номаси
 - مُشَاهَدَة - кўриш, томоша
 қилиш
 I شَهْر (а) - машҳур қилмоқ;
 II شَهْر - қораламоқ (ب);
 VIII اشْتَهَرَ - машҳур бўлмоқ
 - أَشْهَر - энг машҳур

- شَهْر كۈن. أَشْهَر، شَهْوَر - ой (кален-
 дарь)
 - شَهْرِيَّة - ойлик, мояна
 شَاهِق - баланд
 أَشْهَل - кўк кўз
 شَهْوَة كۈن. شَهَوَات - нафс, кучли
 хоҳиш
 - شَهِي - ширин, мазали,
 иштаҳани кўзгайдиган
 - شَهِيَّة - иштаҳа
 - مُشَهَّيَات - иштаҳа очувчи
 зираворлар, салатлар
 IV أَشَار - ишора қилмоқ; X اسْتَشَار
 - маслаҳат сўрамоқ
 - إِشَارَة - ишора
 - مُسْتَشَار - маслаҳатчи
 شَاشَة - экран
 شَوَاط كۈن. أَشْوَاط - тайм (футболда)
 VIII اشْتاق - соғинмоқ
 - شَوْق - соғинч, интиқлик
 - مُشْتاق - муштоқ
 شَوَكَة - вилка, санчқи; тикан
 I شَوَى (и) - қовурмоқ; V تَشَوَى -
 куймоқ, ёнмоқ
 I شَاء (а) - (شيء) - хоҳламоқ;
 مَا ~ الله! - қандай ажойиб!

– أَشْيَاءُ кўп. нарса
 – شَيْخُ кўп. кекса
 – شَيْخُوخَةٌ - кексалик
 II شِيدٌ - қурмоқ, бино қилмоқ

شَيْطَانٌ кўп. шайтон
 I شُوعٌ (и) شَاعٌ (шиғ) таркалиб
 кетмоқ
 شِيكٌ - чек

ص

صَالَةٌ - зал
 V تَصَّبَ - оқмоқ, оқиб тушмоқ
 VII انْصَبَ - тўкилмоқ, ёғилмоқ
 II صَبَحَ - صَبَّاحُ الْخَيْرِ иборасини
 демоқ; IV اصْبَحَ - бўлмоқ
 – صَبَّاحٌ - тонг; الْخَيْرِ ~ хайрли
 тонг! (*эрталабги салом*);
 التَّوْرُ ~ - нурли тонг (*эрталаб-
 ги саломнинг жавоби*);
 الوردُ ~ - Сизга атиргулдек тонг
 тилайман! (*эрталабги салом
 турларидан бири*)
 – مَصْبَاحٌ кўп. - лампа;
 المصابيحُ المُرورُ - светофор
 VIII اصْطَبَرَ - сабр қилмоқ,
 чидамоқ
 اصْبَغَ кўп. - бармоқ
 صَبَغٌ - бўёк
 – صِبْغَةٌ кўп. - бўёк, краска
 صَابُونَ - совун

صَبِيٌّ - бола
 – صَبِيَّةٌ кўп. - қиз бола
 II صَحَّحَ - тўғриламоқ (хатони)
 – صِحَّةٌ - саломатлик, соғлик
 – اصْحَاءُ кўп. - тўғри; соғ
 – مَصْحَةٌ - санаторий
 III صَاحَبَ - ҳамроҳлик қилмоқ,
 олиб юрмоқ; VIII اصْطَحَبَ -
 ўзига ҳамроҳ қилмоқ
 – اصْحَابٌ кўп. - соҳиб, эга,
 хўжайин
 صَحْرَاءٌ - сахро
 صُحْفِيٌّ - журналист
 – صُحُفٌ кўп. - газета
 صُحُونٌ кўп. - тарелка,
 идиш-товоқ
 I صَحَا (y) صَحَوٌ - ўзига келмоқ,
 хушёр тортмоқ
 صُخْرَةٌ кўп. - харсанг тош

– صَخْرِيّ тошдан иборат, тошлок	– صَرِيح - очик-ойдин, ошкора
صَدَّ - тўсиш, беркитиш	I صَرَخَ (y) - қичкирмак, бақирмак
صَدًّا занг	– صَارُوخَ кўп. صَوَارِيخُ - ракета
III صَادَرَ - мусодара қилмак	– صَرَخَ - бақирмак, дод-вой
– صَدَّرَ кўп. صُدُّورٌ - бошланиш; юрак, кўкрак	صِرَاعٌ - кураш
– صَدْرَانِيّ - кўкраги катта, катта кўкракли	– مَصْرَعٌ кўп. مَصَارِعُ - ҳалокат
– مَصَادِرُ кўп. مَصَادِرُ - манба; مَصَادِرُ الْأَعْلَامِ - оммавий ахборот воситалари	V تَصَرَّفَ - (ниманидир) ишга солмак (ب); VII انصَرَفَ – жўна- мак, кетмак
III صَادَفَ - дуч келмак, рўпара келмак	– تَصَرَّفَ - тасарруф
– صُدْفَةٌ - тасодиф	– صَرَّافٌ - кассир
I صَدَقَ (y) - рост гапирмак;	– ...дан ...بِ ~ النَّظَرِ عَنْ...: صَرَفٌ - ташқари
II صَدَّقَ - ишонмак; V تَصَدَّقَ - садақа қилмак	– صَرَفٌ - тоза, соф; أ ~ - соф ҳолда
– صَدَاقَةٌ - дўстлик	صَارِمٌ - ўткир (мас. пичоқ)
– صَدَقٌ - тўғрилик, самимийлик	صَعَبٌ кўп. صِعَابٌ - кийин
– أَصْدَقَاءُ кўп. صَدِيقٌ - дўст, ўртоқ	– صُعُوبَةٌ - кийинлик, вазминлик
صَدَى кўп. أَصْدَاءٌ - акс садо	I صَعِدَ (a) - кўтарилмак;
III صَارَحَ - очик-ойдин гаплашмак	VI تَصَاعَدَ - кўтарилмак, кўплашиб кўтарилишмак
– صُرُوخٌ кўп. صُرُوخٌ - катта уй, қаср	– صَاعَدٌ - кўтарилувчи: مِنَ الْآنَ فَ~ أ - ҳозирдан бошлаб

– صَعِيدٌ مِصْرٌ - Мисрнинг жанубий қисми	I صَفَقَ (и) - қарсиллатиб ёпмоқ
– مَصَاعِدٌ. كُنْ. مِصْعَدٌ - лифт	VIII اصْطَفَى - танламоқ, сараламоқ
– صَاعِقَةٌ. كُنْ. صَوَاعِقُ - чақмоқ	– صَافٍ - беғубор
أَصْعَلُ - калласи кичик	– صَفَاءٌ - тиниқлик, беғуборлик
I صَغْرٌ (y) - кичик бўлмоқ	– أَصْفِيَاءُ. كُنْ. صَفِيٌّ - самимий дўст
صَغِيرٌ. كُنْ. صِغَارٌ - кичик	– مِصْفَاةٌ. كُنْ. مِصَافٌ - фильтр
IV أَصْفَى - қулоқ солмоқ	II صَفَقَ - қарсак чалмоқ
II صَفَفَ - текисламоқ, силлиқламоқ; VIII اصْطَفَى - сафланмоқ	I صَقَلَ (y) - пишитмоқ
– صَفٌّ. كُنْ. صُفُوفٌ - курс, саф	– صُقْلٌ - биқин, ён
III صَافِحَ - қўл бериб сўрашишмоқ; VI تَصَافَحَ - қўл қисишиб сўрашишмоқ	I صَكَ (y) - такиллатмоқ
– صَفْحَةٌ - саҳифа	صَلْبٌ - қаттиқ
II صَفْرٌ - хуштак чалмоқ; IX اصْفَرَّ - саргаймоқ	I صَلَحَ (y) - ярамоқ; II صَلَحَ - тузатмоқ, таъмирламоқ;
– أَصْفَرٌ - сарик	IV أَصْلَحَ - тузатмоқ
– صَفَارَةٌ - хуштак	– صَالِحٌ - фойда; ... بِ - ...нинг фойдасига; яроқли, ярайдиган
– صَفْرٌ - ноль	– مَصْلِحَةٌ. كُنْ. مِصَالِحٌ - манфаат
– صَفِيرٌ - хуштак	أَصْلَعٌ - тепакал
صَقْصَقٌ - мажнунтол	II صَلَّى - салавот айтмоқ; ~ اللهُ
I صَفَعٌ (a) - тарсаки солмоқ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - у зотга Оллоҳнинг салавати ва саломи бўлсин! (пайгамбаримизнинг исмларига қўшиб айтиладиган ибора)

– صَلَوَاتٌ кўп. صَلَوَاتٌ - намоз

– مُصَلًّى - жойнамоз

II صَمَمَ (ўз фикрида) қаттиқ турмоқ

– أَصَمُّ - кар, қулоғи кар

– صَمِيمٌ - ўзак; مِنَ الْقَلْبِ ~ - чин юракдан

صَامَتْ - жим турувчи

– صَمْتٌ - сукунат, жимжитлик

صَمَغٌ - клей

صَنَابِرٌ кўп. صَنَابِرٌ - қаттиқ совук

صَنَادِيقٌ кўп. صَنَادِيقٌ - кути, коробка

I صَنَعَ (а) صَنَعَ, صَنَعٌ - (ниманидир)

ясамоқ, яратмоқ, ҳосил қилмоқ; VIII اصْطَنَعَ - ўзини ниманидир қилаётган этиб кўрсатмоқ; ~ الصَّفِيرُ - қушга ўхшатиб ҳуштак чалмоқ

– صِنَاعَةٌ - саноат

– صِنَاعِيٌّ - сунъий

– صِنْعَانِيٌّ - Сана шаҳри кишиси

– صِنْعَةٌ - иш, ҳунар

– مُصَنِّعٌ - сунъий ҳосил қилинган

– مُصَنِّعٌ кўп. مُصَنِّعٌ - завод

II صَنَّفَ - навларга ажратмоқ;

даражаларга бўлмоқ

– أَصْنَافٌ кўп. أَصْنَافٌ - тур, хил, шакл

صَهٌ - жим бўл!

I صَهْرٌ (а) صَهْرٌ эритмоқ

– مُصَاهَرَةٌ - қуда-андачилик, қуда бўлиш

II صَوَّبَ - йўналтирмоқ,

ташламоқ (кўзни, назарни);

IV أَصَابَ - шикаст етказмоқ

~ الْعَرَبِ صَوْتٌ кўп. أَصْوَاتٌ - овоз, «Араблар овози» (Қоҳира радиоси каналларидан бири)

II صَوَّرَ - тасвирламоқ; V تَصَوَّرَ - тасаввур қилмоқ

– تَصَوِيرٌ - суратга олиш; тасвир

– صَوْرَةٌ кўп. صَوْرَةٌ - расм, сурат

– مُصَوِّرٌ - рассом

– مُصَوِّغَاتٌ - қимматбаҳо буюмлар

– تَصَوُّفٌ - тасаввуф

– تَصَوُّفٌ - тасаввуф

– أَصْوَافٌ кўп. أَصْوَافٌ - жун, юнг

I صِيَامٌ (у) صِيَامٌ (صَوْم) - рўза тутмоқ

– صَوَامِعٌ кўп. صَوَامِعٌ - ҳужра, кулба

VIII اصْطَادَ - ов қилмоқ, тутиб олмоқ, қўлга туширмоқ

– صِيَادٌ - овчи

– صَيْدٌ - ов

I صَارَ (и) صَيْرُورَةٌ - бұлмоқ,
айланмоқ
- مَصِيرٌ - тақдир
صَانِعٌ - заргар; ~ الفُخَّارِ - кулол
I صِيَّحٌ (и) صَاخٌ (صيح) - бақирмоқ

صَيْفٌ - ёз (фасл)

- صَيْفِيٌّ - ёзги

صَيِّئَةٌ - лаган

ض

ضَالَّةٌ - қурол

VI تَضَاءَلٌ - озаймоқ, пасаймоқ,
сўна бошламоқ

- ضَيْلٌ - хира, сўник

ضَبَابٌ - туман

ضَابِطٌ - зобит, офицер

- ضَبْطٌ - аниқлик; ~ الوقت -

вақтни тўғрилаб олиш (соатга
қараб): ~ بال - аниқ равишда

ضَجَّةٌ - шов-шув

- ضَجِيجٌ - шовқин

I ضَحِكَ (а) ضَحِكٌ - кулмоқ

I ضَحَا (у) ضَحْوٌ - кўринмоқ;

IV أَضْحَى - бұлмоқ

- ضَاحِيَةٌ кўп. ضَوَاحٌ - шаҳар чети

- ضُحَى мз., мн. тонг

- ضَحِيَّةٌ кўп. ضَحَايَا - қурбон

- مُضَحٌ - қурбон қилувчи

ضَخَامَةٌ - улканлик

- ضَخْمٌ - улкан

ضِدٌّ - зид; ~ ...га қарши

- مُضَادٌّ - зид, тесқари

I ضَرَّ (у) ضَرٌّ - зарар келтирмоқ;

IV أَضَرَ - зарар келтирмоқ,
шикаст етказмоқ;

VIII اضْطَرَّ - мажбур бұлмоқ

- ضَرَاءٌ - ғам, қайғу

- ضَرُورَةٌ - зарурият

- ضَرُورِيٌّ - зарур, зарурий

- مُضِرٌّ - зарарли

I ضَرَبَ (и) ضَرْبٌ - урмоқ; ~ رَقْمًا

- قِيَاسِيًّا - рекорд ўрнатмоқ;

II ضَرَبَ - роса урмоқ;

VIII التَّبْضُ; اضْطَرَبَ - томир

уриши тезлашмоқ

– اضْطْرَابٌ - чалкашлик; – чалкашлик пайдо бўлмоқ	أَصَابَ الـ ~ ضَلُّوعٌ кўп. ضُلُوعٌ - қир
– ضَارِبُ الْجُدُورِ - кучли, таъсир-чан	I ضَمَّ (y) ضَمَّ - ўз ичига олмоқ;
– ضَرِيْبَةٌ - солиқ	VII انْضَمَّ - қўшилмоқ, бирикмоқ
ضَرِيْحٌ - мақбара, мавзолей	– مُنْضَمًّا - жипслашган, сиқик
ضِرْسٌ - озик тиш	اضْمَحَلُّ - йўқ бўлмоқ, кўздан ғойиб бўлмоқ
V تَضَرَّعٌ – ялинмоқ, бўйин эгмоқ	ضَمَانِدُ. ضَمَانِدَةٌ кўп. ضِمَادَةٌ - бинт, ўрама латта
– ضَرْعٌ - елин	IV اَضْمَرَ - сир тутмоқ, яширмоқ
VIII اضْطَرَمَّ - алангаланмоқ	– ضَمَانِرُ. ضَمَانِرٌ кўп. ضَمِيْرٌ - виждон
ضَارٌ кўп. ضَوَارٌ - ёввойи	VI تَضَامَنَ - бирдам бўлмоқ, бирдамликда бўлмоқ
تَضَعُّعٌ - бўшашмоқ, сусаймоқ	– ضَمْنٌ - ичида, таркибида
I ضَعْفٌ (y) ضَعْفٌ - бўшашмоқ, заифлашмоқ	IV اَضْتَى - ҳолдан тойдирмоқ
– تَضَعِيْفٌ - товушни (ҳарфни) иккилантириш	VIII اَضْطَهَدَ - таъқиб қилмоқ
– ضَعْفٌ - заифлик	ضَوْءٌ - ёруғлик
– ضَعِيْفٌ кўп. ضَعَاْفٌ - заиф	V تَضَوَّرَ - оғриқ тортмоқ, азоб чекмоқ
I ضَعَطٌ (a) ضَعَطٌ - босмоқ, эзмоқ	ضَوِيَّةٌ - куёвнавкарлар
ضَفَّةٌ - кирғоқ, соҳил	I ضَاعَ (и) ضِيَاعٌ - йўқолмоқ, ҳалок бўлмоқ; II ضِيَعٌ – йўқотмоқ, бой бермоқ
ضَفَادِعُ кўп. ضَفَادِعٌ - қурбақа	IV اَضَافَ - қўшмоқ
IV اَضْفَى - кучайтирмоқ, қўшмоқ, оширмоқ	– اِضَافَةٌ - қўшиш, илова қилиш;
ضَلَالٌ - адашиш	... بِالْ ~ اِلَى ... - ...га қўшимча равишда
ضَالِعٌ - мойил	
– ضَلُوعٌ кўп. ضَلُّوعٌ - қовурға	

- صَيْفٌ кўп. صُيُوفٌ - меҳмон
- مُضَيْفٌ - мезбон
- I ضَيْقٌ (и) ضَاقَ (صَيْقٌ) - камаймоқ,
кам бўлмоқ; III ضَائِقٌ - эзмоқ,

- сиқмоқ; VI تَضَائِقٌ - сиқилмоқ,
диққат бўлмоқ
- ضَيْقٌ - тор (*сифат*)
- ضَيْقٌ - торлик, сиқиклик
- مُضَيْقٌ - бўғоз; جَبَلِ طَارِقٍ -
Гибралтар бўғози

ط

- تَطْيِبٌ - даволаш
- طِبٌّ - табобат, тиббиёт; ~ شَرْعِيٌّ -
- суд медицинаси
- طِبِّيٌّ - табобатга оид
- طَيْبٌ кўп. أَطْبَاءٌ - врач, дўхтур
- طَبَّاحٌ - ошпаз
- مَطْبَخٌ кўп. مَطْبَخٌ - ошхона,
кухня
- طَبَّاشِيرٌ - бўр
- انْطَبَاعٌ - таассурот
- طَوَائِعٌ кўп. طَوَائِعٌ - марка;
характер; ~ جَمَاهِيرِيٌّ - оммавий
тус
- طَبْعٌ кўп. طَبَاعٌ - характер,
табиат; феъл-атвор; ~ بِالٍ -
албатта
- طَبِيعِيٌّ - табиий
- مَطْبُوعٌ - нашр қилинган

- II طَبَّقٌ - қўл билан ёпмоқ
- طَابِقٌ - қават, этаж
- أَطْبَاقٌ кўп. أَطْبَاقٌ - қопқоқ; товоқ
- طَبَّقٌ - мувофиклик; ~ أَلٍ ... -
...га мувофик
- طَبَقَةٌ кўп. اَتٌ - синф, класс
- ضَرْبٌ طَبْلٌ кўп. طُبُولٌ - ногора; ضَرْبٌ
طَبْلٌ - ногораларнинг
гумбурлаши
- مُطْرَبٌ - хонанда
- طَرَبُوشٌ - тарбуш (طَرَبُوشٌ) киймоқ
- طَرَبُوشٌ - тарбуш (*цилиндр
шаклидаги бош кийими*)
- مُطْرَبُوشٌ - бошига тарбуш кийган
- I طَرَحٌ (a) طَرَحٌ - бермоқ,
ташламоқ (*мас. саволни*)

I طَرَدَ (y) - хайдамоқ (мас.
 душманни); III طَارَدَ - қувмоқ,
 қувламоқ
 طَرَاظٌ - тарз намуна
 طَرَفٌ кўп. أَطْرَافٌ - тараф, томон
 – طَرِيفٌ - ажиб, қизик,
 қизикарли
 I طَرَقَ (y) - тақиллатмоқ
 – طُرُقٌ мз., мн. кўп. - йўл;
 تَغْيِيدُ الطَّرِيقِ - йўл қуриш; ~ال
 الْحَرِيرِيُّ الْعَظِيمُ - Буюк Ипак йўли
 – مَطَارِقٌ кўп. مَطَرَقَةٌ - болға
 طَارِحٌ - янги, янги чиққан, янги
 узилган
 IV أَطْعَمَ - овқатлантормоқ
 – طَعَامٌ кўп. أَطْعَمَةٌ - овқат
 – مَطْعَمٌ кўп. مَطَاعِمٌ - ресторан
 طَاغٌ кўп. طَغَاةٌ - босқинчи
 طَفِيفٌ - оз, арзимас миқдорда,
 озгина
 IV أَطْفَأَ - ўчирмоқ (оловни);
 VII انطَفَأَ - ўчмоқ, сўнмоқ
 طِفْلٌ кўп. أَطْفَالٌ - бола
 – طُفُولَةٌ - болалик

طُوفَانٌ - тўфон
 – طَافِيَةٌ - сузиб юрадиган нарса
 طَقَسَ - об-ҳаво
 طَلَلٌ кўп. أَطْلَالٌ - харобалик
 I طَلَبَ (y) - илтимос
 қилмоқ, талаб қилмоқ; III طَالَبٌ
 – талаб қилмоқ (ب)
 طَالِبٌ кўп. طَالِبَةٌ, طَالِبَةٌ - талаба,
 студент
 طَلَسَمٌ кўп. طَلَّاسِمٌ - сирлар, асрор
 I طَلَعَ (a) - чикмоқ,
 кўтарилмоқ; кўринмоқ;
 III طَالَعٌ - ўқимоқ, мутолаа
 қилмоқ;
 IV أَطْلَعَ - таништирмоқ,
 хабардор қилмоқ; V تَطَّلَعَ -
 чўзилмоқ, чўзилиб чиқиб
 турмоқ; VIII اِطَّلَعَ - танишмоқ,
 хабардор бўлмоқ; X اسْتَطَّلَعَ -
 билишга ҳаракат қилмоқ,
 кўнглига кўл солиб кўрмоқ
 – طَوَالِغٌ кўп. طَوَالِغٌ - юлдуз
 – مُطَالَعَةٌ - мутолаа, ўқиш
 IV أَطْلَقَ - озод қилмоқ, кўйиб
 юбормоқ; ~ بَصْرًا - кўз

ташламоқ; ~ اسْمًا - исм
кўймоқ; VII انْطَلَقَ - ўрнидан
жилмоқ; ажралиб чиқмоқ;
йўлга тушмоқ, жўнамоқ;
ёришмоқ (*юз ҳақида*); ~ فِي
ضَحْكَةً - тўсатдан кулиб
юбормоқ
- اِطْلَاقٌ - чиқариш, кўйиб
юбориш;
~ رِصَاصٍ - ўқ отиш; ~ اٌ - мут-
лақо
- طَلَقٌ - очик; ~ فِي الْهَوَاءِ اَل - очик
ҳавода
- مُطْلَقٌ - мутлак, сўзсиз
VII انْطَلَى - муваффақиятли
чиқмоқ
اطْمَأَنَّ - хотиржам қилмоқ; - طَمَأَنَّ
хотиржам бўлмоқ
- اطمئنَّانٌ - хотиржамлик
- مُطْمَئِنٌّ - хотиржам
I طَمُوخٌ (а) - интилмоқ
I طَمَسَ (и) - йўқ қилмоқ
طَمَاطِمٌ - помидор
I طِنٌ (и) - ғинғилламоқ (*ари*)
II طَهَّرَ - покламоқ, тозаламоқ
- طَاهِرٌ - пок, покиза

- طَهَّرَ - поклик, мусаффолик
V تَطَوَّحَ - каловланмоқ
II طَوَّرَ - ривожлантирмоқ;
V تَطَوَّرَ - ривожланмоқ
- تَطَوَّرَ - ривожланиш
- تَطْوِيرٌ - ривожлантириш
- مُتَطَوَّرٌ - ривожланган
X اسْتَطَاعَ - кўлдан келмоқ, кучи
етмоқ
II طَوَّقَ - ўраб олмоқ, ўраб
турмоқ; қучоқламоқ
I طُولٌ (у) طَالٌ (طول) - чўзилмоқ,
узоқиб кетмоқ; VI تَطَاوَلَ -
(*кимгадир*) кўполлик қилмоқ
(عَلَى)
- طَاوِلَةٌ - стол
- طَوَالَ - давомида
- عَلَى ~ الْخَطِّ طُولٌ - узунлик;
фронт чизиғи бўйлаб
- طَوِيلٌ кўп. طَوَالَ - узун
I طَوَى (и) طَيٌّ - яширмоқ,
беркитмоқ
طَائِيٌّ - қабиласига мансуб
I طَيْبٌ (и) طَابَ (طيب) - яхши
бўлмоқ;

III طَائِبٌ - хурсанд қилмоқ;
 кулдирмоқ
 – طَيِّبٌ - яхши
 IV أَطَارَ - учирмоқ; VI تَطَايَرَ - ҳар
 томонга учиб кетмоқ
 – طَائِرٌ - қуш
 – طَائِرَةٌ - самолёт; قِيَامُ ال -
 самолётнинг ердан кўтарилиши

– طَيَّارٌ - учувчи
 – طَيْرٌ кўп. طُيُورٌ - қуш
 – مَطَارٌ - тайёрагоҳ, аэропорт
 طَيْفٌ - шарпа
 طَيٌّ - қават, қатлам

ظ

ظَبِيٌّ - кийик, оху
 ظَرْفٌ кўп. ظُرُوفٌ - вазият; конверт
 – ظَرِيفٌ кўп. ظُرْفَاءٌ - келишган,
 хушбичим
 I ظَفَرَ (а) - (нимагадир) етишмоқ (ب)
 – ظُفْرٌ - тирноқ
 I ظَلَّ (а) ظُلُولٌ - давом этмоқ
 – ظَلٌّ - соя
 – ظَلِيلٌ - салқин
 – مَظَلَّةٌ - соябон
 I ظَلَمَ (и) - зулм қилмоқ; IV أَظْلَمَ -
 зулмат босмоқ; V تَظَلَّمَ – шико-
 ят қилмоқ
 – ظَلَامٌ - қоронғулик

– ظُلْمَةٌ кўп. ظُلُمَاتٌ - қоронғулик,
 зулмат
 – ظَلِيمٌ кўп. ظُلْمَانٌ, ظُلْمَانٌ - туяқуш
 ظَمًّا - ташналик, чанқоқлик
 – ظَمَانٌ кўп. ظَمَاءٌ - чанқоқ
 I ظَنَّ (у) ظَنٌّ - ўйламоқ, гумон
 қилмоқ
 I ظَهَرَ (а) ظُهُورٌ - пайдо бўлмоқ,
 кўриниб турмоқ; III ظَاهَرَ –
 намоиш қилмоқ, намоишга
 чиқмоқ; IV أَظْهَرَ - изҳор қил-
 моқ, билдирмоқ;
 VI تَظَاهَرَ - ўзини кўрсатмоқ;
 بِالْبُكَاءِ ~ - ўзини йиғлаганга
 солмоқ, намоиш ташкил этмоқ
 – ظَاهِرٌ - зоҳирий кўриниш

- ظَاهِرَةٌ *кўп.* - ходиса
- ظَهْرٌ - бел
- ظُهُرٌ - туш пайти, пешин

- مُظَاهِرَةٌ - намоиш
- مَظَاهِرٌ *кўп.* - кўриниш, ходиса

ع

- عَبَاءٌ *кўп.* - оғирлик, юк
- عَابَةٌ - эрмак қилиб, эрмакона
- عَبْتُ - эрмак; ~ أ - бекорга, фойдасиз
- عَسَعَدٌ - кул қилмоқ
- عِبَادَةٌ - ибодат
- عَبْدٌ *кўп.* - кул, банда
- عَبْدِيٌّ - қавмига мансуб
- عِبُدِيَّةٌ - куллик
- عَبْدِ اللَّهِ - га тегишли
- I عَبْرٌ (y) - кесиб ўтмоқ; II عَبَّرَ - ифодаламоқ (عَنْ); VIII اَعْتَبَرَ - ҳисобланмоқ
- اِعْتَبَارٌ - эътибор бериш
- عِبَارَةٌ - ибора; ~ عَنْ ... - ...дан иборат
- عَبَّرَ - кесиб ўтиш
- عَبِيرٌ - бўй, хид
- عَبُوسٌ - қовоғи солиқ

- عَبْدُ شَمْسٍ - қавмига мансуб
- عَبْقَرِيٌّ - доҳий, гений
- عَبْقَسِيٌّ - қавмига мансуб
- عَتَبَةٌ - остона
- اِعْتَاقٌ - озод бўлиш, озодлик
- I عُنُورٌ (y) - тасодифан топиб олмоқ (عَلَى); дуч келмоқ, рўпара келмоқ; қоқилмоқ
- I عَجَجٌ (и) - кўп бўлмоқ, тўлиб-тошиб ётмоқ
- I عَجِبَ (a) - ажабланмоқ;
- IV اَعْجَبَ - ёқмоқ, маъкул келмоқ;
- V تَعَجَّبَ - таажжубланмоқ
- عَجَائِبٌ *кўп.* - ажойиб
- I عَجَزٌ (и) - ожиз бўлмоқ, кучсиз бўлмоқ
- عَجْزٌ - ожизлик; камомад

- عَجَازٌ кўп. - кекса
 II عَجَلٌ - тезлатмоқ,
 шошилтирмоқ; X اسْتَعْجَلَ -
 шошилмоқ, тезлашмоқ
 - عَجَلَةٌ - филдирак
 I عَدَّ (y) - санамоқ; IV أَعَدَّ -
 тайёрламоқ; V تَعَدَّدَ - кўп
 сонли бўлмоқ; X اسْتَعَدَّ -
 тайёрланмоқ
 - اسْتَعْدَادٌ - тайёргарлик,
 тайёрланиш
 - تَعْدَادٌ - аҳолини рўйхатдан
 ўтказиш
 - عَدَدٌ - сон, санок; ~ كَبِيرٌ مِنْ... -
 кўпгина, кўп сонли
 - عِدَّةٌ - бир неча
 - عِدِيدٌ - кўп сонли
 - مُتَعَدِّدٌ - бир неча сонли
 - مُسْتَعَدٌّ тайёр турган, ҳозир
 бўлган
 VI تَعَادَلٌ - тенглашмоқ
 - عَادِلٌ кўп. - адолатли,
 одил
 - لَيْسَ مِنْ آلٍ ~ أَنْ -
 адолатдан эмаски, ...
 - مُعْتَدِلٌ - ўртача, мўътадил

- مُعَدَّلٌ - даража, баҳо
 VII انْعَدَمَ - йўқ бўлмоқ
 - عَدَمٌ - йўқлик; ~ الْمَعْرِفَةُ -
 билимсизлик
 مَعَادِنٌ кўп. - металл
 - مَعْدِنِيٌّ - фойдали қазилмаларга
 оид, металлдан ишланган
 I عَدَا (y) - югурмоқ; V تَعَدَّى -
 (ҳаддан) ошиб кетмоқ
 - عِدَاوَةٌ - душманлик
 - عِدُوٌّ кўп. - Аَعْدَاءٌ - душман
 - عِدْوَانٌ - агрессия
 II عَذَبٌ - азоб бермоқ, қийнамоқ
 - تَعَذِيبٌ - азоб бериш, қийнаш
 - عَذَبٌ - чучук, ичимлик (сув)
 - عَذُوبَةٌ - ширинлик, ёқимлилик
 I عَذَرَ (и) - кечирмоқ
 - عَذَرَ кўп. - أَعْدَارٌ - узр, кечирим
 IV أَعْرَبَ - ифодаламоқ (عَنْ)
 - اسْتِعْرَابٌ - арабшунослик
 - عَرَبَةٌ - вагон
 - عَرَبِيٌّ - араб; арабча
 - مُسْتَعْرَبٌ - арабшунос
 - أَعْرَجٌ - оёқсиз

– اِعْرَاجٌ - эгри-бугрилик

– مِعْرَاجٌ - Меърож

عُرُوسٌ - келинчак

– عَرِيْسٌ - куёв

I عَرَضٌ (и) - намоиш

қилмоқ, кўриққа қўймоқ;

III عَارَضٌ - қаршилиқ кўрсатмоқ;

VIII اعْتَرَضَ - тўскинлик қилмоқ;

X اسْتَعْرَضَ - томоша қилмоқ

– عَرَضٌ - эн, кенглик

– عَرَضِيٌّ - тасодифий, моҳиятсиз

– عَرُوضٌ - аруз

– عَرِيضٌ - кенг

– مَعْرُضٌ - кўргазма

I عَرَفَ (и) - билмоқ, танимоқ;

V تَعَرَّفَ - танишмоқ

– اعْتَرَفَ - эътироф этиш

– مَعْرُوفٌ - яхшилиқ

عَرَقٌ - тер, томчи тер

– عَرِيْقٌ - қадимий

– مَعْرُوقٌ - озғин, озиб кетган

مَعْرَاكٌ кўп. مَعْرَاكٌ - жанг

II عَزَزَ - кучайтирмоқ, куч

бағишламоқ; VIII اعْتَزَّ - азиз

ҳисобламоқ (ب)

– اعْزَاءٌ кўп. عَزِيْزٌ - азиз

I عَزَفَ (и) - чалмоқ, ижро

этмоқ

– عَازِفٌ - чолғучи, созанда

VIII اعْتَزَلَ - (қимдандир)

узоқлашмоқ, узилишмоқ

– انْعِزَالَ - бошқалардан ажралиб

қолиш

عَزَمَ - жазм қилиш

تَعَزِيَةٌ - тасалли

– مَعَزٍ - ҳамдардлик билдирувчи

عُشْبٌ кўп. اَعْشَابٌ - ўт, ўт-ўлан,

қўкат

– عُشْبَةٌ - ўт, ўт-ўлан

أَعْسَرُ - чапақай

– عَسِيْرٌ - қийин, машаққатли

عَسْكَرِيٌّ - аскар, селдат; الْمُرُوْرٌ -

йўл ҳаракати ходими (ҳарбий)

عَسَلٌ - асал

III عَاشَرَ - муомалада бўлмоқ,

муомала қилмоқ

عَشِيْرَةٌ - қардош, қариндош

- مَعَشَرُ الْأَطِبَاءِ - дўхтурлар
 жамоаси, врачлар
 عِشْقٌ - ишк, муҳаббат
 - عَشِيقٌ - севгили
 عَشَاءٌ - кечки овқат, кечлик
 - عَشِيَّةٌ - окшом
 V تَعَصَّبَ - мутаассиб бўлмоқ
 - أَغْصَابٌ кўп. عَصَبٌ - асаб
 - عَصَبِيَّةٌ - муросасизлик
 الْعُصُورُ кўп. عَصُورٌ - аср, давр;
 الْوَسْطَى - ўрта асрлар
 - عَصْرِيٌّ - замонавий
 - عَصِيرٌ - шарбат
 - مُعَاصِرٌ - замонавий
 عَوَاصِفٌ кўп. عَاصِفَةٌ - бўрон, довул
 عَصَافِيرُ кўп. عَصْفُورٌ - чумчук
 عَاصِمَةٌ - пойтахт
 عَصَا мн. - асо, ҳасса
 I عَضَّ (а) - тишламоқ
 عَضَلَةٌ - мускул
 أَعْضَاءٌ кўп. عَضْوٌ - аъзо
 II عَطَّرَ - ҳушбўй қилмоқ
 - عَطُورٌ кўп. عَطْرٌ - атир

- أَخَذَهُ الِ ~ - у
 عَطَشٌ - чанқоклик;
 чанқади
 - عَطَاشٌ кўп. عَطْشَانٌ - ташна
 I عَطَفَ (а) - бурилмоқ;
 X اسْتَعَطَفَ - ялинмоқ, ёлвормоқ
 - انْعِطَافٌ - муҳаббат, хайри-
 хоҳлик
 - عَوَاطِفُ кўп. عَاطِفَةٌ - ҳис, туйғу
 - عَاطِفِيٌّ - лирик
 - عَطْفٌ - марҳамат, лутф
 - عَطْفَةٌ - тор кўча
 - مِعَاطِفٌ кўп. مِعَاطِفٌ - пальто
 V تَعَطَّلَ - бузилиб қолмоқ,
 ишдан чиқмоқ
 - عَطَلَةٌ - ҳордиқ куни, каникул
 IV أُعْطِيَ - бермоқ; X اسْتَعْطَى -
 тиланмоқ, тиланчилик
 қилмоқ
 - عَطَايَا кўп. عَطِيَّةٌ - совға, инъом
 II عَظَّمَ - улуғламоқ, ҳаддан зиёд
 илтифот кўрсатмоқ; VI تَعَاظَمَ -
 кўпаймоқ, катта бўлмоқ
 - عَظِيمٌ кўп. عِظَامٌ - буюк; ! ~ - зўр!
 офарин!
 - مُعْظَمٌ - кўпчилик

عَفْشٌ - юк, багаж
 III عَافَى اللهُ; عَافَاكَ اللهُ - офарин!
 браво!; عُوْفِي - тузалмок,
 соғаймок; IV أَعْفَى - халос
 қилмок, кутқазмок
 – عَفْوٌ - кечириш; أ ~ -
 арзимаиди («рахмат!» нинг
 жавоби)
 – عَفْوِيٌّ - ўз-ўзидан; بِصُورَةٍ ~
 – беихтиёр
 I عَقَبَ (y) - عَقَبٌ - (нимадандир)
 кейин келмок
 – عُقَابٌ - мз., мн. бургут
 – عَقَبَةٌ - тўсик
 I عَقَدَ (и) عَقْدٌ - тузмок (мас.
 шартномани); II عَقَدَ – мурак-
 каблаштирмок; VII اِنْعَقَدَ ~
 اللِّسَانُ - тили бoғланмок;
 VIII اِعْتَقَدَ - ўйламок; ишонмок
 – اِعْتِقَادٌ - эътиқод қилиш
 – عَقْدٌ кўп. عُقُودٌ - шартнома
 – مُعَقَّدٌ - мураккаб, чигал
 عَقْرَبٌ мз., мн. кўп. عَقَارِبٌ - чаён

شَارِبٌ ~ - эгик, буралган;
 الطَّرْفَيْنِ - икки ёни буралган
 мўйлов, шоп мўйлов
 I عَقَلَ (и) عَقْلٌ - ақлли бўлмок,
 тушунмок; V تَعَقَّلَ - ўйламок,
 ақлни ишлатмок
 – عَقْلٌ кўп. عَقْلَاءٌ - ақлли
 VII اِنْعَكَسَ - акс этмок
 لَعْلٌ = عِلٌّ
 – عِلٌّ кўп. عِلَّةٌ - касаллик, иллат
 – عِلِيلٌ - касал, бемор
 عِلْبَةٌ кўп. عِلْبٌ - қути, коробка
 III عَالَجَ - даволамок
 – عِلَاجٌ - даволаш
 – مُعَالَجَةٌ - муолажа, даволаш
 مَعَالِفٌ кўп. مَعَالِفٌ - оғилхона, кўра
 II عَلَّقَ - изoҳламок; oсмок, осиб
 кўймок; عَلَى لِسَانِهِ ~ ўргатмок,
 гапиртирмок; V تَعَلَّقَ -
 алоқадор бўлмок; ушламок,
 чирмашмок (ب)
 – تَعْلِيْقٌ - изoҳ, коментарий
 – عِلَاقَةٌ - алоқа; دِبْلُومَاتِيَّةٌ – дипло-
 матик алоқа

I عِلْمَ (а) - билмоқ; II عِلْمٌ - ўргатмоқ; V تَعَلَّمَ - ўрганмоқ, билимоқ	- اَعْلَى كۆپ. اَعَال - энг баланд
- تَعْلِيمٌ - ўргатиш, таълим;	- تَعَالٌ - кел!
доктрина	- عَالٌ - баланд; ! ~ ~ - жуда зўр!
- تَعْلِيمَاتٌ - кўрсатма,	- عُلُوٌّ - баландлик
инструкция	- عَلَى كُلِّ حَالٍ - ҳар ҳолда
- عَالَمٌ - олам	- عَلَى مَبْعَدَةٍ مِنْ... - ...дан узокда
- عَالِمٌ كۆپ. اَعْلَمَاءُ - олим, билувчи	- عَلَى مَدَى اَيَّامِ فَصْلِ الصَّيْفِ - ёз
- عِلْمَةٌ - баҳо, балл (ўқув юртида)	фасли давомида, ёз бўйи
- عِلْمٌ كۆп. اَعْلَامٌ - байроқ	II عَمَمٌ - оммалаштирмақ; салла
- عِلْمٌ كۆп. عُلُومٌ - илм, фан;	ўрамоқ
هُوَ عَلَى ~ - у хабардор, унинг	- عَامٌ - умумий, бош, энг юқори;
хабари бөр	~ اَمِينٌ - бош котиб
- عِلْمِيٌّ - илмий	- عَمٌّ - амаки
- مُتَعَلِّمٌ - ўқувчи	- عَمَّةٌ - амма
- مَعَالِمٌ - диққатга сазовор	I عَمَدًا (и) عَمْدٌ - ният қилмоқ,
жойлар	интилмоқ; VIII اعْتَمَدَ - ишон-
- مُعَلِّمٌ - ўргатувчи, ўқитувчи	моқ, орқа қилмоқ, суянмоқ
IV اَعْلَنَ - эълон қилмоқ	- عُمْدَةٌ - қишлоқ оқсоқоли
- اِعْلَانٌ - эълон	- اَعْمُدَةٌ كۆп. عُمُودٌ - столба
I عَلَا (у) عُلُوٌّ - кўтарилмоқ,	- عَمِيدٌ - декан
баланд бўлмоқ; VI تَعَالَى -	II عَمَّرَ - яшамоқ; II عُمَّرَ - узок
кўтарилмоқ, юқориламоқ;	яшамоқ
гердаймоқ	- اِسْتِعْمَارِيٌّ - империалист
	- عَامِرٌ - одамга тўла; гуллаб-
	яшнаётган

- عُمرٌ - умр
- عُمرَانٌ - маданият,
цивилизация
- مِعْمَارٌ - меъмор, архитектор
- مِعْمَارِيٌّ - меъморий
- V تَعَمَّقَ - чуқурлашмоқ
- عُمُقٌ кўп. أَعْمَاقٌ - чуқурлик;
- مِنْ أَعْمَاقِهِ - ич-ичидан
- عَمِيقٌ - чуқур
- I عَمِلَ (а) - ишламоқ; III عَامِلٌ
- муомала қилмоқ, муомалада
бўлмоқ; VI تَعَامَلٌ - (ким
биландир) муомалада бўлмоқ
(مع); X اسْتَعْمَلَ - ишлатмоқ,
истеъмол қилмоқ
- عَامِلٌ¹ кўп. عَوَامِلٌ - омил, фактор
- عَامِلٌ² кўп. عُمَالٌ - ишчи
- عَمَلٌ кўп. أَعْمَالٌ - иш
- عُمَلَةٌ кўп. عُمَلَاتٌ - валюта
- عَمِيلٌ кўп. عَمَلَاءٌ - агент
- مَعْمَلٌ кўп. مَعَامِلٌ - фабрика; ~
- تَكْرِيرِ النَّفْطِ - нефтни қайта
ишлаш заводи

- عَمَلَاقٌ - улкан, гигант
- أَعْمَى - кўр, кўзи ожиз
- عِنْدَانِدٌ - ўша пайтда
- عِنِيدٌ - қатъий, қаттиқ турувчи
- عِنْدَلِيْبٌ - булбул
- أَعْنَشُ - олти панжали
- عُنْصُرٌ кўп. عُنَاصِرٌ - элемент
- عُنْصُرِيٌّ - ирқий
- عُنْفٌ - қўполлик, қаттиқлик;
- ~ بِ - шиддат билан
- عَنِيْفٌ - кучли, шиддатли
- III عَانَقَ - кучоқламоқ; VI تَعَانَقَ -
кучоқлашмоқ
- عُنُقٌ мз., мн. кўп. أَعْنَاقٌ - бўйин
- عَنْكَبُوْتُ мз., мн. - ўргимчак
- عُنْوَانٌ кўп. عُنَاوِيْنٌ - адрес, манзил
- I عَنِي (и) - назарда тўтмоқ;
- I عَنِي (а) - қийналмоқ, қийинлик
сезмоқ; III عَانِي - дучор
бўлмоқ, рўпара бўлмоқ
- عَنَاءٌ - азоб, ташвиш

X اسْتَعَارَ - (ниманидир) қарзга

олмоқ

I عَاشَ (и) عَيْشٌ - яшамок
(вақтга нисбатан)

– تَعَايَشَ - биргаликда яшаш

– عَيْشَةٌ - яшаш, ҳаёт; رَاضِيَةٌ ~ -
бахтли ҳаёт, тўкин-сочин
ҳаёт

غازٌ - газ; طَبِيعِيٌّ ~ - табиий газ

– غَازُوزَةٌ - газ сув

غَايَةٌ - мақсад

غَابِرٌ - ўтган;

مِنَ الزَّمَانِ ~ - қадим замондан

غَبَاشٌ - ғира - ширалик

غَبْطَةٌ - кайф-сафо, маишат

– مُعْتَبَطٌ - мамнун, хурсанд

غَبَاوَةٌ - тентаклик, аҳмоқлик; مِّنَ

الغَبَاوَةِ أَنْ... - тентаклик шуки,...

– أَعْْيَاءٌ غَبِيٌّ كُنْ. - тентак

غَابَةٌ - ўрмон

III غَادَرَ - кетмоқ, ташлаб

кетмоқ, чиқиб кетмоқ

II عَيْنٌ - тайинламоқ; III عَايَنَ -
кўздан кечирмоқ

– عَيْنٌ كُنْ. عِيُونٌ - кўз; عَسَلِيَّةٌ ~ -
кўй кўз; жигарранг кўз

غ

III غَادَى - эртадаб бормок

(келмоқ); وَرَاوَحَ ~ - у ёқ-бу

ёққа юрмоқ

– غَدًا - эртанги кун; غَدًّا - эртага

– غَدَاءٌ - тушлик

II غَذَى - овқатлантирмоқ,

едирмоқ; V تَغَذَى - овқатлан-
моқ, тирикчилик қилмоқ

غُرٌّ - тажрибасиз, гўр

IV أَغْرَبَ - узоқ-узоқларга

кетмоқ; X اسْتَعْرَبَ - ажаблан-
моқ, таажжубда қолмоқ

– اسْتَعْرَابٌ - ажабланиш

– غَرَابَةٌ - қизиклик,

ғайриоддийлик, ғалатилик

– غُرُوبٌ - куёшнинг ботиши
 – غَرَبْتُ كُؤن. غَرَبَاءُ - бегона; галати
 – مَغْرَبٌ - шом пайти
 I غَرَسَ (и) غَرَسٌ - экмоқ, тикмоқ
 كُؤن. أَغْرَاضٌ - мақсад, ният
 غُرْفَةٌ - хона
 I غَرِقَ (а) غَرِقٌ - чўкмоқ, фарқ
 бўлмоқ; IV أَغْرَقَ - чўктирмоқ;
 XII اغْرَوْرَقَ - тўлиб тошмоқ,
 филч бўлмоқ
 غَزَارَةٌ - кўплик, лим тўлалик
 – غَزِيرٌ - лим-лим, юм-юм
 غَزَلٌ - йигириш, йигирув
 غَزَوْا - босиб олиш
 I غَسَلَ (и) غَسَلٌ - ювмоқ
 – غَسِيلٌ - кир ювиш
 – مَغْسَلَةٌ - ювиниш хонаси
 مَغْشُوشٌ - қалбаки, ёлгон
 I غَصَّ (и) غَصٌّ - тўлиб тошмоқ,
 лим бўлмоқ
 كُؤن. أَغْصَانٌ - шох, новда
 I غَضِبَ (а) غَضِبٌ - ғазабланмоқ
 – غَضَبٌ - ғазаб
 مُغَضِّنٌ - ажин босган

II غَطَّى - ёпмоқ, қопламоқ,
 босмоқ
 I غَفَرَ (и) مَغْفِرَةٌ, غُفْرَانٌ - кечирмоқ;
 X اسْتَغْفَرَ - гуноҳларни кечишни
 сўрамоқ; мағфират сўрамоқ
 غَافِلٌ - гофил, ғафлатда қолган
 I غَفَا (у) غَفْوٌ - мудрамоқ
 X اسْتَعْلَمَ - фойдаланмоқ
 – كُؤن. أَغْلَالٌ - кишан
 I غَلَبَ (и) غَلَبَةٌ - ғалаба қилмоқ;
 III غَالَبَ - енгиб ўтмоқ, енгмоқ
 – غَالِبٌ - فِي الْ ~ - кўпинча, кўп
 ҳолатларда
 غَالِطٌ - ноҳақ, нотўғри
 гапирувчи
 – غَلْطَانٌ - ноҳақ, ёлгончи
 II غَلَّفَ - ўрамоқ, ниманнингдир
 ичига ўраб қўймоқ
 IV أَغْلَقَ - ёпмоқ, беркитмоқ
 – إِغْلَاقٌ - ёпиш, беркитиш
 – مُغْلَقٌ - ёпиқ, берк
 III غَالَى - ҳаддан оширмоқ,
 ошириб юбормоқ
 – أَغْلَى - энг қиммат; مِنْ ... دَان
 қимматроқ

- غَال - қиммат
- غَلَاءٌ - қимматчилик
- I غَلِي (и) қайнамоқ
- VIII اغْتَمَّ - ғам емоқ,
ташвишланмоқ
- غَمٌّ - ғам, ташвиш
- غَمْدٌ - қин
- I غَمَرَّ (у) - ўраб олмоқ,
қамраб олмоқ
- غَامِرٌ - лим тўла
- مُغَامِرَةٌ - таваккал иш
- I غَمَزَّ (и) - кўз қисмоқ, кўз
билан имо қилмоқ (بِالْعَيْنِ)
- غَمَّازَةٌ - яноқдаги кулдиргич
- VII انْغَمَسَ - энгаймоқ,
энгашимоқ, мук тушмоқ
- IV اَغْمَصَ - юммоқ
- غَامِضٌ - хира; тушуниб
бўлмайдиган
- غَوَامِضٌ кўп. - сир, асрор
- غَمَمَ - ғўлдирамоқ

ف - сўнг, кейин

- IV اُعْمِيَ; عَلِيَ ~ - ҳушидан кетмоқ
- اَغْنَمَ кўп. - қўй (ҳайвон)
- اُغْنِيَةَ кўп. اَغَانُ - қўшиқ, ашула;
- ~ التَّوَمُّ - алла
- غَنَاءٌ - қўшиқчилик
- غَنِيٌّ - бой
- X اسْتَعَاثَ - ёрдам сўрамоқ
- I غَوَّرَ (у) غَارَ (غور) - тўлиб кетмоқ,
ғарқ бўлмоқ
- غَائِرٌ - чуқур
- I غَابَ (и) (غيب) - ғойиб бўлмоқ
- غِيَابٌ - йўқлик
- II غَيَّرَ - ўзгартирмоқ;
- V تَغَيَّرَ - ўзгармоқ
- I غَيْظًا (и) غَاظَ (غيط) - жаҳлни
чиқармоқ, ғазабни кўзгамоқ
- I غَيْمًا (и) غَامَ (غيم) - қовоғи
солинмоқ, тундлашмоқ
- غَيْوَمٌ кўп. - булут
- غِيٌّ - хато

ف

I فَادًا (а) - қамраб олмоқ

– *فَوَادٌ* кўп. *أَفْدَةٌ* - қалб, юрак

فَأَسٌّ - болта

VI *تَفَاءَلٌ* - оптимист бўлмоқ,
келажакка ишонмоқ

فِنَّةٌ - гурух

I *فَتَى* (а): *مَا* - давом этмоқ

I *فَتَحَ* (а) - очмоқ; забт этмоқ;

V *تَفْتَحَ* - очилмоқ; VII *الْفَتْحَ* -
очилмоқ; VIII *اَفْتَحَ* - очилмоқ

– *اَفْتَاخَ* - очилиш

– *فَاتِحٌ* - босқинчи; очик (*ранг*)

– *مُتَفَتِّحٌ* - очилган (*гул*)

– *مِفْتَاحٌ* кўп. *مَفَاتِيحٌ* - калит

– *مَفْتُوحٌ* - очик

فَاتِرٌ - бўшашган

– *فَفْرَةٌ* - вақт, муддат

II *فَتَشَ* - қидирмоқ, изламоқ (*عَن*)

فَتَاةٌ кўп. *فَتِيَاتٌ* - қиз, қиз бола

– *فَتَى* кўп. *فَتِيَانٌ* - йигит

III *فَاجَأَ* - тўсатдан дуч келмоқ

– *فَجَاءَةٌ* - тўсатдан

– *مُفَاجَأَةٌ* - тўсатдан бўлган иш,
кутилмаган ҳодиса

VII *اَنْفَجَرَ* - ёрилмоқ; *بِالْبُكَاءِ* -

хўнграб юбормоқ

– *اَنْفَجَارٌ* - портлаш

– *فَجْرٌ* - эрта тонг; *اَلْاِسْلَامِ* -

исломнинг илк йиллари

V *تَفْحَصَ* - текширмоқ, синчик-
лаб қармоқ

فَحْمٌ - кўмир

VIII *اَفْتَخَرَ* - фахрланмоқ

– *فَاخِرٌ* - зўр, ҳашаматли

فَخْمٌ - катта, улкан

فِدَائِيٌّ - партизан

فَذٌّ кўп. *اَفْذَاذٌ* - атоқли, машхур

I *فَرَّ* (и) - қочмоқ

V *تَفَرَّجَ* - томоша қилмоқ;

VII *اَنْفَرَجَ* - тарқалиб кетмоқ

I *فَرِحَ* (а) *فَرَحٌ* - хурсанд бўлмоқ;

II *فَرَّحَ* - хурсанд қилмоқ;

IV *اَفْرَحَ* - хурсанд қилмоқ

– *فَرَحٌ* кўп. *اَفْرَاحٌ* - хурсандчилик,
хушнудлик

– *فَرِيحٌ* - хурсанд, шод

– *فَرِيحَةٌ* - хурсандлик

IV أَفْرَدَ - яккаламоқ, яккалаб
кўймоқ; VII انْفَرَدَ - узлатга
чекинмоқ
– أَفْرَادٌ кўп. - киши, шахс; أَفْرَادٌ
الْأُسْرَةَ - оила азолари
– فَرْدِيّ - индивидуал, шахсий
– فَرِيدٌ - ягона
– مُفْرَدٌ - ёлғиз; بِالْمُفْرَدِ - ёлғиз
ҳолда
– مُنْفَرِدٌ - ёлғиз; ~ أ - ёлғиз ҳолда
الفِرْدَوْسُ - Фирдавс (*жаннат
номларидан бири*)
VIII افْتَرَسَ - ғажиб ташламоқ
– فَرَسَانٌ кўп. - отлик,
чавандоз
– فَرَسٌ мз. мн. - от (*ҳайвон*)
– مُفْتَرِسٌ - қонхўр, ёввойи
I فَرَشَ (y) - тўшамоқ, ёзмоқ,
ёймоқ
– فَرَاشٌ - капалак
– فَرَّاشٌ - фаррош
– فَرَّاشٌ - тўшак, кўрпа
– فَرَشَةٌ кўп. - чўтка
– مَفْرُوشٌ - тўшалган
فُرْصَةٌ - фурсат, имконият

I فَرَضَ (и) - бўйнига
кўймоқ, юкламоқ
– فَرَايَضَةٌ кўп. - фарз
فَارِغٌ - сарвқомат, келишган
فَرَاغٌ - бўшлиқ
III فَارَقَ - айрилмоқ, ажралмоқ;
V تَفَرَّقَ - тарқалмоқ, ҳар
томонга қетмоқ
– فَرَقٌ - фарқ
– فُرْقَةٌ - бўлиниш, парчаланиш
– فَرِيقَةٌ кўп. - труппа;
команда (*спорт*)
– فَرِيقٌ - команда (*спорт*)
– مُتَفَرِّقٌ - турли хил
~ بِالضَّحْكَ: فَرَقَعَ - кулиб юбормоқ;
افْتَرَقَعَ - қочиб қолмоқ
الفَرَاهِيدُ - га тегишли
فَرَوٌ - мўйна, юнг
فَرَاوَلَةٌ - қулупнай
X اسْتَفْرَضَ - кўрқитиб юбормоқ
I فَرَعَ (a) - кўрқиб кетмоқ,
кўрқиб қочмоқ
فُرْسَاتِيْنٌ кўп. - аёллар мўйлагии
فَسِيْحٌ - кенг, катта

IV أَفْسَدَ - бузмөк

II فَسَّرَ - лизохламөк, шархламок;

X اِتَّفَسَّرَ - тафсилотини
сўрамөк, сўраб билмок

- فَفَسَّرَ - тафсир қилувчи

IV أَفْشَى - ошкор қилмок

فَصَّحَ - тили бурро, нутқи равон

I فَصَّلَ (п) - ажратмок; VII

اِنْفَصَلَ - ажралмок, айрилмок

- تَفْصِيلٌ - муфассал
равишда

- فَصْلٌ كُنْ. فَصُولٌ - фасл, қисм

فِضَّةٌ - қумуш

II فَضَّلَ - афзал кўрмок; V تَفَضَّلَ -

марҳамат қилмок

- فَضْلٌ - фазилат; مِنْ كَ -

марҳамат қилиб, илтимос; أ ~

ب ~ - ...дан ташқари; ... عَنْ ...

...шарофати билан

- فَضَائِلٌ كُنْ. فَضَائِلٌ - фазилат,
яхши амал

- مُفَضَّلٌ - кўнгилга ёқадиган

فَضَاءٌ - фазо, космос

IV أَفْطَرَ - нонушта қилмок

- فُطُورٌ - нонушта

- فَطَائِرٌ كُنْ. فَطِيرَةٌ - сомса,

пирожний

فَطِيعٌ - қаттик, кучли, даҳшатли

I فَعَّلَ (а) - қилмок, бажармок

- فَعْلٌ - феъл; أ ~ - ҳақиқатда

أَفْعَى - илон

I أَفَقَدَ (и) فَقَدَ - йўқотмок; IV أَفَقَدَ -

йўқотишга сабаб бўлмок

- فَقِيدٌ - марҳум, раҳматли

فَقْرٌ - камбағаллик, фақирлик

- فَقرَةٌ كُنْ. فَقرَةٌ - концерт

номери

- فَقرَاءٌ كُنْ. فَقرَاءٌ - камбағал

VI تَفَاقَمَ - жиддий тус олмок,

кучаймок

I فَكَّ (у) فَكٌّ - ечмок,

парчаламок; VII اِنْفَكَّ -

давом этмок

- II فَكَّرَ - ўйламок (في); V تَفَكَّرَ -

ўйлаб кўрмок, ўйламок

- فَكْرٌ كُنْ. أَفْكَارٌ - фикр, хаёл

- فَكْرَةٌ كُنْ. فَكْرٌ - фикр

فَوَاكِهِ كُنْ. فَوَاكِهِ - мева

فُلٌ - араб жасмини

I فَلْتٌ (и) فَلْتٌ - қутулмоқ, халос
 бұлмоқ
 فَلَاحٌ - дехқон
 - فَلَاحَةٌ - дехқончилик
 فُولاذٌ - пўлат
 اِفْلَاسٌ - пулсизлик
 - فُلُوسٌ кўп. فَلَسٌ - пул
 - حَارٌّ ~ حَارٌّ - қалампир; қалампир
 аччик қалампир
 فَلَكَ кўп. أَفْلَاكٌ - осмон
 - فُلُكٌ мз., мн. - кема
 - فَلَكِيٌّ - астроном
 أَفْلَامٌ кўп. فِيلْمٌ ёки فَلْمٌ - фильм
 فُنُونٌ кўп. - санъат; мажорат
 - فَتَانٌ - санъаткор
 فَنَاجِينٌ кўп. - пиёла
 فَنَادِقُ кўп. - меҳмонхона
 فَتَانٌ (ан. х. التَّفَانِي) - жонбоз-
 лик
 - فَنَاءٌ - фонийлик, ўткинчилик
 - فَنَاءٌ - сахн, очиқлик жой
 I فَهَمٌ (а) - тушунмоқ; II فَهَمٌ -
 тушунтирмоқ; VI تَفَاهَمٌ - бир-
 бирини тушунмоқ

X اسْتَفْهَمَ - сўраб билмоқ,
 хабардор бўлмоқ
 - أَفْهَامٌ кўп. فَهْمٌ - ақл; фикр;
 фаҳмлаш
 I فَوْتٌ (у) فَاتٌ (фот) - ўтиб кетмоқ
 فَوَارَةٌ - фонтан
 - فَوْرًا - дарҳол
 I فَوْزٌ (у) فَازٌ (фоз) - ютмоқ, голиб
 келмоқ
 فَوْضِيٌّ - ҳар томонга тарва-
 кайлаб кетган
 - فَوْضَى - тўс-тўполон, анархия
 I فَوْقٌ (у) فَاقٌ (фок) - баланд
 келмоқ; ошиб кетмоқ;
 IV أَفَاقٌ - уйғотмоқ, ўзига
 келтирмоқ;
 V تَفَوَّقَ - ўзини кўрсатмоқ
 أَفْوَاهٌ кўп. - оғиз
 IV أَفَادَ - фойда келтирмоқ,
 фойда бермоқ
 - مُفِيدٌ - фойдали
 فِيدِيُو - видео
 فِيلَا - вилла

- قَبِيحٌ - хунук, дағал
 مَقَابِرُ. مَقَابِرُ. مَقَابِرُ - мақбара, қабр
 I قَبْضٌ (и) قَبْضٌ - қамамоқ (على);
 қўлга олмоқ, ушламоқ, қўлга
 туширмоқ; VII انْقَبَضَ - қисқар-
 моқ, қисилмоқ, бужмаймоқ
 - قَبْضَةٌ. قَبْضَاتٌ - мушт
 قَبْطٌ. قَبْطٌ - қибтийлар
 (Мисрнинг исломдан илгариги
 аҳолиси)
 II قَبَعٌ - шляпа киймоқ
 - قُبْعَةٌ - шляпа
 I قَبُولٌ (а) قَبُولٌ - қабул қилмоқ;
 II قَبْلٌ - ўпмоқ, бўса олмоқ;
 III قَابِلٌ - учратмоқ, дуч келмоқ;
 IV أَقْبَلٌ - келмоқ, кирмоқ, яқин-
 лашмоқ; олдинга силжимоқ;
 V تَقَبَّلَ - қабул қилмоқ
 - اسْتَقْبَالَ - қабул қилиш; غُرْفَةُ الْ -
 - умумий хона, ўтириладиган
 хона
 - إِقْبَالَ - қабул қилиш
 - اِقْتِبَالَ - қабул қилиш олиш

- ~ الْمِيْلَادِ - олдиндан; مِنْ ~ قَبْلٌ -
 эрамиздан илгари
 - قَبْلٌ - томон, тараф; مِنْ ~ -
 томонидан, тарафидан
 - قُبْلَةٌ. قُبْلَاتٌ - ўпич, бўса
 - قَبِيْلَةٌ - қабила
 - مُسْتَقْبَلٌ - келажак
 - مُقَابِلٌ - рўпарада турган,
 қаршидаги; فِي ~ -
 унинг эвазига
 - ~ وَدَيْئَةٍ - учрашув; مُقَابَلَةٌ -
 дўстона учрашув
 - مُقْبَلٌ - келгуси, келаси
 - مَقْبُولٌ - маъқул, мақбул
 - فِي ~ الْعُمْرِ: مُقْتَبِلٌ - умрнинг
 гуркираб турган пайтида;
 ~ الْحَيَاةِ - умрнинг энг
 гуркираган пайти
 I قَتْلٌ (y) قَتْلٌ - ўлдирмоқ
 - قَتْلَى. قَتْلَى. قَتْلَى - ўлдирилган
 قَاتِمٌ - қоронғи, қора
 قَحْطٌ - қурғоқчилик
 قَاحِلٌ - тап-тақир, ҳосил
 битмайдиган

اِسْحَامٌ - ёпирилиш, ошиб ўтиш

قَدَحٌ - қадах

I قَدَرَ (и) قُدْرَةٌ - кодир бўлмоқ,

эплай олмоқ; II قُدِّرَ - баҳолан-
моқ

- عَلَى أَكْثَرٍ - миннатдорлик; قَدِيرٌ

~ - кўли билан

- قَدْرٌ - қиймат

- قَدَرٌ كُنِيَ. أَقْدَارٌ - қадар, тақдир; لَوْ

~ لَأَلْطَفُ إِلَّ - тақдир марҳа-

мати бўлмаганида эди...

- قَدْرٌ مِثْلُ مَن. - қозон

مُقَدَّسٌ - муқаддас, табаррук

I قَدِمَ (а) قُدُومٌ - келмоқ; I قَدِمَ (у)

قَدِمَ - эскимоқ, эскирмоқ; II قَدِمَ

- тақдим қилмоқ; V تَقَدَّمَ - яқин

бормоқ; олдинда бўлмоқ,

олдин бўлмоқ

- إِقْدَامٌ - жасурлик, мардлик

- تَقَدُّمٌ - ривожланиш, тараққиёт

- قَادِمٌ - келгуси

- قَدَمٌ كُنِيَ. أَقْدَامٌ - оёқ, оёқнинг

таги; фут (узунлик ўлчови, 35
см.га яқин)

- قَدُومٌ - желиш

- قَدَمَاءٌ قَدِيمٌ - эски

- مُقَدَّمَةٌ - муқаддима;

(ниманингдир) олд қисми

I قَذَفَ (и) قَذْفٌ - отмоқ, иргитмоқ

قَذَى كُنِيَ. أَقْذِيَةٌ - гард

I قَرَّ (и) قَرَارٌ - хурсанд

бўлмоқ, мамнун бўлмоқ; II قَرَّرَ

- қарор қилмоқ; IV أَقَرَّ - тан

олмоқ (ب); X اسْتَقَرَّ - жойлаш-

моқ, тинчимоқ, ўрнашмоқ

- اسْتَقَرَّارٌ - барқарорлик

- قَارَةٌ كُنِيَ. اتَّ - қитъа

- قَرَارَةٌ - қаър, чуқурлик

I قَرَأَ (а) قِرَاءَةٌ - ўқимоқ (мас.

китобни); II قَرَأَ - ўқитмоқ

- قَارِئٌ كُنِيَ. قُرَاءٌ - ўқувчи,

ўқиётган

- قِرَاءَةٌ - ўқиш; مَشْرِيبَةٌ ~ маш-

рабхонлик

- قُرْآنٌ - Қуръон

I قَرُبَ (у) - яқинлашмоқ; II قَرَّبَ -

яқинлаштирмоқ; V تَقَرَّبَ -

яқинлашмоқ (مِنْ); VIII اقْتَرَبَ -

яқинлашмоқ (مِنْ)

- اقْتَرَابٌ - яқинлашиш
 - تَقَرُّبٌ - яқинлашиш
 - قَوَارِبُ кўп. قَارِبٌ - қайик
 - بِإِلْتِمَاسٍ مِنْ... - яқинлик; ...
 ёнида, яқинида
 - قَرِيبٌ кўп. أَقْرَبَاءٌ - яқин; ...
 ...га яқин
 - عَلَى... مِنْ... - яқинлик; ...
 ...ёнида, яқинида
 V تَقْرُحٌ - жароҳат билан бўлмоқ,
 жароҳатли бўлмоқ; VII اقْتَرَحَ -
 (бирор фикрни) таклиф этмоқ
 - اقْتِرَاحٌ - таклиф, тақдим
 этилган фикр
 قَارِسٌ - кучли, ашаддий
 قُرَشِيٌّ - қурайш қабиласига
 мансуб
 قُرَاطِيسٌ кўп. مَقَارِيسٌ - қайчи
 قُرْطَاسٌ кўп. قَرَاطِيسٌ - канцелярия
 товари
 قُرْفُصَاءٌ - чўккалаб
 I قَرَنَ (и) - бириктирмоқ,
 бирга олиб бормоқ,
 биргаликда амалга оширмоқ;
 III قَارَنَ - қиёсламоқ,
 солиштирмоқ

- قُرُونٌ кўп. قَرْنٌ - аср
 قُرَى кўп. قَرْيَةٌ - қишлоқ
 قَوْسُ قَزَحٌ ёки قَزَحٌ - камалак
 II قَسَمَ - майдалаб тақсимламоқ,
 тақсимламоқ, бўлмоқ; VI تَقَاسَمَ
 - ўзаро тақсимлаб олмоқ
 - تَقَسَّمٌ - бўлиниш
 - تَقَسَّيْمٌ - бўлиш, тақсимлаш
 - قَسَمٌ кўп. أَقْسَامٌ - қисм, бўлим
 - قَسَمَةٌ - бўлиш, тақсимлаш
 III قَاسَى - (мас. азоб) тортмоқ,
 чекмоқ
 - قَاسٍ - ёвуз, шафқатсиз
 قَشٌّ - бугдой пояси, сомон
 قَشْدَةٌ - қаймоқ
 قَشْرٌ - қаҳва донининг пўстло-
 гидан тайёрланган ичимлик
 VII انْقَشَعَ - тарқалмоқ, ёйилмоқ
 اقْشَعْرٌ - қалтирамоқ
 - قَشْعِرِيَّةٌ - титроқ, қалтираш
 قِصَّةٌ - қисса
 I قَصَدَ (у) - кўзда тутмоқ, ният
 қилмоқ, йўл олмоқ, йўланмоқ
 - اقْتِصَادِيٌّ - иқтисодий

- قَصِيدَةٌ кўп. قَصَائِدُ - қасида,
 шеърий асар
 I قَصْرٌ (y) - қисқармоқ, қисқа
 бўлмоқ; IV أَقْصَرَ - қисқа
 қилмоқ, қисқартирмоқ
 - قَصْرٌ кўп. قُصُورٌ - қаср, сарой
 - قَصِيرٌ кўп. قِصَارٌ - қисқа
 VII انْقَصَمَ - синмоқ, қуламоқ
 IV أَقْصَى - узоқлаштирмоқ
 - قَصِيٌّ - узоқ
 VII انْقَضَ - синиб қуламоқ,
 парчаланмоқ
 قَضِبٌ кўп. قُضْبَانٌ - таёк
 - مُقْتَضِبٌ - қисқа, лўнда
 I قَضَمَ (и) - тишламоқ, емоқ
 I قَضَى (и) - йўқ қилмоқ
 (عَلَى); ўтказмоқ (вақтни);
 VI تَقَاضَى - (мас. тўловни) талаб
 қилмоқ; VII انْقَضَى - ўтмоқ,
 ўтиб кетмоқ
 - قَضَاءٌ - суд
 - قَضِيَّةٌ кўп. قَضَايَا - муаммо
 قَطَارٌ кўп. قَطْرٌ - поезд
 - قَطْرٌ кўп. أَقْطَارٌ - юрт, ўлка

- قَطْرَةٌ кўп. قَطْرَاتٌ - томчи
 قَطْرَبٌ кўп. قَطَارِبٌ - ялтироқ курт
 I قَطَعَ (a) - кесмоқ, кесиб ўтмоқ;
 II قَطَعَ - майда-майда қилмоқ,
 узмоқ;
 VI تَقَاطَعَ - ўзаро кесишмоқ,
 кесиб ўтмоқ;
 VII انْقَطَعَ - ажралмоқ, узилмоқ,
 тўхтаб қолмоқ
 - انْقِطَاعٌ - кесилиш; ~ دُونَ -
 тўхтовсиз, узлуксиз
 - إِقْطَاعِيَّةٌ - феодализм
 - تَقَاطَعَ - кесиб ўтиш; ~ الطُّرُقُ -
 чорраҳа
 - قَاطِعٌ - кескин
 - قِطْعَةٌ кўп. قِطَعٌ - бўлак, парча; ер
 бўлаги, участка; قِطْعُ الْأَثَاثِ -
 мебель синиқлари
 - مُتَقَطِّعٌ - узоқ-юлуқ, кирган-
 чиққан
 I قَطَفَ (и) - узмоқ, термоқ (мас.
 гулни)
 قُطْنٌ кўп. أَقْطَانٌ - пахта
 I قَعَدَ (y) - ўтирмоқ; VI تَقَاعَدَ -
 нафақага чиқмоқ, нафақахўр
 бўлмоқ

– قَوَاعِدُ кўп. قَاعِدَةٌ - қоида
 – مَقَاعِدُ кўп. مَقَعْدٌ - ўриндик
 قَفَفٌ кўп. قَفْفَةٌ - корзинка
 قَفْرَاءٌ - сахро
 قَفَّازٌ - қўлқоп
 IV أَقْفَلَ - ёпмоқ, беркитмоқ
 – قَوَائِلُ кўп. قَائِلَةٌ - карвон
 I قَلَّ (и) - озаймоқ; قَلَمًا (ма+ма) -
 аҳён-аҳёнда; II قَلَّلَ - озай-
 тирмоқ
 – اسْتَقْلَالَ - истиклол
 – أَقْلٌ - энг оз; عَلَى ال ~ камида,
 ози билан
 – قَلِيلٌ кўп. قَلَائِلٌ - оз; أ ~ - бир оз
 миқдорда
 – مُسْتَقْلِلٌ - мустақил
 II قَلَّبَ - варақламоқ; V تَقَلَّبَ -
 ағдарилмоқ; VII انْقَلَبَ -
 ўзгармоқ, айланмоқ
 – قَلْبٌ кўп. قُلُوبٌ - юрак, марказ,
 ўрта
 تَقْلِيدِيّ - анъанавий, традицион
 V تَقَلَّصَ - бужмаймоқ, тириш-
 моқ, озаймоқ, камаймоқ
 VII انْقَلَعَ - кетмоқ

I قَلَقَ (а) - ташвишланмоқ
 – قَلَقٌ - ташвиш
 قَلَمٌ кўп. أَقْلَامٌ - қалам; حَبْرٌ ~ -
 ручка; رِصَاصٌ ~ - қалам
 مَقْلِيٌّ - қайнатилган
 قَمَمٌ кўп. قِمَمٌ - чўққи, тоғ чўққиси
 قَمَحٌ - буғдой
 IV أَقَمَرَ - ойдин бўлмоқ (*тун*
ҳақида)
 – أَقْمَارٌ кўп. قَمَرٌ - ой (*Ер йўлдоши*)
 – مُقَمَّرٌ - ойдин, ойли
 قَوَامِيْسٌ кўп. قَامُوسٌ - луғат
 قَمَاشٌ кўп. أَقْمِشَةٌ - газлама
 قَمِيصٌ кўп. قَمِيصَانٌ - кўйлак
 قَوَانِيْنٌ кўп. قَانُونٌ - қонун
 قَنَادِيْلٌ кўп. قَنْدِيْلٌ - қандил
 قُنُوْطٌ - умидсизлик
 IV أَقْنَعَ - қаноатлантирмоқ,
 қондирмоқ; VIII اقْتَنَعَ -
 қаноатланмоқ
 – تَقَنُّعٌ - ниқобланиш
 قَنَاةٌ ~ السُّوَيْسِ - Сувайш
 канали
 تَقَهَّقَرَ - орқага кетмоқ

قَهْقَهَة - қахқахлаб кулмоқ
 قَهْوَة - қахва; سَوْدَاءُ ~ - қандсиз
 қахва; قَدَقْد - ~ - қахва
 турларидан бири; مُوز ~ -
 қахва турларидан бири
 - قَهْوَة كۆپ. مَقَاه - қахвахона
 I قَاد (قود) - йўл бошла-
 моқ; етакламоқ, бошқармоқ,
 ҳайдамоқ (мас. машинани);
 VIII اقْتَاد - етакламоқ, олиб
 келмоқ, олиб бормоқ
 - قَانِد - лашкарбоши
 - قِيَادَة - бошқариш; ... ~ -
 ...бошчилигида
 V تَقْوَس - кўкрак устида дўппа-
 йиб турмоқ (соч ҳақида)
 - قَوْس - мз., мн. камон, ёй
 قَاعَة - зал
 I قَالَ (قول) - айтмоқ, демок;
 II قَوْل - кўп гапирмоқ; V تَقْوَل -
 миш - миш тарқатмоқ
 - قَوْل كۆپ. اقْوَال - сўз, гап
 - مَقَالَة - мақола
 I قَام (قوم) - турмоқ; ب ~ -
 бажармоқ; قِيَم - бўлиб ўтмоқ,

амалга ошмоқ; III قَاوَم - қар-
 шилик кўрсатмоқ; IV اَقَام -
 яшамоқ; ўрнатмоқ; ~ العَدَل -
 адолат ўрнатмоқ
 - قَامَة - қомат, гавда
 - ... قَانِم عَلَي ... - ...нинг асосида
 - قَائِمَة - рўйхат; اَلْوَانِ الطَّعَام -
 меню
 - قَوْم كۆپ. اقْوَام - қавм, элат,
 миллат
 - قَوْمِي - миллий
 - قَوْمِيَة - миллат, миллийлик
 - قِيَمَة - қиймат
 - مُسْتَقِيْم - тўғри, эгилмаган
 II قَوِي - куч бахш этмоқ,
 кучайтирмоқ, кучли қилмоқ;
 V تَقْوَى - кучли бўлмоқ, куч
 йиғмоқ
 - قَوِي كۆپ. اقْوِيَاءُ - кучли
 V تَقِيًا - қусмоқ, қайт қилмоқ
 II قِيد - бўйнидан бойламоқ,
 боғламоқ
 - قِيد كۆپ. قِيود - кишан; ~ عَلَي
 اَلْحَيَاة - тирик, ўлган эмас

I قَاسَ (и) قِيَاسٌ - ўлчамок
 - مَقَاسٌ - размер
 - مَقْيَاسٌ кўп. مَقْيَاسٌ - меъёр; النَّيْلُ
 - ниломер, Нил дарёсидаги
 сувнинг ҳажмини ўлчайдиган
 қурилма

I قَاضٍ (и) قَاضٍ (قىض) - (бирор нарсага)
 алмаштирмак, алиштирмак

ك

كَاَبَةٌ - ғам, ташвиш

- كَيْبٌ - ғамгин, хафа

كَاسٌ - мн. кадах

VII اَنْكَبُ - (бирор нарсага)

берилиб кетмок, мук тушмок

I كَبَتَ (и) كَبْتٌ - босмок, тўхтамок

كَبْدٌ мз., мн. - жигар

I كَبُرَ (у) - катта бўлмок,

катталаш-мок; II كَبُرَ - اللهُ أَكْبَرُ

иборасини айтмок; III كَابَرَ -

гердаймок;

V تَكَبَّرَ - такаббурлик қилмок

- أَكْبَرُ мн. كُبْرَى - энг катта

- كِبْرِيَاءٌ - гердайиш

- كَبَّرَ кўп. كَبَّارٌ - катта

- مُكَبِّرٌ - катталаштирувчи;

~ الصَّوْتِ - овоз кучайтиргич

كَاَبُوسٌ - босинкираш

I كَتَبَ (у) - ёзмок

- كَاتِبٌ кўп. كِتَابٌ - ёзувчи

- كُتِبَ кўп. كِتَابٌ - китоб

- كِتَابَةٌ - ёзиш

- مَكْتَبَةٌ - кутубхона

- مَكْتُوبٌ - ёзилган

كَنْفٌ - елка

I كَتَمَ (у) كَتَمَ - яширмак, беркит-
 моқ

I كَثَرَ (у) كَثْرَةٌ - кўпаймок;

VI تَكَاثَرَ - кўпаймок

- أَكْثَرٌ - энг кўп

- كَثِيرٌ кўп. كَثِيرُونَ - кўп; مَا ~ -

кўпинча

VI تَكَاثَفَ - қуюқлашмоқ
 – كَيْفٌ - қуюқ
 كُحْلٌ - сурма
 I كَذَبَ (и) - алдамоқ, ёлғон
 гапирмоқ; II كَذَبَ - рад этмоқ,
 инкор этмоқ
 – كَذَبٌ - алдов, алдамчилик
 V تَكَرَّرَ - такрорламоқ
 كَوَارِثُ كُيُن. كَارِثَةٌ - фалокат,
 авария
 كُرْدِيٌّ - курд, курд миллатига
 мансуб
 I كَرَزَ (и) - тарғиб қилмоқ,
 тарқатмоқ
 II كَرَسَ - бағишламоқ
 – كُرَّاسَةٌ - дафтар; رَسْمٌ ~ - расм
 дафтар
 – كُرْسِيٌّ كُيُن. كَرَّاسِيٌّ - стул;
 ~ بِطَرِيْقِيٌّ - патриарх қароргоҳи
 كَرِشٌ - корин
 كَرَكْرَ عَكِي ضَاْحِكًا - кулиб
 юбормоқ
 IV اَكْرَمَ - ҳурмат қилмоқ;
 V تَكْرَمَ - лутф этмоқ, марҳамат
 қилмоқ

– اِكْرَامٌ - ҳурмат қилиш
 – كَرَمٌ - бағри кенглик;
 ~ الضِّيَافَةُ - меҳмондўстлик;
 ~ اَهْلُ الْاَلِ - саховатлилар
 – كَرَمَةٌ - ток, узум токи
 – كَرِيْمٌ كُيُن. كَرِيْمٌ - қадрли, ҳурмат-
 ли; қимматбаҳо; муқаддас
 – مُكْرَمٌ - табаррук, муқаддас
 I كَرِهَ (а) - ёмон кўрмоқ
 كُرَّةٌ - копток, тўп; ~ اَلْقَدَمُ -
 футбол; ~ السَّلَّةُ - баскетбол;
 ~ طَائِرَةٌ - волейбол
 كَرِيٌّ - мудроқлик
 VIII اِكْتَسَبَ - эга бўлмоқ, ҳосил
 қилмоқ
 I كَسَرَ (и) - синдирмоқ,
 синмоқ; VII اِنكَسَرَ - синиб
 майдаланмоқ
 كَسَالِيٌّ, كَسَالِيٌّ كُيُن. كَسْلَانٌ - дангаса
 VIII اِكْتَسَى - кийилмоқ, ўралмоқ
 I كَشَفَ (и) - кашф этмоқ,
 ихтиро этмоқ; VIII اِكْتَشَفَ -
 билиб қолмоқ, сезиб қолмоқ;
 X اسْتَكْشَفَ - разведка қилмоқ

– اِكْتِشَافٌ - кашф этиш
 VIII اِكْتِظٌ - тўлиб тошмоқ,
 тиқилишиб кетмоқ
 مُكْعَبٌ - куб; куб шаклидаги
 كَافَةٌ - барча
 – كَفٌّ - кафт
 – مَكْفُوفٌ - кўр, кўзи ожиз
 VI تَكَافَأٌ - ўзаро тенг бўлмоқ;
 VII اِتْكَفَأٌ - узоқлашмоқ
 III كَفَّاحٌ - курашмоқ, кураш
 олиб бормоқ
 – كِفَّاحٌ - кураш
 كُفْرٌ - куфрлик
 I كَفَنٌ (и) كَفَنٌ - кафанламоқ
 اِكْفَهْرٌ - тундлашмоқ
 I كَفَى (и) كَفَايَةٌ - кифоя қилмоқ,
 етмоқ; кифоя, етарли!, бас!;
 VIII اِكْتَفَى - кифояланмоқ
 كُفْلٌ кўп. اِكْلِيلٌ - гулчамбар
 – كَلَّلٌ - чарчоқлик, ҳорғинлик
 – كَلِيَّةٌ - факультет
 كَلْبٌ кўп. كِلَابٌ - ит

II كَلَّفَ - (мас. фалон сўм)
 турмоқ, баҳоланмоқ; V تَكَلَّفَ -
 тортинмоқ, уялмоқ
 V تَكَلَّمَ - гаплашмоқ
 – تَكَلَّمَ - гапириш
 – كَلَامٌ - гап
 – كَلِمَةٌ - сўз; ~ ف ~ сўзма-сўз
 كَمْ - қанча, нечта; ~ بِ - қанча-
 дан
 كُمْ кўп. اِكْمَامٌ - енг (кўйлакдаги)
 – كَمِيَّةٌ - миқдор
 كُمْثَرَى - нок
 اِتْكَمَّاشٌ - бужмайиш, тиришиш
 II كَمَّلَ - тугатмоқ, ниҳоясига
 етказмоқ; IV اِكْمَلَ - тугатмоқ,
 ниҳоясига етказмоқ; X اسْتَكْمَلَ
 – ниҳоясига етказмоқ
 – اسْتَكْمَالَ - такомилга етказиш
 – اِكْمَلُ ~ بِالْ - тўлалигича
 – تَكْمُلٌ - такомиллашиш
 – كَمَالٌ - комиллик
 – مُتَكَامِلٌ - мукаммал
 كَمَانٌ - гижжак
 – كَمَنَجَةٌ - гижжак, скрипка

I كُنَّ (y) - яширмоқ;
 ~ تَقْدِيرًا - миннатдор бўлмоқ
 كُنْزٌ кўп. - хазина
 كُنَّاسٌ - фаррош
 ~ مَكَانِسُ кўп. - супурги
 تَكْهَرَبٌ - электрлашмоқ
 ~ كَهْرَبَاءٌ - электр
 ~ كَهْرَبَانِيٌّ - электрга оид
 كَهْلٌ - ўрта ёшли одам
 كُوخٌ кўп. - АКУОАХ - кулба
 كَوَاكِبُ кўп. - юлдуз
 I كَان (y) - бўлмоқ, эмок;

II كَوَّنَ - ташкил этмоқ;
 V تَكْوَّنَ - тузилмоқ, иборат
 бўлмоқ
 ~ كَوْنٌ - борлик, дунё
 ~ أَمَاكِنُ кўп. - жой
 V تَكْوَى - иситма чиқармоқ
 ~ كَوَاءٌ - дазмоллаш
 كَيْسٌ кўп. - АКИАС - қоп, халта
 كَيْفٌ - қандай, қандай қилиб
 ~ كَيْفِيَّةٌ - кайфият
 كِيلُومِترٌ - километр
 كِيمَاوِيٌّ - химиявий

ل

لَا - йўқ (نَعْمَ нинг акси); йўқ
 ~ إِلَهَ إِلَّا اللهُ - («бор» нинг акси);
 Оллоҳдан бошқа илоҳ йўқ
 لَأَلَاءٌ - ялтирамоқ
 ~ لَوْلُو кўп. - марварид
 III لَاءَمٌ - мос келмоқ, мувофиқ
 келмоқ
 ~ لَوْمٌ - пасткашлик

~ لَنَامٌ кўп. - пасткаш
 I لَبَثَ (a) - секинламоқ
 لَبَخَةٌ кўп. - оғриқ жойга
 кўйиладиган (босиладиган)
 иссиқ дори
 مُتَلَبِّدٌ - осмонни қоплаб олган
 (булут)
 I لَبِسَ (a) - киймоқ
 ~ أَلْبِسَةٌ кўп. - кийим

– مَلْبَسٌ кўп. - кийим

كِبَافَةٌ - абжирлик

كِبَانٌ кўп. - сут

كِبَانِيٌّ - ливанлик

I لَجَأٌ (а) - ўтмоқ (إلى);

إلى الاستبدال - алмаштиришга

ўтмоқ

تَلَجَّلَجَ - тили тутилмоқ

لَجْنَةٌ - қўмита

VIII التَّحَبُّ - издан бормоқ,

эргашмоқ

لَحْدٌ - гўр, қабр

III لَاحَظَ - мулоҳаза қилмоқ,

тасаввур қилмоқ; сезмоқ, хис қилмоқ

– لَحِظَةٌ - лаҳза

– مَلْحُوظٌ - сезиларли

لُحْفٌ кўп. - чойшаб, адел

I لِحَاقٌ (а) - бошга тушмоқ;

IV أَلْحَقَ - етиб олмоқ; VIII التَّحَقَّقَ

– қўшилмоқ; кирмоқ, қабул қилинмоқ (мас. мактабга)

VIII التَّحَمُّ - бирлашмоқ, жипс-лашмоқ

– لُحْمٌ кўп. - гўшт

II لَحْنٌ - музика басталамоқ,

бастакорлик қилмоқ

– لَحْنٌ - оҳанг, музика, куй

لَحْيَانِيٌّ - серсоқол

V تَلَذَّذَ - завқланмоқ, мацца

қилмоқ, лаззатланмоқ

– لَذَّةٌ кўп. - лаззат

– لَذَازٌ кўп. - мазали

I لَزِمَ (а) - керак бўлмоқ;

III لَازِمٌ - бирга бўлмоқ,

(ниманидир) биргаликда

бажармоқ; X اسْتَلْزَمَ - лозим деб

ҳисобламоқ

– التَّزَامُ - зарурият

أَلْسِنَةٌ мз. мн. кўп. - тил

VI تَلَأَشَى - йўқолиб кетмоқ, йўқ

бўлмоқ

لُصٌّ кўп. - ўғри

X اسْتَلْطَفَ - эркаламоқ

– لَطِيفٌ кўп. - мулойим

I لَعِبَ (а) - ўйнамоқ (ب)

– أَلْعُوبَةٌ - ўйинчоқ

– لَعَبٌ кўп. - ўйин

– مَلْعَبٌ - ўйингоҳ, стадион

تَلَعَّثَمَ - дудуқланмоқ

مَلْعَقَةٌ *кўп.* مَلَاعِقُ - қошиқ
 لَعْلَعٌ - жаранглаб эшитилмоқ
 I لَعِنَ (а) - лаънатламоқ
 لَأَغَبٌ - чарчок, ҳолдан тойган
 مَلْعَمٌ *кўп.* أَلْعَامٌ - мина; حَقْلُ الْأَلْعَامِ -
 миналаштирилган ер
 IV أَلْفَى - бекор қилмоқ; أَلْفِي -
 бекор қилинмоқ
 لُغَةٌ - тил
 VIII التَّفُّ - сиқиб ўрамоқ
 I لَفَتَ (и) لَفْتٌ - (диққатни) жалб
 қилмоқ; V تَلَفَتَ - атрофга
 қарамоқ; VIII التَّفَّتَ - ўгирил-
 моқ, бурилмоқ
 I لَفِظَ (и) لَفِظٌ - туфлаб ташламоқ,
 оғиздан чиқариб ташламоқ
 - لَفِظٌ *кўп.* أَلْفَاظٌ - сўз, ибора
 لَقَبٌ - лақаб; ~ أَدَبِيٌّ - адабий
 тахаллус
 VIII التَّقَطُّ - териб олмоқ
 VIII التَّقَمُّ - қасос олмоқ
 - لُقْمَةٌ *кўп.* لُقْمٌ - лукма, бўлак
 I لَقِيَ (а) - учратмоқ; IV أَلْقَى -
 ташламоқ, ирғитмоқ; ~ مُحَاضِرَةٌ -
 маъруза ўқимок; V تَلَّقَى -

олмоқ; VIII التَّقَى - учратмоқ,
 топмоқ; X اسْتَلْقَى - чўзилиб
 ётмоқ, чалқанча ётмоқ
 - لِقَاءٌ - учрашув
 - مُلْتَقَى - учрашув жойи
 مَلَاكِمٌ - боксчи, боксёр
 - مُلَاكِمَةٌ - бокс
 IV أَلِمٌ - яхши билмоқ
 مَلَامِحٌ - афт, юз тузилиши
 I لَمَسَ (у,и) لَمَسٌ - тегмоқ, тегиб
 ўтмоқ, силамоқ; III لَامَسَ - тег-
 моқ, тегиб ўтмоқ; V تَلَمَّسَ -
 пайпасламоқ, пайпаслаб топмоқ
 I لَمَعَ (а) لَمَعٌ - ялтирамоқ
 - لَامِعٌ - ялтироқ
 لَهَبٌ - аланга, олов
 - مُتَلَهَّبٌ - оташин
 لَهْجَةٌ - оҳанг; ~ اسْتَجْوَابِيَّةٌ - сўраш
 оҳанги
 VIII التَّهَمٌ - еб юбормоқ, ютиб
 юбормоқ; ~ بِالْعَيْنِ - кўз билан
 еб қўймоқ
 - إِلْهَامٌ - илҳом

I لَوَّحَ (у) - кўринмоқ, пайдо
 бўлмоқ; II لَوَّحَ - силкитмоқ
 (мас. қўлни)
 – لَوَّحَ кўп. أَلْوَاَحَ - доска
 – لَوَّحَةٌ - картина, сурат, панно;
 زَيْتِيَّةٌ ~ - ёғли бўёқ билан
 ишланган сурат
 VIII التَّاعَ - ножам бўлмоқ,
 ҳавотирланмоқ
 – لَوَّعَةٌ - қийноқ, азоб; قَضَى ~ -
 қийналиб жон бермоқ
 I لَوَّمَ (у) - таъна қилмоқ, гина
 қилмоқ
 II لَوَّنَ - турли рангга бўямоқ
 – لَوَّنَ кўп. أَلْوَانٌ - ранг

مَا - нима; مِمَّا нимадан; нима
 бўлса, ўша; مَا قَرَأْتُ - нимани
 ўқиган бўлсам, ўша; мен
 ўқиган нарса
 مَاذَا - нима; لِمَاذَا - нима учун,
 нимага
 مِئَةٌ ~ - юз (сон)
 مِثْرُو - метро

– مَلَوَّنٌ - рангли
 I لَوَّى (и) لَيٌّ - бурмоқ, эгмоқ;
 V تَلَوَّى - бурилмоқ, кулча
 бўлиб олмоқ (илон ҳақида)
 – مَلَتَوْرٍ - эгри-бугри
 لَيْتَ شَعْرِي - кошки эди мен
 билсам
 لَيْسَ - йўқ («бор»нинг акси);
 ~ (لا) ... فَحَسْبُ بَلٌ -
 нафақат ...балки...; ...гина
 эмас, балки...
 لَيْلٌ - тун
 – لَيْلَةٌ - тун; الْقَدْرُ ~ - кадр
 кечаси, лайлату-л-кадр
 لَيْنٌ - юмшоқ

م

V تَمَّعَ - мазза қилмоқ,
 баҳраманд бўлмоқ; X اسْتَمْتَعَ -
 хузур қилмоқ, мазза қилмоқ
 – تَمَّتَعٌ - фойдаланиш
 – تَمَّتَعٌ кўп. أَمْتَعَةٌ - матох,юк
 – مُمْتَعٌ - кулай, роҳатбахш;
 қизиқарли, мароқли
 عَلَى ~ الطَّائِرَةِ - борт; مِتُونٌ кўп. مِتْنٌ
 самолёт бортида;

مَتَى - қачон; ~ إِلَى - қачонгача;

қачонки

II مَثَل - вакил бўлмоқ; акс

эттирмоқ; роль ўйнамоқ,
актёрлик қилмоқ

– مَثَالٌ кўп. تَمَائِيلُ - хайкал

– مَائِلٌ - (ниманингдир олдида)

тик турувчи

– مَثَلٌ кўп. أَمْثَالٌ - мақол

– مِثْلٌ кўп. أَمْثَالٌ - ўхшаш; ... ~ -

...каби

– مِثْلٌ - ўхшаш

– مُمَثِّلٌ - актер

مَاجِسْتِرٌ - магистратура,

магистрлик

I مَحْضٌ (а) - самимият

кўрсатмоқ; ~ النَّصِيحُ - самимий

маслаҳат бермоқ; V تَمَحَّضٌ -

вужуди билан берилмоқ

VIII اِمْتِحَانٌ - имтиҳон қилмоқ,

синамоқ

– اِمْتِحَانٌ - имтиҳон

VII اِئْمَحَى - йўқолмоқ, йўқ

бўлиб кетмоқ

I مَدَّ (y) - чўзмоқ; V تَمَدَّدٌ -

чўзилмоқ; VII اِمْتَدَّ - чўзилмоқ;

X اِسْتَمَدَّ - олмоқ

– مَادَّةٌ кўп. مَوَادُّ - модда

– مَدَّةٌ - мадда (грамматикада)

– مُدَّةٌ - муддат

مَدَحٌ - мақташ, мақтов

V تَمَدَّنٌ - маданиятли бўлмоқ

– مَدِينَةٌ кўп. مُدُنٌ - шаҳар

III مَادَى - текис бўлмоқ

– مَدَى - кўлам; ~ سَعَادَةٌ - борлик

саодат

مُدٌ - ...дан буён

I مَرَّ (y) - ўтмоқ; ~ ب - олиб

ўтмоқ;

II مَرَّرَ - қўлма-қўл қилмоқ,

узатмоқ;

X اِسْتَمَرَّ - давом этмоқ

– اِسْتِمْرَارٌ - узлуксизлик,

давомийлик; ~ بِ - бетўхтов,

узлуксиз равишда

– مَرَّ кўп. مَرَّاةٌ - йўловчи, пиёда

– مَرٌّ - аччиқ

– مَرَّةٌ кўп. مَرَارٌ - марта

– مُسْتَمِرٌّ - бетүхтов, узлуксиз,
доимий

– مَمْرٌ - йўлак

نِسْوَةٌ كُنْ. نِسَاءٌ عَكي نِسْوَانٌ عَكي -
аёл

– مُرْوَةٌ - мурувват,

бағрикенглик

مَرْجٌ كُنْ. مَرْوَجٌ - кўкаламзор,
ўтлоқзор

مَرِيخٌ - Марс

II مَرَضٌ - беморга қарамок;

VI تَمَارَضٌ - ўзини касал қилиб
кўрсатмоқ

– مَرَضٌ كُنْ. أَمْرَاضٌ - касаллик

– مَرِيضٌ كُنْ. مَرَضِيٌّ - касал

مَرَقٌ - шўрванинг суви, бульон

مَرْقَسِيٌّ - га алоқадор

مَرْيُنٌ كُنْ. تَمَارِينٌ - машқ

I مَرْجٌ (y) - аралаштирмоқ,
кориштирмоқ

I تَمَزَقٌ (и) مَرْقَةٌ - йиртмоқ; V مَرْقٌ -
ёрилмоқ, парча-парча бўлиб
кетмоқ

– مَمْرَقٌ - йиртиқ, йиртилган

مَرْيَةٌ كُنْ. مَرْيَاٌ - хусусият

I مَسٌّ (a) - тегиб кетмоқ; VI تَمَسٌّ

- бир-бирига тегиб турмоқ

– تَمَسٌّ - туташув; كَهْرَبَانِيٌّ ~ - ток

симларининг ўзаро туташуви

– مَسٌّ - кечиктириб

бўлмайдиган

I مَسَحٌ (a) مَسَحٌ - артмоқ

– مَسَاحَةٌ - ўчирғич

– مَسَاحَةٌ - ҳудуд

– مَسْحَةٌ - из, асар; مَنِ الْجَمَالِ ~ -

шунчаки гўзаллик

– مَسِيحِيٌّ - христианликка

тегишли

– مَمْسَحَةٌ - артғич

مُوسِقِيَّارٌ - бастакор, композитор

– مَوْسِيقِيٌّ - музика

I مَسَكَ (и) مَسَكَ - ушламоқ, уш-

лаб турмоқ; IV أَمَسَكَ - ушла-

моқ; ўзини тиймоқ, тийилмоқ

(عَن)

IV أَمَسَى - қила бошламоқ

– مَسَاءٌ - оқшом; ~ الخَيْرِ - хайрли

оқшом! التَّوْرِ - хайрли

оқшом! (жавоб)

مُشَطٌّ - тароқ

- ~ هُوَ ذَا - ким; مِمَّنْ - кимдан; مَنْ - ким;
 ўзи ким?! кимки
 مِنْ قَبْلُ - олдиндан
 مَثُونٌ - ўлим
 I مَنَحَ (а) مَنَحَ - бермоқ, инъом
 қилмоқ
 مُنْدِيلٌ - рўмолча
 مُنْطَقٌ - ўраб олмоқ, ўрамоқ
 I مَنَعَ (а) مَنَعَ - ман этмоқ;
 VIII اَمْتَعَ - ўзини қайтармоқ,
 рад қилмоқ
 V تَمَنَّى - хоҳламоқ
 - أَمَانٌ كُنْ. أَمْنِيَّةٌ - орзу, хоҳиш,
 истақ
 تَمْهِيدٌ - тайёргарлик
 - مُمَهَّدٌ - текис, силлиқ
 مَاهِرٌ - моҳир
 V تَمَهَّلَ - секинлашмоқ
 مِهْنَةٌ - ҳунар, касб-ҳунар
 مَاءٌ - сув
 I مَاتَ (موت) مَاتَ (y) - ўлмоқ
 - اِسْتَمَاتَ - ўзини аямаслик;
 ~ بِ - ўзни аямасдан

- مَوْتٌ - ўлим
 - مَوْتِي كُنْ. مَيِّتٌ - ўлик
 كُنْ. أَمْوَاجٌ - тўлқин
 مَائِدَةٌ - дастурхон
 مَالٌ كُنْ. أَمْوَالٌ - мол, мол-мулк,
 пул
 ~ الأَزْهَرُ مَيَادِينُ كُنْ. مَيَادَانٌ - майдон;
 - Ал-Азҳар майдони (Қоҳирада)
 II مَيَّزَ - фарқламоқ; V تَمَيَّزَ -
 ажралиб турмоқ, фарқланмоқ;
 VIII اِمْتَاَزَ - устун бўлмоқ, юқо-
 ри бўлмоқ, ажралиб тармоқ
 - تَمَيَّزَ - ажралиб туриш
 - تَمَيَّزَ - фарқлаш
 - مِيْرَةٌ - хусусият
 I مَيْلٌ (и) مَالٌ (مِيل) - мойил
 бўлмоқ;
 VI تَمَائِلٌ - эгилмоқ, энгашмоқ;
 X اِسْتَمَالَ - ўзига жалб қилмоқ
 - مَيْلٌ - мойиллик
 - مَيْلٌ - мил (узунлик ўлчови,
 1920 м.га тенг)
 مِيْهَاهِيْرَتْرٌ - мегагерц

نَامَةٌ - шитирлаш, шарпа

نَبَأٌ кўп. اَنْبَاءٌ - хабар

– نَبِيٌّ - пайғамбар

نُوبَةٌ кўп. اَنْبِيبٌ - труба

IV اَنْبَتٌ - ўстирмоқ, кўкар-
тирмоқ

– نَبَاتِيٌّ - ўсимликка оид

I نَبَسٌ (и) نَبَسٌ - бирор нарса
демоқ

نَبْضٌ - томир уриши, пульс

V تَنْبَةٌ - эътибор бермоқ; VIII اَنْتَبَةٌ

- ўзига келмоқ, хушига
келмоқ; эътибор бермоқ

– نَبِيَةٌ кўп. نُبَهَاءٌ - зиёли, интел-
лигент

IV اَنْتَجٌ - етиштирмоқ (ҳосилни)

– اِسْتِنْتَجَرْتُ - хулосалар

– اِنتَاجٌ - маҳсулот

– مُنتَجَاتٌ - маҳсулотлар

– نَتِيجَةٌ кўп. نَتَائِجٌ - натижа;

... ل - ...натижасида

I نَثْرٌ (y) نَثْرٌ - сочмоқ, сочиб таш-

ламоқ; VI تَنَثَّرَ - ёғилиб кетмоқ

– نَثْرِيٌّ - насрий

IV اَنْجَبٌ - фарзанд кўрмоқ

I نَجَحٌ (a) نَجَاحٌ - муваффақият
қозонмоқ

– نَجَاحٌ кўп. اَنْجَحَةٌ - ютуқ, муваф-
фақият

IV اَنْجَدٌ - ёрдам кўрсатмоқ,
кўлламоқ; Наждга бормоқ

نَجَارٌ - дурадгор

IV اَنْجَزٌ - амалга оширмоқ

نَجْلٌ кўп. مَنَاجِلٌ - ўрок

نَجْمٌ кўп. نُجُومٌ - юлдуз

– مَنَجَمٌ - кон

– نَجْمَةٌ - юлдуз

III نَجِيٌّ - ялинмоқ, муножот
қилмоқ

– مَنَاجَاةٌ - яширин суҳбат,
шивирлаш

VIII اَنْتَحَرَ - ўз жонига қасд
қилмоқ

II نَحْسٌ - мис қопламоқ

– نَحَاسٌ - мис

نَحِيفٌ кўп. نَحَافٌ, نَحَفَاءٌ - ориқ

نَحِيْلٌ - новча, нозик, сарвқомат

تَنْحَحَ - йўталиб томоқ кирмоқ
 نَوَاحٍ كُن. نَوَاحٍ - тараф
 - نَحْوٍ - ...га томон, томонга;
 масалан
 - نَحْوِيَّ - грамматикага оид
 VIII اتَّخِبَ - сайланмоқ
 - اتَّخَابَ - сайлов
 نخيل - хурмо дарахти
 مندوب - вакил, делегат
 - نَدَبٌ - йиғи, фарёд
 نادرٌ - камёб, кам учрайдиган
 - نَوَادِرُ كُن. نَادِرَةٌ - латифа,
 кулгили ҳикоя, ҳангома
 نَدَامَةٌ - афсус ейиш, надомат
 I نَدَا (y) - баланд бўлмоқ,
 баланд овозли бўлмоқ;
 III نَادَى - чақирмоқ
 - نَادٍ - клуб
 - نَدَاءٌ - мурожаат
 - نَدَى كُن. أَنْدَاءٌ - шудринг
 نَرْجِسٌ - нарғис
 I نَزَعَ (a) - ечмоқ (кийимни):
 III نَزَعَ - талвасага тушмоқ;
 VI تَنَزَعَ - талашмоқ

I نَزَلَ (и) - тушмоқ; IV أَنْزَلَ -
 туширмоқ, ташламоқ
 - مَنَازِلُ كُن. مَنَازِلُ - манзил
 - مَنَزِلِيٌّ - уйга тегишли
 V تَنَزَّهَ - сайр қилмоқ
 - مُتَنَزِّهَةٌ - курорт
 - تَرْهَةٌ - сайр, экскурсия
 I نَسَبٌ (и) - мансуб
 (тегишли) деб билмоқ,
 йўймоқ; III نَاسَبٌ - муносиб
 бўлмоқ, рост келмоқ;
 VIII اتَّسَبَ - мансуб бўлмоқ
 - نَسَبَةٌ - келиб чиқишлик, насл-
 насаб
 I نَسَجَ (y) - тўқимоқ
 (газламани)
 - مَنَسُوجَاتٌ - газламалар
 - نَسِجَةٌ كُن. أُنَسِجَةٌ - газлама,
 газмол
 نَسَخَةٌ كُن. نَسَخٌ - нусха
 نَسْرٌ - бургут
 تَنَاسَقٌ - мутаносиблик, ўзаро
 мослик
 V تَنَسَكَ - таркидунё қилиб
 яшамок

– مُتَسِّكٌ - қаландар, таркидунё
 қилган киши
 – نَاسِكٌ - қаландар
 V تَسَمَّ - хиди келмоқ, бўйи
 келмоқ, анқимок
 – نَسَمَةٌ кўп. نَسَمٌ - нафар, одам
 (санаида)
 – نَسَائِمٌ кўп. نَسَائِمٌ - шабада
 I نَسِيَ (а) نِسْيَانٌ - унутмоқ; IV أُنْسِيَ
 - унутишга сабаб бўлмоқ,
 хаёлдан кетказмоқ
 – نِسْوَةٌ ёки نِسْوَانٌ ёки نِسَاءٌ - аёллар
 I نَشَأَ (а) نُشُوءٌ - улғаймоқ, вояга
 етмоқ; IV أُنشَأَ - қурмоқ,
 тикламоқ
 I نَشِبَ (а) نُشُوبٌ - бошланиб
 кетмоқ
 I نَشَدَ (у) نَشْدٌ - куйламоқ, ашула
 айтмоқ
 – نَشِيدٌ кўп. أُنشُودَةٌ - кўшиқ,
 ашула
 – مَنشُودٌ - қидирилган,
 ахтарилаётган
 I نَشَرَ (у) نَشْرٌ - наshr этмоқ;
 тарқатмоқ, ёймоқ; VIII انْتَشَرَ -
 тарқалмоқ, ёйилмоқ
 – مَتَشَرٌ - ёйилган, тарқалган

– مَنشَارٌ - арра
 – نَشْرَةٌ الأَخْبَارِ - ахборот, сўнгги
 хабарлар (радиоода)
 نَشَاطٌ - фаолият; فِي - эпчиллик
 билан; شَدِيدٌ ال - ўта ҳаракат-
 чан, ўта фаол
 – نَشِطٌ кўп. نُشَطَاءٌ - фаол
 نَاشَفٌ - курук
 V تَنَشَّقُ - искамоқ, бурундан
 нафас олмоқ; X اسْتَنَشَقَ -
 тўйиб-тўйиб нафас олмоқ
 VIII انْتَشَلَ - қутқармоқ, ёрдам
 кўрсатмоқ
 نَصٌّ кўп. نُصُوصٌ - матн, текст
 IV أَنْصَتَ - қулоқ солмоқ (إلى)
 نَصِحٌ - насиҳат
 – نَصِيحَةٌ кўп. نَصَائِحٌ - тавсия,
 насиҳат
 I نَصَرَ (у) نَصْرٌ - ғолиб келмоқ
 – انْتِصَارٌ - ғалаба
 – نَاصِرٌ - ёрдам берувчи
 نَاصِعٌ - оппоқ
 VIII انْتَصَفَ - ярим бўлмоқ
 – مُتَنَصَفٌ - ярим
 – نِصْفٌ - ярим

IV أَنْضَجَ - пиширмоқ, пишитмоқ	– نَظْرَةٌ - назар
– نَاضِحٌ - пишган, етилган	I نَظَّفَ (y) - озода бўлмоқ;
منضدة - стол	II نَظَّفَ - тозаламоқ
نضارة - кўркамлик, яшнаб	– نَظْفَاءٌ كُنْ. نَظِيفٌ - тоза, озода
туришлик	II نَظَّمَ - ташкил этмоқ; V تَنظَّمُ -
– نَضْرٌ - яшнаб турган, кўркам	ташкил бўлмоқ
– نَضْرَةٌ - кўркамлик, латофат	– ~ الأُمَمِ الْمُتَّحِدَةِ - ташкилот; مُنظَّمَةٌ -
III نَاضَلَ - курашмоқ	- Бирлашган Миллатлар
– نِضَالٌ - кураш	Ташкилоти
نَاطُورٌ - қоровул	نُعَاسٌ - мудроклик, уйқу
منطقٌ - мантиқ	مُنْعِشٌ - тетиклантирувчи,
– نَاطِقَةٌ كُنْ. مَنَاطِقٌ - минтака,	қувватбахш
район	نَعْلٌ - мн. шиппак
– نَاطِقٌ - гапирувчи	IV أَنْعَمَ - мазза килмоқ; VI تَنَاعَمَ -
– نَاطِقٌ كُنْ. نَطَقٌ - кўлам	ўзаро уйғунлашиб кетмоқ
I نَظَرَ (y) - қарамоқ;	– نَاعِمٌ - мулойим, юмшоқ
VIII انتظر - кутмоқ	– نَعَمٌ - ҳа
– انتظارٌ - кутиш	نَعْمٌ كُنْ. أَنْعَامٌ - қуй, оҳанг, қўшиқ
– منظرٌ كُنْ. مَنَاطِرٌ - манзара	III نَاعَى - чолғу чалмоқ
– ناظرٌ - кўз	II نَفَذَ - бажармоқ, адо этмоқ
– نظاراتٌ كُنْ. نَظَارَاتٌ - кўзойнак	– نَوَافِدٌ كُنْ. نَافِذَةٌ - дераза
– نَظْرٌ - назар; إلى ~ -	– نَفَادٌ - ўткир
..сабабли; إلى ~ - ...сабабли	نافورة - фонтан
	تَنَافُسٌ - ким ўзарлик, сендан мен
	ўтай қабиладаги иш

– نَفْسٌ *ми. кўп.* نُفُوسٌ - жон; ўз;

калб, кўнгил: فِي ~ الْوَقْتِ - шу
билан бирга

– نَفْسٌ *кўп.* نَفْسَانٌ - нафас

– نَفِيسٌ - кимматобаҳо

اِنْتِفَاصَةٌ - кўзгилон

I نَفَعٌ (а) - фойда бермоқ

– نَافِعٌ - фойдали

III نَافِقٌ - мунофиқлик қилмоқ

نَفِيٌّ - инкор этиш, рад этиш

نِقَابٌ - парда, никоб

– نِقَابَةٌ - касаба уюшмаси

نَقْدٌ *кўп.* نُقُودٌ - пул

III نَاقَشٌ - муҳокама қилмоқ,
бахслашмоқ

– نَقَشٌ *кўп.* نُقُوشٌ - накш, безак

I نَقَصٌ (у) - камчил бўлмоқ

– نَقِصٌ - камлик, озлик

III نَاقَضَ - зиддиятда бўлмоқ, зид
бўлмоқ

نُقْطَةٌ *кўп.* نُقُطٌ - нуқта

I نَقَلَ (у) - олмоқ, кўчириб

олмоқ; V تَقَلَّ - кўчиб юрмоқ;

VIII اِنْتَقَلَ - ўтмоқ, кўчмоқ

– اِنْتَقَالَ - ўтиш, ўзгариш

– نَقَلَ - ташиш, элтиш

تَقَنَّقَةٌ - вақиллаш, вақвақлаш

VIII اِنْتَقَى - танламоқ, сараламоқ

– تَقَيَّةٌ - тозалаш, филтрлаш

نَكْبَةٌ *кўп.* نَكَبَاتٌ - бало, офат

IV اَلْكَرَ - инкор қилмоқ;

X اسْتَكْرَ - инкор қилмоқ

– نُكْرَانٌ - инкор қилиш

X اسْتَكْفَ - бегонасирамоқ,
ётсирамоқ

– اسْتِكْفَا - бегонасираш

نَمَازٌ *кўп.* نَمَازِجٌ - намуна

تَنْمِيقٌ - безаш, безатиш

I نَمَى (и) - ўсмоқ, кўпаймоқ;

II نَمَى - ривожлантирмоқ,
ўстирмоқ

– نَمُوٌّ - ўсиш

نَهَجٌ *кўп.* نُهُوجٌ - услуб, йўл, метод

V تَنَهَّدَ - хўрсинмоқ

– تَنَهَّدَ - хўрсиниш

– تَنَهِيْدَةٌ - хўрсиниш

نَهَارٌ - кундуз пайти, кундуз; نَكٌ ~

سَعِيْدٌ - хайрли кун!

– أَنْهَارٌ кўп. АНҺАР - дарё
 I نَهَضَ (а) - уйғонмоқ; III نَاهَضَ -
 қаршилиқ кўрсатмоқ
 – إِهْضَ - уйғотиш
 – نَهَضَةً - уйғониш
 IV اَنْهَى - тугатмоқ; VIII اَنْتَهَى -
 тугамоқ; етиб келмоқ
 – اَنْتَهَاءَ - тугаш
 – نِهَائِي - сўнгни, охирги
 – نِهَائِيَّةَ - ниҳоя; لَا ~ لَهُ - охири
 йўқ, бениҳоя
 VI تَنَاوَبَ - навбат билан
 алмашмоқ; VIII اِتَّابَ – бости-
 риб келмоқ, қамраб олмоқ
 – نُؤَابٌ кўп. نُؤَابٌ - депутат
 I نَوَّحَ (у) نَوَّحَ (نوح) - йиғламоқ,
 навҳа қилмоқ, бақириб, айтиб
 йиғламоқ
 – نَوَّاحٌ - йиғи-сиғи
 مَنَاخٌ - иқлим
 III نَوَّرَ - алдашга ҳаракат
 қилмоқ; ~ وَدَاوَرَ - ҳийла-
 найранг ишлатмоқ; IV اَنْأَرَ -
 ёритмоқ
 – مَنَارَةٌ кўп. مَنَائِرٌ - маяк
 – مَنِيرٌ - ёруғ

– نَارٌ мн. кўп. نيرانٌ - олов; дўзах
 – اَنْوَارٌ النَّيُونُ кўп. اَنْوَارٌ - нур;
 неон чироклари
 – نَيْرٌ - ёруғ
 اَنْوَاطٌ кўп. اَنْوَاطٌ - жетон
 V تَنَوَّعَ - турли хил бўлмоқ
 – اَنْوَاغٌ кўп. اَنْوَاغٌ - хил, тур, нав
 III نَاوَلَ - узатмоқ, узатиб юбор-
 моқ; VI تَنَاوَلَ - емоқ, овқатлан-
 моқ; дахлдор бўлмоқ, алока-
 дор бўлмоқ; олмоқ, қўлга
 олмоқ
 – تَنَاوُلٌ - тановул қилиш,
 тановул
 I نَوْمٌ (а) نَامٌ (نوم) - ухламоқ;
 II نَوْمٌ - ухлатмоқ
 – نِيَامٌ кўп. نِيَامٌ - ухлоқ, ухлаётган
 – نَوْمٌ - уйқу; ~ غُرْفَةٌ ال - хобхона;
 ~ مَغْنَاطِيْسِيٌّ - гипноз
 – نَوْمٌ - уйқучи, кўп ухлайдиган
 I نَوَى (и) نِيَّةٌ - ният қилмоқ
 – نِيَّةٌ кўп. نِيَّاتٌ - ният, мақсад
 I نَيْلٌ (а) نَالَ (نيل) - олмоқ,
 етишмоқ
 – نَيْلِيٌّ - кўк, нилий

هَات - бер!

هَالَة кўп. ات — - шуъла, ярқираш

I هَبَّ (y) هُبُوبٌ - эсмоқ (*шамол*);

~ واقفا - ўрнидан кўзгалмоқ;

сапчиб ўрнидан турмоқ

I هَبَطَ (y) هُبُوطٌ - тушмоқ,

пастламоқ

أَهْبَلُ - аҳмоқ, тентак

I هَتَفَ (и) هَتَفٌ - бақирмоқ

II هَتَكَ - обрўсини тўкмоқ

هَجَرَ - ҳажр, ҳижрон

هَوَّاجِسٌ кўп. هَوَّاجِسٌ - кўнгил

хавотирлиги

III هَاجَمَ - ҳужум қилмоқ

— هَمَّاجِمٌ - ҳужумчи

هَجِينٌ кўп. هَجِينٌ - тезюрар туя

III هَاجَى - ҳажв қилмоқ, ҳажвия

қилмоқ

I هَدَأَ (a) هُدُوءٌ - жим бўлмоқ,

тўхтамоқ, тинмоқ

— هَادِيٌّ - сокин, тинч

— هُدُوءٌ - сокинлик

أَهْدَبُ - узун киприкли, киприги

узун

هَدِيرٌ - гумбурлаш, дангиллаш

X اسْتَهْدَفَ - ният қилмоқ

— هَدَفٌ - мақсад; нишон

I هَدَمَ (и) هَدَمٌ - бузмоқ,

синдирмоқ, йўқ қилмоқ;

II هَدَّمَ - буткул вайрон қилмоқ

IV أَهْدَى - юбормоқ, жўнатмоқ;

совға қилмоқ, ҳадя этмоқ;

VIII اهْتَدَى - йўл топиб олмоқ

— هَدِيَّةٌ кўп. هَدَايَا - совға

II هَدَّبَ - таълим бермоқ, одобга

ўргатмоқ

— مُهَدَّبٌ - одобли, маданиятли

I هَدَى (и) هَدْيَانٌ - алахсирамоқ,

алжирамоқ

I هَرَبَ (y) هُرُوبٌ - қочмоқ

— هَرَبٌ - қочиш

I هَرَعَ (a) هَرَعٌ - шошилмоқ

IV أَهْرَقَ - оқмоқ, тўкилмоқ

هَرَمٌ кўп. أَهْرَامٌ - эҳром, пирамида

هَرَوَلَ - шошилмоқ; югурмоқ

I هَزَّ (y) - силкитмоқ, силкимок;

~ رَأْسُهُ - бош силкитмоқ;

VIII اهْتَرَّ - силкинмок
 I هَشَمَ (и) هَشَمَ - синдирмок,
 ёрмок
 I هَضَمَ (и) هَضَمَ - ҳазм қилмок,
 сингдирмок
 I هَطَلَّ (и) هَطُولٌ - ёғмок, куймок
 (ёмгир)
 V تَهَلَّلَ - хурсандликдан яшнаб
 кетмок (юз ҳақида)
 – هَلَالٌ - ярим ой, ҳилол
 هَلَمَّ - келинг!, бу ёкка!
 I هَمَّ (у) هَمَّ - ният қилмок, хоҳ-
 ламок; IV أَمَمَ - қизиқтирмок;
 VIII اهْتَمَّ – қизикмок, қизиқиб
 қарамок
 – اهْتِمَامٌ - диққат-эътибор;
 хавотирлик
 – أَمُّ - энг муҳим
 – أَمِيَّةٌ - аҳамият
 – مُهِمٌّ - муҳим; الُ ~ أَنْ... – мухи-
 ми шуки,...
 – مُهِمَّةٌ кўп. مِهَامٌ - вазифа,
 топшириқ
 – هَامٌ - муҳим
 – هَمَّ кўп. هُمُومٌ - ташвиш
 – هِمَّةٌ - ҳиммат

I هَمَدَ (у) هُمُودٌ - бўшашмок,
 холсизланмок
 VII انْهَمَرَ - оқмок, куйилмок
 IV أَهْمَلَ - эътибордан четда қол-
 мок, сурилиб қолмок
 – مُهْمَلٌ - ишлатилмай ётган,
 эски
 هَنْ - нарса
 هُنَا - бу ерда
 هُنَاكَ - у ерда
 I هِنَاءٌ (а) هِنَاءٌ - қониқиш ҳосил
 қилмок; II هِنَأٌ - табрикламок
 مُهَنْدِسٌ - муҳандис
 هُنَيْهَةٌ - лаҳза, бир зум вақт
 I هَوَى (и) هَوَى - севмок
 هَيْلٌ - қум
 هَوَيْنَا - секин; مَشَى - секин
 юрмок
 هُوِيَّةٌ - шахс, шахсият
 هَوَادَةٌ - муроса; لَا ~ - аямасдан
 هَائِلٌ - улкан, кучли
 – هَوَلٌ - ваҳшат
 هَاوِيَّةٌ - чуқурлик, тубсизлик
 II هَيَأٌ - тайёрламок, тахт қилмок

– هَيْئَةٌ - ҳайъат

V تَهَيَّبَ - ийманмоқ, тортинмоқ

هَانِجٌ - ғазаб

VII انْهَارَ - ўзини ташламоқ

هَيْفٌ мн. - иссиқ шамол

هَيْكَنَارٌ - гектар

VII انْهَالَ - ташланмоқ, ёғилмоқ,
гувиллаб тўкилмоқ

هَيْنٌ - осон, енгил

هَيَّا ~ بنا: кани кетдик!

و

وَيْدٌ - эҳтиётқор

I وَآلٌ (и) - паноҳ сўрамоқ

I وَأَى (и) - ваъда бермоқ

وَبَاءٌ - вабо

V تَوَثَّرَ - таранглашмоқ

– وَتَرٌ кўп. أَوْتَارٌ - тор (чоғу асбоби)

– وَتِيرَةٌ - тарз

III وَآئِي - мос келмоқ

I وَتَبٌ (и) - сакрамоқ

– وَتُوبٌ - сакраш, кўтарилиш

I وَتَقٌ (и) – ишонмоқ; V تَوَتَّقَ -
кучаймоқ, мустаҳкам бўлмоқ

– تَقَةٌ - ишонч

– وَاتِقٌ - ишончли

– وَتَائِقٌ кўп. وَتَيْقَةٌ - хужжат

VI أَوْجَبَ - (ниманингдир)
сабабчиси бўлмоқ

– مُوجِبٌ - сабабчи; ... بِ... - ...га
биноан

– وَاجِبٌ кўп. اتِّ - вазифа

I وَوَجَدَ (и) – топмоқ; وَوَجَدَ جَمِيلَةً –

уни чиройли ҳолатда
кўрдилар; кўрдиларки, у чи-
ройли экан; IV أَوْجَدَ – келти-
риб чиқармоқ, пайдо қилмоқ

– إِبْجَادٌ - топиш

– مَوْجُودٌ - мавжуд

IV أَوْجَزَ - қисқартирмоқ

I وَوَجَعَ (يُوجَعُ) - оғриқ сезмоқ;

II وَوَجَعَ - оғритмоқ, азоб бермоқ;

V تَوَجَّعَ - оғриқ тортмоқ, азоб-
ланмоқ

– وَوَجَعَ - оғриқ

I وَوَجَلَ (а) - кўрқмоқ

– وَوَجَلَ кўп. أَوْجَالَ - кўрқув

I وَجْهٌ (y) - номдор бўлмок;
 III وَاجَهٌ - рўпара бўлмок, юзма-
 юз бўлмок; V تَوَجَّهٌ - юзланмок,
 йўланмок; VIII اتَّجَهَ - йўлан-
 мок, йўл олмок
 – اتَّجَاةٌ - томон, тараф; йўналиш
 – تَوَجِيهٌ - йўлланма, кўрсатма
 – مِنْ ~ إِلَى - томон, тараф; جِهَةٌ
 – أُخْرَى - айрим жойларда
 – وَجُوهُ. كُنْ. وَجَةٌ - юз, бет
 – وَجْهَةٌ - томон, тараф
 VIII اتَّحَدَ - бирлашмок
 – اتَّحَادٌ - иттифоқ, бирлашма;
 ~ أَدْبَاءُ أُوزْبِكِسْتَانِ - Ўзбекистон
 ёзувчилари уюшмаси
 – وَاحِدٌ - бир, битта
 – وَحْدٌ - яккалик; لِلَّ ~ - якка
 ҳолда
 – وَحْدَةٌ - ёлғизлик
 – وَحِيدٌ - ягона
 مُتَوَحَّلٌ - ифлос
 IV أَوْحَى - ошкор қилмок, фош
 қилмок
 I وَدٌّ (a) - хоҳламок, истамок

– مَوَدَّةٌ - меҳр, севги, мойиллик
 – وَدٌّ - меҳр
 I وَدَعٌ (a) وَدَعٌ - имкон бермок;
 ~ وَشَأْنُهُ - ўз ҳолига ташлаб
 қўймок; III وَادَعٌ - видолашмок
 – دَعَةٌ - мулойимлик
 – وَدَاعٌ - хайрлашув
 – وَدِيعٌ - юмшок, мулойим
 وَادٍ كُنْ. أَوْدِيَةٌ - водий
 وَرَاءٌ - орқа
 ثَرَاتٌ - мерос
 – وَرَثَةٌ. كُنْ. وَارِثٌ - меросхўр
 X اسْتَوْرَدَ - четдан олмок, импорт
 қилмок
 – وَرْدَةٌ - атиргул
 – وَرُودٌ - келиш
 وَرْشَةٌ - устахона; цех
 وَرْطَةٌ - қийин ҳолат, оғир вазият
 V تَوَرَّعٌ - хижолат чекмок
 وَرَقٌ كُنْ. أَوْرَاقٌ - қоғоз варағи;
 барг, япроқ
 وَرْكٌ. مِثْل. - қовурға
 VI تَوَارَى - йўқ бўлмок, гойиб .
 бўлмок

وَزَارَةٌ - вазирлик
 – وَزَرَءُ кўп. وَزِيرٌ - вазир, министр
 II وَزَعٌ - тарқатмоқ, улашмоқ
 VI تَوَازَنَ - мувозанатда бўлмоқ,
 тенг бўлмоқ
 – زِنَةٌ - оғирлик
 – وَزَنٌ - оғирлик, вазн; ~ مِنَ الذَّهَبِ
 وَالْفِصَّةُ - маълум оғирликдаги
 олтин ва кумуш; тарозида
 тортиш
 مُتَوَازٍ - параллель
 VIII اتَّسَخَ - ифлос бўлмоқ,
 ифлосланмоқ
 – وَسِخٌ - ифлос
 V تَوَسَّدَ - ёнбошламоқ, бош
 остига (*ниманидир*) кўймоқ
 – وَسَادَةٌ кўп. وَسَانِدٌ - ёстик
 V تَوَسَّطَ - ўртани эгалламоқ,
 ўртага жойлашмоқ
 – مُتَوَسَّطٌ - ўрта
 – ب - ~ ... - وَسِطَةٌ - восита;
 ...воситасида
 – وَسَاطَةٌ - воситачилик
 – وَسَطٌ кўп. أَوْسَاطٌ - ўрта
 VIII اتَّسَعَ - кенгаймоқ,
 катталашмоқ

– وَاسِعٌ - кенг; ~ النِّطَاقِ - кенг
 кўламли
 – وَسِعٌ - имконият; فِي ~ نَا -
 кўлимиздан келади
 ~ التَّقْلِيلِ - وَسَائِلٌ кўп. وَسِيْلَةٌ - восита;
 транспорт
 سَمَةٌ - хусусият
 مَوْسِمِيٌّ - мавсумий
 وَسْوَسَ - васваса қилмоқ
 III وَاسَى - ҳамдардлик
 билдирмоқ
 IV أَوْشَكَ - (*ниманингдир*)
 арафасида бўлмоқ
 – وَشَكٌ - тезлик; ... عَلَى ~ -
 арафасида
 IV أَوْصَدَ - тортиб боғламоқ,
 таранг қилиб боғламоқ
 I وَصَفَ (и) وَصْفٌ - таърифламоқ,
 тавсифламоқ
 – وَصْفٌ - васф, таъриф
 I وَصَلَ (и) - етиб келмоқ; II وَصَلَ -
 етказмоқ; III وَاصَلَ - етишиш-
 моқ; давом эттирмоқ; V تَوَصَّلَ -
 етиб олмоқ; VI تَوَاصَلَ - бетўх-
 тов бўлмоқ, давом этмоқ;

VIII **اَتَّصَلَ** - боғлиқ бўлмоқ,
боғланмоқ
– **صَلَاتٌ** кўп. **صَلَاتٌ** - алоқа,
муносабат
IV **اَوَّصَى** - топшириқ бермоқ
II **وَضَّحَ** - аниқлик киритмоқ;
VIII **اَتَّضَّحَ** - ойдинлашмоқ,
равшан бўлмоқ
– **واَضَحَ** - аниқ, равшан
– **وَضَّوْحٌ** - аниқлик, аниқ-равшан
I **وَضَعَ** (а) - қўймоқ;
VI **تَوَاضَعَ** – камтар бўлмоқ
– **مَوْضُوعٌ** - мавзу
– **وَضَعٌ** - вазият
I **وَطَّأَ** (а) - топтамоқ
– **وَطْأَةٌ** - босиш, эзиш
مُؤَاطِنٌ - фуқаро, граждaн
– **مَؤَاطِنٌ** кўп. **مَؤَاطِنٌ** - вaтaн
– **مَؤَاطِنٌ** кўп. **أَؤَاطَانٌ** - вaтaн
– **وَطْنِيٌّ** - миллий
– **مُؤَاطِنٌ** - хизмaтчи; **اَلْجَؤَازَاتِ** -
пaспoртларни текширувчи
ҳарбий (*чегара пунктидa*);
اَلْجَمْرُكُ - божхoнa ходими
I **وَعَدَ** (и) - вaьдa бермoқ

– **مَؤَعدَةٌ** - вaьдa;
– **هُوَ عَلَيَّ** - у кўришиши керак,
унинг учрашуви бор
– **مِيعَادٌ** - (*ниманингдир*) муддaти,
вaқти
– **وَعْدٌ** - вaьдa
وَعُورَةٌ - пaст-бaлaндлик
I **وَعَى** (и) **وَعِيٌّ** - тушунмoқ
IV **أَوَّغَلَ** - ич-ичигa кириб
кетмoқ
IV **أَوَّفَدَ** - делегaт қилиб
жўнатмoқ
– **وَفُؤْدٌ** кўп. **وَفُؤْدٌ** - делегaция
V **تَوَفَّرَ** - мўл-кўл бўлмoқ;
VI **تَوَافَرَ** - мўл-кўл бўлмoқ, серoб
бўлмoқ
– **تَوَفَّرٌ** - мўл-кўллик
– **وَفِيرٌ** - серoб, мўл, кўп
III **وَأْفَقَ** - у ёки бу фикргa
кўшилмoқ; VIII **اَتَّفَقَ** – келиш-
мoқ, мурoсa қилмoқ
– **اَتَّفَاقِيَّةٌ** - шартнoмa
I **وَفَى** (и) - вaфo қилмoқ;
V **تَوَفَّى** - вaфoт этмoқ
– **وَفِيٌّ** - вaфoдoр

II وَتَّ - вақтни ҳисобламоқ
 – فِي مُعْظَمِ كۈپ. أَوْقَاتٌ - вақт; الأَوْقَاتُ – кўпинча
 تَوَقَّعَ - уятсизлик, уяти
 йўқлик
 مَوَقِدٌ - ўчок
 وَقَارٌ - викор
 I وَقَعَ (а) - йиқилмоқ;
 жойлашмоқ; IV أَوْقَعَ - ўртага
 солмоқ (мас. совуқчиликни);
 V تَوَقَّعَ - кутмоқ
 – مَوَاقِعَ - ўрин, мавқе
 – وَاقِعَ - воқелик; жойлашган
 I وَقَفَ (и) - тўхтамоқ;
 IV أَوْقَفَ - тўхтатмоқ;
 V تَوَقَّفَ - тўхтамоқ
 – مَوَاقِفُ كۈп. مَوَاقِفٌ - позиция
 – وَقُوفٌ - туриш, тик туриш
 I وَقَى (и) - ҳимоя қилмоқ
 VIII اِتَّكَأَ - суянмоқ, энгашмоқ
 مَوَاقِبُ كۈп. مَوَاقِبٌ - саф-саф
 бўлиб юриш; ~ مِنْ النَّاسِ - саф-
 саф бўлиб келаётган одамлар

I وَوَلَدَ (и) - туғмоқ; II وَوَلَدَ – туғ-
 дирмоқ; дунёга келтирмоқ
 – مِيلَادٌ - туғилиш пайти,
 туғилиш жойи
 – وَالِدٌ - ота; ~ أَنْ - ота-она
 – مَوْلَادٌ كۈп. وَأَوْلَادٌ - бола
 وَلَوْلَ - бақирмоқ, вайсамоқ
 I وَلِيَ (и) - қуйида келмоқ,
 (нимадандир) кейинда бўл-
 моқ; فِيمَا يَلِي - қуйида;
 II وَلَّى - тайинламоқ (лавозимга);
 V تَوَلَّى - қўлга киритмоқ,
 эгалламоқ; VI تَوَالَى - орқама-
 орқа содир бўлмоқ; X اسْتَوْلَى -
 қўлга киритмоқ (عَلَى), истило
 қилмоқ (عَلَى)
 – وَلِيٌّ كۈп. أَوْلِيَاءُ - валий
 IV أَوْلَمَ - имо қилмоқ
 – إِيْمَاءٌ - имо, имо-ишора
 VI تَوَالَى - секинламоқ
 مِينَاءَ - порт, денгиз порти
 I وَهَبَ (а) – бермоқ
 – مَوْهَبَةٌ - талант, истеъдод
 مَوْهُوبٌ - талантли

V تَوَهَّم - ўйламоқ, ҳисобламоқ | - مُتَهَّم - айбдор

ي

ياسمين - жасмин

ياقة - ёқа

I ينس (а) умидсизланмоқ

- يأس - умидсизлик

- يائس - умидсиз

I يتم (и) етим бўлмоқ

- يتيم кўп. أيتام - етим

يد кўп. أيد - қўл

- يدوي - қўлга тегишли

I يسر (а) - кулай бўлмоқ;

II يسر - осонлаштирмоқ;

V تيسر - муяссар бўлмоқ; осон бўлмоқ

- يسار - чап томон

- يسرى - чап томондаги

- يسر - осон, ўнғай

I يقظ (а) - ҳушёр турмоқ;

IV أيقظ - уйғотмоқ;

V تيقظ - ҳушёр бўлмоқ, ҳушёр бўлиб турмоқ;

X استيقظ - уйғонмоқ

- يقظة - уйғоқлик

يمنى - ўнг томондаги

- يمن. - қасам; ўнг томон

يتبع кўп. يتبع - булоқ

يانع - пишган (мева)

يوم кўп. أيام - кун;

ال - бугун;

الأرض ~ Фаластин халқининг

миллий байрами;

الجمعة ~ - жума куни

- يومئذ - ўша куни

АРАБЧА – ЎЗБЕКЧА ГРАММАТИК ИСТИЛОҲЛАР ЛУҒАТИ

أَخَوَاتٌ <i>кўп.</i> أُخْتٌ	-функционал ўхшаш бирлик
أَخَوَاتٌ إِلَّا	- <i>إِلَّا</i> юкламаси билан бир хил табиатга эга бўлган юкламалар
أَخَوَاتٌ إِنَّ	-эгага таъсир этувчи юкламалар
أَخَوَاتٌ حَسِبَ	- <i>حَسِبَ</i> феъли билан табиатан бир хил феъллар
أَدَوَاتٌ <i>кўп.</i> أَدَاةٌ	-восита
أَدَاةُ الْعَطْفِ	-уюшиқ бўлақлар ўртасидаги боғловчи
أَدَوَاتُ الْإِسْتِفْهَامِ	-сўроқ юкламалари ва сўроқ олмошлари
إِذَا الْمَفْجَاةُ	-тўсатдан амалга ошган иш-харакатни ифодаловчи <i>إِذَا</i> юкламаси
أَصْلٌ	-ўзак
أَصْلٌ ثَلَاثِيٌّ	-уч ундош товушли ўзак
أَصْلٌ ثَنَائِيٌّ	-икки ундош товушли ўзак
أَصْلٌ خُمَاسِيٌّ	-беш ундош товушли ўзак
أَصْلٌ رُبَاعِيٌّ	-тўрт ундош товушли ўзак
تَأْكِيدُ نَفْيِ الْإِسْتِقْبَالِ	келаси замон феълида қатъий инкорни ифодаловчи <i>لَنْ</i> юкламаси
آلُ التَّعْرِيفِ	- <i>آل</i> аниқлик артикли
إِلَّا الْإِسْتِثْنَائِيَّةُ	-истисноликни билдирувчи <i>إِلَّا</i> юкламаси
أَلْفُ التَّأْنِيثِ	муаннас жинсни билдирувчи ва «ā» ўқилувчи
أَلْفُ الْمَقْصُورَةِ	ى ҳарфи
أَلْفُ الْقَطْعِ	-қатъий ҳамза

أَلِفٌ مَّقْصُورَةٌ

-алиф мақсура, «ā» ўқилувчи ى ҳарфи

أَلِفٌ أَلْوَصَلِ

-васлали ҳамза

أَلْأَلْفُ وَ أَلْأَلَامُ

- ال аниқлик артикли

أَمْرٌ

-феълнинг буйруқ майли

أَمْرٌ بَغَيْرِ أَلْأَلَامِ

- ل юкламасисиз ҳосил бўлувчи буйруқ майли

أَلْأَمْرُ بِالْأَلَامِ

- ل юкламаси ёрдамида ҳосил бўладиган буйруқ майли

إِنْ لِلشَّرْطِ وَ أَلْحَزَاءِ

- шарт эргаш гапни бош гапга бириктирувчи
إِنْ юкламаси

أَنْ أَلنَّاصِبَةَ لِلْمُضَارِعِ

-истак майли олдидан келувчи أَنْ юкламаси

أَنْتَ

-сўзни муаннас жинсга айлантирмоқ

مُؤَنَّثٌ

-муаннас жинс, женский род

أَيُّ أَلْأَسْتِفْهَامِيَّةِ

- أَيُّ сўроқ олмоши

ب

بَاءُ أَلْحَرِّ

- بِ предлоги

بَاءُ أَلتَّعْدِيَةِ

-ўтимсиз феълни ўтимликка айлантирувчи بِ предлоги

بَاءُ أَلسَّبَبِيَّةِ

-иш-ҳаракатнинг бажарилиш сабабини билдирувчи بِ предлоги; мас. ضَرْبَتْهُ بِالسُّوءِ

بَاءُ أَللِظْرَفِيَّةِ

-иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини ёки пайтини билдирувчи بِ предлоги

بَاءُ أَللِقْسَمِ

-қасамни билдирувчи بِ предлоги

مُبْتَدَأٌ

-от кесимли гапнинг эгаси

بَدَلٌ

-бирор сўз ўрнида ишлатилувчи изоҳловчи

مُبَالَغَةٌ

-иш-ҳаракат маъносининг кучайиши

بُنِيَ عَلَى السُّكُونِ
بُنِيَ لِلْمَفْعُولِ
بِنَاءٍ
مَبْنِيٍّ

- ундош товуш билан тугамоқ (сўз)
- мажхул нисбат ҳосил бўлмоқ
- сўзнинг келишиқда турланмаслиги
- келишиқда турланмайдиган

ت

تَاءُ التَّائِبِ

- феълларда муаннас жинсни билдирувчи т
товуши

تَاءُ اللَّقْمِ

- қасамни ифодаловчи ت юкламаси

تَابِعٌ

- мослашувчи сўз

تَبِعٌ

- мослашувчи сўз

تَبِيعَةٌ

- бир сўзнинг иккинчиси билан жинс, сон ва
келишиқда мослашиши

ث

ثَبَاتٌ

- бўлишли шакл

ثُبُوتٌ

- бўлишли маънодаги

ثُمَّنٌ

- иккиланган (ташдидли) ундош

ثُلَاثِيٌّ

- уч ундошли ўзак

ثَمَثٌ

- уч нуктали (харф)

ثَنِيٌّ

- иккилик сонни ҳосил қилмоқ

اِسْتِثْنَاءٌ

- истиснолик

تَنْبِيْءٌ

- иккилик сон

تُنَائِيٌّ

- икки ўзак ундошли

مُتَنِيٌّ

- иккилик сондаги (сўз)

مُنَى

ج

جَحَدٌ	-инкор
جَحَدٌ مُطْلَقٌ	-мутлак инкор (масалан: لَمْ юкламаси ёрдамидаги)
جَرٌّ	-сўзни қаратқич келишигида бошқармоқ
أَجْرٌ	-қаратқич келишигида келмоқ
جَارٌ	-қаратқич келишигида бошқарувчи ёрдамчи сўз
جَرٌّ	-қаратқич келишиги
جَرٌّ بِالتَّبَعِيَّةِ	-мослашув асосидаги қаратқич келишиги
جَرٌّ بِالحَرْفِ	-предлог асосидаги қаратқич келишиги
مَجْرُورٌ	-қаратқич келишигидаги сўз
مُجَرَّدٌ	-I боб феъли
حَزْمٌ	-феълнинг шарт майлини ҳосил қилмоқ
أَحْزَمٌ	-шарт майлида келмоқ (феъл)
حَوَازِمٌ كُؤپ. جَارِمٌ	-феълни шарт майлида бошқарувчи юклама
حَزْمٌ	-шарт майли (феълларда)
مَجْزُومٌ	-шарт майлидаги феъл
جَزَاءُ الشَّرْطِ	-шарт эргаш гапли кўшма гапдаги бош гапнинг феъли
جَامِدُ الصَّيْغَةِ	-фақат бир хил вазнда ишлатиладиган сўз
جَمْعٌ	-(сўзни) кўпликка айлантирмоқ
جَمْعٌ	-кўплик
جَمْعُ التَّصْحِيحِ	-тўғри кўплик
جَمْعُ التَّكْسِيرِ	-синик кўплик

جَمْعُ الْجَمْعِ	-кўпликдан ҳосил бўлган кўплик (أَيَّامٌ → أَيَّامٌ → يَوْمٌ)
جَمْعٌ سَالِمٌ	-тўғри кўплик
جَمْعُ السَّلَامَةِ	-тўғри кўплик
جَمْعٌ صَحِيحٌ	-тўғри кўплик
جَمْعٌ مُكْسَرٌ	-синиқ кўплик
جُمْلَةٌ	-гап
جُمْلَةٌ إِخْبَارِيَّةٌ	-дарак гап
جُمْلَةٌ اِسْمِيَّةٌ	-от кесимли гап
جُمْلَةٌ تَعَجُّبِيَّةٌ	-таажжубни ифодаловчи гап
جُمْلَةٌ خَالِيَةٌ	-ҳолатни билдирувчи гап
جُمْلَةٌ اَلصَّلَةِ	-аниқловчи эргаш гап
جُمْلَةٌ ظَرْفِيَّةٌ	-ҳол эргаш гап
جُمْلَةٌ فِعْلِيَّةٌ	-феъл кесимли гап
جُمْلَةٌ مُصَدَّرَةٌ بِاسْتِفْهَامٍ	-сўрок юкламаси билан бошланувчи сўрок гап
جُمْلَةٌ مَنَعِيَّةٌ	-инкор (бўлишсиз маънодаги) гап
مَجْهُولٌ	-мажхул нисбатдаги (сўз)
جَوَابُ الشَّرْطِ	-шарт эргаш гапли кўшма гапдаги бош гапнинг феъли
مَجَاوِزٌ	-ўтимли (феъл)
أَخْوَفٌ	-ажваф (иккинчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат) феъл
ح	
حَدَّثَ	-иш-ҳаракат
حَذَفَ	-тушиб қолмоқ

حَرْفٌ	-харф, товуш; ёрдамчи сўз туркуми
حَرْفُ الْأَسْتِثْنَاءِ	-истисноликни ифодаловчи кўмакчи
حَرْفُ الْأَسْتِعْلَاءِ	- каттиқ талаффуз қилинадиган ундош товушлар (خ، ض، ص، غ، ط، ظ، ق)
حَرْفُ الْأَسْتِفَالَةِ	-юмшоқ талаффуз қилинадиган ундош товушлар (ش، ر، ح، د، ي، ث، ع، ل، م، ك، س، و، ف، ت،) (ج، ه، ز، ب، ذ، ا، ء، ن)
حَرْفُ الْأَسْتِفْهَامِ	- сўроқ олмоши, сўроқ юкламаси
حَرْفُ الْأَسْتِقْبَالِ	-келаси замонни билдирувчи سَوْفَ، سَ юкламалари
حَرْفُ الْأَصْلِ	-ўзак ундош
حَرْفُ الْإِعْرَابِ	-сўзнинг келишик ва майлини ифодаловчи кўшимча
حَرْفُ التَّنْفِيسِ	-келаси замонни билдирувчи سَوْفَ، سَ юкламалари
حَرْفُ الْجَرِّ	-предлог
حَرْفُ الْجَزْمِ	-феълни шарт майлида бошқарувчи юклама
حَرْفُ حَلْقِي	-бўғиз ундош товуши
حَرْفُ شَحْرِي	-тил ундош товуши
حَرْفُ شَفْوِي	-лаб товуши
حَرْفُ الْأَعْطَفِ	-бириктирувчи боғловчи
حَرْفُ الْغَنَّةِ	-бурун товуши
حَرْفُ اللَّيْنِ	- унли товуш
حَرْفُ مَجْهُورٍ	-жарангли товуш
حَرْفُ مَدٍّ	-чўзиқ унли товуш; чўзиқ унлини ифодаловчи ҳарф
حَرْفُ مُدْغَمٍ	-иккиланган (ташдидлан) унли

حَرْفُ الْمُضَارَعَةِ	-фeълнинг ҳозирги-келаси замон префигси
حَرْفُ مُعْتَلٍ	-харфи иллат
حَرْفُ نَاسِخٍ	-гапнинг эгасини тушум келишигида бошқарувчи юклама
حَرْفُ نَاصِبٍ	-фeълни истак майлида бошқарувчи юклама
حَرْفُ نَفْيٍ	-фeълнинг бўлишсиз шаклини ҳосил қилувчи юклама
تَحْرِيْكَ بِالضَّمِّ	-дамма ҳаракатини қабул қилмоқ
حَرَكَهٖ	-қисқа унли товуш
حَرَكَهٖ اِعْرَاقِيَّةٌ	-отнинг келишигини ва фeълнинг майлини билдирувчи унли
حَشْوٌ	-ўрта ўзак ундош
حَاضِرٌ	-фeълнинг ҳозирги замони
حَنْجَرَةٌ	-бўғиз
حَالٌ	-1) ҳозирги замон; 2) равиш ҳоли
خ	
خَيْرٌ	-1) от кесимли гапнинг кесими; 2) қўшма фeълнинг маъноли қисми
خَيْرٌ اِنْ	- اِنْ билан бошланадиган от кесимли гапнинг кесими
خَيْرٌ كَانَ	- كَانَ ёрдамчи фeъли иштирок этган гапнинг кесими
مُخَيَّرٌ عَنْ نَفْسِهِ	-фeълнинг I шахси
مَخْرَجُ حَرْفٍ	-товушнинг ҳосил бўлиш ўрни
مُخَاطَبٌ	-фeъл ва олмошнинг II шахси
خَفْضٌ	-қаратқич келишиги
خُمَاسِيٌّ	-беш ўзак ундошли (сўз)

د

أَدَغَمَ

-ассимиляцияга учрамок, ассимиляциялаш-
моқ, идғом бўлмоқ

مُدَّغَمٌ

-иккиланган (ташдидли) ундош

ذ

ذَكَرَ

-музаккар жинсни ҳосил қилмоқ

مَذَكَّرٌ

-музаккар (мужской) жинс

ر

رُبَاعِيٌّ

-тўрт ўзак ундошли (сўз)

تَرَادُفٌ

-синонимия

رَفَعٌ

-бош келишик, феълнинг аниқлик майли

مَرْفُوعٌ

-1) бош келишикдаги от; 2) аниқлик майли-
даги феъл

تَرْكِيْبٌ

-1) бирикма; 2) қўшма сўз

ز

زَمَنٌ حَالِيٌّ

-феълнинг ҳозирги замони

زَمَنٌ مَّاضٍ

- феълнинг ўтган замони

زَمَنٌ مُسْتَقْبَلٌ

- феълнинг келаси замони

س

مُسْتَتِرٌ

-яширинган, тушиб қолган

أَسْمٌ

-1) от; 2) феълдан бошқа мустақил сўз тур-
куми

أَسْمٌ أَلْسِنِيَّةٌ

-сўроқ олмоши

أَسْمٌ إِشَارَةٌ

-кўрсатиш олмоши

أَسْمٌ أَلَّةٌ

-қурол номи

اسْمٌ اِنْ	- юкламаси билан бошланган гапнинг эгаси
اسْمٌ التَّصْغِيرِ	-кичрайтма от
اسْمٌ التَّفْضِيلِ	-қиёсий ва орттирма даража сифат
اسْمٌ الْجَمْعِ	-жамловчи от
اسْمٌ الْجِنْسِ	-турдош от
اسْمٌ الْحَدَثِ	-ҳаракат номи
اسْمٌ الزَّمَانِ	-иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи от
اسْمٌ الصَّنَاعَةِ	-касб-хунар номи
اسْمٌ الْعَدَدِ	-сон
اسْمٌ عِلْمٍ	-атоқли от
اسْمٌ عَيْنٍ	-конкрет от
اسْمٌ الْفَاعِلِ	-аниқ нисбат сифатдоши
اسْمٌ الْفِعْلِ	-1) ҳаракат номи; 2) шаклан от маъносига кўра феъл бўлган сўз (масалан: صَا)
اسْمٌ كَانَ	كان ёрдамчи феъли иштирок этган гапнинг эгаси
اسْمٌ الْكَثْرَةِ	-предмеднинг кўп эканлигини билдирувчи от
اسْمٌ اللَّوْنِ	-рангни билдирувчи сифат
اسْمٌ مَبْنِيٍّ	-келишикда турланмайдиган от
اسْمٌ مَثْنِيٍّ	-иккилик сондаги от
اسْمٌ مَجْمُوعٍ	-кўпликдаги от
اسْمٌ الْمَرَّةِ	-бир марталикни билдирувчи от
اسْمٌ مَرْفُوعٍ	-бош келишикдаги от
اسْمٌ مُرَكَّبٍ	-қўшма от

أَسْمٌ مُشْتَقٌّ	-хосила сўз, ясама сўз
أَسْمٌ مُضْمَرٌ	-кишилик олмоши
أَسْمٌ مُعْرَبٌ	-уч келишикда турланадиган от
أَسْمٌ مَعْنَوِيٌّ	-абстракт от
أَسْمٌ الْمَفْعُولِ	-мажхул нисбат сифатдоши
أَسْمٌ الْمَكَانِ	-иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билдирувчи от
أَسْمٌ الْمَنْسُوبِ	-нисбий сифат
أَسْمٌ مُنْصَرَفٌ	-уч келишикда турланадиган от
أَسْمٌ مُنَوَّنٌ	-танвин билан тугаган от
أَسْمٌ مَوْضُوعٌ	-нисбий олмош
أَسْمٌ النَّسْبَةِ	-нисбий сифат
أَسْمٌ الْوَحْدَةِ	-дона от
إِسْنَادٌ	-эга-кесимлик муносабати
مُسْنَدٌ	-кесим
مُسْنَدٌ إِلَيْهِ	-эга
ش	
شِبْهُ جُمْلَةٍ	-1) ўрин ва пайт холи; 2) предлог + от
أَشْتَقُّ	-сўздан сўз ясамоқ
ص	
صَدْرٌ	-қаранг: مُصَافٌ
مَصْدَرٌ	-ҳаракат номи
صَرَفٌ	-1) морфология; 2) сўз охиридаги кўшимчанинг ўзгариши; 3) турланиш; 4) тусланиш
مُنْصَرَفٌ	-уч келишикда турланувчи

صِيغَةٌ

-грамматик вазн

ض

مُضَارِعٌ

-ҳозирги-келаси замон

مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ

-феълнинг шарт майли

مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ

-феълнинг истак майли

مُضَاعَفٌ

-1) иккиланган феъл; 2) ундошнинг такрорланишидан ҳосил бўлган тўрт ўзак ундошли феъл

ضَمِيرٌ

-олмош; кишилик олмоши

ضَمِيرُ الْمُتَكَلِّمِ

-I шахс олмоши

ضَمِيرُ حُضُورٍ

-I ёки II шахс олмоши

ضَمِيرُ الْخِطَابِ

-II шахс олмоши

ضَمِيرٌ عَائِدٌ

-қайтувчи олмош

ضَمِيرُ الْغَائِبِ

-III шахс олмоши

ضَمِيرُ الْفَصْلِ

-ажратувчи олмош

ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ

-1) бирикма олмош; 2) феълнинг шахс кўрсаткичи

ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ

-яширинган олмош

ضَمِيرٌ مُنْفَصِلٌ

-алоҳида ёзиладиган олмош

مُضَمَّرٌ

-қаранг: ضَمِيرٌ

أَضَافٌ

-қаратқич-қаралмиш муносабатли бирикма тузмок

إِضَافَةٌ

-мослашмаган аниқловчи (изофа)

مُضَافٌ

-мослашмаган аниқловчили бирикманинг аниқланмиши

مُضَافٌ إِلَيْهِ

-мослашмаган аниқловчи

ط	
طَابَقَ	-мослашмоқ (жинсда ва сонда)
ظ	
ظَرَفٌ	-1) ўрин, пайт равиши; 2) от-предлог; 3) холатни билдирувчи сўз; 4) пайт, ўрин ҳоли
ظَرْفِيَّةٌ	-ҳолат гап
ع	
عَابِرٌ	-ўтган замон
عَجَزٌ	-қаранг: مُضَافٌ إِلَيْهِ
مُعْجَمٌ	-нуқтали (харф)
مُعْجَمٌ مُثَلَّثٌ	-уч нуқтали харф
عَدَدٌ	-сон
عَدَدٌ جَمْعٌ	-кўплик
عَدَدٌ مُثْنِيٌّ	-иккилик сон
عَدَدٌ مُرَكَّبٌ	-11 дан 19 гача бўлган санок сон
عَدَدٌ مَعْطُوفٌ	-ўзаро ; боғловчиси билан бириккан мураккаб сон
عَدَدٌ مُفْرَدٌ	-бирлик сон
مَعْدُودٌ	-саналмиш от
عَدَى	-1) ўтимсиз феълни ўтимлига айлантирмоқ; 2) феълга тўлдирувчини қўшмоқ
تَعَدَى	-ўтимли бўлмоқ
مُتَعَدٌ	-ўтимли (феъл)
إِعْرَابٌ	-тусланиш, турланиш
مُعْرَبٌ	-келишикларда турланадиган сўз

عَرَفَ	-отни аниқ ҳолатга ўтказмоқ
مَعْرِفَةٌ	-аниқлик категорияси
مَعْرُوفٌ	-аниқ нисбат
عُطِفَ	-уюшиб келмоқ
عَاطَفَ	-бириктирувчи боғловчи
مَعْطُوفٌ	-уюшиқ бўлак
مَعْطُوفٌ عَلَيْهِ	-уюшиқ бўлакларнинг биринчи қисми
عَقْدٌ	-20 дан 90 гача бўлган яхлит сон
مُعْتَلٌ	-заиф (ўзак ёки феъл)
مُعْتَلٌ الْعَيْنِ	-иккинчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат сўз
مُعْتَلٌ الْفَاءِ	-биринчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат сўз
مُعْتَلٌ الْأَلَامِ	-учинчи ўзак ундоши ҳарфи иллатдан иборат сўз
عَلَامَةٌ	-белги
عَلِمَ	-атоқли от
عَلِمَ مُرَكَّبٌ	-икки ёки ундан ортиқ сўздан иборат атоқли от
مَعْلُومٌ	-аниқ нисбат
عَمِلَ	-бошқармоқ
عَوَامِلٌ كُؤِپ. عَامِلٌ	-сўзларнинг ўзаро бошқарилиш сабаби
عَيْنُ الْفِعْلِ	-феълнинг иккинчи ўзак ундоши

غ

غَابِرٌ

-келаси замон

غَنَّةٌ	-бурун товуши
غَائِبٌ	-III шахс
غَيْبَةٌ	-III шахс олмоши
غَيْرٌ مُنْصَرَفٌ	-икки келишикли (от)
ف	
فَاءُ الْحَزَاءِ	-шарт эргаш гапли кўшма гапнинг бош гапига кўшилувчи ف юкламаси
فَاءُ الْفِعْلِ	-феълнинг биринчи ўзак ундоши
فَتْحُ الْحَرْفِ	-харф устига «фатҳа» ҳаракатини кўймоқ
تَفْحِيمٌ	-«л» ва «р» товушларининг қаттиқ талаффуз қилиниши
مُفْرَدٌ	-бирлик
فَضْلَةٌ	-иккинчи даражали бўлак
أَفْعَلُ التَّفْضِيلِ	-қиёсий ва орттирма даража сифати
فَاعِلٌ	-1) феъл кесимли гапнинг эгаси; 2) иш-ҳаракатнинг субъекти
فِعْلٌ	-1) феъл; 2) феъл кесим
فِعْلٌ أَجْوَفٌ	-ажваф феъл
فِعْلٌ أَمْرٌ	-феълнинг буйруқ майли
فِعْلٌ التَّعَجُّبِ	-таажжубни ифодаловчи феъл
فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ	-уч ўзак ундошли феъл
فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ مُجَرَّدٌ	-уч ўзак ундошли феълнинг I боби
فِعْلٌ ثَلَاثِيٌّ مَزِيدٌ	-уч ўзак ундошли феълнинг ҳосила боби
فِعْلٌ جَامِدٌ	-замонда тусланмайдиган ва бир хил шаклга эга бўлган феъллар (масалан: نَعَمٌ، هَاتِ)
فِعْلٌ الذَّمِّ	-тахкир феъли

فِعْلٌ رُبَاعِيٌّ	-тўрт ўзак ундошли феъл
فِعْلٌ سَالِمٌ	-солим феъл
فِعْلٌ شَرْطِيٌّ	-шарт майлидаги феъл
فِعْلٌ الشُّرُوعِ	-бошлаш феъли
فِعْلٌ صَحِيحٌ	-солим феъл
فِعْلٌ عَيْنُهُ مَهْمُوزَةٌ	-иккинчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъл
فِعْلٌ غَيْرٌ سَالِمٌ	-нотўғри феъл
فِعْلٌ فَائِزَةٌ مَهْمُوزَةٌ	-биринчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъл
فِعْلٌ لَازِمٌ	-ўтимсиз феъл
فِعْلٌ لَامَةٌ مَهْمُوزَةٌ	-учинчи ўзак ундош ўрнида ҳамза товуши келган феъл
فِعْلٌ لَفِيْفٌ	-иккинчи ва учинчи ўзак ундошлари харфи иллатдан иборат бўлган феъл
فِعْلٌ مَاضٍ	-ўтган замон феъли
فِعْلٌ مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُوْلِ	-феълнинг мажхул нисбати
فِعْلٌ مَبْنِيٌّ لِلْمَفْعُولِ	-феълнинг мажхул нисбати
فِعْلٌ مِثَالٌ	-солимсифат феъл
فِعْلٌ مُجَاوِزٌ	-ўтимли феъл
فِعْلٌ الْمَدْحِ	-мақтов феъли
فِعْلٌ مَرْفُوعٌ	-феълнинг аниклик нисбати
فِعْلٌ مُضَاعَفٌ	-иккиланган феъл
فِعْلٌ مُعْتَلٌ	-заиф феъл
فِعْلٌ الْمُقَارَبَةِ	-иш-харакатнинг бажарилишига оз қолганлигини билдирувчи феъл
فِعْلٌ مُنْتَوٍ	-биринчи ва учинчи ўзак ундошлари харфи иллатдан иборат бўлган феъл

فِعْلٌ مِّنْصُوبٌ	-истак майли феъли
فِعْلٌ مَّهْمُوزٌ	-хамзали феъл
فِعْلٌ نَاقِصٌ	-1) ноқис феъл; 2) кўмакчи феъл
فِعْلٌ اَلْيَقِيْنُ	-«билиш» маъносида ишлатилувчи феъл
مَفْعُوْلٌ	-1) тўлдирувчи; 2) иш-ҳаракатнинг объекти
مَفْعُوْلٌ بِهٖ	-воситасиз тўлдирувчи
مَفْعُوْلٌ فِيْهٖ	-ўрин ёки пайтни билдирувчи тушум келишиги
مَفْعُوْلٌ لَهٗ	-сабабни билдирувчи тушум келишиги
مَفْعُوْلٌ مَعَهٗ	-биргаликни ифодаловчи тушум келишиги
فَكَ اَللَّيْغَامِ	-ташдиднинг йўқолиши
ق	
اَقْتَبَسَ	-бошқа тилдан сўз кириши
مُسْتَقْبَلٌ	-келаси замон
قَسَمٌ	-қасам
ك	
مُكْرَمٌ	-кўплик
كَلَامٌ مُّثَبَّتٌ	-бўлишли маънодаги гап
مَتَكَلَّمٌ	-биринчи шахс
مَتَكَلَّمٌ مَعَ الْغَيْرِ	-биринчи шахс кўплик
كُنْيَةٌ	-ота ёки ўғилга боғлиқ атоқли от
ل	
لَاْمُ اَلْاَمْرِ	-буйруқ майлини ҳосил қилувчи — юкламаси
لَاْمُ اَلتَّكْوِيْدِ	-кучайтирув юкламаси

لَا مَ الْوَجْرِ	-от кесим олдига кўйиладиган لَ кучайтирув юкламаси
لَا مَ الْفَعْلِ	-феълнинг учинчи ўзак ундоши
لَا النَّافِيَةَ	-ҳозирги-келаси замоннинг бўлишсиз формасини ҳосил қилувчи لَ юкламаси
لَا النَّاهِيَةَ	-буйруқ майлининг бўлишсиз формасини ҳосил қилувчи لَ юкламаси
لَقَبٌ	-лақаб (киши номларининг таркибий қисми)
م	
مَا الْأَسْتَفْهَامِيَّةُ	- مَا сўроқ юкламаси
مَا التَّعْجِيبِيَّةُ	-таажжубни ифодалаовчи مَا юкламаси
مَاضٍ	-ўтган замон
مُتَمَكِّنٌ	-турланувчи, тусланувчи
تَمْيِيزٌ	-чеклов
ن	
نَحْوٌ	-синтаксис
مُنَادَاةٌ	-ундалма
بِدَاءٌ	-ундалма
نَصَبٌ	-1) феълни истак майлига солмоқ; 2) отни тушум келишигида бошқармоқ
مَنْعُوتٌ	-сифатланмиш от
نَعْتٌ	-сифат
نَكْرٌ	-ноаниқ ҳолатга келтирмоқ (отни)
نَكْرَةٌ	-ноаниқ ҳолатдаги сўз
نَائِبٌ عَنِ الْفَاعِلِ	-мажхул нисбат феъли кесим бўлган гапнинг эгаси

نُونُ التَّوَكِيدِ
نُونُ الْوَقَايَةِ

هـ

هَمْزَةُ الْقَطْعِ
هَمْزَةُ التَّقْلِيبِ
هَمْزَةُ الْوَصْلِ

و

وَاوُ الْمَعْيَةِ
صِفَةٌ
مَوْصُوفٌ
وَصْفٌ
صَلَةٌ
مَوْصُولٌ
وَقْفٌ

ي

يَاءُ الْمُتَكَلِّمِ

-кучайтирма майлда ишлатилувчи ن ҳарфи

-I шахс бирикма олмошидаги ن ҳарфи

-катъий ҳамза

-IV боб феъли олдидаги қатъий ҳамза

-васлалӣ ҳамза

-биргаликни билдирувчи و юкламаси

-сифат

-сифатланмиш от

-сифат билан от ўртасидаги муносабат

-аниқловчи эргаш гап

-нисбий олмош

-пауза, тўхташ

-I шахс бирлик қўшилувчи олмоши

ЎЗБЕКЧА – АРАБЧА ГРАММАТИК ИСТИЛОҲЛАР ЛУҒАТИ

А

аниқланмиш:	
- мослашмаган аниқловчининг аниқланмиши	- مُضَافٌ
аниқлик артикли	أَلُ الْمَعْرِفَةِ، الْأَلْفُ وَ الْأَلَامُ
аниқлик категорияси	- مَعْرِفَةٌ
аниқловчи:	
- мослашмаган аниқловчи	- مُضَافٌ إِلَيْهِ
артикуляция ўрни	- مَخْرَجُ حَرْفٍ

Б

бирикма	- تَرْكِيْبٌ
бошқармоқ	- عَمَلٌ
боғловчи:	
- бириктирувчи боғловчи	- عَاطِفٌ، حَرْفُ الْعَطْفِ
- уюшиқ бўлақлар орасидаги боғловчи	- أَدَاةُ الْعَطْفِ
бўғиз	- حَنْجَرَةٌ
бўлишли(маънодаги)	- مُشَبَّهٌ
бўлишли форма	- إِبْتِاتٌ

В

вазн(грамматик)	- صِيغَةٌ
восита	- أَدَوَاتٌ كُؤِ. أَدَاةٌ

гап:

- аниқловчи эргаш гап
- бўлишли гап
- дарак гап
- инкор (бўлишсиз маънодаги)

гап

- от кесимли гап
- сўроқ юкламаси билан бошланадиган гап
- таажжубни ифодаловчи гап
- феъл кесимли гап
- ҳол эргаш гап
- ҳолат гап
- ҳолатни бидирадиган гап

- جُمْلَةٌ
- صِلَةٌ، جُمْلَةٌ اَلصِّلَةُ
- كَلَامٌ مُثَبَّتٌ
- جُمْلَةٌ اِخْبَارِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ مَنفِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ اَسْمِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ مُصَدَّرَةٌ بِاِسْتِفْهَامٍ
- جُمْلَةٌ تَعْجِيْبِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ فَعْلِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ ظَرْفِيَّةٌ
- ظَرْفِيَّةٌ
- جُمْلَةٌ حَالِيَّةٌ

3

заиф (феъл ёки ўзак)

замон:

- феълнинг келаси замони
- феълнинг ўтган замони
- феълнинг ҳозирги замони
- ўтган замон
- ҳозирги-келаси замон

- مُعْتَلٌ
- زَمَنٌ مُسْتَقْبَلٌ، غَابِرٌ، مُسْتَقْبَلٌ
- فِعْلٌ مَاضٍ، زَمَنٌ مَاضٍ
- زَمَنٌ حَالِيٌّ، حَاضِرٌ، حَالٌ
- غَابِرٌ
- مُضَارِعٌ

И

изофа

- إِضَافَةٌ

изоҳловчи:

- бошқа сўз ўрнида ишлатиладиган изоҳловчи

- بَدَلٌ

иккинчи даражали бўлак

- فَضْلَةٌ

инкор:

- جَحَدٌ

- мутлақ инкор

- جَحَدٌ مُطْلَقٌ

истиснолик

- اِسْتِثْنَاءٌ

иш-ҳаракат

- حَدَثٌ

К

келишик:

- биргаликни билдирувчи тушум келишиги

- مَفْعُولٌ مَعَهُ

- бош келишик

- رَفَعٌ

- икки келишикли

- غَيْرٌ مُنْصَرِفٍ

- сабабни билдирувчи тушум келишиги

- مَفْعُولٌ لَهُ

- тушум келишиги

- نَصَبٌ

- ўрин ёки пайтни билдирувчи тушум келишиги

- مَفْعُولٌ فِيهِ

- қаратқич келишиги

- خَفَضٌ ، حَرٌّ

кесим:

- от кесим

- حَبْرٌ

- феъл кесим

- فَعْلٌ

- кўплик:

- عَدَدٌ جَمْعٍ ، جَمْعٌ

- кўпликдан ҳосил бўлган

- جَمْعُ الْجَمْعِ

кўплик

- синик кўплик

тўғри кўплик

جَمْعٌ مُكْسَرٌ، جَمْعٌ تَكْسِيرٍ -
جَمْعٌ التَّصْحِيحِ، جَمْعٌ صَحِيحٌ،
جَمْعٌ السَّلَامَةِ، جَمْعٌ سَالِمٌ -

кўмакчи:

- истисноликни ифодаловчи

кўмакчи

حُرْفُ الْأِسْتِثْنَاءِ -

кўрсатгич:

- шахс кўрсатгичи (феълда)

ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ -

лақаб

Л

لَقَبٌ -

М

майл:

- феълнинг аниқлик майли

- феълнинг буйруқ майли

- феълнинг истак майли

- феълнинг шарт майли

فِعْلٌ مَرْفُوعٌ -
فِعْلٌ أَمْرٌ، أَمْرٌ -
نَصْبٌ، فِعْلٌ مُضَارِعٌ مُنْصُوبٌ، مُنْصُوبٌ
حَزْمٌ، مُضَارِعٌ مَجْزُومٌ -
صَرْفٌ -

морфология

мослашмоқ (жинс ва сонда)

طَائِقٌ -

мослашув

تَبَعِيَّةٌ -

мослашувчи

تَبَعٌ، تَابِعٌ -

муаннас (женский) жинс

مُؤَنَّثٌ -

Н

нисбат:

- аниқ нисбат

مَعْرُوفٌ، مَعْلُومٌ -

- феълнинг мажхул нисбати

فِعْلٌ مَبْنِيٌّ لِلْمَجْهُولِ، -
فِعْلٌ مَبْنِيٌّ لِلْمَفْعُولِ

О

олмош:

ажратиб ёзилувчи олмош

- ضَمِيرٌ مُنْفَصِلٌ -

- ажратувчи олмош

- ضَمِيرٌ أَفْصَلٌ -

- биринчи ва иккинчи шахс олмошлари

- ضَمِيرٌ حُضُورٌ -

- биринчи шахс олмоши

- ضَمِيرٌ اَلْمُتَكَلِّمِ -

- иккинчи шахс олмоши

- ضَمِيرٌ اَلْمُخَاطَبِ، مُخَاطَبٌ -

- кишилик олмоши

- اِسْمٌ مُضَمَّرٌ، ضَمِيرٌ -

- кўрсатиш олмоши

- اِسْمٌ اَلْإِشَارَةِ -

- нисбий олмош

- مَوْصُولٌ، اِسْمٌ مَوْصُولٌ -

- сўроқ олмоши

- حَرْفٌ اَلْإِسْتِفْهَامِ، اِسْمٌ اَلْإِسْتِفْهَامِ -

- учинчи шахс олмоши

- ضَمِيرٌ اَلْغَائِبِ -

- яширинган олмош

- ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ -

- қайтувчи олмош

- ضَمِيرٌ عَائِدٌ -

- бирикма олмош

- ضَمِيرٌ مُتَّصِلٌ -

от:

- اِسْمٌ -

- абстракт от

- اِسْمٌ مَعْنَوِيٌّ -

- атоқли от

- اِسْمٌ عَلَمٌ، عَلَمٌ -

- бош келишикдаги от

- اِسْمٌ مَرْفُوعٌ -

- дона от

- اِسْمٌ اَلْوَحْدَةِ -

- жамловчи от

- اِسْمٌ اَلْجَمْعِ -

- иккилик сондаги от
- иш-ҳаракатнинг бажарилиш пайтини билдирувчи от
- иш-ҳаракатнинг бажарилиш ўрнини билдирувчи от
- касб-ҳунар оти
- келишикда турланмайдиган от
- кичрайтма от
- конкрет от
- кўплик от
- мураккаб атоқли от
- предметнинг кўп эканлигини билдирувчи от
- саналмиш от
- сифатланмиш от
- танвинли от
- турдош от
- уч келишикда турланадиган от
- кузол оти
- қўшма от

- اِسْمٌ مُثْنِيٌّ
- اِسْمٌ زَمَانِيٌّ
- اِسْمٌ مَكَانِيٌّ
- اِسْمٌ صِنَاعِيٌّ
- اِسْمٌ مَبْنِيٌّ
- اِسْمٌ مُصَغَّرٌ، اِسْمٌ التَّصْغِيرِ
- اِسْمٌ عَيْنِيٌّ
- اِسْمٌ مَجْمُوعٌ
- عِلْمٌ مُرَكَّبٌ
- اِسْمٌ الكَثْرَةِ
- مَعْدُودٌ
- مَنَعُوتٌ، مَوْصُوفٌ
- اِسْمٌ مُنَوَّنٌ
- اِسْمٌ الْجِنْسِ
- اِسْمٌ مُنْصَرَفٌ، اِسْمٌ مُعْرَبٌ
- اِسْمٌ اَلآلَةِ
- اِسْمٌ مُرَكَّبٌ

П

пауза

предикативлик

предлог:

- от предлог

- وَقْفٌ
- اِسْنَادٌ
- حَرْفُ الْجَرِّ
- ظَرْفٌ

Р

равиш:

- ўрин ва пайт равиши

- ظَرْفٌ

жинс:

- музаккар (мужской) жинс

- مُذَكَّرٌ

- муаннас(женский) жинс

- مَوْثٌ

С

синонимия

- تَرَادُفٌ

синтаксис

- نَحْوٌ

сифат:

- نَعْتٌ، صِفَةٌ

- нисбий сифат

- اِسْمُ النَّسْبَةِ، اِسْمٌ مِّنْسُوبٌ

- орттирма даража сифати

- اَفْعَلُ التَّفْضِيلِ

- рангни билдирувчи сифат

- اِسْمُ اَللَّوْنِ

- киёсий даража сифати

- اَفْعَلُ التَّفْضِيلِ، اِسْمُ التَّفْضِيلِ

сифатдош:

- аниқ нисбат сифатдоши

- اِسْمُ اَلْفَاعِلِ

- мажхул нисбат сифатдоши

- اِسْمُ اَلْمَفْعُولِ

сон:

- اِسْمُ اَلْعَدَدِ، عَدَدٌ

- бирлик сон

- مُفْرَدٌ، عَدَدٌ مُفْرَدٌ

- иккилик сон

- تَثْنِيَّةٌ، عَدَدٌ مُثْنِيٌّ

субъект (иш-ҳаракатники)

- فَاعِلٌ

сўз:

- бир хил вазнда ишлатиладиган

сўз

- كَلِمَةٌ جَامِدَةٌ اَلصَّيْغَةُ

- ёрдамчи сўз
- иккилик сондаги сўз
- келишикларда турланувчи сўз
- мажхул нисбатдаги сўз
- ноаниқ ҳолатдаги сўз
- шаклан от, мазмунан феъл бўлган сўз
- ясама сўз
- қаратқич келишигида бошқарувчи ёрдамчи сўз
- қаратқич келишигидаги сўз
- қўшма сўз

- حَرْفٌ
- مُشَى
- مُعْرَبٌ
- مَجْهُولٌ
- نَكْرَةٌ
- اِسْمُ الْفِعْلِ
- اِسْمٌ مُشْتَقٌّ
- جَارٌ
- مَحْرُورٌ
- تَرْكِيْبٌ

T

товуш:

- бурун товуши
- жарангли товуш
- лаб товуши
- унли товуш
- чўзиқ унли товуш
- қисқа унли товуш

турланиш

турланувчи (келишикда)

турланувчи

тусланиш

тусланувчи

- حَرْفٌ
- حَرْفُ الْعِنَّةِ
- حَرْفٌ مَجْهُورٌ
- حَرْفٌ شَفَوِيٌّ
- حَرْفُ اللَّيْنِ
- حَرْفٌ مَدٌّ
- حَرَكَةٌ
- إِعْرَابٌ، صَرْفٌ
- مُنْصَرَفٌ
- مُتَمَكِّنٌ
- إِعْرَابٌ، صَرْفٌ
- مُتَمَكِّنٌ

тушиб қолмоқ

- حَذَفَ

тўлдирувчи

- مَفْعُولٌ

- воситасиз тўлдирувчи

- مَفْعُولٌ بِهٖ

У

ундалма

- مُنَادَاةٌ، نِدَاءٌ

ундош:

- бўғиз ундош

- حَرْفٌ حَلَقِيٌّ

- иккиланган ундош

- مُثَقَّلٌ، مُدْغَمٌ، حَرْفٌ مُدْغَمٌ

- келаси замонни билдирувчи

- حَرْفٌ تَنْفِيسٍ

ундош

- ташдидли ундош

- مُدْغَمٌ

- тил ундоши

- حَرْفٌ شَجَرِيٌّ

- феълнинг биринчи ўзак

- فَاءُ الْفِعْلِ

ундоши

- феълнинг иккинчи ўзак

- عَيْنُ الْفِعْلِ

ундоши

- феълнинг учинчи ўзак ундоши

- لَامُ الْفِعْلِ

- ўзак ундош

- حَرْفٌ أَصْلِيٌّ

-ўрта ўзак ундош

- حَشْوٌ

ундошли:

- икки ўзак ундошли

- ثَنَائِيٌّ

- тўрт ўзак ундошли

- رُبَاعِيٌّ

- уч ўзак ундошли

- ثَلَاثِيٌّ

уюшиб келмоқ

- عَطْفٌ

уюшиқ бўлак (биринчиси)

- مَعْطُوفٌ عَلَيْهِ

уюшиқ бўлак (биринчисидан ташқари)

- مَعْطُوفٌ

феъл:

- ажваф феъл
- аниклик майлидаги феъл
- бешинчи боб феъли
- биринчи боб феъли
- бошлаш феъли
- еттинчи боб феъли
- заиф феъл
- иккиланган феъл
- иккинчи боб феъли
- кўмакчи феъл
- мақтов феъли
- нотўғри феъл
- ноқис феъл
- олтинчи боб феъли
- саккизинчи боб феъли
- солим феъл
- солимсифат феъл
- таажжуб феъли
- таҳқир феъли
- тўрт ўзак ундошли феъл
- тўртинчи боб феъли
- тўққизинчи боб феъли
- уч ўзак ундошли биринчи боб

- فَعْلٌ
- فَعْلٌ أَجْوَفٌ
- فَعْلٌ مَرْفُوعٌ
- بَابُ التَّفْعُلِ
- فَعْلٌ مُجَرَّدٌ
- فَعْلٌ الشُّرُوعِ
- بَابُ الْأَنْفَعَالِ
- فَعْلٌ مُعْتَلٌ
- فَعْلٌ مُضَاعَفٌ
- بَابُ التَّفْعِيلِ
- فَعْلٌ نَاقِصٌ
- فَعْلٌ الْمَدْحِ
- فَعْلٌ غَيْرٌ سَالِمٌ
- فَعْلٌ نَاقِصٌ
- بَابُ التَّفَاعُلِ
- بَابُ الْأَفْتَعَالِ
- فَعْلٌ صَحِيحٌ، فَعْلٌ سَالِمٌ
- فَعْلٌ مَثَالٌ
- فَعْلٌ التَّعَجُّبِ
- فَعْلٌ الذَّمِّ
- فَعْلٌ رُبَاعِيٌّ
- بَابُ الْإِفْعَالِ
- بَابُ الْإِفْعَالِ
- فَعْلٌ ثَلَاثِيٌّ مُجَرَّدٌ

феъли

- уч ўзак ундошли феъл
- учинчи боб феъли
- шарт майлидаги феъл
- шарт эргаш гапли кўшма гапдаги бош гапнинг феъли
- ўнинчи боб феъи
- ўтимли феъл
- ўтимсиз феъл
- ҳамзали феъл

- فَعْلٌ ثَلَاثِيٌّ
- بَابُ الْمُفَاعَلَةِ، بَابُ الْفَعَالِ
- فَعْلٌ مَجْزُومٌ، فَعْلٌ شَرْطٍ
- جَزَاءُ الشَّرْطِ، جَوَابُ الشَّرْطِ
- بَابُ الْأِسْتِفْعَالِ
- فَعْلٌ مُتَعَدٍّ، فَعْلٌ مُجَاوِزٌ
- فَعْلٌ لَازِمٌ
- فَعْلٌ مَهْمُوزٌ

Ч

чеклов

- تَمْيِيزٌ

Ш

шахс:

- биринчи шахс
- кўплик биринчи шахс
- учинчи шахс
- феълнинг биринчи шахси
- феълнинг иккинчи шахси

- مُتَكَلِّمٌ
- مُتَكَلِّمٌ مَعَ الْغَيْرِ
- غَيْبَةٌ، غَائِبٌ
- مُخْبِرٌ عَنِ نَفْسِهِ
- مُخَاطَبٌ

Э

эга:

- мажхул нисбат феъли кесим бўлган гапнинг эгаси
- от кесимли гапнинг эгаси
- феъл кесимли гапнинг эгаси

- مُسْنَدٌ إِلَيْهِ
- نَائِبٌ عَنِ الْفَاعِلِ
- مُبْتَدَأٌ
- فَاعِلٌ

Ю

юклама:

- истак майли олдидан келувчи юклама

- истак майлида бошқарувчи юклама(фёълни)

- истиснолик юкламаси

- келаси замон фёълнинг қатъий инкор юкламаси

- келаси замонни билдирувчи юклама

- сўроқ юкламаси

- тасодифий иш-ҳаракатни ифодаловчи юклама

- фёълни истак майлида бошқарувчи юклама

- фёълни шарт майлида бошқарувчи юклама

- фёълнинг бўлишсиз формасини ҳосил қилувчи юклама

- шарт эргаш гапни бош гап билан бириктирувчи юклама

- эгага таъсир қилувчи юклама

- эгани тушум келишигида бошқарувчи юклама

- қасам юкламаси

- أَنْ النَّاصِبَةُ لِلْمُضَارِعِ

- نَاصِبٌ

- إِلَّا الْإِسْتِثْنَائِيَّةُ

- تَأْكِيدُ نَفْيِ الْأَسْتِقْبَالِ

- حَرْفُ الْأَسْتِقْبَالِ

- حَرْفُ الْأَسْتِفْهَامِ، أَدَاةُ الْأَسْتِفْهَامِ

- إِذَا الْمُفَاجَأَةُ

- حَرْفُ نَاصِبٌ

- حَرْفُ جَزْمٍ

- حَرْفُ نَفْيٍ

- أَنْ لِلشَّرْطِ وَالْحِزَاءِ

- أَحْوَاتُ إِنْ

- حَرْفُ نَاسِخٍ

- حَرْفُ الْقَسَمِ

Ў

ўзак:

- беш ундош товушли ўзак

- икки ундош товушли ўзак

- тўрт ундош товушли ўзак

- уч ундош товушли ўзак

- أَصْلُ خُمَاسِيٍّ

- أَصْلُ ثُنَائِيٍّ

- أَصْلُ رُبَاعِيٍّ

- أَصْلُ ثَلَاثِيٍّ

Қ

қасам

قَسَمٌ -

қўшма феълнинг етакчи қисми

خَيْرٌ -

Ҳ

ҳамза:

- васлалӣ ҳамза

هَمْزَةُ الْوَصْلِ، أَلْفُ الْوَصْلِ -

- қатъий ҳамза

هَمْزَةُ الْقَطْعِ، أَلْفُ الْقَطْعِ -

ҳаракат номи

مَصْدَرٌ، اسْمُ الْفِعْلِ، اسْمُ الْوَحْدِ -

ҳарф:

حَرْفٌ -

- нуқтали ҳарф

حَرْفٌ مُعْجَمٌ -

- уч нуқтали ҳарф

حَرْفٌ مُعْجَمٌ مُثَلَّثٌ، حَرْفٌ مُثَلَّثٌ -

- ҳарфи иллат

حَرْفٌ مُعْتَلٌّ، حَرْفٌ عِلَّةٌ -

ҳол:

- равиш ҳоли

حَالٌ -

- ўрин ва пайт ҳоли

شِبْهُ جُمْلَةٍ، ظَرْفٌ -

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Акбаров М. ва бошқалар. Ўзбек тили. – Т.: Ўқитувчи, 1967.
2. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь. – М.: Русский язык, 1977.
3. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. – М.: Наука, 1963.
4. Икромова Р., Қосимова К. Ўзбек тилидан машқлар тўплами. – Т.: Ўқитувчи, 1988.
5. Ковалев А.А., Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. – М.: Наука, 1969.
6. Образцы деловой переписки на арабском языке: Методические разработки. Сост.: У.М. Уватов, М.В. Абдуллаев. – Т.: Изд-во ТашГУ, 1990.
7. Русча-ўзбекча лугат. 5 томли. – Т.: ЎзССР ФА нашриёти, 1950-1955.
8. Талабов Э. Араб тили дарслиги. Т.: Ўзбекистон, 1992.
9. Талабов Э. Учебное пособие по разговорной практике арабского языка. – Т.: Изд-во ТашГУ, 1988.
10. Усмонова М. ва бошқалар. Ўзбек тили. – Т.: Ўқитувчи, 1981.
11. Фролова О.Б. Мы говорим по-арабски. – М.: Наука, 1972.
12. Халидов Б.З. Учебник арабского языка. Т.: Ўқитувчи, 1981.
13. Щагаль В.Э. и др. Учебник арабского языка. – М.: Военное изд-во, 1983.
14. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка. – М.: Наука, 1985.

МУНДАРИЖА

<i>ЎН ЕТТИНЧИ ҚИСМ</i>	3
Янги сўзлар	3
§ 110. VI боб феъли	12
§ 111. VI боб нотўғри феълларининг ўтган замони	20
§ 112. VI боб нотўғри феълларининг hozirgi-kelası zamoni.....	26
§ 113. VI боб феълининг шарт майли	33
§ 114. VI боб феълининг буйруқ майли	36
§ 115. VI боб феълининг истак майли	44
§ 116. VI боб феълининг масдари	49
§ 117. VI боб феълининг сифатдошлари	53
Ўн еттинчи матн: مترو طشقند	59
 <i>ЎН САККИЗИНЧИ ҚИСМ</i>	62
Янги сўзлар	62
§ 118. VII боб феъли	67
§ 119. VII боб нотўғри феълларининг ўтган замони	69
§ 120. VII боб нотўғри феълларининг hozirgi-kelası zamoni	72
§ 121. VII боб феълининг шарт майли	77
§ 122. VII боб феълининг буйруқ майли	80
§ 123. VII боб феълининг истак майли	82

§ 124. VII боб феълининг масдари	92
§ 125. VII боб феълининг сифатдошлари	93
Ўн саккизинчи матн: <i>في المخزن العام المركزي</i>	98
<i>ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚИСМ</i>	101
Янги сўзлар	101
§ 126. VIII боб феъли	106
§ 127. VIII боб нотўғри феълларининг ўтган замони	111
§ 128. VIII боб нотўғри феълларининг ҳозирги-келаси замони	116
§ 129. VIII боб феълининг шарт майли	125
§ 130. VIII боб феълининг буйруқ майли	128
§ 131. VIII боб феълининг истак майли	130
§ 132. VIII боб феълининг масдари	139
§ 133. VIII боб феълининг сифатдошлари	140
Ўн тўққизинчи матн: <i>طشقد</i>	148
<i>ЙИГИРМАНЧИ ҚИСМ</i>	151
Янги сўзлар	151
§ 134. IX боб феъли	156
§ 135. X боб феъли	164
§ 136. X боб нотўғри феълларининг ўтган замони	167
§ 137. X боб нотўғри феълларининг ҳозирги-келаси замони	171

§ 138. X боб феълининг шарт майли	176
§ 139. X боб феълининг буйруқ майли	179
§ 140. X боб феълининг истак майли	181
§ 141. X боб феълининг масдари	188
§ 142. X боб феълининг сифатдошлари	190
§ 143. XI-XV боб феъллари	196
Йигирманчи матн: سمرقند	197

ЙИГИРМА БИРИНЧИ ҚИСМ..... 200

Янги сўзлар	200
§ 144. Тўрт ўзак ундошли феъллар	205
§ 145. I боб феъли	205
§ 146. II боб феъли	220
§ 147. Тўрт ўзак ундошли феълларнинг III ва IV боблари	222
Йигирма биринчи матн: أوزبكستان المستقلة	227

ЙИГИРМА ИККИНЧИ ҚИСМ 230

Янги иборалар	230
§ 148. Эгага таъсир қилувчи юкламалар	231
§ 149. Мутлақ инкор	236
§ 150. <i>ئۆك</i> ёрдамчи феъл сифатида	239
§ 151. Ёрдамчи феъллар	243
§ 152. Изоҳловчи	247

§ 153. Бир марталик ҳаракат номи	253
§ 154. Чеклов	254
§ 155. Қурол отлари	257
Йигирма иккинчи матн: <i>عليشير نوائي</i>	258

ЙИГИРМА УЧИНЧИ ҚИСМ

Янги иборалар	261
§ 156. Сон	262
§ 157. 1-10 гача санок сонларнинг ишлатилиши	264
§ 158. 11-19 гача санок сонларнинг ишлатилиши	268
§ 159. 20-99 гача санок сонларнинг ишлатилиши	270
§ 160. 100 ва ундан ортиқ санок сонлар	276
§ 161. Каср сонлар	281
§ 162. Тақсим сон ва процент	282
§ 163. Тартиб сонлар	288
§ 164. Вақт, ой, кун ва йилни ифодалаш	293
Йигирма учинчи матн: <i>إفريقيا من الوجهة الطبيعية</i>	300

ЙИГИРМА ТЎРТИНЧИ ҚИСМ

Янги иборалар	304
§ 165. Истисноликнинг ифодаланиши	305
§ 166. Мавҳум отлар	310
§ 167. Кичрайтма отлар	310
§ 168. Дона отлар	318

§ 169. Киши номлари	319
§ 170. Икки томонлама мослашувчи аниқловчи	324
Йигирма тўртинчи матн: طه حسين	325

ЙИГИРМА БЕШИНЧИ ҚИСМ. 329

Янги иборалар	329
§ 171. Таажжубнинг ифодаланиши	329
§ 172. Қасамнинг ифодаланиши	333
§ 173. Ажратилган изоҳловчи	338
§ 174. Феъллар билан боғлиқ бўлган тушум келишиги ..	338
§ 175. Биргаликни ифодаловчи тушум келишиги	340
§ 176. Мақтов ва таҳқир феъллари	344
§ 177. Содда гапнинг махсус тури	346
Йигирма бешинчи матн: بخاری	349

ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ ҚИСМ 352

Янги иборалар	352
§ 178. Қўшма гап ва унинг турлари	352
§ 179. Аниқловчи эргаш гапли қўшма гап	353
§ 180. Эга эргаш гапли қўшма гап	359
§ 181. Кесим эргаш гапли қўшма гап	364
§ 182. Тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап	366
§ 183. Шахси номаълум гап	372
§ 184. Шарт эргаш гапли қўшма гап	374
Йигирма олтинчи матн: وادي فرغانة	381

ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ ҚИСМ	384
Янги иборалар	384
§ 185. Тўсиксиз эргаш гапли қўшма гап	385
§ 186. Пайт эргаш гапли қўшма гап	388
§ 187. Ҳол эргаш гапли қўшма гап	392
§ 188. Ўрин эргаш гапли қўшма гап	398
§ 189. Сабаб эргаш гапли қўшма гап	400
§ 190. Мақсад эргаш гапли қўшма гап	404
§ 191. Ўхшатиш эргаш гапли қўшма гап	408
§ 192. Истисно эргаш гапли қўшма гап	411
§ 193. Ҳозирги замон араб тили талаффуз нормалари ...	413
§ 194. Адабий тилга мос бўлган орфоэпик услуб	414
Йигирма еттинчи матн: <i>من الصرف العربي</i>	418
Арабча - ўзбекча луғат	420
Арабча - ўзбекча грамматик истилоҳлар луғати	526
Ўзбекча - арабча грамматик истилоҳлар луғати	544
Фойдаланилган адабиётлар	557
Мундарижа	558

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Неъматулло ИБРОҲИМОВ
Мухаммад ЮСУПОВ

АРАБ ТИЛИ

ГРАММАТИКАСИ

Икки жилдлик
II жилд

Тўлдирилган ва тузатилган
иккинчи нашр

25.02.09 йилда теришга берилди. 21.04.09 йилда босишга рухсат этилди. Бичими 60x84, А-5. 35,25 босма табоқ. Адади 1000 нусха. Буюртма-822. Баҳоси шартнома асосида.

“Наманган” нашриёти
(Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 36)

“Ибрат номли босмахона” ОАЖда
(Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 36.)
чоп этилди.